

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ

Πράσινες & Βιώσιμες Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες στη μετα-COVID Εποχή

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ

19-21 Οκτωβρίου 2022

ΤΟΠΟΣ

Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα

28ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών
Κέρκυρα, 19-21 Οκτωβρίου 2022

Πράσινες και Βιώσιμες Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες στη μετα-COVID Εποχή
Πρακτικά

Κέρκυρα
Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης Ιονίου Πανεπιστημίου
2023

28th Panhellenic Academic Libraries
Corfu, 19-21 October 2022

Green and Sustainable Academic Libraries in the post-COVID Era
Conference Proceedings

Corfu
Ionian University Library & Information Centre
2023

28ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών
Πρακτικά Συνεδρίου

Επιμέλεια:

Θάλεια Γκόντα

Σελιδοποίηση:

Αριστείδης Λαμπρογεώργος

Επικοινωνία:

Ι. Θεοτόκη 72, 491 32 Κέρκυρα. E-mail: palc28@ionio.gr

Εκδόσεις:

© 2023 Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης Ιονίου Πανεπιστημίου

ISBN: 978-960-7260-73-4

28ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών

“Πράσινες & Βιώσιμες Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες στη μετα-COVID Εποχή”

Επιστημονική Επιτροπή

Χριστίνα Μπάνου, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Πρόεδρος

Ιφιγένεια Βαρδακώστα, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθηνών

Μανώλης Γαρουφάλλου, Διεθνές Πανεπιστήμιο Ελλάδος

Σοφία Ζαπουνίδου, Εθνική Βιβλιοθήκη Ελλάδας

Γεώργιος Ζάχος, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Ντίνα Κακάλη, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Μαρία Κανελλοπούλου-Μπότη, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Σαράντος Καπιδάκης, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Ανθή Κατσιρικού, Πανεπιστήμιο Πειραιά

Δημήτρης Κουής, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Μανόλης Κουκουράκης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Αλέξανδρος Κουλούρης, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Σταυρούλα Κουρή, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Πέτρος Κωσταγιόλας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Μάριος Πούλος, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Σοφία Στάμου, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Μιχάλης Σφακάκης, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Κατερίνα Τοράκη, Χημικός Μηχανικός – Βιβλιοθηκονόμος

Γιάννης Τσάκωνας, Πανεπιστήμιο Πατρών

Οργανωτική Επιτροπή

Νίκος Αναστασίου

Έλλη Άνθη-Καλοφωλιά

Θάλεια Γκόντα

Φανή Κουλούρη

Σύλβια Πουλημένου

Βίκυ Χολέβα

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Χριστίνα Μπάνου	8
Εισαγωγικό Σημείωμα Θάλεια Γκόντα	10
Keynote speech: Petra Hauke	23
Green and Sustainable Academic Libraries Facing the UN Agenda 2030 in the Post-COVID Era Petra Hauke	24
A' Συνεδρία: Βιώσιμη Ανάπτυξη και Ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες	35
Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) στις ελληνικές και κυπριακές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες Αγγελική Γιαννοπούλου, Νίκη Σακελλάρη, Ηρώ Τζορμπατζάκη	36
Η Διάχυση των 17 Στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης μέσα από τις δράσεις του Δικτύου Οικονομικών Βιβλιοθηκών (ΔΙ.Ο.ΒΙ.) Ιφιγένεια Βαρδακώστα, Χριστίνα Δεληόγλου, Ανθή Κατσιρίκου	58
Η αξιολόγηση χρήσης των συλλογών ως μέσο χάραξης στρατηγικής ανάπτυξης των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών Ιωάννα Σεφερλή, Ακριβή Αθανασοπούλου, Λεωνίδας Παπαχριστόπουλος, Μαρία Χατζηνικολάου	69
Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης: αντιμετώπιση προκλήσεων στη Βιβλιοθήκη του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου Χρυσάνθη Σταύρου, Μυρούλλα Ακρωτηριάτου, Ανδρέας Διονυσίου	79
Ανοίγοντας το Κοινοβούλιο στην Κοινωνία των Πολιτών: Η Βιβλιοθήκη της Βουλής και οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης Μαρία Βλασσοπούλου, Μαρία Καμηλάκη	91
B' Συνεδρία: Η ηθική στη βιβλιοθηκονομική πρακτική	101
Κώδικας Ηθικής της Καταλογογράφησης: τι είναι και γιατί τον χρειαζόμαστε Ελισάβετ Χανταβαρίδου	102
Ηθική στην καταλογογράφηση: ορίζοντας και ανιχνεύοντας το πεδίο Γιώργος Γλωσσιώτης, Παναραία Γαϊτάνου, Αφροδίτη Φράγκου	114
Change The Subject: Το κίνημα και η εφαρμογή του στη Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας Ελισάβετ Χανταβαρίδου, Αθηνά Κεσίδου	142
Keynote speech: Dr. Konstantina Martzoukou	153
Digital Competences in Higher Education: an agenda for students' equal participation Konstantina Martzoukou	154

Γ' Συνεδρία: Συμπερίληψη..... 171

Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες ως παράγοντας συμπερίληψης: η περίπτωση της Βιβλιοθήκης και Κέντρου Πληροφόρησης (ΒΚΠ) του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης..... 172
Μαρία Λιάρου, Μαρία-Ειρήνη Τσουράκη, Αγγελική Χατζηγεωργίου

Η τρισδιάστατη εκτύπωση για όλους/όλες στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες..... 184
Αδαμαντία Φαλλιδάκου, Αγγελική Οικονόμου, Ιωάννα Τσιμάρα, Ανθή Κατσιρίκου

Χτίζοντας συμπεριληπτικές βιβλιοθήκες: Ο ρόλος των βιβλιοθηκών στην υποστήριξη των πληροφοριακών αναγκών της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας..... 199
Αγγελική Γεωργιά, Μαρία Καραβασίλη, Καλλιόπη Κουζινόγλου, Ουρανία Σκιτζή

Από τον κοινωνικό αποκλεισμό, στην έννοια της συμπερίληψης..... 231
Αργυρώ Σπυριδάκη

We Need Books: πώς οι συμπεριληπτικές βιβλιοθήκες προωθούν την κοινωνική βιωσιμότητα..... 242
Ιωάννα Νισυρίου, Μαργαρίτα Σιάνου, Παρασκευή Λούλο

Δ' Συνεδρία: Ανοικτή Πρόσβαση, Ανοικτή Επιστήμη..... 251

Η Βιβλιοθήκη ως κόμβος μεταφοράς τεχνογνωσίας και παροχής υπηρεσιών για την Επιστήμη των Πολιτών..... 252
Αλεξάνδρα Γούδη, Θεοδώρα Καραϊσκού

Πολιτικές χρηματοδότησης Ανοικτής Πρόσβασης στα ελληνικά πανεπιστήμια: η πρόταση της Βιβλιοθήκης του ΕΚΠΑ..... 268
Νικολέτα Ανδρούτσου, Κωνσταντίνος Βίγλας, Ευπραξία-Ελένη Ζουμπούλη, Ειρήνη Λουρδή, Χαρίκλεια Ράμμα, Βασιλική Στρακαντούνα, Μαρία Τζιμόκα, Αργυρώ Φραντζή, Χρήστος Παπαθεοδώρου

OpenAIRE Monitor Institutional Dashboard: η νέα υπηρεσία monitoring του OpenAIRE προσαρμοσμένη στις ανάγκες των ιδρυμάτων..... 280
Λεωνίδας Πισπιρίγγας, Ιωάννα Γρυπάρη, Ναταλία Μανωλά, Αντώνης Λεμπέσης, Δημήτρης Πιερράκος, Jahn Najko

Ανοικτή Επιστήμη στην Κύπρο: νέα δεδομένα, νέες προκλήσεις..... 289
Έλενα Διομήδη-Παρπούνα, Σύλβια Κουκουνίδου

Ε' Συνεδρία: Υπηρεσίες βιβλιοθηκών..... 301

Η χρήση του προγράμματος ανίχνευσης λογοκλοπής Turnitin σε ελληνικά ακαδημαϊκά ιδρύματα..... 302
Ελευθερία Κοσέογλου, Αλέξανδρος Κουλούρης, Διονύσης Κόκκινος

Υπηρεσία Ανταλλαγών και Δωρεών Τεκμηρίων Βιβλιοθηκών..... 318
Ευτυχία Κουφάκου, Ιφιγένεια Βαρδακώστα, Μιχάλης Γερόλιμος, Κωνσταντίνα Κακάλη, Χαρά Μπρίντεζη

Το Ιδρυματικό Αποθετήριο της Βιβλιοθήκης Πανεπιστημίου Λευκωσίας: ανάδειξη και προβολή της ακαδημαϊκής δραστηριότητας του ιδρύματος και νέες προοπτικές..... 328
Θεοδώρα Πέτρου, Ελένη Σίγγου, Μίνα Χαραλάμπους, Ασημάκης Λεωνιδάκος, Κώστας Μαϊστρέλης

Η ανάδειξη της ιστορίας της Κεφαλονιάς και των Επτανήσων μέσα από τα τεκμήρια της Αρχαικής Συλλογής Παναγή Πατρικίου και της Ιακωβάτειου Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Μουσείου Ληξουρίου..... 347
Θεοδώρα Η. Ζαφειράτου, Παντελής Μπράττης, Ευαγγελία Παπαδάκη

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το 28ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών οργανώθηκε από την Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης του Ιονίου Πανεπιστημίου και πραγματοποιήθηκε στην Κέρκυρα, τον Οκτώβριο του 2022. Αξίζει να σημειωθεί ότι ήταν το πρώτο δια ζώσης Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών μετά την πανδημία της Covid-19. Όπως ήταν ίσως αναμενόμενο, επικεντρώθηκε στη λειτουργία και την ταυτότητα των Βιβλιοθηκών στη μετα-COVID εποχή, έχοντας ως θέμα τις πράσινες και βιώσιμες Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες – ένα θέμα πολυδιάστατο, σύνθετο, οπωσδήποτε ερευνητικά επίκαιρο, με πολλές παραμέτρους και προκλήσεις για την έρευνα και την καθημερινότητα των Βιβλιοθηκών. Διερευνώντας τις βιώσιμες βιβλιοθήκες από κοινωνικής, πολιτισμικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής πλευράς, το Συνέδριο έθεσε ως στόχο τη συζήτηση και ανάδειξη επίκαιρων ερευνητικά θεμάτων συνδεδεμένων άμεσα με το παρόν και το μέλλον των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών.

Οι Βιβλιοθήκες, ιδίως οι ακαδημαϊκές, ήταν πάντοτε στην αιχμή του δόρατος των εξελίξεων και της τεχνολογίας, αξιοποιώντας τις εκάστοτε νέες δυνατότητες, ανταποκρινόμενες στις προκλήσεις και καταβάλλοντας ακάματες προσπάθειες καθημερινά –ενίοτε και σε αντίξοες συνθήκες– ώστε να προσφέρουν απρόσκοπτα τις υπηρεσίες τους. Αναμφίβολα, οι προκλήσεις και οι δυνατότητες για τις βιβλιοθήκες είναι σήμερα πολλές εκπορευόμενες κυρίως από την τεχνολογία, τα σύγχρονα μέσα επικοινωνίας, τις συνεργασίες, τα νέα δεδομένα όπως διαμορφώνονται διεθνώς και σχετίζονται με πλήθος νέων υπηρεσιών και δυνατοτήτων, αλλά και εξελίξεων σε επιμέρους γνωστικά πεδία. Πέραν των τρεχουσών εξελίξεων, βεβαίως, η ψυχή και το συγκριτικό πλεονέκτημα της βιβλιοθήκης είναι διαχρονικά η Δημοκρατία, η παροχή ισότιμης πρόσβασης στη γνώση και την πληροφόρηση. Οι Βιβλιοθήκες αποτελούν πάντοτε θύλακες ελευθερίας που διασφαλίζουν την ελεύθερη έκφραση και την ισότιμη πρόσβαση σε έναν κόσμο, στον οποίο δυστυχώς δεν έχουν εξαλειφθεί η ανισότητα, η φτώχεια, η αδικία, οι διακρίσεις, οι πολεμικές συγκρούσεις, η καταπίεση, η λογοκρισία, η κατάχρηση εξουσίας, η έμφυλη βία. Στο αναγνωστήριο, συμβατικό ή ψηφιακό, έχουν όλοι τη θέση τους ανεξάρτητα από το φύλο, την καταγωγή, την μόρφωση, τη φυλή, την κουλτούρα, τις δεξιότητες, τη θρησκεία, την εθνικότητα. Σε αυτό το διαχρονικά ανθρωπο-κεντρικό πρόσωπο της Βιβλιοθήκης, η τεχνολογία σήμερα είναι –μεταξύ άλλων– πολύτιμος αρωγός.

Το 28ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών εστίασε σε αυτά ακριβώς τα θέματα της κοινωνικής βιωσιμότητας με άξονα τη διαφορετικότητα, την ισότητα, τη συμπερίληψη: συγκεκριμένα συζητήθηκαν η πληροφοριακή παιδεία, οι ψηφιακές δεξιότητες και η ψηφιακή πολιτειότητα, η κοινωνική ένταξη και συμμετοχή των χρηστών, οι κοινότητες αναγνωστών/χρηστών, η αναγνωστική πολιτική των βιβλιοθηκών, η δια βίου εκπαίδευση, οι εξ αποστάσεως υπηρεσίες των Βιβλιοθηκών. Επίσης, τέθηκαν ζητήματα περιβαλλοντικής βιωσιμότητας και διαχείρισης. Βεβαίως, μεταξύ των προκλήσεων και των επίκαιρων ζητημάτων για τις Βιβλιοθήκες συζητήθηκαν οι συνεργασίες και οι συνέργειες, οι πολιτικές ανοικτής πρόσβασης, η εκδοτική δραστηριότητα και τα νέα εκδοτικά μοντέλα.

Η Επιστημονική Επιτροπή του Συνεδρίου είχε την εξαιρετική τιμή και χαρά να φιλοξενήσει για τις κεντρικές ομιλίες ως προσκεκλημένες ομιλήτριες την κ. Petra Hauke και την κ. Κωνσταντίνα Μαρτζούκου. Η Δρ. Πέτρα Χάουκε διδάσκει στη Σχολή Βιβλιοθηκονομίας και Επιστήμης της Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου Humboldt, Βερολίνο, και είναι Γραμματέας του ENSULIB στο Τμήμα Περιβάλλοντος, Βιώσιμης Ανάπτυξης και Βιβλιοθηκονομίας της

IFLA. Η κ. Hauke άνοιξε το Συνέδριο με την παρουσίασή της «Green and Sustainable Academic Libraries Facing the UN Agenda 2030 in the Post-COVID Era», θέτοντας την ταυτότητα και τις παραμέτρους των πράσινων και βιώσιμων βιβλιοθηκών υπό το πρίσμα πάντοτε των νέων δεδομένων και εξελίξεων.

Η κ. Κωνσταντίνα Μαρτζούκου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στο Robert Gordon University, School of Creative and Cultural Business, Aberdeen, M. Βρετανία, στην ομιλία της με τίτλο «Ψηφιακές δεξιότητες στην τριτοβάθμια εκπαίδευση: ένα ψηφιακό θεματολόγιο για την ίση και ενεργή συμμετοχή στην εκπαίδευση» έθεσε με επιτυχία τα πλέον επίκαιρα θέματα που σχετίζονται με την πληροφοριακή παιδεία, τις ψηφιακές δεξιότητες, την Παιδεία στα σύγχρονα μέσα, την ψηφιακή πολιτεότητα στη σημερινή τριτοβάθμια εκπαίδευση και ειδικότερα στους/ις φοιτητές/φοιτήτριες που εκκινούν από διαφορετικά επίπεδα ψηφιακών εμπειριών.

Τα άρθρα των δυο συναδέλφων φιλοξενούνται στον «ανά χείρας» τόμο με στόχο να συνεχίσουν τη συζήτηση.

Θερμές ευχαριστίες, βεβαίως, οφείλω στα μέλη της Οργανωτικής Επιτροπής του Συνεδρίου με τους/τις οποίους/ες μοιραστήκαμε τους στόχους και τις προσπάθειες, αλλά και σε όλες/ους τις/τους εργαζόμενες/ους στη Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης του Ιονίου Πανεπιστημίου, που κόπιασαν για το Συνέδριο. Βεβαίως, ευχαριστώ εγκαρδίως τους/τις συναδέλφους της Επιστημονικής Επιτροπής, τους/τις εθελοντές/εθελόντριες φοιτητές και φοιτήτριες, ειδικότερα τους/τις συναδέλφους και τους/τις φοιτητές/φοιτήτριες του Τμήματος Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας του Πανεπιστημίου μας, καθώς και τους διεθνείς εκδοτικούς οίκους-χορηγούς του Συνεδρίου και βεβαίως, όσους/ες παρακολούθησαν τις εργασίες του Συνεδρίου.

Κλείνοντας τον χαιρετισμό μου στην Ιόνιο Ακαδημία τον Οκτώβριο του 2022 εξέφρασα την αίσθηση ότι το συγκεκριμένο Συνέδριο ήταν κυρίως ένα συνέδριο για όσους δεν «βρίσκονταν» στην αίθουσα. Το Συνέδριο είχε στον πυρήνα του τις επόμενες γενιές, οι οποίες θα κληθούν να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα από την κατάχρηση στο περιβάλλον και τις εξωγενείς καταστροφές. Επίσης, προορίζεται για όσους/ες σε διάφορα μέρη του κόσμου μάχονται καθημερινά, σε προβεβλημένες ή λιγότερο προβεβλημένες (καθημερινές) προκλήσεις, εναντίον των ανισοτήτων, των διακρίσεων και της κάθε μορφής αδικίας. Ο «ανά χείρας» τόμος ας αναδείξει όψεις των ζητημάτων αυτών στην εποχή των ψηφιακών δυνατοτήτων και δικαιωμάτων, αλλά και των ευρύτερων προκλήσεων. Άλλωστε, ο Ε. Κανέτι ανέφερε ότι η Βιβλιοθήκη είναι ίσως ο καλύτερος ορισμός για την πατρίδα¹, ενώ ο Χ. Λ. Μπόρχες φανταζόταν τον Παράδεισο ως ένα είδος βιβλιοθήκης και το βιβλίο «μια από τις δυνατότητες ευτυχίας που έχουμε εμείς οι άνθρωποι»².

Χριστίνα Μπάνου

Αναπληρώτρια καθηγήτρια,
τ. Αντιπρύτανης,

Πρόεδρος της Επιστημονικής Επιτροπής του Συνεδρίου,
Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας,
Ιόνιο Πανεπιστήμιο

1 Κανέτι, Ελίας (1985), *Η Τύφλωση*, μτφρ. Τζένη Μαστοράκη, Αθήνα: Γράμματα, σ. 85.

2 Μπόρχες, Χόρχε-Λουίς (2004), «Το βιβλίο», στο *Έμπνευση και δημιουργία*, επιμ. Αγγελική Σταθοπούλου, μτφρ. Αλέξανδρος Καρατζάς, Αθήνα: Printa, σ. 281.

Εισαγωγικό Σημείωμα

Το **28ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (ΠΣΑΒ)** διοργανώθηκε στις 19-21 Οκτωβρίου 2022 στην Κέρκυρα από τη Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης του Ιονίου Πανεπιστημίου.

Το Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, με τη μακρά του πορεία, είναι ένα συνέδριο - θεσμός για την κοινότητα των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, αλλά και γενικότερα για τους βιβλιοθηκονόμους της χώρας, μια πολύτιμη ευκαιρία για επιστημονική ενημέρωση, επαγγελματική ζύμωση, αναζήτηση νέων συνεργασιών και ανανέωση παλαιών επαφών. Με ιδιαίτερη χαρά και μετά από δύο χρόνια διαδικτυακών συνεδρίων λόγω της πανδημίας COVID-19, το Συνέδριο επέστρεψε στη διά ζώσης διεξαγωγή του. Επίσης με ιδιαίτερη χαρά, η Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης του Ιονίου Πανεπιστημίου ανέλαβε να διοργανώσει για δεύτερη φορά το Συνέδριο έπειτα από πολλά χρόνια.

Θεματική του 28ου ΠΣΑΒ

Το φετινό Συνέδριο με θέμα «Πράσινες & Βιώσιμες Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες στη μετα-COVID Εποχή» επιχειρεί να μιλήσει για το ρόλο που μπορούν να παίξουν οι βιβλιοθήκες και μάλιστα οι ακαδημαϊκές, στην περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική βιωσιμότητα. Σύμφωνα με την IFLA, «το σημερινό περιβάλλον κινδυνεύει από την κλιματική αλλαγή και άλλες απειλές, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών ανισοτήτων. Όλοι οι οργανισμοί πρέπει να αγωνίζονται για την προστασία του περιβάλλοντος μέσω της αειφόρου ανάπτυξης. Αυτό περιλαμβάνει όλα τα είδη βιβλιοθηκών, οι οποίες μπορούν να διαδραματίσουν ενεργό και σημαντικό ρόλο στη βιώσιμη ανάπτυξη»³.

Έτσι, η βιωσιμότητα δεν αναφέρεται μόνο στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα, όπως είναι αναμενόμενο, αλλά επίσης στην κοινωνική και την οικονομική βιωσιμότητα. Αναλυτικά, οι τρεις αυτοί άξονες, όταν σχετίζονται με το ρόλο που μπορούν να διαδραματίσουν οι βιβλιοθήκες στο ζήτημα, περιλαμβάνουν:

1. Περιβαλλοντική βιωσιμότητα:

- Πράσινα κτήρια και εξοπλισμός: Αποτύπωμα άνθρακα. Αρχές Πράσινου Γραφείου. Ιστορικά κτήρια – διαχείριση.
- Βιώσιμες υπηρεσίες βιβλιοθηκών: Εύκολη πρόσβαση χρηστών σε σχετικές και επίκαιρες πληροφορίες. Κοινόχρηστοι χώροι, συσκευές και περιβαλλοντική εκπαίδευση. Διαδικασίες βιβλιοθήκης αποτελεσματικές και περιβαλλοντικά βιώσιμες.
- Περιβαλλοντική διαχείριση: Δέσμευση σε γενικούς περιβαλλοντικούς στόχους και προγράμματα (π.χ. Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ, Συμφωνία του Παρισιού για το κλίμα).

³ Environment, Sustainability and Libraries Section, <https://www.ifla.org/units/environment-sustainability-and-libraries/>

2. Κοινωνική βιωσιμότητα: Διαφορετικότητα, Ισότητα, Συμπερίληψη.

Η Βιβλιοθήκη οφείλει να προωθεί την αντιπροσώπευση και τη συμμετοχή ατόμων-ομάδων με διαφορετικά χαρακτηριστικά ως προς την ηλικία, τις φυλές και εθνικότητες, τις ικανότητες και αναπηρίες, το φύλο και τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την κουλτούρα, τη θρησκεία, τις δεξιότητες. Πιο συγκεκριμένα, η κοινωνική βιωσιμότητα στις βιβλιοθήκες μπορεί να εκφράζεται μέσω των κάτωθι ζητημάτων:

- Δημιουργία κατάλληλου περιβάλλοντος στη Βιβλιοθήκη και στον εργασιακό χώρο.
- Πληροφοριακή παιδεία – Ψηφιακές δεξιότητες και Ψηφιακή Πολιτειότητα.
- Δια βίου εκπαίδευση – Εξ αποστάσεως υπηρεσίες των Βιβλιοθηκών.
- Κοινωνική ένταξη και συμμετοχή των χρηστών.
- Κοινότητες αναγνωστών/χρηστών – Αναγνωστική πολιτική των βιβλιοθηκών.

3. Οικονομική βιωσιμότητα: Προκλήσεις και δυνατότητες για τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες στη μετα-COVID εποχή.

Οι προκλήσεις και οι δυνατότητες είναι αναμφίβολα πολλές, ιδίως στην μετά-COVID εποχή, στην οποία εμφανίζονται συχνά εκτός από προβλήματα και νέες δυνατότητες για την επικοινωνία, την πληροφόρηση, τη διοίκηση των βιβλιοθηκών. Πιο συγκεκριμένα, η οικονομική βιωσιμότητα στις βιβλιοθήκες μπορεί να αναφέρεται στα εξής ζητήματα:

- Βιώσιμη οικονομία: Περιορισμένη κατανάλωση. Πρακτικές κυκλικής οικονομίας και οικονομίας διαμοιρασμού.
- Συνεργασίες και συνέργειες μεταξύ Βιβλιοθηκών.
- Πολιτικές ανοικτής πρόσβασης: Ενδυνάμωση και νέα δεδομένα.
- Μοντέλα εκδοτικής δραστηριότητας Ιδρυμάτων και ο ρόλος των βιβλιοθηκών.

Συνεδρίες

Η Οργανωτική Επιτροπή του 28ου ΠΣΑΒ κάλεσε την επαγγελματική και επιστημονική βιβλιοθηκονομική κοινότητα να τοποθετηθεί στα ζητήματα της περιβαλλοντικής, κοινωνικής και οικονομικής βιωσιμότητας όσον αφορά στις βιβλιοθήκες και έλαβε 28 προτάσεις εισηγήσεων. Εγκρίθηκαν από την Επιστημονική Επιτροπή μέσα από τη διαδικασία της «τυφλής» κρίσης για παρουσίαση στο Συνέδριο οι 25 εξ αυτών. Στις τρεις ημέρες που διήρκεσε το Συνέδριο, παρουσιάστηκαν εν τέλει 21 εισηγήσεις σε πέντε οργανωμένες θεματικά συνεδρίες και επιπρόσθετα, οι δυο προσκεκλημένες ομιλίες, ο απολογισμός του έργου του Συνδέσμου Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (ΣΕΑΒ) και οι εμπορικές παρουσιάσεις των χορηγών.

Έτσι, στην **Α΄ Συνεδρία** με θέμα «Βιώσιμη Ανάπτυξη και Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες» που προέδρευσαν η κ. Χριστίνα **Μπάνου**, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Τμήματος Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας Ιονίου Πανεπιστημίου και ο Δρ. Γεώργιος **Ζάχος**, τ. Διευθυντής της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, παρουσιάστηκαν πέντε εισηγήσεις που πραγματεύονταν τη συμβολή των βιβλιοθηκών στους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ. Η Συνεδρία άνοιξε με την προσκεκλημένη ομιλία της **Dr Petra Hauke**, μεταξύ

άλλων γραμματέως του ENSULIB (Environment, Sustainability and Libraries Section), του τμήματος της IFLA που ασχολείται με το περιβάλλον, τη βιώσιμη ανάπτυξη και το ρόλο των βιβλιοθηκών σε αυτά. Η ομιλία της Dr Hauke με θέμα “Green Sustainable Academic Libraries Facing the UN Agenda 2030” είχε σκοπό να παρακινήσει και να ενθαρρύνει τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες να αναλάβουν ηγετικό ρόλο στις κοινότητές τους για την επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (SDGs) της Ατζέντας 2030 του ΟΗΕ μέσα από παραδείγματα βιώσιμων βιβλιοθηκών από διάφορες χώρες που συμμετείχαν στον διαγωνισμό “Green Library Award” της IFLA ή δημοσίευσαν το έργο τους σχετικά με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης στον Παγκόσμιο Χάρτη Βιβλιοθηκών (“Library Map of the World”) της IFLA.

Σε άμεση συσχέτιση με την κεντρική ομιλία ήταν η εισήγηση των κ. Αγγελικής **Γιαννοπούλου**, Νίκης **Σακελλάρη** και Ηρώς **Τζορμπατζάκη**, που παρουσίασε η τελευταία, με θέμα τη διερεύνηση της υιοθέτησης, εφαρμογής και υποστήριξης των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης από τις ελληνικές και κυπριακές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες μέσα από συνεντεύξεις με τις διοικήσεις και το προσωπικό 20 βιβλιοθηκών. Η εισήγηση αναδεικνύει τις πρακτικές και τις δράσεις των βιβλιοθηκών ανά Στόχο Βιώσιμης Ανάπτυξης και εντοπίζει τα εμπόδια στην επιτυχία των προσπαθειών τους, ενώ δεν παραλείπει να διατυπώσει προτάσεις για την ανάπτυξη των Στόχων μελλοντικά.

Η ανακοίνωση των κ. Ιφιγένειας **Βαρδακώστα**, Χριστίνας **Δεληόγλου** και Ανθής **Κατσιρίκου**, που παρουσίασε η τελευταία, έχει σκοπό να κάνει γνωστές τις δράσεις που υιοθέτησε το Δίκτυο Οικονομικών Βιβλιοθηκών (ΔΙ.Ο.ΒΙ.) προκειμένου να ενημερώσει και να προάγει τους 17 Στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ, καθώς και τα μελλοντικά σχέδια του ΔΙΟΒΙ σε συνάρτηση και επικοινωνία με τις ακαδημαϊκές και ειδικές βιβλιοθήκες και το κοινό τους.

Στη συνέχεια, η κ. Ιωάννα **Σεφερλή** παρουσίασε την εργασία της ίδιας και των κ. Ακριβής **Αθανασοπούλου**, Λεωνίδα **Παπαχριστόπουλου** και Μαρίας **Χατζηνικολάου** με τίτλο «Η αξιολόγηση χρήσης των συλλογών ως μέσο χάραξης στρατηγικής ανάπτυξης των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών». Η βιωσιμότητα των βιβλιοθηκών σχετίζεται άμεσα με τους δείκτες χρήσης τους και η ανάλυση των στατιστικών χρήσης των συλλογών τους έχει πολλαπλή επίδραση. Συνεπώς, η αξιολόγηση των δεδομένων χρήσης του έντυπου υλικού μπορεί να είναι μία επωφελής διαδικασία για την διαμόρφωση του στρατηγικού σχεδιασμού των βιβλιοθηκών. Ειδικά σε μια βιβλιοθήκη όπως η Εξ Αποστάσεως Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης του ΕΑΠ, η οποία χρησιμοποιείται στην εργασία ως μελέτη περίπτωσης, η αξιολόγηση της χρήσης των έντυπων συλλογών ενέχει ιδιαίτερες προκλήσεις.

Οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης ως γνώμονας λειτουργίας μιας ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης με μελέτη περίπτωσης τη Βιβλιοθήκη του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου εξετάζεται στην εισήγηση των κ. Χρυσάνθης **Σταύρου**, Μυρούλλας **Ακρωτηριάτου** και Ανδρέα **Διονυσίου** που παρουσίασαν οι δύο πρώτες. Η εισήγηση δεν παραλείπει να αναφερθεί και στην περιβαλλοντική πολιτική που εφαρμόζει το Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου και τις δράσεις που υλοποιεί, δίνοντας και το γενικότερο πλαίσιο μέσα στο οποίο καλείται να λειτουργήσει η

Βιβλιοθήκη του ιδρύματος.

Η τελευταία ανακοίνωση της Α' Συνεδρίας των κ. Μαρίας **Καμηλάκη** και Μαρίας **Βλασσοπούλου**, που παρουσιάστηκε από την τελευταία, είχε θέμα «Ανοίγοντας το Κοινοβούλιο στην Κοινωνία των Πολιτών: Η Βιβλιοθήκη της Βουλής και οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης». Η ανακοίνωση παρουσιάζει το πρόγραμμα εξωστρέφειας της Βιβλιοθήκης της Βουλής ως εργαλείο ανοικτότητας, διαφάνειας και συμπερίληψης, όπως υλοποιείται με άξονα διαφοροποιημένες ομάδες απεύθυνσης.

Τις εισηγήσεις της Α' Συνεδρίας συμπλήρωσαν οι εμπορικές παρουσιάσεις των Χρυσών χορηγών IEEE και Springer Nature, των Αργυρών Χορηγών Cambridge University Press και DeGruyter και του Χάλκινου Χορηγού EBSCO.

Η **Β' Συνεδρία** με θέμα «Η ηθική στη βιβλιοθηκονομική πρακτική» εντάσσεται στον άξονα της Κοινωνικής Βιωσιμότητας. Στη Συνεδρία προέδρευσε η κ. Μαρία Καλλιόπη **Κανελλοπούλου - Μπότη**, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Τμήματος Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας Ιονίου Πανεπιστημίου και παρουσιάστηκαν τρεις εισηγήσεις που επικεντρώθηκαν στην ηθική στην καταλογογράφηση και τη θεματική ευρετηρίαση, θίγοντας ζητήματα όπως ο εντοπισμός, η αποκάλυψη και διόρθωση προκατειλημμένων, παρωχημένων, υποτιμητικών ή ανακριβών αναφορών στους καταλόγους βιβλιοθηκών και η ανάγκη καθοδήγησης των βιβλιοθηκονόμων στα θέματα αυτά. Οι ανακοινώσεις «Κώδικας Ηθικής της Καταλογογράφησης: τι είναι και γιατί τον χρειαζόμαστε» της κ. Ελισάβετ **Χανταβαρίδου** και «Change the subject: το κίνημα και η εφαρμογή του στην Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας» της ίδιας και της κ. Αθηνάς **Κεσίδου** παρουσιάστηκαν από την πρώτη συγγραφέα, ενώ την εργασία «Ηθική στην καταλογογράφηση: ορίζοντας και ανιχνεύοντας το πεδίο» των κ. Γεωργίου **Γλωσσιώτη**, Πανωραίας **Γαϊτάνου** και Αφροδίτης **Φράγκου** παρουσίασε ο κ. Γλωσσιώτης.

Η **Γ' Συνεδρία** αφορούσε τη «Συμπερίληψη», μια έννοια κεντρική στην κοινωνική βιωσιμότητα, όπως αυτή πολυποίκιλα εκφράζεται μέσα από τις δράσεις και τη λειτουργία των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών. Προεδρείο στη Συνεδρία αυτή ανέλαβαν οι κ. Σοφία **Στάμου**, Επίκουρη Καθηγήτρια Τμήματος Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας Ιονίου Πανεπιστημίου και κ. Κωνσταντία **Κακάλη**, προϊσταμένη Διεύθυνσης της Βιβλιοθήκης του Παντείου Πανεπιστημίου. Η Συνεδρία άνοιξε με την προσκεκλημένη ομιλία της Δρ. Κωνσταντίνης **Μαρτζούκου**, Teaching Excellence Fellow στο Πανεπιστήμιο Robert Gordon University, με θέμα “Digital competences in Higher Education: an agenda for students’ equal participation”. Αντλώντας από έρευνες των τελευταίων ετών για την αναγνώριση των ψηφιακών ικανοτήτων των φοιτητών, αυτή η ομιλία εξετάζει κριτικά τη σημασία της κατανόησης του ευρύτερου πλαισίου των εμπειριών ενός/μιας φοιτητή/τήτριας στο ψηφιακό τοπίο των μέσων ενημέρωσης και της πληροφορίας και στο «συνεχές» της δια βίου μάθησης, όπου τα πλαίσια της καθημερινής ζωής, της εργασίας και της εκπαίδευσης συγκλίνουν, καθώς η μάθηση λαμβάνει χώρα σε πολλαπλά πλαίσια, τόσο επίσημα όσο και άτυπα.

Εκτός της προσκεκλημένης ομιλίας, πέντε ακόμα εισηγήσεις παρουσιάστηκαν στη

Συνεδρία για τη Συμπερίληψη. Στην ανακοίνωση «Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες ως παράγοντας συμπερίληψης: η περίπτωση της Βιβλιοθήκης και Κέντρου Πληροφόρησης (ΒΚΠ) του ΑΠΘ» που παρουσίασε η κ. Μαρία **Λιάρου** εκ μέρους της συγγραφικής ομάδας που αποτελείται επιπλέον από τις κ. Μαρία-Ειρήνη **Τσουράκη** και Αγγελική **Χατζηγεωργίου**, τονίζεται πόσο σημαντικό είναι οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες να μπορούν να συμμετέχουν ενεργά και στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος, όπου μπορούν να ενταχθούν και να συμμετέχουν όλα τα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας και όχι μόνο, και που ανταποκρίνεται στις διαφορετικές και συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες των χρηστών της. Σε αυτό το πλαίσιο, η εισήγηση κάνει αναφορά στην ανάπτυξη συμπεριληπτικών πρακτικών της ΒΚΠ ΑΠΘ και συγκεκριμένα παρουσιάζονται οι υπηρεσίες που παρέχονται από την Υπηρεσία ΑμεΑ της βιβλιοθήκης στα άτομα με εντυποαναπηρία.

Σε μια συγκεκριμένη υπηρεσία, τη 3D εκτύπωση και τη δυνατότητα εκπαίδευσης τόσο του γενικού κοινού, όσο και φοιτητών/τριών με αναπηρία, αναφέρεται η επόμενη ανακοίνωση που παρουσίασε η κ. Αδαμαντία **Ψαλλιδάκου** εκ μέρους της συγγραφικής ομάδας που συναποτελούν η κ. Αγγελική **Οικονόμου**, η κ. Ιωάννα **Τσιμάρα** και η κ. Ανθή **Κατσιρίκου** με τίτλο «Η τρισδιάστατη εκτύπωση για όλους/όλες στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες». Η εισήγηση ενημερώνει για το χρηματοδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Ένωση πρόγραμμα «3D Printing Support Services for Innovative Citizens - INNO3D», στο οποίο συμμετέχει η Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Πειραιώς από το 2020.

Η ανακοίνωση με τίτλο «Χτίζοντας συμπεριληπτικές βιβλιοθήκες: Ο ρόλος των βιβλιοθηκών στην υποστήριξη των πληροφοριακών αναγκών της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας» των κ. Αγγελικής **Γεωργοτά**, Μαρίας **Καραβασίλη**, Καλλιόπης **Κουζινόγλου** και Ουρανίας **Σκιτζή** που παρουσίασε η πρώτη, φιλοδοξεί αφενός να αναδείξει τις πολιτικές, τις πρακτικές, τις υπηρεσίες και τις συλλογές που αναπτύσσονται για να υποστηριχθούν άτομα με διαφορετικότητα ως προς τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την έκφραση και την ταυτότητα φύλου και αφετέρου να αναδείξει τις αντιλήψεις των Ελλήνων βιβλιοθηκονόμων ως προς τις πληροφοριακές ανάγκες της εν λόγω κοινότητας και τους παράγοντες που επηρεάζουν αυτές.

Η Γ' Συνεδρία συμπληρώθηκε με δυο ανακοινώσεις που παρουσιάζουν αντίστοιχα οργανισμούς. Στην εισήγηση «Διαβάζω για τους Άλλους: Δημιουργώντας μια συμπεριληπτική κοινωνία» των κ. Αργυρώς **Σπυριδάκη** και Ραφαέλας **Σταματάκη** παρουσιάζεται η ομότιτλη Μη Κερδοσκοπική Οργάνωση, ενώ αναλύονται οι έννοιες του κοινωνικού αποκλεισμού και της συμπερίληψης. Η εισήγηση με τίτλο «We Need Books: πώς οι συμπεριληπτικές βιβλιοθήκες προωθούν την κοινωνική βιωσιμότητα» των κ. Ιωάννας **Νισυρίου**, Παρασκευής **Λούλο** και Μαργαρίτας **Σιάνου** που παρουσίασε η πρώτη συγγραφέας αναφέρεται στην περίπτωση της Πολυγλωσσικής Βιβλιοθήκης WeNeedBooks, μιας κοινοτικής βιβλιοθήκης στην Αθήνα που έχει κάνει τη συμπερίληψη μέρος της αποστολής της, καθώς και τους τρόπους με τους οποίους συνεισφέρει στην κοινωνική βιωσιμότητα της γειτονιάς της.

Η Γ' Συνεδρία ολοκληρώθηκε με τις εμπορικές παρουσιάσεις του Χρυσού Χορηγού Elsevier και των Αργυρών Χορηγών ProQuest, MDPI, Oxford University Press και Royal

Society of Chemistry.

Τα ζητήματα της Ανοικτής Πρόσβασης και της Ανοικτής Επιστήμης, πάντα επίκαιρα και αντικείμενο βιωσιμότητας της έρευνας και της επιστημονικής επικοινωνίας που υπηρετούν οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, αναπτύχθηκαν στη **Δ' Συνεδρία** με προεδρείο τον κ. Μιχάλη **Σφακάκη**, Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας Ιονίου Πανεπιστημίου και τον κ. Μανόλη **Κουκουράκη**, προϊστάμενο Διεύθυνσης της Βιβλιοθήκης και Κέντρου Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου Κρήτης.

Η πρώτη εισήγηση των κ. Αλεξάνδρας **Γούδη** και Θεοδώρας **Καραϊσκού**, που παρουσίασε η κ. Γούδη, με τίτλο «Η βιβλιοθήκη ως κόμβος τεχνογνωσίας και παροχής υπηρεσιών για την Επιστήμη των Πολιτών» εστιάζει στον καίριο ρόλο των ακαδημαϊκών και δημόσιων βιβλιοθηκών στην προώθηση και υποστήριξη της Επιστήμης των Πολιτών, ως κομβικά σημεία σύνδεσης της κοινωνίας με την επιστήμη. Η συγκεκριμένη έρευνα πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του προγράμματος Erasmus+, “Citizen-enhanced open science in Southeastern Europe Higher Education knowledge hubs” και βασίζεται σε στοιχεία που συγκεντρώθηκαν το 2022, μέσω εργαστηρίων και ερωτηματολογίων, από πολίτες και βιβλιοθήκες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Η συγγραφική ομάδα των κ. Νικολέτας **Ανδρούτσου**, Κωνσταντίνου **Βίγλα**, Ευπραξίας-Ελένης **Ζουμπούλη**, Ειρήνης **Λουρδή**, Χαρίκλειας **Ράμμα**, Βασιλικής **Στρακαντούνα**, Μαρίας **Τζιμώκα**, Αργυρώς **Φραντζή** και Χρήστου **Παπαθεοδώρου** εκπροσωπήθηκαν από τις κ. Λουρδή και Στρακαντούνα στην παρουσίαση της εισήγησης με τίτλο «Πολιτικές χρηματοδότησης Ανοικτής Πρόσβασης στα ελληνικά πανεπιστήμια: Η πρόταση της Βιβλιοθήκης του ΕΚΠΑ». Σκοπός της εργασίας είναι μέσα από την ανάλυση των δεδομένων για τις δημοσιεύσεις των ερευνητών του ΕΚΠΑ σε περιοδικά Ανοικτής Πρόσβασης να προταθούν κριτήρια για τη διαμόρφωση πολιτικών χρηματοδότησης των τελών δημοσίευσης σε ένα μεγάλο ελληνικό πανεπιστήμιο.

Η επόμενη ανακοίνωση με τίτλο «OpenAIRE Monitor Institutional Dashboard: Η νέα υπηρεσία monitoring του OpenAIRE προσαρμοσμένη στις ανάγκες των ιδρυμάτων» από την ομάδα των κ. Λεωνίδα **Πισπιρίγγα**, Ιωάννας **Γρυπάρη**, Ναταλίας **Μανωλά**, Αντώνη **Λεμπέση**, Δημήτρη **Πιερράκου** και Jahn **Najko** παρουσιάστηκε από τον πρώτο συγγραφέα. Η εισήγηση επικεντρώνεται στην ομότιτλη υπηρεσία του OpenAIRE, η οποία συνδέει δεδομένα από πηγές δεδομένων ερευνητικών αποτελεσμάτων, όπως είναι τα καταθετήρια, με ενεργούς δείκτες βασικής απόδοσης για τα ιδρύματα και επιτρέπει στους οργανισμούς να έχουν μια προβολή 360° των δημοσιεύσεών τους, των ερευνητικών τους δεδομένων και του παραγόμενου λογισμικού τους, παρακολουθώντας έτσι τη συμμόρφωσή τους με την Ανοικτή Επιστήμη.

Η παρουσίαση των τοπικών εξελίξεων στον τομέα της Ανοικτής Επιστήμης σε επίπεδο πολιτικής, αλλά και δράσεων που πραγματοποιήθηκαν ή αναμένεται να πραγματοποιηθούν, με τις ακαδημαϊκές κυρίως βιβλιοθήκες να διαδραματίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο είναι ο σκοπός της ανακοίνωσης με τίτλο «Ανοικτή Επιστήμη στην Κύπρο: νέα δεδομένα, νέες προκλήσεις» των κ. Σύλβιας **Κουκουνίδου** και Έλενας **Διομήδη-Παρπούνα**. Η εισήγηση επικεντρώνεται

στην υιοθέτηση της νέας αναθεωρημένης Εθνικής Πολιτικής για τις πρακτικές της Ανοικτής Επιστήμης στην Κύπρο από το Υπουργικό Συμβούλιο της Κυπριακής Δημοκρατίας το 2022 και τις αλλαγές που αυτή αναμένεται να φέρει.

Τις εισηγήσεις της Δ' Συνεδρίας συμπλήρωσαν οι εμπορικές παρουσιάσεις των Χάλκινων Χορηγών Statista και Moody's Analytics.

Η **Ε' και τελευταία Συνεδρία** επικεντρώθηκε στις «Υπηρεσίες βιβλιοθηκών» με προεδρείο τις κ. Χριστίνα **Μπάνου**, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Τμήματος Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας Ιονίου Πανεπιστημίου και Δρ. Ανθή **Κατσιρίκου**, προϊσταμένη Διεύθυνσης της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Πειραιώς. Τη Συνεδρία άνοιξε η προσκεκλημένη παρουσίαση με τίτλο «HEAL-Link 2022-2024: Εξελιξείς, προκλήσεις, προοπτικές»⁴ σχετικά με τα πεπραγμένα του Συνδέσμου Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Την παρουσίαση πραγματοποίησαν οι κ. Λία **Ολλανδέζου**, Ζήσης **Σημαιοφορίδης** και Μαρία **Φραντζή** εκ μέρους και της υπόλοιπης συγγραφικής ομάδας που αποτελείται επιπλέον από τις κ. Πόπη **Φλώρου**, Ηλιάνα **Αρακά** και Αθανασία **Σαλαμούρα**.

Την επόμενη εισήγηση με τίτλο «Η χρήση του προγράμματος ανίχνευσης λογοκλοπής Turnitin στα ελληνικά ακαδημαϊκά ιδρύματα» των κ. Ελευθερίας **Κοσέογλου**, Αλέξανδρου **Κουλούρη** και Διονύση **Κόκκινου** παρουσίασε ο κ. Κουλούρης. Μετά από πέντε χρόνια χρήσης του Turnitin στα περισσότερα ακαδημαϊκά ιδρύματα της Ελλάδος κρίθηκε σκόπιμη η διεξαγωγή έρευνας με βασικό στόχο τον εντοπισμό της ύπαρξης ή μη πολιτικής των ιδρυμάτων, καθώς και τη διερεύνηση της στάσης των διδασκόντων/ουσών στο πρόβλημα της λογοκλοπής, αλλά και την αποτύπωση των απόψεων τους σχετικά με τη χρήση του Turnitin ως εργαλείου εντοπισμού της λογοκλοπής.

Η ανακοίνωση με τίτλο «Υπηρεσία Ανταλλαγών και Δωρεών Τεκμηρίων» των κ. Ευτυχίας **Κουφάκου**, Ιφιγένειας **Βαρδακώστα**, Μιχάλη **Γερόλιμου**, Κωνσταντίας **Κακάλη** και Χαράς **Μπρίντζη** παρουσιάστηκε από την πρώτη συγγραφέα και αναφέρεται στην ομώνυμη υπηρεσία. Η Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος (ΕΒΕ), με σκοπό τον αναλογικό διαμοιρασμό τεκμηρίων μεταξύ των μελών του Εθνικού Δικτύου Βιβλιοθηκών (ΕΔΒ), σχεδίασε, ανέπτυξε και έχει θέσει σε πιλοτική λειτουργία την Υπηρεσία Ανταλλαγών και Δωρεών Τεκμηρίων Βιβλιοθηκών. Στόχος της Υπηρεσίας είναι ο εμπλουτισμός των συλλογών των βιβλιοθηκών της χώρας, η καλλιέργεια ενός πνεύματος διαμοιρασμού, καθώς και η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των μελών του ΕΔΒ. Επιπλέον, παρουσιάζεται το ιστορικό της συνεργασίας που οδήγησε στην ανάπτυξη της Υπηρεσίας και οι προϋποθέσεις συμμετοχής σε αυτήν.

Δύο πολύ διαφορετικά αποθετήρια αφορούν οι επόμενες δυο εισηγήσεις. Η πρώτη εκ των δύο με τίτλο «Το ιδρυματικό αποθετήριο της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Λευκωσίας: Ανάπτυξη και προβολή της ακαδημαϊκής δραστηριότητας του πανεπιστημίου και νέες προοπτικές» παρουσιάστηκε από την κ. Θεοδώρα **Πέτρου** και τον κ. Ασημάκη **Λεωνιδάκο**, ενώ την υπόλοιπη συγγραφική ομάδα συμπληρώνουν οι κ. Ελένη **Σίγγου**, Μίνα **Χαραλάμους**

4 Περισσότερες πληροφορίες για αυτή την παρουσίαση μπορούν να αναζητηθούν εδώ: <https://library.ionio.gr/palc28/gr/program/presentations/871/>

και Κώστας **Μαϊστρέλης**. Η ανακοίνωση παρουσιάζει τον τρόπο υλοποίησης του ιδρυματικού αποθετηρίου, την παραγωγή των μεταδεδομένων που αφορούν τις επιστημονικές εργασίες που παράγονται στο ίδρυμα, αλλά και την προβολή των ψηφιακών τους τεκμηρίων. Παράλληλα, παρουσιάζονται νέες τεχνικές σε σχέση με την ιστορική και τρέχουσα καταγραφή της ιεραρχικής δομής του πανεπιστημίου, καθώς και τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ αυτής της δομής.

Την τελευταία εισήγηση με τίτλο «Η ανάδειξη της ιστορίας της Κεφαλονιάς και των Επτανήσων μέσα από τα τεκμήρια της Αρχαικής Συλλογής Παναγή Πατρικίου και της Ιακωβάτειου Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Μουσείου Ληξουρίου» συνέγραψαν οι κ. Θεοδώρα Η. **Ζαφειράτου**, Παντελής **Μπράττης** και Ευαγγελία **Παπαδάκη** και παρουσίασε ο δεύτερος συγγραφέας. Η ανακοίνωση αναφέρεται στο πώς η Ιακωβάτειος Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Μουσείου Ληξουρίου αξιοποίησε την αρχαική συλλογή του συλλέκτη Παναγή Πατρικίου και εστιάζει σε νέες και βέλτιστες πρακτικές τεκμηρίωσης του ποικίλου υλικού της συλλογής στηριγμένες σε σχετικές οντολογίες και σε νέους κανόνες περιγραφής με υποστήριξη διασυνδεδεμένων δεδομένων.

Τις εισηγήσεις της Ε' Συνεδρίας συμπλήρωσαν οι εμπορικές παρουσιάσεις των Αργυρών χορηγών Wiley και Emerald και του Χάλκινου Χορηγού ACS & CAS.

Σεμινάρια

Το επιστημονικό πρόγραμμα του Συνεδρίου πλαισιώθηκε από σεμινάρια που διεξάχθηκαν είτε διά ζώσης, επειδή η Οργανωτική Επιτροπή του Συνεδρίου επιθυμούσε να διοργανώσει εργαστήρια που επικεντρώνονται στη βιωματική μάθηση και τη ζωντανή σύνδεση, είτε διαδικτυακά, προκειμένου να απευθυνθεί σε ολόκληρη τη βιβλιοθηκονομική κοινότητα, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που δεν παρευρέθηκαν στις διαδικασίες του Συνεδρίου. Τα σεμινάρια που διεξάχθηκαν στο πλαίσιο του Συνεδρίου καλύπτουν μια πληθώρα θεμάτων και είναι αποτέλεσμα εποικοδομητικών συνεργασιών του Συνεδρίου με ποικίλους φορείς.

Έτσι, διοργανώθηκε στις 19 Οκτωβρίου από τη Βιβλιοθήκη Θεμάτων Ισότητας και Φύλου και Ιστορικό Αρχείο της Γενικής Γραμματείας Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων και τις κ. Ειρήνη **Δαφέρμου** και Ντίνα **Πεντάρχου** ένα βιωματικό εργαστήριο με τίτλο «Διαθεματικότητα και Βιβλιοθήκες: Χαρτογραφώντας τις πολλαπλές διακρίσεις για μια πολιτική ισότητας και βιωσιμότητας»⁵. Το εργαστήριο είχε στόχο τη χαρτογράφηση των πρακτικών στις βιβλιοθήκες της χώρας σε σχέση με το φύλο και την αλληλεπίδραση του με άλλα προσωπικά χαρακτηριστικά και ταυτότητες, όπως ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η φυλή ή αναπηρία, η οποία συμβάλλει σε εμπειρίες πολλαπλών διακρίσεων. Στις βιβλιοθήκες δεν μπορεί να έχει θέση η κανονικοποίηση του αποκλεισμού ατόμων ή ομάδων λόγω των έμφυλων, φυλετικών και ταξικών χαρακτηριστικών τους, αν θέλουμε να συμβάλλουμε στην προώθηση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ.

5 Περισσότερες πληροφορίες για το εργαστήριο «Διαθεματικότητα και Βιβλιοθήκες: Χαρτογραφώντας τις πολλαπλές διακρίσεις για μια πολιτική ισότητας και βιωσιμότητας» περιέχονται εδώ: <https://ionio.gr/download.php?f=02000-02999/IU-pf-02352-80100-gr.pdf>

Την ίδια ημέρα, οι κ. Αλεξάνδρα **Γούδη** και Θεοδώρα **Καραϊσκού** από τη Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου Πατρών πραγματοποίησαν το εργαστήριο «Η Επιστήμη των Πολιτών και ο ρόλος των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών». Το εργαστήριο διοργανώνεται από την ομάδα του έργου CEOS_SE (Citizen-enhanced open science in Southeastern Europe Higher Education knowledge hubs / Erasmus+, Key Action 2), στο οποίο συμμετέχει η Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου Πατρών. Η Επιστήμη των Πολιτών είναι από τους κύριους πυλώνες ενός νέου ανοικτού παραδείγματος επιστήμης, όπου οι πολίτες, άτομα δίχως επίσημη επαγγελματική ενασχόληση με τις επιστημονικές διεργασίες, συμμετέχουν σε διάφορα στάδια αυτής. Ο ρόλος της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης είναι πολύ σημαντικός, καθώς μπορεί να αποτελέσει σημείο συνάντησης του ακαδημαϊκού προσωπικού και των ερευνητών με πολίτες που συμμετέχουν ενεργά στην ερευνητική διαδικασία. Στόχος του εργαστηρίου ήταν να εκπαιδεύσει ακαδημαϊκούς βιβλιοθηκονόμους επάνω στα βασικά χαρακτηριστικά της Επιστήμης των Πολιτών και να πληροφορήσει για παραδείγματα και καλές πρακτικές βιβλιοθηκών.

Η Ομάδα Προσβασιμότητας του ΣΕΑΒ και συγκεκριμένα οι κ. Σωτηρία **Αποστολή**, Κωνσταντία **Κακάλη** και Ελβίρα **Μπογιατζή** από το Πάντειο Πανεπιστήμιο και η κ. Ιωάννα **Ζορμπά** από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας παρουσίασαν στις 20 Οκτωβρίου το εργαστήριο «Εναλλακτικοί Τρόποι Ανάγνωσης των Εντυποανάπηρων Ατόμων: Η περίπτωση αναγνώστων με περιορισμούς όρασης»⁶. Σκοπός του εργαστηρίου ήταν οι συμμετέχοντες/ουσες αφενός να αποκτήσουν μια εικόνα για τα επικρατέστερα προγράμματα ανάγνωσης οθόνης με τα οποία μπορούν οι χρήστες να διαβάσουν διαφορετικά αρχεία κειμένου και αφετέρου να μπορέσουν να αναγνωρίσουν την ανάγκη για εξατομικευμένες προτάσεις ανάλογα με τις δυνατότητες κάθε χρήστη, που είναι και η βάση για την οργάνωση της πληροφοριακής παιδείας σε αυτό το ειδικό κοινό των βιβλιοθηκών.

Το διαδικτυακό σεμινάριο «Συλλογή και Διαχείριση Γεωχωρικών Δεδομένων»⁷ με κύριο ομιλητή τον κ. Γεώργιο **Πετρόπουλο**, Επίκουρο Καθηγητή του Τμήματος Γεωγραφίας του Χαροκόπειου Πανεπιστημίου διεξήχθη στις 3 Νοεμβρίου με τη συνδιοργάνωση της Ομάδας Ακαδημαϊκών Γεωγραφικών Βιβλιοθηκών και της Βιβλιοθήκης και Κέντρου Πληροφόρησης του Ιονίου Πανεπιστημίου. Στο σεμινάριο αυτό ορίστηκε η έννοια και οι χρήσεις των γεωχωρικών δεδομένων. Έγινε αναφορά σε πηγές, εφαρμογές, μορφές και μορφότυπους καθώς και στα λογισμικά διαχείρισης και ανάλυσης αυτού του είδους των δεδομένων. Από το εργαστήριο δεν θα μπορούσαν να λείπουν ζητήματα που σχετίζονται με την ανάγνωση των χαρτών, τις γεωβάσεις, αλλά και τους τρόπους διάχυσης των γεωχωρικών δεδομένων.

Τέλος, το διαδικτυακό σεμινάριο «Πώς είναι μια καλή μέρα στη δουλειά; Βρίσκοντας χαρά, αξιοποιώντας στο έπακρο την εργάσιμη ημέρα και συμβάλλοντας σε μια θετική

6 Περισσότερες πληροφορίες για το εργαστήριο «Εναλλακτικοί Τρόποι Ανάγνωσης των Εντυποανάπηρων Ατόμων: Η περίπτωση αναγνώστων με περιορισμούς όρασης» περιέχονται εδώ: <https://ionio.gr/download.php?f=02000-02999/IU-pf-02352-59107-gr.pdf>

7 Περισσότερες πληροφορίες για το σεμινάριο «Συλλογή και Διαχείριση Γεωχωρικών Δεδομένων» περιέχονται εδώ: <https://ionio.gr/download.php?f=02000-02999/IU-pf-02352-62225-gr.pdf>, ενώ η βιντεοσκοπήση του σεμιναρίου βρίσκεται εδώ: <https://www.youtube.com/live/fH9ByUNgWpY?feature=share>

οργανωσιακή κουλτούρα»⁸ που παρουσίασε η κ. Liz **Cooper**, Social Sciences Librarian/ Associate Professor στο University of New Mexico των ΗΠΑ στις 7 Νοεμβρίου ήταν μια συνδιοργάνωση του Δικτύου Οικονομικών Βιβλιοθηκών και της Βιβλιοθήκης και Κέντρου Πληροφόρησης του Ιονίου Πανεπιστημίου. Οι συμμετέχοντες/ουσες ενημερώθηκαν για την έρευνα και τις έννοιες που σχετίζονται με τη χαρά στην εργασία και τα οφέλη της. Συμμετείχαν σε δραστηριότητες προβληματισμού και συζήτησης προκειμένου να αποκτήσουν μεγαλύτερη αυτογνωσία σχετικά με τις αξίες τους και τι θα μπορούσε να τους φέρει χαρά στην εργασία, ενώ έφυγαν με σχέδιο να αναπτύξουν τη χαρά τους στη δουλειά.

Πρόγραμμα Εκδηλώσεων Συνεδρίου

Το εμπλουτισμένο επιστημονικό και επαγγελματικό πρόγραμμα του Συνεδρίου οφείλεται στη ζωντανή κοινότητα των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκονόμων της χώρας μας, που σε αντίξοες συνθήκες, με ελλιπή χρηματοδότηση και ελάχιστο προσωπικό κατορθώνει να προσφέρει πλούσιο επιστημονικό υλικό και πληθώρα εξειδικευμένων υπηρεσιών.

Με στόχο τη συμπλήρωση του επιστημονικού προγράμματος του Συνεδρίου, η Οργανωτική Επιτροπή του 28ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών διοργάνωσε μια σειρά εκδηλώσεων, επιδιώκοντας να προσφέρει στους Συνέδρους μια πλούσια εμπειρία, την ανάδειξη της πλούσιας πολιτιστικής ζωής της Κέρκυρας και τη δυνατότητα συναναστροφής πέραν του αυστηρού πλαισίου διεξαγωγής των ομιλιών του Συνεδρίου.

Έτσι, διοργανώθηκε την Τετάρτη 19 Οκτωβρίου στη Δημόσια Κεντρική Ιστορική Βιβλιοθήκη Κέρκυρας η παρουσίαση του βιβλίου του Δρ. Γ. **Ζάχου**, τ. Διευθυντή της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων με τίτλο «Σύγχρονη ιστορία και οικοσύστημα των ελληνικών βιβλιοθηκών». Για το βιβλίο και το συγγραφέα μίλησαν ο κ. Γεώργιος **Παπαϊωάννου**, Αναπληρωτής Καθηγητής του Τμήματος Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας του Ιονίου Πανεπιστημίου, η κ. Έλλη **Ανθη**, τ. Διευθύντρια της Βιβλιοθήκης και Κέντρου Πληροφόρησης του Ιονίου Πανεπιστημίου και η κ. Κωνσταντία **Κακάλη**, Διευθύντρια της Βιβλιοθήκης και Κέντρου Πληροφόρησης του Παντείου Πανεπιστημίου. Μέσα από την σαραντάχρονη υπηρεσιακή διαδρομή του Δρ. Γεωργίου Ζάχου παρουσιάζονται εξελίξεις και γεγονότα που έλαβαν χώρα στις ελληνικές βιβλιοθήκες με ιδιαίτερη αναφορά στις βιβλιοθήκες και τις δομές που θήτευσε και περιγράφονται πτυχές της δημόσιας διοίκησης και των πανεπιστημίων που τις επηρεάζουν.

Επίσης, καθ' όλη τη διάρκεια του Συνεδρίου λειτουργούσε η έκθεση «Γενναίοι και έξυπνοι άνθρωποι: Περιηγητές από τις Βόρειες Χώρες αφηγούνται»⁹ που διοργάνωσαν οι Πρεσβείες, τα Ινστιτούτα και η Βιβλιοθήκη των Βορείων Χωρών στην Αθήνα. Μέσα από κείμενα, σχέδια, σκίτσα περιηγητών από τις Βόρειες χώρες, δόθηκε μια εικόνα της Ελλάδας

8 Περισσότερες πληροφορίες για το σεμινάριο «Πώς είναι μια καλή μέρα στη δουλειά; Βρίσκοντας χαρά, αξιοποιώντας στο έπακρο την εργάσιμη ημέρα και συμβάλλοντας σε μια θετική οργανωσιακή κουλτούρα» περιέχονται εδώ: <https://ionio.gr/download.php?f=02000-02999/IU-pf-02352-28793-gr.pdf>, ενώ η βιντεοσκόπηση του σεμιναρίου βρίσκεται εδώ: <https://www.youtube.com/live/nl2NL5WvswU?feature=share>

9 Επιμέλεια έκθεσης: Μαρία **Μαρτζούκου** (Φινλανδικό Ινστιτούτο), Ντέλια **Τζωρτζάκη** (Νορβηγικό Ινστιτούτο), Εύη **Χαριτουδή** (τ. υπεύθυνη Βιβλιοθήκης των Βορείων Χωρών)

και των κατοίκων της για ένα διάστημα σχεδόν δύο αιώνων (1779-1952). Τα εγκαίνια¹⁰ πραγματοποιήθηκαν στις 13 Οκτωβρίου 2022 στο κτήριο της Κεντρικής Βιβλιοθήκης του Ιονίου Πανεπιστημίου, όπου φιλοξενήθηκε η έκθεση ως το τέλος του έτους.

Από τον προγραμματισμό μας, δεν θα μπορούσε να λείπει μια εκδήλωση μνήμης λόγω της συμπλήρωσης 100 χρόνων από τη Μικρασιατική Καταστροφή. Έτσι, σε συνεργασία με την Αναγνωστική Εταιρία Κέρκυρας παρουσιάστηκε στις 20 Οκτωβρίου η ψηφιακή έκθεση «Από την Ιωνία στο Ιόνιο: Πρόσφυγες στην Κέρκυρα μετά την Μικρασιατική Καταστροφή»¹¹. Σκοπός της έκθεσης ήταν να φωτίσει άγνωστες πτυχές της παρουσίας των προσφύγων από τη Μικρά Ασία, τον Πόντο και την Ανατολική Θράκη στην Κέρκυρα με βασικό άξονα τις μαρτυρίες προσφύγων και των απογόνων τους.

Προκειμένου να υποστηριχθεί περισσότερο η θεματική του Συνεδρίου, η Οργανωτική Επιτροπή προσκάλεσε το Δήμο Κεντρικής Κέρκυρας, ο οποίος και ανταποκρίθηκε παρουσιάζοντας τη δράση Follow Green καθ' όλη τη διάρκεια του Συνεδρίου σε χωριστό περίπτερο.

Η επίσκεψη στο Μουσείο Καποδίστρια το Σάββατο 22 Οκτωβρίου έδωσε τη δυνατότητα στους/στις Συνέδρους να ανακαλύψουν την ιστορία της Κέρκυρας, της Ευρώπης και της νεότερης Ελλάδας μέσα από τη ζωή και το έργο του Ιωάννη Καποδίστρια, ενώ η περιήγηση στον ιστορικό κήπο της Κουκουρίτσας συμπλήρωσε τον κοινωνικό και χαλαρωτικό χαρακτήρα της εξόρμησης.

Μετά από δύο χρόνια περιοριστικών μέτρων λόγω της πανδημίας COVID-19 και διεξαγωγής διαδικτυακών συνεδρίων, ήταν δηλωμένη η ανάγκη των Συνέδρων για κοινωνική επαφή και ζύμωση. Για τους λόγους αυτούς, καταβλήθηκε ιδιαίτερη προσπάθεια να συνεχιστούν οι κοινωνικές παραδόσεις του Συνεδρίου, όπως το Δείπνο των Χορηγών-Ομιλητών στις 19 Οκτωβρίου με προσκεκλημένους/ες τους αντιπροσώπους των χορηγών, τις προσκεκλημένες ομιλήτριες, τους ομιλητές/λήτριες, τις εκπαιδευτριες των εργαστηρίων και τα μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής. Αντίστοιχα, στις 20 Οκτωβρίου διοργανώθηκε βραδιά διασκέδασης για όλους/όλες τους/τις Συνέδρους αντί Επίσημου Δείπνου.

Υλοποίηση αρχών βιωσιμότητας κατά τη διεξαγωγή του Συνεδρίου

Η Οργανωτική Επιτροπή του 28ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών έβαλε ως στόχο την διοργάνωση ενός συνεδρίου, το οποίο θα υλοποιεί αρχές βιωσιμότητας, μειώνοντας το περιβαλλοντικό του αποτύπωμα. Δεδομένου ότι τα Συνέδρια παράγουν σημαντικές εκπομπές CO₂ και μεγάλες ποσότητες ανακυκλώσιμων και μη απορριμμάτων, θελήσαμε να προωθήσουμε τη μείωση χρήσης χαρτιού, την αύξηση της χρήσης ανακυκλωμένων ή ανακυκλώσιμων υλικών, την επαναχρησιμοποίηση αντί της κατανάλωσης

10 Στα εγκαίνια απηύθυναν χαιρετισμό εκπρόσωποι της Βιβλιοθήκης και Κέντρου Πληροφόρησης του Ιονίου Πανεπιστημίου και της Νορβηγικής Πρεσβείας στην Αθήνα. Ακολούθησε ομιλία από τον καθηγητή **Dr Björn Forsén**, Research director, University of Helsinki με τίτλο: «Περιηγητές των Βορείων Χωρών στην Ελλάδα. Από τους Βίκινγκς, έως σήμερα»

11 Επιστημονικός υπεύθυνος της έκθεσης: Ευστάθιος **Πουλιάσης**. Ερευνητική ομάδα: Σπύρος **Γαούτσης**, Μάγια **Χαραλαμποπούλου**, Παναγιώτης **Μηλιώνης**, Γεωργία **Λαζαρίδου**, Λίλιαν **Κυπριζόγλου**, Δημήτρης **Μουζακίτης**, Έλενα **Λουκά**. Συμβουλευτική επιτροπή: Δημήτρης **Ζυμάρης**, Κωνσταντίνος **Καρδάμης**, Κωνσταντίνος **Λιντοβόης**.

και βέβαια, την ανακύκλωση απορριμμάτων. Επιχειρήσαμε να αναζητήσουμε εναλλακτικούς τρόπους που θα αντικαταστήσουν παλαιότερες, μη βιώσιμες πρακτικές, όπως το πλήθος των ενημερωτικών φυλλαδίων στην τσάντα του κάθε συνέδρου, τον όγκο των πλαστικών συσκευασιών και των υλικών που μοιράζονται.

Επειδή όπως έχουμε ήδη αναφέρει, η έννοια της βιωσιμότητας που θέλει να αναδείξει το Συνέδριο αυτό δεν εξαντλείται στην οικονομική και περιβαλλοντική πλευρά του ζητήματος, αλλά περιλαμβάνει και την κοινωνική πλευρά, η Οργανωτική Επιτροπή από την αρχή έβαλε στόχο τη διοργάνωση ενός συνεδρίου συμπεριληπτικού. Αναγνωρίζουμε ότι η αναπηρία είναι ο αποκλεισμός και τα εμπόδια που υφίσταται μια πληθυσμιακή ομάδα, επειδή δεν ακολουθεί το σωματικό ή διανοητικό πρότυπο. Κατανοούμε ακόμα ότι ο δομικός ή συστημικός αποκλεισμός προκαλείται από την έλλειψη ή ανεπάρκεια υπηρεσιών, ενώ η κοινωνική περιθωριοποίηση εντείνεται από συμπεριφορές, πεποιθήσεις, προκαταλήψεις του κοινωνικού συνόλου. Προσπαθήσαμε να φτιάξουμε από την αρχή δομές συμπεριληπτικές χωρίς να έχουμε υπόψιν συγκεκριμένο άτομο ή σχετικό αίτημα, στη βάση της λογικής που πάντα λειτουργούν οι βιβλιοθηκονόμοι, να βλέπουμε την κοινωνική ανάγκη και να προσπαθούμε να την απαντούμε. Έτσι, η Οργανωτική Επιτροπή έλαβε μέριμνα για τα κάτωθι ζητήματα:

Προσβασιμότητα για άτομα με κινητικές αναπηρίες: Όλοι οι χώροι διεξαγωγής του Συνεδρίου ήταν προσβάσιμοι με αναπηρικό αμαξίδιο.

Προσβασιμότητα για άτομα με οπτική αναπηρία: Ο ιστότοπος του συνεδρίου είναι προσβάσιμος, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία. Επίσης, συντάχθηκαν και αναρτήθηκαν οδηγίες για τη δημιουργία προσβάσιμων εισηγήσεων και παρουσιάσεων, ενώ δόθηκε στους/στις συγγραφείς πρότυπο για τα πλήρη κείμενα των εισηγήσεων. Εξάλλου, η παρούσα έκδοση των πρακτικών του Συνεδρίου φιλοδοξεί να υλοποιεί τις βασικές οδηγίες για προσβάσιμα έγγραφα.

Προσβασιμότητα για άτομα με ακουστική αναπηρία: Μια μεγάλη επιτυχία του Συνεδρίου και μια πρωτιά στην ιστορία του θεσμού συνιστά η διερμηνεία των προσκεκλημένων ομιλιών στην ελληνική νοηματική γλώσσα, αποτέλεσμα της συνεργασίας με το Σωματείο Διερμηνέων Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας. Επίσης, πρόκειται να μεταφραστούν και να υποτιτλιστούν στα ελληνικά οι προσκεκλημένες ομιλίες του Συνεδρίου και να δημοσιευτούν στο Κανάλι YouTube της Βιβλιοθήκης και Κέντρου Πληροφόρησης του Ιονίου Πανεπιστημίου.

Γενικότερα ζητήματα κατανόησης: Πραγματοποιήθηκε διερμηνεία από τα αγγλικά στα ελληνικά και από τα ελληνικά στα αγγλικά, προκειμένου να μην υπάρχουν εμπόδια στην παρακολούθηση του Συνεδρίου λόγω μη κατανόησης ή καλής κατανόησης της γλώσσας του εκάστοτε ομιλητή.

Ζητήματα φύλου: Σε όλες τις γραπτές και προφορικές ανακοινώσεις της Οργανωτικής Επιτροπής δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στη χρήση μη σεξιστικής γλώσσας και στη δήλωση και των δυο γενών.

Κλείνοντας

Το Ιόνιο Πανεπιστήμιο και η Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησής του ολοκληρώνουν με τη δημοσίευση του παρόντος τόμου των πρακτικών τη διοργάνωση του 28ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Θα θέλαμε να εκφράσουμε τις βαθιές μας ευχαριστίες σε όσες και όσους εργάστηκαν για την επιτυχημένη διεξαγωγή του Συνεδρίου και να ευχηθούμε καλή δύναμη και επιτυχία στους διοργανωτές και τις διοργανώτριες του επόμενου Συνεδρίου. Ελπίζουμε πως η κοινότητά μας συνολικά, θα εμπνευστεί και θα βάλει τις βάσεις, ώστε το ετήσιο μας Συνέδριο να λαμβάνει μέριμνα για τα ζητήματα βιωσιμότητας και προσβασιμότητας και ότι το Συνέδριό μας να συνεχιστεί το ίδιο δυναμικά, υπηρετώντας την ανάγκη για ανταλλαγή καλών πρακτικών, γνώσεων και επαφών μεταξύ των βιβλιοθηκονόμων στη χώρα μας.

Θάλεια Γκόντα

Εκ μέρους της Οργανωτικής Επιτροπής

Περισσότερα για το 28ο ΠΣΑΒ:

- Η ιστοσελίδα του Συνεδρίου: <https://library.ionio.gr/palc28/>
- Το πρόγραμμα του Συνεδρίου: <https://library.ionio.gr/palc28/gr/program/>
- Απολογισμός [<https://library.ionio.gr/palc28/gr/news/26978/>] του 28ου ΠΣΑΒ στο Ενημερωτικό Δελτίο της ENSULIB/IFLA
- Ραδιοφωνικός απολογισμός [<https://library.ionio.gr/palc28/gr/news/26473/>] του 28ου ΠΣΑΒ στη συχνότητα του “Επικοινωνία 94 FM” και την εκπομπή “Βιβλιοθήκες στα FM”
- Highlights (στιγμιότυπα) [<https://library.ionio.gr/palc28/gr/description/screenshots/>] του Συνεδρίου
- Τα κοινωνικά δίκτυα του Συνεδρίου:
 - ◊ 28ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών-PALC28 (δημόσια ομάδα στο facebook) [<https://www.facebook.com/groups/1127731058046951>]
 - ◊ Playlist στο Κανάλι YouTube της Βιβλιοθήκης & Κέντρου Πληροφόρησης του Ιονίου Πανεπιστημίου [https://www.youtube.com/playlist?list=PLY2TTaDoz2ZePfy47UoE_ftNS-THI6BkA]
 - ◊ Instagram της Βιβλιοθήκης & Κέντρου Πληροφόρησης του Ιονίου Πανεπιστημίου [<https://www.instagram.com/ionian.univ.library/?hl=el>]
 - ◊ Hashtags στα κοινωνικά δίκτυα: palc28 #28ΠΣΑΒ

Keynote speech

Dr. Petra Hauke

Green and Sustainable Academic Libraries Facing the UN Agenda 2030 in the Post-COVID Era

Petra Hauke¹

¹Humboldt-Universität zu Berlin, Berlin School for Library and Information Science, petra.hauke@hu-berlin.de

Abstract

Sustainable thinking and going green are undoubtedly on the agenda worldwide. The International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA), adopted the United Nations Agenda 2030 to demonstrate the key role of libraries as engines for sustainable development. The purpose of the keynote is to motivate and encourage academic libraries to take a leading role in their communities to achieve the Sustainable Development Goals (SDGs) of Agenda 2030 and to stimulate further research on the topic. The keynote will identify outstanding examples of sustainable libraries from different countries with a focus on academic libraries that took part in the IFLA Green Library Award competition or published their project as a SDG story on the Library Map of the World. The examples given will clearly show how libraries address the demands across all SDGs. Libraries are the guarantor for access to reliable information. They open the doors to quality education and critical thinking. Both are more than ever relevant facing fake news in the post-Covid era. Academic libraries and librarians are invited to join a global movement to act as exemplars, educators, and enablers for sustainable development.

Keywords:

Green Libraries, Sustainability, Sustainable Development Goals, United Nations Agenda 2030, IFLA, ENSULIB.

Περίληψη¹

Ο βιώσιμος τρόπος σκέψης και η στροφή προς την οικολογία αποτελούν αναμφίβολα προτεραιότητα παγκοσμίως. Η Διεθνής Ομοσπονδία Ενώσεων Βιβλιοθηκονόμων και Βιβλιοθηκών (IFLA) υιοθέτησε την Ατζέντα 2030 των Ηνωμένων Εθνών για να καταδείξει τον βασικό ρόλο των βιβλιοθηκών ως κινητήρια δύναμη για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Σκοπός της κεντρικής ομιλίας είναι να παρακινήσει και να ενθαρρύνει τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες να αναλάβουν ηγετικό ρόλο στις κοινότητές τους για την επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (SDGs) της Ατζέντας 2030 και να πυροδοτήσουν περαιτέρω έρευνα για το θέμα. Η κεντρική ομιλία θα αναδείξει εξαιρετικά παραδείγματα βιώσιμων βιβλιοθηκών από διαφορετικές χώρες με έμφαση στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες που συμμετείχαν στον διαγωνισμό “Green Library Award” της IFLA ή δημοσίευσαν το έργο τους σχετικά με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης στον Παγκόσμιο Χάρτη Βιβλιοθηκών (“Library Map of the World”). Τα παραδείγματα που δίνονται θα δείξουν ξεκάθαρα πώς οι βιβλιοθήκες αντιμετωπίζουν τις απαιτήσεις σε όλους

¹ Την περίληψη μετέφρασε από τα αγγλικά η κ. Θάλεια Γκόντα, βιβλιοθηκονόμος στη Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης του Ιονίου Πανεπιστημίου.

τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης. Οι βιβλιοθήκες είναι ο εγγυητής για την πρόσβαση σε αξιόπιστες πληροφορίες. Ανοίγουν τις πόρτες για ποιοτική εκπαίδευση και κριτική σκέψη. Και τα δύο αυτά είναι περισσότερο από ποτέ σχετικά με τις ψευδείς ειδήσεις στην εποχή μετά τον Covid. Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες και οι βιβλιοθηκονόμοι καλούνται να συμμετάσχουν σε ένα παγκόσμιο κίνημα για να λειτουργήσουν παραδειγματικά, ως εκπαιδευτές και βοηθοί για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Λέξεις Κλειδιά:

Πράσινες βιβλιοθήκες, Βιωσιμότητα, Στόχοι Αειφόρου Ανάπτυξης, Ατζέντα των Ηνωμένων Εθνών για το 2030, IFLA, ENSULIB

1. Introduction

What we have all learned from the pandemic: Sustainability as a cross-cutting issue is a challenge that we need to build on in all our actions –more than ever. Instead of destroying natural resources, our main focus must be on protecting and nurturing them. The United Nations Agenda 2030 with its 17 Sustainable Development Goals is an important guide for this. The Agenda was published in 2015. The 17 Goals were adopted by all United Nations Member States in 2015, as part of the UN 2030 Agenda for Sustainable Development which set out a 15-year plan to achieve the Goals. The agenda is a universal call – a call to all! – to action to end poverty, protect the planet and improve the lives and prospects of everyone, everywhere.

Figure 1: United Nations Agenda 2030: Sustainable Development Goals

The 17 goals cannot be achieved separately. They depend on each other. For example, no poverty (goal 1) and no hunger (goal 2) cannot be achieved unless at the same time quality education (goal 4), but also (goal 6) clean water and sanitation or (goal 12) responsible consumption and production.

2. Libraries: essential partners for the Agenda 2030

IFLA, the International Federation of Library Associations and Institutions, understands itself as “the global voice for libraries and their users”. IFLA was involved with the creation of the Agenda 2030, through advocating for inclusion of access to information, safeguarding of cultural heritage, universal literacy, and access to information and communication technologies (ICT) in the framework.

The title of this conference is: “Green and sustainable academic libraries in the post-COVID era”. So: what is the connection between the pandemic and the SDGs?

In my mind we have learned a lot during the last 2 years:

- COVID-19 can be seen as a warning to mankind.
- The cause of the emergence and spread of the pandemic is the careless management of our natural resources that need to be protected.
- The world needs to recover not only from Covid-19 but from the ruthless exploitation of their resources.
- The SDGs show us the way out of this crisis, which can be seen as an opportunity.
- Libraries positioning themselves as advocates and ambassadors of the 2030 Agenda thus assume a vital role in society.

IFLA says: Libraries are key institutions for achieving the Goals. Libraries can drive progress across the entire UN Agenda 2030! But why? Because libraries are well positioned to contribute to the SDGs. As a network of at least 2.3 million institutions, they have both global reach and the ability to understand and respond to local needs and priorities. And most importantly: Libraries provide reliable information that help to achieve any of the goals.

For example, Goal 1, END POVERTY IN ALL ITS FORMS EVERYWHERE: Libraries support this goal by:

- providing public access to information and resources that give people opportunities to improve their lives,
- providing training in new skills needed for education and employment,
- providing information to support decision-making by governments, civil society, and businesses to combat poverty.

Libraries ARE the guarantor for access to reliable information. And this access is a precondition for achieving the SDGs.

IFLA has clearly positioned itself - and thus all the world’s libraries – as advocates for the United Nations’ Agenda 2030. The motto is: “Sustainability is Libraries’ Business!” Libraries should serve as “Exemplars, Educators, Enablers” of initiatives to promote sustainability in all areas of life! This demand is not new but already described in the literature for long time.

Green libraries are particularly predestined for this task. What does that mean?

- Libraries as exemplars: Libraries should take the lead as role models. They should control their own negative footprint and they should communicate their efforts to the public.
- Libraries as educators: Libraries should take on an active educational function that goes beyond providing information.
- Libraries as enablers: Libraries should use their resources to provide opportunities for people in their community to find their own pathways to a sustainable lifestyle.

And this is in fact more than just “information” or book lending!

3. IFLA Library Map of the World: SDG Stories

Many examples of how libraries contribute to the distribution and implementation of the SDGs in their communities are published at IFLA’s “Library Map of the World”. The map shows with the “SDG Stories” worldwide examples, currently 56 examples from 34 countries. The libraries exist in very different contexts, from large national or university libraries to small public, school, or mobile libraries. All dark green marked countries are represented with a story.

Figure 2: Library Map of the World: SDG Stories

You can search

- by single SDGs, like Goal 3: Good Health and Well-Being,
- for certain terms, like “academic”, “university”, or “High School” etc.
- or by country, for example Ireland.

Most SDG stories come from public libraries, but there are also some from the academic field.

There are two stories from Ireland. Because of this conference’s special interest in how

academic libraries go green, I chose this very impressive story from the University College Cork (UCC) Library.

In 2016, the UCC Library launched its sustainability campaign, “Love Our Library”. The Library formed a Green Team to include library staff, the University’s Energy Manager, Sustainability Officer and others. They focused on monitoring waste management, energy and water use, identifying areas for improvement and examining the environmental impact of library operations.

Figure 3: University College Cork (UCC) Library, Ireland

The team spread the “Love Our Library” campaign message to the University’s faculty, staff and students, using signage, email and social media. Influencing people’s behaviour has been a major success of the campaign. The ethos of the SDGs to “think globally: act locally” is fundamental to this campaign and continues to be embraced by University staff and students.

One of their main goals was to reduce energy consumption, which means:

- Re-balanced air ventilation and heating systems to improve the office and reading room environmental conditions.
- Turned off lights centrally in low occupancy areas during the summer months.

By implementing these changes (at minimum costs) they were able to make energy savings of €20,000 over the course of a six-month period. These savings were reinvested in the library for further environmental measures, like an air barrier at the front entrance to the library, which reduces the amount of cold air entering the building in the winter and warm air in the summer.

Other environmental measures, like e-bikes were funded out from the library’s energy savings, freely available to Library staff to be used for example to go to one of the branch Libraries.

The Library also runs a recycling and waste management, which means a binless office: waste is no longer collected from staff desks, and new compost and recycling bins are installed

in the staff kitchen. The waste collection is centralized, which means:

- all bins are removed from the reading rooms,
- new waste recycling stations are installed on the ground floor of the library,
- all library users can separate their waste for recycling and dispose of it,
- the cleaning staff have more time for other cleaning activities.

To give their community the opportunity to play an active role in shaping the sustainability programme, a board is open for suggestions and comments. The library's promise is: We do our best to act on these suggestions where we can.

Beside others, the UCC Library was awarded as “runner-up” of the IFLA Green Library Award 2019. This award is hosted by IFLA's Section on Environment, Sustainability and Libraries – ENSULIB.

4. ENSULIB, IFLA's Environment, Sustainability and Libraries Section

Within IFLA, the ENSULIB Section has explicitly included the issues of environment and sustainability as part of their programme. ENSULIB's commitment is guided by the United Nations Sustainable Development Goals, the Paris Climate Agreement and related environmental certificates and programmes.

ENSULIB's Standing Committee consists of 20 members from around the world. They are all quite active and involved in a variety of projects.

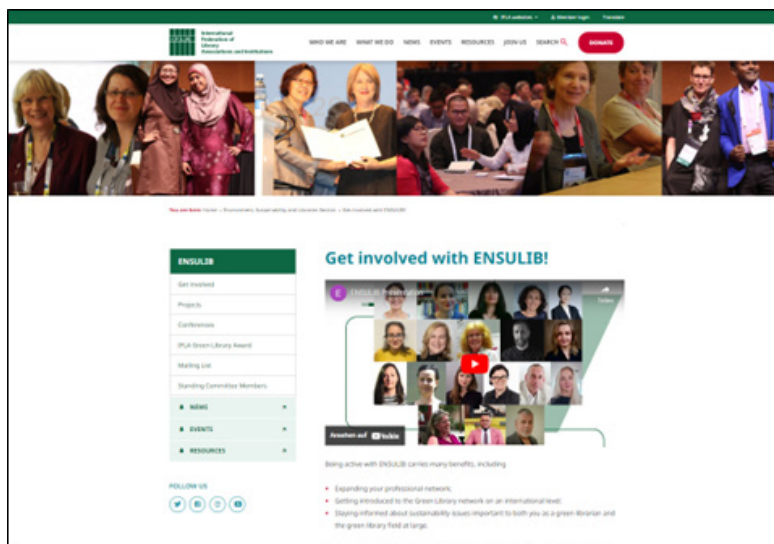

Figure 4: ENSULIB

On ENSULIB's website you will find their goals, but also ENSULIB's projects, like:

- book publications, all available with open access,
- the Green Library Checklists, available in 24 languages – the Greek translation is in progress,
- information about events at IFLA Congresses,

- the IFLA Green Library Award,
- social media accounts,
- access to the ENSULIB Mailing list which is open to everybody interested in environment, sustainability and libraries issues.

A special Green Library Website offers:

- the ENSULIB Newsletter,
- the ENSULIB Webinar Series,
- and – recently published – a very useful compilation of “Tools for Green Libraries”.

Since 2016, ENSULIB announces the annual IFLA Green Library Award. The award promotes green library initiatives of all kinds – whether small or large! Detailed information about all awarded Green Libraries and Green Library Projects from 2016 to 2022 are available from ENSULIB’s website. The next call for applications will be published by the end of this year.

5. What is a Green Library?

But finally: What is a Green Library? In January 2022 ENSULIB has published the Green Library definition which is available meanwhile in 15 languages, including Greek, thanks to Thalia Gonda and Dr. Sylvia Poulimenou, members of the Ionian University Library staff.

First of all: Green libraries are naturally Sustainable libraries! The definition says:

“A green and sustainable library is a library which takes into account environmental, economic and social sustainability.”

Green and sustainable libraries may be of any size, but they should have a clear sustainability agenda – which includes:

- Green buildings and equipment,
- Green office principles,
- Sustainable economy,
- Sustainable library services,
- Social sustainability,
- Environmental management,
- Last but not least: a clear Commitment to general environmental goals and programmes.

Green buildings and equipment – means: the emissions, or carbon footprint, of the building are actively decreased. Unfortunately, not every library can achieve a new, sustainable building, certified by the American LEED or the British BREEM. But every library can try to achieve a green facility management, focusing on lightening, heating, water management, green cleaning materials etc. There are many libraries in the world that offer urban gardening using their surroundings, or even rooftop gardens to enable their communities to get in touch with nature through gardening projects.

Not the library, but the Ruhr University Bochum in Germany runs a project called

“Campus Gardening”. This is a cooperation with the Botanical Garden and the “Sustainability Forum”, and the students are actively involved.

Figure 5: “Campus Gardening” at Ruhr University Bochum, Germany.

Green office principles – means: the library’s operational routines and processes are environmentally sustainable, as there are for example:

- waste minimization,
- improving purchasing,
- recycling,
- double-sided printing,
- scan instead of print,
- going digital,
- turn computers off (not only) at night,
- BYOB – Bring your own Bottle.

The University of Pennsylvania has a waste minimization and recycling initiative. They published a poster “7 ways to rethink your footprint in the office” which is well adaptable for libraries.

Figure 6: University of Pennsylvania’s waste minimization and recycling initiative.

Sustainable economy – means: consumption restrained, circular and sharing economy practices.

“The Sustainable Library’s Cookbook”, a publication from the Association of College and Research Libraries, a division of the American Library Association (ALA) shows many examples how academic libraries can live sustainability.

One chapter “I Believe You Have My Stapler” is about “How to Encourage Reuse with an Office Supply Program”. “By reusing supplies already in the library instead of ordering new ones, the library saves approximately \$1,000-2,000 per year.”

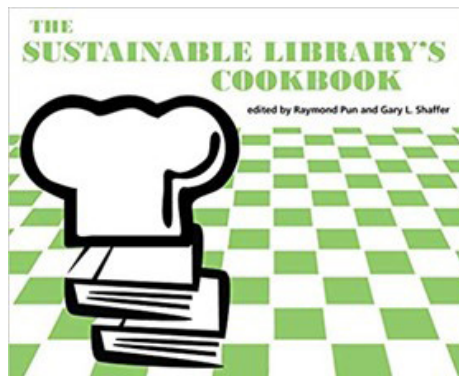

Figure 7: *The Sustainable Library’s Cookbook.*

Sustainable library services – means information, shared spaces, devices, education, positive carbon handprint.

The Philological Library in Berlin offers a bicycle ergometer which is equipped with a small book reading table and generates electricity for charging mobile phones or laptops. This is part of the library’s campaign “GreenFUBib”.

Figure 8: *Bicycle ergometer at the Philological Library in Berlin, Germany.*

Social sustainability – means: education, literacy, community engagement, cross cultural diversity, social inclusion, participation, reduced inequality.

The University Würzburg (Germany) – not just the library, but the university in a whole - often uses suppliers with a commitment to social sustainability, e.g. for cleaning services or grounds keeping on the campus.

Environmental management which means: to deliberate environmental goals, to

decrease the library’s own negative impact on environment.

And: the **environmental policy**, which means: the implementation and the results of environmental work, should be communicated to a broader audience.

The Rangsit University Library in Thailand published a very detailed report on their “Library and Sustainable Environment Management”. With this report they were awarded with the IFLA Green Library Award 2019.

A green and sustainable library clearly demonstrates its **commitment to the SDGs**, for example by displaying the IFLA poster prominently at the library entrance or on the website.

Figure 9: IFLA Poster: “This library supports the SDGs”, free download from IFLA’s website in many languages, including Greek.

6. Conclusion: Let’s go green – outside the library box!

To act as agent, educator, ambassador, or promotor for the achievement of the UN Sustainable Development Goals means also: Let’s go green – outside the library box:

- Look for strong partnerships outside the library community!
- Invite politicians to your Green Library events!
- Invite local and regional press representatives to your Green Library events!
- Invite local and regional broadcast representatives to your Green Library events!
- Write and publish inspiring articles for the local and regional press!
- Present your Green Library prominently at local and regional cultural events!
- Support actively your politicians to popularize the SDGs!
- Establish your Green Library as an excellent event location!

References

- ENSULIB (2022). What is a Green Library? <https://www.ifla.org/ifla-green-library-definition/>
- ENSULIB (n.d.). Environment, Sustainability and Libraries Section [homepage]. <https://www.ifla.org/units/environment-sustainability-and-libraries/>
- IFLA (2018). Sustainability is Libraries' Business: Libraries and Sustainable Development. <https://www.ifla.org/publications/sustainability-is-libraries-business-libraries-and-sustainable-development>
- IFLA (2018). This Library Supports the SDGs (poster in several languages incl. Greek). <https://repository.ifla.org/simple-search?query=This+Library+Supports+the+SDGs>
- IFLA (n.d.). Libraries can drive progress across the entire UN 2030 Agenda [poster]. <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/topics/libraries-development/documents/sdgs-insert.pdf>
- IFLA (n.d.). Library Map of the World: SDG Stories. <https://librarymap.ifla.org/stories>
- IFLA (n.d.). SDG Stories: Library's Campaign Improves Sustainability and Decreases Resource Consumption. <https://librarymap.ifla.org/stories/Ireland/LIBRARY%E2%80%99S-CAMPAIGN-IMPROVES-SUSTAINABILITY-AND-DECREASES-RESOURCE-CONSUMPTION/155>
- Less, A. M., Williams, B.F., & Dorsey, S. (2012). Librarians as Sustainability Advocates, Educators and Entrepreneurs. In *The Entrepreneurial Librarian: Essays on the Infusion of Private-Business Dynamism into Professional Service*, edited by Mary Krautter, Mary Beth Lock, and Mary G. Scanlon, 183–201. Jefferson, NC: McFarland, 2012. https://libres.uncg.edu/ir/uncg/f/S_Dorsey_Librarians_2012.pdf
- Pun, Raymond, & Shaffer, Gary L. (2019). *The Sustainable Library's Cookbook*. Chicago, IL: Association of College & Research Libraries, 2019.
- Rangsit University Library, Pathumthani, Thailand (2020). Library and Sustainable Environment Management Report. https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/environmental-sustainability-and-libraries/documents/thailand_univlibrsustenvmanagemreport2020.pdf
- Ruhr-Universität Bochum / Das Nachhaltigkeitsbüro (2022). Campus Gardening. https://www.nachhaltigkeit.ruhr-uni-bochum.de/nhb/projekte/campus_gardening.html
- Universität Würzburg (n.d.). Social Sustainability. <https://www.uni-wuerzburg.de/en/university/sustainability/social-sustainability/>
- University College Cork Library (n.d.). UCC Library Sustainability. <https://libguides.ucc.ie/librariansustainability>
- Wagner, Janet (2022). Green FUBib: Sustainability at the University Library. ENSULIB Newsletter, 1(1). https://www.ifla.org/ifla-publications/ensulib-newsletter/ifla-ensulib-newsletter_voll1_issue1/green-fubib-sustainability-at-the-university-library/

Α' Συνεδρία

Βιώσιμη Ανάπτυξη
και Ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες

Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) στις ελληνικές και κυπριακές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες

Αγγελική Γιαννοπούλου¹, Νίκη Σακελλάρη², Ηρώ Τζορμπατζάκη³

¹ Πανεπιστήμιο Πατρών, Βιβλιοθήκη & Κέντρο Πληροφόρησης, agianop@upatras.gr

² Πανεπιστήμιο Πατρών, Βιβλιοθήκη & Κέντρο Πληροφόρησης, nsakellari@upatras.gr

³ Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Βιβλιοθήκη & Κέντρο Πληροφόρησης, iro@uom.edu.gr

Sustainable Development Goals (SDGs) in Greek academic libraries

Angeliki Giannopoulou¹, Niki Sakellari², Iro Tzorbatzaki³

¹ University of Patras, Library & Information Center, agianop@upatras.gr

² University of Patras, Library & Information Center, nsakellari@upatras.gr

³ University of Macedonia, Library & Information Center, iro@uom.edu.gr

Περίληψη

Βιώσιμη χαρακτηρίζεται μια βιβλιοθήκη που λαμβάνει υπόψη την περιβαλλοντική, οικονομική, κοινωνική βιωσιμότητα και που παρέχει υποστηρικτικές υπηρεσίες προς τη βιώσιμη ανάπτυξη. Οι πράσινες βιβλιοθήκες οφείλουν να έχουν ένα σαφές πλαίσιο βιωσιμότητας που να περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, πράσινα κτίρια και εξοπλισμό, βιώσιμη οικονομία, κοινωνική βιωσιμότητα, περιβαλλοντική διαχείριση, δέσμευση σε γενικούς περιβαλλοντικούς στόχους και προγράμματα. Μια δέσμευση που συνίσταται από τους 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) που υιοθετήθηκαν από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 2015. Πρόκειται για στόχους που εκφράζουν τις σύγχρονες προκλήσεις σε παγκόσμιο επίπεδο. Χρησιμοποιήθηκαν από τις βιβλιοθήκες - τόσο τις ακαδημαϊκές, όσο και τις δημοτικές- προκειμένου να επιτευχθεί βιώσιμη ανάπτυξη.

Πιο συγκεκριμένα, οι βιβλιοθήκες προσφέρουν ένα ευρύ φάσμα προϊόντων και υπηρεσιών, υιοθετώντας πρακτικές που βασίζονται στους στόχους βιώσιμης ανάπτυξης. Όπως αναφέρει η Διεθνής Ομοσπονδία Ενώσεων Βιβλιοθηκονόμων και Ιδρυμάτων IFLA, η πλειονότητα των υφιστάμενων δραστηριοτήτων, έργα και προγράμματα που παραδίδονται από βιβλιοθήκες παγκοσμίως, μπορεί να σχετίζονται με έναν ή περισσότερους στόχους βιώσιμης ανάπτυξης. Τα τελευταία έτη γίνεται μια προσπάθεια υιοθέτησης των πρακτικών αυτών και από τις ελληνικές και κυπριακές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, η οποία σταδιακά εντατικοποιείται.

Η παρούσα εργασία στοχεύει στη διερεύνηση της υιοθέτησης, εφαρμογής και υποστήριξης των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης από τις ελληνικές και κυπριακές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες. Επιχειρείται η αποτύπωση των βασικότερων στόχων βιώσιμης ανάπτυξης, που εφαρμόζονται σε ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες στην Ελλάδα και την Κύπρο- με σκοπό να εντοπιστούν τα

τυχόντα προβλήματα που αντιμετωπίζουν προκειμένου για την υλοποίηση αυτών των στόχων-η καταγραφή προτάσεων βελτίωσης της εφαρμογής των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης που έχουν επιλέξει να πετύχουν, καθώς και η ανεύρεση πιθανών λύσεων των προβλημάτων. Γίνεται επίσης αναφορά σε αντίστοιχες διεθνείς πρακτικές ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών και παρουσιάζονται τα αποτελέσματα σχετικής έρευνας που διεξήχθη. Σημαντική παράμετρο αποτελεί η συνεχής ανατροφοδότηση από την πλευρά του προσωπικού των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών με εμπειρίες και στοιχεία για τη διευκόλυνση και βελτίωση της εφαρμογής των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης. Αυτό μπορεί επικουρικά να συνδυαστεί με τη συνεργασία ακαδημαϊκών και δημοτικών βιβλιοθηκών που αντίστοιχα αναλαμβάνουν σχετικές δράσεις.

Λέξεις κλειδιά

Πράσινη βιβλιοθήκη, Βιώσιμη βιβλιοθήκη, Στόχοι βιώσιμης ανάπτυξης

Abstract

Libraries which provide environmental, economic, social sustainability and support services towards sustainable development, are characterized as sustainable libraries. Green libraries should have a clear sustainability framework which includes green buildings and equipment, sustainable economy, social sustainability, environmental management, commitment to general environmental goals and programs. The 17 Sustainable Development Goals (SDGs) were adopted by the United Nations in 2015 as a universal call to action. SDGs were used by both academic and municipal libraries to achieve sustainable development. More specifically, libraries offer a wide range of products and services, while adopting practices based on sustainable development goals. As the International Federation of Librarians' Associations and Institutions (IFLA) states, most existing activities, projects and programs delivered by libraries worldwide can relate to one or more of SDGs. In recent years, there has been an effort to adopt these practices by Greek and Cypriot academic libraries as well, which is gradually intensifying.

This paper aims to investigate the adoption, implementation, and support of SDGs by Greek and Cypriot academic libraries. An attempt is made to describe the most basic sustainable development goals, which are implemented in academic libraries in Greece and Cyprus - with the aim of identifying the problems they face in order to implement those goals - the recording of proposals for improving the implementation of the sustainable development goals they have chosen to succeed as well as finding possible solutions to problems.

Reference is also made to corresponding international practices of academic libraries and the results of relevant research conducted are presented. An important parameter is the continuous feedback from the staff of academic libraries with experiences and data to facilitate and improve the implementation of sustainable development goals. This can additionally be combined with the cooperation of academic and municipal libraries that undertake relevant actions respectively.

Keywords

Sustainable library, Sustainable development goals, SDGs

1. Εισαγωγή

Μια βιβλιοθήκη μπορεί να χαρακτηριστεί βιώσιμη εφόσον υιοθετήσει πρακτικές και δράσεις που θα υποστηρίζουν την περιβαλλοντική, οικονομική και κυρίως κοινωνική βιωσιμότητα. Από το Σεπτέμβριο του 2015, με την ομόφωνη έγκριση της Ατζέντας 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, παγκόσμιοι ηγέτες και κράτη μέλη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), καθόρισαν με γνώμονα την υπευθυνότητα, το πλαίσιο δράσης, τόσο σε παγκόσμιο, εθνικό, αλλά και τοπικό επίπεδο, ορίζοντας παράλληλα 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ), που καλύπτουν την οικονομική, την περιβαλλοντική και την κοινωνική ανάπτυξη, προκειμένου να επιτευχθεί η βιωσιμότητα του πλανήτη. Οι στόχοι αυτοί αφορούν ανεξαιρέτως όλες τις χώρες, μπορούν να αναπτυχθούν όλοι χωρίς ιεράρχηση και επιπλέον είναι μετασχηματιστικοί, μετατρέποντας τις προκλήσεις σε ευκαιρίες.

Πέντε είναι οι βασικοί πυλώνες στους οποίους δραστηριοποιούνται και ο πρώτος αφορά στους ανθρώπους. Η πείνα, η φτώχεια και η δημιουργία ενός υγιούς περιβάλλοντος διαβίωσης αποτελούν στόχους πλήρους εξάλειψης. Ο δεύτερος πυλώνας αφορά στον πλανήτη, που η μοναδικότητά του πρέπει να προστατευθεί από την κάθε είδους υποβάθμισή του, μέσα τόσο από τη βιώσιμη παραγωγή και κατανάλωση, τη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων, αλλά και την άμεση κινητοποίηση και δράση για την κλιματική αλλαγή, για χάρη των σημερινών και των μελλοντικών γενιών. Σημαντικό πυλώνα αποτελεί η ευημερία, που κάθε ανθρώπινη ύπαρξη μπορεί να απολαμβάνει οδηγούμενη- μέσω της οικονομικής, κοινωνικής και τεχνολογικής προόδου- στην προσωπική ολοκλήρωση και την αρμονική συνύπαρξη με τη φύση. Ο τέταρτος πυλώνας αφορά στην ειρήνη. Πιο συγκεκριμένα, αφορά στην ενίσχυση ειρηνικών και συμπεριληπτικών κοινωνιών απαλλαγμένων από φόβους και βία, μιας και η βιωσιμότητα συνάδει άμεσα με την ειρήνη, με την εταιρική σχέση, με την ενεργοποίηση σε παγκόσμιο επίπεδο όλων των εν δυνάμει εταίρων, για τη ενίσχυση των φτωχότερων και ευπαθών λαών και ανθρώπων, με συμμετοχή όλων των χωρών, των εμπλεκόμενων φορέων, αλλά και όλων των ανθρώπων. Ο πέμπτος πυλώνας αφορά στην εταιρική σχέση, δηλαδή στην παγκόσμια ενεργοποίηση των πιθανών εταίρων για ενίσχυση πνεύματος αλληλεγγύης προς ευπαθείς λαούς και άτομα.

2. Βιβλιογραφική Επισκόπηση

2.1 Εννοιολογική προσέγγιση 17 Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης και σύνδεση με βιβλιοθήκες

Οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ όπως παρουσιάζονται στο λογότυπο των 17 ΣΒΑ του ΟΗΕ μαζί με τον πολύχρωμο τροχό δεν αφορούν πλέον μόνο κυβερνήσεις, αλλά και κάθε οργανισμό δημόσιο ή ιδιωτικό, κερδοσκοπικό και μη κερδοσκοπικό, όπως και κάθε πολίτη.

Οι βιβλιοθήκες σύμφωνα και με την Διεθνή Ομοσπονδία Ενώσεων Βιβλιοθηκών και

Ιδρυμάτων (IFLA) είναι βασικοί θεσμοί για την επίτευξη αυτών των στόχων. Για παράδειγμα, ο στόχος για πρόσβαση στις πληροφορίες αναγνωρίστηκε στους ΣΒΑ στο πλαίσιο του 16ου στόχου, δηλαδή στην προώθηση ειρηνικών και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνιών για την βιώσιμη ανάπτυξη, την παροχή πρόσβασης στη δικαιοσύνη για όλους και τη δημιουργία αποτελεσματικών, υπεύθυνων και αποκλειστικών θεσμών σε όλα τα επίπεδα. Ο πολιτισμός και οι ΤΠΕ ως στόχοι συμπεριλαμβάνονται στους 17 ΣΒΑ, αφού υπολογίζεται ότι το ήμισυ του παγκόσμιου πληθυσμού δεν έχει πρόσβαση σε πληροφορίες διαδικτυακά. Στην κοινωνία της γνώσης, οι βιβλιοθήκες παρέχουν πρόσβαση και ευκαιρία για όλους. Επίσης, εξέχουσα θέση και όραμα στην Ατζέντα του 2030 κατέχει ο παγκόσμιος αλφαριθμητισμός, αλλά και η ψηφιακή παιδεία με την υποστήριξη ειδικευμένου προσωπικού.

Εκατοντάδες χιλιάδες δημόσιες βιβλιοθήκες παγκοσμίως και πάνω από ένα εκατομμύριο εθνικές, ειδικές, πανεπιστημιακές, εξασφαλίζουν πρόσβαση σε όλους σε ότι αφορά τη διαθεσιμότητα των πληροφοριών και τις δεξιότητες για τη χρήση τους, συμβάλλοντας κατά συνέπεια στην βελτίωση των αποτελεσμάτων σε όλους τους ΣΒΑ.

Η υιοθέτηση των ΣΒΑ από όλους τους εθνικούς και διεθνείς φορείς που εκπροσωπούν οι βιβλιοθήκες (πχ. OCLC, LIBER, IFLA, EBLIDA et.al.) είναι πρωταρχικής σημασίας, καθώς έχουν δεσμευτεί και αναλάβει εκστρατείες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των βιβλιοθηκών - μελών τους, του προσωπικού που εργάζεται σε αυτές και κατ' επέκταση των πολιτών της κοινότητας που εξυπηρετούν.

2.2 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης: βέλτιστες πρακτικές και δράσεις

Οι βιβλιοθήκες παγκοσμίως με τις δράσεις τους στηρίζουν, όποιους από τους στόχους είναι εφικτοί με βάση τις οικονομικές δυνατότητες της χώρας, τον οργανισμό στον οποίο ανήκουν και των ευρύτερων εσωτερικών και εξωτερικών συνθηκών που επικρατούν. Πιο συγκεκριμένα, οι βιβλιοθήκες υποστηρίζουν αντίστοιχα τους 17 ΣΒΑ ως εξής (IFLA, 2021):

Στόχος 1: Μηδενική φτώχεια. Παρέχουν δημόσια πρόσβαση σε πληροφορίες και πόρους, ώστε οι άνθρωποι να βελτιώσουν το βιοτικό τους επίπεδο, εκπαιδεύοντάς τους σε νέες δεξιότητες προκειμένου να αποκτήσουν κάποια απασχόληση. Δίνουν τη δυνατότητα πληροφοριών για τη λήψη τόσο κυβερνητικών αποφάσεων, όσο και αποφάσεων πολιτών και επιχειρήσεων για την καταπολέμηση της φτώχειας. Για παράδειγμα, μια δημοτική βιβλιοθήκη στη Σλοβενία παρέχει την υπηρεσία πληροφόρησης εύρεσης εργασίας (EIS), δηλαδή βοηθά αστέγους ή ανέργους-παρέχει δεξιότητες πληροφορικής, αλλά και πληροφόρηση για την ανάπτυξη των βιογραφικών τους προκειμένου να υποβάλλουν αιτήσεις για εργασία. Η βιβλιοθήκη σε συνεργασία με αρμόδιους φορείς, στηρίζει προσπάθειες επανένταξης εξαρτημένων από ουσίες ατόμων, διοργανώνοντας επιπλέον σεμινάρια, διαλέξεις κ.ά. για την κοινωνική τους ένταξη και ενίσχυση των προσόντων τους.

Στόχος 2: Μηδενική πείνα. Παρέχουν στοιχεία για τον τρόπο παραγωγής των καλλιεργειών με τις βέλτιστες πρακτικές για την παραγωγικότητα και βιωσιμότητα. Δίνουν τη δυνατότητα για πρόσβαση σε διαδικτυακούς πόρους που αφορούν τις τιμές της

τοπικής αγοράς, καιρικές εκθέσεις, νέο εξοπλισμό κ.ά. Παράδειγμα στη Ρουμανία - 6η σε αγροτική έκταση χώρα στην ΕΕ - οι βιβλιοθηκονόμοι αφού εκπαιδεύτηκαν οι ίδιοι, μέσω του δικτύου Biblionet, βοήθησαν χιλιάδες αγρότες, σε συνεργασία με την αυτοδιοίκηση, να λάβουν επιχορηγήσεις εκατομμυρίων προς όφελος της παραγωγής τους, βοηθώντας τους να εξοικειωθούν με την τεχνολογία που μπορεί να διατεθεί μέσω των βιβλιοθηκών. Ενώ στην Νότια Αφρική με το πρόγραμμα «Ένα σπίτι, ένας κήπος», λόγω έλλειψης τροφής- και γενικότερα ποιοτικής τροφής- αλλά και εισοδήματος, οι βιβλιοθήκες κάποιων πόλεων πρόσφεραν τις αυλές τους στους κατοίκους, μετατρέποντάς τες σε λειτουργικές παραγωγικές μονάδες λαχανικών, δίνοντάς τους τη δυνατότητα για μια σωστότερη διατροφή.

Στόχος 3: Καλή υγεία και διαβίωση. Οι ιατρικές και νοσοκομειακές κατά κύριο λόγο βιβλιοθήκες παρέχουν τη δυνατότητα ορθής και με ακρίβεια πληροφόρησης σε πηγές και έρευνες - για παράδειγμα την περίοδο της πανδημίας - για την άρτια και έγκαιρη κατάρτιση νοσηλευτικού και ιατρικού προσωπικού. Με την πρόσβαση του κοινού σε πληροφορίες υγείας και ευεξίας μπορούν τα άτομα να βελτιώσουν την ποιότητα της ζωής σε ατομικό και σε οικογενειακό επίπεδο. Οι κινεζικές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες για να αντιμετωπίσουν την κρίση - μιας και η Κίνα αποτέλεσε την πρώτη εστία μόλυνσης του SARS-CoV-2 - συνέλεξαν δεδομένα από 137 βιβλιοθήκες (μέσω ιστοσελίδων, μέσω κοινωνικής δικτύωσης και απευθείας επικοινωνίας) και εστίασαν σε 3 άξονες υπηρεσιών - το δίκτυο των αναγνωστών, το φυσικό χώρο και τον κοινωνικό αντίκτυπο- για τη συνεισφορά στην ανακούφιση της κοινωνίας.

Στόχος 4: Ποιοτική εκπαίδευση. Οι βιβλιοθήκες υποστηρίζουν την ποιοτική και ίσων ευκαιριών εκπαίδευση και προωθούν τη δια βίου εκπαίδευση για όλους. Με προσωπικό αφιερωμένο στο να υποστηρίζει την πρωτοβάθμια παιδεία και δια βίου μάθηση, παρέχοντας πρόσβαση στους φοιτητές από όπου κι αν βρίσκονται και διαθέτοντας χώρους όπου το κόστος δεν αποτελεί εμπόδιο για τις νέες γνώσεις και δεξιότητες. Το National Library Board Singapore (NLB) για παράδειγμα, καταφέρνει μέσω προγραμμάτων και υπηρεσιών - όχι μόνο εντός βιβλιοθήκης - μέσω φυσικών και ψηφιακών πλατφορμών να ασχολείται με τους κατοίκους της Σιγκαπούρης, κυρίως όσους έχουν προβλήματα κινητικότητας και αντιμετωπίζουν δυσκολίες πρόσβασης στις βιβλιοθήκες. Με τη συνεργασία εταιρών για την παροχή προσαρμοσμένων προγραμμάτων, κινητών βιβλιοθηκών, που επιτρέπουν σε σχολές ΑΜΕΑ, ορφανοτροφεία και σπίτια φροντίδας, να έχουν πρόσβαση σε συλλογές και υπηρεσίες βιβλιοθήκης.

Στόχος 5: Ισότητα των Φύλων. Με ασφαλείς και ευχάριστους χώρους συνάντησης, με προγράμματα και υπηρεσίες για την κάλυψη των αναγκών γυναικών και κοριτσιών (υγεία, δικαιώματα), καθώς και πρόσβαση σε πληροφορίες και ΤΠΕ για την ανάπτυξη του αλφαριθμητισμού, αλλά και επιχειρηματικών δεξιοτήτων, οι βιβλιοθήκες υποστηρίζουν τις γυναίκες προς μια προοδευτική κατεύθυνση απαλλαγμένη από δισταγμούς.

Στη Γκάνα για παράδειγμα αναγνωρίζεται ο ρόλος των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών για την ισότητα των φύλων, λειτουργώντας δυνητικά όχι μόνο ως αναπτυξιακοί φορείς που παρέχουν υποδομές στις γυναίκες, αλλά παρέχοντάς τους και την απαιτούμενη για την ενδυνάμωσή τους τεχνογνωσία.

Στόχοι 6, 7: Καθαρό νερό και υγιεινή & Οικονομική και καθαρή ενέργεια. Οι στόχοι αυτοί μπορούν να υποστηριχθούν από τις βιβλιοθήκες, μιας και παρέχουν πληροφορίες σχετικά με το νερό, τη χρήση της ενέργειας και την αποχέτευση. Δημόσιες και κοινοτικές βιβλιοθήκες αποτελούν τους μόνους χώρους που μπορούν οι άνθρωποι να έχουν πρόσβαση σε επαρκή φωτισμό για μελέτη.

Στόχος 8: Αξιοπρεπή εργασία και οικονομική ανάπτυξη. Οι βιβλιοθήκες και το εξειδικευμένο προσωπικό που τις στελεχώνει υποστηρίζουν αυτό το στόχο παρέχοντας πρόσβαση του κοινού στις ΤΠΕ, με προγράμματα κατάρτισής του, επιτρέποντας στους ανθρώπους να υποβάλλουν αιτήσεις για καλύτερες θέσεις εργασίας μέσω online εφαρμογών για την καλύτερη συγγραφή βιογραφικών κ.ά.

Στόχος 9: Βιομηχανία, Καινοτομία και Υποδομή. Καθώς οι βιβλιοθήκες βρίσκονται στην καρδιά ερευνητικών και ακαδημαϊκών ιδρυμάτων, παρέχοντας πρόσβαση σε διαδίκτυο υψηλής ταχύτητας, υποδομές στήριξης έρευνας και εξειδικευμένους επαγγελματίες, αποτελούν για πολλές χώρες τους κυριότερους ή και μοναδικούς φορείς πρόσβασης στα παραπάνω. Το κόστος δε είναι μηδαμινό. Η ανοικτή πρόσβαση αποτελεί ως φαίνεται μονόδρομο τις τελευταίες δεκαετίες.

Στόχος 10: Λιγότερες ανισότητες. Η συμβολή των βιβλιοθηκών στην υποστήριξη αυτού του στόχου, προκύπτει μέσω της ασφάλειας και των ανοιχτών χώρων τους σε όλους - συμπεριλαμβανομένων ευάλωτων ομάδων (μετανάστες, πρόσφυγες, άτομα με αναπηρίες κ.ά.) σε όποια περιοχή αστική ή αγροτική σε όλο τον κόσμο. Προάγεται παράλληλα η ισότιμη πρόσβαση στην πληροφόρηση, η προστασία της ιδιωτικής ζωής, κομβικά στοιχεία για την ανεξαρτησία του ατόμου. Διεθνώς παρέχεται πρόσβαση σε πόρους και πληροφορίες μέσω του Ideas Box, σε καταυλισμούς προσφύγων, ώστε να τους επιτρέπεται η πρόσβαση σε πληροφορίες μέσω δορυφορικών συνδέσεων στο διαδίκτυο, καθώς και σε βιβλία.

Στόχος 11: Βιώσιμες πόλεις και κοινότητες. Ο ουσιαστικός ρόλος των βιβλιοθηκών ως αξιόπιστων ιδρυμάτων που προωθούν την τεκμηρίωση και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς για τις επόμενες γενιές, είναι πλέον αδιαμφισβήτητος. Στην Ιρλανδία, η πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη του Cork 22 δημιούργησε πρόγραμμα για να καλλιεργηθεί η κουλτούρα της έννοιας «πράσινη βιβλιοθήκη», αναπτύσσοντας σχέδια δράσης και καμπάνιες ευαισθητοποίησης των φοιτητών. Έχοντας χαρακτηριστεί από μετρήσεις του πανεπιστημίου ως το πιο ενεργοβόρο κτίριο, προσπάθησε με μια ομάδα ειδικών να μειώσει το ενεργειακό της αποτύπωμα στο Πανεπιστήμιο και κατά συνέπεια στην πόλη.

Στόχοι 12-15: Υπεύθυνη κατανάλωση και Παραγωγή & Δράση για το κλίμα & Υδρόβια ζωή & Επίγεια ζωή. Οι βιβλιοθήκες ως βιώσιμα ιδρύματα φροντίζουν για την κατανομή πόρων στην κοινότητα και διεθνώς, εξασφαλίζοντας την απρόσκοπτη πρόσβαση όλων σε πληροφορίες, δεδομένα, έρευνα και γνώσεις. Οι πολίτες ενημερώνονται έτσι υπεύθυνα σχετικά με την κλιματική αλλαγή, ενώ επιπλέον οι βιβλιοθήκες συνδράμουν στη διατήρηση της γνώσης των αυτόχθονων ομάδων του πληθυσμού. Γνώσεις που σχετίζονται με βασικούς τομείς της επιβίωσης τους, όπως η αλιεία, η χρήση γης, η διαχείριση υδάτων κ. ά., συμπεριλαμβάνονται

στον βασικό ρόλο που καλούνται να διαδραματίσουν οι βιβλιοθήκες σε σχέση και με τους συγκεκριμένους στόχους.

Η Εθνική Βιβλιοθήκη της Σιγκαπούρης (NLB), με τη συνδρομή χορηγών συνέδραμε στη δημιουργία μιας πράσινης βιβλιοθήκης για παιδιά (Children's Green Library), η οποία διαθέτει συλλογές για τη διατήρηση του περιβάλλοντος, διαδραστικά εκπαιδευτικά προγράμματα για την κατανόηση από πλευράς των παιδιών του τι σημαίνει κλιματική αλλαγή. Η φιλοσοφία του μεγαλύτερου μέρους του κτηρίου της εν λόγω βιβλιοθήκης από ανακυκλωμένα υλικά είναι ακριβώς και αυτό που δίνει το μήνυμα της διατήρησης.

Στόχος 16: Ειρήνη, Δικαιοσύνη και Δυνατοί Θεσμοί. Ο στόχος αυτός υποστηρίζεται από τις βιβλιοθήκες με την παροχή πληροφοριών και την πρόσβαση του κοινού σε αυτές και που αφορούν την κυβέρνηση, την κοινωνία των πολιτών και τους θεσμούς. Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα της Globethics.net Digital Library on Ethics, μιας ηλεκτρονικής βιβλιοθήκης με δωρεάν πρόσβαση σε εκατοντάδες χιλιάδες έγγραφα πλήρους κειμένου σχετικά με τη δεοντολογία και παρεμφερείς κλάδους συμβάλλοντας στη καλύτερη πρόσβαση στους σχετικούς πόρους.

Στόχος 17: Συνεργασίες για τους στόχους. Οι βιβλιοθήκες ενισχύουν τις μεθόδους εφαρμογής και αναζωογόνησης της παγκόσμιας συνεργασίας για την βιώσιμη ανάπτυξη παρέχοντας ένα παγκόσμιο δίκτυο ιδρυμάτων για την υποστήριξη εθνικών αναπτυξιακών σχεδίων σε τοπικό και εθνικό επίπεδο και τη βελτίωση της λήψης αποφάσεων.

Παρά τον καθολικό χαρακτήρα των ΣΒΑ, είναι υπευθυνότητα της κάθε χώρας η χάραξη, ανάπτυξη και εφαρμογή εθνικών στρατηγικών για την πρόοδο και την επίτευξή τους. Η ανάπτυξη τέτοιων σχεδίων οδηγεί παράλληλα την κοινότητα των βιβλιοθηκών κάθε χώρας να βρίσκεται σε ετοιμότητα προκειμένου οι βιβλιοθήκες να λειτουργούν ως εταίροι για την επίτευξη των Στόχων και κυρίως των αναγκών της τοπικής ανάπτυξης.

3. Μεθοδολογία έρευνας

3.1 Στόχος

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η καταγραφή και παρουσίαση της εφαρμογής των 17 ΣΒΑ από τις ελληνικές και κυπριακές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες. Τα ερευνητικά ερωτήματα που προκύπτουν από το στόχο αυτό είναι η διερεύνηση υιοθέτησης των 17 Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης από τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες της χώρας, ο εντοπισμός των σημαντικότερων στόχων, η καταγραφή των εμποδίων που πιθανόν να αντιμετωπίζουν οι βιβλιοθήκες κατά την εφαρμογή των στόχων αυτών, η παρουσίαση μελλοντικών προτάσεων για αποτελεσματικότερη εφαρμογή των στόχων αυτών. Η έρευνα των Jankowska, Smith and Buehler (2014) αποτέλεσε και το έναυσμα της παρούσας εργασίας, οι οποίοι εξέτασαν το επίπεδο δεσμεύσεων, πρωτοβουλιών και δράσεων που πρέπει να αναπτυχθούν από τις Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες και Σχολές Βιβλιοθηκονομίας, ώστε να επιτευχθεί η βιώσιμη ανάπτυξη. Αναλυτικά, οι μεταβλητές που αναμένεται να ερευνηθούν είναι: η αντίληψη που διαθέτουν οι διοικήσεις των

ελληνικών Πανεπιστημίων αναφορικά στο επίπεδο επίγνωσης των ΣΒΑ της Ατζέντας 2030 του ΟΗΕ, η αντιστοίχιση των ενεργειών/δράσεων των βιβλιοθηκών με κάποιων από τους 17 ΣΒΑ, η διερεύνηση ενδεχόμενου στρατηγικού σχεδιασμού με ευθυγράμμιση στην Ατζέντα, η καταγραφή πρωτοβουλιών και ενεργειών που μπορεί να χρησιμοποιηθούν ως καλές πρακτικές, ο εντοπισμός εμποδίων και ευκαιριών για την εφαρμογή των στόχων αυτών, ο εντοπισμός μελλοντικών προτάσεων που θεωρούν ενδιαφέρουσες και γενικότερα η αποτύπωση της υπάρχουσας πραγματικότητας στις ελληνικές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες. Ενδιαφέρον έχει και η μελέτη της υπάρχουσας πραγματικότητας σε δύο ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες της Κύπρου και η υιοθέτηση κάποιων δράσεων που εφαρμόζουν.

3.2 Ποιοτική μέθοδος

Αρχικά διεξήχθη βιβλιογραφική επισκόπηση σχετικά με την εφαρμογή των στόχων αυτών σε βιβλιοθήκες τόσο της Ελλάδας, όσο και του εξωτερικού και ακολούθησε σχετική έρευνα. Στο ερευνητικό πλαίσιο επιλέχθηκε η διεξαγωγή ποιοτικής έρευνας και συγκεκριμένα η μέθοδος της συνέντευξης. Η επιλογή της μεθόδου αυτής έγινε λόγω του πλεονεκτήματος της άμεσης επαφής και επικοινωνίας που αναπτύσσεται ανάμεσα στο ερευνητή και στον ερωτώμενο. Επίσης, είναι η ποιοτική μέθοδος που χρησιμοποιείται περισσότερο, εξαιτίας της ευελιξίας που προσφέρει κατά τη διεξαγωγή της, καθώς και λόγω της αμεσότητας και της εξοικείωσης που αισθάνεται ο συνεντευξιαζόμενος (Krippendorff, 2004). Δίνεται η δυνατότητα στον ερευνητή να αποκομίσει μια πιο άμεση και σαφή εικόνα των θέσεων και των απόψεων των πληροφορητών. Πριν τις συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκε μια σύντομη ενημέρωση προς τους ερωτώμενους, για το θέμα που θα συζητηθεί, καθώς και αποστολή των ερωτήσεων που θα γίνουν. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν διαδικτυακά μέσω χρήσης της πλατφόρμας Webex ή τηλεφωνικά. Οι συνεντεύξεις ήταν δομημένες, βασίζονταν δηλαδή σε συγκεκριμένες ανοιχτές ερωτήσεις τις οποίες καλούνταν να απαντήσουν οι ερωτώμενοι.

3.3 Συλλογή δεδομένων

Η συλλογή των στοιχείων αντλήθηκε από τις διοικήσεις των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών της Ελλάδας και της Κύπρου. Σε κάποιες περιπτώσεις συμμετείχαν στην έρευνα υπάλληλοι της βιβλιοθήκης, μετά από πρόταση της διευθυντικής αρχής της βιβλιοθήκης. Στόχος ήταν η συλλογή δεδομένων από όλες τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες της Ελλάδας και από κάποιες της Κύπρου. Τελικά, συλλέχθηκαν δεδομένα από 18 ελληνικές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες και από 2 κυπριακές. Ακολουθεί πίνακας με αναλυτικά τις βιβλιοθήκες που συμμετείχαν στην έρευνα.

Πίνακας 1: Ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες που συμμετείχαν στην έρευνα

Ελληνικές Ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες	Κυπριακές Ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες
1. Πανεπιστήμιο Αιγαίου	1. Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου
2. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσ/κης	2. Πανεπιστήμιο Κύπρου
3. Διεθνές Πανεπιστήμιο	

Ελληνικές Ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες**Κυπριακές Ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες**

4.Ελληνικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο

5.Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο

6.Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο

7.Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

8.Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο

9.Ιόνιο Πανεπιστήμιο

10.Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

11.Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

12.Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

13.Πάντειο Πανεπιστήμιο

14.Πανεπιστήμιο Πατρών

15.Πανεπιστήμιο Πειραιώς

16.Πολυτεχνείο Κρήτης

17.Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

18.Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν κατά το χρονικό διάστημα 23 Αυγούστου έως 28 Σεπτεμβρίου του 2022, ο χρόνος διάρκειας της κάθε συνέντευξης κυμαινόταν από μισή έως 1 ώρα. Το υλικό των συνεντεύξεων μαγνητοφωνήθηκε, καθώς η μαγνητοφώνηση προσφέρεται για ακριβή καταγραφή του υλικού της συνέντευξης και ως εκ τούτου για συστηματική ανάλυση των δεδομένων. Οι ερωτήσεις κινήθηκαν γύρω από τους 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) του ΟΗΕ. Η ανάλυση των δεδομένων έγινε με την μέθοδο ανάλυσης περιεχομένου. Πιο συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκε κατηγοριοποίηση των πολλών λέξεων του κειμένου σε λιγότερες και μικρότερες κατηγορίες. Κάθε κατηγορία μπορεί να αποτελείται από μία ή περισσότερες λέξεις. Οι λέξεις, οι φράσεις ή οι άλλες μονάδες κατηγοριοποίησης που ταξινομούνται στην ίδια κατηγορία οφείλουν να έχουν ίδια σημασία (Krippendorff, 2004).

4. Αποτελέσματα

Όπως προέκυψε από τη συλλογή των δεδομένων, οι περισσότερες βιβλιοθήκες γνωρίζουν τον όρο Βιώσιμη Ανάπτυξη και πιο συγκεκριμένα, τους 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης που έχει ορίσει ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών. Μέσω της εν λόγω έρευνας έγινε μια προσπάθεια χαρτογράφησης της εφαρμογής των στόχων αυτών από τις ελληνικές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες και των δράσεων που γίνονται από αυτές συνειδητά ή ασυνείδητα. Έγινε μια προσπάθεια εντοπισμού της εφαρμογής των στόχων αυτών και από τις κυπριακές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες για ενημέρωση και υιοθέτηση κάποιων καλών πρακτικών των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών της Κύπρου, σχετικά με τη βιώσιμη ανάπτυξη. Οι συνεντεύξεις έγιναν στους διευθυντές των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών ή σε κάποιους εκπρόσωπους αυτών. Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων πραγματοποιήθηκε ενημέρωση των δράσεων των βιβλιοθηκών ανά στόχο, όπως αναγράφονται στον οδηγό που έχει διαμορφώσει ο IFLA. Οι περισσότερες ακαδημαϊκές

βιβλιοθήκες στηρίζουν τους στόχους αυτούς ασυνείδητα με τις υπηρεσίες που παρέχουν ούτως ή άλλως στους χρήστες τους, αλλά και με τη συλλογή τους. Οι περισσότεροι ερωτώμενοι θεωρούν πιο σημαντικούς τους στόχους που αφορούν στην εφαρμογή δράσεων σχετικών με:

- παροχή ποιοτικής εκπαίδευσης (Στόχος 4)
- βιομηχανία, καινοτομία και υποδομές (Στόχος 9)
- λιγότερη ανισότητα (Στόχος 10)
- βιώσιμες πόλεις και κοινότητες (Στόχος 11)
- υπεύθυνη κατανάλωση και παραγωγή (Στόχος 12)
- συνεργασίες για στόχους (Στόχος 17)

Ασυνείδητα, όμως, οι περισσότερες ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες της χώρας εφαρμόζουν και τους υπόλοιπους στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Ο πρώτος στόχος αφορά στη μηδενική φτώχεια. Όλες οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες που συμμετείχαν στην έρευνα, παρέχουν ελεύθερη είσοδο σε όλους, επιτόπια χρήση της συλλογής και του αναγνωστηρίου, καθώς επίσης και δωρεάν συνδεσιμότητα στο διαδίκτυο. Διακύμανση παρατηρείται στην πολιτική δανεισμού για εξωτερικούς χρήστες που διαφέρει, καθώς άλλες επιλέγουν το δανεισμό με αντίτιμο, ή καθόλου δανεισμό. Η Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Πατρών διαθέτει ανταλλακτικό πάγκο. Οι χρήστες μπορούν να φέρουν ένα είδος πρώτης ανάγκης, π.χ. ζυμαρικά και να πάρουν ένα βιβλίο από τον ανταλλακτικό πάγκο. Τα βιβλία που διατίθενται είναι υλικό προς απόσυρση και τα είδη που συλλέγονται δίνονται σε φιλανθρωπικούς τοπικούς φορείς. Επίσης, εκδίδει δωρεάν κάρτα χρήστη σε ανέργους και παρέχει ειδικές εκπτώσεις σε χρήστες με οικονομικά προβλήματα. Αντίστοιχο ανταλλακτικό πάγκο προσφέρει και η βιβλιοθήκη του Παντείου Πανεπιστημίου, αλλά σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, για παράδειγμα την περίοδο των Χριστουγέννων. Δωρεάν κάρτα χρήστη σε ανέργους, προσφέρει και η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Μακεδονίας πρώτη κατάφερε με πράξη Συγκλήτου να μετατρέψει πολιτικές καταστροφής υλικού που χαρακτηρίζεται ως αποσυρθέν, για να το διαθέτει με συμβολικό αντίτιμο, ώστε το αντίτιμο να ανταποδοθεί στην Ακαδημαϊκή κοινότητα και την υποστήριξη για την έρευνα. Η βιβλιοθήκη του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών παρέχει πληροφόρηση, καθώς και τις υποδομές της, για τη διασφάλιση καλύτερης ποιότητας ζωής όλων των πολιτών. Πιο συγκεκριμένα, οι υπάλληλοι της βιβλιοθήκης υποστηρίζουν άτομα για να συμπληρώσουν αιτήσεις ή για να συντάξουν κάποιο βιογραφικό. Σύμφωνα με την άποψη της βιβλιοθήκης του ΟΠΑ¹, μόνο μέσω της εκπαίδευσης μπορούν οι πολίτες να βγουν από τη φτώχεια. Η βιβλιοθήκη του ΑΠΘ² επιτρέπει το δανεισμό και το διαδανεισμό υλικού σε όλους, δηλαδή και στους εξωτερικούς χρήστες. Επίσης, η βιβλιοθήκη διαθέτει ανταλλακτικό πάγκο, όπου οι χρήστες μπορούν να ανταλλάξουν παλιά βιβλία ή να πάρουν κάποιο βιβλίο ελεύθερα από τον πάγκο, χωρίς να φέρουν άλλο. Η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κύπρου (Λευκωσίας) συνεργάζεται με το Συμβούλιο Κοινωνικής Πρόνοιας του ιδρύματος για παροχή οικονομικής βοήθειας σε όποιους χρειάζεται, αλλά έχει διοργανώσει και έρανο εντός της βιβλιοθήκης για

1 Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

2 Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

οικονομική ενίσχυση των χρηστών που έχουν ανάγκη. Διαθέτει επίσης, ομάδα κοινωνικών δραστηριοτήτων που αναλαμβάνει τη διοργάνωση φιλανθρωπικών εκδηλώσεων. Τέλος, αρκετές βιβλιοθήκες υποστηρίζουν δράσεις φιλανθρωπικού σκοπού που διοργανώνουν τα Πανεπιστήμια.

Ο δεύτερος στόχος αφορά στη μηδενική πείνα. Κάποιες από τις δράσεις που εφαρμόζουν οι βιβλιοθήκες για την εξάλειψη της φτώχειας, συμπίπτουν και με τις δράσεις που εφαρμόζονται για την επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου. Η συλλογή ειδών πρώτης ανάγκης για παράδειγμα, καθώς και η υποστήριξη εκδηλώσεων φιλανθρωπικού σκοπού, συμπίπτουν με το στόχο αυτό. Αρκετοί ερωτώμενοι δήλωσαν ότι δεν κάνουν κάτι ιδιαίτερο για την εφαρμογή του στόχου αυτού, ίσως κάποιες μεμονωμένες δράσεις, αλλά όχι κάτι οργανωμένο. Η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, του ΑΠΘ και του Παντείου Πανεπιστημίου δήλωσαν ότι διοργανώνουν κάποιες εκδηλώσεις φιλανθρωπικού σκοπού κάποιες συγκεκριμένες περιόδους του χρόνου, όπως τα Χριστούγεννα, ή υποστηρίζουν φιλανθρωπικές εκδηλώσεις που διοργανώνει το Πανεπιστήμιο που εντάσσονται. Η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων ανέφερε ότι ενημερώνει τους φοιτητές για σημεία δωρεάν διανομής φαγητού. Η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και του Μεσογειακού Πανεπιστημίου υποστηρίζουν το στόχο αυτό με τη συλλογή τους. Η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Λευκωσίας ενημερώνει την ύπαρξη φοιτητικής χορηγίας σε ευάλωτες ομάδες φοιτητών.

Η εφαρμογή της καλής υγείας και ευημερίας, περιγράφουν τον τρίτο στόχο Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ. Αρκετές δράσεις γίνονται από τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες της χώρας, οι περισσότερες ασυνείδητα. Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες που εντάσσονται σε Πανεπιστήμια με σχολές Επιστημών Υγείας, διαθέτουν πλούσια συλλογή ιατρικών βιβλίων και ιατρικών βάσεων δεδομένων με ιατρικά περιοδικά. Επίσης, υποστηρίζουν την έρευνα στο χώρο της υγείας και συνεργάζονται με τα Πανεπιστημιακά Νοσοκομεία της πόλης που βρίσκονται. Αυτές είναι οι βιβλιοθήκες του ΕΚΠΑ³, του ΑΠΘ, του Πανεπιστημίου Πατρών, Ιωαννίνων, Θεσσαλίας, Κύπρου, Πολυτεχνείου Κρήτης και του Διεθνές Πανεπιστημίου. Όλες οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες τηρούν τους κανόνες υγιεινής που έχει ορίσει η κυβέρνηση λόγω covid, διαθέτουν φαρμακείο, έχουν πρόσβαση σε ΑΜΕΑ και παρέχουν υπηρεσίες σε άτομα με προβλήματα υγείας. Επίσης, υποστηρίζουν εκδηλώσεις που γίνονται σχετικές με τη υγεία. Η βιβλιοθήκη του Διεθνούς Πανεπιστημίου διοργανώνει συχνά εκδηλώσεις για την υγεία, σε συνεργασία με το τμήμα Νοσηλευτικής, για παράδειγμα διοργάνωση σεμιναρίου για τον μητρικό θηλασμό, ημερίδας για την άνοια, κ.ά. Το προσωπικό αρκετών βιβλιοθηκών συμμετείχε σε σεμινάρια Α' βοηθειών. Η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Μακεδονίας διαθέτει απινιδωτή στις εγκαταστάσεις του. Η βιβλιοθήκη του ΕΑΠ⁴ προσφέρει τις εγκαταστάσεις και υποστηρίζει την υπηρεσία παροχής ψυχολογικής στήριξης του Πανεπιστημίου. Η βιβλιοθήκη του Μεσογειακού Πανεπιστημίου υποστηρίζει μαθήματα pilates και γιόγκα στο προσωπικό, καθώς και σεμινάρια ευεξίας. Η βιβλιοθήκη του ΑΠΘ είναι επίσημος εταίρος του προγράμματος της Ευρωπαϊκής

3 Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

4 Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Ένωσης Open Living Lab για την τρίτη ηλικία. Στη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Πατρών υπάρχει σταθμός εγγραφής και συλλογή δείγματος μυελού των οστών σε συνεργασία με το ΚΕΔΜΟΠ⁵. Η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Λευκωσίας διαθέτει ταμείο για θέματα υγείας του προσωπικού. Η βιβλιοθήκη του Πολυτεχνείου Κρήτης πραγματοποίησε μελέτη επικινδυνότητας χρήσης εκτυπωτών, κάνοντας διάφορες μετρήσεις ακτινοβολίας από το hardware, όπου συστήθηκε η τοποθέτηση των εκτυπωτών μακριά από τα γραφεία προσωπικού. Η καινοτομία για τις βιβλιοθήκες του Πανεπιστημίου Πειραιώς είναι η λειτουργία και χρήση τρισδιάστατου εκτυπωτή, όπου συνεισφέρει με ποικίλα αντικείμενα εκτυπώσεων στη βελτίωση της μελέτης σε φοιτητές με κινητικά προβλήματα. Τέλος, όλες οι βιβλιοθήκες συνεργάζονται με το γιατρό εργασίας του Πανεπιστημίου τους για την ορθότερη εφαρμογή εργασιακών συνθηκών.

Ένας από τους σημαντικότερους στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης είναι ο τέταρτος, που αφορά στην παροχή ποιοτικής εκπαίδευσης. Η ποιοτική εκπαίδευση αποτελεί στόχο των Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων της χώρας, καθώς και των βιβλιοθηκών τους. Συνεπώς, όλες οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες σε Ελλάδα και Κύπρο στηρίζουν την εφαρμογή του στόχου αυτού. Όλες οι βιβλιοθήκες παρέχουν υποστηρικτικό υλικό για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, υποστηρίζουν την ψηφιακή εκπαίδευση και την πληροφορική παιδεία, προωθούν την ανοιχτή πρόσβαση, βοηθούν στην εύρεση αξιόπιστων πόρων για την υποστήριξη της ποιοτικής εκπαίδευσης. Επίσης, παρέχουν πλούσια συλλογή, τόσο έντυπη, όσο και ψηφιακή και διαθέτουν αποθετήριο διπλωματικών εργασιών, διδακτορικών διατριβών και δημοσιεύσεων των μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας. Διοργανώνουν εκπαιδευτικά σεμινάρια για την ενίσχυση των δεξιοτήτων των φοιτητών και γενικά της πανεπιστημιακής κοινότητας, διαδικτυακά και δια ζώσης. Γενικότερα προσφέρουν συνθήκες και υποδομές για ποιοτική μελέτη και παρέχουν ποιοτικές υπηρεσίες στους χρήστες τους.

Ιδιαίτερα η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, εκτός από τη παροχή σεμιναρίων πληροφοριακής παιδείας και θεματικού βιβλιοθηκονόμου για κάθε τμήμα, καθ' όλη τη διάρκεια των εξαμήνων και βασικών συμβουλών στο YouTube, συνεργάζεται με το Κέντρο Υπολογιστών και Δικτύων (ΚΥΔ), με το Γραφείο Διασύνδεσης και την Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας της Έρευνας (ΕΗΔΕ) του Πανεπιστημίου, αλλά και με μεμονωμένα μέλη ΔΕΠ για τη διεξαγωγή σεμιναρίων ψηφιακής εκπαίδευσης, πολλαπλής συμβουλευτικής στα μέλη όχι μόνο της πανεπιστημιακής κοινότητας (με ενσωμάτωση στο Diploma Supplement), αλλά και των εξωτερικών της χρηστών. Η βιβλιοθήκη του ΕΑΠ έχει αμφίδρομη σχέση με τους φοιτητές, στηρίζει την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, διαθέτει βίντεο εκπαίδευσης χρηστών στο διαδίκτυο (μέσω YouTube) και παρέχει σεμινάρια στους χρήστες κατόπιν ραντεβού, διαδικτυακά ή δια ζώσης. Η βιβλιοθήκη του ΟΠΑ είναι μέλος του δικτύου ΔΙΟΒΙ⁶ και σε συνεργασία με το δίκτυο αυτό, παρέχει συχνά ενημερωτικά σεμινάρια για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. Η βιβλιοθήκη του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου συνεισφέρει στη συγκέντρωση, διαφύλαξη και διάδοση της ερευνητικής δραστηριότητας, βοηθά την ανταλλαγή και διάδοση

5 Κέντρο Ενημέρωσης και Προσέλκυσης Εθελοντών Δοτών Μυελού των Οστών του Πανεπιστημίου Πατρών

6 Δίκτυο Οικονομικών Βιβλιοθηκών

των επιστημονικών πληροφοριών και στην αναβάθμιση και προώθηση ηλεκτρονικών υπηρεσιών. Όλες οι βιβλιοθήκες υποστηρίζουν την διοργάνωση επιμορφωτικών σεμιναρίων, ημερίδων, συνεδρίων και επίσης, οργανώνουν ξεναγήσεις σε σχολεία, αλλά και σε φοιτητές. Η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας διοργανώνει εκπαιδευτικά σεμινάρια και σε καθηγητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, σχετικά με την πρόσβαση στη πληροφορία και τη χρήση Βάσεων Δεδομένων και υποστηρίζει τα πληροφοριακά συστήματα όλου του Ιδρύματος. Η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Λευκωσίας είναι ευαισθητοποιημένη στην πολιτική επιλογής βιβλίων για πολυγλωσσία - πολυθεματική και διαθέτει μια πλούσια συλλογή παιδικής λογοτεχνίας για την ενίσχυση της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης της Κύπρου. Δωρεάν Δανεισμό σε Hardware όπως Tablet, Kindle, laptop, ακουστικά, κάμερα παρέχει το Πανεπιστήμιο Πειραιώς.

Η ισότητα φύλων αποτελεί τον πέμπτο στόχο Βιώσιμης Ανάπτυξης. Τα Πανεπιστήμια της χώρας, διαθέτουν Επιτροπές Ισότητας Φύλων με πλούσια δράση, όπως οργάνωση ενημερωτικών σεμιναρίων, εκδηλώσεις, επαναδιατύπωση επίσημων εγγράφων με ουδετεροποίηση εκφοράς λόγου. Οι βιβλιοθήκες υποστηρίζουν τις δράσεις αυτές. Συγκεκριμένα η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Αιγαίου συμμετείχε στην επαναδιατύπωση επίσημων εγγράφων του Πανεπιστημίου. Όλοι οι ερωτώμενοι δήλωσαν ότι στη βιβλιοθήκη που εργάζονται δεν υπάρχουν διακρίσεις φύλων και παρέχονται οι υπηρεσίες ισότιμα σε όλους. Στις αιτήσεις τους υπάρχει επιλογή και των δύο φύλων, καθώς και η δυνατότητα επιλογής Άλλο. Κάποιες βιβλιοθήκες υποστηρίζουν το στόχο αυτό με τη συλλογή τους, λόγω ύπαρξης σχετικών τμημάτων στο Πανεπιστήμιο. Η βιβλιοθήκη του Παντείου Πανεπιστημίου διαθέτει πλούσια συλλογή σχετική με την ισότητα φύλων, βάση δεδομένων Diversity Collection με σχετικό υλικό και ψηφιοποιημένα περιοδικά στην Ελληνική γλώσσα. Λόγω ύπαρξης σχετικού μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών, μέρος της συλλογής προσανατολίζεται στην ισότητα φύλων.

Επίσης, η βιβλιοθήκη του ΕΑΠ διαθέτει αρκετό υλικό στο αποθετήριό της, λόγω ύπαρξης σχετικής σχολής και ανάθεσης πληθώρας διπλωματικών εργασιών σχετικά με το θέμα. Στη βιβλιοθήκη του ΑΠΘ υπάρχει σχετική συλλογή με ειδική σήμανση στο χώρο της βιβλιοθήκης. Μεγάλη έντυπη συλλογή διαθέτει η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και του Πανεπιστημίου Λευκωσίας. Το Πανεπιστήμιο Λευκωσίας διαθέτει ΠΜΣ⁷ για σπουδές φύλου και πολιτική σε θέματα φύλου. Υπάρχει ευαισθητοποίηση που αφορά το γυναικείο φύλο στα γραπτά κείμενα. Επίσης, αναφέρθηκε ότι η πλειοψηφία του ανδρικού γένους καταλαμβάνει ηγετικές θέσεις (1/3 του πληθυσμού). Στη βιβλιοθήκη του Πολυτεχνείου Κρήτης υπάρχει σχέδιο για την εξάλειψη σεξισμού στα διοικητικά έγγραφα. Η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας παρέχει χώρο στην επιτροπή Ισότητας φύλων του ιδρύματος και προωθεί τις δράσεις της.

Σχετικά με τον έκτο στόχο και την παροχή καθαρού νερού και αποχέτευσης, οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες που συμμετείχαν στην έρευνα, εμφανίζουν περιορισμένες ενέργειες. Οι περισσότερες δε διαθέτουν νερό πόσιμο ή κάποιον ψύκτη. Η βιβλιοθήκη του Εθνικού

7 Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

Μετσόβιου Πολυτεχνείου προγραμματίζει να χρησιμοποιήσει νερό από μια γεώτρηση που γίνεται στο Πανεπιστήμιο, αλλά δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμα. Στις βιβλιοθήκες του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, του Μεσογειακού Πανεπιστημίου, του Πανεπιστημίου Κύπρου και του ΑΠΘ υπάρχουν ψύκτες με πόσιμο νερό.

Ο έβδομος στόχος Βιώσιμης Ανάπτυξης αφορά στη φτηνή και καθαρή ενέργεια. Η βιβλιοθήκη του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου (ΤΕΠΑΚ) δραστηριοποιείται έντονα σε θέματα ενέργειας, καθώς συνεργάζεται με το Γραφείο Περιβαλλοντικής Πολιτικής Πανεπιστημίου (Green CUT), υποστηρίζοντας και προωθώντας τις δράσεις του. Αξιοσημείωτο είναι το ότι ο στόχος αυτός αποτελεί μέρος της στρατηγικής του Πανεπιστημίου και κατ' επέκταση της βιβλιοθήκης. Σημαντική δράση αποτελεί η δημιουργία εστίας στη βιβλιοθήκη για χρήση ΑΠΕ⁸ και η δημιουργία νέων κτιρίων εξοικονόμησης ενέργειας. Υπάρχει συνεργασία με το Πανεπιστήμιο, τα τμήματα και υποστήριξη ερευνητικών προγραμμάτων για το περιβάλλον. Η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Λευκωσίας στεγάζεται σε ένα νέο βιοκλιματικό κτίριο και διαθέτει ηλιοστάτη που μεταφέρει ηλιακή ενέργεια σε όλο το κτίριο. Έχει πλούσια συλλογή για την ενέργεια και στηρίζει την έρευνα που γίνεται για το περιβάλλον. Η βιβλιοθήκη του ΑΠΘ στεγάζεται σε βιοκλιματικό κτίριο (βραβευμένο). Η συλλογή της βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Αιγαίου είναι προσανατολισμένη σε θέματα ενέργειας και περιβάλλοντος, γιατί τα τμήματα του Πανεπιστημίου είναι σχετικά. Οι φοιτητές είναι ευαισθητοποιημένοι σε θέματα ενέργειας και περιβάλλοντος, γνωρίζουν την έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης και συμμετέχουν στις δράσεις που διοργανώνονται. Επίσης, υπάρχει συνεργασία με το πράσινο Πανεπιστήμιο του ιδρύματος για την προώθηση και την ενημέρωση χρήσης ΑΠΕ (π.χ. δράση κομποστοποίησης υλικού από τμήματα, φύτευση σπάνιων μεσογειακών φοιτών, κ.ά.). Η βιβλιοθήκη του ΕΜΠ διαθέτει συλλογή σχετική, λόγω ύπαρξης τμημάτων στο Πανεπιστήμιο. Διοργανώνει συχνά ενημερωτικά σεμινάρια πληροφοριακής παιδείας και χρησιμοποιεί φωτοβολταϊκά πάνελ σε συνεργασία με το ίδρυμα. Η βιβλιοθήκη του ΕΚΠΑ συνεργάζεται με το τμήμα Γεωλογίας για διοργάνωση ημερίδων και ενημερωτικών σεμιναρίων. Η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Πατρών, του Πολυτεχνείου Κρήτης και της Θεσσαλίας διαθέτουν επίσης συλλογή σχετική. Όλες οι βιβλιοθήκες που συμμετείχαν στην έρευνα ανέφεραν ότι οι λάμπες στα κτίρια που στεγάζονται έχουν αντικατασταθεί με λαμπτήρες LED και προσπαθούν να εξοικονομούν ενέργεια στα πλαίσια του εφικτού, ακολουθώντας τις κρατικές οδηγίες για εξοικονόμηση ενέργειας. Επίσης, έχουν μειώσει τη χρήση χαρτιού στο ελάχιστο δυνατό, χρησιμοποιώντας ηλεκτρονικό πρωτόκολλο, ηλεκτρονικές αιτήσεις και προάγουν την ανακύκλωση σε όλες τις μορφές της.

Ο όγδοος στόχος αφορά στην αξιοπρεπή εργασία και την οικονομική ανάπτυξη. Οι περισσότερες βιβλιοθήκες υποστηρίζουν το στόχο αυτό μέσω της συλλογής τους και μέσω της πρακτικής άσκησης. Όλες οι βιβλιοθήκες στηρίζουν την αξιοπρεπή εργασία και παρέχουν πληροφόρηση. Η Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Πατρών διαθέτει το χώρο της για τη διεξαγωγή σεμιναρίων και συμβουλευτικής επαγγελματικού προσανατολισμού σε συνεργασία με το Γραφείο Διασύνδεσης του ιδρύματος. Η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Μακεδονίας

8 Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας

υποστηρίζει το στόχο αυτό εκτός από την παροχή εξοπλισμού που διαθέτει, με την παροχή των υποδομών της για ημέρες καριέρας που συντονίζονται από το γραφείο διασύνδεσης και απευθύνονται στους φοιτητές για την απόκτηση εργασιακής εμπειρίας. Επιπρόσθετα, βοηθά στην υποβολή αιτήσεων ή βιογραφικών στους χρήστες της, και μέσω των προγραμμάτων πληροφοριακής παιδείας για την επωφελέστερη επιλογή προγραμμάτων μεταπτυχιακών προγραμμάτων. Ομοίως, η βιβλιοθήκη του ΟΠΑ βοηθά τους χρήστες στην υποβολή αιτήσεων ή βιογραφικών. Επίσης, είναι μέλος του ΔΙΟΒΙ και διοργανώνει δράσεις σχετικές με την εργασία και την οικονομική ανάπτυξη. Η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων ανέφερε ότι στηρίζει το στόχο αυτό με τη δημιουργία εσόδων για ανταπόδοση στους χρήστες π.χ. διαδανεισμός, νέες συνδρομές βάσεων δεδομένων & περιοδικών, αλλά και μέσω της πρακτικής άσκησης για τις σχολές βιβλιοθηκονομίας. Ο εν λόγω στόχος αποτελεί μέρος της στρατηγικής του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου και της βιβλιοθήκης, η οποία στηρίζει το στόχο αυτό με ερευνητικά προγράμματα που χρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Βιομηχανία, καινοτομία και υποδομές απαρτίζουν τον ένατο στόχο Βιώσιμης Ανάπτυξης. Όλες οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες της Ελλάδας και της Κύπρου, που συμμετείχαν στην έρευνα, στηρίζουν το στόχο αυτό μέσω της ανοιχτής πρόσβασης, της υποστήριξης της έρευνας, της διάθεσης των υποδομών και του εξοπλισμού τους, την παροχή των υπηρεσιών τους και της συλλογής τους. Αρκετές βιβλιοθήκες είναι μέλη μεγάλων δικτύων βιβλιοθηκών, π.χ. LIBER⁹ και συνεργάζονται στην υποστήριξη του στόχου αυτού. Η βιβλιοθήκη του ΟΠΑ υποστηρίζει τη διοργάνωση καμπανιών για την Ανοιχτή Πρόσβαση και ενημερώνει για τη δράση τους. Οι βιβλιοθήκες του Πανεπιστημίου Πατρών και του ΑΠΘ & Μακεδονίας διοργανώνουν ενημερωτικές εκδηλώσεις για την Ανοιχτή Πρόσβαση και προωθούν σχετικές δράσεις που διοργανώνονται από άλλα δίκτυα ή βιβλιοθήκες. Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες του Πανεπιστημίου Λευκωσίας ακολούθησαν μια εθνική πολιτική ανοιχτής πρόσβασης και αποτελεί πυλώνα τεκμηρίωσης στη διάθεση των ερευνητών. Στο Π. Θεσσαλίας λειτουργεί μονάδα καινοτομίας.

Η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας ανέφερε ότι υποστηρίζει έμμεσα τον συγκεκριμένο στόχο μέσω της συλλογής της. Επιπρόσθετα, υποστηρίζει το server του ΚΕΔΙΠ¹⁰, διαθέτει χώρο σε τμήμα του ιδρύματος για τη διεξαγωγή του μαθήματος Καινοτομίας, υποστηρίζει τα πληροφοριακά συστήματα όλου του Πανεπιστημίου, διαθέτει χώρο στον ΕΛΚΕ¹¹ και στο τμήμα Δημοσίων Σχέσεων για το γραφείο του τμήματος Erasmus.

Νέα λειτουργία που πρόκειται να μπει σε εφαρμογή από το σύνολο είναι το Αποθετήριο Ερευνητικών Δεδομένων του ΣΕΑΒ, HARDMIN¹², το οποίο θα απευθύνεται σε όλους τους ερευνητές και μέλη ΔΕΠ των ελληνικών ακαδημαϊκών ιδρυμάτων με σκοπό τη συγκέντρωση του συνόλου των ερευνητικών δεδομένων που δημιουργούνται από τους ίδιους, έχοντας κοινό σημείο αναφοράς.

9 Ευρωπαϊκή Ένωση Βιβλιοθηκών

10 Τμήματα Δια Βίου εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου

11 Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας

12 Hellenic Academic Research Data Management Initiative

Ο δέκατος στόχος αφορά στη λιγότερη ανισότητα. Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες στηρίζουν το στόχο αυτό με την παροχή ισότιμης πρόσβασης στην πληροφόρηση, τόσο των ατόμων με αναπηρίες, όσο και των ατόμων που διαμένουν σε απομακρυσμένες περιοχές και η πρόσβαση στην πληροφορία δεν θα ήταν εφικτή. Όλες οι βιβλιοθήκες που συμμετείχαν στην έρευνα προσφέρουν προσβασιμότητα σε AMEA και διαθέτουν ειδικές μπάρες ή ασανσέρ. Οι περισσότερες βιβλιοθήκες διαθέτουν σταθμούς εργασίας για AMEA και εντυποανάπηρους, έστω σε ένα από τα παραρτήματά τους. Επίσης, παρέχουν υποστηρικτικό υλικό σε άτομα με προβλήματα όρασης παρέχουν ισότιμα τις υπηρεσίες τους. Η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων διαθέτει σήμανση σε Braille για τη χωροταξία του κτιρίου και δάπεδο με σήμανση για άτομα με προβλήματα όρασης. Οι ελληνικές και κυπριακές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες δεσμεύονται από τον κανονισμό τους να εξυπηρετούν ισότιμα όλα τα μέλη της κοινότητάς τους. Η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Πατρών διαθέτει σταθμούς εργασίας για άτομα με προβλήματα όρασης και για άτομα με κινητικά προβλήματα. Επιπρόσθετα, μέσω της συμμετοχής της στο έργο Κοινωνικής Μέριμνας Φοιτητών, έχει θέσει σε λειτουργία σταθμούς εργασίας για την πρόσβαση AMEA στο έντυπο και ηλεκτρονικό πληροφοριακό υλικό. Οι σταθμοί αυτοί προορίζονται για χρήση από άτομα με προβλήματα όρασης και κινητικότητας. Όλες οι βιβλιοθήκες συμμετέχουν στο πρόγραμμα Amelib, όπου τεκμηριώνονται και αναρτώνται τα ακαδημαϊκά συγγράμματα των ελληνικών πανεπιστημίων, καθώς και τεκμήρια ανοιχτής πρόσβασης.

Η βιβλιοθήκη του Παντείου Πανεπιστημίου ως συντονιστικό κέντρο της AMELIB διαθέτει επίσης, αντίστοιχους σταθμούς εργασίας και προσφέρει την υπηρεσία μετατροπής συγγραμμάτων σε προσβάσιμο μορφότυπο για να εξυπηρετεί τον χρήστη. Στη συγκεκριμένη βιβλιοθήκη υπάρχει εργαστήριο Μελέτης Μετακίνησης Πληθυσμιακών Ομάδων (Πρόσφυγες Μετανάστες-Διασπορά), Διαπολιτισμικών Σχέσεων και Ριζοσπαστικοποίησης και διαθέτει ειδική συλλογή κατά των φυλετικών διακρίσεων, όπως για παράδειγμα *Border & Migration Studies*, *Black freedom struggle*. Η Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Μακεδονίας υποστηρίζει φοιτητές άλλων χωρών και μαθήματα Ελληνικών, καθώς το ίδρυμα διαθέτει τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών & Ανατολικών Σπουδών, επιπρόσθετα διαθέτει ανθρώπινους πόρους για την υποδοχή σλαβόφωνων ομιλούντων για την ομαλή εισαγωγή τους στην παροχή πληροφοριών που διαθέτει η βιβλιοθήκη. Η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας συμμετέχει σε πρόγραμμα για ευαίσθητες ομάδες του Πανεπιστημίου και διαθέτει ειδική σήμανση για AMEA. Η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Αιγαίου υποστηρίζει το στόχο αυτό προσφέροντας πληροφόρηση σε πολίτες απομακρυσμένων περιοχών στα νησιά του Αιγαίου, που δυσκολεύονται να έχουν πρόσβαση στην πληροφορία και επαφή με την επιστήμη. Οι πολίτες αυτοί είναι αποκομμένοι από την πληροφόρηση και μόνο η βιβλιοθήκη μπορεί να τους προσφέρει αυτή τη δυνατότητα. Παράλληλα, πραγματοποιείται δωρεάν εσωτερικός διαδανεισμός υλικού από τις βιβλιοθήκες του Πανεπιστημίου που βρίσκονται διάσπαρτες σε διάφορα νησιά του Αιγαίου. Στη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Λευκωσίας υπάρχει σχολή Ελληνικής Γλώσσας για αλλοδαπούς σε συνεργασία με το Δήμο Λευκωσίας και στη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Πατρών γίνονται αντίστοιχα μαθήματα σε συνεργασία με το

ίδρυμα.

Ο εντέκατος στόχος αφορά στις βιώσιμες πόλεις και κοινότητες και οι βιβλιοθήκες τον στηρίζουν μέσω της διαφύλαξης και της διατήρησης της ανεκτίμητης καταγεγραμμένης Πολιτιστικής κληρονομιάς. Ιδιαίτερη κρίνεται η αξία των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών σε επαρχιακές πόλεις, πολύ δε περισσότερο στη Θεσσαλονίκη, όπου οι σπάνιες συλλογές που διαθέτει η Βιβλιοθήκη του ΑΠΘ εγγίζουν διαστάσεις Εθνικής Βιβλιοθήκης της Βορείου Ελλάδος εξίσου και η Βιβλιοθήκη του ΕΚΠΑ που πλέον το ψηφιακό της περιεχόμενο θα ενσωματωθεί στη Europeana, καθιστώντας την πολιτιστική κληρονομιά της Ελλάδας προς την Ευρώπη προσβάσιμη σε όλους. Δημιουργήθηκε στη χώρα μας, κάθε προϋπόθεση σύγχρονης υποδομής και τεχνογνωσίας στις διαδικασίες ψηφιοποίησης για την διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας και ιδιαίτερα των τοπικών κοινωνιών. Σημαντικότερο επίτευγμα συνιστά η υποδομή για την ερευνητική κοινότητα, ενισχύοντας τη μελέτη της ιστορίας και του πολιτισμού και του πολιτιστικού τουρισμού της χώρας.

Αντίστοιχα, η δημιουργία του Ιστορικού Αρχείου των Πανεπιστημίων αποτελεί παραγωγή όλων των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών της Ελλάδας. Η συνεισφορά τους στη δημιουργία Μουσείων είναι ήδη γεγονός και είναι καταλυτική, όπως για παράδειγμα το ΕΜΠ με το εποπτευόμενο Μουσείο Λαυρίου & Τεχνολογικό Πάρκο σε συνεργασία με το τμήμα Μεταλλειολόγων, αλλά και το Ιωαννίνων & Θεσσαλίας με την τοπική κοινωνία, σε Λαογραφικό περιεχόμενο. Το Μουσείο του Κίτσου Μακρή που ανήκει στη Β. Θεσσαλίας περιέχει αρχείο και έργα του ζωγράφου Θεόφιλου και συνεργάζεται στενά με το ΔΗ.Κ.Ι.¹³ του Δήμου Βόλου.

Αρκετές εκδηλώσεις πολιτιστικού περιεχομένου πραγματοποιούνται στο χώρο των βιβλιοθηκών, είτε σε συνδιοργάνωση με τμήματα των Πανεπιστημίων, είτε με πρωτοβουλία των ίδιων των Βιβλιοθηκών όπως το Live@library του Πανεπιστημίου Μακεδονίας για εκδηλώσεις φωτογραφίας, έργων τέχνης, μουσική.

Όλες οι βιβλιοθήκες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην παροχή πρόσβασης σε πληροφορίες με την κλιματική αλλαγή που συνιστά, διαθέτοντας πλούσια συλλογή ψηφιακή και σε έντυπη μορφή. Συμμετέχουν σε προγράμματα ανακύκλωσης στη μεγάλη πλειοψηφία η πρωτοβουλία και ο συντονισμός έχει ληφθεί από τις ίδιες τις Βιβλιοθήκες. Με αυτό τον τρόπο, υποστηρίζεται ο δωδέκατος & δέκατος τρίτος στόχος βιώσιμης ανάπτυξης, που αφορά στην υπεύθυνη κατανάλωση και παραγωγή & συνεισφορά στην κλιματική αλλαγή. Ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να γίνει στις Βιβλιοθήκες ΤΕΠΑΚ¹⁴ & Πανεπιστημίου Μακεδονίας, καθώς το πρόγραμμα ανακύκλωσης συντονίζεται από τα γραφεία EMAS. Το EMAS είναι κανονισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης που επιτρέπει την προαιρετική συμμετοχή των οργανισμών σε ένα κοινοτικό πρόγραμμα οικολογικής διαχείρισης και ελέγχου. Προβλέπει:

- Περιβαλλοντική Πολιτική. Υποχρέωση σύνταξης.
- Περιβαλλοντική Ανάλυση. Χαρτογράφηση υπάρχουσας κατάστασης.
- Περιβαλλοντικοί Στόχοι και Πρόγραμμα. Περιγραφή τρόπου υλοποίησης.

13 Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης

14 Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου

- Σύστημα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης. Κατανομή ευθυνών και αρμοδιοτήτων.
- Περιβαλλοντικός Έλεγχος. Επανεξέταση σε τακτά χρονικά διαστήματα.
- Περιβαλλοντική δήλωση. Αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης.
- Περιβαλλοντική επικύρωση και καταγραφή. Από διαπιστευμένο επιθεωρητή.

Η Βιβλιοθήκη ως βασικό σημείο αναφοράς του Πανεπιστημίου Μακεδονίας παρέχει είτε στην είσοδο είτε εντός του χώρου ανακύκλωση 19 διαφορετικών υλικών.

Ζωή στο νερό, ζωή στη στεριά που συνιστούν το δέκατο τέταρτο & δέκατο πέμπτο στόχο υποστηρίζονται από ορισμένες ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες. Η υποστήριξη γίνεται μέσω της διατήρησης της γνώσης σχετικά με θεμελιώδεις πτυχές της ζωής όπως αυτή της θήρας, της αλιείας, της χρήσης γης, της διαχείρισης των υδάτων και της κλιματικής αλλαγής. Οι βιβλιοθήκες που συμμετείχαν στην έρευνα και συνεργάζονται με σχετικά πανεπιστημιακά τμήματα υποστηρίζουν το στόχο αυτό μέσω των συλλογών τους.

Η ειρήνη, η δικαιοσύνη και οι ισχυροί θεσμοί αποτελούν τον δέκατο έκτο στόχο. Συστάσεις της IFLA στη «Δήλωση για το ρόλο των Βιβλιοθηκών στην Ανοιχτή και Χρηστή Διακυβέρνηση», εναρμονισμένη στον ΣΒΑ 16:

- Να αναγνωρίσουν το ρόλο των βιβλιοθηκών και να παρέχουν πληροφορίες στις Κυβερνήσεις και τα Κοινοβούλια μέσω των βιβλιοθηκών ως καθοριστικός πάροχος για την ορθή χάραξη πολιτικής.
- Να εφαρμόσουν ένα ολοκληρωμένο σύστημα διοίκησης, αναφορικά με τη διαχείριση, διατήρηση, συντήρηση κάθε αρχειακού υλικού έχοντας λάβει υπόψιν τους κινδύνους της τεχνολογικής απαξίωσης παράλληλα με την ανάγκη για αυθεντικοποίηση των εγγράφων.
- Να εγγραφεί την εξ ορισμού Δημόσια πρόσβαση σε Ανοιχτά Κυβερνητικά Δεδομένα και πληροφορίες του Δημοσίου, χωρίς οικονομικούς, τεχνικούς ή νομικούς περιορισμούς. Συμπεριλαμβάνονται τα Πρότυπα που έχουν νομική κατοχύρωση. Συγκεκριμένα, να παρέχονται όλες οι Κυβερνητικές πληροφορίες και επίσημες εκδόσεις του Δημοσίου Τομέα χωρίς να υπόκεινται σε περιορισμούς πνευματικών δικαιωμάτων.
- Εφαρμογή ουσιαστικών και εύχρηστων νόμων για την ελευθερία της πληροφορίας και συνεργασία μεταξύ βιβλιοθηκών για ανάπτυξη επίγνωσης των δυνατοτήτων που προκύπτουν από τέτοιους νόμους οργανώνοντας εκστρατείες ευαισθητοποίησης.
- Δέσμευση Δημόσιων και άλλων βιβλιοθηκών ως προς τις πολιτικές ανοιχτής διακυβέρνησης από πρώιμα στάδια, διασφαλίζοντας έτσι ότι οι πληροφορίες είναι ελεύθερα προσβάσιμες και προς ελεύθερη χρήση.
- Εξασφάλιση προϋπολογισμών για αγορά κρατικών συλλογών που θα συνεισφέρουν σε οποιοδήποτε είδους πληροφόρησης.
- Επένδυση στην πρόσβαση νομικών και πληροφοριών και παροχή τους μέσω βιβλιοθηκών έχοντας παράλληλα εκπαιδευμένους βιβλιοθηκονόμους ώστε να εξυπηρετούν με το σωστότερο τρόπο τους πολίτες για να έχουν επίγνωση των δικαιωμάτων τους (IFLA -- IFLA Statement on Libraries and Open and Good Governance, 2021).

Οι Βιβλιοθήκες που διαθέτουν Κέντρα Ευρωπαϊκής Τεκμηρίωσης (KET) παρέχουν αξιόπιστη πληροφόρηση στις Κυβερνητικές και Ευρωπαϊκές αποφάσεις, οδηγίες, κανονισμούς και στατιστικά. Παράλληλα, οι Βιβλιοθήκες που διαθέτουν τμήματα Νομικής & Διεθνών Σπουδών όπως το ΑΠΘ, Πάντειο, Μακεδονίας, ΔΠΘ παρέχουν μέσω των συλλογών τους εκτενή ενημέρωση. Ιδιαίτερα το Πάντειο Πανεπιστήμιο διαθέτει ειδική διαπίστευση από τη Eurostat για την παροχή αξιόπιστων μικρο-δεδομένων και την EU-Law. Επίσης, σημαντική είναι η παροχή συνδρομητικών βάσεων δεδομένων νομικού περιεχομένου στην ελληνική γλώσσα, όπως Quallex & Sakkoulas Online, Νόμος, Νομοτέλεια, Ισοκράτης, οι οποίες προσφέρουν στους Έλληνες φοιτητές σημαντική εκπαίδευση και κατάρτιση, όπου Πάντειο Πανεπιστήμιο, Π. Μακεδονίας, ΑΠΘ παρέχουν ορισμένες από αυτές.

Ισχυροί θεσμοί συνιστούν τα ίδια τα Πανεπιστήμια για τη διαφάνεια στην έρευνα με την διάθεση όλης της επιστημονικής παραγωγής των Ιδρυμάτων σε ανοιχτά αποθετήρια. Η έρευνα πλέον είναι προσιτή και προσβάσιμη σε όλη την κοινωνία με σημαντική παράμετρο την προσφορά της και στην ελληνική γλώσσα.

Ο τελευταίος στόχος αφορά στις συνεργασίες που γίνονται για την επίτευξη όλων των παραπάνω. Σχεδόν από όλους συμφωνήθηκε ότι μόνο με συνεργασίες είναι εφικτό να επιτευχθούν οι στόχοι. Παρακάτω αναφέρονται κάποιες από τις συνεργασίες που έχουν οι ελληνικές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες που συμμετείχαν στην έρευνα και που τις βοηθά στην επίτευξη των στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης.

- Κοινοπραξία ΣΕΑΒ HEAL-Link- OpenAIRE
- OpenAIRE-Κύπρο
- Συνδρομή IFLA, EBLIDA, LIBER.
- Συνδρομή για Διαδανεισμό British Library, Subito.
- Δίκτυο οικονομικών βιβλιοθηκών ΔΙΟΒΙ του ΟΠΑ, ΠΑΠΕΙ, Χαροκόπειο.
- Δίκτυο ναυτιλιακών βιβλιοθηκών ΔΙΝΑΥΒΙ, Αιγαίου, ΕΜΠ, ΠΑΠΕΙ.
- Συνεργασία ανταλλαγών τεκμηρίων της ΕΒΕ, των Βιβλιοθηκών Παντείου και του Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου και της Βιβλιοθήκης του Ιδρύματος Ευγενίδου.
- Συμμετοχή σε διεθνή δίκτυα EURECA-PRO Responsible consumption and production for digitized higher education, το Πολυτεχνείο Κρήτης ως εταίρος.
- Erasmus+ Programme CeOS_SE αφορά υπηρεσίες της Επιστήμης των Πολιτών στις ερευνητικές βιβλιοθήκες Πανεπιστήμιο Πατρών & Κύπρου.
- Συνεργασίες με τοπικούς Δήμους και τοπικές λαϊκές Βιβλιοθήκες. «Thess-Βιβλίο» 4 Δήμοι, 1 Πανεπιστημιακή Π. Μακεδονίας, 1 ιδιωτικού εκπαιδευτικού ιδρύματος.
- Ανταλλαγές κινητικότητας ERASMUS για ανάπτυξη υπηρεσιών όπως AMELIB.

5. Συζήτηση

5.1 Συμπεράσματα

Η μεγάλη πλειοψηφία των διοικήσεων των ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών

διαθέτει επίγνωση και πολλές δράσεις, διαδικασίες και πρακτικές που ακολουθούν ευθυγραμμίζονται με την Ατζέντα 2030. Σε κανένα Στρατηγικό σχεδιασμό μέχρι στιγμής δεν υπάρχει αντίστοιχη δήλωση δέσμευση ή περιγραφή δράσης που να τον εναρμονίζει με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης, γεγονός που αδικεί την ήδη υπάρχουσα δράση τους. Αντίθετα για την Κύπρο, στη μία εκ των δύο βιβλιοθηκών που συμμετείχαν στην έρευνα υπάρχει πιστοποίηση δέσμευσης και δράσεων από την ίδια τη διοίκηση του Πανεπιστημίου, αναρτημένη στην ιστοσελίδα περιγράφοντας τον τρόπο υποστήριξης των στόχων, γεγονός που επιβράβευσε το Ίδρυμα με καλύτερη αξιολόγηση.

Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες της χώρας μας καταβάλλουν μεγάλη προσπάθεια για την υποστήριξη βιωσιμότητας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Αφενός μεν και κατά κύριο λόγο ο στόχος 4 -για την ποιοτική εκπαίδευση- είναι ύψιστης προτεραιότητας, καθώς εξορισμού η δημιουργία τους λειτούργησε ως υποστήριξη στην ακαδημαϊκή γνώση. Υφίστανται όμως και πολύπλευρες διαστάσεις που αφορούν τον κοινωνικό τους ρόλο στο πλαίσιο της τοπικής κοινωνίας και αυτό ενισχύει την υποστήριξη περισσότερων στόχων. Οι λιγότερες ανισότητες & η ισότητα φύλων που αφορούν τον στόχο 10 & 5 αντίστοιχα, θα λειτουργήσει ως υποστήριξη στην ανθεκτικότητα των κοινωνιών, μετατρέποντας την ποιότητα ζωής των πολιτών, όποια ιδιαιτερότητα κι αν έχουν.

Ενισχύοντας την κοινωνία με παροχή γνώσης ελεύθερα προσβάσιμης και υποδομή για την έρευνα και καινοτομία που αποτελεί το στόχο 9, δημιουργεί ταυτόχρονα την ευκαιρία στους πολίτες να αποκτήσουν τις ικανότητες που απαιτούνται για τη διεκδίκηση αξιοπρεπούς εργασίας. Παράλληλα όμως, αναγνωρίζεται ο πάροχος της γνώσης, που είναι τα ίδια τα πανεπιστήμια. Εκπαιδύοντας τους πολίτες σε ορθές μεθόδους αναζήτησης πληροφοριών ενισχύοντας την κριτική σκέψη, θα ελαττώσουν φαινόμενα χειραγώγησης των κοινωνιών. Σε μεγάλη έκταση η διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς (συμπεριλαμβανομένης και της άυλης) της τοπικής κοινωνίας που υπηρετούν οι ακαδημαϊκές λειτούργησε ως αποκλειστικός φορέας τεχνογνωσίας για την βέλτιστη αξιοποίηση του πλούτου του εκάστοτε τόπου. Γεγονός που ενισχύει το στόχο 10 για βιώσιμες πόλεις.

5.2 Εμπόδια εφαρμογής

Η μεγάλη πλειοψηφία ως εμπόδιο θεώρησε ότι υπάρχει ανάγκη για επιμόρφωση των ανθρώπινων πόρων της, καθώς για την επίτευξη κάθε έργου είναι αναγκαία η δέσμευσή του. Κατά συνέπεια, θα πρέπει να προβλεφθεί και αντίστοιχος προϋπολογισμός σε συνθήκες οικονομικής, ενεργειακής κρίσης και πολιτικής αστάθειας στην Ευρώπη. Αντίσταση στην αλλαγή αντιμετωπίζει κάθε οργανισμός. Η πανδημική κρίση αποτέλεσε τροχοπέδη για την δια ζώσης επικοινωνία και ενώ με πολύ ευέλικτο τρόπο πολλές υπηρεσίες μετατράπηκαν σε ψηφιακή μορφή, ωστόσο έχει απομακρυνθεί το κοινό για διάφορους λόγους.

Μεγάλο περιορισμό στην πιστοποίηση βιώσιμων κτιρίων αποτελεί και η παλαιότητά τους καθώς οι παρεμβάσεις μπορούν να πραγματοποιηθούν στα πλαίσια του εφικτού. Υποστελέχωση είναι γεγονός που ταλανίζει τις Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες καθώς σταδιακά

μειώνεται η δυναμική τους λόγω συνταξιοδοτήσεων ή αποχωρήσεων.

Η ανυπαρξία οργανισμού στα Πανεπιστήμια επιτρέπει χαρακτηρισμούς ως μονάδες, γραφεία ή επιτροπές (π.χ. προσβασιμότητα, φύλου). Το γεγονός αυτό δεν επιτρέπει στις υπηρεσίες να δικαιολογήσουν και να διεκδικήσουν σταθερό και ειδικευμένο προσωπικό.

Ποσόστωση για το γυναικείο φύλο στο ελληνικό δημόσιο δεν υφίσταται. Από την επιλογή μελών ΔΕΠ, ΕΕΠ κ.ά. έως την επιλογή διοικητικού προσωπικού & την ανάληψη ηγεσίας. Τέλος, εμπόδιο αποτελεί η πολυνομία της ελληνικής νομοθεσίας.

5.3 Προτάσεις Μελλοντικά σχέδια εφαρμογής

Από την ανάλυση των δεδομένων προέκυψαν κάποιες προτάσεις για την ανάπτυξη των 17 ΣΒΑ μελλοντικά. Για παράδειγμα, οι περισσότεροι ερωτώμενοι ανέφεραν την ανάγκη στενότερης και ουσιαστικότερης συνεργασίας με τις επιτροπές Ισότητας Φύλου των Πανεπιστημίων, για διοργάνωση εκδηλώσεων και δράσεων. Επίσης, θα πρέπει να υπάρξουν προβλέψεις για βιοκλιματικά κτίρια για ό,τι υποδομές δημιουργηθούν εφεξής και ίσως να ανακαινιστούν κάποια παλιά κτίρια.

Μια άλλη πρόταση αφορά στη δημιουργία μουσείων των πανεπιστημίων, συμπεριλαμβανομένων των ψηφιακών εντός ή υπό την εποπτεία των Βιβλιοθηκών. Επίσης, είναι απαραίτητη η διερεύνηση άντλησης πόρων και η δημιουργία ενιαίας πολιτικής για την τήρηση των Ιστορικών Αρχείων του εκάστοτε ιδρύματος, με ενδεχόμενη μελλοντική διαλειτουργικότητα και ενοποίησή τους. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο νέος νόμος για την Παιδεία προβλέπει την ίδρυση μουσείων, πρακτική που ακολουθείται σε όλα τα Ευρωπαϊκά Πανεπιστήμια και λειτουργεί πολλαπλά. Αναγκαία είναι και η έναρξη εκστρατείας ενημέρωσης στην Πανεπιστημιακή κοινότητα για τους στόχους αυτούς. Μία πρόταση είναι η ενσωμάτωση της ενημέρωσης, στα προγράμματα πληροφοριακής παιδείας, όπου μπορεί να περιληφθεί η καλλιέργεια και εκπαίδευση ως προς τη βιώσιμη σκέψη με μεθόδους που θα διευκολύνουν τους φοιτητές στον εντοπισμό πληροφοριών σε ψηφιακό περιβάλλον, ώστε να αντληθούν έρευνες αναφορικά με την βιωσιμότητα. Παράλληλα, θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί η ένταξη μαθημάτων γραμματισμού στα μέσα, ώστε οι χρήστες να αποκτήσουν την ικανότητα της κριτικής σκέψης και να είναι σε θέση να αξιολογούν τις πληροφορίες που εντοπίζουν μέσω των ΜΜΕ. Με αυτή την εκπαίδευση οι χρήστες αποκτούν την δεξιότητα αξιολόγησης όσων διαβάζουν και ακούν, κυρίως όμως συμβάλουν στην αποφυγή κοινωνιών που χειραγωγούνται από λανθασμένες πληροφορίες ή και μεθοδευμένη παραπληροφόρηση. Τέλος, κάποιες πρόσθετες προτάσεις είναι η αύξηση εφαρμογής μεθόδων μάρκετινγκ και κοινωνικών δικτύων, οι επιπλέον συνεργασίες με τοπικούς Δήμους και τοπικές λαϊκές βιβλιοθήκες και ο στρατηγικός σχεδιασμός βιωσιμότητας σε επίπεδο οργανισμού Βιβλιοθήκης. Ίσως και η υλοποίηση ενός στρατηγικού σχεδιασμού μέσω ΣΕΑΒ, για μια ενιαία πολιτική εφαρμογής της Ατζέντας 2030.

Βιβλιογραφία

- United Nations. (2020). The 17 Goals: Sustainable Development. Available at: <https://sdgs.un.org/goals> (Accessed: 10 September 2022).
- IFLA. (2016a). Οι βιβλιοθήκες μπορούν να βοηθήσουν στην επίτευξη ολόκληρης της Ατζέντας 2030 του ΟΗΕ: Οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών τέλος στην φτώχεια σε όλες τις εκφάνσεις της σπουδήποτε. Available at: www.ifla.org/libraries-development (Accessed: 10 September 2022).
- IFLA. (2016b). Πρόσβαση και ευκαιρία για όλους: Πώς οι βιβλιοθήκες συμβάλλουν στην Ατζέντα 2030 των Ηνωμένων Εθνών. International Federation of Library Associations and Institutions. Available at: <https://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/access-and-opportunity-for-all-el.pdf> (Accessed: 10 September 2022).
- IFLA. (2018). Libraries and the Sustainable Development Goals: a storytelling manual.
- Jankowska, M. A., Smith, B. J., & Buehler, M. A. (2014). Engagement of academic libraries and information science schools in creating curriculum for sustainability: An exploratory study. *Journal of Academic Librarianship*, 40(1), 45-54. https://digitalscholarship.unlv.edu/lib_articles/465
- Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An introduction to its methodology*. (2nd ed.). Sage Publications.
- Morton, S., Pencheon, D., & Squires, N. (2017). Sustainable Development Goals (SDGs), and their implementation: A national global framework for health, development and equity needs a systems approach at every level. *British Medical Bulletin*, 124(1), 81-90. [https:// doi: 10.1093/bmb/ldx031](https://doi.org/10.1093/bmb/ldx031)
- ΟΗΕ. (2015). Agenda 2030 - Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης του ΟΗΕ - Greece. Available at: <https://unric.org/el/17-στοχοι-βιωσιμησ-αναπτυξησ/#> (Accessed: 10 September 2022).
- Τζορμπατζάκη, Α. (2021). Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης, Ανώτατη Εκπαίδευση και Βιβλιοθήκες: Η Μελέτη Περίπτωσης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας-Θεσσαλονίκη. [Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας].

Διαδικτυακές πηγές

- <https://en.unesco.org/sustainabledevelopmentgoals>, UNESCO and Sustainable Development Goals
- https://ec.europa.eu/info/strategy/international-strategies/sustainable-development-goals_en, Sustainable development Goals, principles of the Treaty on European Union
- <https://www.ifla.org/libraries-development>, IFLA: Libraries, Development and the United Nations 2030 Agenda

Η Διάχυση των 17 Στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης μέσα από τις δράσεις του Δικτύου Οικονομικών Βιβλιοθηκών (ΔΙ.Ο.ΒΙ.)

Ιφιγένεια Βαρδακώστα¹, Χριστίνα Δεληόγλου², Ανθή Κατσιρίκου³

¹ Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης, ifigenia@hua.gr

² Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης, cid@aueb.gr

³ Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης, anthi@unipi.gr

The dissemination of the 17 Sustainable Development Goals (SDGs) through the actions of Hellenic Economic Library Network (H.E.L.I.N.)

Ifigenia Vardakosta¹, Christina Delioglou², Anthi Katsirikou³

¹ Harokopio University, Library and Informational Center, ifigenia@hua.gr

² Athens University of Economics and Business, Library and Informational Center, cid@aueb.gr

³ University of Piraeus, Library and Informational Center, anthi@unipi.gr

Περίληψη

Το ΔΙΟΒΙ δραστηριοποιείται την τελευταία δεκαετία στο στερέωμα της ελληνικής βιβλιοθηκονομικής κοινότητας στοχεύοντας κυρίως στη διάχυση της οικονομικής πληροφορίας και στην ποιοτική και αποτελεσματική εξυπηρέτηση των κοινοτήτων χρηστών των μελών του. Η αρχή της προσαρμογής των δράσεων του ΔΙΟΒΙ στις τελευταίες εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα σε κοινωνικό, οικονομικό και τεχνολογικό επίπεδο έχει υιοθετηθεί προκειμένου το δίκτυο να διατηρεί ουσιαστικό και ενεργό ρόλο στην πρόοδο και στην ανάπτυξη και όχι ρόλο παθητικού παρατηρητή των γεγονότων.

Η έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης έχει αναδειχθεί τα τελευταία χρόνια σε πρωτεύον ζήτημα παγκοσμίως. Η Ατζέντα 2030 και οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) του ΟΗΕ αποτελούν το θεματολόγιο της διεθνούς κοινότητας για την επίτευξη μιας βραχυπρόθεσμης, μεσοπρόθεσμης και μακροπρόθεσμης ανάπτυξης, που θα εγγυάται την κοινωνική ευημερία χωρίς αποκλεισμούς, εξασφαλίζοντας ταυτοχρόνως την προστασία του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων προς όφελος τόσο των σημερινών, όσο και των μελλοντικών γενεών. Η εστίαση στην επάρκεια και στη βέλτιστη χρήση των οικονομικών πόρων, στις ανθρώπινες ανάγκες, στη διατήρηση της ποιότητας των φυσικών πόρων, στην επιβίωση των φυσικών οικοσυστημάτων και στην αντιμετώπιση της ρύπανσης, στην οικονομική ανάπτυξη και στη βελτίωση της οικονομικής ευημερίας και του περιβάλλοντος, αποτελούν θεμελιώδη ζητήματα εξασφάλισης της ποιότητας ζωής στον άνθρωπο.

Η παρούσα εργασία έχει σκοπό να κάνει γνωστές τις δράσεις που υιοθέτησε το ΔΙ.Ο.ΒΙ. προκειμένου να ενημερώσει, και να προάγει τους 17 Παγκόσμιους Στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης για τους οποίους δεσμεύτηκαν η Ευρωπαϊκή Ένωση, διεθνείς και εθνικοί φορείς και οι κυβερνήσεις των κρατών-μελών του ΟΗΕ. Θα παρουσιαστεί επίσης, ο τρόπος και η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την επίτευξη του σκοπού αυτού.

Λέξεις κλειδιά

Συνεργατικά δίκτυα, Δίκτυα βιβλιοθηκών, ΔΙ.Ο.ΒΙ., Βιώσιμη Ανάπτυξη, Βιβλιοθήκες

Abstract

H.E.L.I.N. has been active for the last decade amongst the Greek library community, aiming mainly at the dissemination of economic information and the qualitative and effective service of communities of its members. One of the principles that HELIN has adopted is adapting to the latest developments at the social, economic and technological levels. Thus, maintain an essential and active role in progress and development and is not acting as a passive observer. The concept of sustainable development has emerged in recent years as a major global issue. The 2030 Agenda and the UN Sustainable Development Goals (SDGs) are the international community's agenda for achieving short, medium and long-term growth, guaranteeing inclusive social well-being while ensuring the protection of the environment and natural resources for the benefit of both, present and future generations. Focusing on the adequacy and optimal use of economic resources, human needs, the preservation of the quality of natural resources, the survival of natural ecosystems and the treatment of pollution, the economic development and the improvement of economic well-being and the environment, are fundamental issues of ensuring the quality of human life.

This paper aims to make known the actions adopted by H.E.L.I.N. to inform and promote the 17 Global Sustainable Development Goals to which the European Union, national and international bodies and governments of UN member states committed. The way and methodology used to achieve this goal are also presented.

Keywords

Co-operative networks, Library networks, HE.LI.N., Sustainable Development, Libraries

1. Βιωσιμότητα, Βιώσιμη Ανάπτυξη και Πράσινες Βιβλιοθήκες

Οι όροι «βιώσιμη ανάπτυξη» και «βιωσιμότητα» αποτελούν την καθιερωμένη ελληνική μετάφραση του αγγλικού όρου «Sustainable Development» και «Sustainability» και συναντώνται στα κείμενα της πολιτικής και της επιστήμης τα τελευταία 35 χρόνια. Στην Ελλάδα, αρχικά οι όροι είχαν αποδοθεί ως «Αειφόρος ανάπτυξη» και «Αειφορία» στην πορεία όμως, επικράτησε η «Βιώσιμη ανάπτυξη» και η «Βιωσιμότητα». Παρόλο που η έννοια της βιωσιμότητας είναι αρκετά παλιά στο χρόνο, συναντάμε τη μοντέρνα της εκδοχή για πρώτη φορά το 1987, σε μία έκθεση του ΟΗΕ με τίτλο “Το κοινό μας μέλλον” που είχε σκοπό την αφύπνιση ενάντια στην περιβαλλοντική καταστροφή από την ανθρώπινη δραστηριότητα και οικονομική υπερεκμετάλλευση του πλανήτη. Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης στην έκθεση

αυτή ορίστηκε ως προτροπή προς την ανθρωπότητα να καλύψει τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να συμβιβάσει τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες.¹

Οι επιλογές που μπορεί να γίνουν από μία πόλη, μία περιφέρεια, ένα κράτος, μία ήπειρο επηρεάζουν αργά ή γρήγορα όλο τον πλανήτη και για να μπορέσουμε να έχουμε την αντίληψη της επιρροής κάθε επιλογής μας, πρέπει να απομακρυνθούμε και να δούμε όλη την εικόνα του συστήματος. Αυτό έγινε ιδιαίτερα αισθητό σε όλους μας με την παγκόσμια υγειονομική κρίση του Covid-19, η οποία συντάραξε τον κόσμο όπως τον γνωρίζαμε, πυροδοτώντας μια σειρά από κρίσεις σε παγκόσμιο επίπεδο, οικονομική κρίση, κοινωνική κρίση που έφερε αλλαγές στον τρόπο ζωής, στον τρόπο εργασίας, εντείνοντας ακόμη περισσότερο την κρίση αξιών. Ο λόγος που το αναφέρουμε είναι για να δείξουμε την πολλαπλή επίδραση που μπορεί να έχει η επιρροή ενός συστήματος απέναντι σε άλλα. Η βιώσιμη ανάπτυξη δεν αφορά αποκλειστικά το περιβάλλον, πρόκειται για έννοια που βασίζεται και αλληλεπιδρά πάνω σε τρεις κυρίως άξονες: α) κοινωνικά δίκαιη ανάπτυξη, β) οικονομική ανάπτυξη, γ) περιβαλλοντικά βιώσιμη ανάπτυξη. Η κοινωνικά δίκαιη ανάπτυξη αφορά τη δυνατότητα των ανθρώπων να μπορούν να καλύπτουν τις βασικές τους ανάγκες, όπως την ανάγκη τους για τροφή, στέγη, εκπαίδευση και υγεία. Η οικονομική ανάπτυξη αφορά τον τρόπο που κινείται η οικονομία παγκοσμίως, πώς παράγουμε αγαθά, πώς εμπορευόμαστε αγαθά και υπηρεσίες, πώς εργαζόμαστε, πώς βιοποριζόμαστε. Η περιβαλλοντικά βιώσιμη ανάπτυξη σχετίζεται με τη βιώσιμη εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων, τη βιοποικιλότητα και την κλιματική αλλαγή. Αυτά τα τρία συστήματα αλληλεπιδρούν και επηρεάζουν το ένα το άλλο και είναι απαραίτητο να ισορροπούν μεταξύ τους για να επιτευχθεί η βιωσιμότητα. Υπό αυτή την έννοια, η βιωσιμότητα δεν αφορά μόνο το περιβάλλον. Είναι απαραίτητες οι δομικές αλλαγές του τρόπου με τον οποίο λειτουργούν οι οικονομίες μας, για να επιτύχουμε περιβαλλοντική βιωσιμότητα, ή να δημιουργήσουμε ένα περιβάλλον στο οποίο δεν υπάρχει φτώχεια ή ένα πλανήτη στον οποίο έχουν όλοι πρόσβαση στο σύστημα υγείας. Αν δεν ισορροπούν οι τρεις διαστάσεις που προαναφέραμε, η κοινωνική, η περιβαλλοντική και η οικονομική, δε μπορούμε να μιλάμε για βιωσιμότητα.

Σε αυτό το πλαίσιο, η λέξη «πράσινος» χρησιμοποιείται συχνά για να εκφράσει ό,τι ωφελεί το περιβάλλον, από το κίνημα μέχρι την αρχιτεκτονική και τη μόδα, ενώ ο όρος «οικολογικά φιλικός» αναφέρεται σε ό,τι δε βλάπτει τον πλανήτη. Έτσι, «Πράσινη βιβλιοθήκη» μπορεί να οριστεί η βιβλιοθήκη με περιβαλλοντική συνείδηση, όπως εκφράζεται με διάφορους τρόπους, όπως:

1. Χρησιμοποιεί μη τοξικά υλικά, απορρυπαντικά φιλικά προς το περιβάλλον, αποφεύγοντας τα τοξικά χημικά καθαριστικά προϊόντα.
2. Μειώνει την κατανάλωση ενέργειας.
3. Συλλέγει και προβάλλει υλικό σχετικό με περιβαλλοντικά θέματα.
4. Υιοθετεί πράσινες επιλογές, όπως η ανακύκλωση.

¹ “Humanity has the ability to make development sustainable to ensure that it meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs”. In “Our Common Future”, p.16

5. Αναπτύσσει πηγές πληροφόρησης που να παράγουν λιγότερα ίχνη άνθρακα κατά τον κύκλο της ζωής τους, της δημιουργίας, της έκδοσης, της οργάνωσης, της διανομής, της πρόσβασης και της διάθεσης της πληροφορίας (Antonelli, 2008, Mulford & Himmel, 2010, Jankowska & Marcum, 2010, Purohit, 2013, Fourie, 2012).

2. Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης (SDGs)

Οι 17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης, γνωστοί και ως Agenda 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, αποτελούν μία σύνοψη των φλεγόντων ζητημάτων που απασχολούν περισσότερο τη διεθνή κοινότητα και τις ηγεσίες των κρατών, τα οποία θεωρείται απαραίτητο να κατακτηθούν και να επιλυθούν, προκειμένου να διασφαλιστεί η παγκόσμια βιωσιμότητα και η κοινωνική ευημερία, χωρίς αποκλεισμούς, για τις τρέχουσες και τις μελλοντικές γενιές. Πρόκειται για ένα παγκόσμιο κάλεσμα για δράση το οποίο υιοθέτησαν και τα 193 μέλη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών το Σεπτέμβριο 2015. Πρόδρομοι της Ατζέντας 2030 υπήρξαν η Ατζέντα 21, η οποία υιοθετήθηκε το 1992 και έθεσε τις βασικές προτεραιότητες που αφορούσαν τη βιωσιμότητα του περιβάλλοντος του πλανήτη. Επίσης, πρόδρομος ήταν και οι Αναπτυξιακοί Στόχοι της Χιλιετίας, οι οποίοι περιείχαν οκτώ στόχους για τις αναπτυσσόμενες κυρίως χώρες, με επίκεντρο τον άνθρωπο, που ήταν σχετικοί με τη μείωση της φτώχειας, την πρόσβαση στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, την ισότητα των φύλων, τη μείωση της παιδικής θνησιμότητας, τη μάχη κατά των ασθενειών, ακόμη και την περιβαλλοντική βιωσιμότητα, αλλά σε ένα υψηλό επίπεδο. Το 2012, στη σύσκεψη κορυφής της γης, στο Ρίο, οι παγκόσμιοι ηγέτες αποφάσισαν να συγκεράσουν τις προτεραιότητες για τη βιωσιμότητα του περιβάλλοντος με εκείνες που είχαν επίκεντρο τον άνθρωπο, και έτσι δημιουργήθηκε η Ατζέντα 2030, ένα νέο πλαίσιο προτεραιοτήτων, που θα αφορούσε κάθε χώρα του πλανήτη ανεξάρτητα από το αναπτυξιακό της επίπεδο, ενώ θα έπρεπε να υιοθετηθεί από την παγκόσμια κοινότητα. Εκτός από τον άνθρωπο, τον πλανήτη και την κοινωνική ευημερία, κατ' αντιστοιχία των τριών πυλώνων της βιώσιμης ανάπτυξης: α) κοινωνική, β) οικονομική και γ) περιβαλλοντική βιώσιμη ανάπτυξη, η Ατζέντα 2030 εισήγαγε επιπλέον τις έννοιες της δ) ειρήνης και της ε) συνεργασίας. Οι πέντε πλέον πυλώνες της βιωσιμότητας στην Ατζέντα 2030 είναι γνωστοί και ως 5Ps: Άνθρωποι (People), Πλανήτης (Planet), Ευημερία (Prosperity), Ειρήνη (Peace) και Συνεργασία (Partnership).

Ειδικότερα:

- People/Άνθρωπος (Στόχοι 1-5): Οι πέντε πρώτοι στόχοι της Ατζέντας είναι προσανατολισμένοι στον άνθρωπο και την κάλυψη των βασικών του αναγκών, την εξάλειψη της φτώχειας και της πείνας, την πρόσβαση στο σύστημα υγείας, στην εκπαίδευση και την επίτευξη της ενδυνάμωσης όλων των γυναικών επιτυγχάνοντας την ισότητα των φύλων.
- Planet/Πλανήτης (Στόχοι 6, 12, 13, 14, 15): Οι στόχοι αυτοί αποκαλύπτουν τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει ο πλανήτης, απηχούν τη σημασία που έχει η διαχείριση του περιβάλλοντος και των πόρων του και πως το μέλλον μας εξαρτάται από το μετασχηματισμό της θέσης μας απέναντι στην κλιματική αλλαγή.

- Prosperity/Ευημερία (Στόχοι 7, 8, 9, 10, 11): Οι στόχοι αυτοί προωθούν την ιδέα να απολαμβάνουν όλα τα ανθρώπινα όντα τη ζωή τους ζώντας με ευμάρεια και αξιοπρέπεια, μέσα στην οικονομική ανάπτυξη, αλλά σε αρμονία με το περιβάλλον μέσα από τις πολιτικές επιλογές των κρατών που αφορούν κάθε φύλο, ηλικία, γεωγραφική τοποθεσία, πολιτική ή πολιτισμική οντότητα, αλλά και τις ατομικές επιλογές κάθε ανθρώπου.
- Peace/Ειρήνη (Στόχος 16): Ο στόχος εστιάζει στη δημιουργία μίας ειρηνικής, συμπεριληπτικής και δίκαιης παγκόσμιας κοινωνίας που προωθεί την πρόσβαση στη δικαιοσύνη μέσα από δυνατούς και αποτελεσματικούς θεσμούς.
- Συνεργασία/Partnership (Στόχος 17): Ο 17ος και τελευταίος στόχος εστιάζει στην ενδυνάμωση της συνεργασίας μεταξύ χωρών, φορέων και πολιτών για την προώθηση της εφαρμογής της Ατζέντας 2030.

Η Ατζέντα 2030 αποτελείται από 17 πλέον στόχους, 169 υποστόχους και πάνω από 230 δείκτες αξιολόγησης της προόδου και αυτό την κάνει ιδιαίτερα περιεκτική. Οι νέοι στόχοι της βιώσιμης ανάπτυξης εκτείνονται από την εξαφάνιση της φτώχειας, στην ισότητα των φύλων, την προστασία του πλανήτη και των φυσικών και υδάτινων πόρων, την καταπολέμηση των συμπτωμάτων της κλιματικής αλλαγής, τη δημιουργία βιώσιμων οικονομιών, τον περιορισμό της κατανάλωσης, την καλή διακυβέρνηση και την παγκόσμια ειρήνη. Φαίνεται ότι περιλαμβάνει σχεδόν όλους τους τομείς της ζωής, όμως αυτή ήταν και η αρχική πρόθεση των δημιουργών της Ατζέντας, να επιδείξουν μία περισσότερο ολιστική οπτική της βιώσιμης ανάπτυξης. Η Ατζέντα 2030 εκ προθέσεως στηρίζεται σε τέσσερις θεμελιώδεις αρχές, οι οποίες δεν περιλαμβάνονταν στις προηγούμενες ατζέντες. 1) Η Ατζέντα αναγνωρίζει τη συστημική λειτουργία του κόσμου μας και τη διασύνδεση και αλληλεπίδραση των επιμέρους συστημάτων της κοινωνίας μας. Ουσιαστικά, αναγνωρίζει ότι η υιοθέτηση πολιτικών δεν μπορεί να γίνεται ανεξάρτητα από τις κοινωνίες, πρέπει να υπάρχει επίγνωση πώς αυτές οι πολιτικές επιδρούν πάνω στις κοινωνίες. 2) Είναι παγκόσμια, δηλ. αναγνωρίζει ότι η εφαρμογή της αφορά εξ ίσου τόσο τις αναπτυσσόμενες, όσο και τις ανεπτυγμένες χώρες δημιουργώντας την έννοια μίας πλανητικής κοινότητας. 3) Είναι συμπεριληπτική, καθώς οι εκθέσεις της ορίζουν πως αναμένεται να εμπλακούν όλοι οι φορείς μιας κοινωνίας, οι ερευνητές και οι ακαδημαϊκοί, οι ΜΚΟ, ο δημόσιος και ιδιωτικός τομέας, οι κυβερνήσεις και οι ίδιοι οι πολίτες. 4) Αναγνωρίζει ότι κανείς δε πρέπει να μείνει πίσω και η προτεραιότητα πρέπει να δοθεί στους πιο ευάλωτους. Το σκεπτικό αυτό προήλθε από τη συνειδητοποίηση κατά την εφαρμογή των στόχων της χιλιετίας ότι ενώ υπήρξε μεγάλη πρόοδος σε ορισμένες χώρες εκείνο το διάστημα – κυρίως λόγω της οικονομικής ανάπτυξης της Κίνας – σε άλλες περισσότερο ευπαθείς, βάθαινε συνεχώς το χάσμα. Η Ατζέντα φιλοδοξεί να δώσει προτεραιότητα σε χώρες ή σε ομάδες ανθρώπων εντός μίας χώρας που θεωρούνται περισσότερο ευάλωτες.

Η Ατζέντα 2030, όπως κανείς μπορεί να υποψιαστεί από το όνομα, ολοκληρώνεται το 2030. Παρόλο που το κείμενο της ατζέντας δεν είναι νομικά δεσμευτικό, εν τούτοις προσδοκά στη δέσμευση των κυβερνήσεων και τη δημιουργία εθνικών πλαισίων για την επίτευξη και των 17 στόχων έως το 2030. Αποτελεί ένα 15ετές πλάνο δράσης (2015-2030),

ενώ κάθε χρόνο κατατίθενται ετήσιες εκθέσεις, οι οποίες αξιολογούν την πρόοδο που γίνεται και στους 17 στόχους σε παγκόσμιο επίπεδο. Μία από τις πολύ δυνατές προκλήσεις για την Ατζέντα υπήρξε η πανδημία, η οποία τράβηξε χειρόφρενο στην ανάπτυξη, ενώ το εναπομείναν διάστημα είναι μόλις 8 χρόνια εντατικής δράσης για να καλυφθεί η επιβράδυνση που βίωσε όλος ο πλανήτης και για να καταγραφούν καλές επιδόσεις στο τέλος της δεκαετίας. Δεν είναι ασφαλώς αυτοσκοπός η καταγραφή καλών αποτελεσμάτων, αλλά είναι επιβαλλόμενο για τους εαυτούς μας, τις ευάλωτες ομάδες και τον πλανήτη μας προκειμένου να παραδοθεί βιώσιμος στις μελλοντικές γενιές.

3. Βιβλιοθήκες και υποστήριξη των 17 Στόχων του ΟΗΕ

Οι βιβλιοθήκες παγκοσμίως προσφέρουν μία μεγάλη γκάμα προϊόντων και υπηρεσιών που προωθούν στην επίτευξη κάθε στόχου της Ατζέντας ξεχωριστά. Από την προώθηση του γραμματισμού, στην προσφορά ελεύθερης πρόσβασης στην πληροφορία, έως την προβολή τους ως χώροι ασφαλείς και φιλόξενοι μέσα στην καρδιά των κοινοτήτων.

Οι βιβλιοθήκες προσφέρουν ένα καταρτισμένο και πρόθυμο προσωπικό με βαθιά κατανόηση των αναγκών των τοπικών κοινωνιών. Προωθούν την ψηφιακή συμπερίληψη μέσω της πρόσβασης στην τεχνολογία, το διαδίκτυο και την ανάπτυξη δεξιοτήτων. Προωθούν επίσης την καινοτομία, τη δημιουργικότητα και την πρόσβαση στην παγκόσμια γνώση μέσω των υπηρεσιών, των συλλογών και των συνεργασιών τους.

Εξασφαλίζοντας την πρόσβαση στη γνώση και την πληροφόρηση χωρίς διακρίσεις, επιτρέπουν στους ανθρώπους να λαμβάνουν τεκμηριωμένες αποφάσεις που μπορούν να βελτιώσουν τη ζωή τους και εξασφαλίζουν στους πολίτες μια περισσότερο προνομιακή θέση για να εξαλείψουν τη φτώχεια και την ανισότητα, να βελτιώσουν τη γεωργία, να παρέχουν ποιοτική εκπαίδευση και να υποστηρίξουν την υγεία, τον πολιτισμό, την έρευνα και την καινοτομία (Lyon Declaration, 2014)².

Η IFLA, η παγκόσμια ομοσπονδία των ενώσεων των βιβλιοθηκών, εξέδωσε το 2018 έναν οδηγό, ο οποίος κατέγραψε μία επιλογή από δράσεις βιβλιοθηκών ανά τον κόσμο, προσανατολισμένες σε έναν ή περισσότερους από τους 17 στόχους, σε μία προσπάθεια να παρουσιαστούν τρόποι με τους οποίους οι Βιβλιοθήκες μπορούν να συνεισφέρουν στην Ατζέντα 2030 και παράλληλα να λειτουργήσει ως έμπνευση και υλικό υποστήριξης για τις βιβλιοθήκες και το σχεδιασμό των δικών τους δράσεων αναφορικά με τους 17 στόχους. Στον οδηγό αυτό, μαθαίνουμε για δράσεις που υλοποίησαν οι βιβλιοθήκες και το αφοσιωμένο προσωπικό τους που είναι σχετικές με:

- την προώθηση του γραμματισμού, συμπεριλαμβανομένου του ψηφιακού γραμματισμού, των μέσων και της πληροφοριακής παιδείας μέσω ανάπτυξης δεξιοτήτων,
- τη μείωση του ψηφιακού χάσματος και την αύξηση της συμπερίληψης στην πρόσβαση στην πληροφορία, μέσω Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ),

2 Lyon Declaration on Access to Information and Development www.lyondeclaration.org.

- τη λειτουργία τους ως η καρδιά της έρευνας για την ακαδημαϊκή και ερευνητική κοινότητα,
- της ελεύθερης πρόσβασης στην πληροφορία, της προβολής της βιβλιοθήκης ως ασφαλούς χώρου, της ανάπτυξης των δεξιοτήτων, της προώθησης της καινοτομίας, της δημιουργικότητας και της πρόσβασης στην παγκόσμια γνώση,
- της διατήρησης και πρόσβασης στην παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά.

Σκοπός των δράσεων αυτών είναι να αφήσουν το θετικό τους αποτύπωμα στην κοινότητα, να συνεισφέρουν στην παγκόσμια προσπάθεια και να προβληματίσουν, να επηρεάσουν τον τρόπο σκέψης, αλλά και να ανακουφίσουν τα προβλήματα και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι κοινότητες.

Ειδικότερα, η πρόσβαση στις πληροφορίες αναγνωρίστηκε στους ΣΒΑ ως στόχος στο πλαίσιο του Στόχου 16: Προώθηση ειρηνικών και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνιών για τη βιώσιμη ανάπτυξη, παροχή πρόσβασης στη δικαιοσύνη για όλους και δημιουργία αποτελεσματικών, υπεύθυνων και αποκλειστικών θεσμών σε όλα τα επίπεδα: Στόχος 16.10. Να διασφαλιστεί η πρόσβαση του κοινού στις πληροφορίες και να προστατευθούν οι θεμελιώδεις ελευθερίες, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία και τις διεθνείς συμφωνίες. Το ήμισυ του παγκόσμιου πληθυσμού δεν έχει πρόσβαση σε πληροφορίες διαδικτυακά και είναι οι βιβλιοθήκες που παρέχουν πρόσβαση και ευκαιρία για όλους. Σε παγκόσμιο επίπεδο, 320.000 δημόσιες βιβλιοθήκες και πάνω από ένα εκατομμύριο κοινοβουλευτικές, εθνικές, πανεπιστημιακές, ερευνητικές, σχολικές και ειδικές βιβλιοθήκες εξασφαλίζουν ότι οι πληροφορίες και οι δεξιότητες για τη χρήση τους είναι διαθέσιμες σε όλους, καθιστώντας τις τους πιο σημαντικούς θεσμούς στην ψηφιακή εποχή. Οι βιβλιοθήκες, εκτός από τις τεχνολογικές και επικοινωνιακές υποδομές, εκπαιδεύουν στην αποτελεσματική χρήση της πληροφορίας την οποία διατηρούν στο διηνεκές, κυρίως όμως διαθέτουν τον αξιόπιστο τρόπο προσέγγισης κάθε κατηγορίας εκ του πληθυσμού (IFLA, 2016).

Η Ατζέντα 2030 ενέπνευσε πολλές δράσεις από βιβλιοθήκες παγκοσμίως στο πλαίσιο του πνεύματος των πιο πάνω πρωτοβουλιών. Ενδεικτικά, αναφέρουμε ότι στη Σλοβενία και στη Χιλή³ έχουν καταγραφεί δράσεις των βιβλιοθηκών για την εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού και την κοινωνική επανένταξη κυρίως αστέγων. Στην Τυνησία προγράμματα βιβλιοθηκών προωθούν τις ευκαιρίες ψηφιακής μάθησης για γυναίκες.⁴ Στη Μολδαβία μια δημοτική βιβλιοθήκη υποκινεί την κοινότητα για να εξασφαλίσει επαρκείς και υγιεινές συνθήκες σε νηπιαγωγείο, για την επισκευή ενός πηγαδιού.⁵ Η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου του Cork στην Ιρλανδία, με την καμπάνια «LoveOurLibrary» πέτυχε σε ένα χρόνο εξοικονόμηση 155.000 KWH ή 9% μείωση της χρήσης της ενέργειας.⁶ Το OpenScienceLab,

3 <https://librarymap.ifla.org/stories/Chile/BIBLIOSTREET-PROGRAMME-HELPS-TO-INTEGRATE-PEOPLE-EXPERIENCING-HOMELESSNESS-/132>

4 <https://librarymap.ifla.org/stories/Tunisia/TUNISIAN-LIBRARY%E2%80%99S-DIGITAL-SKILLS-COURSE-PRO-MOTES-OPPORTUNITIES-FOR-WOMEN/128>

5 <https://librarymap.ifla.org/stories/Republic-of-Moldova/LIBRARY-MOBILISES-COMMUNITY-TO-ENSURE-ADEQUATE-SANITATION-AND-HYGIENE-FOR-LOCAL-KINDERGARTEN/169>

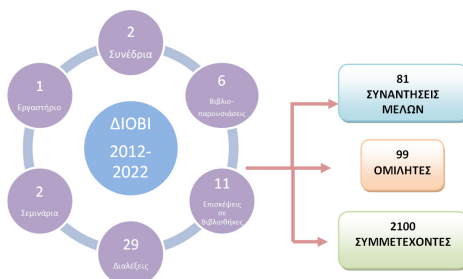
6 <https://librarymap.ifla.org/stories/Ireland/LIBRARY%E2%80%99S-CAMPAIGN-IMPROVES-SUSTAINABILITY>

που φιλοξενεί η Εθνική Βιβλιοθήκη της Φινλανδίας, επιτρέπει την πρόσβαση όλων σε ερευνητικές δημοσιεύσεις, ερευνητικά δεδομένα και μεθόδους που χρησιμοποιούνται στην έρευνα.⁷ Στη Σουηδία, το ψηφιακό κέντρο της Βιβλιοθήκης της πόλης Helsingborg κλείνει το ψηφιακό χάσμα για τους ηλικιωμένους πολίτες, παρέχοντας όχι μόνο πόρους πληροφόρησης, αλλά και προγράμματα εκμάθησης.⁸ Στην ίδια χώρα, η βιβλιοθήκη της πόλης Malmö προσφέρει μαθήματα σε αναγνώστες που δεν είναι εξοικειωμένοι με τις ψηφιακές υπηρεσίες, ιδιαίτερα μετανάστες και ασυνόδευτους ανηλίκους που με τα κατάλληλα εργαλεία βελτιώνουν την εκπαίδευσή τους και τη μελέτη τους.⁹ Στο Κιργιστάν, στην προσπάθεια αντιμετώπισης της φυματίωσης, η κοινοπραξία βιβλιοθηκών σε συνεργασία με σχετικούς φορείς έχει ξεκινήσει ένα εντατικό πρόγραμμα πρόληψης και ελέγχου της φυματίωσης. Έτσι, σε 190 αγροτικές βιβλιοθήκες με την εκπαίδευση 800 ατόμων έγιναν συζητήσεις που παρακολούθησαν 5.600 άτομα.¹⁰

4. ΔΙ.Ο.ΒΙ.: Έργο και δράσεις

Από την έναρξη λειτουργίας του το ΔΙ.Ο.ΒΙ., εκτός από τις ενέργειες που αφορούσαν την οργάνωσή του (π.χ. λογότυπο) και τη θέσπιση του τρόπου επικοινωνίας τόσο των μελών μεταξύ τους, όσο και με το κοινό (π.χ. ιστότοπος, φυλλάδια, αφίσες, κ.λπ.), τα μέλη εστίασαν στην εξωστρέφεια του δικτύου και στην προσέγγιση του κοινού μέσω ποικίλων εκδηλώσεων και δραστηριοτήτων.

Έτσι, από την έναρξη της λειτουργίας του το 2012 και μετά από συζητήσεις και ζυμώσεις μεταξύ των μελών του, το Δίκτυο ξεκίνησε τις δραστηριότητές του το 2015 με την οργάνωση συνεδρίου. Έχοντας ήδη μια δεκαετία στο στερέωμα της ελληνικής βιβλιοθηκονομικής κοινότητας, με στέρεες διαπροσωπικές σχέσεις συνεργασίας των μελών του, το δίκτυο έχει οργανώσει μια σειρά ποικίλων εκδηλώσεων τα αποτελέσματα των οποίων είναι διαθέσιμα στο ευρύ κοινό από την επίσημη ιστοσελίδα του. Έτσι, μέχρι σήμερα, όπως φαίνεται και στην Εικ.1., το Δίκτυο έχει διοργανώσει 2 Συνέδρια, 6 βιβλιοπαρουσιάσεις, 11 Επισκέψεις σε Βιβλιοθήκες, 29 Διαλέξεις, 2 Σεμινάρια και 1 Εργαστήριο.

Εικ.1: Δραστηριότητες ΔΙ.Ο.ΒΙ. 2012-2022

TY-AND-DECREASES-RESOURCE-CONSUMPTION/155

7 https://blogs.helsinki.fi/natlibfi-bulletin/?page_id=261

8 <https://librarymap.ifla.org/stories/Sweden/LIBRARY%E2%80%99S-DIGITAL-CENTRE-CLOSES-THE-DIGITAL-GAP-FOR-ELDERLY-CITIZENS/168>

9 <https://malmo.se/larcentrum>

10 <http://library.ifla.org/868>

Τα μέλη του δικτύου για την πραγματοποίηση των παραπάνω χρειάστηκαν 81 συναντήσεις. Τις διοργανώσεις αυτές τίμησαν με την παρουσία και τη συμβολή τους 99 ομιλητές και οι συμμετέχοντες ανήλθαν στους 2100.

5. ΔΙ.Ο.ΒΙ. και Δράσεις για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη

Το έτος 2022 το ΔΙ.Ο.ΒΙ. εγκαινίασε έναν κύκλο διαλέξεων με επίκεντρο την Ατζέντα 2030 και τους 17 Στόχους του ΟΗΕ. Ως Δίκτυο ποικίλων ειδών Βιβλιοθηκών κατά τις καθιερωμένες συζητήσεις διαπιστώθηκε και συζητήθηκε διεξοδικά η ανάγκη επιπλέον συμβολής στις καθιερωμένες πληροφοριακές επιλογές του κοινού μας για το περιβάλλον, την οικονομία και την κοινωνία. Αυτό αποτέλεσε και μια πρόκληση, καθώς σύμφωνα με τον Miller (2010), οι σύγχρονες βιβλιοθήκες οφείλουν να διασυνδέουν το δημόσιο ρόλο τους με την περιβαλλοντική ενημέρωση και εκπαίδευση παρότι, όπως αναφέρει ο Stark, δεν έχουν πλήρως προσεγγίσει το ρόλο που θα μπορούσαν να παίζουν ενσωματώνοντας τη βιωσιμότητα στην πληροφοριακή παιδεία. Με αυτό, λοιπόν, το γνώμονα συμβολής στην αφύπνιση και ενδυνάμωση της βιώσιμης σκέψης του κοινού μας, αποφασίστηκε η διεξαγωγή διαδικτυακών διαλέξεων από έγκριτους επιστήμονες προερχόμενων από τους φορείς – μέλη του δικτύου, προκειμένου να αποσαφηνίσουν και να εξηγήσουν με απλό τρόπο στο κοινό έννοιες που σχετίζονται με τους 17 στόχους του ΟΗΕ. Σκοπός των διαλέξεων είναι η αφύπνιση του κοινού, η ενημέρωση γύρω από τα θέματα της βιώσιμης ανάπτυξης και η ενσωμάτωσή τους στην καθημερινότητά του.

Έτσι, κατά το διάστημα Μάρτιος – Ιούλιος του 2022 πραγματοποιήθηκαν 5 διαδικτυακές διαλέξεις (βλ. Πίν.1) για τις οποίες οι 350 περίπου συμμετέχοντες εκδήλωσαν την ικανοποίησή τους, έτσι όπως κατεγράφη από την έρευνα αξιολόγησης που πραγματοποιείται με το πέρας της εκδήλωσης.

Πίνακας 1: Διαδικτυακές Διαλέξεις για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη από το ΔΙ.Ο.ΒΙ. κατά τον Μάιο-Ιούλιο 2022

ΤΙΤΛΟΣ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ	ΟΜΙΛΗΤΕΣ/ΤΡΙΕΣ	ΜΕΛΟΣ ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΗΣ
«Βιώσιμη Ανάπτυξη: οι 17 Στόχοι του ΟΗΕ και ο ρόλος των βιβλιοθηκών»	A. Τζορμπατζάκη, Δ. Φατούρος, G. Vitiello	Πανεπιστήμιο Πειραιώς
«Οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ και οι δράσεις της Τράπεζας Θεοδώρα Αντωνάκη της Ελλάδος για τον στόχο 13 Κλιματική αλλαγή»		Τράπεζα της Ελλάδος
«Συζήτηση με αφορμή τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης 1 (μηδενική φτώχεια) και 10 (λιγότερες ανισότητες) του ΟΗΕ. Δεδομένα για την Ελλάδα της οικονομικής κρίσης»	Βλάσης Μισσός	ΚΕΠΕ
«Βιώσιμη ανάπτυξη και τοπικές κοινωνίες: το παράδειγμα του Δικτύου Μουσείων του Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς»	Χριστόδουλος Ρίγγας	ΠΙΟΠ
«Μεσογειακή Δίαιτα και Βιωσιμότητα»	Βασιλική Κωσταρέλλη	Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Στο τέλος κάθε εκδήλωσης έγιναν αναφορές καλών πρακτικών βιβλιοθηκών του εξωτερικού στο θέμα της βιώσιμης ανάπτυξης, καθώς και περιγραφή σχετικών ενεργειών από

την εκάστοτε διοργανώτρια βιβλιοθήκη - μέλος του Δικτύου.

Σύμφωνα με την πολιτική που ακολουθεί το Δίκτυο, αυτή της διατήρησης και διάχυσης της πληροφορίας που δημιουργείται από τις δράσεις του, οι παρουσιάσεις είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα του Δικτύου, ενώ τα βίντεο των διαλέξεων και των άλλων εκδηλώσεων διατίθενται στο κανάλι του ΔΙ.Ο.ΒΙ. στο YouTube¹¹.

6. Μελλοντικές Δράσεις του ΔΙ.Ο.ΒΙ.

Το ΔΙ.Ο.ΒΙ., έπειτα από την αρχική συνεργασία με το γραφείο των Ηνωμένων Εθνών στις Βρυξέλλες, στο πλαίσιο της εναρκτήριας ομιλίας του κύκλου διαλέξεων σχετικά με τους 17 στόχους του ΟΗΕ, αξιοποίησε την ευκαιρία για συνεργασία - όπως άλλωστε ορίζει και ο στόχος 17 των ΣΒΑ - και αναζήτησε ευκαιρίες για κοινή δράση. Από τη ζύμωση που γίνεται με το γραφείο των Βρυξελλών, ακούστηκαν αρκετές ιδέες, οι οποίες αποσκοπούν στην προώθηση της ιδέας της βιώσιμης ανάπτυξης μέσα από το θεσμό των Βιβλιοθηκών γενικότερα, και ειδικότερα τις βιβλιοθήκες του ΔΙ.Ο.ΒΙ., οι οποίες παρουσιάζονται με σκοπό να εμπνεύσουν τη βιβλιοθηκονομική κοινότητα. Η αρχή μπορεί να γίνει με τη χρήση του λογότυπου του ΟΗΕ για τους 17 στόχους στις ιστοσελίδες των βιβλιοθηκών. Οι Βιβλιοθήκες μπορούν επίσης να λειτουργήσουν κάλλιστα ως info-points για τους 17 στόχους και να αποτελέσουν σημεία διανομής προωθητικού υλικού, το οποίο μπορεί να προμηθεύσει ο ΟΗΕ κατόπιν σχετικού αιτήματος. Συνεργασία μπορεί να γίνει και σε επίπεδο σεμιναρίων – εκπαιδευτικών δράσεων, με προσκλήσεις σε ομιλητές από την ακαδημαϊκή κοινότητα ή ακόμη και από τον ίδιο τον ΟΗΕ. Επίσης, τα ακαδημαϊκά ιδρύματα μπορούν να αιτηθούν να συμμετέχουν στο δίκτυο United Nations Academic Impact (UNAI), μία πρωτοβουλία δικτύωσης η οποία ενώνει τις δυνάμεις 1500 μέχρι στιγμής ακαδημαϊκών ιδρυμάτων με τα Ηνωμένα Έθνη για την επίτευξη στόχων, όπως η προώθηση και προβολή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η πρόσβαση στην εκπαίδευση για όλους, η βιωσιμότητα και η επίλυση διαφορών, και έτσι να λάβουν αφενός έτοιμη τεχνογνωσία και βοήθεια στην υλοποίηση και αφετέρου να καθοδηγηθούν στους τρόπους με τους οποίους μπορεί να υλοποιηθεί η εφαρμογή δράσεων μέσα στα campus των ιδρυμάτων, στις αίθουσες και στις κοινότητες γενικότερα. Η συμμετοχή στο δίκτυο είναι χωρίς κόστος ή συνδρομή, με μοναδική υποχρέωση την ενεργή προώθηση μέσω δράσεων, τουλάχιστον ενός στόχου του ΟΗΕ εντός του έτους.

Αναφορικά με το ΔΙ.Ο.ΒΙ., τα μελλοντικά του σχέδια περιλαμβάνουν τη συνέχιση των ενημερωτικών/εκπαιδευτικών δράσεων σχετικά με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης με προσκεκλημένους ομιλητές από τα ιδρύματα - μέλη ή/και τον ΟΗΕ. Η προστιθέμενη αξία των δράσεων αυτών που γίνεται πλέον με χρήση της νέας τεχνολογίας είναι η δυνατότητα αρχειοθέτησής τους σε ειδική ενότητα της ιστοσελίδας του ΔΙ.Ο.ΒΙ. για μελλοντική ανάκτηση από τους ενδιαφερόμενους. Επίσης, στα σχέδια του ΔΙ.Ο.ΒΙ. είναι η απευθείας συνεργασία με τη Βιβλιοθήκη του κεντρικού γραφείου των Ηνωμένων Εθνών στη Νέα Υόρκη και η ανάληψη κοινών δράσεων πάντα εντός των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης που ενδεχομένως να

11 https://www.youtube.com/channel/UCXE1uDstCYm4IT_TK1BZVdw/videos

περιλαμβάνει παρουσίαση εκθέσεων σχετικά με την παγκόσμια οικονομία και τη βιωσιμότητα, ενημερωτικές δράσεις για ευκαιρίες απασχόλησης, πρακτικής άσκησης και εθελοντισμού στον ΟΗΕ κ.ά.

Ως Δίκτυο αναζητούμε συνεχώς να διευρύνουμε τις υπηρεσίες και το προϊόν που προσφέρουμε στις κοινότητές μας και η ιδέα της προώθησης των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης μέσα από την ενεργητική δράση και τη συνεργασία - που είναι άλλωστε και ο 17ος στόχος των ΣΒΑ – είναι εντός της φιλοσοφίας μας, και ίσως η ελάχιστη συνεισφορά μας στη βιωσιμότητα του πλανήτη μας για τις τωρινές και τις μελλοντικές γενιές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Antonelli, M. (2008). The Green Library Movement: An Overview and Beyond. *Electronic Green Journal* 1, 27, <http://escholarship.org/uc/item/39d3v236>.
- Ayesha Khalid, Ghulam Farid Malik, Khalid Mahmood (2021). Sustainable development challenges in libraries: A systematic literature review (2000–2020). *The Journal of Academic Librarianship*, 47(3), <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2021.102347>
- Fourie, I. (2012). A Call for Libraries to Go Green: An Information Behaviour Perspective to Draw Interest from 21st Century Librarians. *Library Hi Tech*. 30(3), 428–435
- IFLA, Ιούνιος 2016, Πρόσβαση και ευκαιρία για όλους: Πώς οι βιβλιοθήκες συμβάλλουν στην Ατζέντα 2030 των Ηνωμένων Εθνών. <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/285/1/access-and-opportunity-for-all-el.pdf>
- Jankowska, M.A., Marcum, J.W. (2010). Sustainability Challenge for Academic Libraries: Planning for the Future. *College & Research Libraries* 71, 160–170.
- Miller, K. (2010). *Public Libraries Going Green*. American Library Association
- Mulford, M.S., Himmel, N.A. (2010). *How Green is My Library?* Libraries Unlimited, Santa Barbara, California (2010).
- Purohit, S. (2013). Green Library: A New Concept of Library. In: *International Conference on Entrepreneurial Approaches to Librarianship*, December 26-28.
- Stark, M.R. (2011). Information in Place: Integrating Sustainability into Information Literacy Instruction. *Electronic Green Journal* 1, 32 <http://escholarship.org/uc/item/1fz2w70p>
- World Commission on Environment and Development (1987) *Our Common Future*. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>

Η αξιολόγηση χρήσης των συλλογών ως μέσο χάραξης στρατηγικής ανάπτυξης των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών

Ιωάννα Σεφερλή¹, Ακριβή Αθανασοπούλου¹,
Λεωνίδα Παπαχριστόπουλος^{1,2}, Μαρία Χατζηνικολάου¹

¹ Εξ Αποστάσεως Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, Πάτρα, {athanasopoulou, seferli, lpapachristopoulos, hadjinicolaou} @eap.gr

² Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, lpapachr@ionio.gr

Collections' usage evaluation as a tool for academic libraries' strategic development

Ioanna Seferli¹, Akrivi Athanasopoulou¹, Leonidas Papachristopoulos^{1,2},
Maria Hadjinicolaou¹

¹ Hellenic Open University Distance Library and Information Center, Patras, {athanasopoulou, seferli, lpapachristopoulos, hadjinicolaou} @eap.gr

² Department of Archives, Library Science and Museology, Ionian University, lpapachr@ionio.gr

Περίληψη

Σύμφωνα με τον Πέμπτο νόμο του Ragkanathan, οι βιβλιοθήκες αποτελούν αναπτυσσόμενους οργανισμούς, γεγονός που σηματοδοτεί μία διαρκή εξελικτική πορεία. Εν μέσω συρρίκνωσης των προϋπολογισμών τους, οι βιβλιοθήκες οφείλουν να λαμβάνουν αποφάσεις για την ανάπτυξη τους βασιζόμενες σε ορθολογικούς τρόπους διαχείρισης των πόρων τους. Η βιωσιμότητα τους σχετίζεται άμεσα με τους δείκτες χρήσης τους και η ανάλυση των στατιστικών χρήσης των συλλογών τους μπορεί να έχει πολλαπλή επίδραση πέρα από την ανάπτυξη των ίδιων (των συλλογών). Η αξιολόγηση των δεδομένων χρήσης του έντυπου υλικού μπορεί να είναι μία επωφέλης διαδικασία για την διαμόρφωση του στρατηγικού σχεδιασμού των βιβλιοθηκών.

Η Εξ Αποστάσεως Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης του ΕΑΠ υποστηρίζει μία ακαδημαϊκή κοινότητα με μεγάλη γεωγραφική κατανομή, η οποία επιβάλει την παροχή ηλεκτρονικών πηγών, χωρίς ταυτόχρονα να αποκλείει την ανάπτυξη έντυπης συλλογής. Η ενδεδειγμένη ανάλυση των στατιστικών χρήσης της έντυπης συλλογής της Εξ Αποστάσεως Βιβλιοθήκης και Κέντρου Πληροφόρησης του ΕΑΠ θα αναδείξει πολυδιάστατα ζητήματα που αφορούν στην ανάπτυξή της. Τέτοια ζητήματα είναι η αναδιαμόρφωση του μοντέλου προσκτήσεων, η στέγαση του Κεντρικού Τμήματος της Βιβλιοθήκης, η δημιουργία νέων παραρτημάτων, η ενίσχυση της συλλογής του Παραρτήματος της Αθήνας, η πρόσληψη προσωπικού για την ενίσχυση της έντυπης συλλογής ή η διαμόρφωση πολιτικής για την προώθηση των προκτήσεων.

Λέξεις κλειδιά

Ανάπτυξη συλλογής, Ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, Διαμόρφωση προϋπολογισμού, Βιώσιμη ανάπτυξη

Abstract

According to Ragkanathan's Fifth Law, libraries are growing organizations, indicating a continuous evolutionary path. Living in an era of budgets' restrictions, libraries must make decisions about their development based on rationality in order to manage effectively their resources. Their sustainability is directly related to their usage indicators, and the analysis of usage statistics of their collections can have multiple effects beyond the development of the collections themselves. Evaluating the usage of printed material can become a beneficial process for shaping library strategic planning.

The Hellenic Open University Distance Library and Information Centre supports a geographically distributed academic community, which mandates the provision of electronic resources, without excluding the development of a printed collection. A thorough analysis of the usage statistics of the printed collection of the HOU Library will highlight multidimensional issues related to its development. Such issues are related to the restructuring of the acquisitions model, the housing of the Central Department of the Library, the creation of new branches as well as the enrichment of their staffing or the formulation of a policy for acquisitions' promotion.

Keywords

Collection development, Academic libraries, Budgeting, Sustainable development

1. Εισαγωγή

Η εξέλιξη είναι μία εγγενής ιδιότητα των βιβλιοθηκών, η οποία αγγίζει όλες τις διαστάσεις της λειτουργίας τους εκτεινόμενη από τους φυσικούς χώρους και τις διαδικασίες που ακολουθούνται, μέχρι το προσωπικό και τους πόρους περιεχομένου που διαθέτουν. Σχεδόν ένα αιώνα μετά τη διατύπωση των νόμων του Ragkanathan και ο πέμπτος νόμος που αφορά αυτή τη διάσταση των βιβλιοθηκών παραμένει εμφατικά επίκαιρος (Mcmenemy, 2007). Η εξελικτική αυτή πορεία επιδιώκεται να βασίζεται πάνω σε έναν καλά δομημένο στρατηγικό σχεδιασμό προκειμένου να διασφαλιστεί η απρόσκοπτη λειτουργία τους. Η ικανοποίηση της αποστολής τους θα πρέπει να γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να μην επηρεάζεται αρνητικά η μελλοντική τους οικονομική ευστάθεια, το περιβαλλοντικό τους αποτύπωμα και η κοινωνική τους θέση. Η έννοια της βιωσιμότητας που αγκαλιάζει τις προαναφερθείσες διαστάσεις και που έκανε την εμφάνισή της το 1969 στον χώρο των βιβλιοθηκών (Shaffer, 2017) αναπαράγεται όλο και πιο έντονα τόσο από την επιστημονική έρευνα (Ensslin et al., 2022; Mathiasson & Jochumsen, 2022), όσο και τις κατευθυντήριες γραμμές ενώσεων (American Library Association, 2022), ενώ παράλληλα αποτελεί αντικείμενο διαρκούς μελέτης από Ομάδες Εργασίας (EBLIDA, 2022).

Η παρούσα εργασία επιδιώκει την προσέγγιση της έννοιας της βιωσιμότητας μέσα από το πρίσμα της οικονομικής διάστασης και εστιάζοντας στον ρόλο που μπορεί να παίξει σε αυτή – τη βιωσιμότητα – η ανάλυση της χρήσης του έντυπου υλικού. Η ανάλυση της χρήσης του υλικού που προσφέρει μία βιβλιοθήκη, αποτελεί μία θεσμική επιθυμία να ελεγχθεί το κόστος ανάπτυξης της συλλογής, αλλά και της αξίας που προσφέρει. Η ανάλυση και η αξιολόγηση του υλικού μιας βιβλιοθήκης αποτελεί μία διαδικασία στρατηγικής σημασίας για την λήψη αποφάσεων (Johnson, 2016). Με αυτή συνδέονται ζητήματα πολιτικής προσκλήσεων, χωροταξικής ανάπτυξης και διαχείρισης ανθρώπινων πόρων.

Το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο καλύπτει κατά κύριο λόγο τις χρηματοδοτικές του ανάγκες από ιδίους πόρους, οι οποίοι προέρχονται είτε από τα δίδακτρα των φοιτητών είτε από ερευνητικά προγράμματα. Ο μεγάλος βαθμός οικονομικής αυτοτέλειας αφενός του αφήνει περιθώρια διαχειριστικής ευελιξίας αφετέρου του επιφέρει το βάρος της διαρκούς ανησυχίας για την οικονομική του κατάσταση, αφού εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τους εκπαιδευόμενους που προσελκύει. Η απουσία της ασφάλειας μιας σταθερής κρατικής χρηματοδότησης δημιουργεί αυτόματα την ανάγκη για μεγιστοποίηση της χρήσης των υφιστάμενων πόρων και την λελογισμένη απόκτηση νέων. Η Εξ Αποστάσεως Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης του ΕΑΠ, εξ ορισμού, κληρονομεί το βάρος του φορέα που υπηρετεί και οφείλει να φροντίσει ώστε το υλικό που διαθέτει να καλύπτει τις ανάγκες της κοινότητάς της. Δεδομένης της φύσης του οργανισμού - εξ αποστάσεως - θεωρείται *a priori* ως βασική προτεραιότητα της βιβλιοθήκης η ανάπτυξη της ψηφιακής της συλλογής, καθώς απευθύνεται σε ένα κοινό που - κατά κύριο λόγο - απέχει από το πανεπιστημιακό *campus* και κατ' επέκταση από τους χώρους της βιβλιοθήκης. Το γεγονός αυτό όμως δεν την εμποδίζει στο να αναπτύξει και την έντυπη συλλογή της, αφενός για να εξυπηρετήσει το γειτνιάζον κοινό σε Πάτρα (Κεντρική Βιβλιοθήκη) και Αθήνα (Παράρτημα Βιβλιοθήκης), αλλά και για ικανοποιήσει κοινό το οποίο δεν έχει μεταβάλει ακόμα τις αναγνωστικές του συνήθειες. Άλλωστε, έρευνες έχουν δείξει ότι υπάρχει κοινό το οποίο παραμένει προσκολλημένο στη χρήση έντυπου υλικού ακόμα και όταν βρίσκεται μακριά από τη βιβλιοθήκη και το αναζητά σε αυτή (Oladokun, 2010). Η παρούσα έρευνα αποσκοπεί στο να αναδείξει τάσεις χρήσης του έντυπου υλικού με σκοπό την ανακατανομή των πόρων α) αναφορικά με το Format του υλικού (ψηφιακό vs έντυπο), β) το περιεχόμενο του, γ) τη φιλοξενία του και δ) την επεξεργασία του.

2. Βιβλιογραφική επισκόπηση

Δεδομένου ότι οι βιβλιοθήκες του 21ου αιώνα απαιτούν μία «δημιουργική αναδιοργάνωση», αφού η άμεση μετάβαση στην απόλυτα ψηφιακή εποχή (σε επίπεδο περιεχομένου) δεν είναι ακόμα εφικτή (Dahl, 2015), εξακολουθεί να είναι επίκαιρη η ανάλυση χρήσης των έντυπων συλλογών τους. Όμως, γιατί να θεωρηθεί επίκαιρη μία διαδικασία η οποία είναι αυτονόητη στην καθημερινότητα της βιβλιοθήκης; Η ανάλυση δεδομένων που αφορούν τη συλλογή μιας βιβλιοθήκης δεν περιορίζεται αποκλειστικά στην κάλυψη απολογιστικών απαιτήσεων, αλλά θα πρέπει να αντιμετωπιστεί ως ένα εργαλείο ενίσχυσης της διαδικασίας λήψης αποφάσεων μιας βιβλιοθήκης κάτω από το πρίσμα του πεπερασμένου των οικονομικών

πόρων που διαθέτει. Η Johnson (2016) σημειώνει emphaticά ότι τέτοιου είδους διεργασίες θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως εργαλεία για τη διαμόρφωση των στρατηγικών προτεραιοτήτων των βιβλιοθηκών. Οι Kelly & O’Gara (2018) αναφέρουν ότι η διαδικασία αξιολόγησης των συλλογών στις βιβλιοθήκες μπορεί να γίνεται σε α) συστηματικό πλαίσιο, γεγονός που αποδεικνύει και την κουλτούρα που επικρατεί σε αυτόν και β) κατά συνθήκη για την κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών.

Οι Ensslin et al. (2022) στη βιβλιογραφική τους επισκόπηση του χώρου της βιωσιμότητας στις βιβλιοθήκες ανάμεσα στις δράσεις που θα πρέπει να αναλάβει η διοίκηση προκειμένου να την εξασφαλίσει σε οικονομικό επίπεδο είναι η μακροχρόνια διασφάλιση των χρηματοδοτικών πηγών, η βελτιστοποίηση του υλικού που αποκτάται και που χρησιμοποιείται από τον χώρο, η δημιουργία αναφορών των δράσεων βιωσιμότητας που διενεργούνται και η θέση σε προτεραιότητα προσκτήσεων περιεχομένου σε ψηφιακή μορφή. Από την άλλη πλευρά, οι Düren, Landøy, & Saarti, (2017) σημειώνουν ότι οι βιβλιοθήκες βρέθηκαν και συνεχίζουν να βρίσκονται κάτω από μία διαρκή οικονομική πίεση, γεγονός που σηματοδοτεί την ανάγκη ανάπτυξη στρατηγικών, την ανάπτυξη προϋπολογισμών με βάση τους σχεδιασμούς αυτούς και τη μετατόπιση της προσοχής τους από τα έσοδα στις διαδικασίες που ακολουθούν και στο κόστος.

Αναφορικά με την τελευταία δέσμη μέτρων που πρότειναν οι Ensslin et al. (2022) – η έντονη αγορά ψηφιακού υλικού - φαίνεται να μην είναι ακόμα εφικτή σε πλήρη έκταση. Οι Wilson, Hooper, Simpson, & Slay (2020) προσπάθησαν να συγκρίνουν τη χρήση έντυπου και ηλεκτρονικού υλικού από χρήστες ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι και τα δύο format είναι αναγκαία, καθώς οι χρήστες απάντησαν ότι ανάλογα για τον σκοπό που θέλουν να εξυπηρετήσουν στρέφονται είτε στον δανεισμό (για ανάγκες ψυχαγωγίας) είτε στην ψηφιακή ανάγνωση (έρευνα). Η Rose-Wiles (2013) διερωτήθηκε αν τα έντυπα βιβλία είναι «νεκρά» και η απάντηση που έδωσε μέσα από την έρευνα των στατιστικών χρήσης σε μία ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη είναι ότι στην πραγματικότητα θα πρέπει να συνυπάρξουν με το ηλεκτρονικό υλικό αλληλο-συμπληρωματικά. Τα χαμηλά στατιστικά χρήσης του έντυπου υλικού σχετίζονταν με τον θεματικό χώρο και την ημερομηνία έκδοσής τους. Επομένως, οι βιβλιοθήκες καλούνται ακόμα να ισορροπήσουν τις επενδύσεις τους και στις δύο αυτές διαστάσεις.

Είναι έκδηλη η ανάγκη για την δημιουργία αναφορών (Ensslin et al., 2022) σχετικά με τη χρήση του υλικού. Για παράδειγμα, οι Davis & Foss (2009) εστίασαν στην αξιολόγηση των δεδομένων χρήσης διαδανεισμού εξ αποστάσεως χρηστών, προκειμένου να βελτιωθούν οι προσκτήσεις της βιβλιοθήκης. Ακόμα, όμως, και αν δεν γίνεται μία ποσοτική διερεύνηση της χρήσης, υπάρχει πάντα η δυνατότητα της ποιοτικής (Johnson, 2016).

Για τη βελτίωση της ανάπτυξης της συλλογής προτείνεται η διαρκής συνεργασία ενός εξειδικευμένου βιβλιοθηκονόμου με τους διδάσκοντες, προκειμένου να αποκτηθεί συναφές υλικό με τα ενδιαφέροντα των χρηστών (Downey, 2013). Το συγκεκριμένο άτομο θα συνδυάζει τη γνώση των οικονομικών δυνατοτήτων της βιβλιοθήκης και παράλληλα, τις απαιτήσεις της

εκπαιδευτικής διαδικασίας. Άλλες πάλι έρευνες υποδεικνύουν ότι τα βιβλία που προτείνονται από το ίδιο το κοινό έχουν καλύτερους δείκτες δανεισμών (Tyler, Falci, Melvin, Epp, & Kreps, 2012). Τέλος, ακόμα και ο αυτόνομος ρόλος του βιβλιοθηκονόμου ως υπεύθυνου ανάπτυξης βιβλιοθήκης κρίνεται ως θετικός για την αποτελεσματική της ανάπτυξη (Tyler et al., 2012). Οποιαδήποτε μέθοδο αξιολόγησης υλικού προσκτήσεων και αν εφαρμόσει μία βιβλιοθήκη, θα πρέπει οι επενδύσεις που γίνονται να διαμορφώνουν μία ισορροπημένη σχέση κόστους-χρήσης και να εντάσσονται σε ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς.

3. Μεθοδολογία

Για τη συγκέντρωση των δεδομένων στην παρούσα έρευνα εστίασαμε στην ανάλυση των δεδομένων δανεισμού. Ειδικότερα, θελήσαμε να αποτυπώσουμε το μέγεθος τόσο του έντυπου υλικού που έχει ζητηθεί (δανειστεί), όσο και εκείνου που δεν έχει ζητηθεί (δανειστεί) ποτέ. Γι' αυτό τον λόγο χρησιμοποιήσαμε ως εργαλείο τον ηλεκτρονικό κατάλογο της Βιβλιοθήκης στον οποίο είναι καταχωρημένη η έντυπη συλλογή. Ζητήσαμε και συλλέξαμε δεδομένα από την Κεντρική Ομάδα ILSaS, στην οποία απευθυνθήκαμε προκειμένου να μας χορηγηθούν, με εξαγωγή από τη κεντρική βάση του συνεργατικού σχήματος, στατιστικά στοιχεία που αφορούν στο δανειζόμενο έντυπο υλικό. Συγκεκριμένα, ζητήσαμε και λάβαμε δυο αρχεία, ένα με το έντυπο υλικό που δανείζεται κι ένα δεύτερο με το έντυπο υλικό που δεν δανείστηκε ποτέ. Τα δυο αρχεία περιλάμβαναν τα εξής πεδία: Τίτλος, Χρονολογία Δημοσίευσης, Dewey, Θεματικές Επικεφαλίδες, Γλώσσα Έκδοσης Τεκμηρίου. Από τα δεδομένα που ζητήθηκαν εξαιρέθηκαν οι μη δανειζόμενες κατηγορίες υλικού: διπλωματικές διατριβές, διδακτορικές διατριβές, έντυπα περιοδικά, πληροφοριακό υλικό (εγκυκλοπαίδειες, λεξικά), οπτικοακουστικό υλικό (cd-rom, dvd-rom), e-books. Πιο συγκεκριμένα, το μέγεθος της συλλογής μέχρι τον Ιούνιο του 2022 ήταν 36.074 βιβλιογραφικές εγγραφές, από τις οποίες εξαιρέθηκαν 17.927 βιβλιογραφικές εγγραφές.

Στη συνέχεια, ακολούθησε η φάση της επεξεργασίας των αρχείων. Ένα ζήτημα που προέκυψε αφορούσε τη θεματολογία του έντυπου υλικού της βιβλιοθήκης, την οποία δεν αντλήσαμε από τις θεματικές επικεφαλίδες, αλλά από το πεδίο Dewey, καθώς το πεδίο των θεμάτων δεν ήταν επεξεργάσιμο. Το υλικό ομαδοποιήθηκε αρχικά σε επίπεδο δεκαδικού αριθμού και στη συνέχεια εκατοντάδας. Με τον τρόπο αυτό μπορέσαμε να εντάξουμε τους δανεισμένους και τους μη δανεισμένους τίτλους σε μία θεματική ομάδα. Συνεχίζοντας την επεξεργασία μας, αποτυπώσαμε τη χρήση της συλλογής με βάση την παράμετρο της ημερομηνίας δημοσίευσης του υλικού, προκειμένου να δούμε ποιο υλικό επιλέγεται περισσότερο από τους χρήστες, σύμφωνα με αυτή. Αντίστοιχη ομαδοποίηση έγινε και σε επίπεδο χρονολογίας δημοσίευσης, η οποία έγινε τόσο ανά πενταετία, όσο και ανά δεκαετία. Τέλος, αποτυπώσαμε το ποσοστό του μη δανεισμένου υλικού με βάση τη γλώσσα του τεκμηρίου. Γενικά, αναφορικά με τα στοιχεία δανεισμών από την έναρξη λειτουργίας του ILSaS έως και σήμερα (2017 – 2022) εντοπίστηκαν:

- 8745 Δανεισμένοι τίτλοι
- 17021 Μη Δανεισμένοι τίτλοι

4. Ανάλυση αποτελεσμάτων

Μελετώντας το σύνολο των τίτλων που διαθέτει η βιβλιοθήκη, παρατηρήθηκε ότι το 66,08% δεν έχει δανειστεί. Όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο της μεθοδολογίας, προκειμένου να οριοθετήσουμε θεματικά το έντυπο υλικό χρησιμοποιήσαμε τον ταξινομικό αριθμό των εγγραφών. Το έντυπο υλικό ομαδοποιήθηκε ανά δεκάδα και στη συνέχεια ανά εκατοντάδα σύμφωνα με την ταξινόμηση Dewey. Ο Πιν.1 παρουσιάζει το ποσοστό μη δανεισμένων τίτλων ανά κατηγορία Dewey και αναδεικνύει την κατηγορία «Φιλοσοφία και ψυχολογία» ως τον θεματικό χώρο με το μικρότερο ποσοστό μη δανεισμένων βιβλίων. Η ανάλυση δείχνει ότι στην κατηγορία της «Θρησκείας» ο δανεισμός είναι περιορισμένος σε μία πολύ μικρή ομάδα τίτλων, αφού η βιβλιοθήκη διαθέτει μόλις 561 τίτλους, από τους οποίους το 71,47% δεν έχει δανειστεί ποτέ σε χρήστη. Το γεγονός αυτό σηματοδοτεί ότι το πρόγραμμα σπουδών της «Ορθόδοξης Χριστιανικής Θεολογίας» που κατά βάση στηρίζεται σε αυτή τη συλλογή, στην πραγματικότητα κατευθύνει τους σπουδαστές μέσα από τις εργασίες των Θεματικών ενοτήτων, αλλά και το αντικείμενο των διπλωματικών εργασιών, σε ένα πολύ περιορισμένο υλικό. Από την άλλη πλευρά, ενώ ο μεγαλύτερο όγκος τίτλων βρίσκεται στην κατηγορία των «Κοινωνικών Επιστημών», το ποσοστό μη δανεισμένων τίτλων στην περίπτωση αυτή βρίσκεται στο 64,80%. Γενικότερα, η ανάλυση έδειξε ότι οι θεματικές κατηγορίες με το μικρότερο εύρος τίτλων («Θρησκεία» και «Γενικά θέματα») έχουν τα υψηλότερα ποσοστά μη δανεισμένων τίτλων.

Ο Πιν.2 παρουσιάζει τα ποσοστά μη δανεισμένων τίτλων στις πιο πολυπληθείς υποκλάσεις του Dewey ανά κατηγορία. Η υποκλάση 150 που περιλαμβάνει τίτλους σχετικούς με την «Ψυχολογία», παρουσιάζει το χαμηλότερο ποσοστό μη δανεισμένων τίτλων (56,57%), ενώ η υποκλάση 270 («Ιστορία του Χριστιανισμού») παρουσιάζει το μεγαλύτερο (78,44%). Αξίζει να σημειωθεί ότι οι τίτλοι στην υποκλάση 680 «Κατασκευές για ειδική χρήση» (20 τίτλοι) και 670 «Κατασκευές» (9 τίτλοι), έχουν χρησιμοποιηθεί στο σύνολό τους, ενώ ακολουθούνται από τις υποκλάσεις 060 - «Ενώσεις, Οργανισμοί και Μουσεία» (52,13%), 710 - «Χωροταξία και αρχιτεκτονική τοπίου» (55,17%),

Πίνακας 1: Ποσοστό μη δανεισμένων τίτλων ανά κατηγορία Dewey

Κατηγορία Dewey	Σύνολο τίτλων	Ποσοστό μη δανεισμένων τίτλων
000 – Γενικά θέματα	1555	70,03%
100 – Φιλοσοφία και ψυχολογία	1127	59,89%
200 – Θρησκεία	561	71,47%
300 – Κοινωνικές επιστήμες	9174	64,80%
400 – Γλώσσα	1888	63,71%
500 – Φυσικές επιστήμες και μαθηματικά	2488	70,65%
600 – Τεχνολογία (εφαρμοσμένες επιστήμες)	3335	66,80%
700 – Τέχνες και διασκέδαση (Καλές και διακοσμητικές τέχνες)	1780	65,61%
800 – Λογοτεχνία και ρητορική	2071	66,06%

Κατηγορία Dewey	Σύνολο τίτλων	Ποσοστό μη δανεισμένων τίτλων
900 – Ιστορία και γεωγραφία	1799	66,75%

Πίνακας 2: Ποσοστό μη δανεισμένων τίτλων στις πιο πολυπληθείς υποκλάσεις των κατηγοριών Dewey

	Μη δανεισμένοι τίτλοι	Δανεισμένοι	Σύνολο Δεκάδα	Ποσοστό μη Δανεισμένων τίτλων
000	880	356	1236	71.19%
150	224	172	396	56,57%
270	91	25	116	78,44%
330	1753	750	2503	70,03%
410	384	245	629	61,04%
510	823	307	1130	72,83%
650	1094	640	1734	63,09%
700	269	165	434	61,98%
880	749	370	1119	66,93%
930	493	283	776	63,53%

Αναλύοντας τη χρήση της συλλογής με βάση την παράμετρο της ημερομηνίας δημοσίευσης του υλικού, παρατηρούμε το γεγονός ότι το υλικό το οποίο είναι πιο πρόσφατο επιλέγεται περισσότερο από τους χρήστες. Είναι φανερό ότι από τα ποσοστά μη δανεισμένου υλικού που αγγίζουν το 82%, το οποίο έχει εκδοθεί την εικοσαετία 1960-1979, πέφτουμε σταδιακά στο ποσοστό 57,63% για υλικό εκδοθέν τη δεκαετία 2010-2019. Το πιο πρόσφατα εκδοθέν υλικό το οποίο έχει εντάξει η βιβλιοθήκη στη συλλογή της, παρουσιάζει ποσοστό 65,57%, αλλά παρουσιάζει μία ιδιαιτερότητα. Το υλικό αυτό εντάχθηκε στη συλλογή της βιβλιοθήκης κατά τη διάρκεια της πανδημίας, που σίγουρα επηρέασε την συμπεριφορά των χρηστών. Το ποσοστό αυτό αναμένεται να βελτιωθεί, καθώς εντάχθηκε στη συλλογή για να εξυπηρετήσει και προγράμματα που πρόσφατα δημιουργήθηκαν.

Πίνακας 3: Ποσοστά μη δανεισμένων ανά δεκαετία έκδοσης

ΔΕΚΑΕΤΙΑ	ΜΗ ΔΑΝΕΙΣΜΕΝΑ	ΔΑΝΕΙΣΜΕΝΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΜΗ ΔΑΝΕΙΣΜΕΝΩΝ
[χ.χ.]	384	17	95.76%
1890-1899	1	0	100%
1900-1909	200	59	77.22 %
1910-1919	1	0	100,00
1920-1929	4	1	80%
1930-1939	13	3	81.25%
1940-1949	23	1	95.83%
1950-1959	11	11	100%

ΔΕΚΑΕΤΙΑ	ΜΗ ΔΑΝΕΙΣΜΕΝΑ	ΔΑΝΕΙΣΜΕΝΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΜΗ ΔΑΝΕΙΣΜΕΝΩΝ
1960-1969	243	51	82.65%
1970-1979	805	173	82.31%
1980-1989	1305	531	71.07%
1990-1999	4326	2267	65.61%
2000-2009	7697	4168	64.87%
2010-2019	1880	1382	57.63%
2020-2022	120	63	65.57%

Όπως είναι αναμενόμενο, το υλικό της βιβλιοθήκης αποτελείται κυρίως από ελληνόγλωσσους (60,73%) και αγγλόγλωσσους (33,75%) τίτλους. Αναλύοντας τα ποσοστά μη δανεισμένων τίτλων με βάση τη γλώσσα του υλικού, παρατηρήθηκε ότι το υλικό που είναι διαθέσιμο στην ισπανική γλώσσα, το οποίο αποτελεί την τέταρτη πιο δημοφιλή γλώσσα της συλλογής (1,52%), παρουσιάζει υψηλό ποσοστό μη δανεισμένων τίτλων (81,37%). Οι τίτλοι που είναι διαθέσιμοι στην γερμανική γλώσσα αποτελούν το 1,37%, αλλά το αντίστοιχο ποσοστό διαμορφώνεται στο 67,70%. Εξετάζοντας τους τίτλους που έχουν δανειστεί οι χρήστες με βάση το κριτήριο της γλώσσας, παρατηρήθηκε ότι στο υλικό που δανείστηκαν δεν εντάσσονται οι τίτλοι του υλικού που μοιράζει το ίδιο το Ίδρυμα στο πακέτο φοιτητή. Αυτό σημαίνει ότι τα ποσοστά αυτά δεν έχουν διαμορφωθεί μετά από δανεισμό διδασκόμενου υλικού, αλλά από τίτλους συνοδευτικούς στο βασικό πακέτο φοιτητή.

Πίνακας 4: Ποσοστά μη δανεισμένων τίτλων ανά γλώσσα

Γλώσσα	Μη δανεισμένοι τίτλοι	Δανεισμένοι τίτλοι	Σύνολο	Ποσοστό μη Δανεισμένων τίτλων
spa	319	73	392	81,37%
eng	6647	2049	8696	76,43%
fre	453	154	607	74,62%
ita	30	11	41	73,01%
ger	239	114	353	67,70%
gre	9308	6340	15648	59,48%

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η βιβλιοθήκη δεν έχει καταγεγραμμένη πολιτική και διαδικασίες που να αφορούν στην αποδοχή δωρεών. Παρόλα αυτά, τα βιβλία που δωρίζονται από χρήστες και φίλους της αξιολογούνται με βάση τη συνάφειά τους με τα προσφερόμενα προγράμματα του ιδρύματος. Το σύνολο των τίτλων που προέρχονται από δωρεά είναι 8.610 από τους οποίους οι 4.789 τίτλοι (55,62%) δεν έχουν δανειστεί ποτέ. Το ποσοστό αυτό μοιάζει ενθαρρυντικό, αφού κινείται κάτω από το γενικότερο σύνολο μη δανεισμένου υλικού (66,08%). Σχεδόν ταυτόσημο με το γενικότερο ποσοστό (66,7%) είναι και αυτό των μη δανεισμένων τίτλων που απαρτίζουν τη λογοτεχνική συλλογή.

5. Συμπεράσματα

Από την ανάλυση δεδομένων χρήσης της βιβλιοθήκης μπορούμε να διαμορφώσουμε κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με α) την προώθηση των τίτλων της συλλογής, β) την ανάπτυξη και γ) την αποδοχή των δωρεών. Σε πρώτο επίπεδο, είναι αναγκαία η συνεργασία των διδασκόντων και της βιβλιοθήκης προκειμένου αφενός να αναδειχθεί ο ρόλος της τελευταίας στην εκπαιδευτική διαδικασία αφετέρου να διασφαλιστεί ότι η προτεινόμενη βιβλιογραφία για την κάλυψη των αναγκών των φοιτητών καλύπτεται από τη συλλογή της βιβλιοθήκης. Το υφιστάμενο εύρος των τίτλων φαίνεται να μην γίνεται εκμεταλλεύσιμο σε μεγάλο βαθμό και αυτό μπορεί να οφείλεται είτε σε ένα επαναλαμβανόμενο μοτίβο θεματολογίας των εργασιών που ανατίθενται στους φοιτητές είτε σε μία αυστηρή προσκόλληση διδασκόντων ή φοιτητών σε συγκεκριμένους τίτλους. Θα πρέπει να σημειωθεί από τους διδάσκοντες κατά τη διδασκαλία ότι η αρχική προτεινόμενη βιβλιογραφία δεν θα πρέπει να περιορίζει την αναζήτηση των φοιτητών. Παράλληλα, η ίδια η βιβλιοθήκη οφείλει να εκμεταλλευτεί τα επικοινωνιακά μέσα που διαθέτει προκειμένου να προωθήσει υλικό που πιθανότατα δεν γνωρίζουν οι χρήστες για τη διαθεσιμότητά του. Ήδη εφαρμόζεται ένα πρόγραμμα προώθησης των νέων προσκτήσεων μέσα από τα κοινωνικά δίκτυα με την ονομασία «Το βιβλίο της Εβδομάδας», όχι μόνο για να ενημερωθεί το κοινό για νέους τίτλους, αλλά και για να γνωρίζει παράλληλα ότι εκτός από τη διεύρυνση των ψηφιακών της συλλογών, η βιβλιοθήκη αναπτύσσει και την έντυπη διάστασή της.

Από την άλλη πλευρά, όταν ξεκινήσει η διαδικασία προσκτήσεων, οι διδάσκοντες θα πρέπει να προτείνουν υλικό στο οποίο και θα κατευθύνουν τους φοιτητές. Η προσφορά του υλικού από τη βιβλιοθήκη θα πρέπει να βρει και την ανάλογη ζήτηση. Η λίστα της προτεινόμενης βιβλιογραφίας θα πρέπει να γίνεται με βάση το υφιστάμενο υλικό της προκειμένου αφενός να διασφαλίσουν την πρόσβαση στην πληροφορία και αφετέρου να προστατεύσουν την εικόνα της βιβλιοθήκης προς το κοινό της. Γνωρίζοντας την εικόνα των δανεισμών του υλικού θα μπορεί η εκάστοτε κοσμητεία να αναδιαμορφώσει τη στρατηγική με βάση την οποία εμπλουτίζει την έντυπη συλλογή της βιβλιοθήκης. Τέλος, αναφορικά με τις δωρεές, μολονότι φαίνεται να έχει γίνει επιλογή τίτλων, οι οποίοι έχουν μεγαλύτερο ποσοστό αποδοχής από το υπόλοιπο της συλλογής, τα περιθώρια βελτίωσής τους είναι μεγάλα.

Η μελλοντική έρευνα επιτάσσει την εμβάθυνση της ανάλυσης στα ποσοστά χρήσης του δανεισμένου υλικού, καθώς και στα ποσοστά κρατήσεων στα αντίτυπα του υλικού. Μία τέτοια μελέτη θα αναδείκνυε πιθανές αδυναμίες της βιβλιοθήκης σε επίπεδο αυξημένης ζήτησης σε συγκεκριμένους τίτλους υλικού. Μία τέτοια πιθανότητα θα αναδιαμόρφωνε τη στρατηγική της βιβλιοθήκης, κάνοντάς την είτε να δώσει μεγαλύτερο βάρος στην ενίσχυση του υφιστάμενου υλικού είτε να αναδιαμορφώσει την περίοδο δανεισμών.

Ευχαριστίες

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τη συνάδελφο Ελένη Παπαδάτου (Κεντρική Ομάδα Υποστήριξης Συστήματος ILSaS) για την πολύτιμη βοήθειά της.

Βιβλιογραφία

- American Library Association. (2022). Sustainability in Libraries: A Call to Action. Retrieved from www.ipcc.ch/sr15/
- Dahl, M. (2015). Unlocking capacity as academic libraries transition from print to digital. *Advances in Library Administration and Organization*, 34, 153–175. <https://doi.org/10.1108/S0732-067120150000034007/FULL/EPUB>
- Davis, V., & Foss, M. (2009). Supporting the Distance Learning Community with Interlibrary Loan and Collection Management at the University of Florida Libraries. *Journal of Library & Information Services in Distance Learning*, 3(2), 55–66. <https://doi.org/10.1080/15332900902976701>
- Downey, K. (2013). Why Did We Buy That? New Customers and Changing Directions in Collection Development. *Collection Management*, 38(2), 90–103. <https://doi.org/10.1080/01462679.2013.763741>
- Düren, P., Landøy, A., & Saarti, J. (2017). New public management and libraries: a success story or just an excuse for cost reduction. *Library Management*, 38(8–9), 477–487. <https://doi.org/10.1108/LM-01-2017-0005/FULL/PDF>
- EBLIDA. (2022). ELSIA - Expert Group European Libraries and Sustainable Development Implementation and Assessment - European Bureau of Library Information and Documentation Associations . Retrieved July 7, 2022, from <http://www.eblida.org/about-eblida/expert-groups/eu-libraries-sustainable-development-implementation-assessment.html>
- Ensslin, L., Dutra, A., Ensslin, S. R., Moreno, E. A., Chaves, L. C., & Longaray, A. A. (2022). Sustainability in library management in higher education institutions: a bibliometric analysis. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, ahead-of-print(ahead-of-print). <https://doi.org/10.1108/IJSHE-07-2021-0302/FULL/PDF>
- Johnson, Q. (2016). Moving from Analysis to Assessment: Strategic Assessment of Library Collections. *Journal of Library Administration*, 56(4), 488–498. <https://doi.org/10.1080/01930826.2016.1157425>
- Kelly, M., & O’Gara, G. (2018). Collections assessment: Developing sustainable programs and projects. *Serials Librarian*, 74(1–4), 19–29. <https://doi.org/10.1080/0361526X.2018.1428453>
- Mathiasson, M. H., & Jochumsen, H. (2022). Libraries, sustainability and sustainable development: a review of the research literature. *Journal of Documentation*, ahead-of-print(ahead-of-print). <https://doi.org/10.1108/JD-11-2021-0226/FULL/PDF>
- Mcmenemy, D. (2007). Ranganathan’s relevance in the 21st century. *Library Review*, 56(2), 97–101. <https://doi.org/10.1108/00242530710730268/FULL/PDF>
- Oladokun, O. (2010). Information seeking behavior of the off-campus students at the university of Botswana: A case of two satellite centers. *Journal of Library Administration*, 50(7), 883–898. <https://doi.org/10.1080/01930826.2010.488988>
- Rose-Wiles, L. M. (2013). Are Print Books Dead? An Investigation of Book Circulation at a Mid-Sized Academic Library. *Technical Services Quarterly*, 30(2), 129–152. <https://doi.org/10.1080/07317131.2013.759496>
- Shaffer, G. (2017). Sustainability: What Does it Mean for You and for Your Library? *The Emerald Handbook of Modern Information Management*, 227–258. <https://doi.org/10.1108/978-1-78714-525-220171009>
- Tyler, D. C., Falci, C., Melvin, J. C., Epp, M. Lou, & Kreps, A. M. (2012). Patron-Driven Acquisition and Circulation at an Academic Library: Interaction Effects and Circulation Performance of Print Books Acquired via Librarians’ Orders, Approval Plans, and Patrons’ Interlibrary Loan Requests. <http://Dx.Doi.Org/10.1080/01462679.2012.730494>, 38(1), 3–32. <https://doi.org/10.1080/01462679.2012.730494>
- Wilson, K. M., Hooper, R., Simpson, J., & Slay, J. (2021). Comparing Print and eBook Usage to Meet Patron Needs. *Collection Management*, 46(2), 91–106. <https://doi.org/10.1080/01462679.2020.1833802>

Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης: αντιμετώπιση προκλήσεων στη Βιβλιοθήκη του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου

Χρυσάνθη Σταύρου¹, Μυρούλλα Ακρωτηριάτου², Ανδρέας Διονυσίου³

¹ Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου, Βιβλιοθήκη, chrysanthi.stavrou@cut.ac.cy

² Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου, Βιβλιοθήκη, m.akroteriatou@cut.ac.cy

³ Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου, Υπηρεσία Διαχείρισης Περιουσίας, Γραφείο Περιβαλλοντικής Πολιτικής, andreas.dionyssiou@cut.ac.cy

Sustainable Development Goals (SDGs): challenges faced at the Cyprus University of Technology Library

Chrysanthi Stavrou¹, Myroulla Akroteriatou², Andreas Dionysiou³

¹ Cyprus University of Technology, Library, chrysanthi.stavrou@cut.ac.cy

² Cyprus University of Technology, Library, m.akroteriatou@cut.ac.cy

³ Cyprus University of Technology, Estate Management Services, Green Office andreas.dionyssiou@cut.ac.cy

Περίληψη

Οι βιβλιοθήκες καλούνται να ανταποκρίνονται στις ανάγκες που εκφράζονται τόσο από τις κοινότητες τις οποίες εξυπηρετούν, όσο και από τις παγκόσμιες τάσεις και εξελίξεις. Η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί μεγάλη πρόκληση για την ανθρωπότητα και οι βιβλιοθήκες μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στη δημιουργία συλλογικής συνείδησης για τον σκοπό αυτό.

Προκειμένου να υποστηριχθεί αποτελεσματικά η βιωσιμότητα, η Βιβλιοθήκη επιδιώκει να προωθήσει και να βελτιώσει την απόκτηση γνώσεων, δεξιοτήτων και αξιών μέσω της διαβίου εκπαίδευσης, με στόχο την αύξηση της ευαισθητοποίησης του κοινού στην έννοια και τους στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ), έτσι όπως έχουν τεθεί στην Ατζέντα 2030 του ΟΗΕ.

Οι ΣΒΑ στην Ευρώπη αφορούν συχνότερα αλλαγές στον τρόπο ζωής και στις ατομικές συνήθειες. Το Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου, ως πρωτοπόρο πανεπιστήμιο σε θέματα αειφορίας και βιώσιμης ανάπτυξης, μέσα από την καθημερινή του λειτουργία παράγει έργο που σχετίζεται και απαντά σε αυτές τις παγκόσμιες προκλήσεις.

Στην παρουσίαση θα σημειωθούν επιγραμματικά οι δράσεις του Πανεπιστημίου για τη βιωσιμότητα και θα αναδειχθεί η πραγμάτωση αυτού του οράματος μέσα από τη λειτουργία της ακαδημαϊκής Βιβλιοθήκης. Τονίζοντας τη μακρά εμπειρία των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών στη διασφάλιση ποιότητας, η εισήγηση έχει σκοπό να εξετάσει τους τρόπους αναδιοργάνωσης μιας βιβλιοθήκης ώστε να λειτουργεί με γνώμονα τις αρχές της Βιώσιμης Ανάπτυξης και τους

παράγοντες καθορισμού της αλληλεπίδρασης με την κοινότητα την οποία εξυπηρετεί. Με την σύνταξη έκθεσης συσχέτισης δράσεων της βιβλιοθήκης με τους ΣΒΑ τίθενται τα θεμέλια για μετασχηματισμό των λειτουργιών της προς την κατεύθυνση αυτή.

Λέξεις κλειδιά

Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης, Ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, Αειφορική παιδεία

Abstract

Libraries are called upon to respond not only to the community needs for information but also to identify and embrace global trends and developments. Sustainable development is a great challenge for humanity and libraries can play an essential role in creating collective awareness for this purpose.

In order to effectively support sustainability, libraries seek to improve and facilitate the acquisition of knowledge, skills and values through lifelong learning by aiming to raise public awareness of the Sustainable Development concept and goals as set out in the Agenda 2030.

The SDGs in Europe often involve changes in lifestyle and personal habits. The Cyprus University of Technology, as a pioneering university in terms of sustainability, participates in various sustainability networks and synergies and adopts a series of actions, which are related to and respond to these global challenges.

The presentation will outline the University's sustainability actions and highlight the realization of this vision through the academic library performance. Emphasizing the long experience of academic libraries in quality assurance, the paper aims to examine ways of reorganizing a library in order to operate on the Sustainable Development principles and the factors that determine the interaction with the community to which it refers. Finally, the Library attempts to lay the foundations for the transformation of its function by composing a Sustainability Report correlating the library's actions with the SDGs.

Keywords

Sustainable Development Goals, Academic libraries, Sustainability literacy

1. Εισαγωγή

Μετά την περίοδο της πανδημίας, των παγκόσμιων ανακατατάξεων, την κλιματική κρίση, τις κοινωνικές ανισότητες που αυξάνονται, το ενεργειακό πρόβλημα να κλυδωνίζει τις οικονομίες, τη διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας, οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες επαναπροσδιορίζουν τον ρόλο τους. Οι στόχοι βιώσιμης ανάπτυξης είναι ένα πλαίσιο το οποίο οι βιβλιοθήκες υλοποιούν και στο οποίο συμβάλλουν από τη φύση τους. Η ανησυχία για την κλιματική αλλαγή, τις διεθνείς ανακατατάξεις και η προσήλωση στην ανάπτυξη των βιβλιοθηκών και στο ρόλο των βιβλιοθηκονόμων στα παγκόσμια ζητήματα που αντιμετωπίζουμε όλοι μας αποτέλεσε το έναυσμα για την παρούσα εργασία (Mathiasson & Jochumsen, 2022). Αντιλαμβανόμενοι την ευθύνη ευαισθητοποίησης της πανεπιστημιακής

κοινότητας και της δημιουργίας θετικής επιρροής σε θέματα αειφορίας, αναγνωρίζουμε ότι τα πανεπιστήμια έχουν καθήκον να καλλιεργήσουν την αίσθηση της παγκόσμιας πολιτότητας (global citizenship) και να διασφαλίσουν ότι οι φοιτητές είναι έτοιμοι να αντιμετωπίσουν τις μεγάλες προκλήσεις της εποχής μας (Hauke, 2019).

Ο δρόμος προς τη βιώσιμη ανάπτυξη απαιτεί ελεύθερη και χωρίς περιορισμούς και διακρίσεις πρόσβαση στην πληροφορία. Οι βιβλιοθήκες βοηθούν τους ανθρώπους να ασκήσουν το δικαίωμά τους στην πληροφόρηση, προστατεύουν και παρέχουν πρόσβαση στην πολιτιστική κληρονομιά, ευαισθητοποιούν και ενισχύουν την κοινότητα, την κοινωνία των πολιτών, τους οργανισμούς και την κυβέρνηση στην ανάπτυξη δεξιοτήτων. (The Role of the Library in Achieving Vision 2030 Goals, χ.χ.).

Τα πανεπιστήμια αποτελούν πολυσύνθετα και ετερογενή συστήματα με ποικίλες επιστημονικές, κοινωνικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες (διδασκαλία, μάθηση και έρευνα). Η περιβαλλοντική ρύπανση και υποβάθμιση που προκαλείται από την κατανάλωση ενέργειας και υλικών μέσω αυτών των δραστηριοτήτων και λειτουργιών, καθώς και την παροχή υπηρεσιών υποστήριξης, θα μπορούσε να μειωθεί σημαντικά με μια αποτελεσματική επιλογή οργανωτικών και τεχνικών μέτρων (Alshuwaikhat & Abubakar, 2008).

2. Αειφορία στο Πανεπιστήμιο

Στο Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου, η αειφορία δεν είναι κάτι άγνωστο. Η πρώτη Περιβαλλοντική Πολιτική εγκρίθηκε το 2011 κατά την 73η Συνεδρία της Διοικούσας Επιτροπής. Ακολούθησαν πάρα πολλές δράσεις και ενέργειες οι οποίες οδήγησαν, το 2017, στην ανανέωση της εν λόγω πολιτικής με πολύ μικρές διαφοροποιήσεις και με ανανέωση του οράματος και στόχου ώστε να συνάδει με αυτό του Πανεπιστημίου (Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου, χ.χ.-a).

Τα τελευταία πέντε χρόνια, το Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου εισέρχεται πολύ δυναμικά στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής με την ανάληψη οριζόντιων πρωτοβουλιών βελτίωσης της ποιότητας ζωής στο Πανεπιστήμιο, αλλά και στην κοινωνία γενικότερα. Ως εκ τούτου, από τις αρχές του 2020 όλες οι ενέργειες του Πανεπιστημίου καλύπτονται κάτω από την ομπρέλα των 17 Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών. «Οι στόχοι αυτοί αναφέρονται στις σημαντικότερες προκλήσεις της εποχής μας και προσδιορίζουν με σαφήνεια τον κόσμο στον οποίο θέλουμε να ζούμε. Ταυτόχρονα, μας δείχνουν την κατεύθυνση στην οποία πρέπει μαζί να εργαστούμε για να δώσουμε λύσεις σε κάθε έναν από τους 17 στόχους» (Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου, χ.χ.-c; ΟΗΕ, χ.χ.).

Κατά τον στρατηγικό προγραμματισμό ανάπτυξης του Πανεπιστημίου 2020-2024, ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται στον προσανατολισμό των δράσεων στο πλαίσιο των 17 Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου, 2022).

2.1. Γραφείο Περιβαλλοντικής Πολιτικής (Γραφείο Αειφορίας -Sustainability Office)

Στο Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου λειτουργεί συγκεκριμένο Γραφείο το οποίο δημιουργήθηκε το 2011 με την έγκριση της 1ης Περιβαλλοντικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου. Υπάρχει ένας συντονιστής, με σκοπό τη διαχείριση θεμάτων Περιβάλλοντος/Αειφορίας του Πανεπιστημίου. Αυτό καθιστά το Πανεπιστήμιο πρωτοπόρο στην Κύπρο και συνάδει με τις βασικές αρχές των υπολοίπων Ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων (και όχι μόνο), που θεωρούν απαραίτητο ένα Γραφείο υπεύθυνο για την Αειφορική Ανάπτυξη του οργανισμού τους.

Το Γραφείο διαχειρίζεται ξεχωριστή ιστοσελίδα¹ και μέσα κοινωνικής δικτύωσης όπου μπορεί κάποιος να ενημερωθεί για θέματα αειφορίας στο Πανεπιστήμιο.

2.2. Εξοικονόμηση Ενέργειας

Σε τακτά χρονικά διαστήματα, στο Πανεπιστήμιο υλοποιούνται διάφορες εκστρατείες εξοικονόμησης ενέργειας, κυρίως μέσω ενημερώσεων στα γραφεία του προσωπικού, με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο και με συγκριτικά αποτελέσματα. Καταγράφονται όλα τα δεδομένα κατανάλωσης ρεύματος και συντάσσεται έκθεση συνολικής κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας του Πανεπιστημίου, δηλώνοντας τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν και με ποιο τρόπο αντιμετωπίστηκαν ή μπορούν να αντιμετωπιστούν. Επίσης, σε διάφορα κτίρια έχουν εγκατασταθεί συστήματα παρακολούθησης κατανάλωσης ενέργειας σε πραγματικό χρόνο, τα οποία απορροφούν στο 50% της συνολικής κατανάλωσης ηλεκτρικού ρεύματος. Σκοπός της εγκατάστασης είναι η αποφυγή υπερβολικής κατανάλωσης και η επιβεβαίωση ότι τα συστήματα ψύξης/θέρμανσης έχουν κλείσει με το τέλος της εργάσιμης μέρας.

2.3. Διαχείριση Αποβλήτων – Ανακύκλωση

Το Γραφείο συντονίζει τη διαχείριση των επικίνδυνων αποβλήτων που εξάγονται από τα εργαστήρια, βάσει της νομοθεσίας και της πολιτικής του Πανεπιστημίου. Όλα τα απόβλητα περισυλλέγονται και προωθούνται για επεξεργασία μέσω εταιρειών που είναι αδειοδοτημένες από το Τμήμα Περιβάλλοντος του Υπουργείου Γεωργίας, Αγροτικής Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος. Επίσης, το Γραφείο διαχειρίζεται το σύστημα ανακύκλωσης χαρτιού, πλαστικού, μετάλλου, μπαταριών, λαμπτήρων, μελανιών, ηλεκτρονικού εξοπλισμού, αποβλήτων από κατεδαφίσεις κτηρίων, κτλ. Σε όλες τις περιπτώσεις η διαχείριση γίνεται μέσω εταιρειών που είναι αδειοδοτημένες από το Τμήμα Περιβάλλοντος.

2.4. Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις

Οι Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις (ΠΔΣ), αφορούν τη συμπερίληψη περιβαλλοντικών παραμέτρων κατά τη σύναψη δημόσιων συμβάσεων προμηθειών, υπηρεσιών και έργων, από τις Αναθέτουσες Αρχές που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των Νόμων περί του Συντονισμού των Διαδικασιών Σύναψης Δημοσίων Συμβάσεων, με στόχο τη μείωση των περιβαλλοντικών

¹ <http://green.cut.ac.cy/>

επιπτώσεων και τη διατήρηση της οικονομικής βιωσιμότητας (Κυπριακή Δημοκρατία, 2014). Στο Πανεπιστήμιο γίνονται προσπάθειες ενσωμάτωσης αυτών των προδιαγραφών, όπου είναι εφικτό, κατά τη διαδικασία αγοράς προϊόντων (όπως εξοπλισμού γραφείου, κτηριακού εξοπλισμού) ή υπηρεσιών (όπως συντήρηση κτηρίων, υπηρεσίες μεταφοράς, καθαρισμού και τροφοδοσίας), οι προδιαγραφές των οποίων εμπεριέχουν στοιχεία τα οποία οδηγούν στην εξασφάλιση προϊόντων/υπηρεσιών που είναι φιλοπεριβαλλοντικά και λιγότερο επιβλαβή από άλλα.

2.5. Πιστοποίηση με το περιβαλλοντικό πρότυπο EMAS

Το Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου είναι το πρώτο Κυπριακό Πανεπιστήμιο που πιστοποιείται με το Ευρωπαϊκό Σύστημα Οικολογικής Διαχείρισης και Οικολογικού Ελέγχου - EU Eco-Management and Audit Scheme (EMAS) για τρία κτήριά του, επιβεβαιώνοντας επίσημα την ιδιαίτερή του έγνοια για την προστασία του περιβάλλοντος (European Commission, χ.χ.). Τα κτήρια που πιστοποιήθηκαν είναι το κτήριο της Πρυτανείας, το κτήριο Διοικητικών Υπηρεσιών και τα γραφεία του Τμήματος Χημικών Μηχανικών (Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου, χ.χ.-b).

2.6. Προώθηση Περιβαλλοντικής Συνείδησης και Κουλτούρας

Το Γραφείο συνεργάζεται με όλες τις υπηρεσίες και τα ακαδημαϊκά τμήματα σε θέματα εφαρμοσμένης Περιβαλλοντικής Διαχείρισης με σκοπό την εφαρμογή πιλοτικών προγραμμάτων και εξεύρεσης λύσεων για προβλήματα ή ανάγκες που προκύπτουν στο Πανεπιστήμιο. Ταυτόχρονα, το Γραφείο βρίσκεται δίπλα στους φοιτητές, αλλά και στους μαθητές σχολείων με τακτικές ενημερωτικές συναντήσεις είτε σε σχολεία είτε στους χώρους του Πανεπιστημίου.

2.7. Ομάδες εργασίας

Από τον Ιανουάριο του 2020 το Πανεπιστήμιο όρισε ακαδημαϊκό σύμβουλο για θέματα βιωσιμότητας, ενώ από τον Οκτώβριο του 2020 δημιούργησε υβριδική ομάδα για συντονισμό των ενεργειών για τους 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης, αποτελούμενη από ακαδημαϊκούς και διοικητικούς λειτουργούς του Πανεπιστημίου. Επίσης, από το 2017 λειτουργεί και η υβριδική ομάδα Αειφορικής Παιδείας, Έρευνας και Ανάπτυξης η οποία σκοπό έχει την οργάνωση και καθοδήγηση του Πανεπιστημίου στην ανάπτυξη του με εφαρμογές μεγάλων έργων αειφορίας.

Ένα σημαντικό παράδειγμα αυτών των έργων είναι και η πρόσφατη έκθεση καταγραφής των ρύπων διοξειδίου του άνθρακα του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου στο πλαίσιο συνεργασίας της υβριδικής ομάδας Αειφορικής Παιδείας, Έρευνας και Ανάπτυξης και του Ενεργειακού Γραφείου Κύπρου. Τον Ιούνιο του 2022 το Πρυτανικό Συμβούλιο αποφάσισε όπως συμμετέχει στην παγκόσμια πρωτοβουλία και εκστρατεία “Race to Zero for Universities and Colleges” για ένα κόσμο μηδενικού άνθρακα με εγγραφή στην πλατφόρμα που δηλώνει τη δέσμευσή του για απανθρακοποίηση (EAUC – The Alliance for Sustainability Leadership in

Education, χ.χ.). Στο επόμενο έτος, θα κατατεθεί σχέδιο δράσης με συγκεκριμένους στόχους, τρόπους παρακολούθησης και επίτευξης των στρατηγικών στόχων προς την κατεύθυνση αυτή.

3. Βιώσιμη ανάπτυξη Βιβλιοθήκης

Σύμφωνα με τον ορισμό της IFLA, «μια πράσινη και βιώσιμη βιβλιοθήκη είναι μια βιβλιοθήκη που λαμβάνει υπόψη την περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική βιωσιμότητα» (IFLA ENSULIB Section, χ.χ.). Όπως αναφέρει ο Aulisio (2013), η πράσινη βιβλιοθήκη δεν συνεπάγεται απαραίτητα ένα πράσινο κτίριο, αλλά περιλαμβάνει γενικότερα μια πράσινη αποστολή που προωθεί τη βιωσιμότητα μέσω της εκπαίδευσης, των λειτουργιών και της προβολής. Συμμετέχοντας σε αυτές τις δραστηριότητες, οι βιβλιοθηκονόμοι μπορούν να υποστηρίξουν μια ηθική και ακαδημαϊκή αποστολή εργαζόμενοι στο πλαίσιο ενός βιώσιμου τρόπου ζωής (sustainable lifestyle) που θα καλύψει πλήρως την πανεπιστημιακή κοινότητα και πέρα από αυτήν (Aulisio, 2013).

Οι πράσινες βιβλιοθήκες εστιάζουν σε υπηρεσίες, δραστηριότητες, εκδηλώσεις, βιβλιογραφία και έργα που σχετίζονται με κάθε είδους στόχο βιωσιμότητας της Ατζέντας των Ηνωμένων Εθνών 2030, αναδεικνύοντας τον κοινωνικό ρόλο και την ευθύνη των βιβλιοθηκών ως ηγετών στην εκπαίδευση για την αειφορία (Hauke, 2019).

3.1. 17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης

Η Βιβλιοθήκη του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου μέσα από το καθημερινό της έργο συμβάλλει στην υλοποίηση των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης που έχουν τεθεί από τον ΟΗΕ. Μια μικρή ομάδα βιβλιοθηκονόμων ξεκίνησε συστηματική ενασχόληση με το θέμα, συμμετέχοντας σε εκπαιδευτικά προγράμματα, αναπτύσσοντας επικοινωνία με το Γραφείο Περιβαλλοντικής Πολιτικής και συμμετέχοντας σε επιτροπές και ομάδες εργασίας του Πανεπιστημίου.

Ακολουθώντας τις συστάσεις της IFLA, ως πρώτο βήμα για τη δέσμευση στην Ατζέντα 2030 του ΟΗΕ τέθηκε η καταγραφή των υφιστάμενων ενεργειών της Βιβλιοθήκης και ο συσχετισμός τους με τους 17 στόχους ώστε να διαφανεί η συμβολή της στη βιώσιμη ανάπτυξη (IFLA, χ.χ.).

Πίνακας 4: Ποσοστά μη δανεισμένων τίτλων ανά γλώσσα

Δράσεις/Ενέργειες Βιβλιοθήκης	Αντιστοίχιση στόχων
Η ΒΤΠΚ υποστηρίζει τους ΣΒΑ παρέχοντας...	
Ανοικτή πρόσβαση στο ευρύ κοινό τόσο για χρήση των χώρων, χρήση των έντυπων πηγών, ελεύθερη πρόσβαση στο δίκτυο του πανεπιστημίου και κατ' επέκταση στις ηλεκτρονικές πηγές και εργαλεία.	1, 10
Δανεισμός έντυπου και οπτικοακουστικού υλικού.	12, 13
Εργοδότηση φοιτητών με κοινωνικοοικονομικά κριτήρια με πόρους του πανεπιστημίου.	1, 4, 8, 10

Δράσεις/Ενέργειες Βιβλιοθήκης	Αντιστοίχιση στόχων
Η ΒΤΠΚ υποστηρίζει τους ΣΒΑ παρέχοντας...	
Διατηρώντας και αναπτύσσοντας συλλογές στα θεματικά αντικείμενα που διδάσκονται στο πανεπιστήμιο και με την αξιοποίηση των θεματικών βιβλιοθηκονόμων βοηθά στην προαγωγή της έρευνας για τα επιμέρους θέματα των στόχων αναπτύσσοντας και προβάλλοντας το υλικό που συγκεντρώνεται μέσω των θεματικών πυλών (14 συνολικά) ² .	2, 3, 6, 7, 16
Δημιουργία και εξοπλισμός δωματίου θηλασμού για χρήση τόσο από τα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας, όσο και από μέλη της τοπικής κοινωνίας – Συνεργασία με Επιτροπή Ισότητας του Πανεπιστημίου.	3, 5
Ανάπτυξη συλλογής Σχολής Επιστημών Υγείας (Νοσηλευτική, Αποκατάσταση, Περιβαλλοντική & Δημόσια Υγεία).	3, 16
Μοντέλο θεματικού βιβλιοθηκονόμου, ένας βιβλιοθηκονόμος εξειδικευμένος για τα θέματα της κάθε σχολής του πανεπιστημίου (5 βιβλιοθηκονόμοι υποστηρίζουν τις 7 Σχολές και το Κέντρο Γλωσσών), υπεύθυνος για την εκπαίδευση των φοιτητών στην καλλιέργεια δεξιοτήτων πληροφοριακής παιδείας, στην ανάπτυξη της συλλογής στα θεματικά του αντικείμενα και γνώστης των βάσεων δεδομένων και των εργαλείων της Βιβλιοθήκης.	3, 4
Συντονισμός και διαχείριση του Ευρωπαϊκού προγράμματος Erasmus+ με τίτλο «Building the Capacity of Educators & Librarians in Information Literacy» (EDUCABILITY). Στοχεύει στην ανάπτυξη ενός ελεύθερα διαθέσιμου, ηλεκτρονικού «Ενιαίου Πακέτου Εκπαίδευσης Πληροφοριακής Παιδείας» για εκπαιδευτές και βιβλιοθηκονόμους το οποίο θα περιλαμβάνει 6 διακριτά πακέτα διδακτέας ύλης για τις ακόλουθες υπάρχουσες και αναδυόμενες παιδείες: Ψηφιακή Παιδεία, Παιδεία μέσω κινητών συσκευών, Μέσα και Πληροφοριακή Παιδεία, Κριτική Πληροφοριακή Παιδεία, Παιδεία Δεδομένων και Παιδεία της Αειφορίας. ³ Το έργο ολοκληρώνεται το 2023 και θα μπορεί να υιοθετηθεί σαν μάθημα από οποιαδήποτε βιβλιοθήκη ή σχολείο.	4, 16, 17
Δημιουργία ποδηλατοστάσιου στον εξωτερικό χώρο της Βιβλιοθήκης.	3, 7, 11
Ανάπτυξη και υλοποίηση Μαθήματος Βιβλιοθήκης για όλα τα τμήματα του πανεπιστημίου. Το τελευταίο έτος έχουν γίνει 30 ομαδικά εκπαιδευτικά σεμινάρια για όλες τις σχολές, 1 μάθημα πληροφοριακής παιδείας με ects (12 συναντήσεις) στο Τμήμα Γεωπονικών Επιστημών, 50 ατομικά εκπαιδευτικά σεμινάρια.	4, 16
Ελεύθερη και ανοικτή πρόσβαση στους χώρους της ΒΤΠ με διευρυμένο ωράριο, καθώς και εξασφάλιση επιπλέον χώρων μέσα από συμφωνίες για διευκόλυνση της μάθησης. Εξ αποστάσεως πρόσβαση 24/7 για όλα τα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας.	4, 9, 16
Συμφωνία μεταξύ οκτώ πανεπιστημίων της Κύπρου για ελεύθερη και δωρεάν πρόσβαση των μελών τους σε όλες της βιβλιοθήκες για χρήση του χώρου και δανεισμό του υλικού.	4, 16
Συνεργασία με το Δίκτυο Ενίσχυσης και Ανάπτυξης της Μάθησης του Πανεπιστημίου για διοργάνωση σεμιναρίων.	4
Ανάπτυξη Παιδικής Επιστημονικής Συλλογής με το μότο «Επιστήμονας δεν γεννιέσαι αλλά γίνεσαι!». Η συλλογή συγκεντρώνει παιδικό επιστημονικό υλικό ώστε να προσφέρει την ευκαιρία στους μικρούς επισκέπτες της βιβλιοθήκης να αντιλαμβάνονται τα θεματικά αντικείμενα που διδάσκονται στο Πανεπιστήμιο. Δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση σε υλικό που προάγει τη βιωσιμότητα.	4
Διάθεση χώρων Βιβλιοθήκης για διεξαγωγή Συνεδρίων και άλλων εκδηλώσεων.	9, 11
Υποστήριξη φοιτητών με προβλήματα όρασης με τη ψηφιοποίηση υλικού και την παροχή προγράμματος ανάγνωσης.	4, 10, 16
Απασχόληση ατόμων με ειδικές ανάγκες (σύνδρομο down, αυτισμό) για εκτέλεση απλοποιημένων εργασιών.	10

2 <https://libguides.cut.ac.cy/>

3 <https://educability.cut.ac.cy/>

Δράσεις/Ενέργειες Βιβλιοθήκης	Αντιστοίχιση στόχων
Η ΒΤΠΚ υποστηρίζει τους ΣΒΑ παρέχοντας...	
Ψηφιοποίηση 15 ολοκληρωμένων Αρχείων/Συλλογών με συνολικό αριθμό τεκμηρίων περίπου 31,205 και δημιουργία αποθετηρίων διατήρησης πολιτιστικής κληρονομιάς ⁴⁵ – Δημιουργία πλατφόρμας πληθοπορισμού (crowdsourcing) για διατήρηση της μνήμης των κατεχόμενων πόλεων και χωριών της Κύπρου ⁶ .	11
Δημιουργία και υποστήριξη Συλλογικού Καταλόγου Σχολικών Βιβλιοθηκών Κύπρου ⁷ .	11
Στέγαση της Κεντρικής Βιβλιοθήκης και των γραφείων του προσωπικού σε ιστορικά διατηρητέα κτήρια της πόλης – αξιοποίηση παλιών εγκαταλελειμμένων κτηρίων προσφέροντάς τους εκσυγχρονισμό και νέα χρήση μέσω αναπαλαίωσης.	11
Χρηματοδότηση του έργου αναπαλαίωσης και εξοπλισμού του κτηρίου της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Λεμεσού. Εγκατάσταση συστήματος γεωθερμίας για υποβοήθηση των συστημάτων ψύξης και θέρμανσης του κτηρίου. Υποστήριξη του έργου καταλογογράφησης, αναδιοργάνωση των υπηρεσιών εξυπηρέτησης χρηστών και συστέγαση συλλογών προσφέροντας στην πόλη τη Δημοτική Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη Λεμεσού.	11
Συμμετοχή στο σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης του πανεπιστημίου (σημεία ανακύκλωσης για χαρτί, πλαστικό, μπαταρίες, άδεια μελανοδοχεία εκτυπωτών, απόσυρση παλιών συσκευών, πόσιμο νερό για τους εργαζόμενους, βιοδιασπώμενα ποτήρια, χρήση μόνο ανακυκλώσιμου χαρτιού, ρύθμιση εκτυπωτών για εκτύπωση και στις δύο σελίδες κάθε φύλλου, χρήση οικολογικών καθαριστικών, μετακίνηση με κοινό όχημα (carpooling) κλπ).	13
Ομάδα Ασφάλειας και Υγείας με εκπαιδευμένους βιβλιοθηκονόμους ασχολείται με την ενεργειακή και περιβαλλοντική διαχείριση του κτηρίου Βιβλιοθήκης - Καταρτισμένοι πρώτοι βοηθοί σε όλα τα κτήρια.	13
Οργανωμένες ξεναγήσεις σε μαθητές και άλλα κοινωνικά σύνολα στο χώρο της Βιβλιοθήκης, όπου πάντα γίνεται ειδική αναφορά στην παραπληροφόρηση και τις ψευδείς ειδήσεις.	16
Διατήρηση του ιδρυματικού καταθετηρίου ανοικτής πρόσβασης ΚΤΙΣΙΣ, το οποίο συγκεντρώνει την πνευματική ζωή και ερευνητική δραστηριότητα του Πανεπιστημίου, διαφυλάσσοντας, διαδίδοντας και προωθώντας την επιστημονική έρευνα στην τοπική και διεθνή επιστημονική κοινότητα ⁸ .	4, 10, 16
Έμπρακτη υποστήριξη της Ανοικτής Πρόσβασης εξασφαλίζοντας κονδύλια για χρηματοδότηση δημοσιεύσεων τόσο από ιδιωτικές εταιρείες, όσο και από το ίδιο το Πανεπιστήμιο. Από το 2013 χρηματοδοτήθηκαν 202 δημοσιεύσεις σε περιοδικά ανοικτής πρόσβασης. Επιπλέον, γίνεται συστηματική ενημέρωση των ακαδημαϊκών με τη διοργάνωση ημερίδων, ενημερωτικών συναντήσεων, κλπ.	10, 16
Κοινοπραξία Κυπριακών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών – Συνεργασία μεταξύ βιβλιοθηκών για δανεισμό, διαδανεισμό, καταλογογράφηση και συμφωνίες με εκδότες/προμηθευτές για συνδρομές σε ηλεκτρονικό υλικό ⁹ .	16, 17
Σχεδιασμός και υλοποίηση προγράμματος για τους 17 στόχους βιώσιμης ανάπτυξης του ΟΗΕ αξιοποιώντας το βιβλίο 'Σώστε τη γη μας και τις μελλοντικές γενιές: μια ιστορία για την αειφόρο ανάπτυξη' (πιο κάτω αναλυτικά).	17
Συμμετοχή βιβλιοθηκονόμων στις Ομάδες "Αειφορική Παιδεία, Έρευνα & Ανάπτυξη", "17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης" και "Υποδομές Μάθησης".	17

4 <https://helates.cut.ac.cy/>5 <https://athena.cut.ac.cy/s/lib/page/about>6 <https://crowdsourcing.cut.ac.cy/>7 <https://dionisos.cut.ac.cy/>8 <https://ktisis.cut.ac.cy/>9 <https://clc.cut.ac.cy/>

Για τη δημιουργία του πίνακα χρησιμοποιήθηκε το Έντυπο της IFLA με τίτλο ‘Οι βιβλιοθήκες μπορούν να οδηγήσουν στην επίτευξη ολόκληρης της Ατζέντας 2030 του ΟΗΕ: οι στόχοι ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών’ (IFLA, 2016).

Η πιο πάνω καταγραφή και ομαδοποίηση βοήθησε στον εντοπισμό των “κενών” πεδίων και τον προσδιορισμό των πεδίων στα οποία μπορεί να έχει αντίκτυπο η Βιβλιοθήκη. Βάση αυτών, στο επόμενο στάδιο, η Βιβλιοθήκη άρχισε να οργανώνει τις επόμενες ενέργειες. Ακολουθούν οι δράσεις που υλοποιήθηκαν την τρέχουσα ακαδημαϊκή χρονιά.

3.2. Πρόγραμμα για τους 17 στόχους βιώσιμης ανάπτυξης του ΟΗΕ

Με στόχο την εξοικείωση των παιδιών με τους 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ, οι βιβλιοθηκονόμοι σχεδίασαν και υλοποίησαν ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα αξιοποιώντας το βιβλίο ‘Σώστε τη γη μας και τις μελλοντικές γενιές: μια ιστορία για την αειφόρο ανάπτυξη’ (Βουκής & Βουκή-Ξενοφώντος, 2020). Το πρόγραμμα παρακολούθησαν 65 περίπου παιδιά που συμμετείχαν στο καλοκαιρινό σχολείο “SummerCamp” του Πανεπιστημίου, ηλικίας 9-16 ετών, χωρισμένα σε 3 ηλικιακές ομάδες. Το πρόγραμμα σχεδιάστηκε με τη χρήση εκπαιδευτικού υλικού για τους 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης αναγνωρισμένου από τον ΟΗΕ. Συγκεκριμένα, το Μεγαλύτερο Μάθημα του Κόσμου «αποτελεί ένα εκπαιδευτικό υλικό που διατίθεται παγκοσμίως και στόχο έχει να συμβάλει στην αφύπνιση, ενημέρωση και εκπαίδευση των μαθητών 6 έως 15 ετών στα θέματα των Παγκόσμιων Στόχων, διαμορφώνοντας τους ενεργούς πολίτες του αύριο» (InAction, 2019).

Αρχικά τα παιδιά είχαν παρακολουθήσει με τους εκπαιδευτές το βίντεο “Η Μαλάλα μας μιλάει για τους 17 Παγκόσμιους Στόχους” (Βιωματικό Σχολείο, χ.χ.). Με την έναρξη του προγράμματος το βιβλίο μοιράστηκε σε όλα τα παιδιά και τους εκπαιδευτές, έγινε μια εισαγωγή από τον συγγραφέα και ακολούθησαν ερωτήσεις και συζήτηση. Στη συνέχεια, ο βιβλιοθηκονόμος-συντονιστής έκανε μια εισαγωγή για τη βιώσιμη ανάπτυξη και μέσα από τον διάλογο με τα παιδιά αναδύονταν και παρουσιάζονταν όλοι οι στόχοι του ΟΗΕ.

Κατόπιν τα παιδιά χωρίστηκαν σε ομάδες των δύο ατόμων, επέλεξαν ένα στόχο και παρέλαβαν υλικό για τις δραστηριότητες που θα ακολουθούσαν. Οι δραστηριότητες αφορούσαν: 1. μελέτη πληροφοριών για τον κάθε στόχο από φυλλάδιο που τους δόθηκε, απάντηση σε ερώτηση και λύση φυλλαδίου δραστηριοτήτων, 2. σύνδεση του στόχου με τον αντίστοιχο ήρωα του βιβλίου και ανάγνωση της σελίδας που τον αφορά, 3. καταγραφή σκέψεων-δράσεων στον κρίκο της χάρτινης αλυσίδας, 4. εντοπισμός ενός βιβλίου από τον κατάλογο της Βιβλιοθήκης που να σχετίζεται με τον επιλεγμένο στόχο.

Τις μέρες που ακολούθησαν, οι βιβλιοθηκονόμοι συναντήθηκαν με τα παιδιά, ώστε να ενώσουν τους κρίκους της χάρτινης αλυσίδας για τους στόχους και να συζητήσουν τις ενέργειες που κατέγραψαν, καθώς και για τη συνολική εμπειρία τους.

4. Μελλοντικές δράσεις

Η σημαντικότερη λειτουργία της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης είναι η υποστήριξη της έρευνας. Αναπτύσσοντας τη συλλογή σε θέματα βιωσιμότητας και οργανώνοντας διαδικτυακούς πόρους όπως μία θεματική πύλη, οι βιβλιοθηκονόμοι ενισχύουν την έρευνα του διδακτικού προσωπικού και τις εκπαιδευτικές δυνατότητες των φοιτητών (Aulisio, 2013). Ταυτόχρονα, συγκεντρώνουν υλικό στο οποίο θα βασιστούν για μελλοντικές εκδηλώσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης. Για το σκοπό αυτό, η Βιβλιοθήκη προτίθεται να καλέσει τους ακαδημαϊκούς να προτείνουν τίτλους που αφορούν την βιωσιμότητα στον κλάδο τον οποίον υπηρετούν.

Επιπλέον, σε συνεργασία με όλα τα Γραφεία της Βιβλιοθήκης, οι όροι βιωσιμότητα, βιώσιμη ανάπτυξη, αειφορία μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως παραδείγματα αναζήτησης κατά τη διάρκεια των εκπαιδευτικών σεμιναρίων της Βιβλιοθήκης (Aulisio, 2013). Αυτό από μόνο του σίγουρα δεν είναι αρκετό, αλλά σε συνδυασμό με άλλες δράσεις όπως την εισαγωγική παρουσίαση για την αειφορία στους νεοεισερχόμενους φοιτητές, τα σύντομα μηνύματα στις οθόνες των υπολογιστών στο χώρο της Βιβλιοθήκης, στα μηχανήματα αυτόματου δανεισμού-επιστροφών, κλπ. σταδιακά, θα έχουν αντίκτυπο.

Σε συνεργασία με το Γραφείο Περιβαλλοντικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου, η Βιβλιοθήκη προγραμματίζει κατά τη διάρκεια του έτους:

- μικρές εκστρατείες ενημέρωσης για διάφορα θέματα που απασχολούν την κοινότητα, όπως περιορισμός των εκτυπώσεων, περιορισμός των μπουκαλιών μιας χρήσης για νερό, χρήση προσωπικών επαναχρησιμοποιούμενων δοχείων για καφέ και φαγητό από το εστιατόριο του πανεπιστημίου,
- ενημερωτικές εκδηλώσεις για τη διάδοση των 17 στόχων βιώσιμης ανάπτυξης του ΟΗΕ, στις οποίες θα συμμετέχουν άτομα σχετικά με τον αντίστοιχο στόχο, τόσο ακαδημαϊκοί, όσο και εκπρόσωποι από τον επιχειρηματικό κόσμο.

Κάποιες άλλες ενέργειες αφορούν την εξοικονόμηση χαρτιού και τη μείωση χρήσης των φωτοτυπικών μηχανών. Για το λόγο αυτό, θα γίνει εισήγηση για καθορισμό μέγιστου ετήσιου αριθμού φωτοτυπιών/εκτυπώσεων ανά φοιτητή και ενέργειες για αγορά σαρωτή βιβλίων για την αυτοεξυπηρέτηση των χρηστών στη δημιουργία φωτοαντιγράφων σε ηλεκτρονική μορφή.

Τα παραδείγματα που αναφέρθηκαν στην παρούσα εισήγηση θα μπορούσαν να αντιγραφούν και από άλλες ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, αλλά αναμφίβολα το κίνημα της αειφορίας παρέχει στους βιβλιοθηκονόμους πολλές ευκαιρίες που πρέπει να διερευνηθούν ακόμη (Less κ.ά., 2012). Όπως για παράδειγμα, η ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων σχετικά με τη βιωσιμότητα από τις Σχολές Βιβλιοθηκονομίας. Επιπλέον, μέσα από το βραβείο “Green Library Award” που υιοθέτησε η IFLA, αναδεικνύεται πληθώρα δράσεων αειφορίας από βιβλιοθήκες σε όλο τον κόσμο (IFLA, χ.χ.).

Σε μια νέα εξέλιξη, οι αρχές του Πανεπιστημίου ανακοίνωσαν το νέο πρόγραμμα προπτυχιακών σπουδών στη Βιώσιμη Ανάπτυξη (BSc Sustainable Development). Το

πρόγραμμα σχεδιάζεται στα πλαίσια της Συμμαχίας «Ευρωπαϊκό Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο-EU+» στην οποία το Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου συμμετέχει τα τελευταία 2 χρόνια με άλλα 7 Ευρωπαϊκά Πανεπιστήμια, με κοινό όραμα τη δημιουργία ενός κοινού Ευρωπαϊκού Τεχνολογικού Πανεπιστημίου με κεντρικό πυλώνα «Think human first» και με το θέμα της βιωσιμότητας να βρίσκεται ψηλά στην ατζέντα του» (Paideia-News.com, 2022).

Κατ' επέκταση, η ένταξη συγκεκριμένων στόχων βιώσιμης ανάπτυξης της Βιβλιοθήκης επιβάλλεται στον νέο στρατηγικό σχεδιασμό του Πανεπιστημίου για το 2024-2030.

5. Συμπεράσματα και προκλήσεις

Οι βιβλιοθήκες παγκόσμια αναλαμβάνουν δράσεις και παρέχουν υπηρεσίες που κάνουν τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης πραγματικότητα. Για την υιοθέτηση ολιστικής προσέγγισης της αειφορίας όμως, οι βιβλιοθήκες πρέπει να διαμορφώσουν και να αναπτύξουν ολοκληρωμένες πράσινες στρατηγικές πέρα από οικολογικούς σχεδιασμούς και ένα πράσινο ή φιλικό προς το περιβάλλον κτήριο (Aulisio, 2013; Hauke, 2019; Jones & Wong, 2016). Τέτοιες στρατηγικές θα μπορούσαν να επικεντρωθούν στους χρήστες και την κοινότητα που υπηρετούν, αλλά και στον ενεργό ρόλο της βιβλιοθήκης και των βιβλιοθηκονόμων.

Ως ενεργοί παράγοντες της αλλαγής και ως σημαντικοί εταίροι στην εκπαίδευση με κοινωνική ευθύνη, οι τελευταίοι αναμένεται να είναι μέρος της αφύπνισης, να αναλάβουν δράση και να παρέχουν τους χώρους και τις ευκαιρίες για ενεργοποίηση της κοινότητας (Hauke, 2019; Mathiasson & Jochumsen, 2022). Παράλληλα, υπάρχει μια επείγουσα ανάγκη να υποστηρίξουν ο ένας τον άλλον ως επαγγελματίες, να προωθούν κοινότητες μάθησης και να οραματίζονται μαζί για τη διατήρηση της ζωής στον πλανήτη σε όλες τις πτυχές της, για την αντιμετώπιση των παγκόσμιων προκλήσεων και τη διασφάλιση της ευημερίας των μελλοντικών γενεών (Charney, 2014; Hauke, 2018; Mathiasson & Jochumsen, 2022).

Το στοίχημα της Βιβλιοθήκης, λοιπόν, είναι να συμβάλει στην καλλιέργεια συνείδησης βιωσιμότητας στους σημερινούς φοιτητές, αυριανούς απόφοιτους, επιστήμονες, επιχειρηματίες, ψηφοφόρους, πολιτικούς και φορείς χάραξης πολιτικής. Να συμβάλει στην αλλαγή της κοσμοθεωρίας της νέας γενιάς προβληματίζοντας τον καθένα ξεχωριστά να θέσει το ερώτημα στον εαυτό του, τι μπορώ να κάνω σήμερα ή αύριο, αυτή τη βδομάδα, αυτό τον μήνα, φέτος, μέχρι το 2030, μέχρι το 2050 (Figueres & Rivett-Carnac, 2021).

Βιβλιογραφία

- Alshuwaikhat, H. M., & Abubakar, I. (2008). An integrated approach to achieving campus sustainability: assessment of the current campus environmental management practices. *Journal of Cleaner Production*, 16(16), 1777–1785. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2007.12.002>
- Aulisio, G. J. (2013a). Green libraries are more than just buildings. *Electronic Green Journal*, 1(35). <https://doi.org/10.5070/g313514058>
- Charney, M. (2014). 'Becoming Sustainability Leaders: A Professional Development Experience for Librarians' in *Focus on Educating for Sustainability: Toolkit for Academic Libraries*. University Libraries Publication Series.

- EAUC – The Alliance for Sustainability Leadership in Education. (χ.χ.). Race to Zero for Universities and Colleges. Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2022, από <https://www.educationracetozero.org/>
- European Commission. (χ.χ.). EMAS – Environment - European Commission. Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2022, από <https://ec.europa.eu/environment/emas/>
- Figueres, C., & Rivett-Carnac, T. (2021). Το μέλλον που επιλέγουμε: πως θα επιβιώσουμε από την κλιματική κρίση. Ίκαρος.
- Hauke, P. (2018). From Information Literacy to Green Literacy: Training Librarians as Trainers for Sustainability Literacy.
- Hauke, P. (2019). Green Libraries Towards Green Sustainable Development: Best Practice Examples from IFLA Green Library Award 2016-2019. <https://www.ifla.org/environment-sustainability-and-libraries>
- IFLA. (χ.χ.-a). IFLA Green Library Award – IFLA. Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2022, από <https://www.ifla.org/g/environment-sustainability-and-libraries/ifla-green-library-award/>
- IFLA. (χ.χ.-b). Take Action! Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2022, από <https://www.ifla.org/take-action/>
- IFLA. (2016). Οι βιβλιοθήκες μπορούν να οδηγήσουν στην επίτευξη ολόκληρης της Ατζέντας 2030 του ΟΗΕ: οι στόχοι ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών. <https://repository.ifla.org/handle/123456789/295>
- IFLA ENSULIB Section. (χ.χ.). What is a Green Library? – IFLA. Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2022, από <https://www.ifla.org/ifla-green-library-definition/>
- InAction. (2019). Το Μεγαλύτερο Μάθημα του Κόσμου - in action for a better world. Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2022, από <https://inactionforabetterworld.com/το-μεγαλύτερο-μάθημα-του-κόσμου/>
- Jones, L., & Wong, W. (2016). More than just a green building: Developing green strategies at the Chinese University of Hong Kong Library. *Library Management*, 37(6–7), 373–384. <https://doi.org/10.1108/LM-05-2016-0041>
- Less, A. M., Filar Williams, B., Dorsey Less, S., & Dorsey, S. (2012). Librarians as Sustainability Advocates, Educators and Entrepreneurs.
- Mathiasson, M. H., & Jochumsen, H. (2022a). Libraries, sustainability and sustainable development: a review of the research literature. Στο *Journal of Documentation*. Emerald Group Holdings Ltd. <https://doi.org/10.1108/JD-11-2021-0226>
- Paideia-News.com. (2022). Κοινό πρόγραμμα σπουδών από το ΤΕΠΑΚ με άλλα επτά Ευρωπαϊκά Πανεπιστήμια. Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2022, από https://paideia-news.com/tepak-b/2022/10/07/koino-programma-sproydon-apo-to-tepak-me-alla-epta-eyropaika-panepistimia/?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_campaign=newsletter&fbclid=IwAR2dRZaHzOFMXkw5yhce0PTDxLsJR97471nO8Rf8rAQDB293tRoYWnYciCg
- The Role of the Library in Achieving Vision 2030 Goals. (χ.χ.). Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2022, από <https://scalar.usc.edu/works/cec-journal-issue-2/the-role-of-the-library-in-achieving-vision-2030-goals>
- Βιωματικό Σχολείο. (χ.χ.). Η Μαλάλα μας μιλάει για τους 17 Παγκόσμιους Στόχους - YouTube. Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2022, από <https://youtu.be/tpaAK1SXGiE>
- Βουκής, Μ., & Βουκή-Ξενοφώντος, Χ. (2020). Σώστε τη γη μας και τις μελλοντικές γενιές: μια ιστορία για την αιφόρο ανάπτυξη. <https://www.generation-sustainability.com/>
- Κυπριακή Δημοκρατία. (2014). Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις. Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών.
- Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου. (χ.χ.-a). Γραφείο Περιβαλλοντικής Πολιτικής. Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2022, από <http://green.cut.ac.cy/>
- Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου. (χ.χ.-b). Περιβαλλοντική Δήλωση EMAS | Γραφείο Περιβαλλοντικής Πολιτικής. Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2022, από <http://green.cut.ac.cy/emas/>
- Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου. (χ.χ.-c). SDGs@cut. Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2022, από <http://sdgs.cut.ac.cy/>
- Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου. (2022). Στρατηγικός Προγραμματισμός Ανάπτυξης 2020-2024. Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2022, από <https://www.cut.ac.cy/university/strategic-plan/>

Ανοίγοντας το Κοινοβούλιο στην Κοινωνία των Πολιτών: Η Βιβλιοθήκη της Βουλής και οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης

Μαρία Βλασσοπούλου¹, Μαρία Καμηλάκη²

¹Προϊσταμένη του Τμήματος Μπενακείου Βιβλιοθήκης, m.vlassopoulou@parliament.gr

²Προϊσταμένη της Διεύθυνσης Βιβλιοθήκης της Βουλής, m.kamilaki@parliament.gr

Opening up the Parliament to Civil Society: The Hellenic Parliament Library and the Sustainable Development Goals

Maria Vlassopoulou¹, Maria Kamilaki²

¹Head of the Benakeios Library Department, m.vlassopoulou@parliament.gr

²Head of the Hellenic Parliament Library Directorate, m.kamilaki@parliament.gr

Περίληψη

Η σύγκλιση προς τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης της Ατζέντας 2030 του Ο.Η.Ε. αποτελεί μείζονα πρόκληση, μεταξύ άλλων, και για τον χώρο των βιβλιοθηκών, η οποία αποτυπώνει τον διευρυνόμενο ρόλο τους εντός των σύγχρονων κοινωνιών. Η παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζει το πρόγραμμα εξωστρέφειας της Βιβλιοθήκης της Βουλής ως εργαλείο ανοικτότητας, διαφάνειας και συμπερίληψης, όπως υλοποιείται σε δύο εμβληματικά κτήρια, το Μέγαρο της Βουλής των Ελλήνων και το πρ. Δημόσιο Καπνεργοστάσιο, και με άξονα διαφοροποιημένες ομάδες απεύθυνσης (εκπαιδευτική κοινότητα, τοπική κοινωνία και επιμέρους κοινότητες πρακτικής, ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, απομακρυσμένοι χρήστες).

Λέξεις -κλειδιά:

Βιβλιοθήκη της Βουλής, Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης, πρόγραμμα εξωστρέφειας, ανοικτότητα, διαφάνεια, συμπερίληψη

Abstract

Convergence toward the 2030 UN Agenda of Sustainable Development Goals forms a major challenge, among others, for libraries, reflecting their renewed and enlarged role within contemporary societies. The present paper presents the Hellenic Parliament Library outreach programme as a tool for openness, transparency and inclusion, as it is implemented in two emblematic buildings, the Parliament Mansion and the former Public Tobacco Factory,

and according to versatile target-groups (educational community, local society and various communities of practice, vulnerable social groups, remote users).

Keywords:

Hellenic Parliament Library, Sustainable Development Goals, outreach programme, openness, transparency, inclusion

1. Εισαγωγή

Η βιώσιμη ανάπτυξη (sustainable development) αφορά τη συνολική αλλαγή και βελτίωση μιας οποιασδήποτε κοινωνίας, σε συνάρτηση με την ατομική πρόοδο – πρόκειται, δηλαδή, για μια έννοια εντός της οποίας η προσωπική ανάπτυξη είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη συλλογική επίτευξη (Nicholas & Perpetual, 2015). Η Ατζέντα 2030 του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) για τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ / Sustainable Development Goals-SDGs), ειδικότερα, αποτελεί ένα περιεκτικό πλαίσιο δεκαεπτά (17) στόχων, επιμεριζόμενων σε 169 υποστόχους (United Nations, 2015), που σκιαγραφούν ένα πλάνο σύγκλισης για όλες τις χώρες-μέλη του Ο.Η.Ε., με επίκεντρο την εξάλειψη της φτώχειας, την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής για τις τωρινές και τις επερχόμενες γενιές. Γύρω από τα κομβικά αυτά πεδία, συσπειρώνεται ένα ευρύ φάσμα διασυνδεδεμένων θεμάτων περιβαλλοντικού, οικονομικού, κοινωνικού και πολιτικού ενδιαφέροντος, τα οποία εξετάζονται με αναφορά στα όρια του φυσικού αποθέματος του πλανήτη, με απώτερο στόχο την εξασφάλιση της παγκόσμιας ειρήνης και αειφορίας μέχρι το έτος 2030.

Οι βιβλιοθήκες, μέσω των πληροφοριακών πόρων και των υπηρεσιών που προσφέρουν, καλούνται να συμβάλουν στην επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (βλ. United Nations, 2019), δεδομένου ότι, ως κέντρα παραγωγής και διακίνησης της γνώσης, κατεξοχήν ενδυναμώνουν τους πολίτες και απαντούν σε σύγχρονες προκλήσεις: «παραδοσιακές» διαστάσεις της αποστολής και του έργου των βιβλιοθηκών, όπως η εξασφάλιση ισότιμης και απρόσκοπτης πρόσβασης στην πληροφορία, η συμβολή στον γραμματισμό και την εκπαίδευση (McLoughlin & Morris, 2004), η προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της κοινωνικής δικαιοσύνης (Pateman & Vincent, 2010), η ενδυνάμωση ευάλωτων κοινωνικών ομάδων όπως οι γυναίκες (IFLA, 2012) και οι ιθαγενείς πληθυσμοί (IFLA 2004), η εκπαίδευση των χρηστών στις ΤΠΕ και την ηλεκτρονική διακυβέρνηση (Bertot et al. 2006) κ.ά., συνδυάζονται με νέες οπτικές, όπως είναι η έννοια των «πράσινων», αειφόρων βιβλιοθηκών (βλ. ενδεικτικά Hauke et al., 2018· Audunson et al., 2019· Omona, 2020). Οι ΣΒΑ συνιστούν, με άλλα λόγια, ένα πλαίσιο εννοιών και αξιών που σπέρματικά προϋπήρχε και είναι οικείο στους επιστήμονες και τους επαγγελματίες των βιβλιοθηκών, το οποίο όμως πλέον συνδέεται με μια ατζέντα κρίσιμη για το μέλλον της ανθρωπότητας και ενοποιείται κάτω από τον εν λόγω όρο-ομπρέλα. Έτσι, οι βιβλιοθήκες καλούνται, ως αξιόπιστος και δυναμικός εταίρος, να συστρατευθούν σε έναν αγώνα βιωσιμότητας όχι πλέον των τεκμηρίων, αλλά του ίδιου του φυσικού και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος.

Και η International Federation of Library Associations (IFLA) αναγνωρίζει τη συμβολή των βιβλιοθηκών και των υπηρεσιών έρευνας στη σύγκλιση προς τους ΣΒΑ, τονίζοντας τον σύγχρονο, διευρυμένο ρόλο τους ως φορέων που ενθαρρύνουν την καινοτομία, τη δημιουργικότητα και την πρόσβαση στη γνώση (IFLA, 2014, 2018).

Σε ό,τι αφορά τις κοινοβουλευτικές βιβλιοθήκες, ειδικότερα, στις οποίες ειδολογικά εντάσσεται η Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, ως εκ της αποστολής τους προκρίνεται η επίτευξη του στόχου 16, που αποσκοπεί στο να «προωθήσει τις ειρηνικές και συμπεριληπτικές κοινωνίες για τη βιώσιμη ανάπτυξη, να παράσχει πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε όλες και όλες και να οικοδομήσει αποτελεσματικούς, λογοδοτικούς και συμπεριληπτικούς θεσμούς σε όλα τα επίπεδα». Στα επόμενα χρόνια τα Κοινοβούλια θα αναλάβουν καθοδηγητικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση, μέσα από τη θέσπιση νομοθεσίας υπέρ της βιωσιμότητας και της αειφορίας, την εκπροσώπηση των συμφερόντων της κοινωνίας των πολιτών, τη θεσμική κατοχύρωση συμπεριληπτικών πολιτικών και τη θωράκιση αποτελεσματικών και διαφανών θεσμών σε όλα τα επίπεδα με λογοδοσία (στόχος 16.6) και ανταποκριτική (responsive), συμπεριληπτική, συμμετοχική και αντιπροσωπευτική λήψη αποφάσεων (υποστόχος 16.7) (IFLA 2022, 71-72· IPU, 2016). Παράλληλα, εννοιολογώντας τους ΣΒΑ ως πλέγμα συλλειτουργούντων δεικτών αναφοράς και όχι ως διακριτά κριτήρια, οι Κοινοβουλευτικές Βιβλιοθήκες οφείλουν να κινητοποιηθούν προς την ενεργοποίηση και άλλων στόχων, όπως ο στόχος 4 (Ποιοτική Εκπαίδευση), ο στόχος 5 (Ισότητα των Φύλων), ο στόχος 10 (Λιγότερες Ανισότητες) και ο στόχος 11 (Βιώσιμες Πόλεις και Κοινότητες).

2. Το πρόγραμμα εξωστρέφειας της Βιβλιοθήκης της Βουλής ως εργαλείο βιώσιμης ανάπτυξης

Σε αυτό το πλαίσιο, στόχος της παρούσας ανακοίνωσης είναι να παρουσιάσει όψεις του προγράμματος εξωστρέφειας της Βιβλιοθήκης της Βουλής (στο εξής: BB) που συμβάλλουν στη σύγκλιση προς τους ΣΒΑ, καθώς τα τελευταία χρόνια η BB αξιοποιεί τον γενικό χαρακτήρα, τη μακρά παράδοση και την ιστορία της, για να προσφέρει συστηματικά ένα σύνολο δραστηριοτήτων προς διαφοροποιημένα κοινά απεύθυνσης (βουλευτές, ερευνητές και μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας, πολίτες), διά ζώσης ή/και με τη συνδρομή της τεχνολογίας.

2.1 Η αφετηρία

Η έννοια της εξωστρέφειας για τη BB δεν αποτελεί συγκυριακή επιλογή, αντίθετα έχει βαθιές ρίζες: σχεδόν τριάντα χρόνια πριν, το 1994, η Βουλή των Ελλήνων αποφάσισε να ανοίξει τις πόρτες του Μεγάρου του Κοινοβουλίου στο ευρύ κοινό. Σημείο εκκίνησης αποτέλεσε η συμπλήρωση 150 χρόνων από την ψήφιση του πρώτου Συντάγματος και η συνακόλουθη έναρξη της συνταγματικής Ιστορίας και του κοινοβουλευτικού βίου του ανεξάρτητου Ελληνικού Κράτους. Σε ειδική πανηγυρική συνεδρίαση η Ολομέλεια ανακήρυσσε το 1994 ως «Έτος Κοινοβουλευτικής Μνήμης» και προϋδέαζε για τη διοργάνωση μιας σειράς εκδηλώσεων, που στόχο είχαν να αναδείξουν «τις σημαντικές στιγμές της Κοινοβουλευτικής

μας ιστορίας και την τεράστια συμβολή των Κοινοβουλευτικών θεσμών στη πρόοδο και την ευημερία του Ελληνικού Λαού»¹. Η Βιβλιοθήκη είχε ενεργό ρόλο σε αυτές καθώς, μεταξύ άλλων, ανέλαβε να διοργανώσει έκθεση με ιστορικά αντικείμενα και κειμήλια της νεότερης Ελλάδας. Υποδεχόμενη στην εμβληματική αίθουσα Τροπαίων (πλέον Αίθουσα Ελευθερίου Βενιζέλου) σχολεία και πολίτες, άνοιγε συστηματικά και καθημερινά τη Συλλογή της, συντασσόμενη με την πρόθεση του κυρίαρχου σώματος να είναι «στον τόπο μας το Κοινοβούλιο θεσμός ανοικτής δημοκρατίας, [...] θεσμός και ανοικτής κοινωνίας»². Εγκαινιάστηκε, έτσι, μια σημαντική, πρόσθετη των μέχρι τότε υπηρεσιών της, αρμοδιότητα της Βιβλιοθήκης: πέραν της λειτουργίας των ανοιχτών αναγνωστηρίων της, που υποδέχονταν καθ' όλο τον 20ό αι. και εξακολουθούν να υποδέχονται καθημερινά το κοινό, η ΒΒ αναλάμβανε τη διοργάνωση δράσεων εξωστρέφειας.

2.2 Το κτηριακό απόθεμα

Ορόσημο σε αυτή την πορεία ανοίγματος της ΒΒ προς την κοινωνία έμελλε να είναι το 2000 η εξολοκλήρου παραχώρηση στη Βουλή των Ελλήνων του κτηρίου του πρώην Δημόσιου Καπνεργοστασίου Αθηνών στην περιοχή του Κολωνού, ενός επιβλητικού βιομηχανικού κτηρίου, που συμμετείχε στις εξελίξεις της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας από τον Μεσοπόλεμο και εξής (Βλασσοπούλου & Δάρα, 2021). Τοπόσημο της γειτονιάς του και της, πολυπολιτισμικής και με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, ευρύτερης περιοχής, χαρακτηρίστηκε από το 1989 μνημείο ιστορικής κληρονομιάς³. Η ιστορία του, το μέγεθός του και η θέση του συγκροτούν ένα καταλυτικό τρίπτυχο που καθόρισαν και καθορίζουν έως σήμερα, εν πολλοίς, τις κεντρικές λειτουργίες, τις χρήσεις και το κοινό του. Όπως καταγραφόταν ήδη στο παραχωρητήριο της Κτηματικής Εταιρίας του Δημοσίου, το 2000, εκπεφρασμένη πρόθεση της Πολιτείας αποτελούσε η μετατροπή του Καπνεργοστασίου της Λένορμαν 218 σε έναν «πολυλειτουργικό Χώρο Πολιτισμού», ανοικτό σε όλους τους πολίτες με πυρήνα τη σχεδιαζόμενη «Βιβλιοθήκη Πόλης» της Βουλής⁴. Η πρόθεση αυτή άρχισε να υλοποιείται το 2003-2004 με τη μεταφορά, σε πρώτο χρόνο, της Μπενακειού Βιβλιοθήκης σε αίθουσες του «εγκαταλελειμμένου χώρου» του και στη συνέχεια με τη «λειτουργία του [συνολικά] ως χώρου της Βιβλιοθήκης της Βουλής» και με τη συγκρότηση της νέας, δυναμικής «Βιβλιοθήκης Πόλης»⁵, που προικοδοτούνταν με τη μεταφορά του κύριου όγκου των βιβλιακών συλλογών από το κτήριο του Κοινοβουλίου. Προς αυτή τη στόχευση, τη δημιουργία, δηλαδή, ενός «πολιτιστικού κέντρου με άξονα το βιβλίο» και με εμβέλεια στον «ευρύτερο χώρο της περιοχής στην οποία εντάσσεται και της οποίας αποτελεί τοπόσημο» κατέτειναν οι κτηριολογικές μελέτες που εκπονήθηκαν, για να διερευνηθούν οι δυνατότητες αποκατάστασης και χρήσης

1 Ειδική Ημερήσια Διάταξη, Πρακτικά Βουλής, Η' Περίοδος, Σύνοδος Α', Συνεδρίαση ΠΑ', Πέμπτη 17 Μαρτίου 1994, σ. 3388.

2 Ό.π.

3 Το κτήριο χαρακτηρίστηκε, μαζί με τον μηχανολογικό του εξοπλισμό, ιστορικό διατηρητέο μνημείο με το σκεπτικό ότι «αποτελεί σημαντικό δείγμα βιομηχανικής αρχιτεκτονικής και μαρτυρία που συμβάλλει στην ολοκληρωμένη μελέτη και παρουσίαση της ιστορικής εξέλιξης της καπνοβιομηχανίας στην Ελλάδα ως προς τις συνθήκες παραγωγής, τον τρόπο παραγωγής και επιχειρηματικής οργάνωσης» (ΦΕΚ Β', αρ. 664/1.9.1989).

4 Παραχωρητήριο ΚΕΔ, 25.4.2000.

5 Πρακτικά Βουλής, Ι' Περίοδος, Σύνοδος Δ', Συνεδρίαση ΚΒ', Τρίτη 11 Νοεμβρίου 2003, σ. 1068-1069 και Πρακτικά Βουλής, ΙΑ' Περίοδος, Σύνοδος Α', Συνεδρίαση ΞΒ', Τρίτη 16 Νοεμβρίου 2004, σ. 2873.

του κτηρίου της οδού Λένορμαν 218⁶.

Το πρ. Δημόσιο Καπνεργοστάσιο και το Μέγαρο του Κοινοβουλίου αποτελούν επί του παρόντος τα δύο εμβληματικά κτήρια που φιλοξενούν τις υπό παρουσίαση δράσεις εξωστρέφειας. Την επόμενη πενταετία, στο κτηριακό απόθεμα της ΒΒ αναμένεται να προστεθεί και το ανακαινισμένο κτήριο της Μπενακείου Βιβλιοθήκης, στη συμβολή των οδών Κολοκοτρώνη και Ανθίμου Γαζή.

2.3 Οι άξονες

Βασική πηγή τροφοδότησης των δράσεων εξωστρέφειας αποτελεί ο πλούτος και η ποικιλία της Συλλογής της ίδιας της ΒΒ: βιβλία όλων των κατηγοριών από την αρχή της Τυπογραφίας έως τις μέρες μας, ιστορικά και ενεργά αρχεία που παράγονται κατά την κοινοβουλευτική διαδικασία, ιδιωτικά αρχεία προσωπικοτήτων, πολιτικών και λογίων, χειρόγραφοι κώδικες από τη βυζαντινή περίοδο έως τον 19ο αι., εφημερίδες και περιοδικά, χάρτες, έργα τέχνης, φωτογραφίες και ιστορικά αντικείμενα αξιοποιούνται για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση προγραμμάτων και υπηρεσιών που κατασκευάζουν συνολικά την ταυτότητα μιας βιβλιοθήκης ανοικτής, διαφανούς, συμπεριληπτικής και συντονισμένης με τις σύγχρονες ανάγκες της κοινωνίας των πολιτών.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι βασικοί άξονες του προγράμματος εξωστρέφειας της ΒΒ με βάση τις ομάδες απεύθυνσης, μέσα από ενδεικτικά, και όχι εξαντλητικά, παραδείγματα.

2.3.1 Δράσεις για την εκπαιδευτική κοινότητα

Η εκπαιδευτική κοινότητα ανέκαθεν αποτελούσε βασικό κοινό-στόχο για τη ΒΒ. Πέραν των «παραδοσιακών» επετειακών εκθέσεων ιστορικού προσανατολισμού, κατά τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον έχει διευρυνθεί και σε νέα πεδία, με στόχο την προσέκλυση των νεανικών ακροατηρίων. Π.χ.:

Η έκθεση Γλωσσόπολις

Η Γλωσσόπολις (σε συνδιοργάνωση με τον Σύνδεσμο Υποτρόφων του Ιδρύματος Ωνάση) είναι η πρώτη έκθεση με την οποία η ΒΒ σύστησε το 2016 στο ευρύ κοινό το Δημόσιο Καπνεργοστάσιο· αποτελεί πολυμεσική έκθεση, που αναδεικνύει τη συγχρονική ποικιλότητα της Νέας Ελληνικής στις γεωγραφικές, κοινωνικές και υφολογικές της διαστάσεις, αξιοποιώντας τη μεταφορά της γλώσσας ως πόλης μέσα από δεκατέσσερις (14) διαφορετικές διαδρομές. Συνταιριάζοντας τον επιστημονικό λόγο με την εικόνα και τις νέες τεχνολογίες με παραδοσιακά εκθέματα, η Έκθεση και το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που την πλαισιώνει οδηγούν τον επισκέπτη/την επισκέπτρια στα «μονοπάτια» της γλώσσας των νέων, της γλώσσας του διαδικτύου, των λόγιων στοιχείων, της λογοτεχνίας αλλά και του γλωσσικού σεξισμού,

6 Βλ. «Διερεύνηση των δυνατοτήτων αποκατάστασης και ένταξης νέων χρήσεων στο επί της οδού Λένορμαν κτήριο του Παλαιού Καπνεργοστασίου», ερευνητικό έργο που πραγματοποιήθηκε από το ΕΜΠ (Σχολή Πολιτικών Μηχανικών και Αρχιτεκτόνων Μηχανικών) το 2008, καθώς και την κτηριολογική μελέτη για τη μελλοντική επανάχρηση του κτηρίου από τη Βουλή των Ελλήνων, που εκπονήθηκε το 2019 από την Κατερίνα Γκιουλέκα, αρχιτέκτονα μηχανικό ΕΜΠ.

των περιθωριακών ιδιωμάτων κ.ά. Κατά την περίοδο της πανδημίας COVID, η έκθεση μετατράπηκε στο ψηφιακό εργαλείο Γλωσσόπολις,⁷ διαθέσιμο μέσω της ιστοσελίδας της ΒΒ.

Λέξεις που πληγώνουν, λέξεις που χαμογελούν

Το βιωματικό εργαστήριο Λέξεις που πληγώνουν, λέξεις που χαμογελούν επικεντρώνεται στον γλωσσικό προσδιορισμό της διαφορετικότητας και τον λεκτικό εκφοβισμό στο σχολικό περιβάλλον. Διαρθρωμένο γύρω από έξι άξονες, που αντιστοιχούν σε ισάριθμες θεματικές κατηγορίες διαφορετικότητας (εξωτερική εμφάνιση, νοημοσύνη, κοινωνικό φύλο και σεξουαλικές προτιμήσεις, κοινωνικοοικονομική κατάσταση, εθνική και εθνοτική προέλευση και ασθένεια-αναπηρία), το Εργαστήριο επιδιώκει να λειτουργήσει ως προληπτική παρέμβαση μεταγλωσσικής ευαισθητοποίησης. Με την έκδοση του σχετικού συνοδευτικού Οδηγού για εκπαιδευτικούς (βλ. Καμηλάκη 2020),⁸ που περιλαμβάνει το εκπαιδευτικό υλικό του Εργαστηρίου, προσφέρεται ένα επιπλέον μεθοδολογικό εργαλείο για την τραυματική ή τη θεραπευτική δύναμη των λέξεων, χρήσιμο για συζητήσεις εντός της τάξης.

Προγράμματα φιλιαναγνωσίας

Με βασικούς στόχους την καλλιέργεια της φιλιαναγνωσίας σε εφηβικές ηλικίες, την ανάδειξη δεξιοτήτων κριτικής ανάγνωσης και τη γνωριμία με τα τεκμήρια και τις υπηρεσίες της ΒΒ, υλοποιούνται προγράμματα φιλιαναγνωσίας στο Καπνεργοστάσιο, όπως η πιλοτική Εφηβική Λέσχη Ανάγνωσης, με τη συμμετοχή τεσσάρων σχολείων. Στον κύκλο της προηγούμενης σχολικής χρονιάς, μέσα από την ανάγνωση τριών λογοτεχνικών βιβλίων που επικεντρώνονται στη Μικρασιατική Καταστροφή, οι μαθητές/μαθήτριες κλήθηκαν τόσο στο σχολείο τους όσο και σε μηνιαίες συναντήσεις στον χώρο της Βιβλιοθήκης να εκφραστούν με λόγο, ζωγραφική, τραγούδι κ.λπ., αλλά και να συνεργαστούν με συνομήλικούς τους από άλλα σχολεία. Τα αποτελέσματα της δημιουργικής απασχόλησης των συμμετεχόντων/συμμετεχουσών παρουσιάστηκαν σε μια μεγάλη γιορτή που διοργανώθηκε στο Καπνεργοστάσιο, με τίτλο «Δώρα φερόμενα από τη Σμύρνη».

Η αξιοποίηση του βιβλίου ως εργαλείου γνώσης και έρευνας, αλλά και ως πηγής ευχαρίστησης βρίσκεται και στο επίκεντρο του εκπαιδευτικού προγράμματος Στα βιβλία λέμε... ΝΑΙ!, απευθυνόμενο σε μαθητές και μαθήτριες της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Στο ίδιο πνεύμα, στο Μέγαρο της Βουλής είχαν υλοποιηθεί στο παρελθόν τα προγράμματα Βρες το βιβλίο σου, για παιδιά προσχολικής/πρώτης σχολικής ηλικίας, και Χρονογέφυρες για το βιβλίο ως μέσο διαγενεακής προσέγγισης (βλ. Lopez et al. 2016), τα οποία ανεστάλησαν λόγω πανδημίας και θα επανενεργοποιηθούν κατά το σχολικό έτος 2022-2023.

7 Βλ. <https://library.parliament.gr/%CE%95%CE%BA%CE%B8%CE%AD%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/%CE%93%CE%9B%CE%A9%CE%A3%CE%A3%CE%9FPOLIS/%CE%A8%CE%B7%CF%86%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%95%CF%86%CE%B1%CF%81%CE%BC%CE%BF%CE%B3%CE%AD%CF%82>

8 Βλ. <https://library.parliament.gr/%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B9%CE%BA%CE%AE/%CE%95%CE%BA%CE%B4%CF%8C%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/%ce%bb%ce%b5%ce%ba%cf%84%ce%b9%ce%ba%cf%8c%cf%82-%ce%b5%ce%ba%cf%86%ce%bf%ce%b2%ce%b9%cf%83%ce%bc%cf%8c%cf%82-%ce%bf-%cf%83%cf%8d%ce%b3%cf%87%cf%81%ce%bf%ce%bd%ce%bf%cf%82-171%cf%80%cf%81%ce%bf%ce%ba%cf%81%ce%bf%cf%8d%cf%83%cf%84%ce%b7%cf%82187-5>

Επιμορφωτικά Σεμινάρια για εκπαιδευτικούς

Η συνεργασία με Περιφερειακά Κέντρα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού (ΠΕ.Κ.Ε.Σ.) και με τους υπεύθυνους πολιτιστικών θεμάτων της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για τη διοργάνωση σεμιναρίων και εργαστηρίων για εκπαιδευτικούς έχει ως επίκεντρο την εξοικείωση των εκπαιδευτικών με τις πηγές, τις συλλογές και τις δράσεις της ΒΒ, ώστε να τις αξιοποιήσουν στο διδακτικό τους έργο. Μέχρι σήμερα έχουν οργανωθεί τρεις κύκλοι των τεσσάρων σεμιναρίων, με τίτλο «Καλλιεργώντας κουλτούρα αναγνώστη Τύπου», «Στα ίχνη του Δημόσιου Καπνεργοστασίου Αθηνών» και «Αναπαραστάσεις του '21 στον Τύπο και τις ιστορικές πηγές». Για το σχολικό έτος 2022-2023 προγραμματίζεται η διοργάνωση επιμορφωτικών σεμιναρίων για τη διαθεματική διδακτική αξιοποίηση του κοινοβουλευτικού υλικού, όπως είναι τα Πρακτικά της Ολομέλειας ή/και των Επιτροπών, τα μέσα κοινοβουλευτικού ελέγχου κ.ά.

2.3.2 Δράσεις με επίκεντρο τη «γειτονιά» και τις κοινότητες πρακτικής

Τα τελευταία χρόνια τονίζεται όλο και περισσότερο ο ρόλος των βιβλιοθηκών στη διά βίου μάθηση (Sabo, 2017) και την κατασκευή κοινοτήτων πρακτικής (communities of practice, Wenger, 1998), δηλαδή ομάδων που μοιράζονται κοινά ενδιαφέροντα και δραστηριότητες και αλληλεπιδρούν με βάση αυτά (Scott, 2011).

Σε αυτό το πλαίσιο, η ΒΒ προσφέρει ένα ευρύ φάσμα δράσεων, που κυμαίνονται από τις θεματικές ξεναγήσεις στις Ειδικές Συλλογές (π.χ. για την ιστορία της γραφής ή του έντυπου βιβλίου), μέχρι τη Λέσχη Ανάγνωσης ενηλίκων (με θεματικές όπως ο «Ο Άλλος εν Διωγμώ» για το 2022). Ειδικά σε ό,τι αφορά το πρ. Δημόσιο Καπνεργοστάσιο επιδιώκεται η διασύνδεσή του με τη συνοικία του Κολωνού, η εξοικείωση του κοινού με την ιστορία και τις χρήσεις του (π.χ. μέσα από αρχιτεκτονικές ξεναγήσεις, σε συνεργασία με τη Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών της Βουλής⁹) και η ενεργοποίηση τοπικών συλλογικοτήτων (π.χ. με τη λειτουργία δανειστικής βιβλιοθήκης).

2.3.3 Δράσεις για τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες

Οι βιβλιοθήκες ως εκ της αποστολής τους καθιστούν τη γνώση και την πληροφόρηση προσβάσιμη σε όλους, συμπεριλαμβανομένων πληθυσμιακών ομάδων όπως οι μετανάστες, οι πρόσφυγες, οι μειονότητες, οι αυτόχθονες πληθυσμοί και τα άτομα με αναπηρίες, ενδυναμώνοντάς τες και υποστηρίζοντας την κοινωνική, πολιτική και οικονομική τους ενσωμάτωση (Kosciejew, 2019).

Με αυτό το σκεπτικό προσφάτως υλοποιήθηκε με πρωτοβουλία της ΒΒ η ακουστική παραγωγή του Συντάγματος της Ελλάδος και του Κανονισμού της Βουλής, σε συνεργασία με την ΑΜΚΕ «Διαβάζω για τους άλλους», προκειμένου οι εντυποανάπηροι πολίτες να έχουν πρόσβαση σε δύο καταστατικά κείμενα της ελληνικής Πολιτείας σε μορφή ηχητικών βιβλίων,

⁹ Οι ξεναγήσεις αυτές συμπληρώνονται με τη συστηματική συμμετοχή της Βιβλιοθήκης στις δράσεις Open House Athens, του δικτύου Athens Culture Net και του Περίπατου του Βιβλίου, που διοργανώνει η Ένωση Ελληνικού Βιβλίου.

διαθέσιμων μέσω της ιστοσελίδας της ΒΒ.¹⁰

Σε ό,τι αφορά τους πρόσφυγες και τους μετανάστες, σχεδιάζεται η επικαιροποιημένη υλοποίηση του πιλοτικού προγράμματος Όλα (;) επιτρέπονται (σε συνεργασία με το Ε.Κ.Π.Α. και το Υπουργείο Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης), ένα βιωματικό εργαστήριο κοινωνιοπραγματολογικής (sociopragmatic) επίγνωσης, με στόχο τη δυνατότητα χρήσης της ελληνικής γλώσσας ως εργαλείου επικοινωνίας και ενσωμάτωσης, καθώς και την ανάδειξη των διαγλωσσικών και διαπολιτισμικών αλληλεπιδράσεων της κουλτούρας προέλευσης με την κουλτούρα υποδοχής.

Επίσης, στον προσεχή σχεδιασμό της ΒΒ εντάσσεται η δημιουργία Μονάδας Προσβασιμότητας στο Καπνεργοστάσιο, η οποία θα καταρτίζει τις πολιτικές και θα σχεδιάζει υπηρεσίες για ΑμεΑ, εντυποανάπηρους πολίτες και άλλες κατηγορίες ατόμων με διαφορετικότητα (π.χ. στούντιο ηχογράφησης για την παραγωγή κοινοβουλευτικού και λοιπού υλικού σε ακουστική μορφή, ενεργοποίηση του θεσμού της «Ανθρώπινης βιβλιοθήκης», κινητές βιβλιοθήκες που επιτρέπουν στα Ειδικά Σχολεία και τις δομές φροντίδας ΑμεΑ να έχουν πρόσβαση σε συλλογές και υπηρεσίες της ΒΒ κ.ά.).

2.3.4 Δράσεις για τους απομακρυσμένους χρήστες

Η σχέση του πολιτικού κέντρου με την περιφέρεια και με τους φίλους της ΒΒ εντός κι εκτός Ελλάδος αποτυπώνεται όλο και συστηματικότερα σε δράσεις όπως η ενίσχυση βιβλιοθηκών σχολείων και δήμων, η μεταφορά επετειακών εκθέσεων ή/και η οργάνωση μόνιμων εκθέσεων σε ιστορικούς χώρους εκτός Αθηνών. Πιο πρόσφατο παράδειγμα αυτής της πτυχής του έργου της ΒΒ είναι η συνεργασία με τον Δήμο Μεγίστης, που ξεκίνησε την περσινή χρονιά και οδήγησε, αφενός, στη συνδιοργάνωση το καλοκαίρι του 2022 θεατρικής παράστασης που υλοποιήθηκε στο Καστελλόριζο, με θέμα την Μικρασιατική Καταστροφή, και, αφετέρου, στον σχεδιασμό της συνδιοργάνωσης του Φεστιβάλ Γρίφων Καστελλόριζου, τον Δεκέμβριο του 2022 στο Καπνεργοστάσιο.

Προς την κατεύθυνση της διεύρυνσης της προσβασιμότητας και του μη αποκλεισμού των κατοίκων άλλων περιοχών, πλην της πρωτεύουσας, χρησιμοποιούνται πλέον συστηματικά ψηφιακά εργαλεία (Subramaniam et al., 2018) όπως η τρισδιάστατη εικονική περιήγηση που πλαισίωσε την επετειακή έκθεση Αντικρίζοντας την Ελευθερία! Στη Βουλή των Ελλήνων, δύο αιώνες μετά,¹¹ η οποία φιλοξενείται στο Μέγαρο του Κοινοβουλίου και ως αφηγηματικό καμβά αξιοποιεί τον τοιχογραφικό διάκοσμο του κτηρίου, τη Ζωφόρο της Επανάστασης που κοσμεί την Αίθουσα Τροπαίων (πλέον Αίθουσα Ελευθερίου Βενιζέλου). Λόγω των περιοριστικών μέτρων που επέβαλε η πανδημία, αλλά και ως στρατηγική επιλογή, η Έκθεση, που εγκαινιάστηκε τον Απρίλιο του 2021, προσφέρεται και διαδικτυακά, μέσα από ειδική θεματική

10 Βλ. <https://library.parliament.gr/%CE%95%CE%BA%CE%B8%CE%AD%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/171%ce%b3%ce%b9%ce%b1-%ce%bd%ce%b1-%ce%b1%ce%ba%ce%bf%cf%8d%ce%bd%ce%b5-%ce%bc%ce%b5-%cf%84%ce%b1-%ce%bc%ce%ac%cf%84%ce%b9%ce%b1-%ce%bc%ce%b1%cf%82-%ce%ba%ce%b1%ce%b9-%ce%bd%ce%b1-%ce%b4%ce%b9%ce%b1%ce%b2%ce%ac%ce%b6%ce%bf%cf%85%ce%bd-%ce%bc%ce%b5-%cf%84%ce%b7-%cf%86%cf%89%ce%bd%ce%ae-%ce%bc%ce%b1%cf%82187>

11 Βλ. <https://www.antikrizontas-tin-eleftheria.gr/>

ιστοσελίδα στην ελληνική και την αγγλική γλώσσα αναπαράγοντας ένα ολοκληρωμένο ψηφιακό αποτύπωμα του εκθεσιακού αφηγήματος, προσβάσιμο σε όλες και όλους τους πολίτες.

2.4 Αντί επιλόγου

Παρά το γεγονός ότι στη διεθνή βιβλιογραφία συχνά επισημαίνεται η ανάγκη για περαιτέρω συγκεκριμενοποίηση των ΣΒΑ (Hák et al., 2016), αναμφίβολα το εν λόγω πλαίσιο αναφοράς αναδεικνύει τις βιβλιοθήκες σε θεσμούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της κοινωνικής δικαιοσύνης (Taylor & Jaeger, 2016). Αν και η έννοια της βιωσιμότητας για τη ΒΒ και για κάθε βιβλιοθήκη περιλαμβάνει ποικίλες όψεις, όπως η διατήρηση και η συντήρηση των αναλογικών και ψηφιακών τεκμηρίων, η πρόσβαση στην πληροφορία και το κριτικό φιλτράρισμα αυτής¹² κ.ά., στην παρούσα ανακοίνωση έμφαση δόθηκε στη συμβολή του προγράμματος εξωστρέφειας της ΒΒ στην επίτευξη των ΣΒΑ. Στα επόμενα χρόνια και στο πλαίσιο του μετασχηματισμού του κοινωνικοπολιτισμικού ρόλου των βιβλιοθηκών προς καινοτόμες κατευθύνσεις, όπως η εξάσκηση των χρηστών στην ανίχνευση των ψευδών ειδήσεων (Batchelor, 2017), η υποστήριξη της επιχειρηματικότητας (Bishop et al., 2016), τα προγράμματα οικογενειακής ενδυνάμωσης (Lopez et al., 2016), η διά βίου μάθηση για την τρίτη ηλικία (Sabo, 2017) κ.ο.κ., η ΒΒ είναι έτοιμη να ανταποκριθεί στις νέες προκλήσεις, θέτοντας το βιβλιακό και αρχειακό της απόθεμα, αλλά και το ανθρώπινο δυναμικό της στην υπηρεσία της κοινωνίας των πολιτών.

Βιβλιογραφία

- Audunson, R., et al. (2019). Public libraries as an infrastructure for a sustainable public sphere. *Journal of Documentation*, 75(4), 773-790.
- Βλασσοπούλου, Μ. & Δάρα, Π. (2021). Το Δημόσιο Καπνεργοστάσιο Αθηνών της οδού Λένορμαν. *Δομές*, 159, 50-65.
- Batchelor, O. (2017). Getting out the truth: The role of libraries in the fight against fake news. *Reference Services Review*, 45(2), 143-148.
- Bertot, C.J., Jaeger, P.T. & Grimes, J.M. (2012). Promoting transparency and accountability through ICTs, social media, and collaborative e-government. *Transforming Government, People, Process and Policy*, 6(1), 78-91.
- Bishop, B.W. et al. (2016). The role of public libraries in small business development. *Public Library Quarterly*, 35(1): 37-48
- Hák, T., Janoušková, S., Moldan, B. (2016). Sustainable Development Goals: A need for relevant indicators. *Ecological Indicators*, 60, 565-573.
- Hauke, P., Charney, M. & Sahavirta, H. (eds) (2018). *Going Green: Implementing Sustainable Strategies in Libraries around the World: Buildings, Management, Programmes and Services*. Berlin, Boston, De Gruyter Saur.
- IFLA (2004). Draft statement on indigenous knowledge. *IFLA Journal*, 30(2), 177-178.
- IFLA (2012). *Empowering Women and Girls through ICT*. Libraries Issue Brief, October 2012. The Hague, Beyond

12 Σε αυτό το πλαίσιο, υπό επεξεργασία βρίσκεται η ιδέα δημιουργίας Κέντρου Πληροφοριακής Παιδείας στο Καπνεργοστάσιο για την εκπαίδευση των χρηστών σε πεδία της καθημερινότητας, όπως η συμπλήρωση αιτήσεων εύρεσης εργασίας ή έναρξης επιχειρηματικής δραστηριότητας, η πραγματοποίηση ηλεκτρονικών συναλλαγών, ο εντοπισμός βιβλιογραφίας για την κατάρτιση επαγγελματιών προτάσεων κ.ά.

Access.

IFLA (2014). Access and Opportunity for All: How Libraries Contribute to the United Nations 2030 Agenda. Διαθέσιμο σε:

<https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/topics/libraries-development/documents/access-and-opportunity-for-all.pdf>

IFLA (2018). Libraries and the Sustainable Development Goals: a Storytelling Manual. The Hague, IFLA.

IFLA (2022). Guidelines for Parliamentary Libraries, 3rd Edition. Διαθέσιμο σε: <https://www.ifla.org/news/guidelines-for-parliamentary-libraries-3rd-edition/>

IPU (Inter-Parliamentary Union) (2016). Parliaments and the Sustainable Development Goals. A Self-Assessment Toolkit. Διαθέσιμο σε: file:///C:/Users/user/Downloads/en-_sdg-toolkit-web.pdf

Καμηλάκη, Μ. (2020). Λέξεις που πληγώνουν, λέξεις που χαμογελούν. Βιοματικό εργαστήριο για τον λεκτικό εκφοβισμό στο σχολικό περιβάλλον. Οδηγός για εκπαιδευτικούς. Αθήνα, Βιβλιοθήκη της Βουλής.

Kosciejew, M. (2019). Information's importance for refugees: Information technologies, public libraries, and the current refugee crisis. *Library Quarterly*, 89(2), 79-98.

Lopez, M.E., Caspe, M., McWilliams, L. (2016). Public Libraries: A Vital Space for Family Engagement. Cambridge, MA, Harvard Family Research Project.

McLoughlin, C. & Morris, A. (2004). UK Public Libraries: Roles in Adult Literacy Provision. *Journal of Librarianship and Information Science*, 36, 37-46.

Nicholas, M.T. & Perpetual, A.E. (2015). Library and Education: Panacea for Sustainable Development in Nigeria. *Asian Journal of Information Science and Technology*, 5(2), 28-31.

Omona, W., (2020). The roles of library and information services in achieving Sustainable Development Goals (SDGs) in Uganda. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*. 4018. Διαθέσιμο σε: <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/4018>.

Pateman, J. & Vincent, J. (2010). Public Libraries and Social Justice. London, Routledge.

Sabo, R.M. (2017). Lifelong learning and library programming for third agers. *Library Review*, 66(1/2), 39-48.

Scott, R. (2011). The role of public libraries in community building. *Public Library Quarterly*, 30:3, 191-227.

Subramaniam, M., et al. (2018). Using technology to support equity and inclusion in youth library programming: Current practices and future opportunities. *Library Quarterly*, 88(4), 315-331.

Taylor, N.G., Jaeger, P.T. (eds) (2016). Perspectives on Libraries as Institutions of Human Rights and Social Justice. London, Emerald.

United Nations (2015). Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. New York, United Nations.

United Nations (2019). Contribution of libraries to the SDGs. Sustainable Development Goals Partnerships. Διαθέσιμο σε: <https://sustainabledevelopment.un.org/partnership/?p=10909>

Wenger, E. 1998. Communities of practice: learning, meaning, and identity. Cambridge, Cambridge University Press.

Β' Συνεδρία

Η ηθική στη
βιβλιοθηκονομική πρακτική

Κώδικας Ηθικής της Καταλογογράφησης: τι είναι και γιατί τον χρειαζόμαστε

Ελισάβετ Χανταβαρίδου^{1,2}

¹ Βιβλιοθηκονόμος, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης, elisach@uom.edu.gr

² Υποψ. Διδάκτωρ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Τμήμα Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης, echantavaridou@uniwa.gr

Cataloguing Code of Ethics: what it is and why we need it

Elisavet Chantavaridou^{1,2}

¹ Librarian, University of Macedonia, Library and Information Centre, elisach@uom.edu.gr

² PhD candidate, University of West Attica, Department of Archival, Library and Information Studies, echantavaridou@uniwa.gr

Περίληψη

Τον Ιανουάριο 2021 δημοσιεύθηκε η τελική μορφή του ‘Cataloguing Code of Ethics’. Πρόκειται για ένα έγγραφο που είναι αποτέλεσμα μιας διεθνούς συνεργασίας της κοινότητας καταλογογράφων. Αρχικά συστάθηκε μια εξαμελής Διοικούσα Επιτροπή για την Ηθική στην Καταλογογράφηση με αντιπροσώπους από ΗΠΑ, Καναδά και Ηνωμένο Βασίλειο. Ωστόσο, πολλοί θέλησαν να συμμετέχουν σε αυτήν την προσπάθεια και από άλλες χώρες. Η διεθνής συμμετοχή επετεύχθη μέσα από τη σύσταση και λειτουργία ομάδων εργασίας που συνεργάστηκαν με σκοπό την έκδοση του ‘Cataloguing Code of Ethics’ (στα ελληνικά ‘Κώδικας ηθικής της Καταλογογράφησης’).

Η εισήγηση παρουσιάζει το ιστορικό και το περιεχόμενο του ‘Κώδικα Ηθικής της Καταλογογράφησης’. Γίνεται λόγος για την κριτική ματιά που οφείλουμε να έχουμε απέναντι στα εργαλεία που χρησιμοποιούμε ως καταλογογράφοι. Μέσα από παραδείγματα της διεθνούς βιβλιογραφίας γίνεται αναφορά στα ταξινομικά συστήματα Dewey και Library of Congress και στο πώς αυτά καθρέφτιζαν τα πιστεύω των λευκών αντρών της Αμερικής και περιθωριοποιούσαν τους «άλλους». Η εισήγηση παρουσιάζει, επίσης, την ανεπίσημη ελληνική μετάφραση του ‘Cataloguing Code of Ethics’ που έκανε η γράφουσα και είναι διαθέσιμη από την ιστοσελίδα της Διοικούσας Επιτροπής για την Ηθική στην Καταλογογράφηση. Παρουσιάζονται τα σημεία του ‘Κώδικα Ηθικής’ και πώς αυτά μπορούν να λειτουργήσουν στην καθημερινότητά μας. Τέλος, γίνεται πρόταση προς το σώμα των συνέδρων να επιμεληθεί η ελληνική κοινότητα καταλογογράφων/βιβλιοθηκονόμων το τελικό κείμενο της μετάφρασης, αλλά και το ίδιο το περιεχόμενό του, μέσα από μια κοινή διαδικτυακή προσπάθεια.

Λέξεις κλειδιά

Ηθική, Καταλογογράφηση, Κώδικας ηθικής

Abstract

In January 2021 the final version of the ‘Cataloguing Code of Ethics’ was published. This document is the result of an international collaboration between members of the cataloguing community. A six-member Cataloging Ethics Steering Committee was formed with representatives from USA, Canada, and the United Kingdom. However, many more people wanted to participate in this effort from other countries as well. International participation was achieved through the formation and operation of working groups that worked together in order to finalize the ‘Cataloguing Code of Ethics’.

The paper introduces the ‘Cataloguing Code of Ethics’ and its statements of ethical principles. It suggests a critical mindset that we must keep when we use our cataloguing tools. Examples from international bibliography are given in regard to the classification systems of Dewey and Library of Congress and how they mirrored the beliefs of American white men and marginalized “others”. The paper also presents the unofficial Greek translation of the ‘Cataloguing Code of Ethics’ that was translated by this author and that is available from the Steering Committee’s website. The Code’s main points are presented and how they can function in our everyday working lives. Finally, it is suggested to the body of participants that the Greek librarian/cataloguing community edits the Greek translation, as well as the content of the ‘Cataloguing Code of Ethics’ from a Greek perspective, via a common online effort.

Keywords

Ethics, Cataloguing, Code of ethics

1. Εισαγωγή

Ο Κώδικας Ηθικής της Καταλογογράφησης¹ αποτελεί ένα έγγραφο που συντάχθηκε με σκοπό να καθοδηγεί και να δίνει απαντήσεις κάθε φορά που ένα μέλος της κοινότητας καταλογογράφησης αισθάνεται την ανάγκη για ηθική καθοδήγηση. Μέσα από την συλλογική εμπειρία και την σοφία των ανθρώπων που συμμετείχαν στη δημιουργία αυτού του δυναμικού εγγράφου δίνεται ένα πλαίσιο εργασίας των καταλογογράφων, οι οποίοι/οποίες έχουν την δύναμη να επηρεάζουν το πώς αναπαρίστανται οι πληροφοριακές πηγές μέσα από τις επιλογές που κάνουν (Cataloging Ethics Steering Committee, 2021).

Τα εργαλεία, τα εγχειρίδια και οι οδηγίες που χρησιμοποιούν οι καταλογογράφοι αποτελούν κωδικοποιημένη γνώση (Cataloging Ethics Steering Committee, 2021). Η γνώση αυτή μπορεί να έχει δημιουργηθεί από καταπιεστικά συστήματα τα οποία κληροδοτούν τα πνευματικά τους δημιουργήματα από γενιά σε γενιά. Η καταπίεση μπορεί να έχει τη μορφή της δουλείας, του ρατσισμού, της διάκρισης ή της κυρίαρχης τάσης να υπάρχει μια κανονικότητα κατά βάση και όλες οι υπόλοιπες κατηγορίες ανθρώπων να αποτελούν παρέκκλιση. Η κριτική βιβλιοθηκονομία² (critlib) εξετάζει με κριτικό πνεύμα και βασιζόμενη στις αρχές της κοινωνικής δικαιοσύνης όλες τις πλευρές της βιβλιοθηκονομικής εργασίας που σχετίζονται με τη δόμηση της γνώσης και το πώς αυτή επηρεάζεται από εξουσιαστικές δομές (Hendrix,

1 Cataloguing Code of Ethics

2 Critical librarianship

2020). Παρακλάδι της κριτικής βιβλιοθηκονομίας αποτελεί η κριτική καταλογογράφηση³ (critcat), η οποία επικεντρώνεται στο να κατανοήσει και να αλλάξει την οργάνωση της γνώσης που κωδικοποιεί καταπιεστικά συστήματα (Cataloging Ethics Steering Committee, 2021). Στην πρόσφατη δημοσίευσή της η Perera αναφέρεται στη συμπεριληπτική περιγραφή (inclusive description) και δίνει ορισμούς για πολλές έννοιες που σχετίζονται με αυτήν, όπως ethical description, ethical cataloging, radical cataloging, conscientious cataloging, reparative description και antiracist description (Perera, 2022). Η πληθώρα ορολογιών αναδεικνύει το πόσο σημαντικό είναι το ζήτημα της ηθικής στην εργασία του/της καταλογογράφου. Για τον ορισμό της συμπεριληπτικής περιγραφής η Perera δανείζεται τον ορισμό που έχει δώσει η Society of American Archivists: πρόκειται για την περιγραφή που αναγνωρίζει πως καμία αρχειακή εργασία δεν είναι ουδέτερη, συμπεριλαμβανομένης της περιγραφής, αλλά και πως μπορούν να παρθούν ενέργειες για την επανόρθωση και την αποφυγή προκατάληψης και επιβλαβούς γλώσσας στα βοηθήματα ανεύρεσης, τους καταλόγους και άλλες περιγραφές (Perera, 2022).

Από τις πρώτες που ερεύνησαν και έγραψαν πάνω στο θέμα της προκατάληψης, ειδικά στη δόμηση των θεματικών επικεφαλίδων και της θεματικής πρόσβασης γενικότερα, είναι η Hope A. Olson. Η ίδια αναφέρθηκε στο πώς επικράτησε στις θεματικές επικεφαλίδες της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου ως κυρίαρχος πολιτισμός ο πατριαρχικός πολιτισμός των Ευρωπαϊκών αποικιστών (Olson, 2000) ή αλλιώς των λευκών, Ευρωπαίων το έθνος, μπουρζουάδων, Χριστιανών, ετεροφυλόφιλων, αρτιμελών, ανδρών (μετάφραση από Perera, 2022). Σε ό,τι αφορά τα ταξινομικά συστήματα πολύ σημαντική είναι η έρευνα της Melissa Adler, η οποία τεκμηριώνει πώς υποβόσκει ο ρατσισμός και η προκατάληψη στα ταξινομικά συστήματα από τα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι σήμερα (Adler, 2017). Η Adler μελέτησε το σύστημα Expansive Classification του Charles Cutter, βάση πάνω στην οποία αναπτύχθηκαν άλλα ταξινομικά συστήματα όπως το Library of Congress Classification. Μελέτησε, επίσης, το Decimal Classification του Melvil Dewey, ο οποίος κατηγορήθηκε για αντισημιτισμό. Η Adler παραθέτει παραδείγματα περιθωριοποίησης (εμείς και οι άλλοι) όσον αφορά τους Αφροαμερικανούς, οι οποίοι κατατάσσονται σε χωριστή κατηγορία από τους “ανθρώπους των Ηνωμένων Πολιτειών (Αμερικανοί)”. Αλλά και στην περιγραφική καταλογογράφηση τίθενται ζητήματα διακρίσεων και προκαταλήψεων. Παράδειγμα αποτελεί η καταγραφή του φύλου στις εγγραφές καθιερώσεων φυσικών προσώπων. Το θέμα αναδείχθηκε έπειτα από μια δημοσίευση σχετικά με την υποχρεωτικότητα δήλωσης του φύλου (μία από τις 3 τιμές: άρρεν/ θήλυ/ άγνωστο) από τους/τις καταλογογράφους που ακολουθούσαν τις οδηγίες του σχήματος NACO. Οι διαστάσεις που έλαβε το ζήτημα ήταν τόσο μεγάλες που το 2016 αναθεωρήθηκε ο κανόνας 9.7 του RDA⁴ (Billey, Drabinski & Roberto, 2014).

Τα τελευταία χρόνια πληθαίνουν οι έρευνες πάνω σε ηθικούς προβληματισμούς που έχουν να κάνουν με την καταλογογράφηση. Πολύ ενδιαφέρουσα είναι η ανάπτυξη της Deborah Lee σχετικά με τον διαχωρισμό της ηθικής της καταλογογράφησης σε δύο κατηγορίες: η μία

3 Critical cataloging

4 Resource Description and Access

κατηγορία αφορά τον σχεδιασμό των συστημάτων/οδηγιών και η άλλη την ίδια την πράξη της ταξινόμησης/ ευρετηρίασης κτλ. με βάση αυτές τις οδηγίες (ARLIS UK & Ireland, 2022).

2. Ιστορικό δημιουργίας του Κώδικα

Ο Κώδικας Ηθικής της Καταλογογράφησης είναι το αποτέλεσμα μιας κοινής προσπάθειας από μια διεθνή κοινότητα καταλογογράφων και επιστημόνων πληροφόρησης. Την ευθύνη για την συγγραφή του Κώδικα φέρει η Διοικούσα Επιτροπή για την Ηθική στην Καταλογογράφηση⁵. Πρόκειται για 6 επαγγελματίες προερχόμενες ως επί το πλείστον από Πανεπιστήμια, καθώς μόνο ένα μέλος προέρχεται από Δημόσια βιβλιοθήκη. Την προεδρία της Επιτροπής έχουν από κοινού η Beth Shoemaker και η Karen Snow. Τα μέλη της Επιτροπής προέρχονται από τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, το Ηνωμένο Βασίλειο και τον Καναδά.

Η διαδικασία σύνταξης του Κώδικα ξεκίνησε το 2017 κατά τη διάρκεια των εργασιών του ετήσιου συνεδρίου της American Library Association (ALA). Εκεί πραγματοποιήθηκε ένα φόρουμ με διοργανωτή το CaMMS, τον Τομέα Διαχείρισης Καταλογογράφησης και Μεταδεδομένων⁶. Ο τίτλος του φόρουμ ήταν Power That Is Moral: Creating a Cataloging Code of Ethics (Cotterman, 2017). Οι ομιλήτριες Beth Shoemaker και Hope Olson πρότειναν τη δημιουργία ενός κώδικα ηθικής για καταλογογράφους, ο οποίος θα κάλυπτε τις ειδικές ανάγκες του κλάδου. Η συζήτηση συνεχίστηκε το 2018 κατά τη διάρκεια των εργασιών της χειμερινής συνάντησης της ALA (Miller, 2018). Εκεί συζητήθηκαν οι λεπτομέρειες για την σύνταξη ενός τέτοιου κώδικα, όπως το πώς θα δημιουργηθεί και τι θα καλύπτει. Στη συνέχεια οι συνάδελφοι του Ηνωμένου Βασιλείου απηύθυναν πρόσκληση στους συναδέλφους των ΗΠΑ για συνεργασία πάνω στο θέμα. Η πρόσκληση έγινε αποδεκτή και μάλιστα επεκτάθηκε και στους συναδέλφους του Καναδά. Με αυτόν τον τρόπο έφτασε η Διοικούσα Επιτροπή στην τελική της μορφή. Τον Φεβρουάριο 2019 έγινε η πρώτη συνάντηση της Επιτροπής, ενώ τον Απρίλιο 2019 η Επιτροπή ζήτησε εθελοντές οι οποίοι θα συμμετείχαν σε 6 ομάδες εργασίας (working groups). Κάθε μέλος της Επιτροπής επέλεξε και μια ομάδα εργασίας και ήταν σύνδεσμος ανάμεσα στα δύο όργανα. Περισσότεροι από 100 εθελοντές δήλωσαν συμμετοχή, το οποίο ήταν ένα μεγάλο νούμερο και ενδεικτικό της εμπειρίας που θα προσέφεραν όλοι αυτοί οι εθελοντές. Κατά τη συγκρότηση των ομάδων εργασίας συμμετείχαν τελικά περισσότερα από 70 άτομα κυρίως από ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο και Καναδά, αλλά και από την Αυστραλία, το Μεξικό και το Ισραήλ. Η τοποθέτηση μελών και αρχηγών ομάδων οριστικοποιήθηκε τον Ιούλιο 2019. Από τον Αύγουστο ως τον Δεκέμβριο 2019 οι ομάδες εργασίας εργάστηκαν η καθεμία στον τομέα της και ετοίμασαν αναφορές για την Επιτροπή. Έπειτα η Επιτροπή εργάστηκε πάνω στην σύνταξη του Κώδικα από τον Ιανουάριο ως τον Ιούνιο 2020, οπότε και συντάχθηκε το πρώτο πρόχειρο. Κατά τους μήνες Ιούνιο έως και Αύγουστο 2020 η Επιτροπή δέχτηκε σχόλια πάνω στο πρόχειρο κείμενο. Τα σχόλια αυτά επεξεργάστηκε η Επιτροπή το φθινόπωρο 2020 και στη συνέχεια προχώρησε στη σύνταξη του δεύτερου πρόχειρου. Και το δεύτερο πρόχειρο τέθηκε στην κρίση της κοινότητας και έλαβε μάλιστα 117 σχόλια-

5 Cataloging Ethics Steering Committee

6 Cataloging and Metadata Management Section

παρατηρήσεις. Η Επιτροπή επεξεργάστηκε όλα τα σχόλια και κατέληξε στην τελική μορφή του κειμένου τον Ιανουάριο 2021 (ARLIS UK & Ireland, 2022b).

3. Το περιεχόμενο του Κώδικα

Η δομή του Κώδικα αποτελείται από 3 μέρη. Στο πρώτο μέρος γίνεται μια εισαγωγή στο κείμενο και τη φιλοσοφία πίσω από αυτό. Ο σκοπός της δημιουργίας του κειμένου ήταν να χρησιμεύσει ως εργαλείο για να προσεγγίσει κανείς την καταλογογράφηση όταν προκύπτουν ζητήματα ηθικής φύσης. Το κείμενο απευθύνεται σε μια γενικότερη κοινότητα επαγγελματιών, προμηθευτών, φοιτητών, εκπαιδευτών, εργοδοτών και όσων αναπτύσσουν πρότυπα. Η Επιτροπή αναφέρεται και στη σημασία της συστημικής αλλαγής και στο ότι αυτή δεν μπορεί να επέλθει χωρίς θεσμική υποστήριξη. Κάθε εργασιακό περιβάλλον είναι διαφορετικό, επομένως υπεισέρονται και τοπικοί παράγοντες στην εφαρμογή του Κώδικα. Η Επιτροπή ευελπιστεί ότι ο Κώδικας θα αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο στη λήψη αποφάσεων. Για το λόγο αυτό, ο Κώδικας είναι εκ προθέσεως ένα μικρό κείμενο. Στο δεύτερο μέρος του κειμένου υπάρχει ο κατάλογος με τις 10 δηλώσεις ηθικών αρχών. Η σειρά με την οποία είναι καταγεγραμμένες δεν είναι συγκεκριμένη ούτε ενδεικτική της σημασίας τους (ARLIS UK & Ireland, 2022b (χρήσιμο webinar που επεξηγεί τις δηλώσεις μία προς μία); Cataloging Ethics Steering Committee, 2021). Το τρίτο μέρος αποτελείται από περιπτωσιακές μελέτες και τελεί ακόμα υπό επεξεργασία. Η Διοικούσα Επιτροπή έχει διαθέσει στο κοινό μία ηλεκτρονική φόρμα μέσω της οποίας μπορεί να προσθέσει κανείς τη δική του περίπτωση ανώνυμα. Η κάθε περίπτωση περιέχει το πρόβλημα που κλήθηκε να αντιμετωπίσει ο/η υποβάλλων/ουσα, καθώς και τη λύση στην οποία προσέφυγε. Ταυτόχρονα, το κάθε μέλος της διεθνούς κοινότητας καταλογογράφησης προσθέτει τον αριθμό ή τους αριθμούς των δηλώσεων ηθικών αρχών του Κώδικα που σχετίζονται με το πρόβλημα. Στη συνέχεια, οι μελέτες περίπτωσης διατίθενται στο κοινό προς ανάγνωση και σχολιασμό μέσω ενός ανοιχτού ηλεκτρονικού εγγράφου (Cataloging Ethics Case Studies, 2021).

Ακολουθούν οι δέκα δηλώσεις ηθικών αρχών του Κώδικα μεταφρασμένες στα ελληνικά και με την σειρά με την οποία παρουσιάζονται στο πρωτότυπο κείμενο.

1. Καταλογογραφούμε πηγές στις συλλογές μας έχοντας στο νου μας τον τελικό/την τελική χρήστη, ώστε να διευκολύνουμε την πρόσβαση και να προωθήσουμε την ανακάλυψη.

Η δήλωση αυτή επικεντρώνεται στο ότι η εργασία του καταλογογράφου απευθύνεται στον/στην τελικό/τελική χρήστη. Σκοπός της βιβλιογραφικής εγγραφής ή των βιβλιογραφικών δεδομένων είναι να βοηθήσουν τον/την χρήστη να καταλάβει το περιεχόμενο του τεκμηρίου που περιγράφεται, ώστε να το εντοπίσει εάν αποφασίσει ότι ανταποκρίνεται στις ανάγκες του/της. Εκτός από το περιεχόμενο της εγγραφής, σημαντικό είναι και το μέσο και ο τρόπος της καταγραφής των δεδομένων ώστε να είναι όσο το δυνατόν περισσότερο προσβάσιμα από μεγαλύτερη μερίδα χρηστών. Η πρωτότυπη καταλογογράφηση απαιτεί περισσότερο κόπο και φροντίδα από την αντιγραφική καταλογογράφηση και για αυτό θα πρέπει να έχουμε υπόψιν μας τη δήλωση αυτή, ειδικά όταν έχουμε στα χέρια μας τεκμήρια που δεν βρίσκονται σε άλλες

συλλογές.

2. Δεσμευόμαστε να περιγράψουμε πηγές χωρίς διάκριση, ενόσω σεβόμαστε την ιδιωτικότητα και τις προτιμήσεις των σχετιζόμενων με αυτές φυσικών προσώπων.

Ιδιαίτερη προσοχή απαιτείται κατά τη δημιουργία και ενημέρωση εγγραφών καθιερώσεων φυσικών προσώπων και συλλογικών οργάνων. Μπορεί οι κανόνες που ακολουθούμε να υφίστανται για χρόνια χωρίς αμφισβήτηση, ωστόσο τα τελευταία χρόνια έχει αμφισβητηθεί η αναγκαιότητα της καταγραφής του φύλου. Πόσο ουσιαστική είναι η καταγραφή πληροφοριών για ένα φυσικό πρόσωπο και πόσο σχετίζεται με τα βιβλιογραφικά δεδομένα που το συνδέουν; Η αμφισβήτηση της αναγκαιότητας καταγραφής φύλου στις εγγραφές καθιερώσεων έχει επιφέρει αλλαγές στους κανόνες καταλογογράφησης που ακολουθούν συλλογικά σχήματα, όπως ο κανόνας 9.7 RDA που πλέον έχει καταργηθεί (Billey, Drabinski & Roberto, 2014; Χανταβαρίδου, 2022).

3. Παραδεχόμαστε ότι φέρνουμε τις προκαταλήψεις μας στο χώρο εργασίας· για το λόγο αυτό, πασχίζουμε να ξεπεράσουμε προσωπικές, θεσμικές και κοινωνικές προκαταλήψεις στην εργασία μας.

Ο καθένας και η καθεμία από μας “κουβαλάει” τις προσωπικές του/της πεποιθήσεις στο χώρο εργασίας. Οι πεποιθήσεις μας πιθανόν να αλλάξουν με το πέρασ του χρόνου και όσο αλλάζουμε ως άνθρωποι. Η φιλοσοφία ζωής μας και η στάση μας απέναντι σε κοινωνικές ομάδες ενδέχεται να μάς έχει “κληροδοτηθεί” από το οικογενειακό, σχολικό ή άλλο περιβάλλον εντός του οποίου γαλουχηθήκαμε. Εάν παραδεχτούμε στον εαυτό μας ότι “κουβαλάμε” προκαταλήψεις είναι πιο εύκολο να τις ξεπεράσουμε. Πιθανόν και ο χώρος εργασίας μας να βρίθεται προκαταλήψεων. Αυτό μπορεί να το διακρίνει κανείς από τον τρόπο που γίνονται προσλήψεις ή προαγωγές προσωπικού, από τον τρόπο με τον οποίο ο φορέας στον οποίο εργαζόμαστε αντιμετωπίζει το κοινό του και ούτω καθεξής. Αν παρατηρείται μια σταθερή ομοιογένεια ως προς τους χρήστες, το προσωπικό και τις πληροφοριακές πηγές (ως προς τη γλώσσα, τους εκδοτικούς οίκους κτλ.) του φορέα, τότε ίσως είναι μια καλή ευκαιρία για να εξετάσουμε τρόπους διεύρυνσης των στεγανών αυτών. Κάποιοι τρόποι με τους οποίους μπορούμε να ξεπεράσουμε τις προκαταλήψεις μας είναι η παρακολούθηση σεμιναρίων στο χώρο εργασίας και αλλού, η συμμετοχή σε επιτροπές κ.ά.

4. Αναγνωρίζουμε ότι η διαλειτουργικότητα και η συνεπής εφαρμογή των προτύπων βοηθούν τους χρήστες μας να βρουν και να προσπελάσουν υλικό. Ωστόσο, όλα τα πρότυπα είναι προκατειλημμένα· θα τα προσεγγίσουμε κριτικά και θα υπερασπιστούμε δημόσια να κάνουμε την καταλογογράφηση πιο συμπεριληπτική.

Ως βιβλιοθηκονόμοι μαθαίνουμε να εργαζόμαστε κάνοντας χρήση διεθνών προτύπων. Τα πρότυπα στην θεματική ευρετηρίαση, την περιγραφική καταλογογράφηση, την ταξινόμηση, τη διαλειτουργικότητα, την ανταλλαγή βιβλιογραφικών δεδομένων, τη χρήση λειτουργικών συστημάτων ή φυλλομετρητών μπορεί να ευνοούν μια μεγάλη μερίδα χρηστών, αλλά και να αφήνουν απ’ έξω κάποιους άλλους. Αν αναλογιστούμε την πιθανότητα

να είναι προκατειλημμένα τα πρότυπα αυτά, θα αρχίσουμε να βρίσκουμε πολλές ατέλειες και προκαταλήψεις. Παράδειγμα προκατάληψης είναι ο ρατσισμός ή η κυρίαρχη τάση να θεωρούμε ως αποδεκτό/κανονικό αυτό που πιστεύουν οι λευκοί χριστιανοί άντρες ευρωπαϊκής καταγωγής, ενώ όλα τα υπόλοιπα να είναι “άλλα”. Ενδεχομένως να είναι λογικό και επόμενο να κυριαρχεί η “*rac americana*” ακόμα και στο χώρο της βιβλιοθηκονομίας. Ωστόσο, στον 21ο αιώνα μιλάμε πλέον για απο-αποικιοποίηση και συμπερίληψη. Προσπαθούμε να απαλλαγούμε από τις νοοτροπίες του παρελθόντος και να δημιουργήσουμε πρότυπα που προέρχονται έπειτα από διεθνείς συνεργασίες και όχι να διατηρήσουμε στο διηνεκές πρότυπα που καθιέρωσε μια παγκόσμια υπερδύναμη ή ο λεγόμενος Παγκόσμιος Βορράς (Global North).

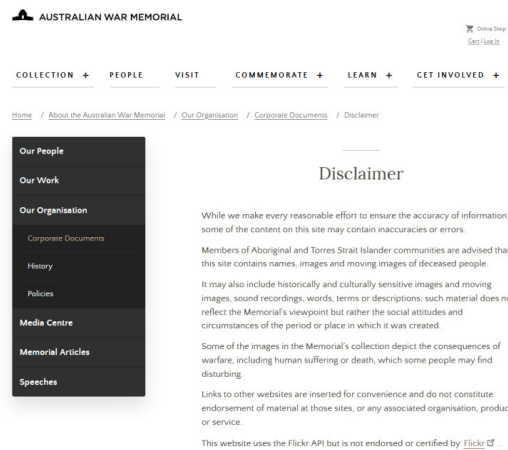
5. Υποστηρίζουμε τις προσπάθειες να γίνουν τα πρότυπα και τα εργαλεία προσβάσιμα σε όλους/όλες τους/τις καταλογογράφους από πλευράς οικονομικής, πνευματικής και τεχνολογικής και να αναπτύσσονται με βάση ερευνητικά ευρήματα και τη συμμετοχή των ενδιαφερόμενων μερών.

Είναι γεγονός πως τα πρότυπα που χρησιμοποιούμε στην εργασία μας κοστίζουν αρκετά. Πριν μερικά χρόνια υπήρχαν μόνο σε έντυπη μορφή, ενώ αργότερα προστέθηκε και η ηλεκτρονική διάθεσή τους. Αυτό σημαίνει πως πλέον μια βιβλιοθήκη πρέπει να κατέχει οικονομικούς πόρους προκειμένου να αγοράζει συνδρομές σε εργαλεία, όπως Cataloger’s desktop, RDA Toolkit κτλ. Δεν έχουν, όμως, όλες οι βιβλιοθήκες τις ίδιες οικονομικές δυνατότητες. Κάποιες μένουν πίσω και δεν μπορούν να έχουν αδιάλειπτη πρόσβαση στα βιβλιοθηκονομικά εργαλεία. Ως βιβλιοθηκονόμοι μπορούμε να υποστηρίξουμε τη δημιουργία ανοιχτών βιβλιοθηκονομικών προτύπων που δεν θα έχουν περιορισμούς λόγω πνευματικών δικαιωμάτων, οικονομικού κόστους ή λογισμικού. Επίσης, μπορούμε να επιδιώκουμε τη συμμετοχή όσο το δυνατόν περισσότερων εμπλεκόμενων μερών κατά την δημιουργία και ανάπτυξη των προτύπων και εργαλείων που χρησιμοποιούμε.

6. Αναλαμβάνουμε την ευθύνη για τις αποφάσεις μας ως καταλογογράφοι και συνηγορούμε υπέρ της διαφάνειας στις ιδρυματικές πρακτικές και πολιτικές μας.

Ακόμα και αν σκεφτόμαστε κριτικά απέναντι στις πολιτικές και τα πρότυπα που ακολουθούμε, υπάρχει πάντα η πιθανότητα να αδικήσουμε, να προσβάλουμε, να πληγώσουμε ή να αγνοήσουμε μια κοινωνική ομάδα ή έναν/μία ιδιώτη. Για να αντιμετωπίσουμε αυτό το πρόβλημα μπορούμε να είμαστε ανοιχτοί απέναντι στην κριτική των χρηστών μας. Μπορούμε, για παράδειγμα, να αναρτήσουμε μια φόρμα υποβολής σχολίων στο δικτυακό τόπο του φορέα όπου εργαζόμαστε, στην οποία θα υποβάλει κανείς τα παράπονά του σχετικά με την χρήση κάποιων θεματικών επικεφαλίδων του καταλόγου μας. Μια άλλη πρακτική που ακολουθείται σε βιβλιοθήκες και αρχεία του εξωτερικού είναι η ανάρτηση μιας δήλωσης του φορέα όπου παραδέχεται την ύπαρξη προκατάληψης στην καταλογογράφηση, καθώς και τυχόν προσβλητικής γλώσσας στα βιβλιογραφικά δεδομένα του καταλόγου, αλλά και τα ίδια τα τεκμήρια. Η Violet Fox έχει επιμεληθεί μια λίστα τέτοιων δηλώσεων από βιβλιοθήκες και αρχεία πανεπιστημίων του εξωτερικού (List of Statements on Bias in Library and Archives Description – Cataloging Lab, 2022). Στην παρακάτω εικόνα (εικ.1) εμφανίζεται το κείμενο

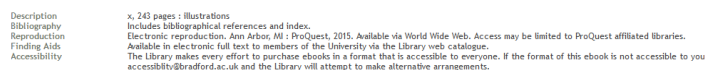
μιας τέτοιας δήλωσης από την ιστοσελίδα του Australian War Memorial. Στο κείμενο επεξηγείται πως ενδέχεται το περιεχόμενο της ιστοσελίδας να περιέχει ανακρίβειες και λάθη παρόλο που καταβάλλεται κάθε δυνατή προσπάθεια να είναι ακριβείς οι πληροφορίες. Ανάμεσα σε άλλα ο δικτυακός τόπος προειδοποιεί τα μέλη των αυτόχthonων κοινοτήτων της περιοχής (Αβορίγινες και Νησιώτες του Στενού Τόρες) πως ο δικτυακός τόπος περιέχει ονόματα, εικόνες και βίντεο ανθρώπων που έχουν αποβιώσει.

Εικόνα 1: Αποποίηση ευθυνών του Australian War Memorial.

Η δήλωση είναι διαθέσιμη από: <https://www.awm.gov.au/about/organisation/corporate/disclaimer>

Στην εικ.2 παρατίθεται παράδειγμα της πολιτικής που ακολουθεί η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Bradford σχετικά με την προσβασιμότητα των ηλεκτρονικών βιβλίων που διαθέτει στους/στις χρήστες της. Στα βιβλιογραφικά δεδομένα του καταλόγου της (OPAC) αναγράφεται η φράση: “The Library makes every effort to purchase ebooks in a format that is accessible to everyone. If the format of this ebook is not accessible to you, please mail lib-accessibility@bradford.ac.uk and the Library will attempt to make alternative arrangements”. Στα ελληνικά η φράση αυτή ενημερώνει τον/την χρήστη του καταλόγου πως η βιβλιοθήκη καταβάλλει κάθε προσπάθεια να αγοράσει ηλεκτρονικά βιβλία σε μορφή που είναι προσβάσιμη για όλους/όλες. Ταυτόχρονα παραπέμπει τον/την χρήστη να αποστείλει email προς την βιβλιοθήκη σε περίπτωση που αυτός/αυτή δεν μπορεί να προσπελάσει το βιβλίο, ούτως ώστε η βιβλιοθήκη να προσπαθήσει να βρει εναλλακτική λύση.

Εικόνα 2: Φράση από τα βιβλιογραφικά δεδομένα του καταλόγου της βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου του Bradford σχετικά με την προσβασιμότητα.

Ο κατάλογος είναι διαθέσιμος από: <https://catalogue.brad.ac.uk/>

7. Συνεργαζόμαστε ευρέως για να υποστηρίξουμε τη δημιουργία, διανομή, συντήρηση κι εμπλουτισμό των μεταδεδομένων σε διάφορα περιβάλλοντα και δικαιοδοσίες.

Η εξωστρέφεια και η σύναψη συνεργασιών ανάμεσα σε βιβλιοθήκες και άλλους φορείς πολιτισμού (π.χ. αρχεία, μουσεία) είναι ένας τρόπος να φτάσουν τα μεταδεδομένα μας σε ακόμα περισσότερους χρήστες. Έτσι οι συλλογές μας θα διαδοθούν περισσότερο και τα τεκμήριά μας θα διατεθούν σε μεγαλύτερο κοινό. Παράδειγμα συνεργασίας αποτελούν οι συλλογικοί κατάλογοι όπου πολλές βιβλιοθήκες μοιράζονται τα μεταδεδομένα τους μέσα από ένα κοινό περιβάλλον αναζήτησης. Σίγουρα απαιτείται προσπάθεια ώστε τα μεταδεδομένα να ακολουθούν κάποια κοινά πρότυπα που θα επιτρέψουν τη συνεργασία και ανταλλαγή πληροφοριών. Η προσπάθεια, όμως, ανταμείβεται όταν για παράδειγμα εξοικονομούμε χρόνο και πόρους “κατεβάζοντας” εγγραφές βιβλίων ή θεματικών επικεφαλίδων από άλλες βιβλιοθήκες/εκδοτικούς οίκους στα πλαίσια συνεργασίας. Ειδικά όταν οι πόροι που χρησιμοποιούμε για την δημιουργία υπηρεσιών προέρχονται από το δημόσιο ταμείο, θα έλεγε κανείς ότι οφείλουμε να παρέχουμε ανοιχτά μεταδεδομένα. Πέρα, όμως, από την υπέρβαση χρονικών, γεωγραφικών και τεχνολογικών ορίων, μπορούμε να συνεργαστούμε για να συντηρήσουμε τα μεταδεδομένα μας ώστε να μη χαθούν, να τα εμπλουτίσουμε ώστε να ανακαλυφθούν από περισσότερους χρήστες και να ενημερωθούμε ως προς τις σύγχρονες μεθόδους περιγραφής προκειμένου να μεταβούμε εύκολα σε νέα περιβάλλοντα. Ειδάλλως, θα βρεθούμε μόνοι μας να χρησιμοποιούμε παλαιά πρότυπα που καθιστούν τον κατάλόγό μας μη αναζητήσιμο.

8. Επιμένουμε για διαφορετικότητα, ισότητα και συμπερίληψη στον χώρο εργασίας. Προωθούμε την εκπαίδευση, κατάρτιση, ίσες απολαβές και ένα δίκαιο περιβάλλον εργασίας για όλους/όλες που καταλογογραφούν ώστε να μπορούν να συνεχίσουν να υποστηρίζουν την έρευνα και ανακάλυψη.

Πολύς λόγος γίνεται τα τελευταία χρόνια για τη διαφορετικότητα, την ισότητα και τη συμπερίληψη στον χώρο εργασίας. Πολλές επιχειρήσεις, αλλά και κρατικοί φορείς τονίζουν στους δικτυακούς τους τόπους την πολιτική τους για την ισότητα στις προσλήψεις προσωπικού, την ίση αμοιβή και ούτω καθεξής. Ως καταλογογράφοι μπορούμε να ζητήσουμε από τους φορείς όπου εργαζόμαστε να αναπτυχθούν τέτοιες πολιτικές αν δεν υπάρχουν. Η ίση αντιμετώπιση των υπαλλήλων θα έχει ως συνέπεια ένα δίκαιο περιβάλλον εργασίας όπου όλοι οι υπάλληλοι θα μπορούν να εκπαιδεύονται ισόνομα, αλλά και να αμείβονται το ίδιο ανεξάρτητα από φύλο, καταγωγή, χρώμα κτλ.

9. Στηρίζουμε δημόσια την αξία της εργασίας της καταλογογράφησης εντός των οργανισμών μας και με τους εξωτερικούς εταίρους.

Η εργασία που παρέχουμε ως καταλογογράφοι έχει ως αποτέλεσμα να είναι αναζητήσιμα και ανακαλύψιμα τα τεκμήρια των συλλογών των φορέων όπου εργαζόμαστε. Σε διαφορετική περίπτωση θα μιλούσαμε απλά για αποθήκες υλικού και όχι για βιβλιοθήκες ή αρχεία. Η αξία που προσθέτουμε στα τεκμήρια των συλλογών καλό είναι να είναι γνωστή και σε άλλους εκτός

από τους συναδέλφους μας. Μπορούμε να προωθήσουμε την αξία της εργασίας μας τόσο εντός των φορέων όπου εργαζόμαστε όσο και εκτός αυτών. Η συνεργασία, η συζήτηση, η συνεύρεση σε συνέδρια και ημερίδες, η δημοσίευση σε επιστημονικά περιοδικά και μέσα κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν τρόπους προώθησης της αξίας μας. Οι εξωτερικοί φορείς στους οποίους μπορούμε να προωθήσουμε την αξία της εργασίας του/της καταλογογράφου είναι οι εκδοτικοί οίκοι και άλλοι προμηθευτές υλικού, οι οργανισμοί προτυποποίησης, οι εταιρίες και μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί δημιουργίας λογισμικού κ.ά. Το κέρδος που θα αποκομιστεί από ενέργειες τέτοιου είδους θα αγγίξει όχι μόνο εμάς ως επαγγελματίες, αλλά κυρίως τους χρήστες μας, καθώς θα έχουν στη διάθεσή τους καλύτερες υπηρεσίες.

10. Συνεργαζόμαστε με τις κοινότητες χρηστών μας για να καταλάβουμε τις ανάγκες τους ώστε να παρέχουμε σχετικές και επίκαιρες υπηρεσίες.

Οι χρήστες μας πρέπει να είναι πάντα στο επίκεντρο των αποφάσεών μας, καθώς οι φορείς όπου εργαζόμαστε, αλλά και εμείς οι ίδιοι ως υπάλληλοι υπάρχουμε για να τους εξυπηρετούμε. Προκειμένου να γνωρίζουμε τις ανάγκες τους πρέπει να συνεργαζόμαστε μαζί τους, να τους ακούμε και να τους ρωτάμε. Με τον τρόπο αυτό θα επιτύχουμε να προσφέρουμε υπηρεσίες και προϊόντα αιχμής που ανταποκρίνονται στις σύγχρονες απαιτήσεις των χρηστών μας. Παράδειγμα τέτοιου προϊόντος είναι ένας επικαιροποιημένος θησαυρός που περιγράφει με ακρίβεια και επαρκώς τα τεκμήρια των συλλογών μας. Ή η μορφή που θα έχουν τα βιβλιογραφικά δεδομένα μας. Είναι φιλικά προς τον χρήστη; Ακόμα, οι θεματικές επικεφαλίδες και οι εγγραφές καθιερώσεων φυσικών και συλλογικών προσώπων του καταλόγου μας πρέπει να αντιμετωπίζουν με ευαισθησία και υπευθυνότητα τα αντικείμενα περιγραφής. Είναι σημαντικό να απευθυνόμαστε στις κοινότητες χρηστών, ειδικά όταν τις περιγράφουμε, προκειμένου να παρέχουμε αντικειμενικές και μη προσβλητικές περιγραφές.

4. Προτάσεις για το μέλλον-συμπεράσματα

Έπειτα από την αναφορά στο ιστορικό και τις δηλώσεις του Κώδικα Ηθικής της Καταλογογράφησης μπορούμε να αναλογιστούμε εάν αντιμετωπίζουμε διλήμματα ηθικής φύσης στην καθημερινότητά μας. Ποια είναι αυτά τα διλήμματα και πώς μπορούμε να τα αντιμετωπίσουμε; Η συζήτηση μπορεί να βοηθήσει στο να καταλήξουμε σε άλλα σημεία που δεν περιλαμβάνει ο συγκεκριμένος Κώδικας. Αυτό μπορεί να οφείλεται σε συγκεκριμένες και ειδικές καταστάσεις που βιώνουμε στην Ελλάδα. Η παρούσα εισήγηση προτείνει καταρχάς μια συνεργασία από μέρους των καταλογογράφων και βιβλιοθηκονόμων της ελληνικής κοινότητας ως προς την μετάφραση του Κώδικα Ηθικής της Καταλογογράφησης στα ελληνικά. Έχει γίνει ήδη μια απόπειρα από την γράφουσα και η μετάφραση έχει αναρτηθεί στο δικτυακό τόπο της Διοικούσας Επιτροπής για την Ηθική στην Καταλογογράφηση (Cataloging Ethics Steering Committee, 2022). Ωστόσο, ακολουθώντας το πνεύμα του Κώδικα είναι προτιμότερο να υπάρξει μια επίσημη μετάφραση που θα προέλθει από συλλογική προσπάθεια και θα απεικονίζει τη φιλοσοφία της κοινότητας. Η συλλογική μετάφραση μπορεί να ξεκινήσει μέσα από μια αναζήτηση εθελοντών οι οποίοι/οποίες θα παρουσιάσουν τον καρπό της εργασίας τους

στην κοινότητα και θα αναζητήσουν ανατροφοδότηση. Πλέον με τα συνεργατικά διαδικτυακά εργαλεία αυτό είναι κάτι που μπορεί να επιτευχθεί εύκολα.

Ένα δεύτερο σημείο στο οποίο μπορεί να υπάρξει συλλογική προσπάθεια είναι η κριτική θεώρηση του Κώδικα και κατά πόσο αυτός καλύπτει τις τρέχουσες ανάγκες της ελληνικής κοινότητας καταλογογράφησης. Είναι πιθανόν να μην τις καλύπτει και να πρέπει να προσθέσουμε άλλες έννοιες και δηλώσεις ηθικής. Αυτό θα είναι το αποτέλεσμα μιας συζήτησης πάνω στις αρχές και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε. Αργά ή γρήγορα η διεθνής κοινότητα θα συζητήσει το κείμενο του Κώδικα και θα κληθεί να αποφασίσει αν το αποδέχεται αυτούσιο ή με βελτιώσεις. Με την παρούσα εισήγηση προτείνεται να ξεκινήσει η συζήτηση από το Συνέδριο των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών και να επεκταθεί στο σύνολο της ελληνικής κοινότητας βιβλιοθηκονόμων και επιστημόνων πληροφόρησης. Οι ιδιαιτερότητες της κάθε βιβλιοθήκης ή αρχείου, αλλά και του εξυπηρετούμενου πληθυσμού της ελληνικής επικράτειας είναι πιθανόν να προσφέρουν νέα θέματα προς συζήτηση και καταγραφή. Άλλωστε, η σημασία της κριτικής βιβλιοθηκονομίας είναι να εξετάζουμε κριτικά τα εργαλεία που χρησιμοποιούμε.

Βιβλιογραφία

- Adler, M. (2017). Classification Along the Color Line: Excavating Racism in the Stacks. *Journal of Critical Library and Information Studies*, 1(1), Article 1. Διαθέσιμο από: <https://doi.org/10.24242/jclis.v1i1.17> (πρόσβαση 4/9/2022)
- ARLIS UK & Ireland (Director). (2022). Cataloguing and classification ethics: An ARLIS online talk, Friday 10 December 2021. Διαθέσιμο από: <https://www.youtube.com/watch?v=5dtEm68SYgQ> (πρόσβαση 4/9/2022)
- ARLIS UK & Ireland (Director). (2022b). ARLIS Cat & Class ethics series: Cataloguing code of Ethics 2021: Conception, Community and Continuation, 29 April 2022. Διαθέσιμο από: <https://www.youtube.com/watch?v=Mv0WRyeFwxg> (πρόσβαση 4/9/2022)
- Billey, A., Drabinski, E., & Roberto, K. R. (2014). What's Gender Got to Do with It? A Critique of RDA 9.7. *Cataloging & Classification Quarterly*, 52(4), 412–421. Διαθέσιμο από: <https://doi.org/10.1080/01639374.2014.882465> (πρόσβαση 4/9/2022)
- Cataloging Ethics Steering Committee. (2021). Cataloguing Code of Ethics. Διαθέσιμο από: https://docs.google.com/document/d/1IBz7nXQPfr3U1P6Xiar9cLAKzoNX_P9fq7eHvzfSIZ0/edit?usp=sharing (πρόσβαση 4/9/2022)
- Cataloging Ethics Steering Committee. (2022). Κώδικας ηθικής της καταλογογράφησης. Διαθέσιμο από: https://docs.google.com/document/d/1_2BI4wUyNtZCyGf2eRtODoNSZaksQIw2sI8famV8_2Q/edit?usp=sharing (πρόσβαση 8/10/2022)
- Cataloguing Ethics Case Studies. (2021). Διαθέσιμο από: <https://docs.google.com/document/d/1RskqymghoTBeveDsB7k2GTUbt2UXDyrCR1fVJ8UhPkQ/edit> (πρόσβαση 9/10/2022)
- Cotterman, B. (2017, August 19). CaMMS Forum: Power That Is Moral: Creating a Cataloging Code of Ethics. ALCTS News. Διαθέσιμο από: <https://alcts.ala.org/news/2017/ac-camms-forum/> (πρόσβαση 4/9/2022)
- Hendrix, E. (2020). LibGuides: Critical Librarianship: Home. Διαθέσιμο από: <https://liupalmer.libguides.com/c.php?g=1104750&p=8054656> (πρόσβαση 3/9/2022)
- List of statements on bias in library and archives description – Cataloging Lab. (2022). Διαθέσιμο από: <https://cataloginglab.org/list-of-statements-on-bias-in-library-and-archives-description/> (πρόσβαση 4/9/2022)
- Miller, C. R. (2018, May 14). CaMMS Forum: Cooperatively Conscientious Cataloging. ALCTS News. Διαθέσιμο από: <https://alcts.ala.org/news/2018/mw-camms-forum/> (πρόσβαση 4/9/2022)

- Olson, H. A. (2000). Difference, Culture and Change: The Untapped Potential of LCSH. *Cataloging & Classification Quarterly*, 29(1–2), 53–71. Διαθέσιμο από: https://doi.org/10.1300/J104v29n01_04 (πρόσβαση 4/9/2022)
- Perera, T. (2022). Description Specialists and Inclusive Description Work and/or Initiatives—An Exploratory Study. *Cataloging & Classification Quarterly*, 60(5), 355–386. Διαθέσιμο από: <https://doi.org/10.1080/01639374.2022.2093301> (πρόσβαση 4/9/2022)
- Χανταβαρίδου, Ε. (2022). Ζητήματα ηθικής στην καταλογογράφηση, ευρετηρίαση και ταξινόμηση του 21ου αιώνα. 2022 4ο Πανελλήνιο Συνέδριο Δημοτικών Βιβλιοθηκών: Οι Δημοτικές Βιβλιοθήκες μετασχηματίζονται: Προοπτικές και προκλήσεις. Πρακτικά υπό έκδοση.

Ηθική στην καταλογογράφηση: ορίζοντας και ανιχνεύοντας το πεδίο

Γιώργος Γλωσσιώτης¹, Πανωραία Γαϊτάνου², Αφροδίτη Φράγκου³

¹ Οργανισμός Μεσολάβησης και Διαιτησίας, Βιβλιοθήκη, glossiotis@gmail.com

² Βιβλιοθήκη Σχολής Εθνικής Άμυνας, rgaitanou@gmail.com

³ Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος, Τμήμα Καταλόγων, infoscienceaddict@gmail.com

Ethics in cataloging: defining and researching the field

Georgios Glossiotis¹, Panorea Gaitanou², Afroditi Fragkou³

¹ Organisation for Mediation and Arbitration, Library, glossiotis@gmail.com

² Hellenic National Defence College, Library, rgaitanou@gmail.com

³ National Library of Greece, Cataloguing Department, infoscienceaddict@gmail.com

Περίληψη

Η διαδικασία της καταλογογράφησης και της δημιουργίας μεταδεδομένων σε έναν πόρο αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα εργαλεία που βοηθά στην ανάκτηση και την πρόσβαση στην επιθυμητή πληροφορία. Τόσο οι βιβλιοθηκονόμοι και ειδικότερα οι επαγγελματίες της καταλογογράφησης, όσο και οι τελικοί χρήστες, αναμένουν από τα μεταδεδομένα να εκτελούν πολλαπλούς και διαφορετικούς σκοπούς και λειτουργίες: να βοηθούν στη διασύνδεση των χρηστών με τους πόρους, και παράλληλα να τοποθετούν κατάλληλα τους πόρους σε σχέση με άλλους πόρους και μέσα σε ιστορικά και σύγχρονα κοινωνικά πλαίσια. Ωστόσο, συχνά ένας πόρος ή μια κατάσταση απαιτεί σύνθετη συλλογιστική, αλλά και τη λήψη αποφάσεων που κινούνται στο ηθικό πεδίο. Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με αυτές τις αποφάσεις μπορεί κανείς να αναζητήσει σε διάφορους κώδικες δεοντολογίας, όπως παρουσιάζονται μέσα από διάφορους βιβλιοθηκονομικούς οργανισμούς (ALA, CILIP κλπ.)

Υπό το πρίσμα των διαφόρων Κοινωνικών Κινημάτων αναφορικά με τη Συμπερίληψη και την Ισότητα, θα λέγαμε ότι τα μεταδεδομένα θεωρείται ότι όχι μόνο αντιπροσωπεύουν πόρους, αλλά αποτελούν επιπλέον ισχυρούς μηχανισμούς για την εκπροσώπηση του εαυτού μας, και των οργανωσιακών και επαγγελματικών μας αξιών. Ωστόσο, οι αυξημένες απαιτήσεις για τα μεταδεδομένα και τους ρόλους που αναμένουμε να διαδραματίσουν, δημιουργούν απορίες σχετικά με το κατά πόσο η αξιολόγηση και η αποτίμηση της ποιότητάς τους συμβαδίζει με την ηθική της καταλογογράφησης.

Η παρούσα εργασία παρουσιάζει αρχικά το πλαίσιο σύμφωνα με το οποίο ορίζονται οι έννοιες “ηθική” (ethics) και “ηθική της καταλογογράφησης” (cataloguing ethics) μέσα στη διεθνή βιβλιογραφία. Στη συνέχεια, συζητείται για ποιους λόγους θεωρείται σημαντική η θεμελίωση ενός κοινού ορισμού για αυτήν την περίπλοκη έννοια και δίνονται παραδείγματα του φαινομένου μέσα από βιβλιογραφικές εγγραφές καταλόγων. Τέλος, εξετάζεται πώς ο

ορισμός της συγκεκριμένης έννοιας αποκαλύπτει περισσότερα στοιχεία για τις αξίες των καταλογογράφων, ενώ παράλληλα προτείνεται η ανάγκη αύξησης της έρευνας με επίκεντρο τον χρήστη, εισάγοντας μια νέα ηθική διάσταση στα συμβατικά πλαίσια, επεκτείνοντας τους ήδη υπάρχοντες ορισμούς για τα υφιστάμενα κριτήρια αξιολόγησης των μεταδεδομένων.

Λέξεις κλειδιά

Ηθική, Συμπερίληψη, Ισότητα, Κώδικες δεοντολογίας, Καταλογογράφηση, Ποιότητα μεταδεδομένων, Μη σεξιστική γλώσσα

Abstract

The process of resource cataloging metadata creation is one of the most important tools that enable access to information and its retrieval. Librarians (especially catalogers) as well as end-users, all expect metadata to perform multiple and diverse purposes and functions: to act as a link between users and resources and at the same time to showcase their relation to other resources within specific, historical, and contemporary, social context. However, a resource or an event often requires complex reasoning and decision-making that operates in the ethical realm. Guidance on these decisions can be sought in various ethics codes presented through various library organizations (ALA, CILIP, etc.)

In light of the various Social Movements regarding Inclusion and Equity, we would argue that metadata does not only represent the resources, but, as the powerful mechanism it is, also represents ourselves, and our organizational and professional values. However, the increased demands on metadata and the roles we expect it to play raise questions about whether evaluation and quality assessment are consistent with the ethics of cataloging.

This paper presents the framework according to which the concepts of 'ethics' and 'cataloging ethics' are defined within literature. It then discusses the need to establish one, common definition for this complex concept and provides examples of the phenomenon through bibliographic records of several catalogs. Finally, it discusses how defining this concept reveals more information about the values of cataloguers, it suggests the need to increase user-centered research by introducing a new ethical dimension to conventional frameworks and extending existing definitions for existing metadata evaluation criteria.

Keywords

Ethics, Inclusion, Equality, Codes of ethics, Cataloging, Metadata quality, Non-sexist use of language

1. Εισαγωγή

Στη ζωή, οι αποφάσεις απαιτούν ηθική και υπό το πρίσμα αυτό, οι αποφάσεις σχετικά με την καταλογογράφηση δεν αποτελούν εξαίρεση. Οι πιο συνηθισμένες αποφάσεις στο αντικείμενο αυτό περιλαμβάνουν ζητήματα, όπως η επιλογή του σημείου διαχωρισμού του τίτλου και του υπότιτλου, ο καθορισμός των σημειώσεων που πρέπει να περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφική εγγραφή στον κατάλογο, καθώς και συστημικές αποφάσεις που αφορούν στην επιλογή των όρων ευρετηρίασης, των θεματικών επικεφαλίδων και των σχημάτων ταξινόμησης. Κάθε απόφαση έχει ηθικό αντίκτυπο και οι επιπτώσεις αυτές έχουν σημασία,

διότι η καταλογογράφηση μεταφέρει εξουσία (Martin, 2021).

Οι καταλογογράφοι μπορούν, σκόπιμα ή όχι, να κρύβουν ή να εκθέτουν βιβλιογραφικό υλικό μέσω των περιγραφικών επιλογών που κάνουν και των επικεφαλίδων και ταξινομήσεων που αποδίδουν ή δεν αποδίδουν (Bair, 2015). Εκτός του ότι επηρεάζει το κατά πόσο είναι δυνατό να ανακτηθεί το σχετικό υλικό, η καταλογογράφηση έχει μια άλλη πολύ σημαντική ιδιότητα, να ονοματοδοτεί και να οργανώνει τη γνώση (Olson, 2001; Adler and Tennis, 2013). Οι καταλογογράφοι, ατομικά ή συλλογικά, αποφασίζουν ποιοι όροι από ποια λεξιλόγια και ποιοι αριθμοί ταξινόμησης θα εφαρμοστούν για την ονομασία εννοιών στις βιβλιογραφικές εγγραφές που δημιουργούν. Ωστόσο, η ονοματοδοσία και η οργάνωση μπορούν να προκαλέσουν ζημιά με το να είναι συμμετοχοί στην περιθωριοποίηση, τον αποκλεισμό ή τη διαγραφή ανθρώπων και ιδεών που δεν εμπίπτουν στα κοινωνικά πρότυπα (Olson, 2001). Η πολύ γνωστή φράση «η μεγάλη δύναμη φέρνει ή έρχεται μαζί με μεγάλες ευθύνες», η οποία χρονολογείται γύρω στο 1793 κατά τη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης, είναι πάντα επίκαιρη, συνεπώς, οι καταλογογράφοι έχουν καθήκον να είναι σκεπτόμενοι και προσεκτικοί στον τρόπο με τον οποίο ασκούν τη “δύναμή” τους.

Μέσα από μια συστηματική βιβλιογραφική επισκόπηση του τομέα, ανακτήθηκαν διάφορες σχετικές μελέτες, οι πιο σημαντικές των οποίων αναλύονται στη συνέχεια:

- Η μελέτη της Fina (1993) εξετάζει το ρόλο των θεματικών επικεφαλίδων στην παροχή πρόσβασης σε πληροφορίες για τον ισπανόφωνο πληθυσμό των Ηνωμένων Πολιτειών. Εξετάζεται και αξιολογείται η αποτελεσματικότητα των διαφόρων εργαλείων για την απόδοση θεματικών επικεφαλίδων, όπως οι Θεματικές Επικεφαλίδες της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου (LCSH). Παράλληλα, γίνεται έκκληση προς τους βιβλιοθηκονόμους τεχνικών υπηρεσιών να υπερβούν τις τυποποιημένες μεθόδους καταλογογράφησης προκειμένου να εξασφαλίσουν ουσιαστική πρόσβαση για τα ισπανόφωνα μέλη τους.
- Σύμφωνα με την Snow (2017), ο ορισμός της "ποιοτικής καταλογογράφησης" μπορεί να διαφέρει από καταλογογράφο σε καταλογογράφο και από ίδρυμα σε ίδρυμα. Συνεπώς, εκφράζει ορισμένους προβληματισμούς, καθώς αναφέρει ότι, εάν ένας αντικειμενικός ορισμός της ποιότητας είναι ασύλληπτος, πώς μπορεί τότε ένα ίδρυμα να αξιολογήσει την ποιότητα των εργασιών καταλογογράφησης. Με βάση τους προβληματισμούς αυτούς, μελετά τους ορισμούς της ποιοτικής καταλογογράφησης στη διεθνή βιβλιογραφία και τους διάφορους τρόπους με τους οποίους αυτή έχει μετρηθεί και αξιολογηθεί. Επιπρόσθετα, διερευνά τις αντιλήψεις των καταλογογράφων των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών σχετικά με την ποιοτική καταλογογράφηση και το πλαίσιο γύρω από το οποίο διαμορφώνονται οι αντιλήψεις αυτές. Το άρθρο καταλήγει με προτάσεις σχετικά με το πώς τα τμήματα καταλογογράφησης θα μπορούσαν να προσεγγίσουν τη δημιουργία και την αξιολόγηση της ποιοτικής καταλογογράφησης με ηθικό τρόπο. Σε μεταγενέστερη έρευνα (Snow & Shoemaker, 2020), πραγματοποιείται διερεύνηση των ορισμών της “ηθικής” και της “ηθικής της καταλογογράφησης”, ενώ στη συνέχεια, με βάση των “Κώδικα Ηθικής” από την American Library Association (ALA) διατυπώνεται η άποψη ότι οι κοινές αξίες δημιουργούν μάλλον ένα πλαίσιο για

τη συζήτηση της ηθικής της καταλογογράφησης, παρά έναν ενιαίο ορισμό.

- Η Jaffe (2020) στην έρευνά της τονίζει ότι τα μεταδεδομένα επιτελούν πολλαπλούς και ποικίλους σκοπούς και λειτουργίες, με σημαντικότερο ρόλο το ότι βοηθούν στη διασύνδεση των χρηστών με τους πόρους και παράλληλα τοποθετούν κατάλληλα τους πόρους σε σχέση με άλλους πόρους και μέσα σε ιστορικά και σύγχρονα κοινωνικά πλαίσια. Συνεπώς, σημειώνει ότι θα πρέπει να εξεταστούν τα πλαίσια για την αξιολόγηση και την εκτίμηση της ποιότητας των μεταδεδομένων, δίνοντας έμφαση στην ανάγκη αυξημένης έρευνας με επίκεντρο τον χρήστη, ώστε να εισαχθεί μια νέα ηθική διάσταση στο συμβατικό πλαίσιο τους.
- Η μελέτη του Corrado (2021) ερευνά τους τρόπους με τους οποίους χρησιμοποιείται σήμερα η τεχνητή νοημοσύνη στις βιβλιοθήκες και τις δυνατότητές της για τη δημιουργία ποιοτικών περιγραφικών μεταδεδομένων στο μέλλον. Εξετάζονται ορισμένες τρέχουσες και μελλοντικές εξελίξεις του τομέα και συζητώνται κάποιες από τις ηθικές εκτιμήσεις (considerations) της τεχνητής νοημοσύνης, αναφορικά με τη δημιουργία περιγραφικών μεταδεδομένων και τα σημεία στα οποία θα πρέπει οι βιβλιοθηκονόμοι να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή.
- Η μελέτη των Yon and Willey (2021) χρησιμοποιεί τον πρόσφατα εκδοθέντα Κώδικα Δεοντολογίας Καταλογογράφησης (ο οποίος θα αναλυθεί στη συνέχεια) για να αξιολογήσει ένα έργο, το οποίο διερευνούσε πώς θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί η προσθήκη δημογραφικών όρων για τους Αφρο-Αμερικανούς συγγραφείς σε εγγραφές καταλόγου με ηθικό, αποτελεσματικό και ακριβή τρόπο. Εξετάζοντας το έργο υπό το πρίσμα των αρχών αυτών, οι συγγραφείς ήταν σε θέση να εξετάσουν πώς η πρακτική τους ήταν ηθική σε ορισμένες περιπτώσεις, ενώ θα μπορούσε να είχε βελτιωθεί σε άλλα σημεία. Αυτό τους βοήθησε να εντοπίσουν τομείς δυνητικής βελτίωσης στην τρέχουσα και μελλοντική έρευνα και πρακτική τους, καθώς και να διερευνήσουν τις ηθικές δυσκολίες στην καταλογογράφηση πόρων με εγγραφές που χρησιμοποιούνται παγκοσμίως, ιδίως σε ένα περιβάλλον συνδεδεμένων δεδομένων.

Η παρούσα εργασία παρουσιάζει τις αυξημένες απαιτήσεις και τον ρόλο που διαδραματίζουν τα μεταδεδομένα στους Καταλόγους των Ελληνικών Βιβλιοθηκών, εξετάζοντας παράλληλα το κατά πόσο η ποιότητά τους συμβαδίζει με την ηθική της καταλογογράφησης. Αρχικά, παρουσιάζεται το πλαίσιο σύμφωνα με το οποίο ορίζονται οι έννοιες “ηθική” (ethics), “επαγγελματική ηθική” (professional ethics) και “ηθική της καταλογογράφησης” (cataloguing ethics) μέσα από τη διεθνή βιβλιογραφία. Στη συνέχεια, πραγματοποιείται μια ιστορική αναδρομή αναφορικά με την ηθική της καταλογογράφησης, παρουσιάζονται εν συντομία διάφοροι κώδικες ηθικής, ενώ περιγράφονται αναλυτικά τρέχοντα ζητήματα που προκύπτουν μέσα από τη βιβλιογραφία και σχετίζονται με το κομμάτι της ηθικής μέσα στον χώρο των βιβλιοθηκών και ειδικότερα με το κρίσιμο έργο των καταλογογράφων. Προκειμένου να ενδυναμωθούν τα επιχειρήματα των συγγραφέων, δίδονται σημαντικά παραδείγματα του φαινομένου μέσα από βιβλιογραφικές εγγραφές καταλόγων, τόσο από το εξωτερικό (Θεματικές Επικεφαλίδες της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου-LCSH), όσο και από το

χώρο των Ελληνικών Βιβλιοθηκών (Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος-ΕΒΕ, Ενιαίος Κατάλογος Συνεργατικού Δικτύου Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών-Mitos). Τέλος, η εργασία κλείνει με προτάσεις και συμπεράσματα για την πιθανή αντιμετώπιση του φαινομένου.

2. Ορισμοί

2.1. Ηθική (φιλοσοφία)

Η ηθική⁷ είναι κλάδος της φιλοσοφίας που ασχολείται κυρίως με το ερώτημα ποιες ανθρώπινες πράξεις είναι αποδεκτές και ορθές και ποιες ανάρμοστες και λανθασμένες.⁸ Οι ηθικές θεωρίες σκοπεύουν α) να παρέχουν ηθική καθοδήγηση και β) να κάνουν ηθική αξιολόγηση. Η θεωρία μάς επιτρέπει να ψάξουμε πέρα από τις επιφανειακές διαισθήσεις για το τι είναι ορθό ή επιθυμητό και να φτάσουμε στις πιο βαθιές εξηγήσεις αυτής της κριτικής θέσης (Driver, 2010).

Η Driver (2010) αναφέρει τριών ειδών αξίες στην Ηθική:

- εγγενής (αν κάτι έχει αξία από μόνο του),
- εξωγενής (έχει αξία που εξαρτάται από εξωτερικό παράγοντα) και
- εργαλειακή (έχει αξία μέσω αυτού που προκαλεί ή μέσω των συνεπειών του).

Η καταλογογράφηση κατά την άποψή μας έχει εργαλειακές αξίες στη λειτουργία της ηθικής.

Στη θεωρία της ηθικής υπάρχουν συγκεκριμένα ηθικά πλαίσια, μέσα στα οποία τα υποκείμενα λαμβάνουν τις αποφάσεις τους. Επιγραμματικά έχουμε:

- Ωφελιμισμός,
- Καντιανή διαλεκτική
- Εγωισμός
- Φυσικό δίκαιο - θρησκευτική ηθική
- Συνεπειοκρατία
- Φεμινιστική ηθική

Σημαντικό ζήτημα προκύπτει από τον ηθικό σχετικισμό, που, εν συντομία, υποστηρίζει ότι το τι είναι ηθικά καλό είναι θέμα προτίμησης ή σύμβασης. Ο υποκειμενισμός φαίνεται σε ορισμένους πολύ ελκυστικός καθώς παρουσιάζεται ιδιαίτερα ανεκτικός. Συνεπακόλουθα έρχεται και ο πολιτισμικός σχετικισμός, όπου η ηθική μιας πράξης εντάσσεται στο πλαίσιο της κουλτούρας που υλοποιείται. Λογική συνέπεια αυτής της σχολής σκέψης είναι να μην γίνονται αποδεκτές “καθολικές” αλήθειες “για όλους τους πολιτισμούς”. Σε αντιδιαστολή έχουμε την Καθολικότητα της Ηθικής, προσπαθώντας να κρίνουμε ατομικές ή και πολιτιστικές πρακτικές που δεν θεωρούμε ορθές (Driver, 2010). Στη συνέχεια, θα διερευνηθεί κατά πόσο η Ηθική στην Καταλογογράφηση μπορεί να ενέχει στοιχεία υποκειμενισμού, ατομικού ή πολιτισμικού, και

7 Σύμφωνα με τον μεταφραστή/επιμελητή I.N. Μαρκόπουλο, “η μετάφραση στα ελληνικά των όρων “morality” και “ethics” παρουσιάζει πρόβλημα. Σε γενικές γραμμές μπορούμε να πούμε ότι ο όρος “ηθικός” (ethical) σχετίζεται κυρίως με ένα θεωρητικό ηθικό πλαίσιο, ενώ ο όρος “ηθικός” (moral) με ένα πρακτικό ηθικό πλαίσιο” (Driver, 2010, σ.14, υποσημείωση).

8 <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%97%CE%B8%CE%B9%CE%BA%CE%AE>, accessed 9/8/2022.

κατά πόσο μπορεί να οριστεί με καθολικές αρχές.

2.2. Επαγγελματική ηθική

Ο ρόλος της επαγγελματικής ηθικής μπορεί να συνοψιστεί στα παρακάτω:

- Να περιγράψει και να κατηγοριοποιήσει την διαδικασία του σχηματισμού της αξίας εντός των οργανισμών
- Να περιγράψει και να κατηγοριοποιήσει τις αποφάσεις που παίρνονται εντός των οργανισμών (ηθικότητα)
- Να παρέχει κριτικά εργαλεία στη διαδικασία σχηματισμού των αξιών
- Να περιγράψει τις αξίες που διατηρούν έναν οργανισμό
- Να περιγράψει τη διαδικασία λήψης αποφάσεων σε συνάρτηση με τις ηθικές αξίες και αρχές.

Εντός ενός οργανισμού, η ηθική αναφέρεται στις ατομικές δράσεις, καθήκοντα, ρόλους και υπευθυνότητες των εργαζομένων μέσα σε καθορισμένες δομές. Αναφέρεται επίσης και στον οργανισμό ως αυτόνομη οντότητα (Harrison, 2005).

2.3. Ηθική (καταλογογράφηση)

Με δεδομένο το ότι οι οργανισμοί διαχείρισης γνώσης και κατ' επέκταση, οι επαγγελματίες της πληροφόρησης οφείλουν να δρουν με ηθικό τρόπο, με γνώμονα πάντα το χρήστη (Pinho & Guimarães, 2012), οφείλουμε διαρκώς να αναρωτιόμαστε κατά πόσον ο τρόπος επεξεργασίας και αναπαράστασης της πληροφορίας πληροί αυτή την προϋπόθεση.

Όπως προαναφέρθηκε, η καταλογογράφηση φέρει δύναμη (Martin, 2021) και η κύρια αξία της έγκειται στο να μπορέσουν οι χρήστες να βρουν την πληροφορία που αναζητούν. Έτσι, οι καταλογογράφοι μπορούν να εμφανίσουν ή να αποκρύψουν πληροφορίες, ανάλογα με την περιγραφή που κάνουν στο κάθε τεκμήριο. Ο Olson (2001) θεωρεί ότι η ονοματοδοσία και η οργάνωση μπορεί να προκαλέσουν βλάβη συμβάλλοντας στην περιθωριοποίηση, τον αποκλεισμό ή τη διαγραφή ανθρώπων και ιδεών που δεν εμπίπτουν στα κοινωνικά πρότυπα.

Ο όρος ηθική της καταλογογράφησης ορίζεται ως ένα σύνολο αρχών και αξιών που παρέχουν ένα πλαίσιο ηθελημένης λήψης αποφάσεων για όσα άτομα εργάζονται σε θέσεις καταλογογράφησης ή μεταδεδομένων⁹. Τα άτομα που καταλογογραφούν οφείλουν να τηρούν τις γενικές ηθικές αρχές που διέπουν τη λειτουργία των βιβλιοθηκών, αλλά επίσης και πιο ειδικών που αφορούν τις αποφάσεις που πρέπει να λάβουν στο συγκεκριμένο πεδίο ενασχόλησης.

Οι ειδικές αξίες της καταλογογράφησης (που είναι εργαλειακές) είναι: 1) να καταστήσουν το υλικό προσβάσιμο, 2) να παρέχουν αξιόπιστες εγγραφές, 3) να είναι ουδέτερες¹⁰ (Martin, 2021).

9 https://docs.google.com/document/d/1_2BI4wUyNtZCyGf2eRtODoNSZaksQIw2sI8famV8_2Q/edit

10 Η ουδετερότητα των εγγραφών έχει μπει στη συζήτηση, καθώς πολλοί θεωρούν ότι δεν οδηγεί σε μη προκατειλημμένες εγγραφές, αλλά αντίθετα αναπαράγει τις νόρμες της κυρίαρχης κουλτούρας (Olsen, 2001).

3. Ιστορική αναδρομή στην ηθική στην καταλογογράφηση

3.1. Κίνημα “ριζοσπαστικής καταλογογράφησης” (radical cataloging)

Το 1971 το άρθρο του Sanford Berman “Prejudices and Antipathies: A Tract on the LC Subject Heads Concerning People” ξεκίνησε μια μεγάλη συζήτηση γύρω από την ηθική στην καταλογογράφηση. Σταδιακά, δημιουργήθηκε το κίνημα της “ριζοσπαστικής καταλογογράφησης” που συνίσταται στον εντοπισμό, αποκάλυψη και διόρθωση προκατειλημμένων, παρωχημένων, υποτιμητικών ή ανακριβών επικεφαλίδων (Martin, 2021). Το κίνημα αυτό συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Στη δεκαετία του 1990 εισήχθη ο όρος “πολυπολιτισμικότητα” (multiculturalism) για να ενσωματώσει τη διαφορετικότητα. Η κριτική αυτού του κινήματος αναφέρει ότι η πολυπολιτισμικότητα χρησιμοποιήθηκε εντέλει για να δημιουργήσει μια “ζώνη ασφαλείας” των λευκών, χριστιανών, ετεροφυλόφιλων ανδρών έναντι των ζητημάτων της φυλής, του φύλου, της θρησκείας, της διαφορετικότητας (Snow and Dunbar, 2022).

3.2. Κίνημα “κριτικής καταλογογράφησης” (critical cataloging) στα πρόσφατα χρόνια

Τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί το κίνημα της “κριτικής βιβλιοθηκονομίας”, η οποία μπορεί να ορισθεί ως “η εμπλοκή της κριτικής θεωρίας και/ή των πρακτικών κοινωνικής δικαιοσύνης για να διευθετηθούν θέματα όπως η συμπερίληψη, η κοινωνική και φυλετική ισότητα, η διαφορετικότητα και η σχέση μεταξύ των δομών εξουσίας και των δημιουργών γνώσης σε κάθε πλευρά της βιβλιοθηκονομικής εργασίας”¹¹. Μέρος του είναι και η “κριτική καταλογογράφηση”, η οποία εξετάζει -με τα ίδια θεωρητικά εργαλεία- τα πρότυπα καταλογογράφησης και τις πρακτικές. Τα πρόσφατα χρόνια οι “κριτικοί καταλογογράφοι” έχουν θέσει σαν προτεραιότητά τους την εύρεση (και ιδανικά την διόρθωση) προτύπων που κωδικοποιούν καταπιεστικές πρακτικές, λεξιλόγια και ιεραρχίες. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο LCSH και στα LoC Classification και στο DDC (Snow and Dunbar, 2022).

4. Κώδικες ηθικής

4.1. ALA “Code of Ethics”

Η ALA έχει υιοθετήσει κώδικα ηθικής δεοντολογίας στο επάγγελμα του βιβλιοθηκονόμου από το 1939, με τροποποιήσεις το 1981, το 1995 και το 2008. Η τελευταία τροποποίηση που ισχύει έγινε το 2021.

Μεταξύ των άλλων ο κώδικας ηθικής περιγράφει: “Ξεχωρίζουμε μεταξύ των προσωπικών μας πεποιθήσεων και των επαγγελματικών μας καθηκόντων. Δεν επιτρέπουμε τα προσωπικά μας πιστεύω να εμφιλοχωρήσουν ... στην παροχή πρόσβασης των πηγών της βιβλιοθήκης” και “Εργαζόμαστε για την αναγνώριση και την εξάλειψη συστημικών και

¹¹ <https://liupalmer.libguides.com/c.php?g=1104750&p=8054656>

ατομικών προκαταλήψεων, την αντιμετώπιση των ανισοτήτων και της καταπίεσης, για την ενίσχυση της διαφορετικότητας και της ένταξης, προωθούμε τη φυλετική και κοινωνική δικαιοσύνη στις βιβλιοθήκες, τις κοινότητες, το επάγγελμά μας και τις ενώσεις μας μέσω της ευαισθητοποίησης, της υπεράσπισης, της εκπαίδευσης, της συνεργασίας, των υπηρεσιών και της κατανομής πόρων και χώρων.”¹²

4.2. CILIP “Ethical Framework”

Η CILIP, στο δικό της κώδικα ηθικής, που εκδόθηκε το 2018 και συνεχίζει να ενημερώνεται και να εμπλουτίζεται, μεταξύ άλλων αναφέρει: “Οι βιβλιοθηκονόμοι πρέπει να προσπαθούν να είναι αμερόληπτοι και να αποφεύγουν τις προκαταλήψεις τους κατά τη διάρκεια της πρόσκτησης και της αξιολόγησης των πληροφοριών”.¹³

4.3. IFLA

Το 2009 η IFLA δημοσίευσε το “Statement of International Cataloguing Principles,” το οποίο, μεταξύ άλλων, περιγράφει τις γενικές αρχές που πρέπει να έχουν οι κώδικες ηθικής.

4.4. Κώδικας Ηθικής της Καταλογογράφησης

Τον Ιανουάριο του 2021 οριστικοποιήθηκε ο Κώδικας Ηθικής Καταλογογράφησης ως μια σειρά από "δηλώσεις δεοντολογίας βασισμένες σε αρχές και αξίες που προσδιορίστηκαν από την Καθοδηγητική Επιτροπή Δεοντολογίας Καταλογογράφησης και τις Ομάδες Εργασίας, με οδηγίες και παραδείγματα βέλτιστης πρακτικής, που μπορούν να διαμοιραστούν σε όλη την κοινότητα Καταλογογράφησης". Προκειμένου να παράσχουν περαιτέρω καθοδήγηση και πρακτικά παραδείγματα για τα μέλη της κοινότητας, οι δημιουργοί ενθάρρυναν την υποβολή περιπτώσιολογικών μελετών που απεικόνιζαν τις αρχές του Κώδικα (Yon and Willey, 2022).

5. Τρέχοντα ζητήματα

5.1. Ταχύτητα καταλογογράφησης έναντι λεπτομερούς καταλογογράφησης

Ένα σημαντικό ζήτημα ηθικής είναι η επιλογή που πρέπει να κάνει η βιβλιοθηκονόμος σχετικά με την ταχύτητα καταλογογράφησης και την λεπτομερειακή καταλογογράφηση. Και στις δύο περιπτώσεις το κύριο μέλημα είναι οι ανάγκες των χρηστών. Η επιλογή του ενός από τα δύο είναι πάντα ζήτημα ηθικής, καθώς έχει ως αποτέλεσμα την διαφοροποίηση των ανακτήσεων των χρηστών στους καταλόγους της βιβλιοθήκης.

Η εμπειρία έχει δείξει ότι οι ελληνικές βιβλιοθήκες είναι συχνά υποστελεχωμένες και η απουσία τρέχουσας Εθνικής Βιβλιογραφίας οδηγεί τις βιβλιοθήκες να καταλογογραφούν μεμονωμένα το ίδιο τεκμήριο, κατασπαταλώντας πόρους που στην πραγματικότητα δεν έχουν, οδηγούμενες, έτσι, στην επιλογή της ταχύτητας έναντι της λεπτομέρειας στην

12 <https://www.ala.org/tools/ethics>

13 <https://www.cilip.org.uk/page/ethics>

καταλογογράφηση. Σε αυτό το πλαίσιο, είναι κατανοητό ότι στη θεματική επεξεργασία επιλέγεται η χρήση των LCSH, είτε στην πρωτότυπη αγγλική γλώσσα είτε από μετάφραση. Φυσικά, αυτή η επιλογή, δικαιολογείται και στο πλαίσιο μιας προσπάθειας για τη διαλειτουργικότητα.

Αυτή η πολιτική, όμως, είναι προβληματική, όταν τυποποιημένοι όροι στη μία γλώσσα είναι περισσότερο περιεκτικοί απ' ό,τι στην άλλη και ενώ για τον ερευνητή θα είχε αξία η χρήση διαφορετικών όρων, καθώς στη μία έχουν διαφορετικό νόημα, συχνά αποδίδονται με έναν, όπως στο παράδειγμα που ακολουθεί:

Πίνακας 1. Νόηση ή / και Νοημοσύνη;

Λεξιλόγιο	LCSH	Καθιερωμένοι ΕΒΕ	Mitos LCSH	Mitos ελληνικοί όροι
Ευρύτερος όρος	Ability Psychology	Ψυχολογία		
	<u>Intellect</u> Human intelligence Intelligence Mind	<u>Νόηση</u> Intellect Ανθρώπινη νοημοσύνη Νοημοσύνη Νους	<u>Intelect</u> Intelligence	<u>Νόηση</u> <u>Νοημοσύνη</u>

Η αναπαράσταση των αποτελεσμάτων στον πίνακα, αποκρύπτει εν μέρει το πρόβλημα, το οποίο περιλαμβάνει τα εξής παράδοξα:

- Στην τεκμηρίωση του όρου Νόηση στην ΕΒΕ, πληροφορούμαστε ότι: “Η Εγκ. Μπριτάνικα και το Λεξ. Ν.Ε. Γλώσσας και ο Θησαυρός του ΕΚΤ, διακρίνουν τη νόηση (Intellect) από τη νοημοσύνη (Intelligence). Η μεν πρώτη αναφέρεται στην ικανότητα του νοείν με τη βοήθεια της λογικής και όχι με τη βοήθεια του ενστίκτου ή των αισθήσεων, η δε δεύτερη στην ευφυΐα, στην πνευματική ικανότητα, που χαρακτηρίζει τον άνθρωπο και ορισμένα ανώτερα θηλαστικά, να νοούν, να σκέφτονται και να αντιλαμβάνονται.” Εν τούτοις, επιλέγουμε να αγνοήσουμε τις ελληνικές πηγές πληροφόρησης της χώρας μας διακρίνοντας τους δύο όρους, απλά και μόνο γιατί ο ένας από αυτούς δεν είναι προτιμώμενος στα LCSH. Αυτό, όμως, δε μας εμποδίζει να τον χρησιμοποιούμε ως συνθετικό σε άλλες επικεφαλίδες, όπως το “Έπίπεδο νοημοσύνης”, η “Επιχειρησιακή νοημοσύνη”, “Νοημοσύνη των ζώων” κ.ά.
- Στα Ελληνικά Θέματα στο Mitos, ενώ η λέξη Νοημοσύνη παραπέμπει στη Νόηση, ταυτόχρονα, εμφανίζεται να έχει στενότερους όρους:

Νοημοσύνη

-- Βλέπε **Νόηση**

-- Βλέπε Επίσης **Σκέψη**

-- Βλέπε Επίσης στενότερος όρος **Αυτό-Οργανωμένα συστήματα**

-- Βλέπε Επίσης στενότερος όρος **Βλακεία**

-- Βλέπε Επίσης στενότερος όρος **Γενικός παράγοντας (Ψυχολογία)**

-- Βλέπε Επίσης στενότερος όρος **Γνωστικά μοντέλα**

-- Βλέπε Επίσης **Διανοητική καθυστέρηση**

Σχήμα 1. Μερική αποτύπωση της εικόνας αποτελεσμάτων για την αναζήτηση του Ελληνικού θέματος Νοημοσύνη στο Mitos

Η τακτική αυτή, είναι μάλλον ασυνήθιστη, καθώς οι μη προτιμώμενοι όροι δε συνδέονται με σχέσεις. Ο λόγος που εικάζουμε ότι προκύπτει αυτό, είναι το γεγονός ότι ο όρος έχει συνδεθεί με κάποιες βιβλιογραφικές εγγραφές (112) ως θεματική επικεφαλίδα σε κάποια/-ες από τις βιβλιοθήκες του ILSAS. Από την πλευρά μας, ως ερευνητές, δε μπορούμε να μεμφθούμε όποιες βιβλιοθήκες έχουν χρησιμοποιήσει την επικεφαλίδα αυτή, κρίνοντας αναγκαίο να τη διακρίνουν από την, ούτως ή άλλως διαφορετική, νόηση.

Πίνακας 2. Τα ευρήματα στα αρχεία καθιερωμένων επικεφαλίδων των LC, EBE και Mitos για τους όρους Νόηση και Νοημοσύνη

Λεξιλόγιο	LCSH	Καθιερωμένοι EBE	Mitos LCSH	Mitos ελληνικοί όροι
Ευρύτερος όρος	Ability Psychology	Ψυχολογία		
	Intellect Human intelligence Intelligence Mind	<u>Νόηση</u> Intellect Ανθρώπινη νοημοσύνη Νοημοσύνη Νους	<u>Intelect</u> Intelligence	<u>Νόηση</u> <u>Νοημοσύνη</u>

Συνεπώς, η επιλογή που γίνεται είναι η ταχύτητα έναντι της εξαντλητικής επεξεργασίας με τα ακόλουθα αποτελέσματα:

- Αντιγράφοντας το LCSH και μεταφράζοντάς το αυτολεξεί δεν χρησιμοποιείται ο ελληνικός επιστημονικός / καθιερωμένος όρος.
- Αντιγράφονται οι σχέσεις των όρων σε ένα τελείως διαφορετικό πολιτιστικό πλαίσιο και δεν γίνεται καμία προσπάθεια για μετατροπή τους στο αντίστοιχο ελληνικό.
- Απαλείφονται όροι αμιγώς ελληνικού ενδιαφέροντος.
- Αναπαράγεται το γνωσιακό σύστημα των Αγγλοαμερικάνων και οι ηθικές και πολιτικές του προεκτάσεις.

Κατά την αναζήτηση σε δημόσιους καταλόγους ελληνικών βιβλιοθηκών, όμως, εντοπίζουμε και περιπτώσεις όπου η ταχύτητα δεν επιλέγεται εις βάρος της εξαντλητικότητας.

Για παράδειγμα, η εγγραφή για τον Geronimo Stilton, το γνωστό ποντίκι-συγγραφέα, δημιουργία της Elisabetta Dami.

Στις εικόνες που ακολουθούν, βλέπουμε το authority του LC/NACO (για ευκρινέστερη προβολή στο περιβάλλον του καταλόγου πατήστε το σύνδεσμο της εικόνας) για τον Geronimo Stilton, στην πρώτη και της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κερατσινίου-Δραπετσώνας στη δεύτερη.

CCN Permalink: <https://lcn.loc.gov/no2013042861>

HEADING: Stilton, Geronimo

000 02522cz a2200337n 450

001 9247198

005 20180517073305.0

008 130420n| azamaabn |a aaa c

010 _ |a no2013042861 |z sh2005002661

024 7 _ |a Q3761231 |2 wikidata

024 7 _ |a http://www.wikidata.org/entity/Q3761231 |2 uri

024 7 _ |a http://it.dbpedia.org/resource/Geronimo_Stilton_(personaggio) |2 uri

024 7 _ |a 17370375 |2 viaf

024 7 _ |a http://viaf.org/viaf/17370375 |2 uri

024 7 _ |a 1737156 |2 fast

024 7 _ |a http://id.worldcat.org/fast/1737156 |2 uri

035 _ |a (OCoLC)oca09455309

040 _ |a ICrIF |b eng |e rda |c ICrIF |d IChamL |d DLC |d WaU

100 1 _ |a Stilton, Geronimo

368 _ |e Fictitious characters |e Mice |2 lesh

370 _ |e New Mouse City (imaginary place)

372 _ |a Journalism--Editing |2 lesh

372 _ |a Children's stories |2 lesh

374 _ |a Newspaper editors |a Authors |2 lesh

375 _ |a Males |2 ledgt

400 1 _ |a Stilton, Geronimo |c (Fictitious character)

500 1 _ |a Dami, Elisabetta

670 _ |a Stilton, Geronimo. Rumble in the jungle. ©2013; |b t.p. (Geronimo Stilton) p. facing t.p. (a learned and brainy mouse; editor of the Rodent Gazette) back cover (lives in New Mouse City) t.p. verso (original title Grosso guaio in Mato Grosso)

670 _ |a Wikipedia, May 16, 2018 |b (Geronimo Stilton is an Italian children's book series published by Edizioni Piemme of Milan, Italy, since 2000. Scholastic Corporation has published the English version of the series since February 2004. Although the series credits its title character as the author, the idea was originally thought of by Elisabetta Dami. On older novels, the copyright is issued to a pseudonym "Geronimo Stilton"; this was changed on newer books; talking mouse who lives in New Mouse City on Mouse Island. A best-selling author, Geronimo Stilton works as a journalist and editor for the fictional newspaper The Rodent's Gazette)

670 _ |a Geronimo Stilton website, via Scholastic website, May 16, 2018 |b (Geronimo Stilton is the publisher of The Rodent's Gazette, Mouse Island's most famous newspaper. He is Rattus Emeritus of Mousomorphic Literature and Neo-Ratonic Comparative Philosophy. In his spare time, Mr. Stilton enjoys collecting antique cheese rinds, playing golf, and telling stories to his nephew Benjamin. He lives in New Mouse City, Mouse Island) |u <https://www.scholastic.com/kids/books/geronimo-stilton/>

678 _ |a Geronimo Stilton is a fictitious mouse and author created by children's books author Elisabetta Dami.

Σχήμα 2. Στιγμιότυπο οθόνης από την εγγραφή της LC για τον Geronimo Stilton.

001 - CONTROL NUMBER
• control field: 64544

003 - CONTROL NUMBER IDENTIFIER
• control field: GR-Dpl

005 - DATE AND TIME OF LATEST TRANSACTION
• control field: 20210927042728.0

008 - FIXED-LENGTH DATA ELEMENTS
• fixed length control field: 200715 nlaca|||bn || a| d

024 7# - OTHER STANDARD IDENTIFIER
• Real World Object URI: <https://lcn.loc.gov/no2013042861>
• Source: lccn
• Standard number or code: no2013042861

024 7# - OTHER STANDARD IDENTIFIER
• Real World Object URI: <http://viaf.org/viaf/17370375>
• Source: viaf
• Standard number or code: 17370375

024 7# - OTHER STANDARD IDENTIFIER
• Real World Object URI: <https://www.wikidata.org/wiki/Q3761231>
• Source: wikidata
• Standard number or code: Q3761231

040 ## - CATALOGING SOURCE
• Original cataloging agency: GR-Dpl
• Transcribing agency: GR-Dpl

100 1# - HEADING--PERSONAL NAME
• Personal name: Stilton, Geronimo
• Miscellaneous information: (Ψευδώνυμο)
• Dates associated with a name: 1958-

368 ## - OTHER ATTRIBUTES OF PERSON OR CORPORATE BODY
• Source: lcsrh
• Other designation: Φανταστικοί χαρακτήρες
• Other designation: Ποντίκι

500 1# - SEE ALSO FROM TRACING--PERSONAL NAME
• Personal name: Dami, Elisabetta
• Real World Object URI: <http://viaf.org/viaf/74584063>
• Dates associated with a name: 1958-
• Relationship information: Πραγματικό όνομα
• Control subfield: r

678 ## - BIOGRAPHICAL OR HISTORICAL DATA
• Biographical or historical data: Ο Geronimo Stilton είναι ένα ποντίκι - λογοτεχνικός ήρωας και συγγραφέας που δημιουργήθηκε από τη συγγραφέα παιδικών βιβλίων Elisabetta Dami.

700 1# - ESTABLISHED HEADING LINKING ENTRY--PERSONAL NAME
• Authority record control number or standard number: 81984
• Personal name: Στίλτον, Τζερόνιμο
• Dates associated with a name: 1958-
• Relationship: EQ
• Control subfield: r

Σχήμα 3. Στιγμιότυπο οθόνης από την εγγραφή της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κερατσινίου Δραπετσώνας για τον Geronimo Stilton.

Συγκρίνοντας τις δύο εγγραφές, παρατηρούμε ότι η 2η έχει υιοθετήσει πολλά στοιχεία της πρώτης, έχει όμως προσθέσει επιπλέον την πληροφορία πως πρόκειται για ψευδώνυμο και στη σύνδεση στο πεδίο 500 διευκρινίζει πως το συνδεδεμένο όνομα είναι και το πραγματικό και μάλιστα το συνδέει και με το uri στο viaf.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι για τη διευκόλυνση του χρήστη, ο οποίος δε θα μπορούσε ενδεχομένως να κατανοήσει τη σχέση μεταξύ των δύο ονομάτων όταν τα βλέπει στη βιβλιογραφική εγγραφή, όπως φαίνεται στην εικόνα που ακολουθεί, έχουν προστεθεί επιπλέον πληροφορίες οι οποίες δεν υπήρχαν στο authority στο LC/NACO. Ενδεχομένως, αν το πρόσωπο που καθιερώνεται δεν έγραφε παιδικά βιβλία, να μην γινόταν εξίσου εξαντλητική καθιέρωση, διότι ο ενήλικος χρήστης μπορεί να μην στεκόταν τόσο στο όνομα και η βιβλιοθήκη να μην επένδυε τόσο χρόνο σε ένα όνομα καθιερωμένο σε άλλη γλώσσα. Το γεγονός, όμως, ότι απευθύνεται στα παιδιά, οδήγησε στην επιλογή του να προστεθούν οι επιπλέον πληροφορίες, ώστε να είναι διαθέσιμες στους νεαρότερους χρήστες, οι οποίοι είτε θα δυσκολεύονταν να κατανοήσουν πώς ένα ποντίκι είναι συγγραφέας βιβλίων είτε, λόγω ηλικίας,

θα ήταν πρόθυμοι να αποδεχθούν κάτι τέτοιο ως αληθές.

Στίλτον, Τζερόνιμο, 1958-
Stilton, Geronimo, 1958-

Ο μυστηριώδης κλέφτης του τυριού / Τζερόνιμο Στίλτον ; [βασισμένο σε μια πρωτότυπη ιδέα της Elisabetta Dami] ; εικονογράφηση Silvia Bigolin... [κ.ά.] ; μετάφραση Βίκη Λιανού. - Αθήνα: Κέδρος, 2011. - 117 σ.: εικ. 19 εκ. - (Ξεκαρδιστικές ιστορίες ; 2).

Τίτλος πρωτοτύπου: Il misterioso ladro di formaggi

ISBN:9789600442373

Σχήμα 4. Στιγμιότυπο οθόνης από βιβλιογραφική εγγραφή της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κερασινίου Δραπετσώνας όπου ο Geronimo Stilton εμφανίζεται ως συγγραφέας και κύριο σημείο πρόσβασης.

5.2. Ουδετερότητα

Το ζήτημα της ουδετερότητας στην επιλογή των όρων καταλογογράφησης είναι σημαντικό και έχει πλούσια βιβλιογραφία. Αναδύονται δύο βασικά ερωτήματα: α) κατά πόσο είναι πιθανό να είναι κανείς ουδέτερος και β) αν η ουδετερότητα είναι όντως επιθυμητή και σκοπός (Martin, 2021). Πρέπει να εξετάσουμε κατά πόσο η “ουδετερότητα” του ατόμου είναι πραγματική ουδετερότητα ή υπόκειται στις επιταγές της κυρίαρχης κουλτούρας και ταυτόχρονα προσπαθώντας να μείνουμε “ουδέτεροι” πολλές φορές προσκολλούμαστε σε αρχές που θεωρούμε “σωστές” και “κρυβόμαστε έτσι πίσω από ένα είδος ηθικής εμμονής” (Driver, 2010). Για παράδειγμα, η εμμονή στη στενή μετάφραση των αγγλοσαξονικών προτύπων απαλλάσσει μεν τον μεταφραστή από τα προβλήματα ηθικής επιλογής και θέσης, μεταφέρει όμως αυτούσιο στη δική μας πραγματικότητα ένα ηθικό σύστημα που δεν είναι πάντα ουδέτερο. Η επίκληση της διαλειτουργικότητας ως αποποίηση ευθύνης για την εφαρμογή της κυρίαρχης “ουδετερότητας” δεν είναι πάντα σωστή (όπως θα καταδείξουμε με σειρά παραδειγμάτων).

5.3. Παραπλανητικό υλικό

Ζητήματα γεννιούνται με τεκμήρια με παραπλανητικό τίτλο τα οποία μπορούν να περιέχουν λόγους μίσους, προκαταλήψεις, ομοφοβία, κλπ. Στα ακόλουθα παραδείγματα θα εξετάσουμε αν χρειάζεται από τον καταλογογράφο περιγραφή και αναλυτικές σημειώσεις για περιεχόμενο με παραπλανητικό υλικό:

1. Γεωργαλάς Γεώργιος Κ. Ό κομμουνισμός: Γεωργίου Κ. Γεωργαλά. [Αθήνα]: Νέα Θέσις, 1985.

Τεκμήριο του θεωρητικού και Προπαγανδιστή της Απριλιανής Δικτατορίας. Μόνη θεματική επικεφαλίδα: Κομμουνισμός.

Στην προκειμένη περίπτωση χρειάζεται από τον καταλογογράφο να προχωρήσει σε αναλυτικές σημειώσεις σχετικά με το περιεχόμενο του βιβλίου, καθώς αυτό προπαγανδίζει φασιστικά καθεστώτα και περιέχει λόγο μίσους.

2. Οι κίναϊδοι: Κωνσταντίνος Α. Πλεύρης. Αθήνα: Ήλεκτρον, 2005

“Στην μονογραφία αυτήν αναλύεται ο κιναιδισμός, ως πράξις εκφυλισμού, διότι αντίκειται, προς τον φυσικόν νόμον της έλξεως των δύο φύλων και καταγγέλλεται η τηλεοπτική και πολιτική αλητεία, που ιδιοτελώς προβάλλει τους ομοφυλοφίλους. Ευτυχώς η Ελληνική κοινωνία, που είναι υγιής οργανισμός θεωρεί την ομοφυλοφιλίαν ψυχοσωματική ανωμαλίαν και τοποθετεί τους κιναιδούς, στον σκοτεινό χώρο των διεστραμμένων.”¹⁴, διαβάζουμε στην περιγραφή του τεκμηρίου. Στην ΕΒΕ η μόνη θεματική επικεφαλίδα που το περιγράφει είναι: Ομοφυλοφιλία → Ελλάδα → Ιστορία. Τόσο το περιεχόμενο του βιβλίου, ένα αντιεπιστημονικό έργο που περιέχει λόγο μίσους, όσο και η απολογητική προς την Απριλιανή Δικτατορία στάση του συγγραφέα οδηγούν το χρήστη του καταλόγου προς παραπλανητικό υλικό, καθώς ψάχνοντας να βρει τεκμήρια για την Ιστορία της Ομοφυλοφιλίας στην Ελλάδα θα ανακαλέσει και αυτό.

5.4. Γλώσσα

Το ζήτημα της γλώσσας δεν απαντάται συχνά στη βιβλιογραφία που αφορά την αγγλική γλώσσα, καθώς τα γένη δεν προσδιορίζονται με κλιτικές καταλήξεις. Σε γλώσσες, όμως, όπως η ελληνική ή η γαλλική το πρόβλημα είναι υπαρκτό και η απαλοιφή της κυρίαρχης χρήσης του αρσενικού επίκαιρο ζητούμενο.

Σε μια προσπάθεια εξάλειψης του σεξισμού, τουλάχιστον από τη γλώσσα της δημόσιας διοίκησης, η Γενική Γραμματεία Ισότητας των Δύο Φύλων έχει δημοσιεύσει ένα σχετικό οδηγό (Υπουργείο Εσωτερικών, Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, 2018), ο οποίος απευθύνεται σε στελέχη της δημόσιας διοίκησης υπουργείων και οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης “προκειμένου κατά την άσκηση των καθηκόντων τους και τη σύνταξη των δημοσίων εγγράφων να εξαλείψουν τα έμφυλα στερεότυπα, που αναπαράγουν συνειδητά και ασυνείδητα διακρίσεις που συνδέονται με τα κοινωνικά φύλα, τους άνδρες και τις γυναίκες”. Το συντακτικό που έχει επιλεγεί στη συγκεκριμένη πρόταση αφήνει ένα περιθώριο αμφιβολιών. Θεωρεί ο οδηγός μόνα κοινωνικά φύλα τους άνδρες και τις γυναίκες και το κόμμα (,) ακολουθούν τα δύο ουσιαστικά ως επεξήγηση, ή αναφέρεται στις διακρίσεις των κοινωνικών φύλων (αφήνοντας χώρο για οποιοδήποτε προσδιορισμό) και έπονται τα δύο από τα τρία βιολογικά φύλα;

Φυλλομετρώντας τον υπόλοιπο οδηγό, εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς ότι η καινοτόμος αυτή προσπάθεια, απαλοιφή της καλά ριζωμένης στην ελληνική κοινωνία και γλώσσα πατριαρχίας, εστιάζει στην αποβολή του σεξιστικού προς τις γυναίκες λεξιλογίου, προκρίνοντας τη χρήση του θηλυκού άρθρου παράλληλα με το αρσενικό, σε ουσιαστικά που έχουν αποκλειστικά αρσενικό γένος, όπως για παράδειγμα η λέξη ασθενής, ή τη χρήση και των δύο τύπων του ονόματος όταν υπάρχει, όπως για παράδειγμα με τα καθηγητής/καθηγήτρια.

Εντυπωσιακό είναι τ’ ότι παραμένει εκτός των προτάσεων του οδηγού η χρήση Γονέας 1 / Γονέας 2 αντί του δυαδικού Όνομα Πατρός / Όνομα Μητρός ή της αποκλειστικής χρήσης του 2ου για την ταυτοποίηση.

14 <https://osdelnet.gr/book/1061747?print=1>

Στην ελληνική γλώσσα το συμπεριληπτικό γένος είναι το αρσενικό. Αναφέρουμε για παράδειγμα “οι δάσκαλοι” και εννοούνται άνδρες και γυναίκες επαγγελματίες, σε αντιδιαστολή με το “οι δασκάλες” που αναφέρεται μόνο σε γυναίκες επαγγελματίες. Σε ελάχιστα παραδείγματα είναι συμπεριληπτικό το θηλυκό και ένα από αυτά είναι το επάγγελμα της “Μαίας”.

6. Ηθική στην καταλογογράφηση - επί μέρους μελέτη

Κατά τη διάρκεια της εξέτασης των συγκεκριμένων περιπτώσεων, πολλές φορές θα ασκήσουμε κριτική στις επιλογές της LC και της DDC, ακόμα και σε περιπτώσεις που δεν έχουν μεταφραστεί ή δεν χρησιμοποιούνται στη χώρα μας. Από τη στιγμή, όμως, που τα εργαλεία τα οποία χρησιμοποιούν οι Έλληνες βιβλιοθηκονόμοι είναι άμεση μετάφραση αυτών, θεωρούμε ότι η παρουσίαση της εν λόγω κριτικής είναι σημαντική.

Ο κατάλογος μιας βιβλιοθήκης είναι ο “καθρέφτης” της κοινωνίας. Έχει σημασία να μπορούμε να δούμε τι αντανακλά, ποιες πεποιθήσεις, ποιες κυρίαρχες νόρμες, ποιες στάσεις και ποιες ηθικές. “Επειδή ο κατάλογος δεν έχει χτιστεί σε μία μέρα, ένα χρόνο, ή ακόμα σε μία δεκαετία, αλλά, το λιγότερο, στη διάρκεια μιας γενιάς, υποφέρει από το νεκρό χέρι της παράδοσης”.¹⁵

Η παγκοσμιοποίηση της λευκής, χριστιανικής, ετεροφυλόφιλης οπτικής και η κατηγοριοποίηση όλων των άλλων ως εξαιρέσεις στον γενικό κανόνα, εξαφανίζουν την ορατότητα της κυριαρχίας της λευκής αυτής οπτικής. Η διεθνής προτυποποίηση στη βάση αυτών των χαρακτηριστικών έχει μεγάλη δύναμη να περιθωριοποιεί πολλές διαφορετικές φωνές και να θέτει στο κέντρο άλλες (Snow and Dunbar, 2022).

6.1. Θεματική περιγραφή

6.1.1. Ο καιρός των τσιγγάνων

Στην Ελλάδα κατοικούν 110000-300000 Ρομά, και η απόκλιση των δύο αριθμών είναι τέτοια, καθώς διαφορετικοί οργανισμοί αναφέρουν διαφορετικές μετρήσεις (“Ρομά στην Ελλάδα - Βικιπαίδεια”, 2022). Παρακάτω, παρουσιάζουμε τον τρόπο που εμφανίζονται στα λεξιλόγια LCSH, Καθιερωμένοι όροι EBE, LCSH στο Mitos και Ελληνικά θέματα στο Mitos.

15 Shera, Jesse, “On the teaching of cataloging”, Journal of cataloging and classification, 12, vo. 3 (1956): 130

Πίνακας 3. Τα ευρήματα στα αρχεία καθιερωμένων επικεφαλίδων των LC, EBE και Mitos για τους Ρομά

Λεξιλόγιο	LCSH	Καθιερωμένοι EBE	Mitos LCSH	Mitos ελληνικοί όροι
Ευρύτερος όρος	Nomads	-	Nomads	
		-	-	<u>Τσιγγάνοι</u>
	Romanies See from: Bohemians (Romanies) Gipsies Gitanos Gypsies Kalderash Manush Roma (People) Romani Sinti	<u>Τσιγγάνοι</u>	<u>Romanies</u> Gypsies -- Βλέπε Romanies	<u>Ρομά</u> (μόνο με τη γεωγραφική υποδιαίρεση Ελλάδα)

Ο διεθνής όρος με τον οποίο αυτοαποκαλείται ο νομαδικός λαός με ινδική καταγωγή είναι Romanies, ο οποίος στα ελληνικά αποδίδεται ως Ρομά¹ (στον ενικό Ρομ), και, σύμφωνα με το Λεξικό Merriam-Webster, ο όρος πρωτοεμφανίστηκε στα 1800. Ο όρος Τσιγγάνοι, σταδιακά, λαμβάνει υποτιμητικό χαρακτηριστικό για τα μέλη αυτής της ομάδας², οι οποίοι στις επίσημες τοποθετήσεις τους χρησιμοποιούν τον όρο Ρομά (πχ. Πανελλαδική Συνομοσπονδία Ελλήνων Ρομά)³. Η ίδια λέξη χρησιμοποιείται πλέον και ως ο επίσημος προσδιορισμός στην Ευρωπαϊκή Ένωση, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή κλπ.⁴

Στην Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάνικα (1993) δεν υπάρχει καμία αναφορά στο συγκεκριμένο όρο. Το κύριο λήμμα είναι το λήμμα “Τσιγγάνοι” ενώ προς αυτό παραπέμπουν και οι όροι Γύφτοι και Αθίγγανοι. Σήμερα, και τα 3 φύλα, ταυτίζονται με τους Ρομά, ως φύλα κοινής προέλευσης, τα οποία ήρθαν στην Ευρώπη σε διαφορετικές περιόδους.

Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι οι όροι “Τσιγγάνοι”, “Γύφτοι” και “Αθίγγανοι” είναι στενότεροι του όρου Ρομά.

Η επιλογή που έχει να κάνει ο καταλογογράφος στην συγκεκριμένη περίπτωση είναι αν θα χρησιμοποιήσει έναν καθιερωμένο, στην ελληνική γραμματεία, όρο, θεωρώντας τον ουδέτερο, ή αν αυτή η ουδετερότητα αγνοεί την επιθυμία αυτοπροσδιορισμού της ομάδας με άλλον καθιερωμένο όρο. Αυτό θέτει περιορισμούς ως προς την ικανότητά της ομάδας να αναζητά τον κατάλογο με όρους που δεν αισθάνεται ή δεν μπορεί καν να αντιληφθεί ότι την περιγράφουν.

1 Ετυμολογικά προκύπτει από την λέξη “άνδρας” στη γλώσσα ρομάνι.

2 Παρ’ ότι δόκιμοι λογοτεχνικοί όροι, όπως για παράδειγμα “Ο δωδεκάλογος του Γύφτου” του Κωστή Παλαμά” και η ταινία “Ο καιρός των τσιγγάνων του Εμίρ Κουστουρίτσα” προσδίδουν θετική χροιά στις εν λόγω γλωσσικές επιλογές, η γενικευμένη υποτιμητική χρήση των όρων “Γύφτος” και “Τσιγγάνος” είναι μία πραγματικότητα.

3 <https://ellanpasse.com/>

4 <https://www.euromanet.eu/>

6.1.2. Φύλο, σεξουαλικότητα και έκφραση

Τα ευρήματα της έρευνας που πραγματοποιήθηκε στα επιμέρους θεματικά λεξιλόγια της LC (LCSH, Demographic terms), της EBE (αρχείο καθιερωμένων όρων) και του Ενιαίου καταλόγου Συνεργατικού Δικτύου Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών Mitos (αναζήτηση θέματος) ανέδειξαν ποικίλα ζητήματα. Επιβεβαίωσαν την ανάγκη που προτείνεται και από τη βιβλιογραφία ότι ο προσυνδυασμός θεματικών όρων περιορίζει την ελευθερία των χρηστών και αναπόφευκτα οδηγεί στην εξυπηρέτηση συγκεκριμένων προκαταλήψεων, καθώς καθοδηγεί τον τρόπο σκέψης του χρήστη που κάνει την αναζήτηση, σε αντιδιαστολή με τα λεξιλόγια με φασέτες, που προσφέρουν τη δυνατότητα να προσληφθούν ταυτότητες διαθεματικά, αίροντας την υπερίσχυση μίας ταυτότητας έναντι της άλλης (Snow and Dunbar, 2022).

Πριν αναφερθούμε σε συγκεκριμένα παραδείγματα, αξίζει να γίνει αναφορά στο γεγονός ότι μέχρι πρόσφατα (Ιούλιο 2012) τα LCSH χρησιμοποιούσαν τον όρο Man αντί του Human beings για την απόδοση της έννοιας του ανθρώπου. Αυτή η επικεφαλίδα είναι απόλυτα ενδεικτική του πόσο αναχρονιστικές είναι κάποιες θεματικές επικεφαλίδες.

Η χρήση μεταφράσεων των LCSH μας οδηγεί αναπόφευκτα σε σεξιστική γλώσσα, καθώς η αγγλική είναι μια γλώσσα χωρίς κλιτικές καταλήξεις να διαφοροποιούν τα γένη, εν αντιθέσει με την ελληνική.

Σε αυτό το πλαίσιο, παραθέτουμε τα αποτελέσματα κάποιων αναζητήσεων όρων στις επικεφαλίδες της EBE. Έγινε αναζήτηση με παραμέτρους “Περιέχει”, “Σε κάθε επικεφαλίδα” περιορίζοντας σε Θέματα (Θ - Topical) και Γεωγραφικά ονόματα (ΓΟ - Geographic names) μέσω του OPAC της EBE. Η αναζήτηση με την ίδια συμβολοσειρά (string) χωρίς να σχετίζονται με την οντότητα άνδρας (π.χ. το νησί Άνδρος) επέστρεφε αρκετό “θόρυβο”, ο οποίος έχει απομονωθεί στα αποτελέσματα που καταγράφουμε εδώ:

Πίνακας 4. Αριθμητικά αποτελέσματα από την αναζήτηση των όρων για τα δύο φύλα ως Θέμα ή υποδιαίρεση σε Γεωγραφικό όνομα και συνδεδεμένων Βιβλιογραφικών εγγραφών στον OPAC της EBE (αναζήτηση χωρίς κλιτικές καταλήξεις)

Όρος αναζήτησης	Τύπος επικεφαλίδας	Αριθμός καθιερωμένων	Αριθμός συνδεδεμένων β.ε.
άνδρ	Θ	114	639
άνδρ	ΓΟ	0	0
γυναικ	Θ	678	3793
γυναικ	ΓΟ	5	10

Τα αποτελέσματα σίγουρα προβληματίζουν αναφορικά με το αν η έννοια του “marginalization” που εμφανίζεται στη βιβλιογραφία ερμηνεύεται ως οριοθέτηση ή περιθωριοποίηση μέσα στις εθνικές μας θεματικές επικεφαλίδες. Είναι πολύ λεπτή η γραμμή που διαχωρίζει τις δύο έννοιες. Είναι κατανοητή η ανάγκη να εξειδικεύσουμε τα θέματα που αφορούν τις γυναίκες, ώστε οι ερευνητές να μπορούν να ανακτήσουν τα αποτελέσματα που

τους αφορούν. Που οφείλεται, όμως, η απουσία ανάλογης εξειδίκευσης για τους άντρες; Δεν υπάρχει ερευνητικό ενδιαφέρον και ανάλογη βιβλιογραφική παραγωγή ή μήπως θεωρούμε δεδομένο ότι οι ευρύτεροι όροι αναφέρονται πάντα στο ανδρικό φύλο;

Όταν δε δημιουργείται ένας ιεραρχικά ευρύτερος όρος για το σύνολο των ανθρώπων ώστε στενότεροι όροι που αφορούν τις γυναίκες να αναδεικνύονται ως τέτοιοι, πόση ισότητα εμπεριέχεται στις επικεφαλίδες μας; Αυτό εντοπίζεται σε μεγάλο αριθμό επικεφαλίδων που οι καταλήξεις των ονομάτων δεν είναι ενδεικτικές του φύλου στο οποίο αναφέρονται. Έτσι, εκεί όπου η ισότητα θα απαιτούσε μια δομή της μορφής:

Επικεφαλίδα

NT Άνδρες [επικεφαλίδα]

NT Γυναίκες [επικεφαλίδα]

έχουμε μια επικεφαλίδα και ένα σχετικό όρο με το πρόθεμα Γυναίκες, όπως στις περιπτώσεις Γυναίκες βουλευτές, Γυναίκες δημοσιογράφοι, Γυναίκες δολοφόνοι, Γυναίκες (Ελληνικό δίκαιο), Γυναίκες επιστήμονες, Γυναίκες επιχειρηματίες, Γυναίκες ζωγράφοι, Γυναίκες ηθοποιοί κ.ά.

Ανάλογο φαινόμενο, όμως, συναντάμε και σε περιπτώσεις όπου μέρος της επικεφαλίδας αποκαλύπτει το φύλο, όπως Γυναίκες ιδιοκτήτριες επιχειρήσεων, Γυναίκες, Εργαζόμενες, Γυναίκες κρατούμενες. Οφείλουμε να διευκρινίσουμε, όμως, ότι φαίνεται αυτή η κατηγορία επικεφαλίδων να είναι κατάλοιπο παλαιότερης τακτικής, καθώς έχει γίνει αλλαγή σε κάποιες επικεφαλίδες αναλόγου μορφής, όπως το Ποιήτριες που είναι νεότερη επικεφαλίδα (η αλλαγή έγινε μεταξύ Μαρτίου 2018 - Σεπτεμβρίου 2019).

Σχεδόν παντελής είναι και η απουσία επικεφαλίδων που συνδυάζουν τους άνδρες με άλλα θέματα, δεν υπάρχει, δηλαδή αντιστοιχία σε επικεφαλίδες τύπου: Γυναίκες και θρησκεία, Γυναίκες και λογοτεχνία, Γυναίκες και πόλεμος, Γυναίκες και σοσιαλισμός ενώ ο όρος ανδρικός κατ' αντιστοιχία του γυναικείου, όπως στην επικεφαλίδα Γυναικείος οργανισμός (που έχει σχετικό όρο το Οργανισμός, όχι όμως ως ευρύτερο), δε χρησιμοποιείται σε καμία επικεφαλίδα.

Κάποιες ακόμη χαρακτηριστικές περιπτώσεις που προκαλούν ερωτήματα για το βαθμό στον οποίο οι θεματικές μας επικεφαλίδες υπηρετούν την “πατριαρχία” είναι και οι ακόλουθες:

- Δημόσιοι άνδρες (Statesmen): η επικεφαλίδα είναι καθιερωμένη στην ΕΒΕ αλλά δεν υπάρχει αντιστοιχία για το Stateswomen. Φυσικά, αν χρησιμοποιούσαμε μια μετάφραση του τύπου Δημόσιες γυναίκες, θα οδηγούσαμε τους χρήστες μας σε λάθος συμπεράσματα και είναι σαφώς πιο εύκολο να χρησιμοποιήσουμε την αντίστοιχη LCSH, όπως βλέπουμε σε εγγραφή στο Mitos.
- Ανύπαντροι άνδρες / Ανύπαντρες γυναίκες / Ανύπαντρες μητέρες: βλέποντας την ετυμολογία του επιθέτου [μσν.(;) ανύπαντρος < αν- (δες α- 1) αρχ. ὑπανδρος (προφ. [nd]) `παντρεμένη γυναίκα´] στο Λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας, αντιλαμβανόμαστε απευθείας τις καταβολές του όρου σε μια πατριαρχική κοινωνία,

όπου ο γάμος τοποθετούσε τη γυναίκα κάτω από έναν άνδρα, καθώς και την κατάχρηση που γίνεται όταν το επίθετο προηγείται του “άνδρες”. Και “φυσικά”, δεν υπάρχει καμία αναφορά σε ανύπαντρους πατέρες, οι οποίοι πιθανότατα περιέχονται στον όρο “Μονογονεϊκή οικογένεια”.

- Γυναίκες δολοφόνοι στη λογοτεχνία είναι ακόμη μία επικεφαλίδα όπου γίνεται διαχωρισμός για τις γυναίκες, χωρίς να υπάρχει αντίστοιχη για τους άνδρες. Ακόμα και στην περίπτωση του "Τζακ του Αντεροβγάλη" που του οποίου τα θύματα είναι γυναίκες η επικεφαλίδα περιορίζεται στο Εγκληματίες -- Αγγλία -- Λονδίνο -- Ιστορία -- 19ος αι. ενώ δεν συνδέεται καν με το Γυναίκες Εγκλήματα κατά των. Ακόμη και αυτή η επικεφαλίδα, όμως, εγείρει νέα ζητήματα καθώς δεν υποδιαιρείται περαιτέρω με τον όρο Γυναικοκτονίες⁵, που προκρίνεται για τα συγκεκριμένα εγκλήματα από τις οργανώσεις γυναικών της χώρας μας. Αν ο λόγος για την απόφαση αυτή είναι το γεγονός ότι ο αντίστοιχος όρος Femicide στα LCSH είναι variant και όχι narrow term, τότε έχουμε άλλη μια φορά εμφάνιση της προβληματικής κατάστασης στην οποία μας φέρνει η ακριβής μετάφραση των LCSH, άρα αγγλοσαξονικών όρων, αντί της καθιέρωσης όρων που ανταποκρίνονται στην ελληνική γλώσσα και στο ελληνικό κοινωνικό πλαίσιο.

Όταν αυτή είναι η εικόνα του γυναικείου φύλου στις θεματικές επικεφαλίδες της ΕΒΕ, δεν είναι απρόσμενα τα αποτελέσματα που αφορούν την αναζήτηση όρων που σχετίζονται με άλλες μειονότητες σχετικά με το φύλο ή το σεξουαλικό προσανατολισμό.

Ας δούμε τη θεματική ανάλυση σε συγκεκριμένες βιβλιογραφικές εγγραφές:

Effeminacy

Αναζητώντας τον όρο effeminacy σε επικεφαλίδες σε ΕΒΕ και Μitos, βλέπουμε ότι ο όρος δεν προτιμάται ούτε στα αγγλικά ούτε στην ελληνική του μετάφραση θηλυπρέπεια. Σε αναζήτησή του ως λέξη-κλειδί, όμως, βρίσκουμε στο Μitos τον παρακάτω τίτλο:

Male delivery : reproduction, effeminacy, and pregnant men in early modern Spain / Sherry Velasco

Είναι απορίας άξιο γιατί δεν ευρητηριάζεται ως θέμα ο συγκεκριμένος όρος όχι μόνο στο Μitos, αλλά ούτε και στην LC, η οποία έχει καθιερώσει τον όρο στα LCSH.

Transgender people = Διεμφυλικά άτομα / Διαφυλικά άτομα

Mental health issues in lesbian, gay, bisexual, and transgender communities / edited by Billy E. Jones, Marjorie J. Hill.

Ας δούμε τα θέματα ανά βιβλιοθήκη:

Η εγγραφή βρέθηκε στο Μitos και στην LC

⁵ Ο όρος “Γυναικοκτονία” όπως χρησιμοποιείται από το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων στο <https://eige.europa.eu/el/taxonomy/term/1128>

LC

Gays--Mental health

Bisexuals--Mental health

Transgender people--Mental health

Mitos

Homosexuality

Mental health services

Transsexualism

Bisexuality

Η μετάφραση του έργου: Ζητήματα ψυχικής υγείας σε ομοφυλόφιλους, λεσβίες, αμφιφυλόφιλους και διαφυλικούς / [επιμέλεια] Billy E. Jones, Marjorie J. Hill ; πρόλογος Λύκουρας Ελευθέριος ; μετάφραση, επιμέλεια Γιάννης Σιατίτσας, Χρήστος Χριστοδούλου, Χρύσα Καλαϊτζή βρέθηκε και στην ΕΒΕ και στο Mitos:

EBE

Ομοφυλόφιλοι -- Ψυχική υγεία

Mitos

Ομοφυλόφιλοι -- Ψυχική υγεία

Αμφιφυλόφιλοι -- Ψυχική υγεία

Διαφυλικοί -- Ψυχική υγεία

Gays -- Mental health

Bisexuals -- Mental health

Transgender people -- Mental health

Κάποιες παρατηρήσεις / διευκρινίσεις:

To Gender minorities έχει τους ακόλουθους στενότερους όρους:

- Genderqueer people
- Intersex people
- Non-binary people
- Queer people
- Transgender people
- Transsexuals

- Transvestites
- Two-spirit people

Παρατηρείται λοιπόν, ότι οι έννοιες Transgender people και Transsexuals δεν ταυτίζονται.

Παρ' όλα αυτά, ενώ στο Mitos υπάρχει η επικεφαλίδα Transgender people -- Mental health, η οποία έχει συνδεθεί με τη μετάφραση του έργου, δεν χρησιμοποιείται στο πρωτότυπο έργο και αντ' αυτής επιλέγεται το Transsexualism, το οποίο ως έννοια δηλώνει κατάσταση και όχι πρόσωπα. Το ίδιο συμβαίνει και με τα υπόλοιπα θέματα της εγγραφής αυτής. Από την άλλη, η ΕΒΕ δεν κάνει καμία αναφορά στις άλλες μειονότητες (σεξουαλικές και φύλου) στις οποίες αναφέρεται το έργο πέρα των ομοφυλοφίλων, εμποδίζοντας το χρήστη να ανακτήσει το τεκμήριο.

Τι είναι αυτό που έχει οδηγήσει τον κάθε καταλογογράφο να αναλύσει θεματικά το τεκμήριο με τον τρόπο που το έκανε; Πιθανολογούμε ότι η μη γνώση της ορολογίας και της χρησιμοποιούμενης γλώσσας είναι ένα ζήτημα. Ένα άλλο ζήτημα είναι τα ταμπού και οι προκαταλήψεις που εμποδίζουν τον καταλογογράφο να αναζητήσει τη σωστή τεκμηρίωση. Ενδεχομένως, όμως, να έχουμε άλλη μια εμφάνιση του φαινομένου πρόκρισης της ταχύτητας έναντι της εξαντλητικότητας

Σε επίπεδο λεξιλογίου ας δούμε τα παρακάτω από τις LCSH:

Το **Persons** έχει 237 στενότερους όρους στα LCSH. Δε θα τους αναφέρουμε όλους, θα σταθούμε όμως σε κάποιους από αυτούς που έχουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τους σκοπούς της εργασίας μας, καθώς παρατηρούμε χαρακτηριστική απουσία αντιστοίχισης ελληνικών όρων σε μειονότητες φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού. Επίσης, στο Mitos, ενώ υπάρχουν στενότεροι όροι του Minorities, δεν υπάρχει καμία ιεραρχική σχέση για τις μειονότητες ούτε κανένας προσδιορισμός στις σύνθετες επικεφαλίδες που περιέχουν τον όρο για τον τύπο μειονοτήτων στις οποίες αναφέρονται. Αυθόρμητα, λοιπόν, προκύπτει το ερώτημα αν στο σύνολο των συλλογών της ΕΒΕ και των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών δεν υπάρχουν καθόλου τεκμήρια που να αφορούν τα συγκεκριμένα θέματα.

Πίνακας 5. Ενδεικτική ανάλυση του Persons σε διάφορα λεξιλόγια

Λεξιλόγιο	LCSH	Καθιερωμένοι ΕΒΕ	Mitos LCSH	Mitos ελληνικοί όροι
Όρος κορυφή	Persons	-	Persons	Άτομα
	Asexual people	-	-	-
	Atheists	-	Atheists	-
	Bisexuals	-	- (8 υποδιαιρέσεις του)	-
	Cisgender people	-	-	-

Λεξιλόγιο	LCSH	Καθιερωμένοι EBE	Mitos LCSH	Mitos ελληνικοί όροι
Cross-dressers	-	-	Cross-dressers (Male impersonators) δε χρησιμοποιείται στον κατάλογο της βιβλιοθήκης. Male impersonators χρησιμοποιείται αντί.	-
Deportees	-	-	-	-
Gays	Ομοφυλόφιλοι	Gays	-	-
Gender-nonconforming people	-	-	-	-
Heterosexuals	-	-	-	-
Immigrants	Μετανάστες	Immigrants	Μετανάστες	Μετανάστες
Incels	-	-	-	-
Internal migrants	-	Internal migrants	-	-
Intersex people	-	- (3 υποδιαιρέσεις του)	-	-
Minorities	Μειονότητες	Minorities	Μειονότητες	Μειονότητες
Nomads	Νομάδες	Nomads	Νομάδες	Νομάδες
Noncitizens ⁶	Αλλοδαποί Παράτυποι μετανάστες	Illegal aliens	Παράτυποι αλλοδαποί	Παράτυποι αλλοδαποί
Prostitutes' customers	-	-	-	-
Refugees	Πρόσφυγες	Refugees	Πρόσφυγες	Πρόσφυγες
Respect for persons	-	Respect for persons	-	-
Sadomasochists	-	-	-	-
Saints	Άγιοι	Saints	Άγιοι	Άγιοι
Separated people	-	-	-	-
Sex surrogates	-	-	-	-
Sex workers	-	-	-	-
Slave traders	-	-	-	-
Slaveholders	-	-	-	-
Slaves	Δούλοι	Slaves	Δούλοι	Δούλοι
Spouses	Σύζυγοι	- (7 στενότεροι όροι του)	- (Συνθετικό σε ένα όρο - Σύζυγοι προέδρων)	-
Successful people	-	Successful people	-	-
Transgender people	Διεμφυλικά άτομα	-(2 υποδιαιρέσεις του)	-	-
Unemployed	Άνεργοι	Unemployed	Άνεργοι	Άνεργοι

6 Η ΕΒΕ χρησιμοποιεί 2 επικεφαλίδες για την έννοια των Παράτυπων μεταναστών, έχοντας παράγει 6 επικεφαλίδες με υποδιαιρέσεις υπό το Αλλοδαποί που συνδέονται με το Noncitizens και 4 επικεφαλίδες, (3 με υποδιαιρέσεις) υπό το Παράτυποι μετανάστες που συνδέονται με το Illegal aliens, παλιότερη επικεφαλίδα της LC για την έννοια.

Λεξιλόγιο	LCSH	Καθιερωμένοι ΕΒΕ	Mitos LCSH	Mitos ελληνικοί όροι
Victims		- (υπάρχουν 18 επικεφαλίδες με τον όρο θύματα)	Victims	- (4 θεματικοί όροι που περιέχουν τον όρο θύματα)
Virgins		-	-	-

Εκτός των όρων του Πίνακα 5, απουσιάζουν και πολλοί από τους όρους που είναι ιεραρχικά στενότεροι των:

Sex (Psychology) που έχει 18 στενότερους όρους στα LCSH και Gender minorities που έχει 8 στενότερους όρους.

Ανάλογη είναι και η απουσία των Sexual minorities (το οποίο προέρχεται από τα Demographic Terms) που έχει 5 στενότερους όρους και συναντάμε μόνο το Gays / Ομοφυλόφιλοι. Ακόμη και οι άμεσα στενότεροι όροι έχουν δικούς τους στενότερους, στους οποίους δε θα επεκταθούμε, όμως, η εικόνα είναι ανάλογη στις θεματικές επικεφαλίδες, παρόλο που κατά την αναζήτησή τους ως λέξεις-κλειδιά επιστρέφονται κάποια αποτελέσματα.

Για να μην κατηγορηθούμε κι εμείς για σεξισμό στην εργασία μας, ας δούμε και μία σπανιότερη περίπτωση, ενός “γυναικείου” όπως θα λέγαμε παλιότερα επαγγέλματος, το οποίο περιγράφεται με μια θεματική επικεφαλίδα που δε συμπεριλαμβάνει το ανδρικό φύλο.

Από το ακαδημαϊκό έτος 1983-1984, με τον ιδρυτικό Ν. 1404/83 για τα Τ.Ε.Ι., στο τμήμα Μαιευτικής εισάγονται και άρρενες σπουδαστές, στο πλαίσιο ισότιμης πρόσβασης και των δύο φύλων στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Οι απόφοιτοι αποκτούν τον τίτλο του “Μαιευτή”, ένας όρος που δεν υπάρχει ούτε στο Λεξικό της κοινής νεοελληνικής (ηλεκτρονική έκδοση στην Πύλη για την ελληνική γλώσσα), το οποίο συνήθως συμπεριλαμβάνει στα λήμματα για παραδοσιακά “ανδρικά επαγγέλματα” τις θηλυκές καταλήξεις.

Ο αντίστοιχος όρος στην αγγλική γλώσσα είναι Midwives, ο οποίος σαφώς μας παραπέμπει σε θηλυκό γένος, καθώς περιλαμβάνει το συνθετικό wife που είναι θηλυκό. Όμως, στο authority της LC έχουν δημιουργήσει στενότερο όρο το Women midwives, έχοντας έτσι ενιαία αντιμετώπιση με τα άλλα επαγγέλματα, στα οποία η αγγλική δεν αποδίδει φύλο, όπως είπαμε και παραπάνω.

6.2. Ονόματα προσώπων

Ηθικά ζητήματα εγείρει και ο έλεγχος των καθιερωμένων ονομάτων προσώπων, εργασία πολύ ουσιαστική για τους καταλόγους των βιβλιοθηκών (Matkonιά, D., 2020).

Αναφορικά με την καθιέρωση ονομάτων προσώπου, αξίζει να επισημανθεί η δυνατότητα που δίνεται πια να χρησιμοποιηθεί ένα εύρος ελεγχόμενων λεξιλογίων στο πεδίο που ορίζεται το φύλο (μεταξύ των οποίων και οι θεματικές επικεφαλίδες και οι δημογραφικοί όροι της LC, που είναι αρκετά συμπεριληπτικοί για την αγγλική γλώσσα), επιτρέποντας την απόδοση του όρου με τον οποίο αυτοπροσδιορίζεται το άτομο και όχι ένα από τα δύο δυαδικά φύλα ή τον

όρο άγνωστο, που επικρατούσαν μέχρι πρότινος.

Σημαντικό ζήτημα στα ονόματα προσώπων είναι οι πολιτιστικές καταβολές και συνήθειες. Για παράδειγμα, στις Ασιατικές χώρες (Κίνα, Ιαπωνία, Κορέα, Βιετνάμ κλπ.) δε γίνεται αντιστροφή του ονόματος. Το όνομα πάντα αναφέρεται με μία σειρά. Πολλές φορές θεωρείται προσβλητικό αν γίνει η αντιστροφή, σύμφωνα με τα δυτικοευρωπαϊκά πρότυπα. Η εμφάνιση της επικεφαλίδας Mao, Zedong, 1893-1976 στους ελληνικούς καταλόγους, που υποδηλώνει ότι υπάρχει φυσική αντιστροφή του ονόματος είναι και λανθασμένη και δε συνάδει με τις πολιτιστικές πρακτικές και συνήθειες στην Κίνα. Η αντιγραφή της αυτής εγγραφής από την LoC υπογραμμίζει το ζήτημα της άκριτης μεταφοράς προκαταλήψεων και μη ορθών πρακτικών για χάρη της ταχύτητας καταλογογράφησης και μιας -κακώς εννοούμενης- διαλειτουργικότητας.

Ζήτημα, όμως, για την ηθική στην καθιέρωση των ονομάτων αποτελεί και το ζήτημα της ιδιωτικότητας. Κάθε φορά που προστίθεται μια προσωπική πληροφορία για ένα πρόσωπο, πρέπει να γίνεται με γνώμονα το αν αυτή διευκολύνει την αποσαφήνιση και αν όχι, δεν είναι απαραίτητη.

6.3. Γεωγραφικά ονόματα

Ζητήματα ηθικής δημιουργούνται ακόμα και με την επιλογή των γεωγραφικών ονομάτων. Μία βασική κατηγορία είναι τα γεωγραφικά ονόματα που αποδίδονται ως κατάλοιπα της αποικιοκρατίας και ενώ οι λαοί προσδιορίζουν διαφορετικά τα ονόματα αυτά.

Στην Ελλάδα, οι βιβλιοθήκες χρησιμοποιούν ακόμα πολλούς όρους της αποικιοκρατίας. Παραδείγματα:

Η χώρα που μέχρι το 2018 ονομαζόταν Σουαζιλάνδη (Swaziland), όνομα που προήλθε από την πληθυσμιακή ομάδα Swazi που κατοικούσε στην περιοχή και το αποικιοκρατικό -land, άλλαξε την επίσημη ονομασία της σε Eswatini που στη δική τους γλώσσα σημαίνει “η χώρα των Swazis”.

Ομοίως χρειάζονται προσαρμογή και άλλοι όροι, όπως ο όρος “Ροδεσία” που αναφέρεται κατά κύριο λόγο στη Δημοκρατία της Ζιμπάμπουε, της πόλης Βομβάη στην Ινδία που από το 1995 ονομάζεται Μουμπάι⁷ (προγενέστερο της Πορτογαλικής Αποικιακής ονομασίας) κ.ο.κ.

6.4. Περιγραφική καταλογογράφηση

Ζητήματα ηθικής μπαίνουν και κατά την περιγραφική καταλογογράφηση, καθώς τα περισσότερα συστήματα έχουν δημιουργηθεί χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους τις ανάγκες των χρηστών στην αναζήτηση πληροφοριών. Καθ' όσον γνωρίζουμε, δεν έχουν πραγματοποιηθεί ποτέ έρευνες χρηστών για τις πληροφοριακές ανάγκες τους σε σχέση με τα συστήματα καταλογογράφησης. Έτσι, οι βιβλιοθηκονόμοι βρίσκονται στη θέση να μη γνωρίζουν αν οι κώδικες που ακολουθούν είναι αποτελεσματικοί για τις ανάγκες των χρηστών τους (Martin,

⁷ <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9C%CE%BF%CF%85%CE%BC%CF%80%CE%AC%CE%B9>

2021).

6.5. Ταξινόμηση

Το DDC δημιουργήθηκε το 1876 στις ΗΠΑ για να εξυπηρετήσει τις ανάγκες της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου. Στην 23η έκδοση του εγχειριδίου, μία διεθνής επιτροπή από 19 θεσμικούς φορέες συστάθηκε για την αναθεώρησή του. Και τα 19 μέλη της Επιτροπής ήταν είτε από το Ηνωμένο Βασίλειο είτε από μία χώρα που ήταν αποικία του. 12 από τα 19 μέλη εδρεύουν στις ΗΠΑ (White, 2018). Οποιαδήποτε έχει κάποια εξοικείωση με το DDC δεν μπορεί παρά να παρατηρήσει ότι στους πίνακές του έχει μία ισχυρή προκατάληψη υπέρ των Προτεσταντών χριστιανών και των λευκών Ευρωπαίων (Snow and Dunbar, 2022) και εξυπηρετεί τις ανάγκες των ΗΠΑ και των δυτικών χωρών. Μεγάλη συζήτηση γίνεται για τους πίνακες που αφορούν τη θρησκεία και ειδικά την έκταση που έχει ο χριστιανισμός έναντι των άλλων θρησκευτικών συστημάτων, όπως το Ισλάμ, ο Βουδισμός κ.ο.κ., αλλά και στην αντιμετώπιση μιας σειράς άλλων θεμάτων που ανταποκρίνονται σε μία πολύ συγκεκριμένη οπτική. Για παράδειγμα, η διάσπαση της ενότητας στην ιστορία μίας σειράς κρατών (Ελλάδα, Ιταλία, Ιράν σε αρχαίο κόσμο και νεότερο) εγείρει διάφορα ζητήματα ηθικής.

Στο συγκεκριμένο ζήτημα έγινε η προσπάθεια από την Ένωση Ελλήνων Βιβλιοθηκονόμων και Επιστημόνων Πληροφόρησης να δημιουργηθεί ένας κοινός πίνακας για το σύνολο της ελληνικής ιστορίας ήδη από το 1986. Αντίστοιχες κινήσεις έχουν κάνει και φορείς σε άλλες χώρες, όπως η Εθνική Βιβλιοθήκη του Ιράν.

Στην περίπτωση της αναπαράστασης των Αφροαμερικανών στην DDC, παρατηρούμε στην 23η έκδοση, όπως αυτή εμφανίζεται στο WebDewey (βλέπε παρακάτω, σχήματα 5-6, ότι στον βοηθητικό πίνακα 5, ο οποίος αφορά εθνικές και εθνοτικές ομάδες, η συγκεκριμένη ομάδα είναι αποκομμένη των υπολοίπων Αμερικανών. Συγκεκριμένα, ενώ η δομή του βοηθητικού πίνακα μας καλεί να ταξινομήσουμε τους Βορειοαμερικανούς κάτω από τον αριθμό 1, οι Αφροαμερικανοί βρίσκονται κάτω από το 9, που ορίζεται ως “Συγκεκριμένες εθνικές και εθνοτικές ομάδες” και συγκεκριμένα στο --96073 και μάλιστα με τον προσδιορισμό ότι το 073 υποδηλώνει Αμερικανική εθνικότητα (U.S. Nationality), παρά τοποθεσία, εξαίροντας, μάλιστα, την οδηγία ότι δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να παραλείπεται η υποδιαίρεση ακόμη και αν φαίνεται περιττή.

T5--96 Africans and people of African descent

[T5--0](#) ▼ Table 5. Ethnic and National Groups

[T5--1-T5--9](#) ▼ Specific ethnic and national groups

[T5--9](#) ▼ Other ethnic and national groups

T5--96 Africans and people of African descent

[T5--96067](#) Africans of Central Africa and offshore islands

[T5--96073](#) African Americans (United States Blacks)

✚ [T5--96081](#) Blacks (African origin)--Brazil

[T5--961](#) Khoikhoi and San

[T5--963](#) ▼ Peoples who speak, or whose ancestors spoke, Niger-Congo languages

[T5--965](#) ▼ Peoples who speak, or whose ancestors spoke, Nilo-Saharan languages

[T5--966-T5--968](#) ▼ Regional and national groups in Africa

[T5--969](#) ▼ Other regional and national groups of largely African descent

Σχήμα 5. Στιγμιότυπο οθόνης από τον Βοηθητικό Πίνακα 5 στο WebDewey (10/10/2022)

Notes

The 073 in [T5--96073](#) signifies U.S. nationality rather than location. It is never omitted even where it would be redundant if it simply signified location, e.g., [973.0496073](#) African Americans in U.S. history (as distinct from 973.0496 for noncitizens of African ancestry in U.S. history). Area subdivisions are added to it in the usual way, e.g., [305.8960730747](#) sociology of African Americans in New York (as distinct from [305.8960747](#) sociology of non-U.S. citizens of African ancestry in New York).

Σχήμα 6. Στιγμιότυπο οθόνης από το Εγχειρίδιο του WebDewey για τον αριθμό T5-96073 (10/10/2022).

7. Προτάσεις

Σε μια εποχή που ο αριθμός των βιβλιοθηκονόμων συρρικνώνεται στις ελληνικές βιβλιοθήκες, είναι αναγκαία η διεύρυνση των συνεργασιών πέρα από ένα συγκεκριμένο είδος βιβλιοθήκης. Θα ήταν χρήσιμο να διερευνηθεί κατά πόσο οι όροι που επιλέγονται ως θεματικές επικεφαλίδες από την EBE και τον ILSAS είναι αποτί για το ευρύ κοινό που εξυπηρετούν δημόσιες και δημοτικές βιβλιοθήκες, ώστε να καταστεί ευκολότερα εφικτός ένας συνεργατικός κατάλογος. Ο σχεδιασμός συστημάτων που επιτρέπουν στο χρήστη να ανακτά την πληροφορία πέρα από γλωσσικούς περιορισμούς είναι επίσης ένα ζητούμενο σε μια πολυπολιτισμική, πολυγλωσσική κοινωνία.

Πολυσύνθετο παραμένει το ζήτημα της ηθικής στη θεματική ευρετηρίαση της ιστορίας (πολιτικής και μη), ιδιαίτερος όταν περιλαμβάνονται γεωγραφικά ονόματα που βρίσκονται σε περιοχές των οποίων τα σύνορα έχουν μεταβληθεί σε διάφορες ιστορικές περιόδους. Το συγκεκριμένο ζήτημα, είναι ιδιαίτερα ευαίσθητο, καθώς άπτεται της εξωτερικής πολιτικής, του διεθνούς δικαίου και η ουδετερότητα, αν και ζητούμενη, είναι δύσκολο να επιτευχθεί.

Ο τοπικός χρήστης και κατ' επέκταση, οι γλωσσικές ιδιαιτερότητες μπορεί να αποκλίνουν σημαντικά από άλλους, προκαλώντας δυσχέρεια και στη σύνδεση δεδομένων.

Σημαντικό είναι ο καθένας και η καθεμία εκ των εργαζομένων στις βιβλιοθήκες να καταλαβαίνει τους κανόνες και τις οδηγίες στη γλώσσα της κοινότητας των χρηστών τους. Τέλος, κρίνεται επιτακτική η ανάγκη συνεργασίας με τις συλλογικότητες της κοινωνίας των πολιτών για την καθιέρωση όρων που συνάδουν με τους τρόπους που οι διάφορες ομάδες αυτοπροσδιορίζονται ή χρησιμοποιούν ως λεξιλόγιο κατανόησης και επικοινωνίας.

8. Συμπεράσματα

Ο Κατάλογος της βιβλιοθήκης είναι ένας “καθρέφτης” της κοινωνίας στην οποία υπάρχει. Δεν μπορούμε να κατηγορήσουμε τον καθρέφτη για ό,τι αυτός αντανακλά. Αυτό που πρέπει να αναρωτηθούμε είναι κατά πόσο μπορούμε να μειώσουμε τους διαχωρισμούς, τις διακρίσεις, την υπεροχή κάποιων έναντι άλλων. Αυτό που οφείλουμε να αλλάξουμε είναι ο τρόπος με τον οποίο σκεφτόμαστε και αντιμετωπίζουμε τις εργασίες καταλογογράφησης. Καθώς ο κατάλογος αντανακλά εργασίες πολλών χρόνων, με διαφορετικές αντιλήψεις μέσα σε αυτό το διάστημα, η επανεπεξεργασία κάποιων ιδιαίτερα προβληματικών πεδίων θεωρείται απαραίτητη.

Για να μπορούν πράγματι οι βιβλιοθήκες να είναι ο χώρος όπου οι χρήστες αισθάνονται ασφαλείς, θα πρέπει η περιγραφή των τεκμηρίων και η εικόνα του καταλόγου να αντανακλά, ολοένα και περισσότερο, τις διαφορετικές εικόνες της κοινωνίας, το πλούσιο φάσμα λεκτικού αυτοπροσδιορισμού των κοινωνικών ομάδων, τη διαφορετικότητα και τη συμπερίληψη.

Οφείλουμε να αμφισβητήσουμε την κυριαρχία της λευκής, χριστιανικής, πατριαρχικής, ευρωπαϊκής αυθεντίας και να δώσουμε χώρο στην πολυμορφία και την ποικιλία.

Βιβλιογραφία

- LibGuides: Critical Librarianship: Home. Liupalmer.libguides.com. (2022). Retrieved 9 September 2022, from <https://liupalmer.libguides.com/c.php?g=1104750&p=8054656>
- Adler, M., & Tennis, J. T. (2013). Toward a Taxonomy of Harm in Knowledge Organization Systems, *Knowledge Organization*, 40(4), 267–8.
- Akbari-Daryan, S. (2017). The Experiences of National Library of Iran in Developing of the Indigenous Tools of Cataloguing and Classification. In IFLA WLIC 2017 – Wrocław, Poland – Libraries. Solidarity. Society. in Session 169 - Indigenous Matters.
- Bair, S. (2005). Toward a Code of Ethics for Cataloging, *University Libraries Faculty & Staff Publications*, 11, 10–12, https://scholarworks.wmich.edu/library_pubs/11
- Corrado, E. (2021). Artificial Intelligence: The Possibilities for Metadata Creation. *Technical Services Quarterly*, 38(4), pp.395-405.
- Driver, J. (2010). *Ηθική Φιλοσοφία: οι βασικές της αρχές*. Αθήνα, University Studio Press
- Fina, M. (1993). The Role of Subject Headings in Access to Information. *Cataloging & Classification Quarterly*, 17(1-2), 267-274. https://doi.org/10.1300/j104v17n01_19
- Harisson, M. R. (2005). *An introduction to business and management ethics*. New York, Palgrave Macmillan
- Harpring, P. (2022). *Getty Vocabularies: Issues Surrounding Diversity and Inclusion*. Retrieved 20 August 2022, στο https://www.getty.edu/research/tools/vocabularies/Vocabs_unbiased_terminology.pdf

- Jaffe, R. (2020). Rethinking Metadata's Value and How It Is Evaluated. *Technical Services Quarterly*, 37(4), 432-443. <https://doi.org/10.1080/07317131.2020.1810443>
- Matković, D. (2020). Ethical Questions in Name Authority Control. Jane Sandberg, ed. Sacramento, CA: Library Juice Press, 2019. 418p. Paper, \$35.00 (ISBN 978-1-63400-054-3).. *College & Research Libraries*, 81(4), 743. doi: <https://doi.org/10.5860/crl.81.4.743>
- Martin, J. M. (2021). Records, Responsibility, and Power: an overview of cataloguing ethics, *Cataloging & Classification Quarterly*, 59(2-3), 281-304. <https://doi.org/10.1080/01639374.2020.1871458>
- Merriam-Webster. (n.d.). Rom. In Merriam-Webster.com dictionary. Retrieved August 29, 2022, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/Rom>
- Olson, H. A. (2001). The Power to Name: Representation in Library Catalogs, *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 26(3), 639-668
- Pinho, F., & Guimarães, J. (2012). Male Homosexuality in Brazilian Indexing Languages: Some Ethical Questions. *Knowledge Organization*, 39(5), 363-369. <https://doi.org/10.5771/0943-7444-2012-5-363>
- Snow, K. (2017). Defining, Assessing, and Rethinking Quality Cataloging. *Cataloging & Classification Quarterly*, 55(7-8), 438-455. <https://doi.org/10.1080/01639374.2017.1350774>
- Snow, K., & Dunbar, A. (2022). Advancing the Relationship between Critical Cataloging and Critical Race Theory. *Cataloging & Classification Quarterly*, 1-29. <https://doi.org/10.1080/01639374.2022.2089936>
- Snow, K., & Shoemaker, B. (2020). Defining Cataloging Ethics: Practitioner Perspectives. *Cataloging & Classification Quarterly*, 58(6), 533-546. <https://doi.org/10.1080/01639374.2020.1795767>
- White, H. (2018). Decolonizing the Way Libraries Organize. In IFLA WLIC 2018 – Kuala Lumpur, Malaysia – Transform Libraries, Transform Societies in Session 207 - Women, Information and Libraries SIG and LGBTQ Users SIG.
- Yon, A., & Willey, E. (2021). Using the Cataloguing Code of Ethics Principles for a Retrospective Project Analysis. *Cataloging & Classification Quarterly*, 60(1), 112-137. <https://doi.org/10.1080/01639374.2021.2012310>
- γυναικοκτονία. Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων. (2022). Retrieved 24 August 2022, from <https://eige.europa.eu/el/taxonomy/term/1128>
- Ρομά στην Ελλάδα - Βικιπαίδεια. El.wikipedia.org. (2022). Retrieved 26 August 2022, from <https://w.wiki/5cuh>
- Υπουργείο Εσωτερικών. Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (2018). Οδηγός χρήσης μη σεξιστικής γλώσσας στα διοικητικά έγγραφα [Ebook]. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο. Retrieved 10 September 2022, from <https://tinyurl.com/3hzd42np>
- Φαραντάκης, Π. (2004). *Varia Philosophica για την παράδοση και τη νεωτερικότητα*, Αθήνα, Επέκταση

Change The Subject: Το κίνημα και η εφαρμογή του στη Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Ελισάβετ Χανταβαρίδου^{1,2}, Αθηνά Κεσίδου³

¹ Βιβλιοθηκονόμος, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης, elisach@uom.edu.gr

² Υποψ. Διδάκτωρ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Τμήμα Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης, echantavaridou@uniwa.gr

³ Βιβλιοθηκονόμος, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης, athens@uom.edu.gr

Change The Subject Project: the movement and its application at the University of Macedonia Library and Information Centre

Elisavet Chantavaridou^{1,2}, Athina Kesidou³

¹ Librarian, University of Macedonia, Library and Information Centre, elisach@uom.edu.gr

² PhD candidate, University of West Attica, Department of Archival, Library, and Information Studies, echantavaridou@uniwa.gr

³ Librarian, University of Macedonia, Library and Information Centre, athens@uom.edu.gr

Περίληψη

Το κίνημα ‘Change the subject’ ξεκίνησε το 2014 από μία ομάδα φοιτητών του Dartmouth College. Αιτία ήταν η θεματική επικεφαλίδα ‘Illegal aliens’ της Library of Congress (LC). Οι φοιτητές θεώρησαν ότι η ύπαρξη αυτής της επικεφαλίδας στον κατάλογο της βιβλιοθήκης παραπέμπει σε προσβλητικό, μειωτικό και ρατσιστικό περιεχόμενο. Με τη βοήθεια των βιβλιοθηκονόμων του κολεγίου οι φοιτητές απευθύνθηκαν στην American Library Association (ALA) και την LC προκειμένου να καταργηθεί ο όρος ‘Illegal aliens’ από όλες τις θεματικές επικεφαλίδες όπου εντοπιζόταν. Σκοπός ήταν να αντικατασταθεί από άλλο όρο που να είναι πιο συμπεριληπτικός και μη προσβλητικός. Παρόλο που το 2016 η LC ανακοίνωσε την πρόθεσή της να αντικαταστήσει την επικεφαλίδα με δύο άλλες (‘Noncitizens’ και ‘Unauthorized immigration’) αυτό δεν έγινε εξαιτίας έντονων αντιδράσεων από ρεπουμπλικάνους βουλευτές. Με την στήριξη της ALA, το κίνημα ‘Change the subject’ απέκτησε υποστηρικτές όχι μόνο στις ΗΠΑ, αλλά και παγκοσμίως. Βιβλιοθήκες ανά τον κόσμο ξεκίνησαν να αλλάζουν τις θεματικές επικεφαλίδες τους, παρόλο που η LC δεν το έκανε. Προτίμησαν, δηλαδή, να εισάγουν μη καθιερωμένους όρους από το να έχουν στον κατάλόγό τους έναν όρο που θεωρείται προσβλητικός.

Στη Βιβλιοθήκη & Κέντρο Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας αναζητήσαμε την ύπαρξη του όρου αυτού στον κατάλόγό μας. Ο όρος υπήρχε είτε αυτόνομος είτε σε συνδυασμό

με άλλες επικεφαλίδες στα ελληνικά και στα αγγλικά. Ο όρος ‘Illegal aliens’ είχε μεταφραστεί στα ελληνικά ως ‘Παράνομοι ξένοι’. Προχωρήσαμε σε χειρωνακτικές αλλαγές λόγω του σχετικά μικρού όγκου επικεφαλίδων τον Σεπτέμβριο του 2021. Για τις επικεφαλίδες στα αγγλικά συμβουλευτήκαμε τις αλλαγές που πρότεινε η ALA. Για τις ελληνικές επικεφαλίδες ερευνήσαμε τους δικτυακούς τόπους του Υπουργείου Μετανάστευσης & Ασύλου και των Ηνωμένων Εθνών. Την επικεφαλίδα ‘Παράνομοι ξένοι’ αντικατέστησε η επικεφαλίδα ‘Παράτυποι μετανάστες’.

Η εισήγηση θα παρουσιάσει ένα σύντομο ιστορικό του κινήματος, τις διεθνείς ενέργειες που έγιναν πάνω στο θέμα, καθώς και τις ενέργειες της Βιβλιοθήκης και Κέντρου Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Τέλος, θα γίνει αναφορά στις πρόσφατες ενέργειες της LC να προβεί σε αντικατάσταση των επικεφαλίδων που περιέχουν τον όρο ‘Illegal aliens’ με τους όρους ‘Noncitizens’ και ‘Illegal immigration’, καθώς και στο πώς υποδέχτηκε η διεθνής κοινότητα την κίνηση αυτή.

Λέξεις κλειδιά

Κίνημα Change the subject, Θεματικές επικεφαλίδες, Συμπερίληψη, Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου

Abstract

The ‘Change the subject’ project started in 2014 by a group of Dartmouth College students. The reason behind it was the Library of Congress (LC) ‘Illegal aliens’ subject heading. The students believed that such a heading was pejorative and racist and should not exist in the library catalogue. Assisted by the Dartmouth College librarians, the students addressed the American Library Association (ALA) and LC in order to get the term ‘Illegal aliens’ deleted from all the subject headings that it could be traced. Their aim was to have it substituted by another term more inclusive and non-offensive. Despite LC’s intention to replace the subject heading with two other headings (‘Noncitizens’ and ‘Unauthorized immigration’), this never happened due to reactions from Republican lawmakers. With ALA’s support the ‘Change the subject’ project gained supporters not only in the United States, but in other countries as well. Libraries around the world began to change their subject headings despite the fact that LC did not. Libraries preferred to introduce unauthorized terms to their catalogue than to keep a term that was offensive.

At the University of Macedonia Library and Information Centre we searched for this term in our catalogue. It existed in one way or the other in various headings, either English or Greek. The term ‘Illegal aliens’ had been translated in Greek as ‘Παράνομοι ξένοι’. We proceeded with manual changes to our subject headings due to the relatively small amount of subject headings in September 2021. We consulted ALA for changes to the English subject headings. As to the Greek subject headings we consulted the website of the Greek Ministry of Migration & Asylum as well as that of the United Nations. The subject heading ‘Παράνομοι ξένοι’ was substituted by ‘Παράτυποι μετανάστες’.

The paper presents a short history of the project, the international (re)actions on the matter as well as how the University of Macedonia Library and Information Centre addressed the issue. Finally, we present an update on LC’s recent decision to substitute the term ‘Illegal aliens’ with ‘Noncitizens’ and ‘Illegal immigration’, as well as how the international community

received this move.

Keywords

Change the subject project, Subject headings, Inclusion, Library of Congress

1. Εισαγωγή

Ο 21ος αιώνας ξεκίνησε με κινήματα αναθεώρησης και διόρθωσης αδικιών που συνέβησαν τους προηγούμενους αιώνες. Παρόλο που ιστορικά και νομοθετικά μπορεί να τερματίστηκαν στο παρελθόν φαινόμενα, όπως η δουλεία και η αποικιοκρατία, εντούτοις είναι τόσο βαθιά ριζωμένα σε πολλές πτυχές της καθημερινότητάς μας που πολλές φορές δεν το συνειδητοποιούμε. Αποικιοκρατικές χώρες και αυτοκρατορίες, όπως η Μεγάλη Βρετανία, η Ολλανδία, η Ισπανία, η Πορτογαλία και άλλες, άφησαν το σημάδι τους στις πρώην αποικίες τους. Διαμέσου της παγκοσμιοποίησης, της διεθνοποίησης των αγορών και της τυποποίησης διεθνών πρακτικών, έχει επηρεαστεί και η Ελλάδα και η ελληνική βιβλιοθηκονομία από αποικιοκρατικές και ρατσιστικές αντιλήψεις. Η διαδικασία του να απομακρύνει κανείς τις αποικιοκρατικές αντιλήψεις και να δώσει χώρο στις μειονότητες και τους γηγενείς πληθυσμούς να εκφραστούν και να αναδειχθούν μέσα από τις συλλογές μιας βιβλιοθήκης εμπειρεύεται στην αποαποικιοποίηση¹ της βιβλιοθήκης (Collins, 2020).

Στο Ηνωμένο Βασίλειο εκδηλώθηκαν φοιτητικά κινήματα το 2014-2015 τα οποία οδήγησαν στις τρέχουσες πρακτικές αποαποικιοποίησης σε βιβλιοθήκες και αρχεία. Τέτοια κινήματα υπήρξαν το *Why is my curriculum white?*, *Rhodes Must Fall* (εικ.1) και *Young Historians Project* σύμφωνα με τη Matsuno (UCL, 2022, 0:51). Ο κλάδος της βιβλιοθηκονομίας που ασχολείται με την πρακτική εφαρμογή της κοινωνικής δικαιοσύνης, της ισότητας, της συμπερίληψης, της διαφορετικότητας σε όλο το φάσμα της βιβλιοθηκονομικής εργασίας έχει επικρατήσει ως κριτική βιβλιοθηκονομία² (Hendrix, 2020). Κάτω από το hashtag *#critlib* στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορεί κανείς να εντοπίσει σχετικές δράσεις. Παρακλάδι της κριτικής βιβλιοθηκονομίας αποτελεί η κριτική καταλογογράφηση³ (hashtag *#critcat*). Όσοι ενδιαφέρονται για δημοσιεύσεις και εξελίξεις πάνω σε αυτά τα θέματα μπορούν να ενημερωθούν από οδηγούς όπως ο *LibGuide* που δημιούργησε η Erika Hendrix, καθώς και από το *Cataloging Lab* της Violet Fox (Hendrix, 2020; Fox).

Στην κριτική καταλογογράφηση εντάσσονται οι προσπάθειες των βιβλιοθηκονόμων να απαλλαγούν τα ελεγχόμενα λεξιλόγια από ρατσιστικούς ή γενικώς προσβλητικούς όρους. Οι θεματικές επικεφαλίδες της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου⁴ έχουν δεχθεί σφοδρή κριτική για κάποιες από τις ορολογίες που χρησιμοποιούν. Η Olson αναλύει πώς μπορεί η χρήση των θεματικών επικεφαλίδων της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου να αναδειχθεί σε εργαλείο άσκησης πολιτιστικής εξουσίας, το οποίο μπορεί να επηρεάσει την αυτοεκτίμηση του ατόμου ή να το κάνει να νιώσει θυμό (Olson, 2009, σ.55). Σε ένα πιο γενικό πλαίσιο, ο Naun κάνει

1 decolonization ή decolonisation στα αγγλικά

2 critical librarianship στα αγγλικά

3 critical cataloging στα αγγλικά

4 Library of Congress Subject Headings (LCSH), διαθέσιμο από: <https://authorities.loc.gov/>

λόγο για την προκατάληψη στη θεματική πρόσβαση. Η θεματική ευρετηρίαση ενός κειμένου από άνθρωπο φαίνεται λιγότερο αντικειμενική από την αναζήτηση ενός όρου σε ένα πλήρες κείμενο. Ωστόσο, και η αυτόματη αναζήτηση πλήρους κειμένου δεν είναι απόλυτα αντικειμενική, μια και βασίζεται σε αλγόριθμους ευρετηρίασης και συνάφειας που υπόκεινται στην ανθρώπινη κρίση (Naun, 2006, σ.89).

Η παρούσα εισήγηση θα επικεντρωθεί στον όρο *Illegal aliens* και στις επικεφαλίδες όπου αυτός εντοπιζόταν. Μετά από ένα σύντομο ιστορικό του κινήματος *Change the Subject*, θα παρουσιαστεί η ενέργεια της Βιβλιοθήκης και Κέντρου Πληροφόρησης (BKΠ) του Πανεπιστημίου Μακεδονίας (ΠΑΜΑΚ) να προβεί σε αλλαγή των επικεφαλίδων της τόσο στα αγγλικά, όσο και στα ελληνικά. Χρειάζεται να σημειωθεί, ωστόσο, ότι οι θεματικές επικεφαλίδες της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου αποτελούν ένα πολύ σημαντικό εργαλείο για πολλές βιβλιοθήκες ανά τον κόσμο. Η πρώτη εφαρμογή τους χρονολογείται το 1898 (Stone, 2000), επομένως είναι λογικό να εντοπίζονται όροι που δεν συνάδουν με τα ηθικά πρότυπα του 21ου αιώνα. Τα βιβλιοθηκονομικά εργαλεία των τελών του 19ου αιώνα αντικατόπτριζαν την οπτική γωνία των δημιουργών τους, δηλαδή όσων είχαν τη δυνατότητα να είναι μορφωμένοι και να εργάζονται σε βιβλιοθήκες, όπως αυτή του Κογκρέσου των ΗΠΑ. Τα πράγματα έχουν αλλάξει από τότε και γίνονται προσπάθειες από τη διεθνή κοινότητα να εντοπιστούν και να αντικατασταθούν οι απαρχαιωμένοι και προσβλητικοί όροι. Χωρίς να ρίχνουμε, λοιπόν, την πέτρα του αναθέματος σε συναδέλφους μας στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, εργαζόμαστε για έναν κατάλογο βιβλιοθήκης που θα σέβεται όλους τους χρήστες του.

Εικόνα 1: Αποκαθήλωση του αγάλματος του Cecil Rhodes στο Πανεπιστήμιο του Cape Town στη Νότιο Αφρική. Το κίνημα μεταφέρθηκε αργότερα στο Ηνωμένο Βασίλειο. Φωτογραφία: Liza van Deventer, πηγή: <https://www.news24.com/citypress/voices/attacks-on-controversial-or-offensive-statues-started-in-sa-with-rhodesmustfall-20200707>

2. Change the subject: η αρχή

Όλα ξεκίνησαν το 2014, όταν μία φοιτήτρια του Dartmouth College στις ΗΠΑ συμβουλευτήκε μια βιβλιοθηκονόμο για την έρευνά της. Καθώς αναζητούσαν στον κατάλογο της βιβλιοθήκης, η φοιτήτρια διάβασε τις θεματικές επικεφαλίδες που βρίσκονταν κάτω από τα βιβλιογραφικά δεδομένα του καταλόγου. Ο όρος *Illegal aliens* υπήρχε σε πολλές επικεφαλίδες, καθώς η βιβλιοθήκη χρησιμοποιούσε τις θεματικές επικεφαλίδες της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου στον κατάλόγό της. Ο όρος αυτός χρησιμοποιούνταν για τους μετανάστες που ζούσαν σε μια χώρα χωρίς να κατέχουν τα νόμιμα δικαιολογητικά για την παραμονή τους σε αυτή. Η φοιτήτρια έμεινε εμβρόντητη από την ορολογία αυτή, καθώς θεώρησε ότι είναι προσβλητική. Το επίθετο “illegal” χρησιμοποιούνταν για να χαρακτηρίσει ανθρώπους και όχι μια διαδικασία ή ένα καθεστώς παραμονής. Στη συνέχεια, η βιβλιοθηκονόμος μαζί με την φοιτήτρια ένωσαν τις φωνές τους και με άλλους φοιτητές του Dartmouth College προκειμένου να καταφέρουν την κατάργηση του όρου αυτού από τις θεματικές επικεφαλίδες της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου. Στην προσπάθειά τους βρήκαν αρωγό την American Library Association⁵ καθώς και την Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου⁶. Σκοπός τους ήταν να απομακρύνουν τυχόν προκαταλήψεις που συνόδευαν ορολογίες των καταλόγων των βιβλιοθηκών. Η δύναμη των λέξεων ήταν εμφανής, καθώς καθρέφτιζε τη σκέψη των δημιουργών αυτών των ορολογιών. Η προσπάθεια των φοιτητών εξελίχθηκε σε κίνημα καθώς ξεπέρασε τα όρια του Κολεγίου, ακόμα και των ΗΠΑ. Πολλές βιβλιοθήκες ανά τον κόσμο συντάσσονταν με το σκεπτικό των φοιτητών (ενδεικτικά βλέπε Lacey κ.ά., 2021 για το University of Cambridge; Piñon, 2022 για το University of Michigan). Γυρίστηκε ακόμα και ντοκιμαντέρ σχετικά με το πώς ξεκίνησε και εξελίχθηκε η προσπάθεια αυτή. Το ντοκιμαντέρ είναι δωρεάν διαθέσιμο από το Διαδίκτυο και έχει τον τίτλο “Change the subject”⁷ (Dartmouth Library, 2019).

Το 2016 η Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου επιχείρησε να αλλάξει τις θεματικές επικεφαλίδες που περιείχαν τον όρο *Illegal aliens* και να χρησιμοποιήσει δύο νέες επικεφαλίδες: *Noncitizens* και *Unauthorized immigration* (για το ιστορικό του κινήματος βλέπε SUNY OLIS, 2022). Μετά από παρεμβάσεις ρεπουμπλικανών νομοθετών το 2017, οι οποίοι πίεσαν την Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου να μην αλλάξει την ισχύουσα ορολογία (*Illegal aliens*), η Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου διατήρησε τον όρο.

3. Η αντικατάσταση του όρου *Illegal aliens* στην ΒΚΠ του Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Τα βιβλιογραφικά δεδομένα της ΒΚΠ ΠΑΜΑΚ είναι διαθέσιμα μέσω του ηλεκτρονικού καταλόγου⁸ της. Η θεματική περιγραφή κάθε τεκμηρίου βασίζεται στις θεματικές επικεφαλίδες της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου κι επομένως η γλώσσα που χρησιμοποιείται είναι η αγγλική. Στην περίπτωση, όμως, που η γλώσσα ενός τεκμηρίου είναι η ελληνική τότε χρησιμοποιούνται επιπρόσθετα και ελληνικές θεματικές επικεφαλίδες που επιλέγονται από

5 Αμερικανική Ένωση Βιβλιοθηκών, συντομογραφία ALA

6 Library of Congress

7 στα ελληνικά θα μπορούσε να αποδοθεί ως Αλλάξτε το θέμα

8 <https://catalog.lib.uom.gr/>

το προσωπικό της ΒΚΠ. Γίνεται προσπάθεια η μετάφραση του κάθε όρου να προσεγγίζει όσο το δυνατόν περισσότερο τον πρωτότυπο όρο. Για τη διαδικασία αυτή το προσωπικό της ΒΚΠ συμβουλευεται γενικά ή επιστημονικά λεξικά, καθώς και ορολογία που εντοπίζεται σε επιστημονικές πηγές του Διαδικτύου (προγράμματα σπουδών, κεφάλαια βιβλίων, κυβερνητικές ιστοσελίδες, κτλ.).

Όταν ενημερωθήκαμε για το κίνημα Change the subject από τα επαγγελματικά αναγνώσματά μας, πραγματοποιήσαμε αναζήτηση στον κατάλόγό μας, ώστε να διαπιστώσουμε εάν συναντάται ο όρος Illegal aliens. Ο όρος υπήρχε είτε αυτόνομος είτε μαζί με υποδιαίρεσεις (π.χ. γεωγραφικές). Στη συνέχεια αναζητήσαμε το πώς είχαμε μεταφράσει τον όρο αυτό στα ελληνικά. Είχε χρησιμοποιηθεί ο όρος “Παράνομοι ξένοι”. Ωστόσο, η ορολογία αυτή δε συναντάται πλέον στα επίσημα έγγραφα του Ελληνικού Κράτους. Έπειτα από αναζήτηση στο δικτυακό τόπο του Υπουργείου Μετανάστευσης & Ασύλου διαπιστώσαμε πως χρησιμοποιούνται οι όροι “Παράτυποι μετανάστες” και “Παράτυπη μετανάστευση”. Ταυτόχρονα εντοπίσαμε στο διαδίκτυο ένα φυλλάδιο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, το οποίο επεξηγούσε γιατί πρέπει να χρησιμοποιείται ο όρος “χωρίς χαρτιά” ή “παράτυπος” έναντι του όρου “παράνομος”. Στο ίδιο φυλλάδιο υπήρχε και η χρονολογική σειρά των εξελίξεων αναφορικά με την χρήση των προτιμώμενων όρων από το 1975 έως σήμερα (Γιατί ‘χωρίς χαρτιά’ ή παράτυπος; Chantavaridou, Semkou & Kesidou, 2021). Σε συνδυασμό με εγκυκλίους που είχαν αποσταλεί το 2018 προς υπηρεσίες του Δημοσίου για την αποφυγή του όρου “λαθρομετανάστης” (esos.gr, 2018) αποφασίσαμε να αντικαταστήσουμε τον όρο “Παράνομοι ξένοι” με τον όρο “Παράτυποι μετανάστες” στις θεματικές επικεφαλίδες μας.

Αναφορικά με το πώς έπρεπε να διορθώσουμε τις εγγραφές καθιερώσεων σε μορφή MARC στον κατάλόγό μας συμβουλευτήκαμε τις οδηγίες της ALA (Gross & SACWG, 2016, ειδικά το Att-6). Εκεί υπήρχαν οδηγίες για το ποια πεδία να διαγραφούν, ποια να προστεθούν και ποιες σημειώσεις να εισαχθούν. Ταυτόχρονα, όμως, επεμβήκαμε και στα βιβλιογραφικά δεδομένα του καταλόγου μας. Κι αυτό διότι οι εγγραφές MARC πλέον δεν περιείχαν καθιερωμένες θεματικές επικεφαλίδες. Στο πεδίο 650 διορθώσαμε τον δεύτερο δείκτη εισάγοντας 7 αντί για 0 και προσθέσαμε υποπεδίο \$2 Change the Subject Project. Αυτό συνέβη στις αγγλικές θεματικές επικεφαλίδες του καταλόγου μας. Στις ελληνικές διατηρήσαμε ως δεύτερο δείκτη το 4. Την πρακτική αυτή ακολούθησε το δίκτυο βιβλιοθηκών SUNY της Νέας Υόρκης (SUNY OLIS, 2022).

Οι θεματικές επικεφαλίδες του καταλόγου μας οι οποίες επηρεάστηκαν από τις αλλαγές που πραγματοποιήσαμε είναι οι εξής:

Illegal aliens → Undocumented immigrants

Παράνομοι ξένοι → Παράτυποι μετανάστες

Human smuggling: αλλαγή στο 550

Aliens → Noncitizens

Immigrants: αλλαγή στο 550

Human trafficking: αλλαγή στο 680

Alien criminals → Noncitizen criminals

Alien labor → Foreign workers (ο όρος υπάρχει στην Library of Congress καθιερωμένος)

Women alien labor → Women foreign workers (ο όρος υπάρχει στην Library of Congress καθιερωμένος)

Alien property → Foreign-owned property

Corporations, Foreign: αλλαγή στο 550

Repatriation: αλλαγή στο 550

Οι αλλαγές έγιναν χειρωνακτικά και επηρέασαν εγγραφές που περιείχαν τις επικεφαλίδες είτε αυτόνομα είτε μαζί με υποδιαιρέσεις. Καταγράψαμε τις αλλαγές που πραγματοποιήσαμε στην ιστοσελίδα του Τμήματός μας ώστε να υπάρχει αρχείο των αλλαγών. Η πρόσβαση στην ιστοσελίδα είναι περιορισμένη. Με τον τρόπο αυτό μπορούμε να ανατρέξουμε ανά πάσα στιγμή και να συμβουλευτούμε το αρχείο μας. Επίσης, μπορούν και οι μελλοντικοί συνάδελφοί μας να συμβουλευτούν τις κινήσεις μας. Ο κίνδυνος που υπάρχει, μια και οι θεματικές επικεφαλίδες δεν είναι καθιερωμένες, είναι να εισάγουμε μέσω του copy cataloguing βιβλιογραφικές εγγραφές και καθιερώσεις επικεφαλίδων που περιέχουν τους όρους που καταργήσαμε. Για το λόγο αυτό, είχαμε συμφωνήσει να επανεξετάσουμε τον κατάλόγό μας σε διάστημα ενός έτους, ώστε να εντοπίσουμε τυχόν τέτοιες περιπτώσεις. Ωστόσο, αυτό δεν θα χρειαστεί καθώς υπήρξαν εξελίξεις από την πλευρά της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου.

4. Η κατάργηση του όρου *Illegal aliens*

Τον Νοέμβριο 2021 η Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου ανακοίνωσε πως θα ενημερώσει τις επικεφαλίδες *Aliens* και *Illegal aliens* και θα χρησιμοποιήσει τις επικεφαλίδες *Noncitizens* και *Illegal immigration*. Η ALA από την πλευρά της συνεχάρη τη Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου για την απόφαση αυτή, καθώς οι προηγούμενες επικεφαλίδες ήταν απαρχαιωμένες και απάνθρωπες (ALA, 2021). Η ΒΚΠ θα επανεξετάσει τις αλλαγές αυτές το αμέσως επόμενο διάστημα. Καθώς φαίνεται, όμως, η διεθνής κοινότητα δεν είναι σύμφωνη με την απόφαση αυτή. Το δίκτυο βιβλιοθηκών SUNY δέχτηκε τον όρο *Noncitizens*, αλλά απορρίπτει τον όρο *Illegal immigration*. Θα συνεχίσει να χρησιμοποιεί τον όρο *Undocumented immigrants* (SUNY OLIS, 2022). Παρόμοια, η ARLIS/NA⁹ δηλώνει απογοητευμένη από τη διατήρηση του όρου *Illegal immigration* και πως δεν συμφωνεί με τη χρήση των λέξεων *illegal* ή *aliens* (ARLIS/NA, 2022). Παράλληλα, συντάσσεται με τα κινήματα *Change the subject* και *Drop the I Word* (για πληροφορίες σχετικά με το κίνημα βλέπε *Race forward*, 2017; UCLA Undergraduate Students Association). Μια έρευνα που δημοσιεύτηκε πρόσφατα απευθύνθηκε σε επαγγελματίες βιβλιοθηκών, αρχείων και άλλων υπηρεσιών με σκοπό να διερευνήσει το υπόβαθρο των καταλογισμών και λοιπών επαγγελματιών που ασχολούνται με περιγραφικές εργασίες και δη με την συμπερίληψη. Η έρευνα διεξήχθη τον Νοέμβριο 2021, όταν δηλαδή η

9 Δίκτυο Βιβλιοθηκών Τέχνης της Βορείου Αμερικής

Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου άλλαξε τις επίμαχες θεματικές επικεφαλίδες, οπότε οι αντιδράσεις των συμμετεχόντων δεν περιλαμβάνονται στα αποτελέσματα της έρευνας. Ωστόσο, από τις 5 χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα και τις 139 απαντήσεις, υπήρξαν 14 συμμετέχοντες που δήλωσαν πως είχαν εφαρμόσει μια τοπική πολιτική σε αντικατάσταση της καθιερωμένης θεματικής επικεφαλίδας *Illegal aliens* της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου (Perera, 2022). Υπάρχει, επίσης, και μία τρέχουσα έρευνα που γίνεται διαδικτυακά μέσω της συμπλήρωσης μίας φόρμας και η οποία συγκεντρώνει απαντήσεις για το αν και πώς εφάρμοσαν τοπικές πολιτικές οι βιβλιοθήκες σχετικά με το *Illegal aliens* και *Illegal immigration*¹⁰ (εικ.2). Τα αποτελέσματα της έρευνας θα ανακοινωθούν προς τα τέλη του 2022.

Local changes to LC Subject Headings about "Illegal immigration"

An informal group of library workers led by ALA's Services to Refugees, Immigrants, and Displaced Persons (SRIDP) Sub-Committee is asking for feedback about how libraries and library consortia have locally treated the Library of Congress Subject Headings (LCSH) "Illegal aliens," "Illegal immigration" and their variants (such as "Children of illegal aliens"). For more background information about these LCSH, check out [the Wikipedia article](#).

We plan on keeping this survey open indefinitely. Responses will be compiled and shared in open access format with the library community in late 2022. Personal names and email addresses will not be shared publicly. Institution names and deidentified comments may be shared in the public report. Contact violetbfox@gmail.com with any questions or concerns.

*Εικόνα 2: Ερωτηματολόγιο σχετικά με τοπικές πολιτικές βιβλιοθηκών αναφορικά με την θεματική επικεφαλίδα *Illegal immigration**

5. Συμπεράσματα

Οι συνέπειες του ρατσισμού, του αποκλεισμού ορισμένων κοινωνικών ομάδων και της αποικιοκρατίας έχουν επηρεάσει και τις επιστήμες. Ως βιβλιοθηκονόμοι επιλέγουμε τους όρους που θα χρησιμοποιήσουμε για να περιγράψουμε ένα τεκμήριο κι αυτό επιφέρει μια ευθύνη. Τα εργαλεία που χρησιμοποιούμε για την περιγραφή των τεκμηρίων συχνά φέρουν τις προκαταλήψεις αυτών που τα δημιούργησαν. Στην περίπτωση της θεματικής επικεφαλίδας *Illegal aliens* της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου αναπτύχθηκε ένα κίνημα με σκοπό την κατάργησή της. Οι φοιτητές των ΗΠΑ που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών θεωρούν ότι ο όρος “παράνομος” προσβάλλει τους ανθρώπους και δεν θα έπρεπε να τους χαρακτηρίζει. Το κίνημα *Change the subject* είχε ως αποτέλεσμα πολλές βιβλιοθήκες ανά τον κόσμο να αλλάξουν την πρακτική τους και να μη χρησιμοποιούν καθιερωμένες θεματικές επικεφαλίδες. Η ALA συνέδραμε την πρακτική αυτή με οδηγίες που εξέδωσε για να βοηθήσει τους βιβλιοθηκονόμους. Η ΒΚΠ του Πανεπιστημίου Μακεδονίας άλλαξε τόσο την επικεφαλίδα αυτή, όσο και την ελληνική απόδοσή της, ώστε ο κατάλογος να μην περιέχει προσβλητικό περιεχόμενο προς τους μετανάστες. Η πίεση που άσκησαν βιβλιοθήκες και κοινοπραξίες έπιασε τόπο έπειτα από 7 χρόνια. Το 2021 η Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου προέβη σε αλλαγές ως προς τις προσβλητικές επικεφαλίδες της, αν και δεν έχουν γίνει πλήρως αποδεκτές από όλες

¹⁰ σύνδεσμος για το ερωτηματολόγιο: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSc3-4ZPM2TQ8uKxPeUf3oVFbjo-9er6VeHBINPManMmsjQkYw/viewform>

τις βιβλιοθήκες. Αυτό που ανέδειξε το κίνημα Change the subject είναι πόσο αλληλένδετες είναι οι πρακτικές των βιβλιοθηκών παγκοσμίως. Μια ελληνική βιβλιοθήκη που εισάγει βιβλιογραφικά δεδομένα μέσω του copy cataloguing εισάγει ταυτόχρονα και τις ιδεολογίες που εκφράζουν οι αμερικανικές θεματικές επικεφαλίδες. Είναι δύσκολο, σαφώς, για τη Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου και το προσωπικό της να συντηρούν και να αναπτύσσουν έναν κατάλογο και μια πληθώρα εργαλείων υπό το βλέμμα όλης της υφηλίου. Σίγουρα αντιμετωπίζουν έλλειψη προσωπικού ή και οικονομικές δυσκολίες όπως όλοι μας. Οι δε υπάλληλοι κληρονομούν συστημικά προβλήματα αιώνων, όπως ο ρατσισμός, και δεν έχουμε την απαίτηση να τα λύσουν εν μια νυκτί. Άλλωστε, δε στερούμαστε κι εμείς προκαταλήψεων. Εάν μάθαμε κάτι από αυτήν την εμπειρία είναι να σκεφτόμαστε κριτικά και να πιέζουμε συλλογικά με γνώμονα την αξιοπρέπεια και τον σεβασμό των χρηστών μας.

Βιβλιογραφία

- ALA (2021). ALA Welcomes Removal of Offensive ‘Illegal aliens’ Subject Headings. Διαθέσιμο από: <https://www.ala.org/news/member-news/2021/11/ala-welcomes-removal-offensive-illegal-aliens-subject-headings> (πρόσβαση 3/9/2022)
- ARLIS/NA (2022). ARLIS/NA Statement on Removal of Library of Congress—Illegal Aliens—Subject Headings—Art Libraries Society of North America. Διαθέσιμο από: <https://www.arlisna.org/news/arlisna-statement-on-removal-of-library-of-congress---illegal-aliens---subject-headings##> (πρόσβαση 3/9/2022)
- Chantavaridou, E., Semkou, E., & Kesidou, A. (2021). Changing the subject at the University of Macedonia Library & Information Centre. *Catalogue & Index*, 204, 22-24. Διαθέσιμο από: https://cdn.ymaws.com/www.cilip.org.uk/resource/collection/5ABCDF83-CAD6-442F-88AC-19396BECA4DC/C&I204_Chantavaridou_Changing_subject_Macedonia.pdf (πρόσβαση 3/9/2022)
- Collins, J. (2020). An Approach to Understanding Decolonization for Libraries and Archives. (2020). Διαθέσιμο από: <https://www.impactio.com/blog/an-approach-to-understanding-decolonization-for-libraries> (πρόσβαση 3/9/2022)
- Dartmouth Library (2019). Change The Subject. Διαθέσιμο από: <https://www.library.dartmouth.edu/digital/digital-collections/change-the-subject> (πρόσβαση 3/9/2022)
- esos.gr. (2018). Εισαγγελική έκκληση προς εκπαιδευτικούς: Να μη χρησιμοποιείται ο όρος “λαθρομετανάστης”. Διαθέσιμο από: <https://www.esos.gr/arthra/58361/eisaggeliki-ekklisi-pros-ekpaideytikoys-na-mi-hrisimopoitai-o-oros-lathrometanastis> (πρόσβαση 3/9/2022)
- Fox, Violet. Cataloging Lab – experiment with controlled vocabularies. Διαθέσιμο από: <https://cataloginglab.org/> (πρόσβαση 3/9/2022)
- Gross, T., & Subject Analysis Committee Working Group (2016). Report from the SAC Working Group on the LCSH “Illegal aliens” [Report]. Διαθέσιμο από: <https://alair.ala.org/handle/11213/9261> (πρόσβαση 3/9/2022)
- Hendrix, E. (2020). LibGuides: Critical Librarianship: Home. Διαθέσιμο από: <https://liupalmer.libguides.com/c.php?g=1104750&p=8054656> (πρόσβαση 3/9/2022)
- Lacey, E., Skinner, J., Panozzo Zéner, C., Greenberg, C., & Marsh, F. (2021). Cataloguing, Classification, and Critical Librarianship at Cambridge University. *Facet*. Διαθέσιμο από: <https://doi.org/10.17863/CAM.80072> (πρόσβαση 3/9/2022)
- Naun, C. C. (2006). Objectivity and Subject Access in the Print Library. *Cataloging & Classification Quarterly*, 43(2), 83–95. Διαθέσιμο από: https://doi.org/10.1300/J104v43n02_07 (πρόσβαση 3/9/2022)
- Olson, H. A. (2000). Difference, Culture and Change: The Untapped Potential of LCSH. *Cataloging & Classification Quarterly*, 29(1–2), 53–71. Διαθέσιμο από: https://doi.org/10.1300/J104v29n01_04 (πρόσβαση 3/9/2022)

- Perera, T. (2022). Description Specialists and Inclusive Description Work and/or Initiatives—An Exploratory Study. *Cataloging & Classification Quarterly*, 60(5), 355–386. Διαθέσιμο από: <https://doi.org/10.1080/01639374.2022.2093301> (πρόσβαση 3/9/2022)
- Piñon, A. (2022) Correcting the record. Διαθέσιμο από: <https://www.lib.umich.edu/about-us/news/correcting-record> (πρόσβαση 3/9/2022)
- Race forward. (2017). Drop the I-Word. Διαθέσιμο από: <https://www.raceforward.org/practice/tools/drop-i-word> (πρόσβαση 3/9/2022)
- Stone, A. T. (2000). The LCSH Century: A Brief History of the Library of Congress Subject Headings, and Introduction to the Centennial Essays. *Cataloging & Classification Quarterly*, 29(1–2), 1–15. Διαθέσιμο από: https://doi.org/10.1300/J104v29n01_01 (πρόσβαση 3/9/2022)
- SUNY Office of Library and Information Services (2022). SLC Guides: Alma Resource Management: Change the Subject Project - UPDATED 3/2022. Διαθέσιμο από: <https://slcnyc.libguides.com/c.php?g=986218&p=7623203> (πρόσβαση 3/9/2022)
- UCL Information Studies (Director). (2022). Unlocking Narratives: The Roots of Decolonising Work in UK Libraries and Archives. Διαθέσιμο από: <https://www.youtube.com/watch?v=wrvrinQ724s> (πρόσβαση 3/9/2022)
- UCLA Undergraduate Students Association. Drop the I-word. Διαθέσιμο από: <https://usac.ucla.edu/droptheword/index.php> (πρόσβαση 3/9/2022)
- Γιατί ‘χωρίς χαρτιά’ ή ‘παράτυπος’; Διαθέσιμο από: https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/09/TerminologyLeafletGREEK_PICUM.pdf (πρόσβαση 3/9/2022)

Keynote speech

Dr. Konstantina Martzoukou

Digital Competences in Higher Education: an agenda for students' equal participation

Konstantina Martzoukou¹

¹ Robert Gordon University, School of Creative and Cultural Business, k.martzoukou@rgu.ac.uk

Abstract

In the modern online interconnected environment, digital competences have emerged as an umbrella concept that is considered as an important condition for learning, communication, civic participation and engagement, informed citizenship, employability, health and well-being. It incorporates information and data literacy, communication and collaboration, media literacy, the creation of online content, online safety and digital wellbeing as well as problem-solving, critical thinking and innovation (using digital tools and technologies). It is therefore, not only about technology related skills, but also about the attitudes and behaviour that relate to the online information and communication environment (e.g., the responsible, ethical and safe use and sharing of information; the ability to interact with others in the information society).

In the Higher Education context, the pandemic created an important emphasis within the education agenda to implement a systematic plan for developing HE students' digital competences in a fast-changing online learning and digital professional environment, and stressed even more the important role that academic librarians play in helping students to develop information and digital literacy skills so that they can be in a position to independently select, access and use accurate, reliable, trustworthy and credible sources of information and effectively use different digital tools and resources for their academic study. Despite this emphasis, some key unanswered questions still remain: 'Do we know, and do we understand the existing diversity of information and digital skills present in our students?' and 'Should we be approaching our students as a heterogeneous group or expect that they all arrive with a baseline set of skills?'.

Drawing from research conducted over the past few years to diagnose students' digital competences, this paper critically discusses the importance of understanding the wider context of a learner's experiences within the digital, media and information landscape, and in the 'continuum' of lifelong learning, where everyday life, work and education contexts converge, and as learning takes place in multiple contexts, both formal and informal. A fundamental question in HE should be how to understand and relate to students' different levels of digital experiences and competences within diverse online subject contexts, but also how to empower them to develop a proactive engagement with developing their own digital competences for life.

Keywords:

Digital competences, Information literacy, Digital literacy, Media literacy, Higher education, Students, Employability, Digital citizenship

Περίληψη¹¹

Στο σύγχρονο διαδικτυακό περιβάλλον διασύνδεσης, οι «ψηφιακές ικανότητες» έχουν αναδειχθεί ως γενικός όρος που θεωρείται σημαντική προϋπόθεση για τη μάθηση, την επικοινωνία, την αφοσίωση και την ενεργό συμμετοχή στα κοινά ως ενημερωμένοι πολίτες, τη δυνατότητα πρόσληψης, την υγεία και την ευημερία. Ο όρος ενσωματώνει την πληροφοριακή παιδεία και την παιδεία δεδομένων, την επικοινωνία και τη συνεργασία, την παιδεία στα μέσα, τη δημιουργία διαδικτυακού περιεχομένου, την ασφάλεια στο διαδίκτυο και την ψηφιακή ευημερία καθώς και την επίλυση προβλημάτων, την κριτική σκέψη και την καινοτομία (με τη χρήση ψηφιακών εργαλείων και τεχνολογιών). Επομένως, δεν πρόκειται μόνο για δεξιότητες που σχετίζονται με την τεχνολογία, αλλά και για τη στάση και τη συμπεριφορά που σχετίζονται με το διαδικτυακό περιβάλλον πληροφοριών και επικοινωνίας (π.χ. η υπεύθυνη, ηθική και ασφαλής χρήση και ανταλλαγή πληροφοριών, η ικανότητα αλληλεπίδρασης με άλλους στην κοινωνία της πληροφορίας).

Στο πλαίσιο της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, η πανδημία έδωσε σημαντική έμφαση στην εκπαιδευτική ατζέντα, ώστε να εφαρμοστεί ένα συστηματικό σχέδιο για την ανάπτυξη των ψηφιακών ικανοτήτων των φοιτητών της τριτοβάθμιας σε ένα ταχέως μεταβαλλόμενο, ψηφιακό και επαγγελματικό περιβάλλον και τόνισε ακόμη περισσότερο τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν οι ακαδημαϊκοί βιβλιοθηκονόμοι βοηθώντας τους φοιτητές να αναπτύξουν δεξιότητες πληροφοριακής και ψηφιακής παιδείας, ώστε να μπορούν να επιλέγουν ανεξάρτητα, να έχουν πρόσβαση και να χρησιμοποιούν ακριβείς και αξιόπιστες πηγές πληροφοριών και να χρησιμοποιούν αποτελεσματικά διαφορετικά ψηφιακά εργαλεία και πόρους για την ακαδημαϊκή τους μελέτη. Παρά αυτήν την έμφαση, εξακολουθούν να παραμένουν ορισμένα βασικά αναπάντητα ερωτήματα: Αντιλαμβανόμαστε και κατανοούμε την ποικιλία πληροφοριακών και ψηφιακών δεξιοτήτων που κατέχουν οι φοιτητές μας;» και «Πρέπει να προσεγγίζουμε τους/τις φοιτητές/τήτριές μας ως ετερόκλητη ομάδα ή να προσδοκούμε ότι κατέχουν όλοι/ες εξ αρχής ένα βασικό σύνολο δεξιοτήτων;».

Αντλώντας από έρευνες των τελευταίων ετών για την αναγνώριση των ψηφιακών ικανοτήτων των φοιτητών, αυτό το άρθρο εξετάζει κριτικά τη σημασία της κατανόησης του ευρύτερου πλαισίου των εμπειριών ενός/μιας φοιτητή/τήτριας στο ψηφιακό τοπίο των μέσων ενημέρωσης και της πληροφορίας και στο «συνεχές» της δια βίου μάθησης, όπου τα πλαίσια της καθημερινής ζωής, της εργασίας και της εκπαίδευσης συγκλίνουν, καθώς η μάθηση λαμβάνει χώρα σε πολλαπλά πλαίσια, τόσο επίσημα όσο και άτυπα. Ένα θεμελιώδες ερώτημα στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση θα πρέπει να είναι πώς να κατανοήσουμε και να συνδεθούμε με τα διαφορετικά επίπεδα ψηφιακών εμπειριών και ικανοτήτων των φοιτητών/τητριών σε διάφορα διαδικτυακά πλαίσια θεμάτων, καθώς και πώς να τους ενθαρρύνουμε να αναπτύξουν ενεργό αφοσίωση στη δια βίου ανάπτυξη των ψηφιακών ικανοτήτων τους.

Λέξεις κλειδιά:

Ψηφιακές δεξιότητες, Πληροφοριακή παιδεία, Ψηφιακή παιδεία, Παιδεία στα μέσα, Τριτοβάθμια εκπαίδευση, Φοιτητές/τήτριες, Δυνατότητα πρόσληψης, Ψηφιακή ιθαγένεια

11 Την περίληψη μετέφρασε από τα αγγλικά η κ. Μαρία Κρητικού, φοιτήτρια του Τμήματος Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας του Ιονίου Πανεπιστημίου.

1. Introduction

Academic libraries can play an active and significant role in sustainable development via strategies that aim to address social inequalities in students. Librarians have professional skills that support a range of learning and can help to tackle and reduce inequalities in students, by means of empowering them with digital competences.

In the modern online interconnected environment, digital competences have emerged as an umbrella concept encompassing information literacy, digital literacy and media literacy skills that are considered to be an important condition for learning, communication, civic participation and engagement, informed citizenship, employability, health and well-being. Digital competences are not only about technology related skills, but ultimately about the behaviour and attitudes that relate to the online information and communication environment (e.g., the responsible, ethical and safe use and sharing of information; the ability to interact with others in the information society).

So what does this mean for the Higher Education context? The pandemic created an important emphasis within the education agenda to implement a systematic plan for developing HE students' digital competences, within a fast-changing online learning and digital professional environment.

It also stressed even more the important role that academic librarians can play in helping students to develop information and digital literacy skills so that they can be in a position to independently select, access and use accurate, reliable, trustworthy and credible sources of information, and also to effectively use different digital tools and resources for their academic study.

Drawing from research conducted over the past few years, to 'diagnose' students' digital competences, this paper critically discusses the importance of understanding the wider context of a learner's experiences within the digital, media and information landscape. This is the 'continuum' of lifelong learning, where everyday life, work and education contexts converge, as learning takes place in multiple contexts, both formal and informal.

2. Understanding students' different levels of digital competence

A fundamental question in HE should be how to understand and relate to students' different levels of digital experiences and competences within diverse online subject contexts. Also, how to empower students to adopt a proactive engagement with developing their own digital competences for life.

Despite this emphasis, some key unanswered questions still remain: Do we know, and do we understand the existing diversity of information and digital skills present in our students (and potentially the presence of a digital divide between those who are digitally competent and those who are not)?' and 'Should we be approaching our students as a heterogeneous group or expect that they all arrive with a baseline set of skills?'

In my own childhood experiences, back in the '70s, information abundance or overload was not really an issue. It was more the problem of information scarcity. Sometimes, I try to envisage what I would have been like today, if I had access to digital technology and online connectivity from that very early age. Would I have been the same or different? I am now classed as a member of 'Generation X', someone who was not born with the Internet and, according to some research, I may even appear to struggle more than my 'Generation Z' citizens (after all the internet is all they know, they are the digital natives, and I am the digital immigrant). I still remember the day when I sent my first email and browsed the Web to find information for one of my assignments on Sherlock Holmes. I was already a university student, and I could count only eight websites on the topic. They were easy to evaluate and select from. These days, it may be more likely for a young person to be bombarded by masses of information, mixed up with some fake news, a bit of misinformation or disinformation, and occasionally some online scams and fraudulent websites that could even steal your personal data. In my days, I knew more about the Trojan horse that led to the fall of Troy than the pitfalls of the Trojan virus, a common type of malware that could erase any computer's hard drive.

However, when it comes to the development of information and digital literacy skills, or digital competences, as an overarching umbrella concept, research shows that the younger generation may not be necessarily equipped with the digital and information literacy skills required for today's modern interconnected world. In relation to students transitions into HE, particularly, we may want to consider the following findings from research.

Children face online risks: "The percentage of children who reported that they had been bothered or upset on the internet in 2020 varied by country [but there is]...a notable increase from 2010 when the range was from 6% to 25% across countries" (Livingstone, 2020). The Council of Europe Strategy for the rights of the child (2022-2017) includes a focus on children's rights on the Internet. But it is not only an issue of protection, restricting access to dangerous online content but also of critical literacy when accessing content that is important for taking part in everyday life activities. 'Digital Education Vision for the European Schools' is envisaging that every student "develops throughout his/her European School Education the digital competence to foster confident, critical, responsible and creative use of, and engagement with, digital technologies for learning, at work, and for participation in society" (Schola Europaea, 2019). Therefore, while digital skills relate to the use of information and communication technologies and to functional or technical skills to perform certain digital activities, such as using a computer, using software and applications, digital competences are defined in a way that encompass not only what young people can effectively do, but also what behaviour and attitudes they should be developing towards technology and online connectivity, with responsibility as online citizens and confidence as creators of content.

In relation to research, which is of interest to libraries in particular, conducted by The National Literacy Trust (2018), in the UK (which forms the context of this work), is it also worth noting that results point to only 2% of children and young people possessing the critical

literacy skills they need to tell if a news story is real or fake. In addition, latest research with young children in the U.K. by Ofcom (2019) suggests that “three in ten users aged 8-11 and 12-15 believe that if a website is listed by a search engine it can be trusted” and “only a minority of 8-15s who use search engines (23% for 8-11s and 33% for 12-15s) correctly identify sponsored links on Google as advertising” (a phenomenon that has remained unchanged in the last few years). Recent research on children’s news consumption and attitudes in response to COVID-19 related information has also found that for half of 12-15 year old children (52%) it is “hard to know what is true and what is false about Coronavirus”, while a quarter (24%) agree that they are “confused about what I should be doing in response to Coronavirus” (Ofcom 2020, p.2).

So where do libraries come along when it comes to the modern online information interconnected environment in HE and beyond? Libraries already play a key role in helping young people to develop information and digital literacy competences that will allow them to shape their personal information landscapes, to work with digital media, to participate in online social communication networks and explore a multitude of fields of knowledge as active creators of online content.

3. A look at everyday life

Bringing more context from the everyday life, we may begin with a simple proposition that, in an era of constant Internet connectivity, HE students enter the realm of university, not as digital ‘tabula rasa’ (i.e., with digital experiences largely unformed), but with existing information and digital skills and behaviour.

These have already been shaped by earlier encounters with the digital and online information environment and within different socio-cultural and environmental situations and they may act as barriers or as enablers to further information literacy and digital literacy development. For example, we know from research that lack of digital connectivity and fewer opportunities for digital skills development, within the continuum of one’s everyday life, work and educational interrelated contexts, may act as a trigger of digital inequalities, which may lay hidden or undiscovered in students’ educational journeys (Good Things Foundation, 2018; Moore et al., 2018; Ofcom, 2020b; UK Department for Digital, Culture, Media & Sport, 2017).

In the 2022 infographic by the Good Things Foundation, we can see facts and stats related to the UK digital divide. The UK is leading the world as a digital nation but only in the UK there 10 million people who struggle to use the internet independently and are being left out. 36% of workers who experience a digital divide lack key digital skills for work and 11% worry about online safety. If we consider where our diverse student body is coming from (for example in the UK many international students come from countries where digital connectivity and digital skills development may have been more challenging for them), the digital exclusion challenge becomes even more prominent. We need to place digital inclusion strategies at the

heart of HE. Many of the students we meet may be coming from the other side of the divide.

However, when we are approaching the concept of information and digital literacy in HE we tend to consider students as situated not in the fabric of their previous holistic experiences of information and digital literacy but only within their present HE learning experiences. In other words, we may overlook students' experiences in the everyday life, their previous education and the workplace. We may not ask about them, we may not have awareness of them, and we may take the existence of information and digital literacy skills for granted.

Our students can easily be on the wrong side of the digital divide. IFLA's digital literacy statement says that "Differences in digital skill levels and attitudes often replicate those seen in society as a whole. The digital divide follows much the same fault-lines as pre-existing gender, economic, social and educational inequalities. It is not just a question of digital natives and digital immigrants; young people too can find themselves on the wrong side of the divide" (IFLA, 2017).

The current pandemic crisis has accelerated the need to diagnose and understand more systematically students' pre-existing knowledge, behaviour and experiences gained within these interrelated contexts, as well as their interplay in shaping academic performance and outcomes, identifying equally gaps and areas of strength in students. Identifying where digital competences gaps and strengths may lie, within the boundaries of specific disciplinary areas and future work-related expectations, can become a crucial step in helping students to develop further and collaboratively empower each other in certain digital areas, building new digital skills, where required, and professional level expertise. Designing tailored digital skills support may also further accelerate this process and ameliorate student anxiety and confusion with using specific digital tools or adopting particular behaviours within the online environment.

There is a new agenda for libraries to play a key role in developing digital readiness in students within the educational environment, mastering not only digital technologies, but also expected information related and digital literacy behaviours. Defined by IFLA, Media and Information Literacy is 'the knowledge, the attitudes, and the sum of the skills needed to know when and what information is needed; where and how to obtain that information; how to evaluate it critically and organise it once it is found; and how to use it in an ethical way. The concept extends beyond communication and information technologies to encompass "learning, critical thinking, and interpretative skills across and beyond professional and educational boundaries" (2011).

IFLA also states that "to be digitally literate means one can use technology to its fullest effect - efficiently, effectively and ethically – to meet information needs in personal, civic and professional lives... It implies compliance with the same standards of behaviour online as offline, respect for the human rights of others, and the necessary openness to move beyond national and language boundaries, and cultural and religious differences". It also requires media and information literacy skills. IFLA goes on to say that "Libraries of course will have to take steps. They should position digital literacy as a core service of libraries, with adequate

planning, budget and staff. For librarians to be able to teach digital literacy, they may need training themselves. It may be necessary to form partnerships with external actors in order to provide best service to users”. Higher education institutions should also: “Apply the skills and knowledge of librarians, in academic libraries and embed in learning management systems, to improve digital literacy among students and researchers” (IFLA, Media and Information Literacy, 2011).

4. Students’ Digital Skills Exploration

At Robert Gordon university (RGU) we have introduced a Digital Skills Quiz that explores students’ needs for further support by means of using simple YES/NO answers to basic questions around four areas:

1) The first area is digital proficiency (e.g., how to log on to university services, how to use the university App which is used for accessing a number of student systems and information, the timetable, and our online learning system, how access the university Wi-fi, how to use ASK RGU, which helps to find which university services students may require to use, the remote university drive and the printing facilities).

2) The second area is online learning (e.g., what online studying behaviours are expected, how to use the university virtual learning environment, how to access and use the online (Leganto) reading lists and the Turnitin plagiarism detection system, that is used to check their work for originality, understand how to submit their online assignments, and use MS Teams, Zoom and Blackboard Collaborate for online classes).

3) The third area is digital behaviour and safety.

4) Finally, the fourth are includes effectively using Microsoft office tools which are important for compiling coursework and performing academic learning activities (e.g., managing and organising learning content using tools such was One Drive, Office 365 and Excel).

Students ‘No’ answers to the quiz direct them to key areas for learning, which provide documents and audio-visual resources around the themes. For example, in relation to theme 3 on ‘digital behaviour and safety’ these address the university’s online code of conduct with recommendations which are given in the form of a video, the university policy on dignity (e.g., based on problems such as bullying and harassment) and an online university course on cyber security awareness (e.g., addressing digital footprint issues).

In academic session 2021-22 the ‘Digital Literacy’ Institutional research project was also run in collaboration with leading teams from a number of schools at Robert Gordon University. The project supported by a QAA ‘Enhancement Award’ and its aim was to drive and support the development of digital literacy skills among RGU students in different discipline areas. In line with UK and global strategic priorities, the project aim was to identify pockets of digital inequalities in students, to enhance their digital capacity as future digital citizens and

professionals, and open conversations around information and digital literacy training and support for students and staff.

The project addressed a number of areas highlighted in the ‘Teaching and Learning Framework’ of RGU: ‘Technology Enabled Learning’ so that graduates are supported to use relevant technologies, in versatile and innovative ways but also develop the digital mindsets and behaviours expected in the digital environment. Another equally important area is ‘Flexibility and Inclusion’ as RGU is committed to embracing an ethos of borderless education, offering learning opportunities regardless of demographic differences. The project supported students as ‘Future Professionals’ with key digital competences for future work and as continually evolving learners who are committed to ‘Lifelong Learning’. The project also embraced ‘Authentic Learning’ by means of engaging students to self-reflect and appraise work-based digital skills and related learning.

Together with participant academics, digital competences areas needs were examined in a way that reflects disciplinary needs. The work engaged a total of 35 members of staff in discussions across nine schools. Following the consultation meetings, a total of seven schools administered a discipline-based digital competences self-assessment tool to students in different schools (Aberdeen Business School, Creative and Cultural Business, Engineering, Health Sciences, Law School, Nursing, Midwifery and Paramedic Practice, and Pharmacy and Life Sciences). In addition, interviews were conducted with students which provided helpful insights into the survey results and helped to contextualise key findings. Finally, internal and external resources on the development of specific digital competence areas were collated in the form of a digital skills toolkit that can be used by academic staff to support their students.

In the past few years since work on digital competences started by the author, data have been collected from a total of 860 students. However, for this paper data are reported on the results from the latest round of research and the surveys that were administered in the academic year 2021-22. Overall, 371 questionnaires were returned to offer a useful snapshot of students’ self-assessment of digital skills for further discussion.

The theoretical frameworks that formed a basis for the survey, included the European Digital Competence Framework for Citizens (Carretero et al., 2017) and The Digital Capabilities framework, developed by JISC (2012). The former places focus on the diversity of digital environments and digital literacy skills needed for work, learning, and everyday life digital participation. The latter focuses on the Higher Education learning context in particular and explores developing digital skills with a view to requirements for both students and educators.

UNESCO in ‘A Global Framework of Reference on Digital Literacy Skills’ discuss numerous instruments that have been developed by national, regional, international and commercial agencies for assessing digital literacy or digital competence. Based on their mapping of different frameworks they concluded that the competences described can all be mapped to the DigComp 2.0 framework.

The ‘Digital Literacy’ project incorporated three aspects: a) the effective use of constantly-changing digital tools and media for learning, work and everyday-life, b) digital behaviours expected of students as learners, professionals and digital citizens (such as online communication, teamwork and the ethical sharing of information) and c) the need for the development of a mindset that values the importance of lifelong digital learning and development.

However, it was also important to explore the need for workplace digital skills, not just baseline skills that would relate to any area and to help students develop skills around utilising digital tools, safely preparing and sharing online documents, with attention to personal data protection and ethical guidelines, which are part of the expected online professional code of practice in many professions, the correct handling, online management and curation of documents.

5. Overview of Digital Competences Tool

The Digital Competences Tool (DCT) was developed as an outcome of the above and previous related projects (Martzoukou et al. 2020; Martzoukou et al. 2021), and it offers an appraisal of self-assessed digital competences. It addresses a number of important areas for everyday life, study and work in the digital online environment. The aim of the DCT is to help academics and support staff, who work directly with students in HE, to identify pockets of digital skills inequalities in a discipline focused way, and support planning for the enhancement the digital capacity of students as future digital citizens and professionals.

The DCT includes 11 strands that capture a variety of digital skills. These are described below.

5.1 Everyday Participation as Digital Citizen

This strand deals with digital citizenship skills that address everyday life skills such as well-being and the right to information, which are important for promoting the fundamental principles of democracy, socialisation, human rights and the rule of law. It is important to specifically note this item, as The Council of Europe (2017) defines digital citizenship as “the capacity to participate actively, continuously and responsibly in communities (local, national, global, online and offline) at all levels (political, economic, social, cultural and intercultural)”. Universities should prepare the workforce of the future to be both ready for digital work life ahead as well as graduating as good or better digital citizens.

Our earlier research found that students who have higher competence levels in everyday life digital activities also considered themselves more competent in their digital skills for academic study overall (Martzoukou et al. 2020; Martzoukou et al. 2021). Students should be supported to adopt a positive, proactive and enthusiastic approach to digital skills development in all areas of life (everyday environment, education, workspace).

When students embark on their academic study it is expected that they may not have advanced digital skills in specific areas, and they will be developing them throughout their study and via future practical experience. Exploring everyday life digital interactions and competences at that early phase will therefore help academics to understand more about potential attitudes towards digital tools and behaviours of students, offering guidance and support at the right time. As students move on to a higher level, the digital competences tool can be used to explore more specialised digital skills, expected as part of a course/area of study or the professional context.

5.2 ICT Proficiency

This strand deals with skills to handle technological devices, software, web browsers, search engines, university digital administrative services & learning management systems, personal digital services and communication platforms.

5.3 ICT Productivity

This strand deals with data management, i.e., using tools, such as calendars, task lists, project and time management apps, to make learning more efficient.

5.4 Information Literacy Skills and Information Identification

This strand deals with skills to distinguish scholarly/academic, professional and popular online information and using online tools for finding, gathering and evaluating and organising digital information (e.g., using search engines, academic databases, online information curation and referencing tools) as well as skills for sharing digital information respecting and acknowledging the work of others.

5.5 Digital Research Skills

This strand deals with skills for finding, organising, storing, analysing and interpreting digital research data together with skills for understanding ethical, legal, and security guidelines.

5.6 Digital Communication Skills

This strand deals with skills for participating professionally in a range of digital networks, understanding expected behaviour/code of practice in online environments, communicating respectfully, inclusively & confidentially, recognising false or damaging online communications, and actively sharing specialist ideas in a range of online communication media.

5.7 Digital Innovation Skills

This strand deals with skills for developing new ideas and projects using online tools and technologies, working collaboratively on different aspects of a creative/innovative project/service design, managing the process as a team, and promoting new online tools and opportunities to others.

5.8 Digital Wellbeing

This strand deals with skills for feeling comfortable, in control and safe when using digital technologies, recognising that digital information and media can cause distraction, overload, and stress, and disconnecting when necessary, acting positively against cyberbullying and other damaging online behaviours, managing online and real-world interactions in ways that support healthy relationships and using digital media to access services, monitor health conditions, and participate in the community.

5.9 Digital Creation Skills

This strand deals with skills for designing digital content, capturing, editing, and producing with digital media as well as creating, sharing, and showcasing digital artefacts, with audience and purpose in mind. It includes coding and designing apps, digital games, virtual environments, and interfaces, document formatting and presentation, social media content creation, video/vlogs/podcasts creation, infographics, online posters, blogs/wikis, audio/vlogs/podcasts, simulation/virtual reality tools and data visualisation.

5.10 Digital Learning and Development

This strand deals with skills for participating in online learning opportunities and resources collaboratively and supportively, adopting new ways of learning online, using online tools to take notes, annotate, collate and curate learning materials, review, and revise learning, record learning events/outcomes and receive/respond to online feedback about academic work.

5.11 Digital Identity Management

This strand deals with skills for managing online profiles on different digital media for individual, professional, and academic purposes, understanding how online personal data are collected and used in different systems, using privacy settings appropriately, being aware of the potential positive or negative impact of online communication on online reputation, making sure outcomes of learning and other achievements are accessible online, and using online analytics to explore impact and influence on others.

5.12 Digital Abilities to Complete Academic Work

An additional strand ‘Digital Abilities to Complete Academic Work’ is also included. This

strand deals with digital skills for addressing the overall requirements of academic work, taking into consideration students' individual perceptions of areas that they consider important for their academic success. The notion of these skills may differ significantly from one individual to another. The purpose is not to explore what these may be on an individual level but to gauge perceived overall individual confidence

5.13 Digital Competences Scale

The Digital Competences tool uses a scale that measures digital competences on the basis of Novice (Level 1) to Expert (Level 5), representing different levels of knowledge and self-sufficiency for performing specific digital tasks. Unlike other surveys, we decided to clearly define the scale dimensions for clarity and to highlight the importance of independent learning as students move from a novice to an expert level where they can confidently show others how to complete certain digital tasks.

6. Keys Research Results

Students assessed themselves as 'intermediate' in several individual areas and in their overall self-perceived digital competences to complete their academic work. However, there were also many instances of lower competences reported, across the different categories. In this study these were reported in the form of 'red' (more than half of the population self-assessed at 'novice' and 'basic' levels) level. These 'red' areas are summarised below:

- e-democracy (e.g., accessing voting information and political information online; taking an active role in democratic processes online).
- Blog/Wiki content creation.
- Video Creation.
- Data visualisation (e.g., Excel, SPSS, Tableau).
- Infographics (e.g., Canva).
- Designing and administering data collection instruments online (e.g., online surveys, Microsoft Forms, online interviews).
- Analysing digital research data using different tools (e.g., spreadsheets, textual data analysis software).
- Designing online communications for different purposes (e.g., online discussions, blog messages, Twitter threads to persuade, inform, entertain, guide, and support).
- Developing new ideas and projects using online tools and technologies (e.g., setting up a work or study group online, using online tools in innovative ways to create presentations).
- Promoting new online tools and opportunities to others (e.g., proactively promoting creative ideas and projects).
- Using online tools to take notes, annotate, and collate learning materials, review, and revise learning (e.g., Evernote, OneNote, Google Apps, Scribble).

- Using online tools to record learning events/outcomes and use them for self-analysis, reflection, and showcasing of achievement (e.g., in an e-portfolio or learning blogs).

In qualitative feedback students mentioned a number of digital skills that were important for their learning including developing ICT proficiency, using the online learning tools, communicating and learning with others online, developing online information literacy and research skills, developing teamwork skills and employability.

Students also offered examples of how everyday life digital skills development played a role in how these skills were utilised in the education environment and placed emphasis on the use of the Internet in the context of work, everyday life and education, showing the interplay of the different contexts where digital literacy develops.

In addition, the students felt that the pandemic helped to further accelerate digital skills in different contexts, however, there is still lack of confidence in the work environment and more advanced digital skills are required to be developed, while education could help to bridge that gap by means of starting with basic skills that would help to build confidence.

Students shared many ideas about how their digital skills could be further developed, for example by means of incorporating digital tools and processes in teaching and assessment, increasing staff engagement and training with new digital tools, offering clear explanations of how certain digital skills relate to the discipline and the working environment and, overall, encouraging students to develop a more proactive attitude towards developing their digital skills.

Overall, one of the key ideas deriving from student data was that digital literacy development is important in different parts of life, education and work and exposure to digital tools and processes can help to develop a 'digital mindset' that is transferable from one context to another.

In addition, comparisons between different generational groups were found with Generation X students (i.e., mature students) self-assessing more at 'basic' levels, while 'intermediate' and 'advanced' skills featured more prominently in the younger groups of students (Millennial and Generation Z) in an number of areas from ICT productivity, to finding digital information using databases, to organising digital information to referencing digital information sources, adhering to a referencing style and understanding how to share information publicly online, respecting and acknowledging the work of others (e.g., using creative commons licensing, providing references/citations to original works). Also, the same was found in relation to digital creation skills such as blog/wiki creation, video creation and data visualisation and Infographics creation, digital research (e.g., designing and administering data collection instruments and designing online communications for different purposes), digital innovation, digital learning and development, digital identity management (e.g. understanding how your online personal data are collected and used in different systems and use privacy settings appropriately, using online analytics to explore your impact and influence on others, acting positively against cyberbullying and other damaging online behaviour and

digital wellbeing).

In relation to ‘Digital Abilities to Complete Academic Work’, Generation Z students had the highest proportion of ‘advanced’ digital skills. However, all three generational groups self-assessed at ‘intermediate’ level, which may be an indication of the need for additional support across the board of digital skills.

7. Digital Literacy Toolkit

Based on the results of the survey the project developed the ‘Digital Literacy Toolkit’ (Martzoukou, 2022), which is available as a freely available eBook. The toolkit includes advice around all key digital skills areas with recommendations for training, both internal and external in the form of internal and external resources, including webinars, courses, audio-visual material and reading. The approach followed uses a traffic light system with an emphasis on ‘red’ and ‘amber’ areas for upskilling that become areas for further development. The aim, however, is to identify both gaps and pockets of strength within the student population so ‘green’ (more advanced areas) can also be noted.

8. Conclusion

As emerging models of online teaching and learning begin to challenge traditional teaching and learning paradigms, and with increasing demands for global connectivity in education, work and everyday life, existing digital divides that are unexplored may be further accelerated in or students.

The design and results of this study have demonstrated that the concept of digital competences is not only complex but also constantly developing and, as new tools, technologies and digital behaviours emerge, incorporating ongoing discussion and dialogue about what is expected of students, and in what stage of their learning journey, is important.

This research supported that students should develop not only technology mastery (i.e., the abilities, competences, capabilities and skills required for using digital technology, media and tools) but also digital mindsets (consisting of attitudes and behaviours necessary to develop as critical, reflective and lifelong learners). It is the task of all staff who are involved in teaching and learning to help students develop this dual perception of digital skills and emphasise the importance of lifelong digital learning and development, with awareness of the diversity of learning contexts and the learners involved. When thinking about the diversity of students’ skills and backgrounds and designing support in the overall continuum of students’ learning for life, this involves, past and present learning experiences but also future anticipated development of core digital skills and behaviours. This may also mean critically reflecting on the digital competences of staff and ensuring that training and support for upskilling is available, where and when that is required. Information and digital literacy are not static skills. They develop throughout one’s everyday life, work and education. For that reason, it is important to understand how they develop from an early age and supported at different stages

as our digital world is evolving.

As part of this growing skills agenda, we are currently working on an European Erasmus + project on “Information and Digital Literacy at school: A bridge to support critical thinking and equality values for primary education using children’s literature and transmedia’, a collaboration with several EU partners. The project is managed by Universitat Jaume I De Castellon in Spain with the Ionian university as one of the project partners. The project involves 8 partners from 6 European countries (Spain, Italy, Turkey, Finland, Greece and United Kingdom) to advocate for the urgent need to promote information and digital literacy in primary schools, as a key pillar for the education of a democratic citizenship based on critical thinking and values of equality. It is necessary to turn to early education and intervention in order to tackle existing digital divides.

References

- Carretero, S., Vuorikari, R. and Punie, Y. (2017). DigComp 2.1: The digital competence framework for citizens with eight proficiency levels and examples of use, Publications Office of the European Union, Luxembourg
- Council of Europe (2022). Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2022-2027): “Children’s Rights in Action: from continuous implementation to joint innovation, https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a5a064
- Council of Europe (2017). Digital Citizenship education Working Conference. “Empowering Digital Citizens”. 21-22 September 2017 Strasbourg, <https://rm.coe.int/digital-citizenship-education-working-conference-empowering-digital-ci/1680745545>
- Good Things Foundation (2018). The economic impact of Digital Inclusion in the UK: A report for Good Things Foundation, <https://www.goodthingsfoundation.org/insights/economic-impact-digital-inclusion/>
- IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) (2017). Digital literacy Statement, https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/faife/statements/ifla_digital_literacy_statement.pdf
- IFLA International Federation of Library Associations and Institutions (2011). IFLA Media and Information Literacy Recommendations, <https://www.ifla.org/publications/ifla-media-and-information-literacy-recommendations/>
- Joint Information Systems Committee (JISC) (2012). Developing Digital Literacies programme, <https://www.webarchive.org.uk/wayback/archive/20140613220103/http://www.jisc.ac.uk/whatwedo/programmes/elearning/developingdigitalliteracies/developingdigitalliteraciesprog.aspx>
- Livingstone, S. (2020). EU Kids Online 2020 finds more risk to children online, but not always more harm – Parenting for a Digital Future <https://blogs.lse.ac.uk/parenting4digitalfuture/2020/02/11/eu-kids-online-2020-finds-more-risk-to-children-online-but-not-always-more-harm/>
- Martzoukou, K., Kostagiolas, P., Lavranos, C., Lauterbach, T. and Fulton, C. (2021). A study of university law students' self-perceived digital competences. *Journal of Librarianship and Information Science*, <https://doi.org/10.1177/09610006211048004>
- Martzoukou, K., Fulton, C., Kostagiolas, P. and Lavranos, C. (2020). A study of higher education students' self-perceived digital competences for learning and everyday life online participation. *Journal of Documentation*, 76(6), pp. pp. 1413-1458, <https://doi.org/10.1108/JD-03-2020-0041>
- Martzoukou, K. 2022. The digital Literacy Toolkit, <https://online.visual-paradigm.com/share/book/appendix-2-digital-literacy-toolkit-2022-cr-c-ynqfwvhjg>
- Moore, R., Vitale, D. and Stawinoga, N. (2018). The Digital Divide and Educational Equity: A Look at Students with Very Limited Access to Electronic Devices at Home, *Insights in Education and Work*, ACT, Inc., <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED593163.pdf>

- National Literacy Trust (2018). Fake news and critical literacy: the final report of the commission on fake news and the teaching of critical literacy in schools, https://cdn.literacytrust.org.uk/media/documents/Fake_news_and_critical_literacy_-_final_report.pdf
- Ofcom (2019). Children and parents: media use and attitudes report 2018, https://www.ofcom.org.uk/__data/assets/pdf_file/0024/134907/children-and-parents-media-use-and-attitudes-2018.pdf
- Ofcom (2020). Covid-19 news and information: 12-15 year old children's news consumption and attitudes, https://www.ofcom.org.uk/__data/assets/pdf_file/0027/195345/covid-19-news-consumption-children-12-15-report.pdf
- Ofcom (2020b). Children and parents: Media use and attitudes report 2019”, https://www.ofcom.org.uk/__data/assets/pdf_file/0023/190616/children-media-useattitudes-2019-report.pdf
- Schola Europaea / Office of the Secretary General (2019). Digital Education Vision for the European Schools system (DEVES), ref. 2018-12-D-7-en-4 <https://www.eursec.eu/BasicTexts/2018-12-D-7-en-4.pdf>
- UK Department for Digital, Culture, Media & Sport (2017). UK Digital Strategy 2017, <https://www.gov.uk/government/publications/uk-digital-strategy/uk-digital-strategy>

Γ' Συνεδρία

Συμπερίληψη

Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες ως παράγοντας συμπερίληψης: η περίπτωση της Βιβλιοθήκης και Κέντρου Πληροφόρησης (ΒΚΠ) του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Μαρία Λιάρου¹, Μαρία-Ειρήνη Τσουράκη², Αγγελική Χατζηγεωργίου³

1 Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης, mliarou@auth.gr

2 Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης, mtsourak@lib.auth.gr

3 Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης, hatzigeo@lib.auth.gr

Academic libraries as inclusion agents: the case of the Library and Information Centre of the Aristotle University of Thessaloniki

Maria Liarou¹, Maria-Irini Tsouraki², Angeliki Chatzigeorgiou³

1 Aristotle University of Thessaloniki, Library and Information Centre, mliarou@auth.gr

2 Aristotle University of Thessaloniki, Library and Information Centre, mtsourak@lib.auth.gr

3 Aristotle University of Thessaloniki, Library and Information Centre, hatzigeo@lib.auth.gr

Περίληψη

Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες οφείλουν να προσφέρουν φυσικούς χώρους και υπηρεσίες, προκειμένου να υποστηρίξουν την εκπαίδευση, την έρευνα και την παιδεία. Είναι σημαντικό να μπορούν να συμμετέχουν ενεργά και στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος συμπερίληψης, ενός περιβάλλοντος όπου μπορούν να ενταχθούν και να συμμετέχουν όλα τα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας και όχι μόνο, και που ανταποκρίνεται στις διαφορετικές και συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες των χρηστών της.

Η συμπερίληψη των ατόμων με αναπηρίες (ΑμεΑ) και των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες εντάσσεται στην κοινωνική βιωσιμότητα μιας βιβλιοθήκης. Μέσω της καθιέρωσης πολιτικών δύναται να αναβαθμιστεί η προσβασιμότητα στους χώρους, να δημιουργηθούν υπηρεσίες που παρέχουν υποστηρικτική τεχνολογία και ειδικές συλλογές οι οποίες υποστηρίζονται από ειδικά εκπαιδευμένο προσωπικό. Μπορούν επιπλέον να προωθηθούν συνεργασίες με σχετικούς φορείς και Ιδρύματα.

Στην παρούσα εισήγηση γίνεται αναφορά στην ανάπτυξη συμπεριληπτικών πρακτικών της ΒΚΠ ΑΠΘ και συγκεκριμένα παρουσιάζονται οι υπηρεσίες που παρέχονται από την Υπηρεσία ΑμεΑ της ΒΚΠ ΑΠΘ στα άτομα με εντυποαναπηρία. Η Υπηρεσία ξεκίνησε επίσημα τη λειτουργία της το 2019 καλύπτοντας τις ανάγκες των εντυποανάπηρων χρηστών της παρέχοντάς τους ειδικά διαμορφωμένο χώρο με κατάλληλο εξοπλισμό και προσβάσιμα

ακαδημαϊκά συγγράμματα μέσω της Πολυτροπικής Ψηφιακής Βιβλιοθήκης Ελεγχόμενης Πρόσβασης AMELib.

Η Υπηρεσία ενδυνάμωσε και καθιέρωσε τον ρόλο της ως αναπόσπαστου στοιχείου υπηρεσιών των χρηστών της Βιβλιοθήκης μέσα από τη συνεργασία της με άλλες ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες και τη συμμετοχή των βιβλιοθηκονόμων της στην Ομάδα Προσβασιμότητας του Συνδέσμου Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (ΣΕΑΒ) εξασφαλίζοντας μια οικονομία κλίμακας στην παροχή προσβάσιμου εκπαιδευτικού υλικού.

Λέξεις -κλειδιά:

συμπερίληψη, Άτομα με Αναπηρίες (ΑμεΑ), άτομα με εντυποαναπηρία, Πολυτροπική Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Ελεγχόμενης Πρόσβασης AMELib, προσβασιμότητα

Abstract

Academic libraries should offer physical spaces and services in order to support education, research and learning. It is important for them to be actively involved in creating an inclusive environment, where all members of the academic community, as well as others, are able to participate and belong, an environment which meets the increasingly different needs of its users.

The inclusion of persons with disabilities (PWD) and persons with special educational needs is embedded to the social sustainability of a library. Policies can be established in order to make spaces more accessible, to create services that provide assistive technology and special collections that are supported by specially trained staff. Collaborations with relevant organizations and institutions can also be promoted.

This paper outlines the growth of inclusive practices of the Library and Information Centre of the Aristotle University of Thessaloniki, focusing on the Support Service for Persons With Disabilities (PWD) and particularly the services provided to persons with print disabilities. The Support Service was established in 2019 in order to respond to the needs of print-disabled users. It provides those persons with special spaces, appropriate equipment and accessible academic publications via Accessible Multi-modal Electronic Library- AMELib.

Support Service for Persons With Disabilities has established and strengthened its role as an integral part of the library services for users. Through collaboration with other academic libraries and as a member of Accessibility Team of Hellenic Academic Libraries Link (HEAL-Link), an economy of scale has been achieved in terms of providing accessible educational materials.

Keywords:

inclusion, persons with disabilities (PWD), persons with print disabilities, Accessible Multi-modal Electronic Library AMELib, accessibility

1. Εισαγωγή

Υπάρχουν τέσσερις βασικοί ρόλοι που μπορούν να χαρακτηρίσουν μια βιβλιοθήκη (Kulikauskienė και Liukineviciene, 2020): πληροφοριακός, εκπαιδευτικός, δημόσιος και

κοινωνικός. Όταν αναφερόμαστε στις βιβλιοθήκες, συχνά γίνεται λόγος για τις συλλογές και τις υπηρεσίες τους. Ωστόσο, μια βιβλιοθήκη έχει και κοινωνικό ρόλο όταν είναι ένας χώρος διαθέσιμος και προσβάσιμος σε όλους, ανοιχτός στη διάχυση ιδεών, στην επικοινωνία και τη μάθηση.

Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες στην προσπάθειά τους να εκπληρώσουν τον κοινωνικό τους ρόλο, ωθούνται στην αναβάθμιση των υπηρεσιών τους, στην επέκταση των διαθέσιμων συλλογών τους και στην ενίσχυση της εξωστρέφειάς τους, στοχεύοντας πλέον συνειδητά και στη μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού.

Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες επομένως οφείλουν να δημιουργήσουν υπηρεσίες και χώρους κατάλληλους για όλους, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρίες (ΑμεΑ) συμβάλλοντας έτσι στην προαγωγή ενός περιβάλλοντος συμπεριληπτικού. Υπό αυτήν την έννοια, προκύπτει και ο ρόλος των βιβλιοθηκών ως παράγοντα συμπερίληψης.

2. Η πορεία προς τη συμπερίληψη

Ο όρος της συμπερίληψης στο εκπαιδευτικό περιβάλλον, στο οποίο εντάσσονται και οι βιβλιοθήκες, παρουσιάστηκε πρώτη φορά το 1994 στο Παγκόσμιο Συνέδριο για την εκπαίδευση των παιδιών με αναπηρία, όπου υπεγράφη η Διακήρυξη της Σαλαμάνκα (UNESCO, 1994). Βασίζεται στη γενική αρχή της αποδοχής της διαφορετικότητας, της εξάλειψης των διακρίσεων και της ενεργής συμμετοχής όλων στην κοινωνία (Rodriguez και Garro-Gil, 2015). Παράλληλα, ο τέταρτος από τους δεκαεπτά στόχους που έχει θέσει ο ΟΗΕ για την οικοδόμηση ενός βιώσιμου μέλλοντος για όλους τους ανθρώπους, αφορά στην ποιοτική εκπαίδευση και πιο συγκεκριμένα στη διασφάλιση μιας εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς, που προάγει ευκαιρίες δια βίου μάθησης για όλους (United Nations, 2015). Η εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς είναι μια διαδικασία που συμβάλλει στην επίτευξη του στόχου της κοινωνικής συμπερίληψης. Βασίζεται στην πεποίθηση ότι κάθε άτομο είναι διαφορετικό, έχει την δική του αξία, τις δικές του ικανότητες και αξίζει το σεβασμό ανεξαρτήτως της διαφορετικότητάς του (UNESCO, 2020).

Αρχικά τα άτομα με αναπηρίες είτε αποκλείονταν από την κοινωνία λόγω της διαφορετικότητάς τους είτε διαχωρίζονταν και απομονώνονταν παρόλο που γίνονταν προσπάθειες να δημιουργηθούν συνθήκες πρόσβασης για αυτά. Στη συνέχεια, μέσω της θέσπισης πολιτικών που απευθύνονται αποκλειστικά σε άτομα με αναπηρίες, η κοινωνία έχει προσπαθήσει να τα εντάξει στο κοινωνικό περιβάλλον. Στην περίπτωση αυτή όμως της «ενσωμάτωσης», συχνά απαιτείται κυρίως από τα άτομα με αναπηρίες να προσαρμοστούν στις ανάγκες της πλειοψηφίας σε ένα ήδη διαμορφωμένο περιβάλλον. Η συμπερίληψη, ως επόμενο στάδιο εξέλιξης, δεν εστιάζει στη διαφορετικότητα ή και στην αναπηρία ενός ατόμου, αλλά στις δυνατότητες και τις ικανότητές του και σχετίζεται με την αποδοχή και τη συνύπαρξη όλων σε ένα περιβάλλον δίκαιο και συνεργατικό (Kulikauskienė και Liukineviciene, 2020), (Re-Link, 2021), (Volem València, 2021).

3. Βιβλιοθήκες και συμπερίληψη

Η συμπερίληψη των ατόμων με αναπηρίες στην κοινωνία, σύμφωνα με το National Center on Birth Defects and Developmental Disabilities (2020), εξασφαλίζει ότι τα άτομα αυτά έχουν τις ίδιες ευκαιρίες συμμετοχής σε όλους τους τομείς της ζωής. Οι Montgomery και Miller (2011), υποστηρίζουν ότι τα μέρη όπου μπορεί να επιτευχθεί η κοινωνική αλλαγή και να ενισχυθεί η συνεργασία σε μια κοινότητα είναι τρία: α. το σπίτι, β. το σχολείο και το περιβάλλον εργασίας και γ. η βιβλιοθήκη.

Η βιβλιοθήκη αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι μιας κοινότητας και με τις συμπεριληπτικές πρακτικές της μπορεί να βοηθήσει στη μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού. Η ανταπόκριση στις ανάγκες όλων των χρηστών της προϋποθέτει κοινωνική ευθύνη και σχεδιασμό συμπεριληπτικών υπηρεσιών.

Ειδικότερα, σκοπός της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης είναι να συμβάλει στην επίτευξη των στόχων του ιδρύματος στο οποίο ανήκει, να υποστηρίζει τη δίκαιη πρόσβαση στην εκπαίδευση, την έρευνα και τη διδασκαλία, να εκσυγχρονίζεται με βάση τις τρέχουσες κοινωνικές ανάγκες και επομένως να έχει συμπεριληπτικό χαρακτήρα.

3.1. Μοντέλο συμπεριληπτικής βιβλιοθήκης

Η Kaeding (2015; 2017) υποστηρίζει ότι χρειάζονται έξι στοιχεία (εικόνα 1) προκειμένου μια βιβλιοθήκη να μπορεί να εξυπηρετεί κατάλληλα τα άτομα με αναπηρίες. Τα στοιχεία αυτά χρησιμοποιήθηκαν ως βάση για τη δημιουργία ενός μοντέλου συμπεριληπτικής βιβλιοθήκης που θα μπορούσε να αποτελέσει τον οδηγό για τη βελτίωση των υπηρεσιών που προσφέρουν οι δημόσιες βιβλιοθήκες σε άτομα με αναπηρίες. Τα στοιχεία που περιλαμβάνει, ενώ μπορούν να αλληλοσυμπληρώνονται, δεν είναι αλληλοεξαρτώμενα ούτε πρέπει να υπάρχουν όλα για να θεωρηθεί μια βιβλιοθήκη συμπεριληπτική.

Τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου μοντέλου το καθιστούν κατάλληλο και για τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες.

Εικόνα 1.: Μοντέλο συμπεριληπτικής βιβλιοθήκης. Βασίζεται στο μοντέλο συμπεριληπτικής βιβλιοθήκης της Kaeding (2015)

Το μοντέλο περιλαμβάνει τα παρακάτω στοιχεία:

1. Συλλογές. Αναφέρεται στην ύπαρξη συλλογών σε διάφορες μορφές όπως Braille, ακουστικά βιβλία (mp3), epub, daisy, μεγεθυμένα βιβλία προκειμένου να καλυφθούν κατάλληλα οι ανάγκες των ατόμων με αναπηρίες.
2. Φυσικά εμπόδια (χώρος και εξοπλισμός). Αναφέρεται στην άρση των εμποδίων στους φυσικούς χώρους μιας βιβλιοθήκης. Η βιβλιοθήκη πρέπει να παρέχει προσβάσιμους χώρους κατάλληλα σχεδιασμένους και να έχει ειδική σήμανση, ρυθμιζόμενα έπιπλα, κατάλληλο φωτισμό και να φροντίζει ο χώρος να μην έχει θόρυβο. Επίσης, σημαντικό είναι να υπάρχει ο κατάλληλος εξοπλισμός υποστηρικτικής τεχνολογίας, δηλαδή ειδικά εργαλεία και λογισμικά για άτομα με αναπηρίες.
3. Εκπαίδευση. Σχετίζεται με την εκπαίδευση του προσωπικού της βιβλιοθήκης πάνω στις συλλογές και την υποστηρικτική τεχνολογία γύρω από αυτές. Η εκπαίδευση δεν περιορίζεται μόνο στην απόκτηση της απαραίτητης γνώσης, αλλά στοχεύει και στην ευαισθητοποίηση των ανθρώπων πάνω σε θέματα των ατόμων με αναπηρίες. Η ανάπτυξη μιας υποστηρικτικής συμπεριφοράς, ο σεβασμός και η χρήση κατάλληλης γλώσσας, ενθαρρύνει τα άτομα με αναπηρίες να επισκεφθούν το χώρο της βιβλιοθήκης και να χρησιμοποιήσουν τις υπηρεσίες.
4. Συνεργασίες. Αφορά τη σύναψη συνεργασιών με ιδρύματα, οργανισμούς και φορείς που σχετίζονται με άτομα με αναπηρίες. Αποτελούν σημαντικό στοιχείο διότι μέσω των συνεργασιών η βιβλιοθήκη διεισδύει στην κοινότητα, συμμετέχει ενεργά και ενισχύει τον κοινωνικό της ρόλο ως παράγοντας συμπερίληψης. Ακόμη αναπτύσσονται συνεργατικά προγράμματα και συλλογές, διαμοιράζεται η τεχνογνωσία και οι υπηρεσίες της βιβλιοθήκης γίνονται ευρύτερα γνωστές. Επίσης, μέσω των συνεργασιών ενισχύονται οι γνώσεις του προσωπικού πάνω σε θέματα σχετικά με άτομα με αναπηρίες.
5. Δράσεις και εκδηλώσεις. Έχουν ως στόχο να προσελκύσουν το ενδιαφέρον της κοινότητας σε ζητήματα που αφορούν άτομα με αναπηρίες και να τα φέρουν πιο κοντά στο περιβάλλον της βιβλιοθήκης και επομένως πιο κοντά στις υπηρεσίες που αυτή προσφέρει. Προτείνεται η ανάπτυξη κρατικών ή εθνικών προγραμμάτων και δράσεων και η αναζήτηση ευκαιριών για συνεργασίες με τοπικούς και εκπαιδευτικούς φορείς για συνδιοργάνωση δράσεων και εκδηλώσεων. Όλα τα παραπάνω ενισχύουν τις ικανότητες των ατόμων με αναπηρίες και ενθαρρύνουν τη συμμετοχή τους, συμβάλλοντας έτσι στην περαιτέρω κοινωνικοποίησή τους.
6. Προώθηση υπηρεσιών. Αποτελεί σημαντικό παράγοντα και ενισχύει όλα τα παραπάνω στοιχεία. Η ενημέρωση για τις προσφερόμενες υπηρεσίες και συλλογές μπορεί να επιτευχθεί μέσω διάφορων επικοινωνιακών τρόπων, όπως είναι η ιστοσελίδα της βιβλιοθήκης, τα κοινωνικά δίκτυα, η ενημέρωση της κοινότητας και του προσωπικού της βιβλιοθήκης και ο τύπος.

Ο θεμέλιος λίθος όλων των παραπάνω παραγόντων είναι η υποστηρικτική διοίκηση. Είναι πολύ σημαντικό η διοίκηση να συμπεριλάβει στο στρατηγικό πλάνο της βιβλιοθήκης

συμπεριληπτικές πρακτικές, να τις υποστηρίζει σταθερά και να εξασφαλίζει τη συνεχή οικονομική στήριξή τους (Kaeding, 2015; 2017).

3.2. Υιοθετώντας το μοντέλο συμπεριληπτικής βιβλιοθήκης στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες

Στο μοντέλο της Kaeding (2015), η βάση του οποίου το καθιστά κατάλληλο και για τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, μπορούν να προστεθούν και να αναπτυχθούν τα παρακάτω στοιχεία προκειμένου να ενισχυθεί ο συμπεριληπτικός τους χαρακτήρας:

Στο κομμάτι της εκπαίδευσης κρίνεται αναγκαίο να συμπεριληφθεί και η εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρίες που είναι χρήστες της βιβλιοθήκης. Η εκπαίδευσή τους πάνω σε θέματα συλλογών, υποστηρικτικής τεχνολογίας και εξοικείωσης με τον χώρο είναι σημαντική για την ενεργή και αποτελεσματική συμμετοχή τους (Small, Myhill, και Herring-Harrington, 2015). Παράλληλα, υπάρχουν άτομα με αναπηρίες που είναι εξαιρετικά εξοικειωμένοι χρήστες της υποστηρικτικής τεχνολογίας. Στην περίπτωση αυτή, μπορεί να δημιουργηθεί πολλαπλό όφελος μέσω της διαδικασίας «εκπαίδευσης του εκπαιδευτή» (train the trainer), όπου και ο/η βιβλιοθηκονόμος βοηθά τον χρήστη, αλλά και ο χρήστης μπορεί να προσφέρει περαιτέρω πληροφόρηση στον/στην βιβλιοθηκονόμο ή ακόμα και σε κάποιον άλλο χρήστη (Kowalsky και Woodruff, 2017).

Σε σχέση με την προώθηση υπηρεσιών, ενημερώνοντας τα άτομα με αναπηρίες τα οποία ανήκουν στην πανεπιστημιακή κοινότητα μέσω διαφόρων επικοινωνιακών καναλιών, αυτόματα ενημερώνεται όλη η κοινότητα και η κοινωνία με αποτέλεσμα την προσέλκυση υποψήφιων φοιτητών και φοιτητριών με αναπηρίες, την ευαισθητοποίηση της κοινωνίας και την καλλιέργεια εδάφους για νέες συνεργασίες. Όσο περισσότεροι συμμετέχουν σε ζητήματα που αφορούν τα άτομα με αναπηρίες, τόσο μεγαλύτερη μπορεί να είναι η υποστήριξη που μπορεί να παρέχει μια βιβλιοθήκη σε αυτά. Μπορούν για παράδειγμα να προκύψουν συνεργασίες οι οποίες θα παίξουν πολύ σημαντικό ρόλο στη χάραξη πολιτικών και στη λήψη αποφάσεων σε θέματα που αφορούν τα άτομα με αναπηρίες (Small, Myhill, και Herring-Harrington, 2015).

Σύμφωνα και με τα παραπάνω, μια ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη μπορεί να θεωρηθεί συμπεριληπτική όταν:

- Οι συλλογές, τα προγράμματα, οι υπηρεσίες, οι δραστηριότητες και οι τεχνολογίες που χρησιμοποιεί είναι σχεδιασμένα ώστε να μπορούν να καλύπτουν τις ανάγκες όλων των χρηστών της, ανεξαιρέτως (Small, Myhill, και Herring-Harrington, 2015).
- Εξασφαλίζει την προσβασιμότητα μιας υπηρεσίας και όχι μόνο τη διάθεσή της (Ezeani, και συν., 2017).
- Ανταποκρίνεται στις διαρκώς αυξανόμενες απαιτήσεις των χρηστών της και της κοινωνίας και υποστηρίζει τις αλλαγές που χρειάζεται να γίνουν προς την κατεύθυνση αυτή (Yap και Kamilova, 2020)
- Συμβάλλει στην επίτευξη των στόχων της κοινωνικής βιωσιμότητας (Ezeani, και συν., 2017)

4. Η περίπτωση της Βιβλιοθήκης και Κέντρου Πληροφόρησης (ΒΚΠ) ΑΠΘ

Οι διαρκώς αυξανόμενες ανάγκες των χρηστών, οι σύγχρονες απαιτήσεις της κοινωνίας σε συνδυασμό με τον κοινωνικό ρόλο της βιβλιοθήκης, οδήγησαν στη δημιουργία μιας υπηρεσίας για άτομα με αναπηρίες, στον χώρο της Βιβλιοθήκης.

Από τον Μάρτιο του 2019 λειτουργεί επίσημα η «Υπηρεσία Υποστήριξης Ατόμων με Αναπηρία» της Βιβλιοθήκης και Κέντρου Πληροφόρησης (ΒΚΠ) ΑΠΘ. Εντάσσεται στο έργο «Κοινωνική μέριμνα φοιτητών του ΑΠΘ» το οποίο συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο - ΕΚΤ) και από εθνικούς πόρους μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» του Εταιρικού Συμφώνου για το πλαίσιο Ανάπτυξης 2014-2020.

Η Υπηρεσία απευθύνεται και εξυπηρετεί άτομα με εντυποαναπηρία. Άτομα δηλαδή, σύμφωνα με τον Νόμο 4672/2020 – ΦΕΚ 48/Α/4-3-2020 τυφλά ή με προβλήματα όρασης, ή/και με αντιληπτική ή αναγνωστική αναπηρία, ή/και με σωματική ανικανότητα.

4.1. Η εφαρμογή του μοντέλου συμπεριληπτικής βιβλιοθήκης στην ΒΚΠ ΑΠΘ

Στόχος της ΒΚΠ ΑΠΘ είναι να παρέχει ένα περιβάλλον όπου όλοι οι χρήστες της μπορούν να καλύψουν τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες σε ένα πλαίσιο κοινωνικής δικαιοσύνης. Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει αρκετά βήματα προς αυτή την κατεύθυνση ώστε η βιβλιοθήκη να ακολουθήσει συμπεριληπτικές πρακτικές.

Με βάση τα στοιχεία που αποτελούν το μοντέλο συμπεριληπτικής βιβλιοθήκης της Kaeding (2015) και τα επιπρόσθετα χαρακτηριστικά που αναφέρθηκαν, η ΒΚΠ έχει επικεντρωθεί στα παρακάτω:

1. Συλλογές

Οι χρήστες της Υπηρεσίας, αφού πραγματοποιήσουν εγγραφή, μπορούν να μελετήσουν το υλικό των ηλεκτρονικών μαθημάτων και τα ακαδημαϊκά συγγράμματά τους σε διάφορους προσβάσιμους μορφότυπους (doc, pdf, daisy, epub, Braille, μεγεθυμένη μορφή).

Αναφορικά με τα ηλεκτρονικά μαθήματα, η Υπηρεσία έρχεται σε επικοινωνία με τον διδάσκοντα ή τη διδάσκουσα και με την άδειά του προχωρά στην ανάλογη επεξεργασία. Οι φοιτητές και οι φοιτήτριες αποκτούν πρόσβαση στο υλικό που αιτήθηκαν μέσω της πλατφόρμας Moodle.

Σχετικά με τα ακαδημαϊκά συγγράμματα, κατόπιν αιτήματος του φοιτητή ή της φοιτήτριας και επικοινωνίας με τον εκδότη, μετατρέπονται σε προσβάσιμη μορφή. Η διάθεσή τους γίνεται μέσω της Προσβάσιμης Πολυτροπικής Ψηφιακής Βιβλιοθήκης Ελεγχόμενης Πρόσβασης AMELib (Accessible Multi-modal Electronic Library).

Η AMELib είναι μια ψηφιακή βιβλιοθήκη που περιλαμβάνει βιβλία σε διάφορους προσβάσιμους μορφότυπους (epub, daisy, doc, pdf, mp3), το περιεχόμενό της εμπλουτίζεται και εκσυγχρονίζεται συνεχώς και η πρόσβαση σε αυτήν επιτυγχάνεται με κωδικούς

ελεγχόμενης πρόσβασης μόνο για άτομα με εντυποαναπηρία. Η δημιουργία της ξεκίνησε το 2015 με πρωτοβουλία της Βιβλιοθήκης και Κέντρου Πληροφόρησης του Παντείου Πανεπιστημίου, η οποία έως και σήμερα λειτουργεί ως κέντρο συντονισμού. Στην AMELib συμμετέχουν ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες που είναι μέλη του ΣΕΑΒ, η Εθνική Βιβλιοθήκη, καθώς και διάφοροι φορείς που εξυπηρετούν εντυποανάπηρα άτομα.

Χρηματοδοτήθηκε από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ψηφιακή Σύγκλιση» στο πλαίσιο της πράξης «Προηγμένες, Κεντρικές Υπηρεσίες Ψηφιακών Βιβλιοθηκών Ανοικτής Πρόσβασης ΣΕΑΒ» και για τη λειτουργία της συστάθηκε το Συνεργατικό Δίκτυο Διαθετών Προσβάσιμης Βιβλιογραφίας στόχος του οποίου είναι η υιοθέτηση κοινών προτύπων και διαδικασιών, η κοινή χρήση πόρων και η ανάπτυξη πολιτικών συμπεριληπτικής εκπαίδευσης. Στηρίζεται στην εφαρμογή διατάξεων εξαίρεσης από το περιουσιακό δικαίωμα του δημιουργού για εντυποανάπηρα άτομα, όπως αυτές προβλέπονται στη νομοθεσία για την πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγράμματα παραχωρούνται από τους κατόχους πνευματικών δικαιωμάτων στους δικαιούχους, κατ' εξαίρεση, με βάση τον Νόμο 4672/2020.

Όλα τα εντυποανάπηρα μέλη των φορέων που συμμετέχουν στο Συνεργατικό Δίκτυο, έχουν δικαίωμα πρόσβασης στην AMELib. Κάθε φορά που ένα βιβλίο μετατρέπεται σε κάποιον προσβάσιμο μορφότυπο και αναρτάται από τον/την βιβλιοθηκονόμο ενός φορέα, μπορεί την ίδια στιγμή να χρησιμοποιηθεί από το σύνολο του εξυπηρετούμενου κοινού όλων των φορέων που συμμετέχουν. Επιπρόσθετα, οι βιβλιοθηκονόμοι των άλλων φορέων δεν χρειάζεται να προβούν στη μετατροπή του συγκεκριμένου τίτλου, μιας και προηγήθηκε από άλλη βιβλιοθήκη, με αποτέλεσμα τη διάθεση του χρόνου τους στον εμπλουτισμό της βάσης με άλλους τίτλους. Όλα αυτά καθιστούν τη δράση της AMELib όχι μόνο κάθετη αλλά και οριζόντια.

2. Φυσικά εμπόδια (χώρος και εξοπλισμός)

Στο χώρο του Φοιτητικού Αναγνωστηρίου, όπου στεγάζεται η Υπηρεσία, η πρόσβαση είναι εφικτή σε όλους, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με προβλήματα όρασης όσο και των ατόμων με σωματική αναπηρία. Υπάρχει ειδική σήμανση, το ύψος των γραφείων των σταθμών εργασίας και ο φωτισμός είναι προσαρμόσιμα και στο ίδιο επίπεδο υπάρχει διαμορφωμένος χώρος υγιεινής.

Σχετικά με τον εξοπλισμό, δημιουργήθηκαν εξειδικευμένοι σταθμοί εργασίας για τους εντυποανάπηρους χρήστες με την κατάλληλη υποστηρικτική τεχνολογία. Συγκεκριμένα, τα διαθέσιμα εργαλεία είναι: συσκευή οθόνης Braille, εκτυπωτής Braille και γραφομηχανή Braille, συσκευή παραγωγής ανάγλυφων γραφικών PIAF, τηλεόραση κλειστού κυκλώματος και φορητή συσκευή κλειστού κυκλώματος, πληκτρολόγιο μεγάλων πλήκτρων, εναλλακτικά ποντίκια (ποντίκι -ιχνόσφαιρα, ποντίκι -μοχλός), βραχίονες στήριξης διακοπών εναλλακτικών συσκευών και σαρωτές. Επίσης, υπάρχουν τα λογισμικά: Supernova, Easy Reader, Easy Converter, Λογογράφος, Ανεξάρτητη μονάδα αντίχνευσης ματιών για εξομίωση του ποντικιού, ABBYY FineReader.

3. Εκπαίδευση

Το προσωπικό της υπηρεσίας αναζητά συνεχώς ευκαιρίες ανάπτυξης. Ενημερώνεται πάνω στις σχετικές τεχνολογίες και σε θέματα που αφορούν άτομα με εντυποαναπηρία συμμετέχοντας σε σχετικές ενημερωτικές δράσεις τόσο στον ελλαδικό όσο και στο διεθνή χώρο. Η επικοινωνία και η συνεργασία επίσης με αντίστοιχες υπηρεσίες, φορείς αλλά και τα ίδια τα άτομα με εντυποαναπηρία, στηρίζουν σε μεγάλο βαθμό την εξέλιξη του προσωπικού σε θέματα που αφορούν άτομα με αναπηρίες. Όλα αυτά, εκτός από την απόκτηση τεχνογνωσίας, δίνουν τη δυνατότητα για επιπλέον πληροφόρηση σχετικά με τα εμπόδια που μπορεί να αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρίες, καλλιεργούν το σεβασμό και την ενσυναίσθηση και βοηθούν στην ανεύρεση πιθανών λύσεων μέσα σε ένα περιβάλλον συμπερίληψης.

Επίσης το προσωπικό εκπαιδεύει τα άτομα με εντυποαναπηρία σε σχέση με τις υπηρεσίες και την υποστηρικτική τεχνολογία που τους παρέχονται και τους ενημερώνει για τις διαθέσιμες υπηρεσίες του πανεπιστημίου στις οποίες μπορούν να απευθυνθούν προκειμένου να λάβουν υποστήριξη στις ακαδημαϊκές τους υποχρεώσεις και δραστηριότητες.

4. Συνεργασίες

Η ΒΚΠ έχει συνάψει συνεργασίες, προκειμένου να ενισχύσει τον κοινωνικό της ρόλο ως παράγοντας συμπερίληψης:

- α. Εντός πανεπιστημιακής κοινότητας συνεργάζεται με το Γραφείο Υποστήριξης Φοιτητών Ευαίσθητων Κοινωνικών Ομάδων, την Επιτροπή Υγείας και το Κέντρο Ενταξιακής Πολιτικής, υπηρεσίες οι οποίες προσφέρουν στα άτομα με αναπηρίες του ΑΠΘ υποστήριξη στις ακαδημαϊκές τους υποχρεώσεις και δραστηριότητες.
- β. Συμμετοχή στο Συνεργατικό Δίκτυο Διαθετών Προσβάσιμης Βιβλιογραφίας του ΣΕΑΒ. Συμμετέχει στην ανάπτυξη της συλλογής της Προσβάσιμης Πολυτροπικής Ψηφιακής Βιβλιοθήκης Ελεγχόμενης Πρόσβασης AMELib με προσβάσιμα ακαδημαϊκά συγγράμματα.
- γ. Συνεργασία με την Ομάδα Προσβασιμότητας του ΣΕΑΒ. Η ΒΚΠ είναι μέλος της Ομάδας και συνεργάζεται στη συγγραφή και δημοσίευση κοινών οδηγιών για την παραγωγή προσβάσιμων μορφότυπων και στη διοργάνωση και παρουσίαση σχετικών σεμιναρίων, επικαιροποιώντας έτσι την τεχνογνωσία της πάνω σε θέματα που αφορούν την εντυποαναπηρία.
- δ. Συνεργασία με κέντρα που εκπαιδεύουν και στηρίζουν άτομα με αναπηρίες, με συνοδούς, κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχολόγους, ειδικούς στην υποστηρικτική τεχνολογία και γονείς ατόμων με αναπηρίες.
- ε. Συνεργασία με τα ίδια τα άτομα με εντυποαναπηρία. Έχει ως αποτέλεσμα τη συμμετοχή τους στη λήψη αποφάσεων, διότι οι βιβλιοθηκονόμοι έχουν τη δυνατότητα να κατανοήσουν καλύτερα τις ανάγκες τους και κατά συνέπεια να επιλεγθούν οι κατάλληλες προσφερόμενες υπηρεσίες.

5. Δράσεις και εκδηλώσεις

Η βιβλιοθήκη προκειμένου να φέρει τα άτομα με αναπηρίες πιο κοντά στο περιβάλλον της και να προσελκύσει το ενδιαφέρον της κοινότητας σε ζητήματα που τα αφορούν, οργάνωσε σε συνεργασία με το Ίδρυμα Ανοικτής Γνώσης Ελλάδας ημερίδες στο πλαίσιο της διεθνούς εβδομάδας ενημέρωσης για την ανοικτή πρόσβαση “Open Access Week” και η Υπηρεσία έλαβε μέρος σε αυτές με ομιλίες και βίντεο ενημέρωσης.

Επίσης, ως ενεργό μέλος της Ομάδας Προσβασιμότητας του ΣΕΑΒ, συμμετέχει στη διοργάνωση και διεξαγωγή σεμιναρίων σε θέματα που αφορούν άτομα με αναπηρίες.

Η Ομάδα Προσβασιμότητας συγκροτήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΣΕΑΒ στις 16/12/2020 και αποτελείται από οχτώ άτομα που εργάζονται στους φορείς: Πάντειο Πανεπιστήμιο, Εθνική Βιβλιοθήκη, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Πανεπιστήμιο Πατρών και Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Στόχος της ομάδας είναι συγγραφή και δημοσίευση κοινών οδηγιών για την παραγωγή προσβάσιμων μορφότυπων, η διοργάνωση και παρουσίαση σχετικών σεμιναρίων. η συνεχής ενημέρωση των φορέων που συνεργάζονται με αυτήν προκειμένου οι βιβλιοθήκες να εξελίσσουν τον συμπεριληπτικό τους χαρακτήρα προλαμβάνοντας τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρίες.

6. Προώθηση υπηρεσιών

Η ΒΚΠ ενημερώνει για τις υπηρεσίες που προσφέρει σε άτομα με αναπηρίες μέσω της ιστοσελίδας της, των κοινωνικών της δικτύων, μέσω ενημερωτικών ηλεκτρονικών μηνυμάτων προς την πανεπιστημιακή κοινότητα και μέσω των συνεργασιών της εντός και εκτός πανεπιστημίου.

Επίσης, προωθεί τις υπηρεσίες της διοργανώνοντας και συμμετέχοντας σε σεμινάρια, ημερίδες, συνέδρια και παρουσιάζοντάς τες στον τύπο.

4.2. Η συμβολή της Υπηρεσίας Υποστήριξης ΑμεΑ ΒΚΠ ΑΠΘ στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος συμπερίληψης

Εφαρμόζοντας τις παραπάνω πρακτικές συμπερίληψης, η Υπηρεσία Υποστήριξης ΑμεΑ ΒΚΠ καθιέρωσε και ενδυνάμωσε τον ρόλο της ως αναπόσπαστου στοιχείου των υπηρεσιών της ΒΚΠ και αυτό αποτυπώνεται στα εξής:

- Τα άτομα με εντυποαναπηρία που έχουν εξυπηρετηθεί έως και σήμερα είναι στο σύνολό τους 33.
- Οι χρήστες της Υπηρεσίας ενώ αρχικά ήταν μόνο άτομα με προβλήματα όρασης, πλέον είναι και άτομα με σωματική ανικανότητα και δυσλεξία.
- Το υλικό που έχει επεξεργαστεί και μορφοποιηθεί από τον Μάρτιο 2019 έως και τον Σεπτέμβριο 2022 περιλαμβάνει συνολικά 272 συγγράμματα και 53 αρχεία εκπαιδευτικού υλικού από την πλατφόρμα των ηλεκτρονικών μαθημάτων Moodle (elearning).

- Η Υπηρεσία καλύπτει τις ανάγκες φοιτητών και φοιτητριών διαφόρων Σχολών του ΑΠΘ, όπως: Νομική, Φιλοσοφική, Παιδαγωγικό, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, Θετικών Επιστημών, Επιστημών Υγείας και Πολυτεχνείο.
- Τον τελευταίο χρόνο εκτός από προπτυχιακοί φοιτητές και προπτυχιακές φοιτήτριες, την υπηρεσία χρησιμοποιούν και μεταπτυχιακοί αλλά και υποψήφιοι διδάκτορες.
- Από την έναρξη της Υπηρεσίας μέχρι και σήμερα έχουν αποφοιτήσει συνολικά τρεις φοιτητές και φοιτήτριες.
- Οι χρήστες με εντυποαναπηρία που έχουν εγγραφεί στην Υπηρεσία, απευθύνονται σε αυτήν σταθερά σε όλη τη διάρκεια των σπουδών τους.

Η υπηρεσία δεν θα μπορούσε να επιτύχει όλα τα παραπάνω χωρίς τις σημαντικές συνεργασίες που έχει συνάψει, την υποστήριξη της Διεύθυνσης και τη διαρκή εκπαίδευση του προσωπικού και των χρηστών της. Όλα αυτά μπορούν να ενισχυθούν με πρωτοβουλίες για συνεχή βελτίωση, με την καθιέρωση νέων στόχων και με την αξιολόγηση αυτών. Σκοπός είναι οι ανάγκες των ατόμων με αναπηρία, όχι μόνο να καλύπτονται αλλά και να προλαμβάνονται.

5. Συμπέρασμα

Η συμπερίληψη είναι μια διαρκής διαδικασία που μπορεί συνεχώς να βελτιώνεται και να εξελίσσεται και που απαιτεί συνεχή εγρήγορση και σχεδιασμό κατάλληλων πολιτικών.

Μια βιβλιοθήκη οφείλει να εκπληρώνει και το κοινωνικό της ρόλο μέσω της δημιουργίας ενός περιβάλλοντος συμπερίληψης. Να αποτελεί ένα χώρο διαθέσιμο και προσβάσιμο σε όλους, ανοιχτό στη διάχυση ιδεών, στην επικοινωνία και τη μάθηση.

Μια ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη για να θεωρείται συμπεριληπτική θα πρέπει να υποστηρίζει τη δίκαιη πρόσβαση στην εκπαίδευση, την έρευνα και τη διδασκαλία και να εκσυγχρονίζεται με βάση τις τρέχουσες κοινωνικές ανάγκες. Η προσπάθεια συμπερίληψης και των ατόμων με αναπηρίες στο ακαδημαϊκό περιβάλλον και συγκεκριμένα στο περιβάλλον μιας ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης προϋποθέτει στρατηγικό σχεδιασμό και εφαρμογή συγκεκριμένων πρακτικών. Σημαντική είναι η προσβασιμότητα των χώρων, η ανάπτυξη ειδικών συλλογών, η παροχή υποστηρικτικής τεχνολογίας, η εκπαίδευση του προσωπικού και των χρηστών, η σύναψη συνεργασιών και η προώθηση των υπηρεσιών που προσφέρονται.

Η ΒΚΠ ΑΠΘ έχοντας ως στόχο να ενισχύσει τον συμπεριληπτικό της χαρακτήρα σε συνδυασμό με τις διαρκώς αυξανόμενες ανάγκες των χρηστών της και τις σύγχρονες απαιτήσεις της κοινωνίας, οδηγήθηκε στη δημιουργία της Υπηρεσίας Υποστήριξης ΑμεΑ ΒΚΠ ΑΠΘ. Η Υπηρεσία υιοθέτησε σε μεγάλο βαθμό τις πρακτικές συμπερίληψης που προαναφέρθηκαν προκειμένου να καλύψει τις ανάγκες των εντυποανάπηρων χρηστών της και να διασφαλίσει μια εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς που προάγει δίκαιες ευκαιρίες για όλους.

Η εφαρμογή των συμπεριληπτικών πρακτικών προάγει το έργο μιας ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης συνολικά και δημιουργεί προστιθέμενη αξία στην κοινωνία.

Βιβλιογραφία

- Ezeani, C.N., Ukwoma, S.C., Gani, E., Igwe, P.J. & Agunwamba, C. (2017, August 24). Towards Sustainable Development Goals: What Role for Academic Libraries in Nigeria in Assuring Inclusive Access to Information for Learners with Special Needs? [Paper presentation]. IFLA WLIC 2017, Wrocław, Poland. <http://library.ifla.org/id/eprint/1679>
- Kaeding, J. (2015). Opening access to public libraries for children with special needs and their families. Government of South Australia. <https://doi.org/APO-60694>
- Kaeding, J., Velasquez, L. & Price, D. (2017). Public Libraries and Access for Children with Disabilities and Their Families: A Proposed Inclusive Library Model. *Journal of the Australian Library and Information Association*, 66(2), 96-115. 10.1080/24750158.2017.1298399
- Kowalsky, M. & Woodruff, J. (2017), Creating inclusive library environments: plans for serving patrons with disabilities, *American Libraries Magazine*. <https://americanlibrariesmagazine.org/2017/03/01/creating-inclusive-library-environments>
- Kulikauskienė, K. & Liukinevičienė, L. (2020). The Theoretical Model of an Inclusive Library for People with Disabilities and its Practical Implementation. *Izzivi prihodnosti*, 5(2), 79-101. 10.37886/ip.2020.005
- Montgomery, S.E. & Miller, J. (2011). The third place: the library as collaborative and community space in a time of fiscal restraint. *College and Undergraduate Libraries*, 18(2-3), 228-238. 10.1080/10691316.2011.577683
- National Center on Birth Defects and Developmental Disabilities, Centers for Disease Control and Prevention. (2020, September 16). Disability Inclusion. <https://www.cdc.gov/ncbddd/disabilityandhealth/disability-inclusion.html>
- Re-Link. (2021). Exclusion, Segregation, Integration & Inclusion: How Are They Different? <https://re-link.org/exclusion-segregation-integration-inclusion-how-are-they-different/>
- Rodriguez, C. & Garro-Gil, N. (2015). Inclusion and Integration on Special Education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 191, 1323-1327. 10.1016/j.sbspro.2015.04.488
- Small, R.V., Myhill, W.N. & Herring-Harrington, L. (2015). Developing Accessible Libraries and Inclusive Librarians in the 21st Century: Examples from Practice. *Advances in Librarianship*. 40, 73-88. 10.1108/S0065-28302015000040013
- UNESCO. (1994). The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. Paris: UNESCO.
- UNESCO (2020). Global Education Monitoring Report Summary 2020: Inclusion and education. All means all. Paris, UNESCO.
- United Nations (2015). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- Volem València. (2021). Differences between exclusion, segregation, integration and inclusion. <https://volemvalencia.es/en/exclusion-segregation-integration-inclusion/>
- Yap, J. M. & Kamilova, Y. (2020). Toward becoming an inclusive library: Integrating Sustainable Development Goal 5 in the library agenda. *Library Management*, 41(2/3), 53-66. 10.1108/LM-08-2019-0057

Η τρισδιάστατη εκτύπωση για όλους/όλες στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες

Αδαμαντία Ψαλλιδάκου¹, Αγγελική Οικονόμου², Ιωάννα Τσιμάρ³,
Ανθή Κατσιρικού⁴

¹ Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης, madopsal@unipi.gr

² Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης, angie@unipi.gr

³ Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης, itsimara@unipi.gr

⁴ Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης, anthi@unipi.gr, anthi@asmda.com

3D printing for everyone in academic libraries

Adamantia Psallidakou¹, Ageliki Oikonomou², Ioanna Tsimara³,
Anthi Katsirikou⁴

¹ University of Piraeus, Library and Informational Center, madopsal@unipi.gr

² University of Piraeus, Library and Informational Center, angie@unipi.gr

³ University of Piraeus, Library and Informational Center, itsimara@unipi.gr

⁴ University of Piraeus, Library and Informational Center, anthi@unipi.gr, anthi@asmda.com

Περίληψη

Οι βιβλιοθήκες ήταν ανέκαθεν κοινοτικοί και εκπαιδευτικοί χώροι που δημιουργήθηκαν για να παρέχουν πρόσβαση σε πόρους και να μούν τους χρήστες τους στις νέες τεχνολογίες. Περιπτώσιολογικές μελέτες σε ακαδημαϊκές και δημόσιες βιβλιοθήκες έχουν δείξει την ανάγκη δημιουργίας χώρων με ψηφιακά εργαστήρια για το κοινό τους που θα λειτουργούν ως χώροι καινοτομίας και εκπαίδευσης. Η δημιουργία εργαστηρίων τρισδιάστατης εκτύπωσης είναι ένα τέτοιο παράδειγμα που μετατρέπει τις βιβλιοθήκες σε κόμβους τεχνολογίας αιχμής και δίνει στις κοινότητες τους πρόσβαση σε εργαλεία που έχουν σημαντικό αντίκτυπο σε τομείς, όπως η ιατρική, η αρχιτεκτονική, η μηχανική, η υγειονομική περίθαλψη και άλλους. Η συμπερίληψη των υπηρεσιών τρισδιάστατης εκτύπωσης στις βιβλιοθήκες φαίνεται φυσική λόγω του υποδειγματικού χώρου τους, της παράδοσης των συνεργασιών τους και της προσβασιμότητας που παρέχουν.

Η Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Πειραιώς από το 2020 συμμετέχει στο χρηματοδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Ένωση πρόγραμμα: «3D Printing Support Services for Innovative Citizens - INNO3D» - (Υπηρεσίες υποστήριξης τρισδιάστατης εκτύπωσης για χρήστες της βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Πειραιώς). Στόχος του έργου είναι η βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών προς τους χρήστες βιβλιοθηκών με την ανάπτυξη βασικών δεξιοτήτων στην τρισδιάστατη εκτύπωση. Παράλληλα, η Βιβλιοθήκη τα τελευταία χρόνια υποστηρίζει φοιτητές/φοιτήτριες με αναπηρίες (ΦμεΑ), καθώς διαθέτει σταθμό εργασίας με το απαραίτητο λογισμικό και υποστηρικτικό υλικό.

Στόχος του άρθρου είναι η ενημέρωση για τα οφέλη του INNO3D και τα ως τώρα σχετικά παραγόμενα έργα της Βιβλιοθήκης. Τα έργα αυτά αφορούν είτε το γενικό κοινό της, όπως εκπαιδευτικά σεμινάρια για την τρισδιάστατη εκτύπωση είτε το ειδικό κοινό (ΦμεΑ), όπως είναι οι εκτυπώσεις απτικών πινακίδων, απτικού χάρτη, καθώς και άλλου βοηθητικού υλικού για φοιτητές/φοιτήτριες με μαθησιακές δυσκολίες, ώστε να είναι σε θέση να συμμετέχουν ισότιμα και χωρίς περιορισμούς στη «ζωή» της πανεπιστημιακής κοινότητας και στις επιμέρους δράσεις που λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους.

Λέξεις κλειδιά

Τρισδιάστατη εκτύπωση, Ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, Φοιτητές με αναπηρία, ΦμεΑ, Εντυπο-ανάπηρα άτομα

Abstract

Libraries have always been community and educational spaces created to provide access to resources and immerse their users in new technologies. Case studies in academic and public libraries have shown the need to create spaces with digital laboratories for their audience that will function as spaces for innovation and education. The creation of 3D printing services is one such example that turns libraries into state-of-the-art technology hubs and gives to their communities access to tools that have a significant impact in areas such as medicine, architecture, engineering, healthcare, and others. The inclusion of 3D printing services in libraries seems natural due to their unique space, the tradition of their collaborations, and the accessibility they provide.

The University of Piraeus Library since 2020 participates in the program funded by the European Union: "3D Printing Support Services for Innovative Citizens - INNO3D" - (3D printing support services for users of the University of Piraeus Library). The aim of the project is to improve the services provided to library users by developing basic skills in 3D printing. At the same time, the Library in recent years supports students with disabilities as it has a workstation with the necessary software and support materials.

This article intends to inform the audience about the benefits of INNO3D project and the relevant outputs produced by the Library so far. These results concern either the general public such as training seminars for 3D printing or the special public such as the printing of tactile braille signs, tactile map, and other auxiliary material for students with learning difficulties to be able to participate equally and without restrictions in the "life" of the university community and in the individual actions that take place during their studies.

Keywords

3D printing, Academic libraries, Students with disabilities, Print-disabled users

1. Εισαγωγή

Οι νέες τεχνολογικές τάσεις που αναπτύσσονται στο χώρο των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών (ΑΒ) αφορούν την Ανοικτή Πρόσβαση και γενικότερα την Ανοικτή Επιστήμη, τη Διαχείριση Ερευνητικών Δεδομένων (Research Data Management - RDM), τη βιβλιομετρία (bibliometrics), τη metaliteracy, την αναβάθμιση των ιστοτόπων τους ως πύλες με διαρκή

εμπλουτισμό των online πηγών και τις προσθήκες υπηρεσιών, όπως είναι οι θεματικοί οδηγοί πηγών (subject guides), τις εικονικές υπηρεσίες πληροφόρησης (π.χ. ανάπτυξη υπηρεσιών chat και chatbot), την ψηφιοποίηση πηγών, την υιοθέτηση στρατηγικών που χρησιμοποιούν τα κοινωνικά δίκτυα για την έρευνα, την επικοινωνία, αλλά και το μάρκετινγκ των υπηρεσιών τους, τη χρήση της μαθησιακής αναλυτικής (learning analytics), τη δημιουργία Μαζικών Ανοιχτών Διαδικτυακών Μαθημάτων (Massive Open Online Courses - MOOCs) για τις υπηρεσίες πληροφοριακής παιδείας ή την ανάπτυξη συλλογής, την ενσωμάτωση κινητών συσκευών στην αναζήτηση πηγών, την ανάπτυξη υπηρεσιών και λογισμικού για άτομα με αναπηρίες (ΑμεΑ) και τέλος, τη δημιουργία και λειτουργία makerspace (Atkinson, 2020). Παράλληλα, ο αντίκτυπος της πανδημίας COVID-19 στις υπηρεσίες των ΑΒ ήταν σημαντικός και συντέλεσε σε αλλαγές που σε πολλές περιπτώσεις είναι συνεχείς. Οι βιβλιοθήκες χτίζοντας το νέο ψηφιακό περιβάλλον τους στη μετά τον Κορωνοϊό εποχή προσπαθούν να αυξήσουν τη λειτουργική αποτελεσματικότητα και ανταγωνιστικότητά τους με την εφαρμογή έξυπνων και φιλικών τεχνολογιών προς τους χρήστες τους και να προσαρμοστούν παράλληλα στις ανάγκες αναζήτησης πληροφορίας των ψηφιακά αναθρεμμένων (digital natives) χρηστών τους, υιοθετώντας τεχνολογίες της Τέταρτης Βιομηχανικής Επανάστασης (4IR), όπως είναι τα μεγάλα δεδομένα (Big data), το Διαδίκτυο των πραγμάτων (IoT), η τεχνητή νοημοσύνη (AI), η εικονική πραγματικότητα (VR), η τρισδιάστατη εκτύπωση (3D printing) και η ρομποτική (Atkinson, 2020; Kim et al., 2021; ACRL, 2022). Επίσης, άλλες βιβλιοθήκες δημιουργούν νέους εναλλακτικούς χώρους μελέτες για να προσελκύσουν τους χρήστες τους. Για παράδειγμα, οι ΑΒ του University of Nevada εγκατέστησε θαλάμους, οι οποίοι έχουν σχεδιαστεί για φοιτητές/φοιτήτριες που θέλουν ένα χώρο απομόνωσης για να ολοκληρώσουν τα μαθήματά τους, να συμμετέχουν σε μαθήματα εξ αποστάσεως ή να κάνουν παρουσιάσεις με ελάχιστους περισπασμούς. Κάθε τέτοιος θάλαμος είναι εξοπλισμένος με σκαμπό και γραφείο ρυθμιζόμενου ύψους, ρυθμιζόμενο φωτισμό και ανεμιστήρα και ενσωματωμένη τροφοδοσία με βύσματα AC και USB-C (Βλ. Εικόνα 1).

Εικόνα 1.: Μοντέλο συμπεριληπτικής βιβλιοθήκης. Βασίζεται στο μοντέλο συμπεριληπτικής βιβλιοθήκης της Kaeding (2015)

2. Βιβλιοθήκες ως χώροι δημιουργίας

Οι ρόλοι των ιδρυμάτων όπως οι βιβλιοθήκες, εξελίσσονται τα τελευταία χρόνια πέρα από τη συλλογή, αποθήκευση και διάδοση πληροφοριών και γίνονται χώροι κοινωνικής μάθησης όπου δημιουργείται και διαμοιράζεται η γνώση (Paulus, 2011). Για παράδειγμα, οι βιβλιοθήκες αναπτύσσουν με γρήγορους ρυθμούς χώρους δημιουργίας (makerspace), οι οποίοι μπορούν να λειτουργήσουν ως μέσο για τον εκδημοκρατισμό της πρόσβασης στις ιδέες και στα εργαλεία, επιτρέποντας στους ανθρώπους να γίνουν παραγωγικοί και όχι καταναλωτές, δίνοντας έτσι την ευκαιρία σε όλους να δημιουργήσουν και να μάθουν (Mersand, 2021). Ο καθορισμός της έννοιας του χώρου δημιουργίας είναι δύσκολος, μερικές φορές αναφέρεται και ως fablab, ή hackerspace. Ωστόσο, ένα makerspace είναι ένας γενικός όρος για ένα μέρος όπου οι άνθρωποι συγκεντρώνονται για να φτιάξουν πράγματα. Τέτοιοι χώροι μπορεί να επικεντρώνονται σε ηλεκτρονικές κατασκευές, τη ρομποτική, την ξυλουργική, το ράψιμο, τον προγραμματισμό ή κάποιον συνδυασμό αυτών των δεξιοτήτων (Roslund & Rodgers, 2014). Ενώ, τα fablab σχετίζονται με τρισδιάστατους εκτυπωτές, με συστήματα για τη λειτουργία μιας μηχανής μέσω ενός ηλεκτρονικού υπολογιστή (Computerized Numerical Control - CNC), κόφτες λέιζερ και άλλα εργαλεία ψηφιακής κατασκευής που απαιτείται ειδικός εξοπλισμός (Mersand, 2021). Σε μια AB, το makerspace μπορεί να λειτουργήσει ως ένας από τους σημαντικούς χώρους εξυπηρέτησης όπου μια ομάδα χρηστών με κοινά ενδιαφέροντα μπορεί να καινοτομεί, να δημιουργεί, να μοιράζεται εργαλεία, χώρο και δεξιότητες. Η έννοια του makerspace ή η library makerspace ενθαρρύνει γενικότερα τους χρήστες των βιβλιοθηκών να εξερευνήσουν τις δεξιότητές τους, την εξειδίκευσή τους, έτσι ώστε να μάθουν πρακτικά πέρα από την παραδοσιακή μάθηση στην τάξη (Chakraborty & Chakraborty, 2021).

Η δημιουργία των εργαστήριων ψηφιακών μέσων (digital media lab – DML) αποτελούν άλλον ένα σχετικά νέο χώρο των βιβλιοθηκών που εστιάζεται στην τεχνολογία. Τα DML είναι χώροι όπου οι χρήστες μπορούν να δημιουργούν και να χειρίζονται ψηφιακό περιεχόμενο, όπως μουσική, podcast, φωτογραφίες, βίντεο, ψηφιακή τέχνη και γραφιστική. Ένα τέτοιο εργαστήριο ψηφιακών μέσων έχει συνήθως ένα μείγμα υλικού, λογισμικού και χώρου αφιερωμένο στη δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου. Εκεί, θα βρει κάποιος ή κάποια μικρόφωνα, λογισμικά ψηφιακού ήχου, πληκτρολόγια MIDI, κιθάρες και ταμπλέτες ψηφιακής σχεδίασης. Μερικές βιβλιοθήκες έχουν προχωρήσει περισσότερο και έχουν δημιουργήσει ολοκληρωμένα στούντιο ηχογράφησης και χώρους για τη δημιουργία βίντεο (King, 2018).

Οι υπηρεσίες και ο εξοπλισμός των makerspace και των digital media lab των βιβλιοθηκών ποικίλουν. Για παράδειγμα, οι AB του North Carolina State University στον αντίστοιχο χώρο που αποκαλούν makerspace παρέχουν τρισδιάστατους εκτυπωτές, σαρωτές 3D, κιτ ηλεκτρονικών, ραπτομηχανές, κόφτες λέιζερ και πολλά άλλα εργαλεία (Βλ. Εικόνα 2). Ενώ η δημόσια βιβλιοθήκη στην πόλη Vaggeryd της Σουηδίας παρέχει επίσης οθόνες αφής, προβολείς, στυλό καλλιγραφίας, μαρκαδόρους, υλικά για την κατασκευή κοσμημάτων, εργαλεία αργαλειού, lego, ψαλίδια για πατρόν, και πολλά άλλα (Βλ. Εικόνα 3 και 4).

Εικόνα 2. Makerspace στις Βιβλιοθήκες του North Carolina State University, ΗΠΑ
<https://www.lib.ncsu.edu/spaces/hill-library-makerspace#inside>

Εικόνα 3. και 4. Makerspace στη Δημόσια βιβλιοθήκη του Vaggeryd στη Σουηδία
<https://bibliotek.vaggeryd.se/>

3. Η τρισδιάστατη εκτύπωση και οι βιβλιοθήκες

Η τρισδιάστατη εκτύπωση (3D printing) ή προσθετική κατασκευή (additive manufacturing) είναι μια διαδικασία κατασκευής αντικειμένων από ένα 3D εκτυπωτή που χρησιμοποιεί διαδοχικές στρώσεις υλικού εκτύπωσης. Η διαδικασία περιλαμβάνει τη χρήση ενός ψηφιακού αρχείου (π.χ. .stl, .obj, .dae, .3ds, .ply, .fbx, .skp) του αντικειμένου που δημιουργήθηκε ως εικονικό μοντέλο με τη βοήθεια ενός λογισμικού σχεδιασμού και το λογισμικό του εκτυπωτή που τεμαχίζει το αρχείο σε εκατοντάδες επίπεδα και το εκτυπώνει (Bossart, Gonzalez & Bharti, 2019).

Η χρήση τρισδιάστατων εκτυπωτών στα πανεπιστήμια και η δημιουργία τρισδιάστατων μοντέλων για εκπαιδευτικούς σκοπούς είναι ένα αυξανόμενο φαινόμενο σε διεθνές επίπεδο. Τα οφέλη περιλαμβάνουν τη μεγαλύτερη συμμετοχή των εκπαιδευμένων, την ικανότητα οπτικοποίησης και καλύτερης κατανόησης των θεωρητικών εννοιών, την ενσωμάτωση πρακτικών και θεωρητικών δεξιοτήτων. Οι τομείς απασχόλησης στην εκπαίδευση είναι πολλοί, από την πολιτιστική κληρονομιά μέχρι την ιατρική και τη μηχανική (Assante, Cennamo & Placidi, 2020).

Οι ΑΒ ήταν πάντα στο επίκεντρο της μαθησιακής προσπάθειας των φοιτητών/φοιτητριών και αρωγοί στην υποστήριξη της διδασκαλίας και της έρευνας του μητρικού τους ιδρύματος. Όταν όμως η μαθησιακή κουλτούρα των χρηστών τους αλλάζει είναι επακόλουθη και η αλλαγή στις προσδοκίες τους από τις βιβλιοθήκες. Η υιοθέτηση χώρων δημιουργίας, όπως αυτοί που αναφέρθηκαν παραπάνω που περιλαμβάνουν και τρισδιάστατους εκτυπωτές, φαίνεται να είναι επιτακτική ανάγκη για τις ΑΒ σε ανεπτυγμένες και σε αναπτυσσόμενες χώρες (Igbinoia & Alex-Nmecha, 2021).

Γενικότερα, η ανάπτυξη των υπηρεσιών τρισδιάστατης εκτύπωσης στις βιβλιοθήκες προκύπτει, επίσης, από την παραδοσιακή αντίληψη ότι μια βιβλιοθήκη είναι ένα μέρος όπου οι χρήστες της μπορούν να έχουν πρόσβαση σε πόρους που δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να αγοράσουν μόνοι ή μόνες τους. Ενώ στις αρχές της ιστορίας των βιβλιοθηκών αυτό σήμαινε μεγάλες συλλογές βιβλίων, τώρα με την άνοδο των νέων τεχνολογιών, οι πόροι που χρειάζονται έχουν εξελιχθεί και περιλαμβάνουν ακριβή τεχνολογία (Litsey et al., 2020). Σύμφωνα με τον Griffey (2012), ένας εύκολος τρόπος για να κατανοήσουμε τη δύναμη της τρισδιάστατης εκτύπωσης είναι να φανταστούμε ότι «με τον ίδιο τρόπο που τα βιβλία εκδημοκρατικοποίησαν τις πληροφορίες και το Διαδίκτυο εκδημοκρατίζει την επικοινωνία, η τρισδιάστατη εκτύπωση πρόκειται να εκδημοκρατίσει την παραγωγή αγαθών». Παράλληλα, η συμπερίληψη υπηρεσιών τρισδιάστατης εκτύπωσης στις βιβλιοθήκες φαίνεται ως μια φυσική διαδικασία λόγω του μοναδικού τους χώρου και της παράδοσης των συνεργασιών και της προσβασιμότητας που αυτές παρέχουν εδώ και χρόνια (Ketchum, 2016).

Πολλές από τις ΑΒ που υιοθετούν υπηρεσίες τρισδιάστατης εκτύπωσης, τους απασχολεί πώς και με ποιες πολιτικές θα εφαρμόζονται τα προγράμματα αυτά. Η Horton (2017) αναλύοντας το περιεχόμενο στις πολιτικές εφαρμογής τρισδιάστατης εκτύπωσης σε 50 ΑΒ αναφέρει πέντε βασικά θέματα που τις απασχολούν:

- ο σκοπός της πολιτικής, δηλαδή, ποιος είναι ο στόχος της δημιουργίας μιας τέτοιας υπηρεσίας.

Για παράδειγμα, η προσφορά νέας και αναδυόμενης τεχνολογίας στην κοινότητα ή η καλλιέργεια της δημιουργικότητας.

- οι δυνητικοί χρήστες της υπηρεσίας.

Ορισμένες βιβλιοθήκες επιτρέπουν μόνο στους εγγεγραμμένους χρήστες να χρησιμοποιούν τους τρισδιάστατους εκτυπωτές.

- οι διαδικασίες της τρισδιάστατης εκτύπωσης.
Οι διαδικασίες που χρειάζεται να προσδιοριστούν αφορούν στον τρόπο επεξεργασίας ενός αιτήματος τρισδιάστατης εκτύπωσης, το ποσό χρέωσης της εκτύπωσης, ποιος εκτελεί την εκτύπωση, τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η παραλαβή των μοντέλων και ανησυχίες ή ζητήματα σχετικά με την ποιότητα του μοντέλου.
- Αποδεκτές χρήσεις.
Οι πολιτικές εφαρμογής μιας τέτοιας υπηρεσίας θα πρέπει να περιγράφουν τι μπορεί και τι δεν μπορεί να εκτυπωθεί σε αυτά τα μηχανήματα. Για παράδειγμα,
 - ◊ η άρνηση εκτύπωσης οτιδήποτε είναι παράνομο ή επικίνδυνο, όπως η εκτύπωση όπλων.
 - ◊ η προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, η οποία περιλαμβάνει θέματα πνευματικών δικαιωμάτων, εμπορικών σημάτων ή διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας των προς εκτύπωση και μετά έργων.
 - ◊ την εμπορική χρήση των παραγόμενων έργων. Για παράδειγμα, σε κάποιες πολιτικές ήταν ότι οποιαδήποτε τρισδιάστατη εκτύπωση που έγινε στη βιβλιοθήκη προοριζόταν μόνο για μη εμπορική χρήση.
- Ζητήματα απορρήτου.
Κάποιες πολιτικές βιβλιοθηκών ενημέρωναν τους πιθανούς χρήστες ότι, καθώς οι τρισδιάστατοι εκτυπωτές ήταν σε δημόσιο σημείο, αυτό σημαίνει ότι θα μπορούσαν ενδεχομένως όλοι να δουν αντικείμενα που εκτυπώνονται στη βιβλιοθήκη.

4. Ευρωπαϊκό πρόγραμμα εκπαίδευσης στην τρισδιάστατη εκτύπωση - INNO3D

Η Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Πειραιώς από το 2020 συμμετέχει στο χρηματοδοτούμενο πρόγραμμα από την Ευρωπαϊκή Ένωση με τίτλο: «INNO3D - 3D Printing Support Services for Innovative Citizens» - (Υπηρεσίες υποστήριξης τρισδιάστατης εκτύπωσης για χρήστες βιβλιοθηκών). Στο πρόγραμμα συμμετέχουν επίσης και οι εξής οργανισμοί:

- Limerick Institute of Technology, Ιρλανδία (Συντονιστής του προγράμματος)
- Transilvania University of Brasov, Ρουμανία
- Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ελλάδα
- MB Think Tank (εταιρεία), Ρουμανία
- Polytechnic University of Valencia, Ισπανία
- Polytechnic University of Timisoara, Ρουμανία
- NOVA University of Lisbon Πανεπιστήμιο, Πορτογαλία
- Constantine the Philosopher University in Nitra, Σλοβακία

Το INNO3D πρόγραμμα είναι ένα από τα 86 σε ευρωπαϊκό επίπεδο έργα συνδεδεμένα με την τρισδιάστατη εκτύπωση και τα οποία έχουν χρηματοδοτηθεί στο σκέλος της στρατηγικής εταιρικής σχέσης του προγράμματος Erasmus+ (Assante, Cennamo, & Placidi, 2020). Το έργο, όπως αναφέρεται και στην ιστοσελίδα του, σχεδιάστηκε για να βελτιώσει και να διαφοροποιήσει τις υπηρεσίες που προσφέρονται στους χρήστες των πανεπιστημιακών και άλλων βιβλιοθηκών, προσφέροντάς τους βασικές δεξιότητες και την εκμάθηση χειρισμού τρισδιάστατης εκτύπωσης (INNO3D ιστοσελίδα προγράμματος). Για να επιτευχθεί αυτό,

στόχος του είναι η εκπαίδευση βιβλιοθηκονόμων, οι οποίοι στη συνέχεια θα εκπαιδεύσουν τους χρήστες των βιβλιοθηκών τους, τους φοιτητές/φοιτήτριες, το προσωπικό και γενικά τους πολίτες στη χρήση υπηρεσιών 3D Printing.

Ειδικότερα, στοχεύει στην αφομοίωση αυτών των καινοτόμων τεχνολογιών από τους βιβλιοθηκονόμους που δυνητικά αυτό θα οδηγήσει στην προσωπική ανάπτυξη και στη διά βίου μάθηση των πολιτών, καθώς και στη διαφοροποίηση των υπηρεσιών που προσφέρονται στους χρήστες πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών, αυξάνοντας την ελκυστικότητα των ιδρυμάτων για τις νεότερες γενιές. Το εκπαιδευμένο προσωπικό των βιβλιοθηκών μετά την εκπαίδευσή του θα μεταδώσει τη γνώση στους χρήστες της βιβλιοθήκης και στους πολίτες γενικά, ώστε να είναι σε θέση να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες τρισδιάστατης εκτύπωσης.

Το έργο έχει διάρκεια τρία έτη και οι κύριοι τύποι των δραστηριοτήτων του είναι οι εξής:

- Διακρατικές συναντήσεις των εταίρων
- Πνευματικά / απτά παραδοτέα
- Εκπαιδευτικές εκδηλώσεις/συναντήσεις του προσωπικού
- Πολλαπλασιαστικές εκδηλώσεις (multiplier event), δηλαδή στοχευμένες εκδηλώσεις για τη διάδοση και ευρύτερη αξιοποίηση των πνευματικών προϊόντων που παράγονται στο πλαίσιο του έργου.

Σήμερα, έχουν παραδοθεί, μεταξύ άλλων, και είναι ήδη διαθέσιμα σε όλο το κοινό τα εξής παραδοτέα:

- Δικτυακή πύλη με καινοτόμο περιεχόμενο με ενημερωμένες πληροφορίες σχετικά με την 3D εκτύπωση (<https://www.inno3d.eu/>)
- Πλατφόρμα ηλεκτρονικής μάθησης που απευθύνεται στην ομάδα στόχου του έργου
- Βίντεο 3D προσομοίωσης
- Οδηγός καλής πρακτικής & πολιτικής για την τρισδιάστατη εκτύπωση
- Αναλυτικό πρόγραμμα εκπαίδευσης με τις Ενότητες:
 1. Εισαγωγή στις Τεχνολογίες Τρισδιάστατης Εκτύπωσης στις Βιβλιοθήκες
 2. Τύποι Τεχνολογιών Προσθετικής Κατασκευής
 3. Βιομηχανικοί και Προσωπικοί Εκτυπωτές 3D
 4. Σχεδιασμός και Υλικά που χρησιμοποιούνται για Προσωπικούς 3D Εκτυπωτές
 5. Εκπαιδευτικά Έγγραφα (pbl)
 6. Βασική Συντήρηση
 7. Τομείς Εφαρμογών της Τρισδιάστατης Εκτύπωσης,
 8. Δικαιώματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας στο Πλαίσιο της Τρισδιάστατης Εκτύπωσης.

5. Παραγόμενα έργα της Βιβλιοθήκης

Η Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Πειραιώς στο πλαίσιο του προγράμματος έχει προμηθευτεί 3D εκτυπωτή, εκπαιδευσε το προσωπικό της στη χρήση του, οργάνωσε σχετικό Workshop για την ευρύτερη κοινότητα στο πλαίσιο του 13th Qualitative and Quantitative Methods in Libraries – QQML 2021(<http://qqml.org/>) και δημιούργησε τα παρακάτω

παραδοτέα:

- Ανάπτυξη της εκπαιδευτικής ενότητας 7 «Τομείς Εφαρμογών της Τρισδιάστατης Εκτύπωσης»
- Μετάφραση στην ελληνική γλώσσα (σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Κρήτης) των εκπαιδευτικών ενοτήτων του INNO3D
- Προσαρμογή των ενοτήτων στις ανάγκες των ομάδων-στόχων
- Ανάπτυξη παρουσιάσεων/διαλέξεων (σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Κρήτης) για την εκπαίδευση των χρηστών
- Προετοιμασία εργαστηριακών / σεμιναρίων δραστηριοτήτων
- Συγγραφή οδηγιών για την τρισδιάστατη εκτύπωση (Ελληνικά & Αγγλικά)
- Βοηθητικά εργαλεία μέσω τρισδιάστατης εκτύπωσης για φοιτητές/φοιτήτριες με αναπηρίες (ΦμεΑ).

Η Βιβλιοθήκη προετοιμάζει σε συνεργασία με τη συνεργαζόμενη στο πρόγραμμα INNO3D Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κρήτης να αναπτύξει σειρά online προγραμμάτων εκπαίδευσης στην τρισδιάστατη εκτύπωση που θα απευθύνονται τόσο στους χρήστες τους, αλλά και στην ευρύτερη κοινότητα, όπως είναι βιβλιοθηκονόμοι άλλων ιδρυμάτων της Ελλάδας και της Κύπρου.

6. Βιβλιοθήκη και υπηρεσίες προς φοιτητές/φοιτήτριες με αναπηρίες (ΦμεΑ)

Η υποστηρικτική τεχνολογία (assistive technology) αποτελεί ιδανική λύση για φοιτητές/φοιτήτριες με μερική ή ολική απώλεια όρασης. Αυτός ο τύπος τεχνολογίας ορίζεται ως κάθε στοιχείο, σύστημα, μηχανή ή υπηρεσία που χρησιμοποιείται για τη βελτίωση των λειτουργικών αναπηριών ενός ατόμου. Η πιο κοινή υποστηρικτική τεχνολογία για φοιτητές/φοιτήτριες με προβλήματα όρασης είναι ο κώδικας Braille. Ο κώδικας Braille δημιουργήθηκε για να διευκολύνει τα άτομα με προβλήματα όρασης στην ανάγνωση και γραφή κειμένου σε ειδικό χαρτί με μικρές ανάγλυφες κουκίδες, οι οποίες αντιστοιχούν στα γράμματα και στους αριθμούς (National Federation of the Blind).

Οι δυνατότητες της τρισδιάστατης εκτύπωσης για βλέποντες και μη βλέποντες φοιτητές/φοιτήτριες δεν περιορίζονται μόνο στην αίθουσα διδασκαλίας, αλλά και στους χώρους της πανεπιστημιακής κοινότητας μέσω απτικών πινακίδων σήμανσης και απτικών χαρτών.

6.1 Απτικές πινακίδες σήμανσης

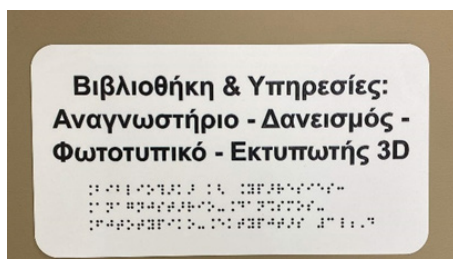
Σημαντική εφαρμογή της τρισδιάστατης εκτύπωσης αποτελεί η σχεδίαση και εκτύπωση πινακίδων με γραφή Braille. Οι εύγλωττες κουκίδες γίνονται μέρος του αντικειμένου και δεν χρειάζεται να εκτυπωθούν και να επισυναφθούν σε ξεχωριστή διαδικασία. Η σήμανση προσανατολισμού περιλαμβάνει κυρίως πινακίδες με απτικά χαρακτηριστικά που διευκολύνουν την βασική εύρεση τόπου, όπως πινακίδες γραφείου, πόρτας, ονόματος ή πινακίδες κατάλληλης ένδειξης σκάλας ή δαπέδου.

Σκοπός των απαιτήσεων αυτών είναι να καταστούν τα κτίρια προσβάσιμα για άτομα με

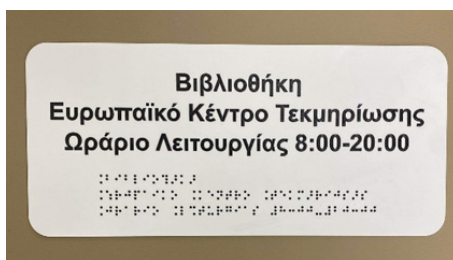
προβλήματα όρασης. Η οπτική διαταραχή (visual impairment) ονομάζεται επίσης διαταραχή της όρασης ή απώλεια της όρασης, είναι η κατάσταση στην οποία ένα άτομο έχει χάσει πλήρως ή μερικώς την αίσθηση της όρασης εξαιτίας ψυχολογικών ή νευρολογικών παραγόντων (ορισμός που δίνεται από wikipedia). Σημαντικό παράγοντα αποτελεί η ασφάλεια των ανθρώπων αυτών. Σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης, π.χ. πυρκαγιάς, τα άτομα με προβλήματα όρασης μπορούν να χρησιμοποιήσουν πινακίδες με σήμανση Braille προκειμένου να μετακινηθούν σε ασφαλέστερο περιβάλλον.

Η προσβασιμότητα στα πανεπιστήμια είναι επιτακτική λόγω του ποικίλου φάσματος των επιπέδων ικανότητας όχι μόνο των φοιτητών και του προσωπικού, αλλά και των οικογενειών τους. Τα κολλέγια και τα πανεπιστήμια πρέπει να είναι δομημένα σε ένα λειτουργικό περιβάλλον, καταρτισμένο από αίθουσες εκπαίδευσης, βιβλιοθήκες, γραφεία διοίκησης, ψυχαγωγικές και αθλητικές εγκαταστάσεις, χώρο στάθμευσης και πολλά άλλα. Οι εν λόγω εγκαταστάσεις πρέπει να τηρούν την ίση προσβασιμότητα για τα άτομα με αναπηρία (Stone, Kay, Reynolds, & Brown, 2020). Η κατάλληλη σήμανση στους χώρους της πανεπιστημιακής κοινότητας θα διευκολύνει την πλοήγηση ατόμων με προβλήματα όρασης, θα ενισχύσει τις επισκέψεις τους και θα βελτιώσει τις υποδομές φυσικής προσβασιμότητας του ιδρύματος.

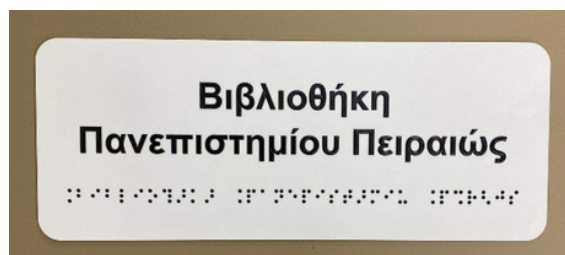
Η πρωτοβουλία της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Πειραιώς να τοποθετήσει ανάγλυφες πινακίδες σήμανσης στους χώρους της για άτομα με μερική ή ολική απώλεια όρασης καθιστά ασφαλή τη μετακίνηση προς τα σημεία εξυπηρέτησης και πληροφόρησης. Σκοπός μας είναι να επεκταθούν σε όλα τα βασικά κτίρια, ώστε να γίνει το πανεπιστήμιο μας προσβάσιμο σε όλους και όλες (Βλ. Εικόνες 5,6,7).

Εικόνα 5. Σήμανση τοποθετημένη στο χώρο της Βιβλιοθήκης

Εικόνα 6. Σήμανση τοποθετημένη στην είσοδο της Βιβλιοθήκης

Εικόνα 7. Σήμανση τοποθετημένη στην είσοδο της Βιβλιοθήκης

6.2 Απτικοί χάρτες

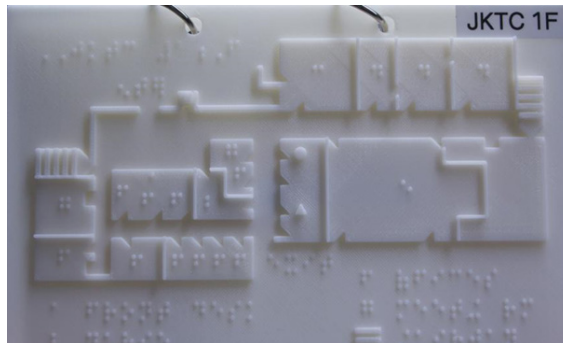
Οι απτικοί χάρτες, όπως και οι εκτυπώσεις τους, χρησιμοποιούνται πιο συχνά από άτομα με προβλήματα όρασης, όταν εξοικειώνονται με νέες γεωγραφικές περιοχές. Οι χάρτες είναι σημαντικοί, ώστε να βοηθήσουν άτομα με προβλήματα όρασης να περιηγηθούν σε μεγάλες περιοχές, όπως πανεπιστημιούπολεις. Οι τυπωμένοι χάρτες των πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων είναι χρήσιμοι για τους νεοεισερχόμενους φοιτητές/τριες κατά την άφιξή τους στο χώρο της πανεπιστημιακής κοινότητας (Feucht, & Holmgren, 2018) (Βλ. εικόνες 8, 9).

Η ικανότητα πλοήγησης σε μια πανεπιστημιούπολη συμβάλλει με ασφάλεια στην ακαδημαϊκή και κοινωνική ανάπτυξη, καθώς και στην εννοιολογική, χωρική και ψυχολογική ανάπτυξη των φοιτητών (Holbrook, Kamei-Hannan, & McCarthy, 2017). Χρησιμοποιώντας τους τρισδιάστατους εκτυπωτές του πανεπιστημίου και το λογισμικό μοντελοποίησης, μπορούμε να δημιουργήσουμε τους χάρτες. Το μοντέλο παράγεται από στρώσεις υλικού (συνηθέστερα πλαστικό ή ρητίνη) που σταθεροποιείται, αφού λάβει το επιθυμητό σχήμα και συναρμολόγηση τμημάτων, σε περίπτωση που το απαιτεί το σχήμα του μοντέλου.

Το κύριο πλεονέκτημα της μεθόδου είναι ότι δεν υπάρχουν περιορισμοί στο σχήμα των αντικειμένων, παρά μόνο στο μέγεθός τους (ανάλογα με τον εκάστοτε εκτυπωτή). Βασικό μειονέκτημα είναι το αυξημένο κόστος της μεθόδου (το οποίο όμως τείνει να μειώνεται) και ο χρόνος κατασκευής του χάρτη (Voženílek και Vondráková, 2015). Παρότι οι 3D χάρτες είναι δύσκολο να μεταφερθούν, είναι ανθεκτικοί και ο ακριβής έλεγχος της γεωμετρίας τους κατά το σχεδιασμό μπορεί να οδηγήσει σε ένα ακριβές αποτέλεσμα με πολύπλοκη γεωμετρία (Gual, Puyuelo και Lloveras, 2014).

Εικόνα 8: Χάρτης εκτυπωμένος με τρισδιάστατη εκτύπωση στο Πανεπιστήμιο του Τέξας <https://braceworks.ca/2016/08/10/health-tech/student-prints-3d-tactile-maps-of-campus-for-the-visually-impaired/>

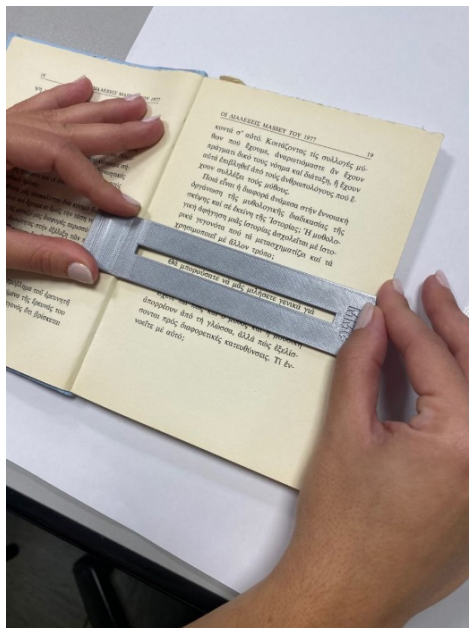

Εικόνα 9: Χάρτης Πανεπιστημίου εκτυπωμένος με τρισδιάστατη εκτύπωση και με περιγραφή Braille για το Joseph Kohn Training Center. <https://www.rutgers.edu/news/braille-maps-blind-and-visually-impaired-created-3-d-printing-technology-rutgers>

Η Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Πειραιώς ως αποτέλεσμα του προγράμματος INNO3D πρόκειται να προβεί άμεσα στην εκτύπωση απτικού χάρτη για χρήστες με μειωμένη ή ολική απώλεια όρασης. Η τεχνολογία της 3D εκτύπωσης σε συνδυασμό με περιγραφή Braille θα αποτελέσει έναυσμα για ευαισθητοποίηση και ανάδειξη ζητημάτων προσβασιμότητας όχι μόνο στην Πανεπιστημιακή Κοινότητα, αλλά και στην ευρύτερη τοπική κοινωνία.

6.3 Βοηθητικά εργαλεία μέσω τρισδιάστατης εκτύπωσης για φοιτητές/φοιτήτριες με αναπηρίες (ΦμεΑ)

Παράλληλα με τη χρήση του 3D εκτυπωτή η Βιβλιοθήκη προχώρησε στη δημιουργία των παρακάτω βοηθητικών εργαλείων για να εξυπηρετήσει τους φοιτητές/φοιτήτριες του Πανεπιστημίου:

Εικόνα 10: Μπάρα δυσλεξίας/σελιδοδείκτης εκτυπωμένος με τρισδιάστατη εκτύπωση

Εικόνα 11: Βοηθητική λαβή γραφής εκτυπωμένη με τρισδιάστατη εκτύπωση

7. Συμπεράσματα

Όπως κάθε είδος βιβλιοθήκης, έτσι και οι ακαδημαϊκές ενισχύουν τον ρόλο τους ως υποστηρικτή των αναγκών του πληθυσμού που εξυπηρετούν πέραν και πλέον του δανεισμού εντύπων.

Υπ' αυτό το πνεύμα, η Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Πειραιώς, στο πλαίσιο του προγράμματος ERASMUS+, ανέπτυξε το εργαστήριο τρισδιάστατης εκτύπωσης για τις ανάγκες των φοιτητών/φοιτητριών, του πειραϊκού κοινού και των βιβλιοθηκών της περιοχής. Έτσι, η Βιβλιοθήκη ανοίγεται στο περιβάλλον της, εκτός ακαδημαϊκών ορίων, εκπληροί τους στόχους της εξωστρέφειας και της συνεργατικής επικοινωνίας, όπως υπαγορεύεται από τις σημερινές επιταγές.

Ακολουθώντας ορθές πρακτικές του εξωτερικού και προσαρμόζοντάς τις στις δυνατότητες της Βιβλιοθήκης, οργανώσαμε το εργαστήριο, βέβαιες ότι αυτό αποτελεί έναν πόλο έλξης για το κοινό μας. Σε συνδυασμό με την υπηρεσία δανεισμού ηλεκτρονικού εξοπλισμού στους αναγνώστες, ένα πιλοτικό πρόγραμμα που άρχισε να λειτουργεί με τη φετινή ακαδημαϊκή χρονιά, ευελπιστούμε να συμβάλλουμε στην καινοτόμο εικόνα του πανεπιστημίου.

Στόχος της εισαγωγής των νέων τεχνολογικών υπηρεσιών, όπως η τρισδιάστατη εκτύπωση, είναι η αύξηση των χρηστών και, με την προώθηση των καινοτόμων τεχνολογιών, ικανοποίηση νέων αναγκών, γεγονός που αυξάνει την προστιθέμενη αξία της βιβλιοθήκης.

Η τρισδιάστατη εκτύπωση ενισχύει την εικόνα της σύγχρονης βιβλιοθήκης σε κόμβο μάθησης και δίνει σημαντικό αντίκτυπο στην επιστημονική έρευνα, αρχιτεκτονική, κατασκευές, μηχανική, υγειονομική περίθαλψη, μόδα και πολλά άλλα. Καθώς οι ανάγκες των αναγνωστών, άρα και των βιβλιοθηκών ποικίλλουν, γίνεται φανερός ο πολυδιάστατος

χαρακτήρας της υπηρεσίας της τρισδιάστατης εκτύπωσης για όλα τα είδη βιβλιοθηκών, αλλά και η δυναμική της ως φορέας πολιτισμού στην τοπική κοινωνία.

Βιβλιογραφία

- ACRL Research Planning and Review Committee, 2. (2022). Top trends in academic libraries: A review of the trends and issues. *College & Research Libraries News*, 83(6), 243. <https://crln.acrl.org/index.php/crlnews/article/view/25483/33379>
- Assante, D., Cennamo, G. M., & Placidi, L. (2020, April). 3D Printing in Education: an European perspective. In 2020 IEEE Global Engineering Education Conference (EDUCON), 1133-1138. IEEE <https://doi.org/10.1109/EDUCON45650.2020.9125311>
- Bossart, J.L., Gonzalez, S.R. and Bharti, N. (2019), Retrospective analysis of a sustainable 3D printing service in an academic library, *Library Hi Tech*, 37(4), 669-678. <https://doi.org/10.1108/LHT-12-2018-0196>
- Chakraborty, S., & Chakraborty, S. B. (2021). Library Makerspace: A New Dimension to the Future Library Services. *Proceedings of International Virtual Conference on Library and Information Services -IVCLIS*. <https://www.brainwareuniversity.ac.in/pdfs/proceedings/IVCLIS-2021.pdf>
- Feucht, F. C., & Holmgren, C. R. (2018). Developing tactile maps for students with visual impairments: A case study for customizing accommodations. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 112(2), 143-155.
- Götzelmann, T., & Pavkovic, A. (2014, July). Towards automatically generated tactile detail maps by 3D printers for blind persons. In *International Conference on Computers for Handicapped Persons* (pp. 1-7). Springer, Cham.
- Griffey, J. (2012). Absolutely fab-ulous. *Library Technology Reports*, 48(3), 21-24. <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/4302/4948>
- Gual, J., Puyuelo, M., & Lloveras, J. (2014). Three-dimensional tactile symbols produced by 3D Printing: Improving the process of memorizing a tactile map key. *British Journal of Visual Impairment*, 32(3), 263-278.
- Hasper, E., Windhorst, R. A., Hedgpeth, T., Van Tuyl, L., Gonzales, A., Martinez, B., & Baluch, D. P. (2015). Methods for creating and evaluating 3D tactile images to teach STEM courses to the visually impaired. *Journal of College Science Teaching*, 44(6), 92-99.
- Holbrook, M. C, Kamei-Hannan, C., & McCarthy, T. (Eds) (2017). *Foundations of education. Instructional strategies for teaching children and youths with visual impairments*. (3rd ed.). AFB Press.
- Horton, J. (2017). A content analysis of 3D printing policies at academic libraries. *Journal of Library Administration*, 57(3), 267-281. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01930826.2016.1258876>
- Igbinovia, M. O., & Alex-Nmecha, J. C. (2021). Let Us Make: Interrogating Personnel's Perception towards Makerspace in a Nigerian University Library. *International Journal of Knowledge Content Development & Technology*, 11(2), 23-36. <https://koreascience.kr/article/JAKO202119062038704.page>
- Ketchum, D. (2016), Makerspaces in libraries, *Journal of Access Services*, 13(3), 210-211. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15367967.2016.1208017>
- Kim, Y. S., Bae, K. M., Kim, S. Y., & Park, M. S. (2021, January). Technology-driven Service Innovation in University Libraries. In 2021 21st ACIS International Winter Conference on Software Engineering, Artificial Intelligence, Networking and Parallel/Distributed Computing (SNPD-Winter), 187-192. IEEE.
- King, D. L. (2018). How to stay on top of emerging technology trends for libraries. *Library Technology Reports*, 54(2), 1-35.
- Litsey, R., Allen, C., Cassidy, R., DeVet, K. E., & McEniry, M. (2020). Shaping new ideas: A case study on a library developed 3D model service for university instruction. *Journal of Access Services*, 17(3), 119-129. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15367967.2020.1741375>
- Mersand, S. (2021). The state of makerspace research: A review of the literature. *TechTrends*, 65(2), 174-186. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11528-020-00566-5>
-

INNO3D - 3D Printing Support Service for Innovative Citizens <https://www.inno3d.eu/>

Paulus, M.J. (2011) Reconceptualizing academic libraries and archives. *Libraries and the Academy*; 11 (4), 939-952. https://muse.jhu.edu/article/452639/pdf?casa_token=J568qVURS0AAAAAA:PoNMcbQiJ4_JCzbG2rZJ2doWwdH2jYC5kZ2_B2g3dK1NEGcL_p2xHO-nhkHd1JEyX9MHKwp7nk0

Roslund, S., & Rodgers, E. P. (2013). *Makerspaces*. Cherry Lake.

Stone, B., Kay, D., Reynolds, A., & Brown, D. (2020). 3D Printing and Service Learning: Accessible Open Educational Resources for Students with Visual Impairment, *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 32(2), 336-346.

Voženílek, V., & Vondráková, A. (2014). Tactile maps based on 3D printing technology. In *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, 3, 193-202.

Χτίζοντας συμπεριληπτικές βιβλιοθήκες: Ο ρόλος των βιβλιοθηκών στην υποστήριξη των πληροφοριακών αναγκών της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας

Αγγελική Γεωργοτά¹, Μαρία Καραβασίλη², Καλλιόπη Κουζινόγλου³, Ουρανία Σκιτζή⁴

¹ Δήμος Κεντρικής Κέρκυρας και Διαποντίων Νήσων, naysikajohn@yahoo.gr

² Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης ΑΣΠΑΙΤΕ, markaravasili@yahoo.gr

³ kouzinoglou.kallia@gmail.com

⁴ Tourix, skitzio@yahoo.gr

Libraries: The role of libraries in supporting the information needs of the LGBTQ+ community

Angeliki Georgota¹, Maria Karavassili², Kalliopi Kouzinoglou³, Ourania Skitzi⁴

¹ Municipality of Central Corfu and Diapontia Islands, naysikajohn@yahoo.gr

² Library & Information Center of ASPETE, markaravasili@yahoo.gr

³ kouzinoglou.kallia@gmail.com

⁴ Tourix, skitzio@yahoo.gr

Περίληψη

Οι σύγχρονες βιβλιοθήκες έχουν ως κύρια αποστολή τους την παροχή ισότιμης πρόσβασης στην πληροφορία και τις υπηρεσίες τους. Παράλληλα, είναι συστατικό κομμάτι του κοινωνικού ιστού, που συμβάλλει στον εκδημοκρατισμό της κοινωνίας, την προσωπική ανάπτυξη και την κοινωνική πρόοδο. Ως εκ τούτου, οι επαγγελματίες της πληροφόρησης θα πρέπει να επιδιώξουν την καλλιέργεια μιας κουλτούρας, που προωθεί την ισότητα, τη συμπερίληψη και τη διαφορετικότητα για την επίτευξη των προαναφερθέντων στόχων.

Η παρούσα μελέτη φιλοδοξεί αφενός να αναδείξει τις πολιτικές, τις πρακτικές, τις υπηρεσίες και τις συλλογές, που αναπτύσσονται για να υποστηριχθούν άτομα με διαφορετικότητα ως προς τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την έκφραση και την ταυτότητα φύλου και αφετέρου να αναδείξει τις αντιλήψεις των Ελλήνων βιβλιοθηκονόμων ως προς τις πληροφοριακές ανάγκες της εν λόγω κοινότητας και τους παράγοντες που επηρεάζουν αυτές.

Πρόκειται για μια σύγχρονη μελέτη διερευνητικού τύπου, καθώς διατυπώνεται ένα πρόβλημα, που στην προκειμένη περίπτωση είναι οι πολιτικές των βιβλιοθηκών και οι αντιλήψεις των βιβλιοθηκονόμων, με απώτερο σκοπό να κάνουμε παρατηρήσεις πάνω σε ένα συγκεκριμένο δείγμα, προερχόμενο από έναν ευρύτερο πληθυσμό μια δεδομένη στιγμή, κατά τη διεξαγωγή της έρευνας. Ως όργανο της έρευνας θα χρησιμοποιηθεί το ερωτηματολόγιο απευθυνόμενο

σε βιβλιοθηκονόμους των ελληνικών ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών.

Τα βασικά ερωτήματα στα οποία θα επικεντρωθεί η παρούσα μελέτη είναι αν οι βιβλιοθήκες παρέχουν, ως οφείλουν, την ελεύθερη και ανεμπόδιστη πρόσβαση στην πληροφορία, τη γνώση, τη δια βίου μάθηση και τον πολιτισμό στη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, μια ομάδα που για χρόνια βρισκόταν στο περιθώριο. Αν αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες για την προσέλκυση των ατόμων που ανήκουν σε αυτή την κοινότητα. Αν συμβάλλουν στην κοινωνικοποίηση, ενσωμάτωση και αποδοχή των ατόμων που ανήκουν στη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Τέλος, αν περιλαμβάνουν υλικό που να καλύπτει τις ανάγκες τους για πληροφόρηση, πάνω σε ευαίσθητα ζητήματα που τους αφορούν και αν αντίστοιχα ελέγχουν το υλικό τους, ώστε να αποφεύγεται η ύπαρξη βιβλίων στις συλλογές τους με υποτιμητικά σχόλια και ρατσιστικές αντιλήψεις απέναντί τους.

Λέξεις κλειδιά

Ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, Συμπερίληψη, Διαφορετικότητα, ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα

Abstract

Modern libraries have as their main mission the provision of equal access to information and their services. At the same time, it is a constituent part of the social fabric, which contributes to the democratization of society, personal development, and social progress. Therefore, information professionals should seek to cultivate a culture that promotes equality, inclusion, and diversity to achieve the aforementioned goals.

The present study aspires on the one hand, to highlight the policies, practices, services, and collections, that are developed to support people with diversity in terms of sexual orientation, gender expression, and identity and on the other hand, to highlight the perceptions of Greek librarians, regarding the information needs of the community in question and the factors influencing them.

This is a modern exploratory type of study, as a problem is formulated, which in this case is the policies of libraries and the perceptions of librarians, with the ultimate goal of making observations on a specific sample, coming from a wider population at a given time, by conducting the research. The questionnaire addressed to librarians of Greek academic libraries will be used as the research instrument.

The key questions that this study will focus on are whether libraries provide, as they should, free and unimpeded access to information, knowledge, lifelong learning, and culture to the LGBTQ+ community, a group that has been marginalized for years. If they take initiatives to attract people belonging to this community. If they contribute to the socialization, integration, and acceptance of people belonging to the LGBTQ+ community by the wider social environment. Finally, if they include material that covers their needs for information, on sensitive issues that concern them, and if they accordingly control their material, so as to avoid the existence of books in their collections with derogatory comments and racist perceptions towards them.

Keywords

Academic libraries, Inclusion, Diversity, LGTB+ community

1. Εισαγωγή

Η περιθωριοποίηση, ο στιγματισμός, ο εκφοβισμός, η άσκηση σωματικής βίας και οι σοβαρές παραβιάσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι μερικά μόνο από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα ΛΟΑΤΚΙ+¹ άτομα. Καθίσταται συνεπώς, ύψιστη προτεραιότητα η θέσπιση παρεμβάσεων σε ποικίλους τομείς. Πλέον, τα ζητήματα πλήρους κατοχύρωσης των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων δε βρίσκονται στο περιθώριο του δημόσιου διαλόγου, αλλά έχουν έρθει στο επίκεντρο ενός ευρύτερου πλαισίου υποστήριξης, με πολιτικές που προάγουν τη συμπερίληψη.

Στη μετά-Stonewall εποχή², ο ρόλος των βιβλιοθηκών στην παροχή πληροφοριών και υπηρεσιών σε άτομα ΛΟΑΤΚΙ+ υπήρξε κεντρικό θέμα συζήτησης μεταξύ των βιβλιοθηκονόμων. Οι βιβλιοθήκες καλούνται συχνά να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο για τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, που αναζητούν πληροφορίες αναφορικά με τη γνωστοποίηση της ταυτότητας φύλου (come out), την υγεία και την οικογένεια (Keilty, 2009). Τα τελευταία 50 χρόνια, έχουν ξεπροβάλει υποστηρικτικές οργανώσεις, που μιλούν ανοιχτά για την ανάγκη ύπαρξης ΛΟΑΤΚΙ+ περιεχόμενου σε βιβλιοθήκες (Poole, 2020).

2. Μεθοδολογία

Στην παρούσα μελέτη ακολουθήθηκε η ποσοτική μέθοδος, έχοντας ως κριτήριο την εξοικονόμηση χρόνου και κόστους (Κοντογιαννάτου, 2018) και κυρίως λόγω της ταχύτητας συλλογής των δεδομένων, που στηρίζονται σε τιμές που διακρίνονται από αξιοπιστία και ακρίβεια. Η ποσοτική έρευνα αποσκοπεί στην ανακάλυψη των αιτιών της αλλαγής του κοινωνικού φαινομένου, μέσα από την αντικειμενική μέτρηση και αριθμητική ανάλυση (Creswell & Plano Clark, 2010). Εφαρμόστηκε η δειγματοληψία πιθανοτήτων και συγκεκριμένα η απλή τυχαία δειγματοληψία, κατά την οποία ακολουθείται η τυχαία επιλογή από έναν κατάλογο, όπου είναι καταγεγραμμένος ο πληθυσμός (Cohen, Manion & Morisson, 2007: 163-165). Ως ερευνητικό εργαλείο μέτρησης χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς (self-report questionnaire), για την απεικόνιση των πεποιθήσεων, των χαρακτηριστικών και των προκλήσεων τόσο των ατόμων της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας ως χρηστών των ελληνικών ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, όσο και των Ελλήνων ακαδημαϊκών βιβλιοθηκονόμων απέναντι στη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα.

1 Το 1990, εισάγεται ο όρος «ΛΟΑΤΚΙ». Τα αρχικά ΛΟΑΤΚΙ, σημαίνουν: Λεσβία, Ομοφυλόφιλος, Αμφιφυλόφιλος, Τρανς, Queer και Ίντερσεξ άτομα (UF: LGBTQ TERMS AND DEFINITIONS, χ.χ.). Ο όρος αναφέρεται σε όλα τα άτομα εκτός των ετεροφυλόφιλων cisgender, των ατόμων που συμφωνούν με το φύλο που τους αποδόθηκε κατά τη γέννηση, καθώς αυτά τα άτομα είναι αποδεκτά από την κοινωνία και δεν αντιμετωπίζουν ρατσισμό. Για να γίνει ορατή όμως, η συμπερίληψη, τα τελευταία χρόνια χρησιμοποιείται μία νέα ποικιλομορφία στο αρκτικόλεξο. Το 1996 εμφανίστηκε το «ΛΟΑΤΚ+» (LGBTQ+). Το γράμμα Κ αντιπροσωπεύει τα άτομα που αυτοπροσδιορίζονται ως queer ή questioning. Επιπλέον, κάποιοι συμπεριλαμβάνουν τα ίντερσεξ άτομα, με αποτέλεσμα την επέκταση ΛΟΑΤΚ+ (LGBTQ+). Συνεπώς, και σε συνδυασμό των παραπάνω, ο ευρέως αποδεκτός όρος πλέον, έχει διαμορφωθεί ως ΛΟΑΤΚ+ (LGBTQ+) (HRC: Glossary of Terms, χ.χ.).

2 Οι εξεγέρσεις του Stonewall ήταν μια σειρά από διαμαρτυρίες από μέλη της ομοφυλοφιλικής κοινότητας κατά το έτος 1969.

3. Συμπερίληψη και διαφορετικότητα: η διεθνής και ελληνική προσέγγιση

Η συμπερίληψη (inclusion), ως μετεξέλιξη της ένταξης (integration) είναι μια καινοτόμα θεωρητική προσέγγιση, αποτελούμενη από ένα σύνολο πρακτικών, που λαμβάνουν υπόψη τους όλα τα άτομα σε μια κοινωνία (Karagiannis, Stainback & Stainback, 1996a).

Η Διεθνής Ομοσπονδία Ενώσεων Βιβλιοθηκών (IFLA) αναφέρει στο δεύτερο τμήμα του Κώδικα Ηθικής και Δεοντολογίας της τα εξής: «Για την προώθηση της συμπερίληψης και την εξάλειψη των διακρίσεων, οι βιβλιοθηκονόμοι και άλλοι Επιστήμονες της Πληροφόρησης διασφαλίζουν το δικαίωμα πρόσβασης στην πληροφορία και παρέχουν ισότιμες υπηρεσίες σε όλους ανεξαρτήτως ηλικίας, ιθαγένειας, πολιτικών πεποιθήσεων, σωματικής ή πνευματικής ικανότητας, ταυτότητας φύλου, κληρονομιάς, εκπαίδευσης, εισοδήματος, μετανάστευσης και αίτησης ασύλου, οικογενειακής κατάστασης, καταγωγής, φυλής, θρησκείας ή σεξουαλικού προσανατολισμού» (IFLA, Code of Ethics for Librarians and other Information Workers).

Αν και πιο γενικός και ασαφής, ο Κώδικας Ηθικής και Δεοντολογίας της Αμερικάνικης Ένωσης Βιβλιοθηκών (ALA) αναγνωρίζει τη συμπερίληψη και την ορίζει ως «το περιβάλλον όπου όλοι αντιμετωπίζονται ίσα και με σεβασμό, εκτιμώνται για τις ιδιαίτερες δεξιότητές τους, τις εμπειρίες τους και τις αντιλήψεις τους, έχουν ίση πρόσβαση σε πόρους και ευκαιρίες και μπορούν να συνεισφέρουν πλήρως στην επιτυχία των οργανισμών» (ALA, Equity, Diversity, Inclusion: An Interpretation of the Library Bill of Rights, 2017). Η ALA λειτουργεί παραδειγματικά ως επαγγελματικός οργανισμός που παρέχει καθοδήγηση σε πολλούς τύπους βιβλιοθηκών (π.χ. δημόσιες, ακαδημαϊκές, σχολικές), συμπεριλαμβάνοντας τη δημοκρατία, την πρόσβαση, τη διαφορετικότητα, την κοινωνική ευθύνη και το δημόσιο καλό μεταξύ των βασικών αξιών της (American Library Association, 2020). Λαμβάνοντας υπόψη διάφορες τοποθετήσεις σχετικά με τη λογοκρισία, τη συμπερίληψη και την ένταξη (American Library Association, 2020b), δεν προκαλεί έκπληξη ότι πολλοί βιβλιοθηκονόμοι θεωρούν το έργο της κοινωνικής δικαιοσύνης μείζονος σημασίας. Αντίθετα, το τμήμα της ALA, Reference and User Services Association (RUSA) αναφέρει: «Αναγνωρίζοντας τη σημασία της Ισότητας, της Διαφορετικότητας και της Συμπερίληψης, η ένωση διασφαλίζει το δικαίωμα στην πληροφορία, για τους ανθρώπους όλων των ταυτοτήτων, των προελεύσεων, των ηλικιών, των δεξιοτήτων με ειδικότερη έμφαση στους περιθωριοποιημένους ανθρώπους». Σε ευρωπαϊκό έδαφος, η EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Association) επίσης στο στρατηγικό της σχέδιο αναφέρεται στην «ισότιμη πρόσβαση στις συλλογές των βιβλιοθηκών και πόρων, ακολουθώντας μια βιώσιμη πολιτική πνευματικών δικαιωμάτων» (EBLIDA, Strategic Plan 2022-2025, 2022), χωρίς ωστόσο να αναφέρεται ευθαρσώς στη συμπερίληψη και τη διαφορετικότητα.

Η Αμερικάνικη Ένωση Ερευνητικών και Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (ACRL) δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη διαφορετικότητα ως «το βασικό συστατικό κάθε κοινωνίας των πολιτών. Είναι κάτι περισσότερο από μια ηθική επιταγή, μια παγκόσμια αναγκαιότητα», δημιουργώντας παράλληλα το πλαίσιο για τις απαραίτητες δεξιότητες των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκονόμων, ώστε να εφαρμόσουν τη συμπερίληψη (ALA, Diversity Standards: Cultural Competency for

Academic Libraries, 2012).

Η Ελλάδα, σε γενικές γραμμές θεωρείται, βάσει της νομοθεσίας της που αφορά τα δικαιώματα της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, μία από τις πιο φιλελεύθερες χώρες της Νότιας Ευρώπης. Η νομοθεσία σχετικά με τη ρητορική και τα εγκλήματα μίσους είναι από τις πιο άκαμπτες και τις πιο περιεκτικές στην Ευρώπη (Παπαδοπούλου, 2019). Από το 1951 στην Ελλάδα είναι νόμιμη η σεξουαλική επαφή μεταξύ ανδρών, όσο και η σεξουαλική επαφή μεταξύ γυναικών, βάσει του νέου Ποινικού Κώδικα. Νόμοι κατά των διακρίσεων στην εργασία υφίστανται από το 2005. Από τότε, οι νόμοι κατά των διακρίσεων έχουν επεκταθεί και σε άλλα πεδία, όπως η ταυτότητα φύλου και τα χαρακτηριστικά φύλου.

Το Σεπτέμβριο του 2014, οι διατάξεις του νομοσχεδίου περί ποινικοποίησης της ρητορικής μίσους σε βάρος ατόμων της κοινότητας εγκρίθηκαν από τη Βουλή, ωστόσο το ζήτημα του συμφώνου συμβίωσης δε διευθετήθηκε έως το 2015. Με την ψηφοφορία της 23ης Δεκεμβρίου 2015, νομιμοποιήθηκε το σύμφωνο συμβίωσης για ζευγάρια του ίδιου φύλου, αναγνωρίζοντας την επισημοποίηση της σχέσης τους ενώπιον του νόμου και παρέχοντας νομική προστασία στα ομόφυλα ζευγάρια (Νάτση, Παπά, 2019). Στις 17 Μαρτίου 2021, συστάθηκε η Επιτροπή Σύνταξης Εθνικής Στρατηγικής για την Ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στην Ελλάδα, ως ανταπόκριση στο κάλεσμα που απηύθυνε στα Κράτη Μέλη το Νοέμβριο του 2020 η Ευρωπαϊκή Ένωση, να αξιοποιήσουν τις υπάρχουσες βέλτιστες πρακτικές και να αναπτύξουν τα δικά τους σχέδια δράσης για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων και έπειτα από την δημοσίευση της πρώτης Στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων (Ελληνική Δημοκρατία Πρωθυπουργός. Εθνική Στρατηγική για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+).

4. Διακρίσεις και εμπόδια των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στην πορεία προς τη συμπερίληψη

4.1 Πληροφοριακές ανάγκες της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας

Η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα πέραν του σεξουαλικού προσανατολισμού έχει ως σημείο αναφοράς τις κοινές εμπειρίες, αλλά διαφοροποιείται λόγω της εθνικότητας, της θρησκείας, της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης, της τοπικότητας και τις πολιτικές πεποιθήσεις (Schaller, 2011: 203), ενώ οι ΛΟΑΤΚΙ+ φοιτητές έχουν κάποια χαρακτηριστικά, όπως είναι η υπερκάλυψη των ακαδημαϊκών τους στόχων, καθώς διακρίνονται για τις αυξημένες ακαδημαϊκές τους επιδόσεις, τη συμμετοχικότητά τους σε εξωσχολικές δραστηριότητες, την ανεπτυγμένη κριτική σκέψη τους και δημιουργικότητα και την υψηλή ροπή τους προς τον ακτιβισμό (Wexelbaum, 2017: 5)

Οι πληροφοριακές ανάγκες των ΛΟΑΤΚΙ+ χρηστών, διαχωρίζονται από τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας με ερευνητικό ενδιαφέρον τη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα καθαυτή. Οι ΛΟΑΤΚΙ+ σπουδές αναδείχθηκαν μετά τα ομοφυλοφιλικά κινήματα της δεκαετίας του 1970, ενώ κατά τις δεκαετίες που ακολούθησαν ιδρύθηκαν όλο και περισσότερα προγράμματα

σπουδών (Matheson et.al, 2020: 34).

Οι ΛΟΑΤΚΙ+ σπουδές παρουσιάζουν διεπιστημονικότητα, καθώς περιλαμβάνουν μια ευρεία ποικιλία θεμάτων που εκτείνονται από τη μετανάστευση, τη χρήση ουσιών, την αστεγία, αλλά και πιο συμβατικά θέματα, όπως οι κοινωνικές επιστήμες, η θρησκεία και η υγεία, ενώ οι υπάρχουσες έρευνες επιβεβαιώνουν την ποικιλία, αναφέροντας πάνω από σαράντα γνωστικά αντικείμενα. Ενδιαφέρον στοιχείο που ανασύρεται από την έρευνα είναι η στροφή προς λιγότερο ακαδημαϊκές πηγές, όπως είναι τα περιοδικά με ομοφυλοφιλικό περιεχόμενο, τα οποία όμως δε διατίθενται στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες (Matheson et. al, 2020: 36-37).

Στη δεκαετία του 1980, άρχισε να εμφανίζεται βιβλιογραφία, που εξέταζε συμπεριφορές αναζήτησης πληροφοριών των ομοφυλόφιλων και λεσβιών επισκεπτών και σημαντικών μελών των βιβλιοθηκών (Johnson, 2021). Όπως είναι φυσικό, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται κυρίως στη διαμόρφωση της ταυτότητας φύλου και την ανθρώπινη ανάπτυξη της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, ενώ εσχάτως παρατηρείται η τάση προς τη διαμόρφωση ταυτότητας των διεμφυλικών και αμφιφυλόφιλων ατόμων. Έχει επίσης τη σημειολογία του το γεγονός ότι οι ακαδημαϊκές σπουδές ταυτίζονται χρονικά με την ανάγκη των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στην εξωτερική του σεξουαλικού τους προσανατολισμού. Η έρευνα αναδεικνύει την επιθυμία των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων να στραφούν στη βιβλιοθήκη περισσότερο για την ικανοποίηση των προσωπικών πληροφοριακών αναγκών, παρά των ερευνητικών ή ακαδημαϊκών. Ο εστιασμός στην αναζήτηση για τη σεξουαλικότητα και την ταυτότητα φύλου καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από την αναγκαιότητα αποδοχής, την αποκάλυψη του σεξουαλικού τους προσανατολισμού και σε γενικότερο πλαίσιο για την κοινωνική, πολιτική, νομική και ιατρική τους ευημερία, όπως και την ακτιβιστική τους δράση. Ειδικότερα, οι Αυστραλιανοί φοιτητές ενδιαφέρονται κυρίως για ιατρικής φύσεως πληροφορίες, για την ανάδειξη της διαφορετικότητας των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στον ακαδημαϊκό χώρο και την ύπαρξη ασφαλούς χώρου (Matheson et. al, 2020: 36-37).

Αναφερόμενοι στην ιατρική πληροφορία θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι αφορά κυρίως την πρόληψη του καρκίνου του τραχήλου της μήτρας, την ψυχική υγεία των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, την υγεία ηλικιωμένων ΛΟΑΤΚΙ+ και διεμφυλικών ατόμων και τη γονιμότητα για άτομα του ίδιου φύλου. Νεότερες έρευνες αποτύπωσαν τα πρότυπα αναζήτησης των ΛΟΑΤΚΙ+ χρηστών, που στρέφονται προς τις διαδικτυακές πηγές, έπειτα προς το έντυπο, τα βιβλιοπωλεία, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ενώ προτιμούν να πραγματοποιούν την έρευνα τους σε απόσταση από τα μέλη της οικογένειάς τους. Ως προς τα διεμφυλικά άτομα, τα οποία είναι στη φυλομετάβαση, αναζητούν νομικές πληροφορίες, εκτός των ιατρικών (Matheson et. al, 2020: 36). Επίσης, καταφεύγουν στη βιβλιοθήκη, θέτοντας ως κυρίαρχα ζητήματα την εμπιστευτικότητα και την ιδιωτικότητα, έχοντας όντως την ανάγκη αυτοπροσδιορισμού και της γνωστοποίησης του σεξουαλικού προσανατολισμού τους. Η νεότερη γενιά ΛΟΑΤΚΙ+ κάνει πενταπλάσια χρήση του Διαδικτύου για τον εντοπισμό πληροφοριών, που άπτονται της σεξουαλικότητας, του σεξουαλικού προσανατολισμού και των σεξουαλικώς μεταδιδόμενων νοσημάτων. Παρά τα εγγενή πλεονεκτήματα του Διαδικτύου για τα περιθωριοποιημένα άτομα,

δεν είναι λίγες οι φορές που πέφτουν θύματα εκφοβισμού (Lyttan & Laloo, 2020: 50).

4.2 Κοινωνικοοικονομικά, γεωγραφικά εμπόδια

Τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα υφίστανται περιορισμούς, μερικούς από αυτούς είναι η κοινωνική απομόνωση, η αρνητική αντιμετώπιση, η έλλειψη πολιτικής εκπροσώπησης και οι ανεπαρκείς υπηρεσίες πληροφόρησης σε συνδυασμό με την άγνοια των πηγών. Επιπρόσθετα εμπόδια προέρχονται από τα ίδια τα πανεπιστημιακά ιδρύματα, κυρίως λόγω του ελλιπούς προγράμματος σπουδών σε ΛΟΑΤΚΙ+ αναφορές, αλλά και της λογοκρισίας, ενώ η έλλειψη υλικού, η πιθανή ομοφοβία του προσωπικού και η αδυναμία εντοπισμού υλικού είναι εξίσου ανασταλτικοί παράγοντες (Pierson, 2017: 247-250).

Η θεωρία της Πληροφοριακής Φτώχειας αναδεικνύει συμπεριφορές αυτοπροστασίας, όπως η απόκρυψη πληροφοριών και η μυστικότητα, ενώ η έκθεση των προβλημάτων εκλαμβάνεται από τους χρήστες ως μια προσπάθεια που δημιουργεί περισσότερα προβλήματα απ' όσα λύνει, ενώ οι ταξικές διαφορές επιτείνουν την πληροφοριακή φτώχεια (Shepperd, χ.χ., 6-7). Αυτό το μοντέλο συμπεριφοράς είναι σύνηθες κατά τη διαμόρφωση ταυτότητας των νεότερων ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, προκαλώντας έναν φαύλο κύκλο εμποδίων, υπό τον φόβο της αποκάλυψης, που όμως έχει ως αποτέλεσμα τη γενικότερη απραξία και την απόκρυψη πληροφοριών (Pierson, 2017: 254). Η κοινωνική απομόνωση αποτελεί ένα τέτοιου είδους αυτοεπιβαλλόμενη συμπεριφοράς, που προκαλεί ενδοιασμούς στην αναζήτηση της πληροφορίας και την αποφυγή συζήτησης των πληροφοριακών αναγκών με τους επαγγελματίες πληροφόρησης, δημιουργώντας μια αντιφατική εικόνα της βιβλιοθήκης αφενός ως δημόσιου χώρου και αφετέρου ως χώρου διαφύλαξης του απορρήτου (Pierson, 2017: 247-248).

Δεν μπορούμε να αναφερθούμε στο ψηφιακό χάσμα (digital divide) και τα γεωγραφικά εμπόδια, ως αποτρεπτικούς παράγοντες προσέγγισης των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων. Αν και τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα χρησιμοποιούν εντατικά το Διαδίκτυο για τη γεφύρωση του πληροφοριακού κενού, εντασσόμενα στο πλαίσιο της θεωρίας της Πληροφοριακής Φτώχειας θεωρούνται ομάδα που στερείται ίσων ευκαιριών πρόσβασης, συγκριτικά με τους ετεροφυλόφιλους (Pierson, 2017: 247-250).

Τέλος, οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών έχουν περιορισμένη προσβασιμότητα σε πηγές και προστασία της ιδιωτικότητάς τους, συγκριτικά με εκείνους των αστικών. Η προσβασιμότητα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις ιδιαιτερότητες που επιβάλλει η γεωγραφική τοποθεσία, ενώ σε μειονεκτικότερη θέση βρίσκονται τα διεμφυλικά άτομα, σε σχέση με τους ομοφυλόφιλους (Pierson, 2017: 253).

4.3 Ελλείψεις και ανεπαρκείς υπηρεσίες βιβλιοθηκών

Σε αδρές γραμμές οι βιβλιοθήκες χαρακτηρίζονται από ελλείψεις σε παροχές, εξοπλισμό προς τους ΛΑΟΤΚΙ+ χρήστες (Matheson et. al., 2020: 37) και από έλλειψη του ανάλογου ΛΟΑΤΚΙ+ περιεχομένου. Το χάσμα ακόμη μεταξύ των προσωπικών αξιών και των αξιών της εκάστοτε κοινότητας επιφέρουν συγκρουσιακά αποτελέσματα και λογοκρισία, η οποία

επιτείνεται από τη χρήση της αντίστοιχης σήμανσης και την επιβολή ιντερνετικών φίλτρων σε ό,τι αφορά τους διαδικτυακούς πόρους (Pierson, 2017: 251).

Η άμεση συνάντηση βιβλιοθηκονόμου-χρήστη συμβαίνει κατά την εξυπηρέτηση του κοινού (reference librarian), κατά την οποία ο βιβλιοθηκονόμος αποκτά τον ρόλο του συμβούλου ή και του δασκάλου, ανάλογα με το μοντέλο που ακολουθείται (ALA, *The Reference Encounter: Interpersonal Communication in the Academic Library*, 2006). Όταν πρόκειται για ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα, οι λεκτικές ενδείξεις και η γλώσσα του σώματος αποτελούν τρόπους εξωτερίκευσης των συναισθημάτων, που δεν υποτιμώνται από τον χρήστη. Τα διαπροσωπικά κανάλια αναζήτησης και διάχυσης των πληροφοριών απαιτούν ένα υποστηρικτικό δίκτυο εντοπισμού της πληροφορίας, με τη βιβλιοθήκη να είναι εναλλακτικός πυλώνας εκείνων που δεν το έχουν αναπτύξει επαρκώς (Pierson, 2017: 249). Παράλληλα με το άγχος της βιβλιοθήκης (library anxiety), λειτουργεί και το άγχος της γνωστοποίησης του σεξουαλικού προσανατολισμού (come-out) εντός του χώρου της βιβλιοθήκης, καθώς σημειώθηκαν αρνητικές αντιδράσεις από την πλευρά των βιβλιοθηκονόμων, δεδομένου μάλιστα ότι η γνωστοποίηση συνοδεύεται από φόβο και απόκρυψη δραστηριοτήτων (Pierson, 2017: 254).

Η ανάκτηση των πληροφοριών παρεμποδίζεται από παρωχημένα σημεία πρόσβασης. Για παράδειγμα, έως το 1964 η Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου δεν είχε καθιερώσει τον όρο ομοφυλοφιλία. Η εισαγωγή παρόμοιων όρων είναι σχετικά πρόσφατη, ενώ οι Θεματικές Επικεφαλίδες του Κογκρέσου παραμένουν ασαφείς και στατικές ως προς την καθιέρωση όρων που αφορούν τα διεμφυλικά άτομα (Pierson, 2017: 253). Αρκεί να αναφέρουμε ότι η Rainbow Round Table -κατά τη μελέτη του Keilty (2009)- στις αρχές της δεκαετίας του '70, έκανε εκστρατεία, αποστέλλοντας επιστολή διαμαρτυρίας στη Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου για την επαναταξινόμηση βιβλίων, σχετικά με το κίνημα για την απελευθέρωση των ομοφυλοφίλων από το HQ 71-471 ("Ανώμαλες σεξουαλικές σχέσεις, συμπεριλαμβανομένων των σεξουαλικών εγκλημάτων") σε άλλη κατηγορία. Η Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου επαναταξινόμησε αυτά τα βιβλία σε μια νεοδημιουργηθείσα κατηγορία, το HQ 76.5 (Ομοφυλοφιλία, Λεσβιασμός-Κίνημα Απελευθέρωσης Ομοφυλοφίλων, Κίνημα Ομοφυλοφίλων) (Keilty, 2009). Προς το τέλος της δεκαετίας του 1980, η οργάνωση Task Force on Gay Liberation κυκλοφόρησε τον «Διεθνή θησαυρό όρων ευρετηρίου για ομοφυλόφιλους και λεσβίες», με στόχο την τυποποίηση ορολογιών που χρησιμοποιούνται για την καταλογογράφηση του υλικού που σχετίζεται με τους ομοφυλόφιλους, αλλά και την αλλαγή ή κατάργηση υποτιμητικών θεματικών επικεφαλίδων της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου σε σχέση με τη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα (Johnson, 2021).

Παράγοντες που αποτρέπουν μια ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη να αναπτύξει συμπεριληπτική συλλογή για τους χρήστες της είναι ο προσανατολισμός κυρίως σε λογοτεχνικά είδη, έναντι των μη λογοτεχνικών, το μέγεθος και η ποικιλομορφία των χρηστών και η επιλογή του υλικού, που βασίζεται σε κριτικές που εμπεριέχουν σε μεγάλο βαθμό στοιχεία προκαταλήψεων, η απουσία υποστήριξης των βιβλιοθηκονόμων στο εκπαιδευτικό προσωπικό και η ανεπαρκής εκπαίδευση των βιβλιοθηκονόμων (Pierson, 2017: 253). Ο Price προσθέτει τρεις επιπλέον ανασταλτικούς φραγμούς, εκτός των στερεοτυπικών αντιλήψεων που παρεμποδίζουν

την ανάπτυξη συλλογών, όπως ο ιδιαίτερος τομέας των ακαδημαϊκών και επιστημονικών εκδόσεων, ο περιορισμένος χρόνος του προσωπικού και η έλλειψη οικονομικών πόρων (Price, 2022: 97):

- Επιστημονικές και ακαδημαϊκές εκδόσεις: πρόκειται για περιεχόμενο λιγότερο δημοφιλές στο ευρύ κοινό, δεδομένης της περιορισμένης προβολής από τους εκδοτικούς οίκους. Αν και οι βιβλιοθήκες έχουν αναπτύξει τους μηχανισμούς για να ελέγξουν αν ανταποκρίνονται στις ανάγκες όλων των χρηστών, αυτοί στερούνται ευρύτητας.
- Οι προκαταλήψεις: Το προσωπικό είναι φορέας παγιωμένων αντιλήψεων. Εν γνώσει του ή εν αγνοία του, μέσω των προκαταλήψεων μπορεί να συμβάλλει στην έλλειψη διαφορετικότητας και συμπερίληψης στη συλλογή μιας ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης.
- Έλλειψη χρόνου: Η δημιουργία συμπεριληπτικής συλλογής απαιτεί την πολυτέλεια του χρόνου, τον οποίο πολλοί βιβλιοθηκονόμοι δε διαθέτουν. Η πιο χρονοβόρα διαδικασία είναι η ορθή αξιολόγηση του υλικού, που θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες και τους στόχους της εκάστοτε βιβλιοθήκης.
- Έλλειψη οικονομικών πόρων: Είναι κοινός τόπος ότι οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες αντιμετωπίζουν το χρόνιο πρόβλημα του περιορισμένου οικονομικού προϋπολογισμού. Στην πλειοψηφία των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών οι συλλογές αποτελούνται από ακριβές συνδρομές βιβλίων, περιοδικών και βάσεων δεδομένων.

5. Συμπεριληπτικές μέθοδοι βιβλιοθηκών για τη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα

Οι βιβλιοθηκονόμοι οφείλουν να ακολουθήσουν στρατηγικές που συμβάλλουν στην άρση της ανισότητας και της περιθωριοποίησης (Morales et. al., 2014). Τοιουτοτρόπως, γεννάται η ανάγκη επαναδιαμόρφωσης των πρακτικών, ώστε να αξιοποιούνται η δύναμη, η τεχνογνωσία και η ευθύνη των βιβλιοθηκών εν γένει, ως δυνάμεις κοινωνικής δικαιοσύνης και συμπερίληψης.

5.1 Ζητήματα πολιτικής και ηγεσίας

Το στρατηγικό σχέδιο κάθε βιβλιοθήκης αποτελεί τον καταστατικό χάρτη που συνοψίζει το όραμα, τις αξίες και τους στόχους της, προβλέποντας παράλληλα τη συμπερίληψη (Monius, 2018: 40), τη θέσπιση πολιτικών κατά των διακρίσεων και την προστασία του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου. Οι πολιτικές συμπερίληψης εξαρτώνται από το μέγεθος και τον προϋπολογισμό κάθε βιβλιοθήκης, επιλέγοντας τις πιο συμβατές με την οργανωσιακή της κουλτούρα (Olsson & Pavlov, 2021; 10). Επιτυχημένες συμπεριληπτικές στρατηγικές θεωρούνται οι διαθεματικές (intersectional), καθώς σε ένα άτομο συνυπάρχουν αλληλοκαλυπτόμενες ταυτότητες (γλώσσα, θρησκεία, εθνικότητα, κλπ.) που προκαλούν ρατσιστικές συμπεριφορές (Olsson & Pavlov, 2021: 9; Gartley, 2021: 149). Επίσης, μεταξύ των πολιτικών συμπερίληψης συγκαταλέγεται η πολιτιστική και γλωσσική ικανότητα των οργανισμών, αποδεικνύοντας τον έμπρακτο σεβασμό και ενσυναίσθηση στις αξίες, προσδοκίες και γλωσσικές ανάγκες διαφορετικών κοινοτήτων (Poirier et. al., 2008: 3). Για μια βιβλιοθήκη

δεν αρκεί να είναι ανοιχτή σε όλους, θεωρώντας ότι μ' αυτόν τον τρόπο εφαρμόζει πολιτικές ανοιχτότητας και συμπερίληψης. Κατ' επέκταση, κάθε ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη συνιστάται να αποφεύγει την «πρόσθετη διαφορετικότητα» (add-on diversity), αλλά να εφαρμόζει τη «διαφορετικότητα βάσει σχεδιασμού» (diversity by design), θέτοντας με αυτόν τον τρόπο τη συμπερίληψη στον πυρήνα της, στη λήψη αποφάσεων, στις πρακτικές πρόσληψης προσωπικού και στον γενικότερο προγραμματισμό της (Mönius, 2018: 38).

Ο ρόλος των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών στην υποστήριξη ιδρυματικών στόχων ως προς τη διαφορετικότητα και τη συμπερίληψη είναι τόσο άμεσος όσο και έμμεσος, ανάλογα με τη δομή και την αποστολή του μητρικού οργανισμού. Η υποστήριξη είναι άμεση, όπου οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες είναι αναπόσπαστο μέρος των στρατηγικών στόχων στην έρευνα και τη διδασκαλία.

Οι πυλώνες ανάδειξης της συμπερίληψης και διαφορετικότητας είναι δύο. Ο πρώτος αφορά τις νευραλγικές περιοχές της ανάπτυξης συλλογών, των υπηρεσιών εξυπηρέτησης χρηστών (κυκλοφορία υλικού, πληροφοριακή παιδεία και εντοπισμός-παροχή πληροφοριών) και της εξωστρέφειας. Η ανάπτυξη συλλογών, η εξυπηρέτηση του κοινού (reference librarian) και η διδασκαλία είναι ένας άμεσος τρόπος έκφρασης των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών στην υποστήριξη της συμπερίληψης και της διαφορετικότητας. Μεταξύ των άμεσων τρόπων προώθησης των συμπεριληπτικών πρακτικών είναι η επιλογή και η εισροή στο πρόγραμμα σπουδών υλικού με συμπεριληπτικό περιεχόμενο, δεδομένου ότι συμβάλλουν στην διαμόρφωση της συλλογικής συνείδησης ως προς τη συμπερίληψη και τη διαφορετικότητα.

Ο δεύτερος αφορά την εμπλοκή του προσωπικού και της διοίκησης της βιβλιοθήκης για την προώθηση της διαφορετικότητας, αναπτύσσοντας και ενισχύοντας μια οργανωσιακή κουλτούρα που υποστηρίζει τη διαφορετικότητα. Οι μέθοδοι που εφαρμόζονται στη δεύτερη περίπτωση είναι τα προγράμματα επαγγελματικής ανάπτυξης, η παροχή κινήτρων και η επαγγελματική υποστήριξη. Η εφαρμογή της διαφορετικότητας και της συμπερίληψης μέσω των πρακτικών πρόσληψης προσωπικού και προώθησης των βασικών λειτουργιών της βιβλιοθήκης επικοινωνεί προς τα έξω τη στροφή του μητρικού ιδρύματος σ' αυτή την κατεύθυνση (Napp & Sabharwal, 2019).

Η αξιολόγηση των αναγκών και το πώς εκλαμβάνουν οι ΛΟΑΤΚΙ+ χρήστες τη βιβλιοθήκη είναι προαπαιτούμενο, πριν την τελική διαμόρφωση του στρατηγικού σχεδίου, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι ενήλικες ΛΟΑΤΚΙ+ δεν προσφεύγουν στη βιβλιοθήκη για την εξεύρεση πληροφοριών ως προς την ταυτότητα φύλου και τον σεξουαλικό προσανατολισμό, σύμφωνα με τις ως τώρα έρευνες. Οι ανάγκες τους εντοπίζονται και στις δραστηριότητες της καθημερινής και ακαδημαϊκής τους ζωής (Moorefield-Lang & Kitzie, 2018: 47). Η αξιολόγηση πραγματοποιείται με ερευνητικά εργαλεία, όπως τα ανώνυμα ερωτηματολόγια, οι συνεντεύξεις και οι ομάδες εστίασης (focus groups) ή ο συνδυασμός και των τριών μεθόδων (Mönius, 2018: 47). Ενδείκνυται η σύσταση ομάδων εργασίας που θα συντάξει, θα εφαρμόσει τις πολιτικές συμπερίληψης και θα ενημερώνει το λοιπό προσωπικό, το οποίο μπορεί να υποβάλλει ερωτήματα. Ο αριθμός των μελών της ομάδας εξαρτάται από το μέγεθος

της βιβλιοθήκης. Αν αυτό δεν είναι εφικτό, ορίζεται ένα πρόσωπο εκ περιτροπής κάθε χρόνο. Επίσης, ο προϊστάμενος έχει ενεργή συμμετοχή, βαθιά γνώση των ζητημάτων της έμφυλης ταυτότητας, ώστε να κατευθύνει το προσωπικό, συμβάλλοντας στο θετικό κλίμα και στην ποιότητα των εργασιών (Olsson & Pavlou, 2021: 10-13). Οι εφαρμοστέες πολιτικές θα πρέπει να είναι αναρτητές τόσο στον φυσικό, όσο και στον διαδικτυακό χώρο της βιβλιοθήκης (Butler, 2020: 27), για να είναι προσβάσιμες από όλους.

5.2 Εκπαίδευση του προσωπικού

Προκειμένου το προσωπικό να ανταποκριθεί στις ερευνητικές και πληροφοριακές ανάγκες των ΛΟΑΤΚΙ+ χρηστών με σεβασμό, ενσυναίσθηση και μη επικριτικό τρόπο οφείλει να λάβει την κατάλληλη εκπαίδευση. Σύνηθες εμπόδιο των εργαζομένων είναι η εξοικείωση με την ορολογία της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας. Για παράδειγμα, όροι, όπως κοινωνικό φύλο, σεξουαλικός προσανατολισμός, διεμφυλικός είναι άγνωστοι ή δυσδιάκριτοι, δημιουργώντας προστριβές (Movius, 2018: 47; Lyttan & Laloo, 2020: 58). Το προσωπικό οφείλει να εκπαιδευτεί ανά τακτά διαστήματα, πραγματοποιώντας αυτοαξιολόγηση ως προς τη γλωσσική και πολιτισμική του ικανότητα, συμπεριλαμβανομένων και των γνώσεων του για τη ΛΟΑΤΚΙ+ θεματολογία (Poirier et. al., 2008: 4). Η εκπαίδευση είναι θεμελιώδους σημασίας, καθώς οι ΛΟΑΤΚΙ+ χρήστες που αντιμετώπισαν τη δυσφορία του προσωπικού παρέκαμψαν τη βιβλιοθήκη, ως πηγή αξιόπιστης πληροφόρησης (Lyttan & Laloo, 2020: 58). Διεθνείς έρευνες επιβεβαιώνουν ότι ΛΟΑΤΚΙ+ χρήστες βίωσαν δυσάρεστες εμπειρίες με βιβλιοθηκονόμους σε ερωτήματα σχετικά με την ταυτότητα φύλου, ενώ προτιμούν τη συνδιαλλαγή με ΛΟΑΤΚΙ+ βιβλιοθηκονόμους που δείχνουν καλύτερη κατανόηση (Matheson et. al., 2020: 37; Siegel et. al., 2020: 124). Μέλη του προσωπικού που ανήκουν στη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα πρέπει να μην υφίστανται διακρίσεις και να προσεγγίζονται με διακριτικότητα, καθώς μπορεί να μην επιθυμούν την κοινοποίηση της έμφυλης ταυτότητάς τους στον χώρο εργασίας (ALA, Gay, Lesbian, Bisexual, and Transgender Round Table: 6). Ο Vincent (2018) τονίζει ότι η εκπαίδευση του προσωπικού είναι επίσης σημαντική για να διασφαλιστεί ότι όλο το προσωπικό είναι κατάλληλα καταρτισμένο για να αντιμετωπίσει ζητήματα, όπως ο τρόπος αντιμετώπισης των διεμφυλικών ατόμων και γενικότερα η αντιμετώπιση της τρανσφοβίας, καθώς και η εξασφάλιση ενός ασφαλούς περιβάλλοντος, αλλά και η εφάμιλλη παροχή υπηρεσιών.

5.3 Υπηρεσία δανεισμού και εξυπηρέτησης χρηστών (reference desk)

Είναι μεταξύ των νομικών και ηθικών υποχρεώσεων της εκάστοτε βιβλιοθήκης να παρέχει πληροφόρηση στη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα (Waxelbaum, 2017: 2). Η ορθά δομημένη υπηρεσία δανεισμού συμβάλλει στην κατάρριψη του στερεοτύπου ότι η βιβλιοθήκη αποτελεί μια υπηρεσία με ετεροτυπικές αξίες που οδηγεί στην περιθωριοποίηση (Lyttan & Laloo, 2020: 56). Σημαντικές παράμετροι είναι η συλλογή δημογραφικών και προσωπικών δεδομένων, η αξιολόγηση της χρησιμότητάς τους και η διατήρηση της ιδιωτικότητας των χρηστών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι αιτήσεις, που πιθανόν να περιέχουν το φύλο,

στις οποίες ενδείκνυται η επιλογή «Άλλο». Στην περίπτωση χρηστών που προχώρησαν σε φυλομετάβαση, η αλλαγή του ονόματος και των συναφών εγγραφών συνιστάται να πραγματοποιείται εξ αποστάσεως, μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και διαδικτυακών υπηρεσιών (Monius, 2018: 48). Κατά την προφορική επικοινωνία με τους χρήστες συστήνεται να αποφεύγεται η προσφώνηση με το φύλο και να τους παρέχεται η δυνατότητα ελέγχου τροποποίησης των προσωπικών στοιχείων στην προσωπική καρτέλα τους (ALA, Gay, Lesbian, Bisexual, and Transgender Round Table: 3). Τέλος, είναι εξαιρετικά χρήσιμη η σύνταξη βιβλιογραφικών οδηγιών και εργαλείων έρευνας με σύνολο ΛΟΑΤΚΙ+ θεμάτων, όπως επίσης και η υποστήριξη της αναζήτησης με ελεγχόμενα λεξιλόγια (Olsson & Pavlon, 2021: 24) που διαφέρουν από τη φυσική γλώσσα. Στη μελέτη του Vincent (2018) επισημαίνει ότι ορισμένες υπηρεσίες δημοσίων βιβλιοθηκών αναθεωρούν τις απαιτήσεις εγγραφής τους, καθιστώντας τη διαδικασία απλούστερη –και λιγότερο παρεμβατική– για τη συμμετοχή των τρανς ατόμων: για παράδειγμα, οι Βιβλιοθήκες του Essex έχουν ανακοινώσει ότι θα κάνουν τη συνδρομή ακόμα ευκολότερη, ώστε τα στοιχεία να αλλάζουν εύκολα και άμεσα. Οι χρήστες έχουν πλέον τη δυνατότητα να επιλέγουν τον τίτλο που προτιμούν. Αυτή η ενημέρωση στα συστήματα των Βιβλιοθηκών του Essex σημαίνει ότι εκτός από το συνηθισμένα προσωνύμια (κύριος, κυρία, δεσποινίς, κ.λπ.), μπορούν να επιλέξουν μεταξύ Per, Mx ή ακόμα και τίποτα (Essex County Council, n.d.).

5.4 Ανάπτυξη συλλογών

Η συλλογή αποτελεί την καρδιά της βιβλιοθήκης. Η προσθήκη νέου υλικού αποτελεί πρόκληση και ως εκ τούτου το προσωπικό πρέπει να διαθέτει το υπόβαθρο για να αποδεχτεί τις μεταβολές. Πριν από οποιαδήποτε προσθήκη, προτείνεται η αξιολόγηση της συλλογής, η παρότρυνση των διδασκόντων να εισηγηθούν υλικό (Blackburn & Farooq, 2020: 12), όπως και ο εμπλουτισμός της συλλογής μέσω δωρεών με ανάλογη θεματολογία (Currier & White, 2019: 9). Ως προς το είδος του υλικού μπορεί να περιέχει μυθιστορήματα, πληροφοριακό και ψυχαγωγικό υλικό, βίντεο κλπ. Διεθνής βιβλιογραφία που άπτεται της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας συγκεντρώνεται σε ετήσια βάση από το ειδικό τμήμα της Αμερικανικής Ένωσης Βιβλιοθηκονόμων (Gay, Lesbian, Bisexual, Transgender Round Table of American Library Association), ενώ υπάρχουν οργανισμοί που επίσης συγκεντρώνουν βραβευμένα βιβλία, όπως το Rainbow Book List, Over the Rainbow Books και Stonewall Book Awards (ALA, Gay, Lesbian, Bisexual, and Transgender Round Table: 5-6). Παράλληλα, εκτός από το βιβλιακό υλικό, η δημιουργία αρχείου προφορικών μαρτυριών, φωτογραφιών και γενικότερα αρχείων ΛΟΑΤΚΙ+ φορέων ή συλλόγων, δίνει τη δυνατότητα εμπύθισης σε πρωτογενείς πηγές.

5.5 Η βιβλιοθήκη ως φυσικός χώρος

Οι χρήστες διακατέχονται από “library anxiety”, λόγω του μεγέθους των συλλογών, όπως και της αδυναμίας αναζήτησης και εντοπισμού του υλικού (Wexelbaum, 2019: 116). Συνεπώς, η βιβλιοθήκη για να αποτελέσει οικείο χώρο για τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, δύναται να χρησιμοποιεί το «Ουράνιο Τόξο» (Rainbow flag) είτε σε μικρά stickers είτε σε σημαίες.

Με τη χρήση ΛΟΑΤΚΙ+ συμβόλων οι βιβλιοθήκες καθιστούν γνώριμη προς το κοινό μια ομάδα περιθωριοποιημένη, ανταποκρινόμενες στη δημοκρατική τους αποστολή που είναι η συμπερίληψη όλων των χρηστών και η αναγνώριση των ίσων δικαιωμάτων τους. Είναι ενδεδειγμένη μέθοδος η προθήκη με αντίστοιχη σήμανση που σηματοδοτεί όχι τη δημιουργία ενός νέου ταξινομικού συστήματος, αλλά τις εξαιρέσεις του κανόνα (Olsson & Pavlov, 2021: 16). Ωστόσο, η ξέχωρη συλλογή μπορεί να έχει επιπτώσεις στη συμπεριφορά των χρηστών, φοβούμενοι τον αποκλεισμό ή αποτρέποντάς τους να δανειστούν, επιθυμώντας να μη γνωστοποιήσουν τις δανειστικές τους συνήθειες. Από την άλλη, η προσθήκη ΛΟΑΤΚΙ+ υλικού εντός της κύριας συλλογής δημιουργεί την αίσθηση στους χρήστες ότι είναι ευπρόσδεκτοι και όχι εξοστρακισμένοι (ALA, Gay, Lesbian, Bisexual, and Transgender Round Table: 6).

Το ζήτημα των λουτρών αποτελεί ένα από τα πιο πολυσυζητημένα θέματα. Λουτρά με έμφυλη ουδετερότητα μετασχηματίζουν με αμεσότητα τη βιβλιοθήκη σε ασφαλή χώρο. Αν και η μετατροπή των λουτρών θεωρείται απλή, αφού χρειάζεται μόνο η αλλαγή της σήμανσης, οι χρήστες πρέπει να προετοιμαστούν κατάλληλα, καθώς μέρος του κοινού δεν είναι εξοικειωμένο. Τα λουτρά με έμφυλη ουδετερότητα πρέπει να προβλέπονται στην ευρύτερη πολιτική της βιβλιοθήκης, για να διασφαλίζεται η συνέχειά τους, ανεξάρτητα από πιθανές διοικητικές μεταβολές (Lytton & Laloo, 2020: 52-53). Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η σχετική διαβούλευση του συμβούλιου στο Brighton & Hove, κατά την οποία διαπιστώθηκε ότι οι τουαλέτες με βάση το φύλο προκάλεσαν υψηλά επίπεδα άγχους στον πληθυσμό των τρανς ατόμων που επισκέπτονταν τον χώρο της βιβλιοθήκης.

5.6 Αρχεία καθιερωμένων όρων

Καθώς η κοινωνία εξελίσσεται, οι θεματικές επικεφαλίδες αναθεωρούνται για να αποδοθούν με ακρίβεια οι νέες συνθήκες (Olsson & Pavlov, 2021: 23). Η Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου έχει προσθέσει από το 2007 τους όρους “Intersex people” και “transgender people”. Απαιτείται συνεχής και περιοδικός έλεγχος των θεματικών επικεφαλίδων, ώστε να αποφεύγονται προσβλητικές αναφορές και οι καταλογογράφοι να συμβαδίζουν με την τρέχουσα ορολογία. Δεν είναι λίγες εκείνες οι βιβλιοθήκες που έχουν προβεί στην αναταξινότηση του υλικού τους, εντάσσοντάς το στην κατηγορία που σχετίζεται με την οικογένεια, τις σχέσεις και την υγεία, ενώ μερικές εξ αυτών έχουν δημιουργήσει τα δικά τους ταξινομικά συστήματα (ALA, Gay, Lesbian, Bisexual, and Transgender Round Table: 6). Στην περίπτωση που μια βιβλιοθήκη χρησιμοποιεί δικό της ελεγχόμενο λεξιλόγιο, που δεν ανανεώνεται αυτόματα, το προσωπικό αναλαμβάνει την προσθήκη νέων όρων ή την απαλοιφή εκείνων που είναι σε αχρηστία (Olsson & Pavlov, 2021; 24). Το κύριο πρόβλημα εντοπίζεται στην περίπτωση ανθρώπων που έχουν προχωρήσει στη φυλομετάβαση και στην καθιέρωση του ονόματός τους στα ελεγχόμενα λεξιλόγια. Η Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου έχει φροντίσει ήδη την ενημέρωση του αρχείου των καθιερωμένων ονομάτων και στην περίπτωση συγγραφέων με αλλαγή φύλου, καθιερώνονται με το νέο τους όνομα, ενώ το “νεκρό” χρησιμοποιείται ως παραλλαγή (Currier & White, 2019:15). Η δημιουργία νέων και συναφών επικεφαλίδων για τη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα διευκολύνει τους χρήστες να εντοπίζουν πληροφορίες σχετικές με τις

ανάγκες τους. Η διεύρυνση αυτών των επίσημων όρων για την επιβεβαίωση της γλώσσας και των ταυτοτήτων εντός της LGBTQ κοινότητας δημιουργεί ευρύτερη αποδοχή για διαφορετικές φυλετικές και σεξουαλικές ταυτότητες.

5.7 Ο ψηφιακός χώρος της βιβλιοθήκης

Εξίσου ζωτικός με τον φυσικό είναι και ο ψηφιακός χώρος των βιβλιοθηκών, δεδομένου ότι η πλειοψηφία διατηρεί ιστότοπους και συμμετέχει ενεργά στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Στρατηγικές συμπερίληψης είναι:

1. Ιδιαίτερη σελίδα στον ιστότοπο για την ύπαρξη ΛΟΑΤΚΙ+ πιστοποίησης.
2. Ιδιαίτερος χώρος στον ιστότοπό για προτάσεις βιβλίων με ΛΟΑΤΚΙ+ θεματολογία και τις νέες προσκτήσεις.
3. Δημιουργία θεματικών πυλών που περιέχουν υπερσυνδέσμους με ΛΟΑΤΚΙ+ ιστότοπους.
4. Πληροφόρηση για ημέρες μνήμης της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας ή πληροφορίες για ΛΟΑΤΚΙ+ συλλογικότητες, αλλά και τη δράση δημόσιων φορέων, όπως δήμων και σχολικών μονάδων (Olsson & Pavlov, 2021: 21).
5. Επιπλέον, παροχή δωρεάν πρόσβασης στο Διαδίκτυο σε ηλεκτρονικές πηγές στους ΛΟΑΤΚΙ+ φοιτητές, ενισχύοντας την ανεξάρτητη έρευνα μακριά από την οικογένεια και τον χώρο εργασίας, συμβάλλοντας έτσι στην ακαδημαϊκή τους επιτυχία (Wexelbaum, 2018: 35).

5.8 Υπηρεσίες ΛΟΑΤΚΙ+ παιδιών και εφήβων

Σύμφωνα με τη μελέτη της Ann Curry (2005), οι σχολικές βιβλιοθήκες συχνά δεν είναι ασφαλείς χώροι για ΛΟΑΤΚΙ+ εφήβους και συχνά αναζητούν τους τίτλους που σχετίζονται με τα ζητήματά τους και τα ερωτήματα ταυτότητάς τους στις δημόσιες βιβλιοθήκες (Curry 2005). Ωστόσο, όπως έδειξε η μελέτη της Curry, δε γνώριζαν όλοι οι βιβλιοθηκονόμοι τη σχετική ορολογία, για παράδειγμα το "gay-straight alliance" -και επομένως δεν ήταν σε θέση να απαντήσουν στις ερωτήσεις που τους έθεσαν οι ερευνητές σχετικά με τις συλλογές LGBTQ. Σύμφωνα, όμως, με τους Carmichael και Greenblatt, όπως αναφέρεται από την Curry (2005), έχει επισημανθεί ότι η βιβλιοθήκη είναι ένα σημαντικό μέρος για τους εφήβους που αναζητούν πληροφορίες λόγω της ανωνυμίας που παρέχεται.

5.9 Προγράμματα και εκδηλώσεις

Η συμμετοχή σε προγράμματα και εκδηλώσεις λειτουργούν βοηθητικά, ώστε τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα να νιώσουν ότι είναι ευπρόσδεκτα. Μερικά παραδείγματα είναι η φιλοξενία ΛΟΑΤΚΙ+ συγγραφέων ή και η προβολή ταινιών με ανάλογο περιεχόμενο. Πριν από τη διοργάνωση εκδηλώσεων, αξιολογείται η ετοιμότητα του κοινού να συμμετάσχει σε τέτοιου είδους εκδηλώσεις (ALA, Gay, Lesbian, Bisexual, and Transgender Round Table: 4). Σύμφωνα με την αναφορά στο Arts Council England του Vincent (2018), οι Βιβλιοθήκες Brighton

& Hove έχουν συνεργαστεί με νέους της κοινότητας ΛΟΑΤΚΙ+. Για παράδειγμα, το 2016 οι Βιβλιοθήκες Brighton & Hove συνεργάστηκαν με τη Photoworks[Η Photoworks είναι η κορυφαία εταιρεία ανάπτυξης του Ηνωμένου Βασιλείου αφιερωμένη στη φωτογραφία [...] Η Photoworks είναι ένας εθνικός οργανισμός χαρτοφυλακίου που υποστηρίζεται από το Arts Council England. Photoworks. About. Brighton: Photoworks, no date, <https://photoworks.org.uk/about-photoworks/#close-no>, accessed 28 August 2022] και το Mass Observation Archive σε ένα φωτογραφικό έργο «Into the Outside» για να δώσουν τη δυνατότητα σε νέους ΛΟΑΤΚΙ+ ηλικίας 13-25 ετών να μοιραστούν τις εμπειρίες τους και πώς τις αντιλαμβάνεται ένας ΛΟΑΤΚΙ+ νέος που ζει στο Brighton & Hove. Μέσω αυτής της ενέργειας, οι νέοι εξάσκησαν ή απέκτησαν δεξιότητες φωτογραφίας και έρευνας, ενώ έμαθαν για τη σημασία των αρχείων με σκοπό την τεκμηρίωση των εμπειριών τους, καθώς επίσης είχαν την ευκαιρία να αποκτήσουν την Arts Award πιστοποίηση. Τα έργα τους παρουσιάστηκαν μέσω διαδικτυακής έκθεσης στο Brighton Pride και στην έκθεση Brighton Photo Biennial της Βιβλιοθήκης Jubilee και τώρα φυλάσσονται στο Mass Observation Archive (Vincent, 2018).

5. 10 Ιδιωτικότητα

Η ιδιωτικότητα αποτελεί μια από τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι βιβλιοθήκες μετά την εφαρμογή των νόμου περί προστασίας προσωπικών δεδομένων (4624/2019) σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Ειδικότερα, τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα είναι επιφυλακτικά για το πώς, πότε και σε ποιον θα γνωστοποιήσουν την ταυτότητα φύλου τους. Από τη βιβλιογραφία διαφαίνεται ότι είναι σημαντικό κυρίως για τους ΛΟΑΤΚΙ+ νέους να διατηρείται η ιδιωτικότητα ως προς τις πληροφοριακές τους προτιμήσεις. Ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δίνεται στο τμήμα εξυπηρέτησης χρηστών, όπου υπάρχει διαπροσωπική και άμεση επαφή χρήστη-βιβλιοθηκονόμου (Walker & Bates, 2015; 270). Προκειμένου να διαφυλαχθεί η ιδιωτικότητα των συναλλαγών και η ανωνυμία χρησιμοποιείται το σύστημα αυτόματου δανεισμού (self-check out and return) (Matheson et. al., 2020: 37; ALA, Gay, Lesbian, Bisexual, and Transgender Round Table: 3). Αρκετές βιβλιοθήκες μάλιστα δεν διατηρούν μακροπρόθεσμα τα αρχεία δανεισμού, εφαρμόζουν πολιτική απορρήτου ως προς την αναζήτηση ή παρέχουν συμβουλευτική υποστήριξη ως προς τις πληροφοριακές ανάγκες σε προσωπικό επίπεδο. Τέλος, πρέπει να λαμβάνεται μέριμνα για την ιδιωτικότητα σε διαδραστικές υπηρεσίες του Ιστού 2.0, όπως τα blogs-wikis, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, η επισημείωση (tagging), αλλά και σε προσωποποιημένες ηλεκτρονικές υπηρεσίες, στο instant messaging και στην υπηρεσία «ρώτα τον βιβλιοθηκονόμο», καθώς στις περισσότερες εξ αυτών χρησιμοποιούνται προσωπικοί λογαριασμοί, κωδικοί, ενώ στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης διαφαίνονται ιδεολογικές, θρησκευτικές αντιλήψεις και η έμφυλη ταυτότητα (Lyttan & Laloo, 2020: 57-58; Matheson et. al., 2020: 37).

Ακούσια οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες δημιούργησαν τον «τρίτο χώρο» που εκλαμβάνεται ως ασφαλής μέσα από τα προγράμματα πληροφοριακού γραμματισμού, τα προγράμματα κοινωνικών υπηρεσιών και τις ομάδες ανάγνωσης, αλλά και με το σύνολο πολιτικών που εξασφαλίζουν την ασφάλεια των έμψυχων και άψυχων πόρων τους. Ωστόσο, οι βιβλιοθήκες

δεν αυτοπροσδιορίζονται ως ασφαλείς χώροι, αν και ιστορικά αποτέλεσαν τον ασφαλή χώρο για ανθρώπους, ιδέες και συλλογές (Wexelbaum, 2016: 5-16). Ως «ασφαλής χώρος» ορίζεται η τοποθεσία ψηφιακή ή φυσική, όπου ομάδες ή άτομα νιώθουν προστατευμένα από τα κοινωνικά στερεότυπα και τον αποκλεισμό (Moorefield-Lang & Kitzie, 2018: 47-48). Με συνειδητές αποφάσεις και πράξεις, προωθείται η ισότητα, η δικαιοσύνη, αποτρέποντας τη βία και δίνοντας δυνατότητα έκφρασης της ατομικής ταυτότητας (Butler, 2020: 2).

6. Αποτελέσματα έρευνας

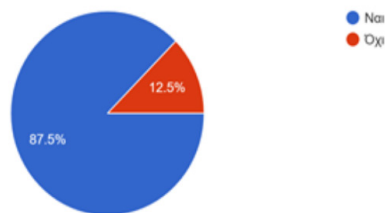
6.1 Η οπτική γωνία των ΛΟΑΤΚΙ+ χρηστών

Για να σχηματίσουμε μια εικόνα της εμπειρίας των μελών της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας με τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, χρησιμοποιήσαμε ένα σύντομο και στοχευμένο ερωτηματολόγιο.

Στο δείγμα μας, το 71,9% ήταν γυναίκες, το 21,9% ήταν άνδρες, ενώ το 6,3% δεν προσδιορίζεται από αυτά τα δύο φύλα. Το μεγαλύτερο μέρος των ατόμων που απάντησαν ανήκει στην ηλικιακή ομάδα των 36-45 ετών και ακολουθούν σχεδόν ισόποσα, οι ηλικίες 26-35 και 46-55. Περισσότεροι των μισών ερωτηθέντων είναι απόφοιτοι ΑΕΙ – ΤΕΙ κι ένα μικρό ποσοστό κάτοχοι διδακτορικού, ενώ το υπόλοιπο ποσοστό μοιράζεται ισόποσα σε αποφοίτους λυκείου και κατόχους μεταπτυχιακού διπλώματος.

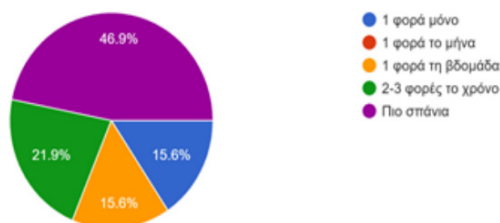
Το παραπάνω δείγμα, στο μεγαλύτερο ποσοστό του (87,5%), έχει επισκεφθεί και κάνει χρήση κάποιας ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης, κάτι το οποίο είναι ένα θετικό στοιχείο, αν και η συχνότητα κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα, με ένα μικρό ποσοστό μόνο της τάξης του 15,6% να κάνει εβδομαδιαία χρήση αυτής.

Έχετε επισκεφθεί Ακαδημαϊκή Βιβλιοθήκη;
32 responses

Γράφημα 1

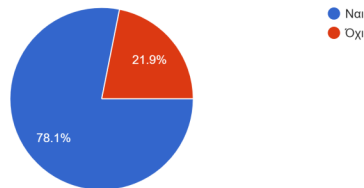
Αν ναι, τι συχνότητας είναι οι επισκέψεις σας;
32 responses

Γράφημα 2

Ωστόσο, για να κρίνουμε κατά πόσο είναι και ωφέλιμη η επίσκεψη θα πρέπει να εξετάσουμε το αν η ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη τελικά κάλυψε το σκοπό για τον οποίο την επισκέφθηκε ο χρήστης. Οι χρήστες απάντησαν ότι η βιβλιοθήκη κάλυψε κατά 78,1% τον σκοπό της επίσκεψής τους, αφήνοντας έτσι ένα ποσοστό 21,9% που δεν μπόρεσε να εξυπηρετηθεί. Ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό των μελών της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας εν τέλει κάλυψε τον σκοπό του, με τη βιβλιοθήκη να βοηθάει στις πληροφοριακές ανάγκες του, ο θεμιτός τελικός στόχος είναι να καλύπτεται πλήρως κάθε χρήστης της βιβλιοθήκης.

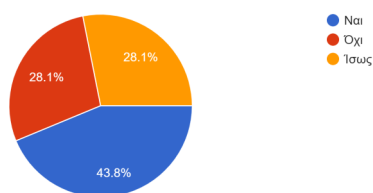
Η Βιβλιοθήκη κάλυψε το σκοπό της επίσκεψης σας;
32 responses

Γράφημα 3

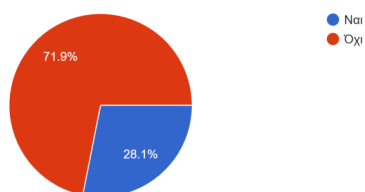
Ένα σημαντικό σημείο που θεωρήσαμε ότι πρέπει να εξεταστεί και να απαντηθεί είναι κατά πόσο ένας χρήστης που ανήκει στη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα θεωρεί την ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη σαν ένα ασφαλές χώρο που μπορεί να εκφράσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και τις πληροφοριακές του ανάγκες. Δυστυχώς, τα αποτελέσματα σε αυτήν την ερώτηση δεν είναι καθόλου θετικά, αφού μόλις το 43,8% των ερωτηθέντων μελών της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας απάντησε ότι νιώθει άνεση και ασφάλεια, ώστε να απευθυνθεί στην ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη για την κάλυψη των πληροφορικών του αναγκών. Το υπόλοιπο 56,2% διχάστηκε ανάμεσα στο όχι και το ίσως. Είναι προφανές ότι χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση το σημείο αυτό, καθώς η βιβλιοθήκη στον πρωταρχικό της ρόλο είναι ένας χώρος ανοιχτός και δεκτικός σε όλο το κοινό. Η προβληματική που δημιουργείται έγκειται στο ότι, αν ο χρήστης δεν εμπιστεύεται τη βιβλιοθήκη, τότε δεν απευθύνεται σε αυτήν, και επομένως την καταργεί στην πράξη. Σε συνέπεια αυτού, και όπως είναι αναμενόμενο, οι χρήστες μη θεωρώντας τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες ένα χώρο ασφαλές και δεκτικό στις ανάγκες τους ως μέλη της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, δεν προχώρησαν στην αναζήτηση υλικού σχετικό με θέματα που αφορούν άμεσα την κοινότητα είτε αυτό αφορά συγγραφείς είτε θεματολογία. Ένα αρχικό αίτιο, που είναι όμως ταυτόχρονα και συνέπεια του παραπάνω, είναι ότι τα μέλη της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, δυστυχώς δε θεωρούν την ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη έναν αξιόπιστο φορέα για την πληροφόρησή τους σε ό,τι αφορά την κοινότητα.

Νιώθετε άνεση και ασφάλεια, ώστε να απευθυνθείτε στην Ακαδημαϊκή Βιβλιοθήκη για την κάλυψη των πληροφοριακών αναγκών σας, ως μέλος της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας;
32 responses

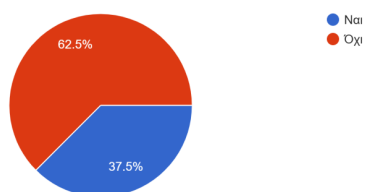
Γράφημα 4

Στις επισκέψεις σας στη Βιβλιοθήκη έχετε αναζητήσει υλικό σχετικό με θέματα που αφορούν άμεσα τη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα (θεματολογία, συγγραφείς, κτλ);
32 responses

Γράφημα 5

Θεωρείτε την Ακαδημαϊκή Βιβλιοθήκη ένα αξιοπιστο φορέα για την πληροφόρησή σας, σε ό,τι αφορά την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα;
32 responses

Γράφημα 6

Κλείνοντας, τα μέλη της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, στην ερώτηση αν θεωρούν ότι οι βιβλιοθήκες εν γένει στην Ελλάδα μπορούν να συμβάλουν στην κατοχύρωση των δικαιωμάτων της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας και να συμβάλουν στην πληροφόρηση με σκοπό τη συμπερίληψη, απάντησαν με ένα πραγματικά πολύ μεγάλο ποσοστό της τάξης του 75% θετικά, ενώ αρκετοί έκριναν ότι θα πρέπει να γίνει ενημέρωση της βιβλιογραφίας, αλλά και των επαγγελματιών του χώρου. Βλέπουμε ότι η ίδια η κοινότητα εκφράζει μια ανάγκη για συμπερίληψη, ενώ δεν γίνεται κανείς να αγνοήσει το κενό που διαφαίνεται στην ίδια τη διαδικασία της πληροφόρησης.

Θεωρείτε ότι οι βιβλιοθήκες εν γένει στην Ελλάδα, μπορούν να συμβάλουν στην κατοχύρωση των δικαιωμάτων της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας και ν... στην πληροφόρηση με σκοπό την συμπερίληψη;
32 responses

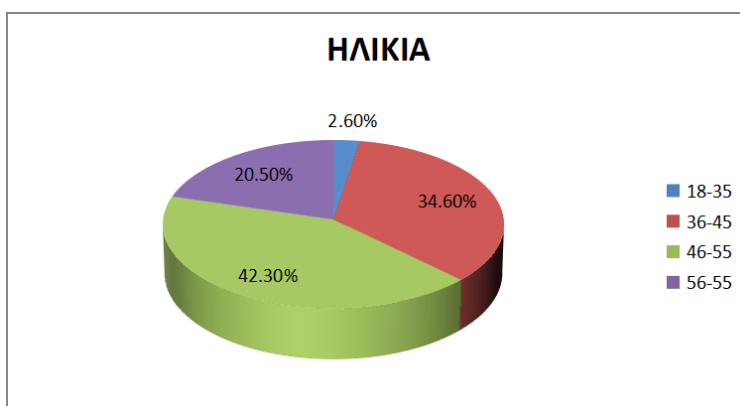

Γράφημα 7

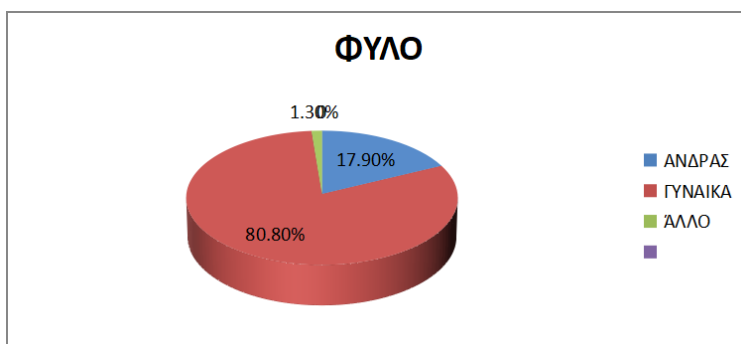
Συνοψίζοντας, αν εξετάσει κανείς τα στατιστικά που έχουν δημιουργηθεί, ολιστικά, εύκολα μπορεί να συμπεράνει ότι τα μέλη της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας χρησιμοποιούν τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, ωστόσο δεν τις εμπιστεύονται σα μέσο πληροφόρησης για ό,τι αφορά την κοινότητα. Το γεγονός αυτό, όσο απαισιόδοξο κι αν είναι αρχικά, αφήνει περιθώρια βελτίωσης, καθώς η βιβλιοθήκη αναγνωρίζεται ως φορέας γενικής πληροφόρησης, που δεν καλύπτει συγκεκριμένες ανάγκες μιας κοινότητας που ενδεχομένως να έχει μπει εν αγνοία της βιβλιοθήκης στο περιθώριο.

6.2 Η οπτική γωνία των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκονόμων

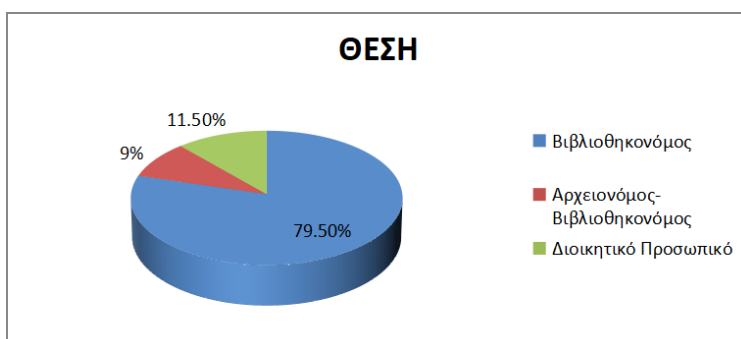
Στην δεύτερη έρευνα που διεξήχθη έρευνα για την αντιμετώπιση των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες από τους εργαζομένους σε αυτές καταγράφηκαν συνολικά 78 απαντήσεις. Η ηλικία των συμμετεχόντων/ουσών κυμαινόταν από τα 18 έως τα 65 έτη. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων ανήκαν στις ηλικίες 46-55 (42,3%). Όσον αφορά στο φύλο των ερωτηθέντων το 80,8% ήταν γυναίκες, το 17,9% άνδρες και το 1,3% δήλωσαν ως απάντηση Άλλο. Αναφορικά με τη θέση που κατέχουν στη Βιβλιοθήκη το 79,5% εργάζονται ως βιβλιοθηκονόμοι, το 11,5% ως διοικητικό προσωπικό και το 9% ως αρχειονόμοι-βιβλιοθηκονόμοι. Σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο το 56,40% κατείχε μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών, το 37,20% ήταν απόφοιτοι ΑΕΙ-ΑΤΕΙ, το 3,8% έχουν εκπονήσει διδακτορική διατριβή, ενώ το 2,6% ήταν απόφοιτοι λυκείου.

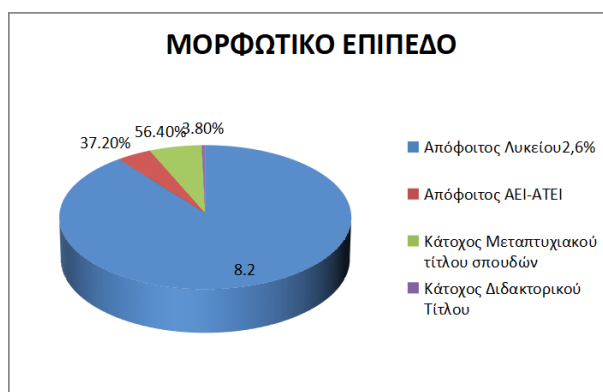
Γράφημα 8

Γράφημα 9

Γράφημα 10

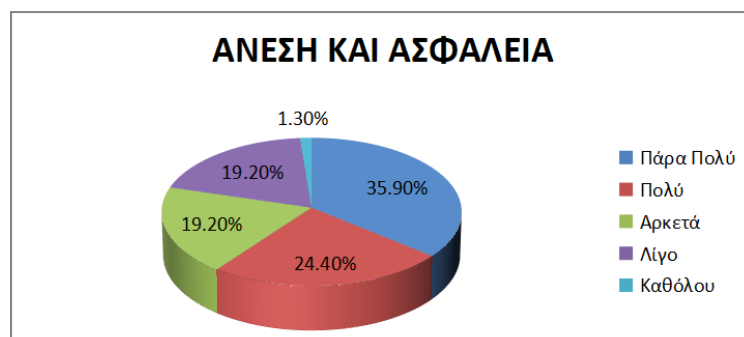
Γράφημα 11

Το 79,5% απάντησε πως ο κανονισμός της Βιβλιοθήκης στην οποία εργάζονται κατοχυρώνει τη συμπερίληψη, ενθαρρύνοντας με αυτόν τον τρόπο την παροχή πληροφοριών, ανεξαρτήτως θρησκείας, ταυτότητας, φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού, εθνικότητας και κοινωνικής τάξης, ενώ μόλις το 20,5% απάντησε αρνητικά. Αναφορικά με το αν νιώθουν άνεση και ασφάλεια στην κάλυψη των πληροφοριακών αναγκών των μελών της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας το 35,9% απάντησε πάρα πολύ, το 24,4% πολύ, το 19,2% αρκετά, ενώ λίγο

απάντησε το 19,2% και καθόλου το 1,3%.

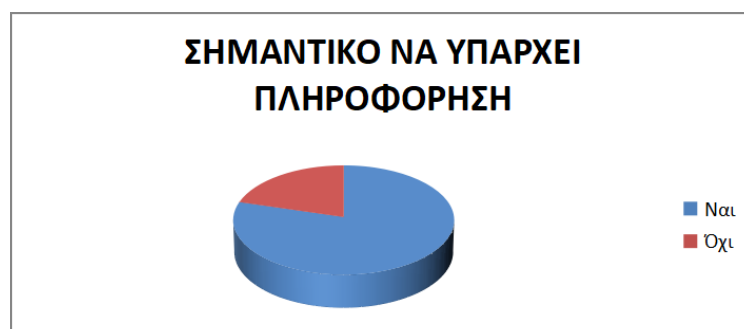

Γράφημα 12

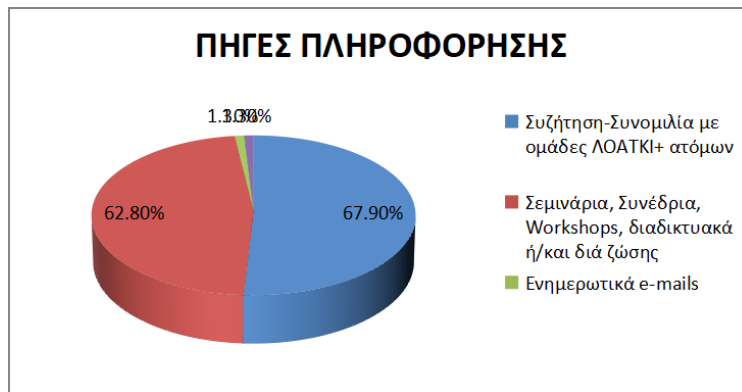

Γράφημα 13

Το 70,5% θεώρησε σημαντικό να υπάρχει πληροφόρηση / ενημέρωση / επιμόρφωση των βιβλιοθηκονόμων για την εξυπηρέτηση των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, σε αντίθεση με το 29,5% που απάντησε πως δεν το θεωρεί σημαντικό. Το ποσοστό εκείνων που απάντησαν καταφατικά θεώρησαν ότι βασικότερη πηγή πληροφόρησης θα αποτελούσε η συζήτηση-συνομιλία με ομάδες ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων (67,9%), ενώ τα σεμινάρια, τα συνέδρια, τα workshops, διαδικτυακά ή/και διά ζώσης, συγκέντρωσαν το 62,8% των απαντήσεων. Το 1,3% θεώρησε πως στην πληροφόρηση / ενημέρωση / επιμόρφωση των βιβλιοθηκονόμων μπορούν να συμβάλουν τα ενημερωτικά e-mails για τις εξελίξεις στο χώρο και το 1,3% συνδυαστικά όλες οι παραπάνω μέθοδοι.

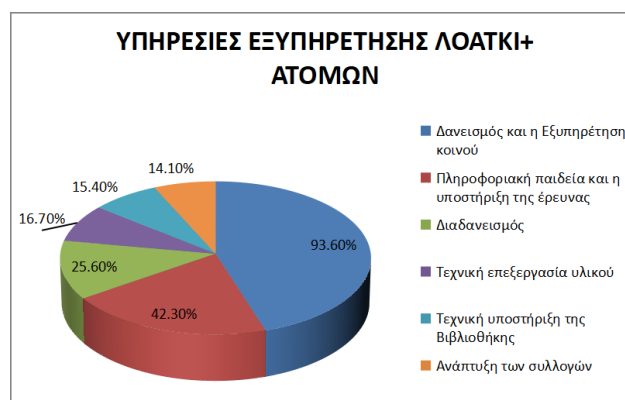

Γράφημα 14

Γράφημα 15

Αναφορικά με το ποια από τις παρακάτω υπηρεσίες κλήθηκαν να ολοκληρώσουν, ώστε να εξυπηρετήσουν ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα κατά τη διάρκεια του εργασιακού τους βίου, ο δανεισμός και η εξυπηρέτηση κοινού συγκέντρωσε το 93,6% των απαντήσεων. Άλλες υπηρεσίες που κλήθηκαν να ολοκληρώσουν ήταν η πληροφοριακή παιδεία και η υποστήριξη της έρευνας (42,3%), ο διαδανεισμός (25,6%), η τεχνική επεξεργασία υλικού (16,7%), η τεχνική υποστήριξη της βιβλιοθήκης (15,4%) και η ανάπτυξη των συλλογών (14,1%).

Γράφημα 16

Ο παρακάτω πίνακας απεικονίζει την εξοικείωση των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκονόμων με όρους που σχετίζονται με τη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα. Οι όροι που παρουσιάζουν τα υψηλότερα ποσοστά εξοικείωσης είναι η ταυτότητα φύλου, καθώς πάρα πολύ εξοικειωμένο δήλωσε το 41,53%, πολύ το 19,24%, αρκετά το 16,20% και λίγο το 2,3%, ενώ η απάντηση καθόλου δεν επιλέχθηκε. Επίσης, με τον όρο ομοφοβία φαίνεται να είναι πολύ γνώριμοι οι ακαδημαϊκοί βιβλιοθηκονόμοι, αφού πάρα πολύ εξοικειωμένο είναι το 40,51%, πολύ το 18,23%, αρκετά το 13,17%, λίγο το 5,6% και μόλις το 2,3% καθόλου. Στα ίδια περίπου ποσοστά κυμάνθηκε και ο όρος bisexual, με το 41,53% να δηλώνει πάρα πολύ εξοικειωμένο, πολύ το 16,20%,

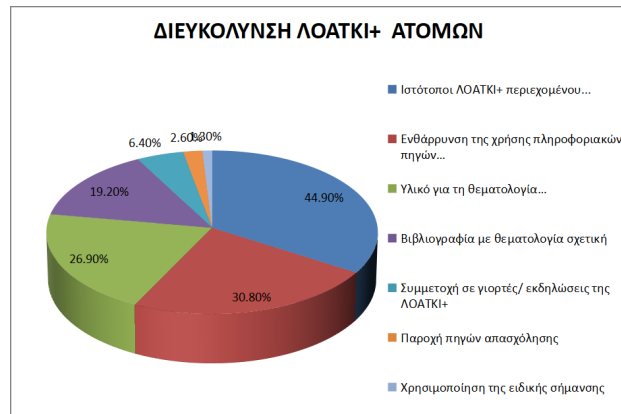
αρκετά το 14,18%, λίγο το 5,6% και καθόλου το 2,3%. Μέτρια ποσοστά σημείωσε ο όρος κοινωνικό φύλο με το 34,44% να πιστεύει ότι είναι πάρα πολύ εξοικειωμένο, πολύ το 18,23%, αρκετά το 10,13%, λίγο το 8,10% και καθόλου το 8,10%. Δημοφιλέστεροι όροι αναδείχθηκαν η ομοφυλοφιλία με το 48,62% να απαντά πάρα πολύ εξοικειωμένο, το 17,22% πολύ, το 12,15% αρκετά και λίγο το 1,1% και ο σεξουαλικός προσανατολισμός, καθώς πάρα πολύ εξοικειωμένο εμφανίζεται το 48,57%, πολύ το 19,23%, αρκετά το 8,9%, λίγο το 8,10% και καθόλου το 1,1%. Όροι σχετικά νεότεροι ξενίζουν περισσότερο τους επαγγελματίες με τον όρο cisgender να έρχεται τελευταίο στις απαντήσεις, καθώς πάρα πολύ εξοικειωμένο εκφράζει το 13,17%, πολύ το 10,13%, αρκετά το 11,14%, λίγο το 16,20% και καθόλου το 28,36%. Λίγο καλύτερα ποσοστά σημειώνει ο όρος queer, δεδομένου ότι πάρα πολύ εξοικειωμένο δηλώνει το 19,24%, πολύ το 16,21%, αρκετά το 13,17%, λίγο το 12,15% και καθόλου το 18,23%. Τέλος, ικανοποιητικά ποσοστά εμφανίζεται ο όρος μη δυαδικό φύλο με το 21,27% να είναι πάρα πολύ εξοικειωμένο, πολύ το 14,18%, αρκετά το 19,24%, λίγο το 7,9% και καθόλου το 17,22%.

Πίνακας 1: Εξοικείωση των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκονόμων με τη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα

	ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ (%)	ΠΟΛΥ (%)	ΑΡΚΕΤΑ (%)	ΛΙΓΟ (%)	ΚΑΘΟΛΟΥ (%)
ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΦΥΛΟΥ	41,53%	19,24%	16,2%	2,3%	
ΟΜΟΦΟΒΙΑ	40,51%	18,3%	13,17%	5,6%	2,3%
QUEER	19,24%	16,21%	13,7%	12,15%	18,23%
BISEXUAL	41,53%	16,2%	14,8%	5,6%	2,3%
CISCENDER	13,17%,	10,13%	11,14%	16,20%	28,36%.
ΟΜΟΦΥΛΟΦΥΛΙΑ	48,62%,	17,22%	12,15%	1,1%.	
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΦΥΛΟ	34,44%	18,23%	10,13%	8,10%	8,10%.
ΜΗ ΔΥΑΔΙΚΟ ΦΥΛΟ	21,27%	14,18%	19,24%	7,9%	17,22%
ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ	48,57%	19,23%	8,9%	8,10%	1,1%

Ένα εξίσου σημαντικό ερώτημα που τέθηκε ήταν ποιες επιλογές χρησιμοποιεί η Βιβλιοθήκη για να διευκολύνει τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα. Σχετικά με το αν οι ιστότοποι ΛΟΑΤΚΙ+ περιεχομένου είναι προσβάσιμοι από τον ηλεκτρονικό εξοπλισμό της Βιβλιοθήκης, θετικά απάντησε το 44,9%, για την ενθάρρυνση της χρήσης πληροφοριακών πηγών που προβάλλουν διαφορετικού τύπου οικογένειες το 30,8%, για το αν στη συλλογή υπάρχει υλικό για τη θεματολογία και την ιστορία της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας και αν χρησιμοποιούν ΛΟΑΤΚΙ+ υλικό σε εκδηλώσεις/ημερίδες που διοργανώνουν το 26,9%, για το αν παρέχεται βιβλιογραφία με θεματολογία σχετική με τη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα το 19,2%, για τη συμμετοχή σε γιορτές/εκδηλώσεις της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, όπως ο Μήνας Υπερηφάνειας (Pride Month) το 6,4%, για την παροχή πηγών απασχόλησης για ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα το 2,6%, για την χρησιμοποίηση της ειδικής σήμανσης της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας στη συλλογή τους το 1,3%, ενώ το ποσοστό για την παροχή ενημερωτικών φυλλαδίων από ΛΟΑΤΚΙ+ συλλόγους και οργανισμούς και το αν

υπάρχει σημείο συνάντησης ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων κανείς δεν απάντησε θετικά.

Γράφημα 17

Όσον αφορά στις πληροφοριακές πηγές που θα χρησιμοποιούσαν για την εξυπηρέτηση των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, ηλεκτρονικές πηγές απάντησε το 92,3%, έντυπα βιβλία και περιοδικά το 74,4%, θεματικές πύλες και βάσεις δεδομένων το 70,5%, ενώ επικοινωνία με ΛΟΑΤΚΙ+ συλλογικότητες το 43,6%.

Γράφημα 18

Στην ερώτηση σχετικά με το ποιες υπηρεσίες πρέπει να βελτιωθούν για την καλύτερη εξυπηρέτηση των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, η ανάπτυξη συλλογών συγκέντρωσε το 73,1%, η πληροφοριακή παιδεία και η υποστήριξη της έρευνας το 69,2%, ο δανεισμός και η εξυπηρέτηση του κοινού το 33,3%, ο διαδανεισμός το 21,8% και η τεχνική επεξεργασία του υλικού το 19,2%.

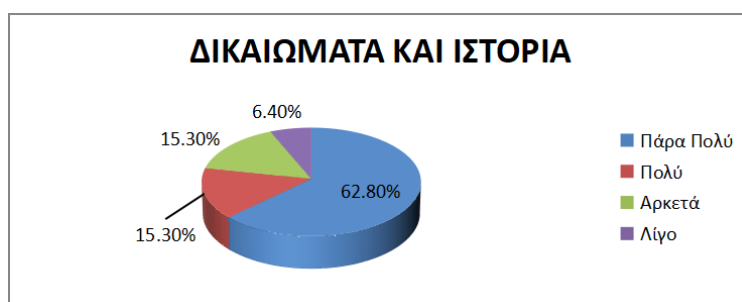
Γράφημα 19

Η επόμενη ερώτηση αφορούσε στη διατήρηση των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων, στην οποία θετικά απάντησε το 88,5% και αρνητικά το 11,5%.

Γράφημα 20

Οι επόμενες ερωτήσεις αφορούσαν υπηρεσίες με τις οποίες θα αισθανόταν περισσότερο ή λιγότεροι άνετα οι ακαδημαϊκοί βιβλιοθηκονόμοι να παρέχουν αναφορικά με την εξυπηρέτηση του κοινού. Με την παροχή πηγών (βιβλία, περιοδικά, εφημερίδες, ιστότοποι) σε φοιτητές ως προς τα δικαιώματα και την ιστορία των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων πάρα πολύ άνετα αισθάνεται το 62,8%, πολύ το 15,3%, αρκετά το 15,3% και λίγο το 6,4%.

Γράφημα 21

Στην παροχή νομικών, αλλά και ιατρικών πληροφοριών (ορμονοθεραπεία, αλλαγή ονόματος, εύρεση εργασίας) σε ανθρώπους που επιθυμούν τη φυλομετάβαση πάρα πολύ άνετα αισθάνεται το 34,6%, πολύ το 8,9%, αρκετά το 16,6%, λίγο το 20,5% και καθόλου το 19,2%.

Γράφημα 22

Στην παροχή πληροφοριών σε γονείς, σχετικά με ζητήματα σεξουαλικής αγωγής και προσανατολισμού πάρα πολύ άνετα αισθάνεται το 35,8%, πολύ το 12,8%, αρκετά το 19,2%, λίγο το 15,3% και καθόλου το 16,6%.

Γράφημα 23

Στην παροχή νομικών πληροφοριών σε ομόφυλο ζευγάρι ως προς την τεκνοθεσία πάρα πολύ άνετα αισθάνεται το 30,7%, πολύ το 17,9%, αρκετά το 12,8%, λίγο το 12,8% και καθόλου το 25,6%.

Γράφημα 24

Στην παροχή πληροφοριών στην εκπαιδευτική κοινότητα της δευτεροβάθμιας ή πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για τη συμπερίληψη των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στο σχολείο πάρα πολύ άνετα αισθάνεται το 34,6%, πολύ το 20,5%, αρκετά το 17,9%, λίγο το 12,8% και καθόλου το 14,1%.

Γράφημα 25

Τέλος, στην παροχή πληροφοριών ως προς τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα και το ασφαλέστερο σεξ στη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα πάρα πολύ άνετα αισθάνεται το 35,8%, πολύ το 17,9%, αρκετά το 14,1%, λίγο το 16,6% και καθόλου το 15,3%.

Γράφημα 26

Ως προς την ερώτηση με ποιες από δραστηριότητες θα αισθάνονταν περισσότερο ή λιγότερο άνετα ο ακαδημαϊκός βιβλιοθηκονόμος ως προς την ανάπτυξη της συλλογής έχουμε τα εξής δεδομένα: Στο να προτείνουν υλικό στη Βιβλιοθήκη με θεματολογία τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα του φύλου και τη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα πάρα πολύ άνετα αισθάνεται το 44,8%, πολύ το 19,2%, αρκετά το 21,7%, λίγο το 10,2% και καθόλου το 3,8%.

Γράφημα 27

Γράφημα 28

Στην τελευταία ερώτηση που αφορούσε στο αν θεωρούν ότι οι βιβλιοθήκες εν γένει στην Ελλάδα μπορούν να συμβάλουν στην κατοχύρωση των δικαιωμάτων της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, θετικά απάντησε το 82,1% και αρνητικά το 17,9%.

Γράφημα 29

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των εργαζομένων στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, ο κανονισμός των βιβλιοθηκών κατοχυρώνει τη συμπερίληψη, ενθαρρύνοντας την παροχή πληροφοριών ανεξαρτήτως θρησκείας, ταυτότητας, φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού, εθνικότητας και κοινωνικής τάξης, γεγονός που αποδεικνύει ότι οι κανονισμοί των

βιβλιοθηκών έχουν εκσυγχρονιστεί, ώστε να ανταποκρίνονται στις νέες ανάγκες και στις νέες ομάδες χρηστών που απευθύνονται σε αυτές. Επίσης, ικανοποιητικό είναι το ποσοστό εκείνων που αισθάνονται άνετα στην κάλυψη των πληροφοριακών αναγκών της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, καθώς ξεπερνά το 60%. Από την άλλη, το 20% δεν αισθάνεται την ίδια άνεση, γεγονός που οδηγεί στη διαπίστωση ότι υπάρχουν ακόμα αρκετά στερεότυπα στο χώρο των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών που θα πρέπει να ξεπεραστούν, καθώς και ότι υπάρχει ανάγκη μεγαλύτερης ενημέρωσης των βιβλιοθηκονόμων.

Άλλωστε, αυτό αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι ποσοστό άνω του 70% θεωρεί ιδιαίτερα σημαντική την ενημέρωση, την πληροφόρηση και την επιμόρφωση για την εξυπηρέτηση της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας μέσω των συζητήσεων, των σεμιναρίων, των συνεδρίων ή των workshops. Όλοι, εξάλλου, έχουν κληθεί να παράσχουν υπηρεσίες σε ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, κυρίως, μάλιστα, αυτές που αφορούν στο δανεισμό και την εξυπηρέτησή τους και δευτερευόντως αυτές που σχετίζονται με την πληροφοριακή παιδεία, την υποστήριξη της έρευνας, τον διαδανεισμό κ.λ.π.

Όσον αφορά στην εξοικείωση των εργαζομένων στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες με όρους που σχετίζονται με τη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, διαπιστώνουμε πως εξοικείωση υπάρχει με όρους που έχουν καθιερωθεί εδώ και αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα, όπως ταυτότητα φύλου, ομοφοβία, bisexual, ομοφυλοφιλία και σεξουαλικός προσανατολισμός. Όσον αφορά, όμως, νεοεισαχθέντες όρους στην Ελλάδα, όπως queer, cisgender και μη δυαδικό φύλο βλέπουμε ότι η εξοικείωση είναι πολύ μικρή έως και ελάχιστη.

Παρόλο που, σύμφωνα με τις απαντήσεις ο κανονισμός των βιβλιοθηκών καλύπτει τις ανάγκες της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, βλέπουμε πως κάτω από το 50% των ερωτηθέντων απάντησε θετικά στο ερώτημα που αφορούσε στην προσβασιμότητα σε ιστοτόπους ΛΟΑΤΚΙ+ περιεχομένου, στην ενθάρρυνση χρήσης πηγών που προβάλλουν διαφορετικού τύπου οικογένειες, στην ύπαρξη υλικού για την ιστορία της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας και στην χρήση αυτού του υλικού σε εκδηλώσεις που διεξάγονται στο χώρο των βιβλιοθηκών. Ελάχιστο είναι το ποσοστό εκείνων που απάντησαν πως παρέχεται βιβλιογραφία σχετική με τη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα και συμμετοχή της βιβλιοθήκης σε εκδηλώσεις της, ενώ η χρησιμοποίηση ειδικής σήμανσης, η παροχή ενημερωτικών φυλλαδίων και η ύπαρξη σημείων συνάντησης ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων είναι ανύπαρκτη.

Αυτό συνεπάγεται τη μη ουσιαστική αποδοχή των ατόμων αυτών και των ιδιαίτερων αναγκών τους στην πληροφόρηση, όπως και την έλλειψη ενημέρωσης των υπόλοιπων χρηστών, ώστε να δημιουργηθεί ένα κλίμα ασφάλειας, κατανόησης και σεβασμού. Σαφώς, οι κανονισμοί σε αυτό το σημείο οφείλουν να είναι πιο αυστηροί και ενδεχομένως να είναι αναγκαία η αναθεώρησή τους, ώστε να διασφαλιστεί η τήρηση όλων των παραπάνω.

Πάντως, διαπιστώνουμε θέληση των εργαζομένων να χρησιμοποιήσουν όλο το εύρος των πληροφοριακών πηγών που έχουν στη διάθεσή τους για την εξυπηρέτηση των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, ενώ οι περισσότεροι συμφωνούν πως για την καλύτερη εξυπηρέτησή τους θα πρέπει οπωσδήποτε να βελτιωθεί το περιεχόμενο των συλλογών και η πληροφοριακή παιδεία, όπως

και ο δανεισμός, η εξυπηρέτηση των ατόμων αυτών και ο διαδανεισμός.

Σημαντικό είναι ότι με βάση τις απαντήσεις υπάρχει διατήρηση των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων των χρηστών και οι περισσότεροι εργαζόμενοι αισθάνονται άνετα στην παροχή πηγών για την ιστορία της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας. Αντίθετα, παρατηρείται ένας δισταγμός στην παροχή νομικών και ιατρικών πληροφοριών σε όσους επιθυμούν τη φυλομετάβαση, στην παροχή πληροφοριών στους γονείς και στην παροχή πληροφοριών που αφορούν στην τεκνοθεσία. Άνεση διαπιστώνεται στην παροχή στην εκπαιδευτική κοινότητα πληροφοριών για τη συμπερίληψη των ατόμων αυτών στο σχολείο και στην παροχή πληροφοριών για τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα και για τις προφυλάξεις στο σεξ. Τέλος, υπάρχει μια άνεση ως προς το να προτείνουν υλικό που σχετίζεται με τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου και τη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, λαμβάνοντας υπόψιν τις ανάγκες και τα αιτήματα των χρηστών.

Η παραδοχή από το σύνολο των ερωτηθέντων ότι οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες μπορούν να συμβάλουν στην κατοχύρωση των δικαιωμάτων της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας είναι ιδιαίτερα σημαντική για την περαιτέρω ενεργοποίηση των εργαζομένων, ώστε να χρησιμοποιήσουν όλα τα εργαλεία που έχουν στη διάθεσή τους για την πλήρη επίτευξή τους. Σαφώς, χρειάζεται μεγαλύτερη εξοικείωσή τους με τις πληροφοριακές ανάγκες των ατόμων της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας και ύπαρξη περισσότερων πηγών πληροφόρησης που να καλύπτουν τις ανάγκες αυτές. Ενώ ένα μεγάλο ποσοστό των εργαζομένων φαίνεται να μη διακατέχεται από κάποιο είδος προκατάληψης απέναντι στα άτομα αυτά, εντούτοις εντοπίζουμε μια άλλη ομάδα, η οποία δεν αισθάνεται άνεση και ασφάλεια στην εξυπηρέτησή τους και δεν είναι ενημερωμένη για τις ανάγκες τους. Αυτό σημαίνει πως πρέπει να υπάρξει μεγαλύτερη ενημέρωση και πληροφόρηση, ώστε να αρθεί κάθε εμπόδιο που εμποδίζει την πρόσβαση των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στη γνώση.

Βιβλιογραφία

- American Library Association. (2020). Core Values of Librarianship. Advocacy, Legislation & Issues. Retrieved August 29, 2022, from <https://www.ala.org/advocacy/intfreedom/corevalues>.
- American Library Association. (2020b). The Freedom to Read Statement. Advocacy, Legislation & Issues. Retrieved August 29, 2022, from <https://www.ala.org/advocacy/intfreedom/freedomreadstatement>.
- Butler, A. (2020). Creating safer spaces for LGTB youth. Advocates for youth.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison K. (2015). Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Creswell J.W. & Plano Clark V.L. (2010). Designing and Conducting Mixed Methods Research. 2nd Edition. London: Sage Publication, Inc.
- Curry, Ann. (2005). If I Ask, Will They Answer? Evaluating Public Library Reference Service to Gay and Lesbian Youth. Reference & User Services Quarterly - REF USER SERV Q. 45. 65-75.
- Dali, K. & Caidi, N. (2017). Diversity by design. Library Quarterly, 87(2), 88-98.
- "Diversity Standards: Cultural Competency for Academic Libraries (2012)", American Library Association, May 4, 2012. Retrieved September 6, 2022, from <http://www.ala.org/acrl/standards/diversity> Document ID: c9831d45-0593-0c14-d1f0-d428464031f7.
- EBLIDA, Strategic Plan 2022-2025, 2022.

- Ελληνική Δημοκρατία Πρωθυπουργός. ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΛΟΑΤΚΙ+. Retrieved September 16, 2022 from https://primeminister.gr/wp-content/uploads/2021/06/ethniki_statigiki_gia_thn_isoitha_ton_loatki.pdf.
- Essex County Council. (n.d.). Essex Future Library Services Strategy: 2019–2024. Retrieved August 29, 2022, from <https://libraries.essex.gov.uk/media/1016913/essex-future-library-services-draft-strategy-large-print.pdf>.
- "Equity, Diversity, Inclusion: An Interpretation of the Library Bill of Rights", American Library Association, July 5, 2017. Retrieved September 6, 2022, from <http://www.ala.org/advocacy/intfreedom/librarybill/interpretations/EDI>
- Gartley, E. (2015). LGBTQ curriculum inclusion: The role of the school library. In Das, L. H., Brand-Gruwel, S., Walhout, J. & Kok, K. (Eds.). *The School Library Rocks: Proceedings of the 44th International Association of School Librarianship (IASL) Conference 2015, Volume I: Professional Papers (2nd ed.)*, 143–157. Heerlen, Open Universiteit. Retrieved September 16, 2022, from <https://www.proquest.com/scholarly-journals/lgbtq-curriculum-inclusion-role-school-library/docview/1869524079/se-2>.
- Glodoski, K. (2008). Library History Timeline / Gay, Lesbian, Bisexual Task Force (GLBTF). Library History Timeline. Retrieved August 29, 2022, from [http://libraryhistory.pbworks.com/w/page/16964638/Gay,%20Lesbian,%20Bisexual%20Task%20Force%20\(GLBTF\)](http://libraryhistory.pbworks.com/w/page/16964638/Gay,%20Lesbian,%20Bisexual%20Task%20Force%20(GLBTF)).
- IFLA Code of Ethics for Librarians and other Information Workers (full version), <https://www.ifla.org/publications/ifla-code-of-ethics-for-librarians-and-other-information-workers-full-version/>.
- Johnson, M. (2010). Transgender Subject Access: History and Current Practice. *Cataloging & Classification Quarterly*, 48(8), 661–683. doi:10.1080/01639370903534398.
- Johnson, M. (2021). GLBT Controlled Vocabularies and Classification Schemes. Round Tables. Retrieved August 29, 2022, from <https://www.ala.org/rt/rrt/popularresources/vocab>.
- Karagiannis, A., Stainback, W., & Stainback, S. (1996). Rationale for inclusive schooling. In S. B. Stainback & W. C. Stainback (Eds.), *Inclusion: A guide for educators* (pp. 3–15). Paul H Brookes Publishing.
- Keilty, Patrick. (2009). Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender information needs. *Encyclopedia of Library and Information Science* (3rd ed.), 3275–3280.
- Knowles M., & Bourg, C. (2014). Diversity, Social Justice, and the Future of Libraries. *Portal: Libraries and the Academy*, 14(3), 439–451. doi:10.1353/pla.2014.0017
- Κονταγιαννάτου, Γ. Έρευνες μικτών μεθόδων. Η λογική του σχεδιασμού και οι προϋποθέσεις εφαρμογής τους. Retrieved August 16, 2022, from <file:///C:/Users/User/Downloads/2883-5000-1-PB.pdf>.
- LGBTQIA Resource Center: LGBTQIA Resource Center Glossary (χ.χ.) Retrieved September 22, 2022 from <https://lgbtqia.ucdavis.edu/educated/glossary>.
- Lyttan B. & Laloo B. (2020). Equitable access to information in libraries: A predicament for transgender people, *Journal of Access Services*, 17 (1), 46-64, DOI: 10.1080/15367967.2019.1671850.
- Matheson, M., Tait E. & Reynolds, S. (2020). Checking the Pulse of LGBTIQ+ Inclusion and Representation in the Academic Library: A Literature Review, *Journal of the Australian Library and Information Association*, 69(1), 31-46, DOI: 10.1080/24750158.2019.1686571.
- Moorefield-Lang, H. & Kitzie, V. (2018). Makerspaces for all: serving LGBTQ makers in school libraries. *Knowledge Quest*, 47 (1), 46-50.
- Movius L., (2018). An Exploratory Case Study of Transgender and Gender Nonconforming Inclusion at a Metropolitan Library in the Southeastern U.S., *The International Journal of Information, Diversity, & Inclusion*, 2 (4), 37-51.
- Napp, J. & Sabharwal, A. (2019). Academic Libraries and the Strategic Vision for Diversity in Higher Education. 10.18260/1-2—32024.
- Νάτση, Δ. & Παπά, Θ., (2019). Η ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΕΜΦΥΛΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. Retrieved September 18, from https://gr.boell.org/sites/default/files/gender_study_lr.pdf
- Olsson, H. & Pavliv E. (2021). A Guide for Working with LGBTQ+Issues in the Library.

- Παπαδοπούλου, Α. (2019). Ποια είναι τα δικαιώματα των ατόμων που ανήκουν στην ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα στην Ελλάδα; Retrieved September 22, 2022, from https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/poia-einai-ta-dikaiomata-ton-atomon-pou-anikoun-stin-loatki-koinotita-stin-ellada/#_ftnref6.
- Pierson, C. M., (2017), Barriers to Access and Information for the LGBTQ Community, *The Canadian Journal of Information and Library Science*, 41 (4), 2017, 245-262.
- Poirier, J. M., et. al. (2008). Practice Brief 1: Providing Services and Supports for Youth Who Are Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Questioning, Intersex, or Two-Spirit. Washington, DC: National Center for Cultural Competence, Georgetown University Center for Child and Human Development.
- Poole, A. H. (2020). "Tearing the Shroud of Invisibility": Communities of Protest Information Practices and the Fight for LGBTQ Rights in US Librarianship. *The Library Quarterly*, 90(4), 530–562. doi:10.1086/710255.
- Price, A.C. (2022), Barriers to an inclusive academic library collection, *Collection and Curation*, 41 (3), 97-100. <https://doi.org/10.1108/CC-05-2021-0018>.
- "RUSA Adopts Statement on Equity, Diversity and Inclusion." RUSA Update. July 19, 2018. Retrieved September 19, 2022, from <https://rusaupdate.org/2018/07/rusa-adopts-statement-onequity-diversity-and-inclusion>.
- Schaller, S, Information Needs of LGBTQ College Students, *Libri*, 61, 100-115, DOI:10.1515/libr.2011.009.
- Shepperd, M. Chatman's Theory of Information Poverty Elfreda Chatman's Theory of Information Poverty: Implications for Public Library Professionals, Tina Marie Shepperd Emporia State University, Retrieved September 9, 2022, from <https://s3.amazonaws.com/files.digication.com/Mbcf516e9d154c68a5e6d1bae9fa7b3f9.pdf>.
- The Human Rights Campaign: Glossary of Terms (χ.χ.). Retrieved September 5, 2022, from <https://www.hrc.org/resources/glossary-of-terms>.
- "The Reference Encounter: Interpersonal Communication in the Academic Library, *Publications in Librarianship* no. 52", American Library Association, Retrieved September 6, 2022, from <http://www.ala.org/acrl/publications/booksanddigitalresources/booksmonographs/pil/referenceencounter>.
- University of Florida: LGBTQ TERMS AND DEFINITIONS (χ.χ.). Retrieved September 2, 2022, from <https://lgbtq.multicultural.ufl.edu/programs/speakersbureau/lgbtq-terms-definitions/>.
- Vincent, J. (2018). Libraries welcome everyone: Six stories of diversity and inclusion from libraries in England. Arts Council England. Retrieved September 26, 2022, from https://www.artscouncil.org.uk/sites/default/files/downloadfile/ACE_Libraries_welcome_everyone_report_July18.pdf.
- Wexelbaum, R. (2017). Do libraries save LGBT students?. *Library Management*. 39 (1/2) 31-58., DOI: 10.1108/LM-02-2017-0014.
- Wexelbaum, R. (2017). "Global Promotion of LGBTQ Resources and Services through Social Media", *Library Faculty Publications*, 59. https://repository.stcloudstate.edu/lrs_facpubs/59.
- Wexelbaum, R. S., "The Library as Safe Space" (2017). In *Advances in Library Administration and Organization: The Future of Library Space* (pp.37-78), Emerald Group Publishing Limited Samantha Schmehl Hines, Kathryn Moore Crowe https://repository.stcloudstate.edu/lrs_facpubs/56.
- Williams, C.L. 1998. A lesbigay gender perplex: Sexual stereotyping and professional ambiguity in librarianship. In *Daring to Find our Names: The Search for Lesbigay Library History*, sous la direction de James V. Carmichael. Westport : Greenwood Press, 37-46.

Από τον κοινωνικό αποκλεισμό, στην έννοια της συμπερίληψης

Αργυρώ Σπυριδάκη

1. Εισαγωγή

Η σύγχρονη πραγματικότητα χαρακτηρίζεται από μια πληθώρα προκλήσεων, οι οποίες αποτελούν την αντανάκλαση των αλλαγών που συμβαίνουν στη ζωή μας λόγω της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτισμικής πραγματικότητας.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι ένα ζήτημα που υπονομεύει την έννοια της «ισότητας» των πολιτών. Σύμφωνα με τον Jean-Jacques Rousseau στο «Κοινωνικό Συμβόλαιο», η ισότητα των πολιτών γίνεται αντιληπτή ως μια έννοια που αποτυπώνει την ισονομία, την ισότιμη και ανεμπόδιστη πρόσβαση σε κοινωνικά και δημόσια αγαθά, κατόπιν μιας αμοιβαία συμφεωνημένης σύμβασης που αναγνωρίζει ότι κάθε πολίτης, ανεξάρτητα από την κοινωνική του τάξη, την οικονομική του υπόσταση, την εθνικότητα, τις θρησκευτικές και πολιτικές προτιμήσεις και επιλογές δικαιούται τη συνεχή συμμετοχή του σε αυτά και ιδιαίτερα στην εκπαίδευση που θεωρείται και ο βασικός μοχλός ανάπτυξης και εξέλιξης του ατόμου (Ρεβελιώτης, 2019, σσ. 10-11).

Αν τοποθετήσουμε τον ορισμό της ισότητας του Jean-Jacques Rousseau στη σύγχρονη κοινωνία, θα αντιληφθεί κανείς πως η ισότητα είναι μια έννοια εύθραυστη και αντιμέτωπη κατά την υλοποίησή της, με την κυριαρχία των οικονομικά και τεχνολογικά ισχυρών και με την υποβαθμισμένη αντιπροσώπευση των μειονοτικών πληθυσμών στους μηχανισμούς άσκησης της πολιτικής εξουσίας και στους θεσμούς. Πρόκειται για μια έννοια κατακερματισμένη, πίσω από την οποία υποβόσκει η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού.

Ιστορικά, ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός εμφανίστηκε για πρώτη φορά στη Γαλλία, τη δεκαετία του 1960, στο έργο του Pierre Masse, Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου Σχεδιασμού της Γαλλίας (Θανάση, 2016). Όταν πρωτοεμφανίστηκε ο όρος, αποτελούσε μια κοινωνική περιγραφή της μερίδας εκείνης του πληθυσμού που παρέμενε στο περιθώριο της οικονομικής ανάπτυξης (ό.π). Η πατρότητα του όρου, «exclusion» αποδίδεται πλέον, στον Rene Lenoir (1974). Αρκετά χρόνια αργότερα, το 1989, χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στη σύνοδο κορυφής της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, η οποία είχε ως αντικείμενο την υιοθέτηση του Κοινωνικού Χάρτη (Ρεβελιώτης, 2019, σσ. 12-13).

Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού δεν διαθέτει έναν συγκεκριμένο ορισμό, καθώς κατά καιρούς έχει χρησιμοποιηθεί με ποικίλους τρόπους είτε για να περιγράψει τον αποκλεισμό του ατόμου από την αγορά εργασίας είτε την απόρριψη ενός ατόμου από μια ομάδα. Στην σύγχρονη εποχή, ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο με αναφορές και σε κοινωνικο-συναισθητικούς παράγοντες και στη μορφή και

έκταση της ενεργού συμμετοχής όλων των πολιτών στα κοινωνικά δρώμενα, ενώ όσα είναι τα υποκείμενα μιας κοινωνίας, τόσες διαφορετικές μορφές μπορεί να υιοθετήσει μια διαδικασία αποκλεισμού που αξιολογεί ανάλογα τις συμπεριφορές ως «κοινωνικά ενταγμένες» ή «κοινωνικά αποκλεισμένες» (Παπαδοπούλου, 2002, σσ. 48-49).

Κρίσιμο ρόλο στην αντιμετώπιση και εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού διαδραματίζει η εκπαίδευση. Η εκπαίδευση αποτελεί εκείνο το δημόσιο και κοινωνικό αγαθό το οποίο καλείται να συνδράμει ουσιαστικά στην αντιμετώπιση διαφόρων μορφών κοινωνικού αποκλεισμού (Ρεβελιώτης, 2019, σ. 14). Η ανισότητα στο χώρο της εκπαίδευσης σηματοδοτεί δύο αλληλένδετες καταστάσεις: την κοινωνική ανισότητα και την εκπαιδευτική ανισότητα. Η πρώτη συνεπάγεται τη δεύτερη, η οποία με τη σειρά της αποτελεί προϋπόθεση και αιτία της πρώτης. Με την έννοια αυτή, κοινωνικός αποκλεισμός και εκπαιδευτική ανισότητα είναι δύο αμοιβαία σχετιζόμενες και αμφίδρομες καταστάσεις, οι οποίες εναλλάσσονται, ανάλογα με τις εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες, στους ρόλους του αίτιου και του αποτελέσματος (ό.π).

Στον αντίποδα του κοινωνικού αποκλεισμού συναντάμε τους όρους «ένταξη», «ενσωμάτωση» και «συμπερίληψη». Πρόκειται για όρους που αντικατοπτρίζουν διάφορες πρωτοβουλίες και δράσεις με στόχο την εξάλειψη των εκπαιδευτικών και ως εκ τούτου των κοινωνικών ανισοτήτων. Ο όρος «integration» αποδίδεται ως «ένταξη», ο όρος «incorporation» ως «ενσωμάτωση» και ο όρος «inclusion», ως «συμπερίληψη» (Ρεβελιώτης, 2019, σσ. 14-15). Με βάση τη χρονολογική σειρά της εμφάνισής τους στη διεθνή βιβλιογραφία, προηγείται η έννοια της ένταξης, έπειτα η έννοια της ενσωμάτωσης με τελευταία τη συμπερίληψη (ό.π).

Ο όρος «ένταξη» σημαίνει «τη συστηματική τοποθέτηση κάποιου μέσα σε κάτι άλλο και την ολοκλήρωση του υποκειμένου ως αυτοτελούς ακέραίου μέρους ενός ευρύτερου συνόλου», ενώ «ενσωμάτωση» ορίζεται ως «η μονόδρομη προσκόλληση και εξομοίωση κάποιου προς μια ολότητα» (Ζώνιου-Σιδέρη, Οι Ανάπηροι και η Εκπαίδευση τους, 1998, σ. 125). Ο όρος «συμπερίληψη» αναφέρεται σε μια εκπαίδευση χωρίς περιορισμούς (Ζώνιου-Σιδέρη, Οι ανάπηροι και η εκπαίδευση τους. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της, 2011).

Η συμπερίληψη αποτελεί μια νέα τάση που δημιουργήθηκε στην εκπαιδευτική κοινότητα και προωθεί στην ουσία την πολιτική της συνεκπαίδευσης και ξεκίνησε να προωθείται στο ευρύ κοινό με τη διακήρυξη της Σαλαμάγκα (Λαγούδη, 2022, σσ. 11-12). Μετά τη διακήρυξη της Σαλαμάγκα «Παιδαγωγική για ειδικές ανάγκες» το 1994, η έννοια της ένταξης θεωρήθηκε απαρχαιωμένη, διότι οι ειδικές ανάγκες δεν ορίζονται πια μόνο σε σχέση με την αναπηρία, αλλά και με τις γενικότερες δεξιότητες και τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες (Ρεβελιώτης, 2019, σ. 15). Σηματοδοτείται, λοιπόν, η μετάβαση στην έννοια της «συμπερίληψης» που μπορεί να οριστεί ως μια διαδικασία με την οποία η εκπαίδευση προσπαθεί να ανταποκριθεί στις ατομικές προσδοκίες όλων των μαθητών και όπου όλα τα παιδιά, ανεξάρτητα από τις ικανότητες και τις ανάγκες τους, συμμετέχουν στο ίδιο σχολείο (ό.π).

Οι αρχές της συμπερίληψης βρίσκονται σε πλήρη συνάρτηση με το άρθρο 26 της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα των Ηνωμένων Εθνών (UN, 1948) με την οποία κατοχυρώθηκε η ισότητα στην εκπαίδευση. Με την Παγκόσμια Διακήρυξη

«Εκπαίδευση για όλους» (UNESCO, 1990) καταδεικνύεται η ανάγκη για καθολική εκπαίδευση. Σύμφωνα με την UNESCO (2005), η συμπερίληψη είναι μια δυναμική προσέγγιση για θετική ανταπόκριση στην πολυμορφία των μαθητών (Ζαχαροπούλου, 2018, σ. 11).

Η συμπερίληψη είναι μια συνεχή και μεταβαλλόμενη διαδικασία, η οποία επηρεάζεται βαθιά από την αλλαγή της κοινωνίας, τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα (Ζαχαροπούλου, 2018, σ. 13). Η συμπερίληψη μπορεί να διακριθεί σε εκπαιδευτική συμπερίληψη και κοινωνική συμπερίληψη.

2. Πλεονεκτήματα συμπερίληψης

Η συμπερίληψη θεωρείται η πιο αποτελεσματική εκπαιδευτική στρατηγική για τα παιδιά με αναπηρίες από πολλούς εκπαιδευτικούς, καθώς με τη συμπεριληπτική εκπαίδευση τα παιδιά με αναπηρίες εκπαιδεύονται στην ίδια τάξη με τους συμμαθητές χωρίς αναπηρίες με σκοπό να αποκτήσουν ακαδημαϊκά και κοινωνικά οφέλη (Ζαχαροπούλου Αικ, 2018, σσ. 17-19).

Σύμφωνα με τα ευρήματα μελετών διαχρονικά, τα παιδιά με αναπηρίες λειτουργούν καλύτερα ακαδημαϊκά σε περιβάλλοντα χωρίς αποκλεισμούς. Επιτυγχάνουν καλύτερη ακαδημαϊκή πρόοδο μέσα σε ένα γενικό πλαίσιο, παρόλο που οι διαφορές ενδέχεται να είναι μικρές σε ορισμένες περιπτώσεις. Έχει βρεθεί ότι το επίπεδο ανάγνωσης μαθητών με ειδικές ανάγκες οι οποίοι φοιτούν σε τυπικά σχολεία παρουσιάζει μεγαλύτερη βελτίωση από αυτούς που φοιτούν σε ειδικά κέντρα για μαθητές με αναπηρίες (ό.π).

Επιπλέον, μέσω της κοινωνικής αλληλεπίδρασης μαθητών με αναπηρίες και μαθητών με τυπική ανάπτυξη, οικοδομούνται φιλίες και προωθείται η ανάπτυξη της κοινωνικής γνώσης και των ηθικών αρχών των μαθητών (Ζαχαροπούλου Αικ, 2018).

Σίγουρα η συμπεριληπτική εκπαίδευση, παρόλα τα μειονεκτήματα που μπορεί να εγκυμονεί λόγω αδυναμιών της εκπαιδευτικής διαδικασίας, εντούτοις τα πλεονεκτήματα που προσφέρει στους μαθητές με αναπηρία και στους μαθητές τυπικής ανάπτυξης θα οδηγήσουν στην οικοδόμηση μιας κοινωνίας με λιγότερα φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού και θα δημιουργηθεί μια βάση για μια κοινωνική συμπερίληψη.

3. Η έννοια της συμπερίληψης στο κοινωνικό επίπεδο

Η συμπερίληψη αφορά όχι μόνο την μικρή κοινωνία του σχολείου, αλλά και το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο. Η κοινωνική συμπερίληψη ορίζεται ως το αποτέλεσμα μιας σύνθετης αλληλεπίδρασης μεταξύ προσωπικών και περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών, το οποίο ενισχύει τις ευκαιρίες ενός ατόμου να αποκτήσει πρόσβαση σε πόρους και δραστηριότητες που βασίζονται στην κοινότητα, αναλαμβάνοντας αξιόλογους και αναμενόμενους κοινωνικούς ρόλους ανάλογα με την ηλικία, το φύλο και την κουλτούρα (Κρομμύδα, 2020, σ. 47).

Η κοινωνική συμπερίληψη είναι ένας από τους πολλούς τομείς που ερευνάται υπό την ευρεία έννοια της αντίληψης της ποιότητας της ζωής και συμπεριλαμβάνεται ως μέρος μιας περιγραφής όσον αφορά στα βιώματα και στις εμπειρίες της ζωής (Γκόλφου Χ, 2019, pp. 16-

17). Η κοινωνική συμπερίληψη προωθεί τους όρους σύμφωνα με τους οποίους οι άνθρωποι ανήκουν σε μια ομάδα και αυτό έχει ως αποτέλεσμα τον ορισμό της ανοιχτής προς όλους κοινωνίας (ό.π).

Σύμφωνα με τους Cobigo κ.ά., «η κοινωνική συμπερίληψη θα πρέπει να περιλαμβάνει πλήρη και δίκαιη πρόσβαση σε κοινοτικούς πόρους και δραστηριότητες, έχοντας σχέσεις με την οικογένεια, τους φίλους και τους γνωστούς και έχοντας την αίσθηση ότι ανήκουν σε μια ομάδα» (Cobigo, 2012, σ. 76).

Σύμφωνα με έρευνα που υλοποιήθηκε από τους Sosu, Mtika και Colucci-Gray, η κοινωνική συμπερίληψη είναι άμεσα συνδεδεμένη με τα ανθρώπινα δικαιώματα, την κοινωνική ευαισθητοποίηση, την κοινωνική δικαιοσύνη, την κατάργηση των διακρίσεων, τη διαφορετικότητα του ατόμου και τη συμμετοχή στην κοινωνική ζωή (Κρομμύδα, 2020, σ. 48). Πρόκειται, για έναν όρο ριζοσπαστικό με στόχο τόσο την κατάργηση των φαινομένων του κοινωνικού αποκλεισμού, αλλά και των παραγόντων που τον προκαλούν.

Είναι μια ατέρμονη και δυναμική διαδικασία, η οποία συνεχώς εξελίσσεται και επιτρέπει στα άτομα που αντιμετωπίζουν κάποια μορφή αναπηρίας να απολαμβάνουν τη ζωή με ίσους όρους και να αποκτούν ρόλο μέσα στην κοινωνία. Η κοινωνική συμπερίληψη προάγει την ευτυχία, την αυτοεκτίμηση, την αυτοπεποίθηση, την υγεία του νου, την ποιότητα της ζωής και την ικανότητα ανάληψης πρωτοβουλίας και λήψης αποφάσεων (Κρομμύδα, 2020, σ. 18).

Μέσω της κοινωνικής συμπερίληψης τα άτομα γίνονται ικανά να συνεισφέρουν στην κοινωνία, να ξεπεράσουν τον κοινωνικό αποκλεισμό, να καταπολεμήσουν την φτώχεια και την ανεργία, την περιορισμένη προσβασιμότητα στην υγεία και στην εκπαίδευση (ό.π). Επιπλέον, η κοινωνική συμπερίληψη οδηγεί στην διαμόρφωση μιας κουλτούρας μακριά από αρνητικές αντιλήψεις και στερεότυπα, αποτρέπει την στοχοποίηση και τις διακρίσεις εις βάρος των ατόμων με αναπηρία.

Στόχος της συμπερίληψης είναι όχι μόνο η συνύπαρξη όλων των ατόμων, αλλά και η βελτίωση της κοινωνικής συμμετοχής. Σημαντικό στοιχείο για την επίτευξη της κοινωνικής συμπερίληψης αποτελεί και η δίκαιη-ισότιμη εκπροσώπηση των κοινωνικά ευπαθών ομάδων και τον ατόμων με αναπηρία στο πολιτικό και κοινωνικό γίνεσθαι. Στο ερώτημα για το ποιος φορέας έχει την ευθύνη για την προαγωγή της κοινωνικής συμπερίληψης η απάντηση είναι πολυδιάστατη. Συγκεκριμένα, ευθύνη έχει η τόσο η πολιτεία, όσο και η εκπαίδευση και οι φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών.

Η πολιτεία έχει ευθύνη να λαμβάνει μέτρα τα οποία θα αποτυπώνουν τις Διακηρύξεις που έχει υπογράψει, το σχολείο έχει ευθύνη να ακολουθεί μια συμπεριληπτική εκπαίδευση, ενώ οι φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών έχουν ευθύνη να προάγουν την αξία της συμπερίληψης μέσα από συγκεκριμένες δράσεις.

4. Τρόποι Ανάπτυξης Συμπερίληψης

Ένα ερώτημα που προκύπτει αφορά την πρακτική διάσταση της συμπερίληψης, δηλαδή,

με ποιο τρόπο, ποια είναι εκείνα τα μέσα που θα επιτρέψουν να αναπτυχθεί η συμπερίληψη;

Στη σχολική κοινότητα, για να αναπτυχθεί μια συμπεριληπτική κουλτούρα πρέπει να αναπτυχθεί μια σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ εκπαιδευτικών, διεύθυνσης, μαθητών, γονέων και της τοπικής και ευρύτερης κοινωνίας (Λυκομάνη, 2020, pp. 29-30). Η αλληλεπίδραση αυτή θα οδηγήσει στην ανάπτυξη κοινών αξιών, στη συνεργασία και στην αποδοχή πως όλα τα μέλη της κοινωνίας είναι ίσα, ισότιμα και ευπρόσδεκτα (ό.π).

Επιπλέον, προκειμένου να αποφευχθούν συμπτώματα κοινωνικού αποκλεισμού, θα πρέπει να αναπτυχθεί η αποδοχή των ιδιαιτεροτήτων του κάθε ατόμου.

Η συνεργασία και η αλληλεπίδραση θα οδηγήσει σε επανασχεδιασμό των παιδαγωγικών πρακτικών και θα προκύψουν καινοτόμες πρακτικές για την αντιμετώπιση των υπαρχουσών δυσκολιών στην εκπαιδευτική διαδικασία. Πολύ σημαντική είναι η παροχή ίσων ευκαιριών στη μάθηση και η διαφοροποιημένη διδασκαλία, έτσι ώστε η εκπαιδευτική διαδικασία να έχει το ίδιο αποτέλεσμα για κάθε μαθητή με τυπική ή όχι ανάπτυξη.

Στόχος είναι να υπάρχει ένα Σχολείο για Όλους, το οποίο θα έχει αναπτύξει μια συμπεριληπτική κουλτούρα μέσα από την ενδυνάμωση πρακτικών που θα ενισχύουν όλους τους μαθητές και θα ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους. Η εφαρμογή καινοτόμων στρατηγικών μάθησης στοχεύει στην εξάλειψη φαινομένων περιθωριοποίησης και αποκλεισμού μαθητών στο σχολείο και προωθεί τη συμπεριληπτική εκπαίδευση (Μάμμου, 2015).

Αντίστοιχες πρακτικές πρέπει να εφαρμοσθούν και στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Συγκεκριμένα, προκειμένου να αναπτυχθεί μια συμπεριληπτική κουλτούρα, οι φορείς της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης οφείλουν να ενθαρρύνουν παρεμβάσεις που ευνοούν την ύπαρξη μέσων, υποστήριξης και πόρων που εγγυώνται την κάλυψη κάθε εκπαιδευτικής ανάγκης του φοιτούντος πληθυσμού της. Σε πολλές χώρες, σε όλον τον κόσμο έχει θεσπιστεί και έχει αρχίσει να εφαρμόζεται ο καθολικός σχεδιασμός (Universal Design for Learning-UDL / Καθολικός Σχεδιασμός για τη Μάθηση -ΚΣΜ2) των κτηρίων, των μαθησιακών περιβαλλόντων, των εικονικών περιβαλλόντων, των υπηρεσιών, των διαδικασιών, των πληροφοριών και των σχεδίων μελέτης, με τέτοιο τρόπο, ώστε να διασφαλίζεται ότι δε θίγεται το δικαίωμα κανενός να εγγραφεί, να κυκλοφορήσει, να παραμείνει, να επικοινωνήσει, να μελετήσει ή να λάβει πληροφορίες από το εκάστοτε ίδρυμα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (Μαστροκούκου, 2022, σσ. 34-35).

Επιπλέον, ο καθηγητής θα πρέπει να προσαρμόσει τη διαδικασία της διδασκαλίας του στα χαρακτηριστικά του φοιτητή, στα ενδιαφέροντα, στα κίνητρα και στις δυσκολίες που αντιμετωπίζει.

Εξίσου σημαντικά βήματα για ένα Πανεπιστήμιο για όλους, όπως αυτά διατυπώθηκαν στον Οδηγό για την Ισότιμη Πρόσβαση και Συμπερίληψη στα Ελληνικά ΑΕΙ, είναι η δημιουργία στα ΑΕΙ Δομών Συμβουλευτικής και Προσβασιμότητας, ο ορισμός υπευθύνου για την ισότιμη πρόσβαση και συμπερίληψη σε κάθε ακαδημαϊκή ομάδα (Τμήμα, Σχολή

κτλ.), η ενημέρωση σε τελετές υποδοχής για την ύπαρξη των σχετικών δομών και υπευθύνων, η ενεργοποίηση του θεσμού του Ακαδημαϊκού Συμβούλου και η υιοθέτηση Δήλωσης Προσβασιμότητας και Συμπερίληψης σε κάθε syllabus (Γαβριηλίδου, 2022).

Η συμπεριληπτική εκπαίδευση θα οδηγήσει σε μια συμπεριληπτική κοινωνία με αποτέλεσμα φαινόμενα σχολικού εκφοβισμού, κοινωνικού αποκλεισμού και δημιουργία προκαταλήψεων να εκλείψουν.

5. Η Κατάσταση της συμπερίληψης στην εκπαίδευση και στον πολιτισμό στην Ελλάδα

Στη χώρα μας τα στοιχεία αναφορικά με τις πρακτικές συμπερίληψης είναι αποθαρρυντικά. Συγκεκριμένα, αναφορικά με την εκπαίδευση, σύμφωνα με έρευνα της Action Aid, μόνο το 15% των παιδιών με αναπηρία πηγαίνει σχολείο (Action Aid, 2015). Το υπόλοιπο 85%, δηλαδή 170.000 περίπου παιδιά παραμένουν αόρατα στις εκπαιδευτικές κοινότητες. Τα παιδιά αυτά γίνονται δέκτες των στερεοτύπων και των διακρίσεων, στερούνται το βασικό δικαίωμα πρόσβασης στην εκπαίδευση και αδυνατούν να συμμετάσχουν στο μέλλον ισότιμα με τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας, στην αγορά εργασίας.

Η σημερινή εικόνα της εκπαίδευσης στην Ελλάδα θα λέγαμε ότι ανταποκρίνεται περισσότερο στον όρο ένταξη παρά συμπερίληψη (Τόγια, 2019). Τα βήματα που έχουν γίνει είναι μεγάλα, οι εκπαιδευτικοί που απασχολούνται στην εκπαίδευση ατόμων με αναπηρίες καταρτίζονται με επιμορφωτικά προγράμματα σε περιφερειακά επιμορφωτικά κέντρα και στα πανεπιστήμια της χώρας, ενώ οι περισσότεροι μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες που φοιτούν στα γενικά σχολεία έχουν πρόσθετη διδακτική στήριξη (ό.π). Ωστόσο, η δυσμενής οικονομική και δημοσιονομική κατάσταση στην οποία βρίσκεται η Ελλάδα μέχρι και σήμερα απομακρύνει την εκπαίδευση από τις άμεσες προτεραιότητες του κρατικού προϋπολογισμού και από το όραμα μιας συμπεριληπτικής - ολικής εκπαίδευσης (ό.π).

Σύμφωνα με την έρευνα της Action Aid και σε σύγκριση με τους τρόπους ανάπτυξης πρακτικών συμπερίληψης που αναπτύχθηκαν παραπάνω, τα ελληνικά σχολεία δεν καταφέρνουν να ανταποκριθούν με επιτυχία καθώς: α) δεν αναπτύσσονται σχέσεις συνεργασίας, β) οι γονείς των παιδιών με αναπηρία δε συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων, γ) υπάρχει έλλειψη σταθερής και επαρκούς χρηματοδότησης, δ) δεν υπάρχει συνεχόμενη εκπαίδευση των εκπαιδευτικών που να βρίσκεται σε συνάρτηση με τις νέες τεχνολογίες. Τέλος, το πιο σημαντικό εντοπίζεται στην προσβασιμότητα. Τα ελληνικά σχολεία δεν είναι προσβάσιμα στους μαθητές με αναπηρία, δεν υπάρχουν επαρκείς υπηρεσίες μεταφοράς, τα κτίρια δεν είναι κατάλληλα προσαρμοσμένα και το εποπτικό και εκπαιδευτικό υλικό είναι ανεπαρκές.

Αντίστοιχα προβλήματα παρατηρούνται και στο χώρο των ελληνικών Πανεπιστημίων. Συγκεκριμένα, σε πολλά ΑΕΙ υπάρχει μεγάλη δυσκολία να εντοπιστούν οι φοιτητές που χρειάζονται υποστήριξη, προκειμένου να αποκτήσουν πρόσβαση, να συμμετάσχουν και να επιτύχουν στη μαθησιακή τους πορεία, διότι δεν τηρούνται σχετικά στοιχεία ή όταν τηρούνται,

δεν είναι διαθέσιμα λόγω του κανονισμού προσωπικών δεδομένων ή δεν αξιοποιούνται, επειδή δεν υπάρχουν πόροι για την υιοθέτηση υποστηρικτών πολιτικών (Γαβριηλίδου, 2022, σσ. 9-10). Επιπλέον, η ισότιμη πρόσβαση και συμπερίληψη δε συμπεριλαμβάνεται πάντα στον στρατηγικό σχεδιασμό των Ιδρυμάτων ή, όταν συμπεριλαμβάνεται, είναι ένα γενικόλογο ευχολόγιο χωρίς να διατίθενται πόροι για την υλοποίηση της στρατηγικής (ό.π). Τα ελληνικά πανεπιστήμια χαρακτηρίζονται από ψηφιακή ένδεια, με απουσία του κατάλληλου ψηφιακού τεχνολογικού εξοπλισμού, έτσι ώστε να είναι τα πανεπιστημιακά συγγράμματα προσβάσιμα σε όλη τη φοιτητική κοινότητα. Επίσης, το διδακτικό προσωπικό δεν είναι κατάλληλα εκπαιδευμένο και εξιδεικευμένο, ενώ οι χώροι των ελληνικών πανεπιστημίων δεν χαρακτηρίζονται ως προσβάσιμοι για όλους τους φοιτητές (ό.π).

Αντιλαμβάνεται κανείς πως υφίσταται ανισότητα στην ίδια τη συμμετοχή στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Αντίστοιχα φαινόμενα απουσίας συμπεριληπτικής κουλτούρας συναντάμε και στον τομέα του Πολιτισμού. Σύμφωνα με τα ευρήματα μελέτης που εκπονήθηκε το 2014 από το Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου για λογαριασμό της Ε.Σ.Α.μεΑ, στην Ελλάδα δεν έχουν γίνει ιδιαίτερα συντονισμένες και στοχευμένες προσπάθειες που να διασφαλίζουν την απρόσκοπτη πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία σε πολιτιστικές δραστηριότητες (Ε.Σ.Α.μεΑ, Κείμενο Μελέτης: Πολιτισμός για Όλους, 2019, σσ. 30-38). Σε πολλές περιπτώσεις, θέατρα, μουσεία, κινηματογράφοι ή βιβλιοθήκες είναι χώροι απροσπέλαστοι για τα άτομα με αναπηρία (ό.π). Ακόμα και στις περιπτώσεις όπου υπάρχουν προδιαγραφές για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες ατόμων με κινητικά προβλήματα, υπάρχουν κατηγορίες αναπηρίας που δεν έχουν πρόσβαση σε αρκετές υπηρεσίες (ό.π). Μόνο το 5,4% του πληθυσμού των ατόμων με σοβαρή αναπηρία έχουν επισκεφτεί κάποιον αρχαιολογικό χώρο ή μουσείο, έστω και μια φορά τους τελευταίους δώδεκα μήνες, έναντι του 20,1% των ατόμων χωρίς κανέναν περιορισμό δραστηριότητας (ό.π). Μόνο το 11,5% του πληθυσμού των ατόμων με σοβαρή αναπηρία έχει παρακολουθήσει ζωντανές παραστάσεις (θεατρικές, μουσικές κ.ά.), έναντι του 40% των ατόμων χωρίς κανέναν περιορισμό δραστηριότητας. Μόνο το 7,7% του πληθυσμού με σοβαρή αναπηρία έχει παρακολουθήσει κινηματογράφο, ενώ στα άτομα χωρίς αναπηρία το ποσοστό συμμετοχής ανέρχεται στο 40%. Το 70% των ατόμων με σοβαρή αναπηρία 16 έως 64 ετών δεν είχε καμία δημιουργική/ καλλιτεχνική ενασχόληση κατά τους τελευταίους 12 μήνες. Έστω μία φορά τον μήνα ασχολείται με καλλιτεχνική δραστηριότητα το 21,7% των ατόμων με σοβαρή αναπηρία και το 30% των ατόμων με μέτρια αναπηρία, ενώ το ίδιο ποσοστό στην κατηγορία χωρίς αναπηρία ανέρχεται στο 47% του πληθυσμού.

Τα άτομα που είναι τυφλά και οι μερικώς βλέποντες αντιμετωπίζουν σοβαρά εμπόδια στην πρόσβασή τους σε γραπτό πολιτιστικό υλικό. Ειδικότερα, η πρόσβαση σε λογοτεχνικά βιβλία ή άλλα πολιτιστικά συγγράμματα είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Στην Ελλάδα, οι εκδοτικοί οίκοι αποφεύγουν τη δημιουργία ακουστικών βιβλίων καθώς είναι μια πολύωρη και πολυδάπανη διαδικασία. Ακόμα και οι εκδοτικοί οίκοι, που με αφορμή τον Covid, αποφάσισαν να ψηφιοποιήσουν κάποια από τα βιβλία τους, αυτά δεν έχουν αναρτηθεί σε πλατφόρμες προσβάσιμες από άτομα με μερική ή ολική απώλεια όρασης.

Όλα τα παραπάνω επιβεβαιώνουν το πρόβλημα που προκύπτει από την έλλειψη πρακτικών συμπερίληψης στο κομμάτι του πολιτισμού.

6. Το Διαβάζω για τους Άλλους δημιουργεί ευκαιρίες πρόσβασης στα βιβλία για τους ανθρώπους που τις στερούνται

Ιστορία

Το Διαβάζω για τους Άλλους είναι μια Μη Κερδοσκοπική Οργάνωση, η οποία δουλεύει από το 2015 με ανθρώπους που δεν έχουν τη δυνατότητα να διαβάσουν είτε για λόγους ασθενείας είτε για λόγους κοινωνικοοικονομικούς.

Υποστηρίζει την ισότιμη πρόσβαση των ευπαθών ομάδων – τυφλών, ηλικιωμένων και ασθενών– στη γνώση και στη μάθηση, δημιουργώντας ακουστικά βιβλία και διαβάζοντας για όσους δεν μπορούν να το κάνουν μόνοι τους.

Ταυτόχρονα, ευαισθητοποιεί όσον αφορά την ισότιμη πρόσβαση των ανθρώπων αυτών στο βιβλίο, για μια κοινωνία συμπεριληπτική, στην οποία όλοι απολαμβάνουμε το δικαίωμα στη μόρφωση.

Γιατί είμαστε εδώ

Σύμφωνα με το 1ο Άρθρο της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ, όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα. Η μόρφωση αποτελεί αναφαίρετο δικαίωμα του ανθρώπου και καθοριστικό παράγοντα για την εξέλιξη της ζωής του, καθώς προσφέρει όχι μόνο γνώσεις, αλλά και πνευματική καλλιέργεια. Παρ' όλ' αυτά εκατομμύρια άνθρωποι στον κόσμο στερούνται ένα τεράστιο παράθυρο στη γνώση, με αποτέλεσμα να μη μπορούν να σπουδάσουν, στη συνέχεια να εργαστούν και να συμμετάσχουν ισότιμα στην κοινωνική και οικονομική ζωή.

Εκτιμάται ότι το 39% των ατόμων με σοβαρή αναπηρία είναι στην Ελλάδα άνεργοι και το 38,2% των ατόμων με αναπηρία στην Ελλάδα βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (Ε.Σ.Α.μεΑ, 2ο Δελτίο Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας της Ε.Σ.Α.μεΑ. «Δείκτες απασχόλησης και πληθυσμός με αναπηρία-Μέρος Α»). Την ίδια στιγμή υπολογίζεται ότι πάνω από 750.000 άνθρωποι στη χώρα μας αδυνατούν να έχουν πρόσβαση στα βιβλία λόγω αναπηρίας. Επιπρόσθετα, πάνω από τους μισούς ηλικιωμένους, που αποτελούν το 30% του ελληνικού πληθυσμού, δεν μπορούν να διαβάσουν μόνοι τους ένα βιβλίο.

Το Διαβάζω για τους Άλλους υποστηρίζει τους ανθρώπους που δεν έχουν πρόσβαση στη μόρφωση είτε δημιουργώντας βιβλία προσβάσιμα είτε διαβάζοντας σε αυτούς που δεν μπορούν να το κάνουν μόνοι τους. Ταυτόχρονα, ευαισθητοποιεί το ευρύ κοινό για την ισότιμη πρόσβαση των ευάλωτων ομάδων στη γνώση και στη μάθηση, δημιουργώντας μια κοινωνία συμπεριληπτική στην οποία συμμετέχουν όλοι οι άνθρωποι χωρίς διακρίσεις.

Με ποιους δουλεύουμε

Υποστηρίζουμε τυφλούς, ανθρώπους με μειωμένη όραση, ηλικιωμένους και άτομα με δυσλεξία που δεν μπορούν να διαβάσουν ή δεν μπορούν να κρατήσουν στα χέρια τους ένα βιβλίο λόγω σωματικής ανικανότητας ή ασθένειας.

Το Όραμά μας

Μια κοινωνία όπου όλοι οι άνθρωποι έχουν ισότιμη πρόσβαση στη γνώση και στη μάθηση.

Η Αποστολή μας

Να διασφαλίσουμε ισότιμες ευκαιρίες μόρφωσης μέσω της πρόσβασης στα βιβλία στους ανθρώπους που στερούνται πρόσβαση σε αυτά.

Τι μας κάνει διαφορετικούς

Το Διαβάζω για τους Άλλους ενισχύει τον εθελοντισμό στη χώρα μας, καθώς χτίζει γέφυρες μεταξύ των ανθρώπων, των εθελοντών και των επωφελούμενων του.

- Είμαστε μια μεγάλη κοινότητα. Πάνω από 8.000 άτομα μέχρι σήμερα έχουν συμμετάσχει στο έργο του Οργανισμού.
- Οι εθελοντές μας είναι η δύναμή μας. Περισσότεροι από 500 εθελοντές είναι κοντά μας, εμπνέονται από το έργο μας, βοηθούν σε οργανωτικά θέματα, διαβάζουν σε ηλικιωμένους και ηχογραφούν βιβλία.
- Δημιουργούμε ουσιαστικές, ανθρώπινες σχέσεις με τις ομάδες στις οποίες διαβάζουμε συστηματικά, κάθε βδομάδα, την ίδια μέρα και ώρα.
- Ενεργοποιούμε την κοινωνία, καθώς συμπολίτες μας δανείζουν τη φωνή τους για να ηχογραφηθούν βιβλία γι' αυτούς που δεν μπορούν να διαβάσουν μόνοι τους.

Τι έχουμε κάνει μέχρι σήμερα

Έχουμε ηχογραφήσει 136 ακουστικά βιβλία, τα οποία έχουν κατατεθεί στις βιβλιοθήκες Όμηρος και Amelib. Από αυτά, 61 βιβλία είναι πανεπιστημιακά, δύο σχολικά και 70 είναι λογοτεχνικά. Επιπλέον, το 2021 κατόπιν αιτήματος της Βουλής των Ελλήνων, ηχογραφήσαμε τον Κανονισμό της Βουλής και το Σύνταγμα της Ελλάδος.

Το Διαβάζω για τους Άλλους καταστατικά έχει αποφασίσει και ηχογραφεί πάντοτε με εθελοντές αναγνώστες. Αυτό το κάνει γιατί θέλει να δώσει τη δυνατότητα σε κάθε πολίτη να δανείσει τη φωνή του προκειμένου να δημιουργηθεί ένα ακόμα ακουστικό βιβλίο προσβάσιμο από άτομα με μερική ή ολική απώλεια όρασης. Για τον λόγο αυτό, έχει έως σήμερα εκπαιδεύσει πλέον των 190 εθελοντών αναγνωστών.

Επιπλέον, έχουμε κρατήσει συντροφιά διαβάζοντας από κοντά σε 4.196 ηλικιωμένους, ενώ έχουμε ευαισθητοποιήσει μέσα από δράσεις βιωματικές πάνω από 400 μαθητές σχετικά με

το πρόβλημα της ισότιμης πρόσβασης όλων των παιδιών στη μόρφωση και στα βιβλία.

Το Διαβάζω για τους Άλλους, θέλοντας να είναι δίπλα στους τυφλούς και εντυπο-ανάπηρους φοιτητές, βάζει σε προτεραιότητα κάθε παραγγελία πανεπιστημιακού συγγράμματος που μας ζητείται προς ηχογράφιση και επιπλέον αυτού έχει υπογράψει μνημόνιο συνεργασίας με τα Πανεπιστήμια Πάτρας, Πειραιά, Αιγαίου και Παντείου, ώστε να έχουν ωφέλεια οι 164 εγγεγραμμένοι στην Amelib εντυπο-ανάπηροι φοιτητές[164 είναι οι εντυπο-ανάπηροι φοιτητές-χρήστες της βιβλιοθήκης Amelib, όπου κατατίθενται τα πανεπιστημιακά συγγράμματα.].

Για το έργο του αυτό και τη συνεισφορά του στην ελληνική κοινωνία, τον Δεκέμβριο του 2021 το Διαβάζω για τους Άλλους βραβεύτηκε από την αξιότιμη Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Επιπρόσθετα, τον Ιούνιο του 2022 βραβευτήκαμε στο πλαίσιο των βραβείων της εταιρείας Boussias ως η MKO της χρονιάς.

Η συμπερίληψη ένα βήμα πιο κοντά

Έχοντας αναγνωρίσει την αξία της συμπερίληψης για την εξάλειψη των ανισοτήτων που βιώνουν τα άτομα με αναπηρία και φέροντας την ευθύνη μιας οργάνωσης που επιθυμεί να έχει ενεργό και ουσιαστικό ρόλο στην Κοινωνία των Πολιτών, μέσα από τη δράση μας προσπαθούμε να προωθήσουμε το δικαίωμα στην μόρφωση και τον πολιτισμό ισότιμα για τα άτομα με αναπηρία, με τη δημιουργία ακουστικών βιβλίων.

Τα ακουστικά βιβλία που παράγουμε είναι βιβλία που μας έχουν ζητηθεί από άτομα με μερική ή ολική απώλεια όρασης και από φοιτητές. Το ακουστικό βιβλίο είναι ένα μέσο που κάνει το όραμα της συμπερίληψης πραγματικότητα, καθώς διευκολύνει την πρόσβαση τυφλών, αμβλυώπων ή ατόμων με άλλα προβλήματα ανάγνωσης εντύπων στη μόρφωση, τη γνώση και τον πολιτισμό.

Τα ακουστικά βιβλία που ηχογραφούμε, ηχογραφούνται στο ιδιόκτητά μας studio στα γραφεία μας στον Νέο Κόσμο, τηρώντας όλες τις απαιτούμενες προδιαγραφές, έτσι ώστε το ακουστικό βιβλίο να είναι όχι μόνο προσβάσιμο από τους τυφλούς και έντυπο-ανάπηρους χρήστες, αλλά και στην καλύτερη ποιότητα που χρειάζεται.

Το 2022, πιστοποιήσαμε τη διαδικασία και το αποτέλεσμα της ηχογράφησης με πιστοποιητικό ISO 9001-2015 από τον κορυφαίο φορέα πιστοποίησης TUV Greece.

Βιβλιογραφία

- Action Aid. (2015). Social Policy. Ανάκτηση 2022, από <https://socialpolicy.gr/2015/05/%CE%B5%CE%BA%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%AC-%CE%BC%CE%B5-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%80%CE%B7%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CE%B1%CF%8C%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B1.html>
- Cobigo, V. O.-K. (2012). Shifting our conceptualization of social inclusion. Stigma Research and Action 2 .
- UNESCO. (χ.χ.). Unesco.org. Ανάκτηση από <https://en.unesco.org/themes/literacy>
- Γαβριηλίδου, Ζ. (2022). Οδηγός για την ισότιμη πρόσβαση και συμπερίληψη στα Ελληνικά ΑΕΙ. Κομοτηνή: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.
- Γκόλφου Χ. (2019). Διπλωματική εργασία : Η κοινωνική συμπερίληψη των ατόμων με νοητική αναπηρία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, ΠΜΣ Ειδική Αγωγή, Εκπαίδευση και Αποκατάσταση.
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2019). Κείμενο Μελέτης: Πολιτισμός για Όλους. Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία.
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (χ.χ.). 2ο Δελτίο Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας της Ε.Σ.Α.μεΑ. «Δείκτες απασχόλησης και πληθυσμός με αναπηρία-Μέρος Α.
- Ζαχαροπούλου Αικ. (2018). Διπλωματική εργασία : ΑΠΟΨΕΙΣ, ΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΑΛΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου: ΠΜΣ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗ.
- Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (1998). Οι Ανάπηροι και η Εκπαίδευση τους. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2011). Οι ανάπηροι και η εκπαίδευση τους. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της (Πολιτεία εκδ.). Αθήνα.
- Θανάση, Κ. (2016, Δεκέμβριος 23). Social policy. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 7, 2022, από <https://socialpolicy.gr/2016/12/%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BA%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%B1%CE%AF%CF%84%CE%B9%CE%B1-%CF%8C%CF%88%CE%B5%CE%B9%CF%82.html>
- Κρομμύδα, Ε. (2020). Διπλωματική εργασία: Η Κοινωνική Αναπαράσταση της Αναπηρίας. Εμπόδια στην Κοινωνική Συμπερίληψη. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, ΠΜΣ «Ειδική Αγωγή, Εκπαίδευση και Αποκατάσταση».
- Λαγούδη, Α. (2022). Διπλωματική εργασία: Εκπαιδευτική και κοινωνική συμπερίληψη των μαθητών με οπτική αναπηρία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. ΠΜΣ:«Επιστήμες της Αγωγής: Ειδική Αγωγή, Εκπαίδευση και.
- Λυκομάνη, Ε. (2020). Πτυχιακή εργασία: ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ:ΕΜΠΟΔΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ, ΤΡΟΠΟΙ. Φλώρινα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Παιδαγωγικό τμήμα Νηπιαγωγών.
- Μάμμου, Α. &. (2015). Εισήγηση : Πρακτικές συμπεριληπτικής Εκπαίδευσης. Αναζητώντας τις δυναμικές του Σύγχρονου Σχολείου. Αθήνα: ΕΚΠΑ.
- Μαστροκούκου, Σ. (2022). Διπλωματική εργασία : Κοινωνική Συνοχή: Συμπεριληπτική Πολιτική στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Πειραιάς: Πανεπιστήμιο Πειραιώς: ΠΜΣ Δίκαιο και Οικονομία.
- Παπαδοπούλου, Δ. (2002). Κοινωνικός Αποκλεισμός. Για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε. Αθήνα: Αρμός.
- Ρεβελιώτης, Π. (2019). Διπλωματική εργασία, Συμπερίληψη και Αποκλεισμός Ενηλίκων στα Σχολεία Εσπερινής. 12. Πανεπιστήμιο Αιγαίου, ΠΜΣ Μοντέλα σχεδιασμού και ανάπτυξης εκπαιδευτικών μονάδων.
- Τόγια, Α. (2019). Πτυχιακή εργασία : Πολιτικές εκπαιδευτικής και κοινωνικής ένταξης των ατόμων με Αναπηρία. Αθήνα: ΕΚΠΑ.

We Need Books: πώς οι συμπεριληπτικές βιβλιοθήκες προωθούν την κοινωνική βιωσιμότητα

Ιωάννα Νισυρίου¹, Μαργαρίτα Σιάνου², Παρασκευή Λούλο³

¹ We Need Books Πολυγλωσσική Βιβλιοθήκη, ioanna@weneedbooks.org

² We Need Books Πολυγλωσσική Βιβλιοθήκη, office@weneedbooks.org

³ We Need Books Πολυγλωσσική Βιβλιοθήκη, vivi@weneedbooks.org

We Need Books: how inclusive libraries promote social sustainability

Ioanna Nissiriou¹, Margarita Sianou², Paraskevi Loulo³

¹ We Need Books Multilingual Library, ioanna@weneedbooks.org

² We Need Books Multilingual Library, office@weneedbooks.org

³ We Need Books Multilingual Library, vivi@weneedbooks.org

Περίληψη

Τα δημογραφικά στοιχεία των κοινωνιών μας αλλάζουν με ταχύτητα. Οι κοινωνίες μας γίνονται περισσότερο ποικιλόμορφες και χρειάζονται υπηρεσίες που θα ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους. Αυτή η εργασία εστιάζει στο πώς οι βιβλιοθήκες, όταν γίνονται συμπεριληπτικές, μπορούν να προωθήσουν την κοινωνική βιωσιμότητα. Παρουσιάζει την περίπτωση της Πολυγλωσσικής Βιβλιοθήκης WeNeedBooks, μιας κοινοτικής βιβλιοθήκης στην Αθήνα που έχει κάνει τη συμπερίληψη μέρος της αποστολής της, καθώς και τους τρόπους με τους οποίους συνεισφέρει στην κοινωνική βιωσιμότητα της γειτονιάς της.

Λέξεις κλειδιά

Κοινωνική συμπερίληψη, Κοινωνική βιωσιμότητα, Πολυγλωσσικές βιβλιοθήκες

Abstract

The demographics of our societies are changing rapidly. Our societies are becoming more diverse and require services that will correspond to their needs. This paper focuses on how libraries, by becoming inclusive can promote social sustainability. It presents the case of We Need Books Multilingual Library, a community library in Athens that has made inclusivity the cornerstone of its mission and of the ways it contributes to the social sustainability of its neighbourhood.

Keywords

Social inclusion, Social sustainability, Multilingual libraries

1. Introduction

This paper will show how a library can promote social sustainability by adapting more inclusive practices. In the last few decades, Greece, and Athens in particular, has become more diverse, creating a need for libraries to re-examine their services and for new library models to emerge. We will consider how inclusion and social sustainability are understood in terms of community libraries and use We Need Books Multilingual Library as a case study. It is hoped that the lessons that have been learnt during the brief period of We Need Books operation, good practices, failures, and limitations, will benefit other libraries that wish to offer more inclusive services to an ever-evolving community.

We Need Books started as an initiative by Ioanna Nissiriou and Nadir Noori in 2016. It was the name given to an online crowdfunding campaign they launched to secure funds with which to buy books in the languages of newly arrived refugees. The funds were raised, and books were purchased and shipped from Afghanistan in order to be taken to the makeshift camps in the region of Attica. However, for a library to be created in any refugee camp, permission could only be given to a registered non-profit organisation, and this is why We Need Books became incorporated as an Non-Governmental Organisation (NGO) in January 2017. Since then, it has established libraries in refugee camps and shelters, and has supported other organizations by sending books to camps, libraries, schools, and cultural centres all over Greece. In 2019 it opened Athens' first multilingual library in the area of Kypseli.

2. The demographics of our societies are changing

2.1 Global migration

Non-western societies are becoming increasingly unstable. Wars, a turbulent economy, climate change, natural disasters or even just a better quality of life are the main reasons migrants from third countries leave their homes in search of better prospects, and refugees seek safety away from conflict and prosecution. According to the World Migration Report, there were around 281 million international migrants in the world in 2020, which equates to 3.6% of the global population. An average of 19% of these live in urban areas. The highest percentages are in the United Arab Emirates, with 83% of the population being foreign born, followed by Brussels with 62% and Toronto with 46%¹.

2.2. Refugees and migrants in Athens

After the EU – Turkey deal was signed in March 2016, approximately 50.000 refugees who had hoped to settle in more prosperous European countries, were stranded in Greece. In their majority, they would eventually be living in Athens, joining the thousands of migrants who had already made Greece's capital their home since the early '90s and were continuing to

¹ International Organization for Migration. (2021, December 1). World Migration Report 2022. <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/>

do so, as more migrants and asylum seekers arrived each year. It is estimated that in 2018, 23% of the people living in the municipality of Athens were documented first or second-generation migrants², not counting undocumented migrants and asylum seekers which would bring the percentage closer to 25%³. The United Nations High Commissioner for Refugees, UNICEF, the Danish Refugee Council, the International Organization for Migration, the Ministry of Migration, the Municipality of Athens, many international and national NGOs, and citizens' initiatives were concerned with covering the different urgent needs of asylum seekers, namely housing, food, legal aid, health services, and child protection.

However, there were significant gaps around the issue of inclusion and integration. The projects that were implemented lacked continuity and very few organizations that ran such projects were sustainable and continue to exist today⁴. Also, most projects were offered only to asylum seekers and did not include migrants. Furthermore, in the last three years there has been a shift in how funds are allocated, with a considerable increase of funds going towards deterring the crossing of migrants and refugees into Greece, and a decrease in spending on basic needs and facilitating social integration⁵.

2.3. Libraries as vehicles of integration

In this context, libraries accessed exclusively by refugees can have little impact in fostering inclusion, and operating in isolation, they are far from promoting social integration. It can be argued that such libraries and community centres contribute, in fact, to further segregation. On the other hand, public libraries that do not address migrants' and asylum seekers' needs, leave a significant proportion of the city's population without access to resources that could improve their prospects and quality of life. It cannot be stressed enough that libraries that cater to the entire community and serve the needs of migrants, refugees, as well as of the local people function as vehicles of integration.

3. Social inclusion and social sustainability in a library context

3.1. Societies for all

In 1995, the World Summit for Social Development held in Copenhagen defined the aim of social integration as “to create ‘a society for all’, in which every individual, each with rights and responsibilities, has an active role to play. Such an inclusive society must be based on respect for all human rights and fundamental freedoms, cultural and religious diversity, social

2 OECD (2018, July 26). Working Together for Local Integration of Migrants and Refugees in Athens. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/9789264304116-en>

3 Greek City Times (2020, November 25). 25% of inhabitants of Athens are immigrants! <https://greekcitytimes.com/2020/11/25/25-inhabitants-athens-immigrants/>

4 Enduring examples are Solidarity Now, Velos Youth, Khora, Melissa Network, METAdrasi and PYXIDA, an initiative by the Greek Council for Refugees.

5 ECRE European Council on Refugees and Exiles (2022 January 21). Greece: Huge Discrepancy Between Reported Rescues and Arrivals Suggests Massive Pushbacks, Billions Spent Do Little for Violations and Mismanagement. <https://ecre.org/greece-huge-discrepancy-between-reported-rescues-and-arrivals-suggests-massive-pushbacks-billions-spent-do-little-for-violations-and-mismanagement/>

justice and the special needs of vulnerable and disadvantaged groups, democratic participation, and the rule of law”⁶.

3.2. Accessible libraries

In this sense, a community library must be accessible to every member of society. This means that financial barriers should not be keeping visitors away. Also, the legal status of visitors should be irrelevant. It should be accessible by people with disabilities. It should take under consideration the needs of mothers of young children, as well as those of the elderly. Culturally aware staff should offer services to visitors with diverse cultural identities. Resources on human rights and the legal rights of individuals should also be made available. It should be a safe space, free of discrimination. And it should have processes in place that actively involve its users, who are its main stakeholders, to the library’s decision making. When these boxes are ticked, we can see libraries becoming key players in promoting social sustainability.

3.3. Social sustainability

According to Richard Stren and Mario Polèse, social sustainability for a city is a development:

“Compatible with the harmonious evolution of civil society, fostering environment conducive to the compatible cohabitation of culturally and socially diverse groups while at the same time encouraging social integration, with improvements in the quality of life for all segments of the population”⁷.

A key component in achieving social sustainability, they argue, is addressing social and spatial fragmentation. In order to bring people together, it is not only policies that need to be adapted, but the city also needs to have spaces where coexistence is not just possible, but normalised.

3.4. Social sustainability and libraries

Societies are evolving, but as the rise of hate speech would indicate⁸, they are not doing so harmoniously. Specifically in Greece, the economic crisis, the refugee crisis, the COVID pandemic, and now the energy crisis are exacerbating economic and social inequalities, creating conditions that allow fear, mistrust, and hostility to proliferate. For libraries to play a part in a city’s chances at securing social sustainability, then, they must be seen as the polar opposite of exclusion, both in territorial terms as well as social ones. A library that exists

6 United Nations Digital Library (1996). United Nations Report of the World Summit for Social Development Copenhagen 6-12 March 1995, Page 65 <https://digitallibrary.un.org/record/198966?ln=en>

7 Polèse, M. & Stren, R. (2000). Understanding the New Sociocultural Dynamics of Cities: Comparative Urban Policy in a Global Context. In M. Polèse & R. Stren (Eds.) *The Social Sustainability of Cities: Diversity and the Management of Change* (pp. 3-38). University of Toronto Press.

8 Futtner, N. & Brusco N., (2021 March). Hate Speech is on the Rise. Geneva International Center for Justice <https://www.gicj.org/gicj-reports/1970-hate-speech-on-the-rise>

outside the more poverty stricken and diverse areas cannot be fully inclusive and thus will not be able to utilise its potential to contribute to the city's social sustainability. A library that does not display cultural awareness in its staff's interaction with the public, cannot bring people together. To “weave the various parts of the city into a cohesive whole” (Polèse & Stren, 2000), a library must make sure that all its operations, assets, aesthetics, the way it interacts with stakeholders, its location, its programmes, and the space itself are always pointing towards social sustainability, towards improving the quality of life for all segments of the population.

4. The case of We Need Books: good practices and limitations

4.1. We Need Books as an atypical library

We Need Books Multilingual Library is atypical in that it is a non-profit organisation and has no access to public or any other forms of stable funding for its operational costs. Therefore, a significant amount of time and human resources is devoted to fundraising, while some of its initiatives are carried out by volunteers and interns. Although this affords the organisation with the freedom to design its own strategies and programmes and to allocate its available resources accordingly, it also means that it cannot guarantee employment stability, nor the unhampered continuation of its operations.

The library opened in Kypseli at the end of 2019, with a collection of 14.000 books that had not yet been catalogued and only just managed to become a lending library in the beginning of 2021. It took three years before the organisation could afford to hire a librarian. We currently have approximately 16.000 titles, only 30% of which have been catalogued, covering 19 languages out of the 38 in our collection, but we remain unable to employ our librarian full time.

It is also atypical in that it is a very young library, created to serve a newly developed multicultural community whose needs keep changing. The organization's vision is to help shape inclusive and thriving communities, free of prejudice and racism, and its mission is to enrich lives and empower individuals by providing free and equal access to information, knowledge, and services, to foster social inclusion and promote interculturalism in a safe and welcoming environment.

4.1. Fostering social sustainability by curating a diverse collection

Curating a diverse collection, and one that promotes social sustainability, is the first step our library has taken towards becoming inclusive. Although we do not have complete control over the books that are on our shelves, since the majority come from donations, we do try to have a balance between female and male authors, and to ensure that authors of different genders, backgrounds, social and cultural identities are well represented. To the best of our abilities, we favour books that are relevant to the experiences, concerns, and information needs of contemporary readers. However, we do not separate Queer or Black or Asian literature

from the main collection, nor do we separate books written by refugees. Human experience in literature is treated in the same way and is equally accessible to all visitors. Before a book is catalogued, we ask ourselves, is this book helpful? How does it benefit its reader? Is it still relevant? Once we applied this litmus test, we detected books expressing antisemitic, fascist, sexist, Islamophobic views, propaganda from different governments in the world, outdated non-fiction (especially in health and parenting), and we have removed most of them from our shelves. We are planning on hosting an open discussion on the subject and invite the public, librarians, academics, authors, and artists, to collectively explore the standards by which books can be deemed contentious and to develop ideas on how to process them in our library.

4.2. Fostering social sustainability by increasing accessibility

The space itself, to the extent that our resources allowed, has been designed and equipped with the needs of the community in mind. It is accessible by wheelchair users and all corridors are wide enough for wheelchairs and double pushchairs. There is a high-chair available for young children so that they can be fed at the library. There are comfortable and quiet areas where mothers can breastfeed. There are eight tablets available for visitors to use safely.

4.3. Fostering social sustainability by implementing inclusive programs

Besides the collection, the arrangement of the space, the facilities, and services, We Need Books tries to become inclusive by the initiatives it runs. I will briefly mention three of these:

4.3.a. CHARMMS

At the end of 2021 we ran CHARMMS: Challenging Refugee and Media Stereotypes¹, an innovative advocacy program. It consisted of two workshops and a meeting. The first one was for young refugees, migrants, and Greeks, where the participants were trained in storytelling techniques to enable them to use social media as a platform for human rights advocacy. The second workshop was for media professionals and creators of online content. It aimed to help identify ways in which their work can become more inclusive and in this way challenge existing stereotypes of refugees and migrants which obstruct their social integration and undermine social sustainability.

After the training sessions finished, the two groups met in an informal gathering, exchanged views, and created a network through which refugees and migrants can have their voices amplified. Most importantly, CHARMMS created an interface where media professionals seeking first-hand information on a subject relating to refugees and migrants could hear from people with lived experience, rather than relying on representatives of NGOs and ministerial press releases.

4.3.b. Film Festival

1 CHARMMS: Challenging Refugee and Migrant Media Stereotypes was funded by the Active Citizens Fund.

In the summer that followed, the library organized “An Eco Activist is Born – A Film Festival Against Climate Change”². The festival focused on the issues of environmental activism, Eco anxiety, climate refugees, and the economy of wellbeing. These were explored through workshops with specialised speakers and through the screening of relevant documentaries. Of the six speakers, one was originally from Bangladesh and one from Kenya. Five were female, each a leader in her profession. Among the participants, there were locals, foreign visitors, refugees, and migrants, including people with mental and physical difficulties and disabilities. The youngest participant was eight years old and the oldest was in her 80s. Participants had the opportunity to discuss their concerns, and to be informed about aspects of climate change that they had little or no knowledge about. Different opinions were heard and the feedback we received indicated that the majority was energised to taking a more active role in the fight against climate change and to seeking reliable information.

4.3.c. Supporting Children to Thrive

In September 2022 we introduced “Supporting Children to Thrive”³, an after-school tutoring programme for 35 elementary school children whose parents are not able to support them with homework, either because they do not speak Greek, either because of their own limited educational background or of work-related responsibilities. The programme was designed as a response to the severe educational and psychosocial gaps that the COVID pandemic had on children, especially on those in low-income families. Apart from individualised academic support, through art workshops, the program also addresses the needs of children for artistic expression, as well as emotional and social development.

4.4. Fostering social sustainability by empowering the community through information

We Need Books is not an academic library, but it gives the opportunity to academics to participate in workshops it organises where they speak directly with members of the community about issues that concern them. For example, Dr Angeliki Gazi from Panteion University held a workshop on the construction of identities, Dr Bina DeCosta from the Australian National University held a workshop on climate forced migration and Prof. Phoebe Koundouris spoke about a sustainable economy. In this way, the library makes information available and draws the public into discourses that are not usually to be found outside of academic circles or in the mainstream media. As a result, citizens become more informed and more engaged in these subjects, and it is important that they can find up to date resources within the library to build on their knowledge about different issues if they wish to.

4.5. Fostering social sustainability through servant leadership

Last but not least, our commitment to social sustainability is reflected in the organisation’s

² An Eco Activist is Born – A Film Festival Against Climate Change was funded by DEAR, the European Commission’s Development Education and Awareness Raising Programme in partnership with ActionAid Hellas.

³ Supporting Children to Thrive is funded by the Stavros Niarchos Foundation

governance. Since 2021 we are operating according to the servant leadership model, in which every member of the organization, the founders, the staff, the volunteers, see their personal and professional growth as an integral step into better serving the community. All members are encouraged to pursue training and to undertake initiatives and challenges that will contribute to their own advancement.

5. We Need Books' limitations

There are still many needs of the community that we have not addressed yet, due to lack of funds, staff, and space. We have not enough computers that visitors can use nor are we able to offer a printing service nor help computer illiterate visitors with online forms and procedures. We have but a few titles in Braille. We currently do not have audiobooks in our collection. We are not part of a network that can do interlibrary loans. Not all our titles can be found on our online database, as the majority has not been fully catalogued yet. However, we offer signposting to other organisations that our visitors can turn to for the services we are unable to provide ourselves. We also host other organizations in our space for IT workshops, language training and other free educational and cultural activities they want to provide.

5.1. Academic libraries and social sustainability

Although there is a pressing need for public libraries to become more inclusive in order to keep up with the public's needs, we believe it is worth exploring the role that academic libraries can play and in some cases, are already playing. From diversifying their collections and ensuring access for disabled students, to working with university faculties, students and NGOs through synergies, academic libraries promote social sustainability in many ways. Programmes that provide mentorship to disadvantaged youths, working with local schools to inspire children to dream bigger, hosting language practice sessions for students who want to improve their level in the language of their host country, partnering with the Third Sector to offer vulnerable members of the community training in computer literacy are some practices already in place.

The United Nations point that:

“An inclusive society is equipped with mechanisms which accommodate diversity and facilitate/enable people's active participation in their political, economic, and social lives. As such, it over-rides differences of race, gender, class, generation, and geography, and ensures equal opportunities for all to achieve full potential in life, regardless of origin. Such a society fosters, at the same time, emanates from the well-being of each individual, mutual trust, sense of belonging and inter-connectedness.”⁴

If we aspire towards social sustainability, such mechanisms should become activated in all aspects that affect public life, such as education, litigation, cultural institutions, and of

4 United Nations. Social Integration – Social Policy and Development Division. Department of Economic and Social Affairs - Social Inclusion. <https://www.un.org/development/desa/dspd/social-integration-social-policy-and-development-division.html>

course, the media. We Need Books, with all its limitations, is one such mechanism and can be replicated, adjusted, evolved, and improved by any library that wants to become more inclusive.

Acknowledgments:

We would like to thank Emma Raibaut, We Need Books' librarian for fact checking this document and for her overall contribution to the library's effort to be a welcoming and inclusive space.

Bibliography

- Brown, T. (2021, April 9). Building an inclusive society in the post pandemic world. House of Lords Library, In Focus. <https://lordslibrary.parliament.uk/building-an-inclusive-society-in-the-post-pandemic-world/>
- ECRE European Council on Refugees and Exiles (2022 January 21). Greece: Huge Discrepancy Between Reported Rescues and Arrivals Suggests Massive Pushbacks, Billions Spent Do Little for Violations and Mismanagement. <https://ecre.org/greece-huge-discrepancy-between-reported-rescues-and-arrivals-suggests-massive-pushbacks-billions-spent-do-little-for-violations-and-mismanagement/>
- Futtner, N. & Brusco N., (2021 March). Hate Speech is on the Rise. Geneva International Center for Justice <https://www.gicj.org/gicj-reports/1970-hate-speech-on-the-rise>
- Greek City Times (2020, November 25). 25% of inhabitants of Athens are immigrants!. <https://greekcitytimes.com/2020/11/25/25-inhabitants-athens-immigrants/>
- International Organization for Migration. (2021, December 1). World Migration Report 2022. <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/>
- Karak, S. & Mahavidyalaya, N. (2019, March 3). Role of Public Library in Enhancement of Social Inclusion - A Theoretical Framework. Research Gate. https://www.researchgate.net/publication/331627630_Role_of_Public_Library_in_Enhancement_of_Social_Inclusion_-_A_Theoretical_Framework
- Mabi, M. (2018). Public Libraries Serving Immigrant Communities in Canada / Bibliothèques publiques servent communautés migrantes. Canadian Journal of Information and Library Science 42(3), 192-207. <https://www.muse.jhu.edu/article/743052>.
- OECD (2018, July 26). Working Together for Local Integration of Migrants and Refugees in Athens. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/9789264304116-en>
- Polèse, M. & Stren, R. (2000). Understanding the New Sociocultural Dynamics of Cities: Comparative Urban Policy in a Global Context. In M. Polèse & R. Stren (Eds.) The Social Sustainability of Cities: Diversity and the Management of Change (pp. 3-38). University of Toronto Press.
- Sutherland, T. (2013, January 1). Libraries as Partners in Community Engagement at Urban and Metropolitan Universities. Vol. 24 No. 3 (2013): Metropolitan Libraries in Partnership with Communities. <https://journals.iupui.edu/index.php/muj/article/view/20551/20148>
- United Nations. Social Integration – Social Policy and Development Division. Department of Economic and Social Affairs - Social Inclusion. <https://www.un.org/development/desa/dspd/social-integration-social-policy-and-development-division.html>
- United Nations Digital Library (1996). United Nations Report of the World Summit for Social Development Copenhagen 6-12 March 1995, Page 65 <https://digitallibrary.un.org/record/198966?ln=en>

Δ' Συνεδρία

Ανοικτή Πρόσβαση
Ανοικτή Επιστήμη

Η Βιβλιοθήκη ως κόμβος μεταφοράς τεχνογνωσίας και παροχής υπηρεσιών για την Επιστήμη των Πολιτών

Αλεξάνδρα Γούδη¹, Θεοδώρα Καραϊσκού²

¹ Πανεπιστήμιο Πατρών, Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης, agoudi@upatras.gr

² Πανεπιστήμιο Πατρών, Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης, karaiskout@upatras.gr

Περίληψη

Τα τελευταία χρόνια, ένας από τους κύριους πυλώνες της Ανοικτής Επιστήμης (Open Science), η Επιστήμη των Πολιτών (Citizen Science, ΕτΠ), αποκτά όλο και μεγαλύτερο ερευνητικό ενδιαφέρον ως εργαλείο συγκέντρωσης δεδομένων. Παράλληλα, δίνει την ευκαιρία ενεργής συμμετοχής των πολιτών στην ερευνητική διαδικασία με την καταγραφή στοιχείων και την κατανόηση της αξίας της επιστημονικής έρευνας. Η παρούσα εργασία εστιάζει στον καίριο ρόλο των ακαδημαϊκών και δημόσιων βιβλιοθηκών, στην προώθηση και υποστήριξη της Επιστήμης των Πολιτών, ως κομβικά σημεία σύνδεσης της κοινωνίας με την επιστήμη.

Βασίζεται τόσο σε ποιοτικά, όσο και σε ποσοτικά στοιχεία που συγκεντρώθηκαν το πρώτο εξάμηνο του 2022, μέσω εργαστηρίων ΕτΠ και ερωτηματολογίων, από πολίτες και βιβλιοθήκες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, όπου και παρατηρείται έλλειψη συνεργιών Ανοικτής Επιστήμης και ΕτΠ. Η συγκεκριμένη έρευνα πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του προγράμματος Erasmus+, Citizen-enhanced open science in Southeastern Europe Higher Education knowledge hubs (CEOs SE).

Λέξεις κλειδιά

Επιστήμη των Πολιτών, Ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, Δημόσιες βιβλιοθήκες

1. Introduction

Τα τελευταία χρόνια, ένας από τους κύριους πυλώνες της Ανοικτής Επιστήμης (Open Science), η Επιστήμη των Πολιτών (Citizen Science, ΕτΠ), αποκτά όλο και μεγαλύτερο ερευνητικό ενδιαφέρον ως εργαλείο συγκέντρωσης δεδομένων. Παράλληλα, δίνει την ευκαιρία ενεργής συμμετοχής των πολιτών, στην ερευνητική διαδικασία (Bonney et al. 2014, Jordan et al. 2011). Η παρούσα εργασία εστιάζει στον καίριο ρόλο των ακαδημαϊκών και δημόσιων βιβλιοθηκών στην προώθηση και υποστήριξη της Επιστήμης των Πολιτών, ως κομβικά σημεία σύνδεσης της κοινωνίας με την επιστήμη.

Η έρευνα που παρουσιάζεται είναι μέρος του προγράμματος Erasmus+, Key Action 2, “Citizen-enhanced open science in Southeastern Europe Higher Education knowledge hubs”(CeOS_SE) που πραγματοποιήθηκε το 1 εξάμηνο του 2022. Το έργο αναγνωρίζει ότι υπάρχει ανάγκη να αναπτυχθεί μια σύνδεση της κοινωνίας με την επιστήμη και οι ερευνητικές βιβλιοθήκες μπορούν να αποτελέσουν βασικό σημείο σύνδεσης. Στόχος είναι η γνωριμία και η εξοικείωση των πολιτών, με την ΕτΠ, την παρατήρηση των διαφορετικών πεδίων

εφαρμογής της ΕτΠ και των σχετικών ιδιαιτεροτήτων των 8 χωρών (Ολλανδία, Δανία, Ιταλία, Ελλάδα, Κύπρος Κροατία, Σερβία, Βουλγαρία) που συμμετέχουν στο πρόγραμμα καθώς και τη δημιουργία συνεργασιών μεταξύ ακαδημαϊκών και δημόσιων βιβλιοθηκών προκειμένου να λειτουργήσουν ως κόμβοι μεταφοράς τεχνογνωσίας και παροχής υπηρεσιών ΕτΠ (εργαστήρια, αποθετήριο δεδομένων κ.α.). Υποστηρίζεται ιδιαίτερα η γεωγραφική περιοχή, της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, λόγω της εμφανιζόμενης έλλειψης συνεργιών Ανοικτής Επιστήμης και ΕτΠ.

2. Επιστήμη των Πολιτών (ΕτΠ)

Η Επιστήμη των Πολιτών είναι από τους κύριους πυλώνες ενός νέου ανοικτού παραδείγματος επιστήμης, όπου οι πολίτες, άτομα δίχως επίσημη επαγγελματική ενασχόληση με τις επιστημονικές διεργασίες, συμμετέχουν σε διάφορα στάδια αυτής. Πέρα από το γεγονός ότι βοηθά τους πολίτες να γίνονται ενεργοί συμμετέχοντες σε φάσεις καταγραφής, ανάλυσης, σχολιασμού δεδομένων, τους βοηθά επίσης να αντιλαμβάνονται τη βαρύτητα της έρευνας και την αξία της επιστήμης για την πρόοδο και την ευημερία. Ο όρος χρησιμοποιείται για μια σειρά δράσεων και πρακτικών που ακολουθούν κάποιους βασικούς κανόνες συνεργασίας πολιτών και επιστημόνων (Ευρωπαϊκός Οργανισμός για την Επιστήμη του Πολίτη).

Αν και η συλλογή δεδομένων από πολίτες προϋπήρχε, ο όρος ‘Επιστήμη των πολιτών’ και η δημιουργία ανοικτών εργαλείων για τη διευκόλυνση συλλογής δεδομένων εμφανίστηκαν την δεκαετία του 1990 (Irwin 1995, Brossard et al. 2005, Dickinson et al. 2010, Ceccaroni et al. 2017)

Ο όρος διαδόθηκε σχετικά γρήγορα στην Αμερική (Trumbull et al. 2000) και έγινε ευρέως γνωστός την τελευταία δεκαετία, λόγω της αύξησης δημοσιεύσεων, προγραμμάτων επιστήμης των πολιτών και χρηματοδοτούμενων έργων (Crain et al. 2014). Οι πρώτες Ευρωπαϊκές χώρες που υιοθέτησαν τη νέα μέθοδο συλλογής ερευνητικών δεδομένων ήταν η Αυστρία, η Γερμανία και η Ισπανία παράλληλα με την ίδρυση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού για την Επιστήμη του Πολίτη (ECSA).

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει αύξηση των προγραμμάτων ΕΠ, με τις χώρες της Βόρειας και Κεντρικής Ευρώπης να ξεχωρίζουν ως προς τον αριθμό των ΕτΠ προγραμμάτων, ενώ στις νοτιοανατολικές Ευρωπαϊκές χώρες είναι αισθητά λιγότερα τα προγράμματα ΕτΠ (Vohland et al. 2021), όπου και παρατηρείται έλλειψη συνεργασιών Ανοικτής Επιστήμης και ΕτΠ.

Δύο βασικά σημεία της ΕτΠ είναι η προσέλκυση των πολιτών και το πεδίο της έρευνας. Οι δημιουργοί προγραμμάτων ΕτΠ χρησιμοποιούν διαφορετικές στρατηγικές προσέλκυσης εθελοντών πολιτών όπως διαγωνισμούς, κίνητρα, συστήματα συλλογής πόντων και ψηφιακά διακριτικά σύμβολα για τη δημιουργία κινήτρων και αναγνώρισης των προσπαθειών τους. Επίσης, αξιοσημείωτο είναι πώς τα ιστορικά γεγονότα επηρεάζουν τις εθελοντικές δράσεις ως προς την επιλογή κατηγορίας υποστήριξης π.χ. ομάδες για άπορους, μετανάστες, κλιματική αλλαγή.

2.1. Ορισμός ΕτΠ

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία (Auerbach et al. 2019) κανένας ενιαίος ορισμός δεν μπορεί να περιλάβει το ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων που υπάρχουν κάτω από την ομπρέλα της επιστήμης των πολιτών. Υπάρχουν διάφορες ορολογίες όπως πληθοπορισμός, κατανομημένη πληροφόρηση, κοινοτική επιστήμη, επιστήμη δικτύωσης, κ.ά. (Ceccaroni et al. 2017, Franzoni et al. 2014) και τουλάχιστον 34 διαφορετικοί ορισμοί (Haklay et al. 2021) με κάποια κοινά σημεία και κάποια πιο περιγραφικά χαρακτηριστικά ανάλογα με τον σκοπό (χρηματοδότηση, δημιουργία πολιτικής, επιστημονική πρόοδος, ευαισθητοποίηση/ενημέρωση κοινωνίας) που εξυπηρετούν.

Σε 11 από τους 34 ορισμούς αναφέρεται η εθελοντική συμμετοχή των πολιτών. Επίσης, η κάθε Ευρωπαϊκή χώρα χρησιμοποιεί διαφορετικό ορισμό. Ανάλογα με την χρησιμότητα της ΕτΠ το κέντρο βάρους του ορισμού είναι σε διαφορετικά σημεία, εστιάζοντας στην επιστημονική, κοινωνική, νομοθετική και εκπαιδευτική αξία.

Στην επιστημονική αξία έγκειται ο έλεγχος ποιότητας των επιστημονικών δεδομένων. Η εκπαιδευτική και κοινωνική διάσταση της ΕτΠ είναι εξίσου σημαντική, καθώς ευαισθητοποιεί τους πολίτες σε διάφορους ερευνητικούς προβληματισμούς. Παράλληλα, η ψηφιοποίηση των επιστημών αυξάνει τις ευκαιρίες μαζικής συμμετοχής σε έρευνες και συνεισφέρει στη δημιουργία πολιτικών ανοικτής επιστήμης, αν και η μη φυσική επικοινωνία μειώνει τη μακροχρόνια δέσμευση των πολιτών (Parrish et al. 2019).

Σε ένα ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο, οι βασικές αρχές της ΕτΠ είναι η ενεργή συμμετοχή και η αποτελεσματική ανοιχτή πρόσβαση. Ως ενεργή συμμετοχή εννοείται η ελεύθερη συμμετοχή πολιτών ανεξαρτήτως φύλου, ηλικίας, επαγγέλματος και η χρήση ίδιων διαδικασιών και πρωτόκολλων με τους επιστήμονες στη συλλογή δεδομένων (Ayris et al. 2018). Σύμφωνα με τον ορισμό του Ευρωπαϊκού Οργανισμού για την ΕτΠ (ECSA), οι πολίτες μπορούν, εφόσον το επιθυμούν, να συμμετέχουν σε πολλαπλά στάδια της επιστημονικής διαδικασίας. Αυτά μπορεί να περιλαμβάνουν την ανάπτυξη ερευνητικών ερωτήσεων, το σχεδιασμό της μεθόδου, τη συλλογή και ανάλυση δεδομένων και την κοινοποίηση των αποτελεσμάτων.

Η συλλογή και μελέτη των δεδομένων και μεταδεδομένων στα προγράμματα ΕτΠ είναι συνήθως μεγάλης κλίμακας και δε θα μπορούσαν να συλλεχθούν από επιστήμονες και ερευνητές με άλλο τρόπο χωρίς την ελεύθερη συμβολή των πολιτών (Bonney et al. 2009). Οι πολίτες και οι επιστήμονες μπορούν να έχουν μακροχρόνια ανοιχτή πρόσβαση στα δεδομένα και στα δημοσιευμένα αποτελέσματα για περαιτέρω ερευνητική εκμετάλλευση.

Οι επικεφαλής των προγραμμάτων ΕτΠ λαμβάνουν υπόψη νομικά ζητήματα και ζητήματα ηθικής δεοντολογίας σε σχέση με τη συγγραφική ιδιοκτησία, την πνευματική ιδιοκτησία, τις συμφωνίες κοινής χρήσης δεδομένων, το απόρρητο, την αναφορά προέλευσης και τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις οποιασδήποτε δραστηριότητας.

2.2. Η Επιστήμη των Πολιτών στον παγκόσμιο χάρτη

Οι Ευρωπαϊκές περιοχές διαφέρουν σε πολλά σημεία, λόγω διαφορετικής γλώσσας, γεωκοινωνικών διαφορών, όπως το επίπεδο ατομικότητας και συλλογικότητας, πολιτικών διαφορών σε επίπεδο δημοκρατίας και πολιτιστικών διαφορών, δημιουργώντας διαφορετικές συνθήκες για τα έργα της ΕτΠ στον Ευρωπαϊκό χάρτη. Σύμφωνα με έρευνα του Special Eurobarometer (2010), οι πιο δημοκρατικές χώρες έχουν μεγαλύτερη συμμετοχή σε επιστημονικές δραστηριότητες.

Η οικονομική ανάπτυξη της Νότιας Ευρώπης και των Βαλκανίων καθυστέρησε σε σχέση με τις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες. Η πολιτική σταθερότητα υπονομεύτηκε σε διάφορες ιστορικές περιόδους του 20ού αιώνα με δικτατορικά καθεστώτα και σχεδόν όλες έχουν υποστεί οικονομική κρίση στην αρχή του 21ου αιώνα.

Στη Γερμανία και την Αυστρία, η κυβέρνηση προωθεί την πραγματοποίηση και συμμετοχή σε προγράμματα της Επιστήμης των Πολιτών, ως μέσο αύξησης της επιστημονικής μόρφωσης και της καινοτομίας. Η Ισπανία είναι μια από τις Νότιες Ευρωπαϊκές χώρες που ξεχωρίζει και έχει αναλογικά τη μεγαλύτερη ποικιλία κατηγοριών προγραμμάτων (Vohland et al. 2014). Από το 2011, το εθνικό μη κερδοσκοπικό ίδρυμα Ibercivis δημιουργεί προγράμματα ΕτΠ. Η Επιτροπή του αποτελείται από το Υπουργείο Καινοτομίας και Ανταγωνισμού, διάφορους φορείς και το Πανεπιστήμιο της Σαραγόσα.

Στη Νέα Ζηλανδία, τον Καναδά και τις Η.Π.Α., η κυβέρνηση προωθεί την υλοποίηση και συμμετοχή σε προγράμματα της Επιστήμης των Πολιτών. Στις Ηνωμένες Πολιτείες έχει τη βάση της η πιο επιτυχημένη πλατφόρμα παγκοσμίως, η SciStarter, με πάνω από 1.300 διεθνή ΕτΠ προγράμματα. Το Πρόγραμμα “Libraries as community hubs for C.S.” καθιέρωσε τις 13 Απριλίου ως ημέρα ΕτΠ.

Η Αυστραλία, το Βέλγιο, η Δανία, η Γαλλία, η Μεγάλη Βρετανία, η Ιρλανδία, η Ιταλία, η Σουηδία, η Ελβετία, η Ουγγαρία, η Αργεντινή, η Βραζιλία φιλοξενούν πλατφόρμες και ψηφιακές πύλες, κυρίως σε επίπεδο πληροφόρησης και εισαγωγής δεδομένων για προγράμματα ΕτΠ.

3. Επίπεδο συμμετοχής ΕτΠ

Μια από τις πρώτες χαρτογραφήσεις της ετερογένειας των προγραμμάτων πληθοπορισμού εμφανίζεται στην εργασία των Franzoni και Sauremann (2014). Γίνεται κατηγοριοποίηση των προγραμμάτων ανάλογα με το επίπεδο προσόντων (κοινές δεξιότητες, εξειδικευμένες δεξιότητες και ειδική τομεακή κατάρτιση) σε σχέση με την οργάνωση της δράσης (καλά δομημένα ανεξάρτητα υποέργα έως αλληλένδετα υποέργα χωρίς οργανωμένη δομή). Η συνέχεια έρχεται με την έρευνα των Bonney et al. (2019) για την ΕτΠ και ορίζει τρία επίπεδα ερευνητικής συμμετοχής των πολιτών (Επίπεδο συνεισφοράς, Επίπεδο συλλογικότητας, Επίπεδο συνδημιουργίας) ανάλογα με την ένταση δέσμευσης στην ΕτΠ.

Στο επίπεδο συνεισφοράς, οι πολίτες λειτουργούν ως δίκτυο ανθρώπινων αισθητήρων

(Meier 2012), εισάγοντας δεδομένα ψηφιακά (φωτογραφίες, παρατηρήσεις) και παράγοντας σημαντικό όγκο δεδομένων σε πραγματικό χρόνο. Η πιο πρόσφατη βιβλιογραφία (Hecker et al. 2016) διαχωρίζει το επίπεδο συνεισφοράς σε δύο κατηγορίες. Τη συλλογή δεδομένων, συνήθως με ψηφιακή καταγραφή στοιχείων, και τη διανομή πληροφοριών, συχνά με τη χρήση ερωτηματολογίων για την ερμηνεία εξωτερικών παρατηρήσεων (βλ. πίνακα 1).

Επίπεδα ΕτΠ - Παραδείγματα

Επίπεδο #4: Έντονη συμμετοχή	Συνεργατική επιστήμη – ορισμός προβλημάτων, συλλογή δεδομένων και ανάλυση	
Επίπεδο #3: Συμμετοχική επιστήμη	Συμμετοχή στον ορισμό προβλημάτων και συλλογής δεδομένων	
Επίπεδο #2: Διανομή πληροφοριών	Πολίτες ως βασικοί ερμηνευτές δεδομένων	
Επίπεδο #1: Συλλογή δεδομένων	Πολίτες ως καταγραφείς δεδομένων	

Πίνακας 1: Επίπεδα Επιστήμης των Πολιτών

3.1. Συλλογή δεδομένων

Στην Επιστήμη των Πολιτών μια αρκετά διαδεδομένη κατηγορία συλλογής δεδομένων είναι το περιβάλλον και η οικολογία. Συγκεκριμένα, στο πεδίο της ορνιθολογίας ένα μεγάλο μέρος της έρευνας για τα μεταναστευτικά πουλιά και την κλιματική αλλαγή έρχεται από προγράμματα ΕτΠ (Sullivan, 2014). Μεταξύ άλλων, οι παρατηρήσεις των πολιτών έδειξαν ότι τα αποδημητικά πουλιά μεταναστεύουν πιο κοντά στους πόλους λόγω της παγκόσμιας θέρμανσης (Gallo et al. 2011, Dickinson et al. 2010, Wilson et al. 2013).

Η Audubon Society είναι μια από τις παλαιότερες περιβαλλοντικές οργανώσεις που πραγματοποιεί ίσως το πρώτο και πιο μακροχρόνιο πρόγραμμα συλλογής δεδομένων ΕτΠ. Συλλέγει δεδομένα από τους πολίτες για τα πουλιά των Χριστουγέννων, από το 1900 έως τώρα, προσφέροντας σημαντικά στοιχεία για την διατήρηση των οικοτόπων.

Το BioBlitz είναι ένα πρόγραμμα βιολογικής έρευνας της Audubon Society, για την καταγραφή όλων των ζωντανών ειδών σε καθορισμένες περιοχές. Ομάδες επιστημόνων, φυσιολόγων και εθελοντών διεξάγουν εντατική επιτόπια μελέτη σε συνεχή χρονική περίοδο.

Το GeoNadir είναι ένα online drone αποθετήριο που δημιούργησε στην Αυστραλία η επιστήμονας και ακαδημαϊκός Δρ. Joyce, στο πλαίσιο της έρευνάς της για το Great Barrier Reef, εντάσσοντας τα drones στην Επιστήμη των Πολιτών.

Στην Ελλάδα, η ελληνική πρωτοβουλία Paratiro.gr συλλέγει δεδομένα από πολίτες με στόχο την αξιόπιστη και συστηματική καταγραφή και παρακολούθηση των αιτιών θνησιμότητας της άγριας ζωής από ανθρώπινη δραστηριότητα. Παράλληλα, η επιστημονική

ομάδα του έργου επεξεργάζεται τα δεδομένα και εξάγει σημαντικά συμπεράσματα για τις απειλές που αντιμετωπίζει η άγρια ζωή. Σε κάποιες περιπτώσεις προτείνει συγκεκριμένα μέτρα και στοχευμένες δράσεις που θα μπορούσαν να μειώσουν σημαντικά τους παράγοντες που προκαλούν αυξημένη θνησιμότητα σε τοπικό ή πανελλαδικό επίπεδο.

3.2. Πολίτες ως βασικοί ερμηνευτές δεδομένων

Στο επίπεδο της διανομής πληροφοριών για την Επιστήμη των Πολιτών οι πολίτες λειτουργούν ως βασικοί ερμηνευτές δεδομένων.

Μια από τις πιο δημοφιλείς ψηφιακές πλατφόρμες που ξεκίνησε σαν πρόγραμμα ΕτΠ και έχει εξελιχθεί σε μια συλλογική επιχείρηση πληροφοριών είναι το eBird. Μέσω εφαρμογής είναι δυνατή η εισαγωγή παρατηρήσεων και η καταγραφή πουλιών, μεταφέροντας πολύτιμη γνώση στους επιστήμονες για την ορνιθοπανίδα μιας περιοχής ή για τις μεταναστευτικές ροές.

Τα δεδομένα που συλλέγονται είναι προσβάσιμα σε όλους. Αποτελεί βασική πηγή δεδομένων βιοποικιλότητας και σημείο συνεργατικών δικτύων μεταξύ εμπειρογνομών σε διάφορες κατηγορίες, όπως βιολόγοι, στατιστικολόγοι, αναλυτές, προγραμματιστές κ.ά. που λαμβάνουν αποφάσεις για τη διαχείριση των βιοτόπων και την προστασία του περιβάλλοντος. Αν και πρόκειται για μια παγκόσμια πλατφόρμα, τα περισσότερα στοιχεία καταγράφονται στην Αμερική.

Σε επίπεδο διανομής πληροφοριών λειτουργεί και το Stall Catchers. Ένα διαδικτυακό παιχνίδι ερμηνείας δεδομένων, με σκοπό τον εντοπισμό φραγμένων αιμοφόρων αγγείων του εγκεφάλου για την καταπολέμηση του Alzheimer. Η κορύφωσή του ήταν το Megathon με 100.000 συμμετέχοντες που παρήγαγαν σε μια μέρα τη δουλειά ενός έτους. Η πλατφόρμα συμμετοχής παραμένει ανοιχτή και πλέον εμπλουτίζεται καθημερινά από χιλιάδες πολίτες. Λειτουργεί με τη συνεργασία του εργαστηρίου Schaffer-Nishimura στο Πανεπιστήμιο της Cornell, την ομάδα stardust@home στο U.C. Berkeley και την πλατφόρμα SciStarter.com.

3.3. Συμμετοχική επιστήμη

Στο επίπεδο συλλογικότητας, η δέσμευση των πολιτών γίνεται πιο έντονη, καθώς εκτός από την συλλογή δεδομένων, οι πολίτες τείνουν να διατηρούν το ερευνητικό τους ενδιαφέρον και να συνεχίζουν την ανατροφοδότηση και την εξέλιξη της έρευνας. Έχει παρατηρηθεί ότι η διατήρηση της σχέσης πολίτη και έρευνας είναι πιο ποιοτική, εάν ο ενδιαφερόμενος έχει παρακολουθήσει κάποιο εργαστήριο εκπαίδευσης ή και σχετικής κατάρτισης (Parrish et al. 2019).

Το Coastwatch Europe (CWE) είναι ένα πρόγραμμα συμμετοχής των πολιτών στον ορισμό προβλημάτων και συλλογής δεδομένων. Αποτελείται από ένα διεθνές δίκτυο περιβαλλοντικών ομάδων και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, που συνεργάζονται με τοπικές ομάδες και πολίτες για τις ακτές της Ευρώπης. Σκοπός του CWE είναι να προστατεύσει και να εξασφαλίσει τη βιώσιμη χρήση των παράκτιων πόρων, π.χ. ψάρια, θαλάσσια ορυκτά. Το CWE λειτουργεί για την προστασία των υδροβιοτόπων, ευαισθητοποιώντας τους πολίτες και

κατ' επέκταση τη διεθνή κοινότητα για την αξία τους και καταδεικνύει πρακτικούς τρόπους διάσωσής τους. Ξεκίνησε τη συλλογή δεδομένων το 1987 και παρέχει δεδομένα ανοικτής πρόσβασης από το 2012.

Επίσης το SETI@home είναι ένα έργο ΕτΠ, σε επίπεδο συλλογικότητας, του Κέντρου Ερευνών SETI για την ανάλυση ραδιοφωνικών σημάτων, αναζητώντας σημάδια εξωγήινης νοημοσύνης. Λειτουργεί ως πρόγραμμα εθελοντικών υπολογιστών που βασίζεται στο διαδίκτυο και συλλέγει σήματα από το διάστημα με το κατέβασμα ενός συγκεκριμένου λογισμικού. Στο συγκεκριμένο πρόγραμμα έχουν εισάγει δεδομένα πάνω από πέντε εκατομμύρια εθελοντές.

3.4. Έντονη συμμετοχή

Στο επίπεδο συνδημιουργίας, οι πολίτες αποτελούν μέρος των στρατηγικών συνεργασιών των επιστημόνων και λειτουργούν υπέρ της μακροχρόνιας υποστήριξης και διασφάλισης ποιοτικών ερευνών. Η δημιουργία μιας αφοσιωμένης ομάδας εθελοντών πολιτών ωφελεί παράλληλα και στη βιωσιμότητα των ΕτΠ προγραμμάτων και ευνοεί τη διατήρηση/διασφάλιση χρηματοδότησης για υποδομές ΕτΠ, όπως ψηφιακό χώρο, βάσεις δεδομένων και οργανωμένη διαχείριση έργων (Dickinson et al. 2012).

Η ευρωπαϊκή πλατφόρμα EU-Citizen.Science μέσω του προγράμματος CoAct εμπλέκει τους πολίτες ως συν-ερευνητές σε μια νέα προσέγγιση για την αντιμετώπιση παγκόσμιων κοινωνικών ανησυχιών που σχετίζονται με την περίθαλψη ψυχικής υγείας, την απασχόληση των νέων, την περιβαλλοντική δικαιοσύνη και την ισότητα των φύλων. Το έργο πραγματοποιείται στη Βαρκελώνη, τη Βιέννη, το Βερολίνο και την ανατολική Ευρώπη, καθώς και στο Μπουένος Άιρες. Η υλοποίησή του γίνεται από μια κοινοπραξία ερευνητικών ιδρυμάτων, ΜΚΟ και παγκόσμιων δικτύων ανοικτής επιστήμης και ακτιβισμού ανοικτών δεδομένων.

Υπέρ της μακροχρόνιας υποστήριξης και διασφάλισης ποιοτικών ερευνών λειτουργεί και το SBTF (Standby Volunteer Task Force for Live Mapping). Ένα παγκόσμιο εθελοντικό δίκτυο περίπου 700 εθελοντών που εδρεύουν σε σχεδόν 70 χώρες και εκπαιδεύονται σε επιχειρήσεις χαρτογράφησης ζωντανών κρίσεων, όπως για παράδειγμα τη μετεκλογική βία στην Κένυα το 2008, το 2010 το σεισμό στην Αϊτή, το 2010 τις φωτιές στην Ρωσία, το 2011 την ανθρωπιστική κρίση στη Λιβύη, το 2011 την υποστήριξη μετά το τσουνάμι της Ιαπωνίας, κ.ά. (Meier 2012).

Μια ακόμα πρωτοβουλία που συγκαταλέγεται στο επίπεδο έντονης συμμετοχής ΕτΠ είναι η ExCiteS (Extreme Citizen Science) του Πανεπιστημιακού Κολεγίου του Λονδίνου. Δίνει τη δυνατότητα στους πολίτες να σχεδιάσουν και να κατασκευάσουν νέες συσκευές και να ξεκινήσουν διαδικασίες δημιουργίας γνώσης με ένα ευρύ ανθρώπινο δίκτυο συμπεριλαμβανομένων ερευνητών και ακαδημαϊκών (Ayrís & Ignat 2018).

Σε επίπεδο περιοχής, η πλατφόρμα ΕτΠ “Ideas for Change” σε συνεργασία με την Catalonia – AirAriaAire και το κέντρο καινοτομίας FabLab οργάνωσαν το εργαστήριο VenicAir. Με τη συμμετοχή των πολιτών της Βενετίας, έφτιαξαν την «εργαλειοθήκη του

έξυπνου πολίτη», για την μέτρηση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης στην ευρύτερη περιοχή. Έγινε διανομή για τη συλλογή περιβαλλοντολογικών δεδομένων και στη συνέχεια συζήτηση με τους πολίτες για τον εντοπισμό πιο συγκεκριμένων προβλημάτων. Τα αποτελέσματα της έρευνας και οι προτάσεις που δημιουργήθηκαν από κοινού με τους κατοίκους της Βενετίας έχουν δημοσιευθεί στο αρχιτεκτονικό περιοδικό “Quaderns Biennale” από το Collegi d'Arquitectes de Catalunya.

4. Ο ρόλος των βιβλιοθηκών στα προγράμματα ΕτΠ

Η συμμετοχή των βιβλιοθηκών στην ΕτΠ, ως κεντρικοί κόμβοι επικοινωνίας, ως χώροι υλοποίησης εργαστηρίων και ως κεντρικά σημεία συλλογής και αποθήκευσης δεδομένων, είναι πολύ σημαντική για την ενδυνάμωση της έρευνας και την κοινωνική ευαισθητοποίηση σε βασικούς επιστημονικούς προβληματισμούς.

Η προσφορά συγκεκριμένων υποδομών, όπως υπηρεσίες τεχνολογίας πληροφοριών, εξυπηρετητές, το ιδρυματικό αποθετήριο, χώροι συναντήσεων και σεμιναρίων μπορούν να αποτελέσουν μια αρχή για την έμπρακτη υποστήριξη ΕτΠ προγραμμάτων. Επίσης, η κοινοποίηση, από την βιβλιοθήκη, πληροφοριών για συλλογές σχετικές με το θέμα της ΕτΠ έρευνας και των αποτελεσμάτων, υποστηρίζουν τόσο την ακαδημαϊκή όσο και την εκλαϊκευμένη επιστημονική κοινότητα.

Άλλες υπηρεσίες που μπορούν να μετατρέψουν μια βιβλιοθήκη σε σταθερή βάση προγραμμάτων ΕτΠ είναι οι ακόλουθες:

- Προγράμματα κατάρτισης ή/και μαθήματα για προπτυχιακούς φοιτητές για τη βάση των προγραμμάτων ΕτΠ, τις μελλοντικές ερευνητικές ευκαιρίες, τα θετικά και τα αρνητικά και την πρακτική πλευρά της υλοποίησής τους.
- Υποστήριξη, δημιουργία μιας εργαλειοθήκης για την ανάπτυξη προγραμμάτων ΕτΠ ή υποστήριξη αντίστοιχων υπηρεσιών σε άλλους οργανισμούς.
- Δημιουργία συλλογής πρωτοκόλλων, δεδομένων, εκπαιδευτικού υλικού και γενικότερα περιεχόμενο που χρησιμοποιείται ή δημιουργείται κατά τη διάρκεια ενός προγράμματος ΕτΠ.
- Συμβολή και ανάπτυξη συλλογών βάσει των κριτηρίων FAIR (Ευρέσιμα, Προσβάσιμα, Διαλειτουργικά και Επαναχρησιμοποιήσιμα ερευνητικά δεδομένα).

4.1. Καλές πρακτικές ΕτΠ και ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες

Ο ρόλος της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης είναι πολύ σημαντικός, καθώς μπορεί να αποτελέσει σημείο συνάντησης του ακαδημαϊκού προσωπικού και των ερευνητών με πολίτες που συμμετέχουν ενεργά στην ερευνητική διαδικασία. Οι βιβλιοθήκες ανά τον κόσμο έχουν αναπτύξει υπηρεσίες ΕτΠ, για ενημέρωση, εκπαίδευση, συλλογή δεδομένων, κ.ά., ενώ παράλληλα, υποστηρίζουν τις ερευνητικές κοινότητες και έχουν αναπτύξει συστήματα, όπως αποθετήρια δεδομένων έρευνας, πρωτοκόλλων, εργαλείων συλλογής ΕτΠ, κλπ. για τη μακροχρόνια διατήρηση των αποτελεσμάτων της. Πρωτοβουλίες ΕτΠ, όπως το SciStarter.org,

και η Ευρωπαϊκή Ένωση Εθνικών και Πανεπιστημιακών Ερευνητικών Βιβλιοθηκών LIBER διαθέτουν δεξιότητες συγκρότησης και εφαρμογής προγραμμάτων ΕτΠ, αξιοποιώντας τις βιβλιοθήκες ως κεντρικό κόμβο επικοινωνίας.

Το SciStarter.org είναι η μεγαλύτερη πλατφόρμα ΕτΠ παγκοσμίως και έχει δημιουργήσει ένα ψηφιακό δίκτυο παροχής αναλυτικών πληροφοριών για τη δημιουργία εργαλείων ΕτΠ, με την υποστήριξη βιβλιοθηκών και την εισαγωγή παρατηρήσεων σε πλατφόρμες που βασίζονται στην έρευνα των πολιτών, όπως το iNaturalist και Globe at Night Project. Επίσης, εφαρμόζει το πρόγραμμα Digital Badging Program, δίνοντας στους συμμετέχοντες πολίτες τη δυνατότητα να αποκτήσουν ψηφιακά διακριτικά σύμβολα για το ψηφιακό αρχείο συλλογής δεδομένων προσωπικών προσόντων και εμπειρίας.

Το 2018 το LIBER δημιούργησε έναν «Οδικό Χάρτη Ανοιχτής Επιστήμης». Ένα από τα σημεία που εστιάζει είναι η ΕτΠ. Ο οδηγός έχει σχεδιαστεί για να βοηθήσει έμπρακτα όσους οργανώνουν, συμμετέχουν και επιθυμούν να αξιοποιήσουν την εμπειρία από ένα έργο ΕτΠ. Εστιάζει στις δεξιότητες για τη διασφάλιση σωστής διαμόρφωσης ενός έργου ΕτΠ, τρόπους επικοινωνίας με τους ενδιαφερόμενους και τους πολίτες, την ποιοτική διαχείριση των δεδομένων και των αποτελεσμάτων και την διαφύλαξη των ερευνητικών δεδομένων.

Το δίκτυο βιβλιοθηκών STAR (STAR Net) είναι ένα πρακτικό δίκτυο κατάρτισης για βιβλιοθήκες στην Αμερική. Συμμετέχει και υποστηρίζει διάφορα προγράμματα συνεργασίας ΕτΠ με ακαδημαϊκές και δημόσιες βιβλιοθήκες. Μεταξύ αυτών είναι τα We Are Water, μια περιοδεύουσα έκθεση και διαδραστικά προγράμματα σε αγροτικές κοινότητες των Νοτιοδυτικών Ηνωμένων Πολιτειών και το Solar Eclipse Activities for Libraries (SEAL). Στην αναμονή δύο ηλιακών εκλείψεων (14/10/23 και 08/04/24), συμμετέχουν 50 κρατικές βιβλιοθήκες και κοινότητες εκτός βιβλιοθήκης σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες και στη δημιουργία εργαλείων σχετικών με τις εκλείψεις.

Σε επίπεδο ακαδημαϊκής συμμετοχής σε πρόγραμμα ΕτΠ, οι Βιβλιοθήκες του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου της Βιρτζίνια και το αντίστοιχο Κολλέγιο δημιούργησαν ένα πρόγραμμα συλλογής πόντων με την εισαγωγή παρατηρήσεων για τρία διαφορετικά προγράμματα ΕτΠ (SatCam μετεωρολογίας, Great Backyard Bird και Budburst).

Μια ακόμα καλή πρακτική είναι το Πανεπιστημιακό Μορφωτικό Κέντρο της ΕτΠ της Πανεπιστημιακής Βιβλιοθήκης της Νότιας Δανίας. Σκοπός του είναι να επιτύχει τη βιώσιμη αλλαγή προς την ανοιχτή πρόσβαση και να εντάξει προγράμματα ΕτΠ, υποστηρίζοντας τους ερευνητές στη διαχείριση προγραμμάτων και στη συλλογή δεδομένων υψηλής ποιότητας. Το πρόγραμμα διεξάγεται σε συνεργασία με όλα τα τμήματα του πανεπιστημίου, το Ινστιτούτο Ανώτερων Σπουδών της Δανίας (DIAS), τον Οργανισμό Καινοτομίας και Έρευνας SDU (RIO), το Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο της Οdense (OUH) και άωτερος στόχος του είναι να δημιουργηθεί μια ανοικτή βιβλιοθήκη κοινή για τους ερευνητές, τους ενδιαφερόμενους παράγοντες και τους πολίτες χωρίς οποιοδήποτε γεωγραφικό, πολιτισμικό και ερευνητικό περιορισμό.

4.2. Καλές πρακτικές ΕτΠ και δημόσιες βιβλιοθήκες

Οι δημόσιες βιβλιοθήκες συχνά υποστηρίζουν το παιδαγωγικό πλαίσιο μιας κοινότητας. Αποτελούν σημείο συνάντησης για δραστηριότητες συνδεδεμένες με διαφορετικές πλευρές της δημόσιας ζωής, όπως είναι η παρουσίαση ενός βιβλίου και οι βραδιές ποίησης (Aabø et al. 2010). Λειτουργούν επίσης ως όργανα κοινωνικής δικτύωσης και ως χώροι δημιουργικότητας. Φιλοξενούν εργαστήρια άτυπης μάθησης, όπου οι πολίτες μπορούν να ασχοληθούν πρακτικά στην ανάπτυξη δεξιοτήτων, όπως ψηφιακό σχεδιασμό, καλλιτεχνικά εργαστήρια, 3D εκτυπώσεις, λειτουργία πολυμέσων (Willett 2018).

Στην Ισπανία, το δίκτυο δημόσιων βιβλιοθηκών της Βαρκελώνης επικεντρώνεται σε ένα πρόγραμμα κατάρτισης ΕτΠ για βιβλιοθηκονόμους σε δημόσιες βιβλιοθήκες. Η μελέτη σκιαγραφεί επίσης, τα εμπόδια που παρουσιάζονται στις δημόσιες βιβλιοθήκες. Μεταξύ αυτών είναι η πολυπλοκότητα της συνεργασίας, η αβεβαιότητα της ερευνητικής συνδημιουργίας και η στρατηγική διατήρησης των συμμετεχόντων.

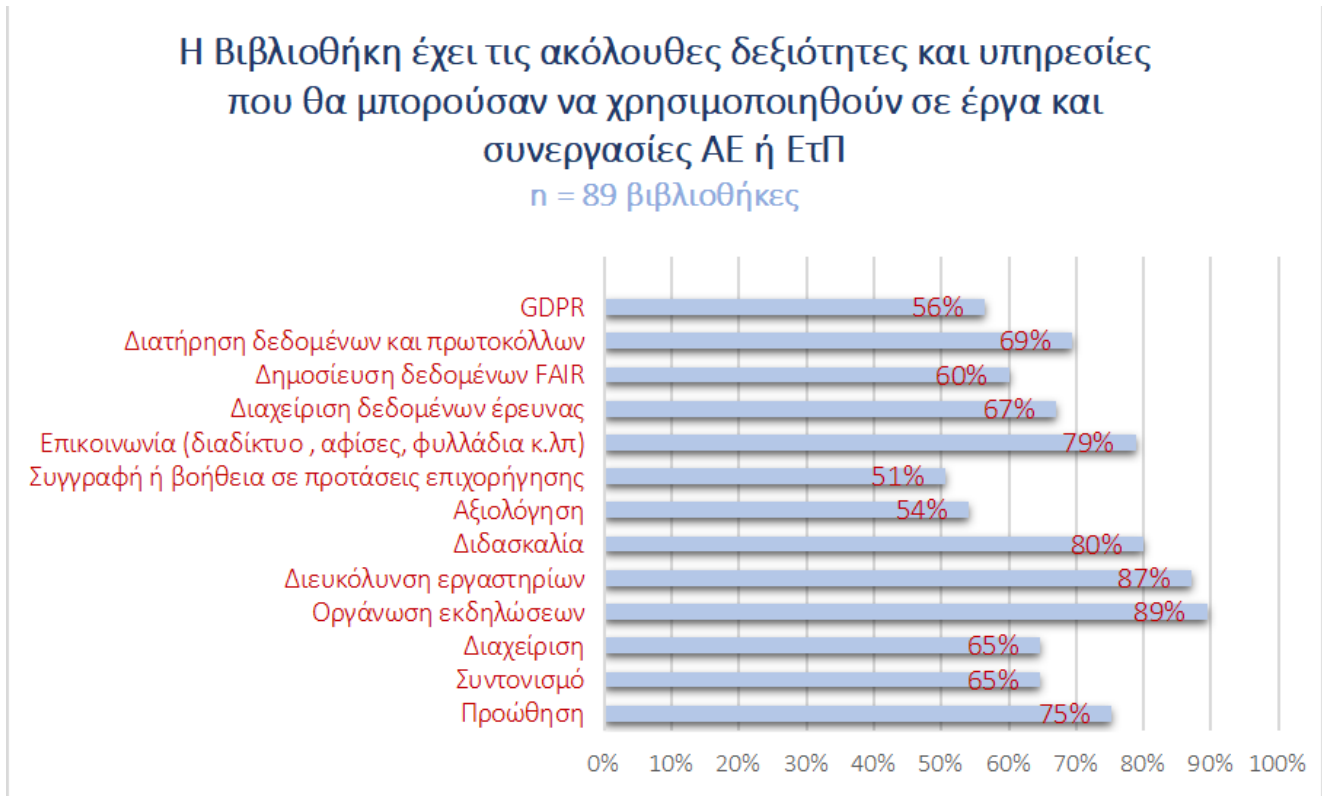
Στο πλαίσιο του προγράμματος κατάρτισης έχει δημιουργηθεί το “Citizen Science in Action” με δύο κατευθύνσεις, τη «Δράση επιστημόνων και πολιτών» και το «Παιχνίδι στέγασης». Στη «Δράση επιστημόνων και πολιτών», οι δημόσιες βιβλιοθήκες συνδημιουργούν με πολίτες πειράματα ΕτΠ και στο «Παιχνίδι στέγασης» πραγματοποιείται έρευνα ΕτΠ για τη στέγαση των πολιτών σε κάθε γειτονιά. Το πρόγραμμα υλοποιείται με τη συνεργασία χρηστών της βιβλιοθήκης, οργανισμών, φορέων και πολιτών.

Αξιοσημείωτο είναι το διετές πρόγραμμα ΕτΠ που πραγματοποίησε η δημόσια βιβλιοθήκη του Μπρονξ σε συνεργασία με διάφορους φορείς και τους κατοίκους του νότιου Μπρονξ. Το πρόγραμμα Morris Justice δημιουργήθηκε για την καταγραφή εμπειριών βίας, διακρίσεων και κακομεταχείρισης σε βάρος μη λευκών από την αστυνομία της Νέας Υόρκης. Η βιβλιοθήκη λειτούργησε ως το κέντρο των επιχειρήσεων και με παρόμοιες στρατηγικές με αυτές που χρησιμοποιούνται σε λέσχες ανάγνωσης. Το έργο έχει ανοίξει μέχρι στιγμής την πόρτα στη αγωγή ορόσημο Floyd εναντίον της πόλης της Νέας Υόρκης και ξεκίνησε την εκστρατεία για την έγκριση του νόμου για την κοινωνική ασφάλεια, με στόχο την εισαγωγή μεταρρυθμίσεων για τον τερματισμό της αστυνόμευσης με φυλετικές διακρίσεις.

5. Γενικό πλαίσιο μεταφοράς γνώσης και καινοτομίας στην ΕτΠ

Στο πλαίσιο του προγράμματος CEOS_SE, διενεργήθηκε έρευνα ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών για την μελέτη του επιπέδου γνώσης και καινοτομίας στην ΕτΠ. Συμμετείχαν 125 Ευρωπαϊκές βιβλιοθήκες, από τις οποίες οι 74 ολοκλήρωσαν την έρευνα. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι τα πεδία έρευνας ΕτΠ στα πανεπιστήμια είναι αρκετά, με τα πιο διαδεδομένα το περιβάλλον, τη βιοποικιλότητα, τις ανθρωπιστικές σπουδές και τις κοινωνικές επιστήμες. Ένα στα τρία πανεπιστήμια πραγματοποιούν προγράμματα ΕτΠ για φοιτητές και ερευνητές, ενώ ένα στα έξι προσφέρει ανοικτά προγράμματα για τους πολίτες. 50% των βιβλιοθηκών υποστηρίζουν τους στόχους του ΟΗΕ για Βιώσιμη Ανάπτυξη (Ατζέντα 2030), πραγματοποιώντας προγράμματα και δράσεις και συμμετοχή της ευρύτερης κοινότητας με

την επιστήμη. Σύμφωνα με την έρευνα, οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες έχουν δεξιότητες και υπηρεσίες που μπορούν να υποστηρίξουν την πραγματοποίηση έργων ΕτΠ, όπως τήρηση πρωτοκόλλων και πνευματικών δικαιωμάτων, διοργάνωση εκδηλώσεων, υποστήριξη, επιμόρφωση και επικοινωνία.

Πίνακας 2. Δεξιότητες Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών για την Επιστήμη των Πολιτών (CEOS_SE)

Η περαιτέρω ενδυνάμωση δεξιοτήτων, όπως η αξιολόγηση, η δημιουργία προτάσεων χρηματοδότησης, η ανοικτή πρόσβαση (FAIR) δεδομένων, αποτελούν έναν σημαντικό τρόπο επέκτασης των αρμοδιοτήτων μιας βιβλιοθήκης για την συμμετοχή σε προγράμματα ΕτΠ. Βασικά εμπόδια συμμετοχής των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών σε προγράμματα ΕτΠ είναι η έλλειψη πόρων (καταρτισμένο προσωπικό, χρόνος και χρηματοδότηση) και πολιτικής σε πανεπιστημιακό και εθνικό επίπεδο. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, το 85% των βιβλιοθηκών που συμμετείχαν δε γνωρίζουν τον τρόπο και δε συνεργάζονται με δημόσιες βιβλιοθήκες για την προώθηση της ΕτΠ στην τοπική κοινωνία ή σε εθνικό επίπεδο.

Πίνακας 3. Αξιολόγηση συνεργασίας Ακαδημαϊκών και Δημόσιων Βιβλιοθηκών CEOS_SE

Ο πίνακας 3 εστιάζει στην διοργάνωση δραστηριοτήτων ΕτΠ ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών σε συνεργασία με δημόσιες βιβλιοθήκες. Η έλλειψη πόρων (καταρτισμένο προσωπικό, χρόνος και χρηματοδότηση) είναι το πιο σημαντικό εμπόδιο για την συνεργασία σε επίπεδο ΕτΠ, των ακαδημαϊκών με τις δημόσιες βιβλιοθήκες. Η έλλειψη γνώσης για την ΕτΠ, τα οικονομικά εμπόδια και η διαφορετική εργασιακή κουλτούρα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και τις δημόσιες βιβλιοθήκες ξεχωρίζουν ως επίσης πολύ σημαντικά εμπόδια συνεργασίας.

5.1. Συνεργασία ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών με δημόσιες βιβλιοθήκες

Στο πλαίσιο του έργου CeOS_SE, το πρώτο εξάμηνο του 2022 συγκεντρώθηκαν μέσω εργαστηρίων ΕτΠ και ερωτηματολογίων, από πολίτες και βιβλιοθήκες της νοτιοανατολικής Ευρώπης, ποιοτικά και ποσοτικά δεδομένα. Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες-εταίροι του προγράμματος πραγματοποίησαν δραστηριότητες συνεργασίας με δημόσιες βιβλιοθήκες, πολίτες και ειδικούς στην Επιστήμη των Πολιτών, με σκοπό την ενημέρωση και την εξοικείωση των πολιτών, με την ΕτΠ. Υποστηρίζεται ιδιαίτερα η Νοτιοανατολική Ευρώπη, λόγω της εμφανιζόμενης έλλειψης συνεργιών Ανοικτής Επιστήμης και ΕτΠ.

Η Εθνική και Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη του Ζάγκρεμπ, σε συνεργασία με την Δημοτική Βιβλιοθήκη Ivanić-Grad και το λύκειο Ivan Švear Ivanić-Grad –οργάνωσαν την «Ανάπτυξη θεματικών συλλογών: Μέλισσες, Ζωή, Άνθρωποι» με σκοπό την από κοινού δημιουργία της συλλογής και τη δημοσίευσή της στο ψηφιακό αρχείο της Κροατίας. Στο εργαστήριο, οι μαθητές αφού ενημερώθηκαν στο πώς να αξιολογούν και να επιλέγουν το υλικό που είναι κατάλληλο για την έρευνα, συγκέντρωσαν σε μια εβδομάδα, μέσω της φόρμας Google της Βιβλιοθήκης, 120 διαδικτυακούς συνδέσμους με θέμα τις μέλισσες. Με

την υποστήριξη των βιβλιοθηκονόμων δημιουργήθηκε μια ανοικτή βιβλιοθήκη από ψηφιακές πλατφόρμες, ιστοσελίδες, ανοιχτά ηλεκτρονικά συγγράμματα και νομικά έγγραφα.

Το Πανεπιστήμιο Βιβλιοθηκονομικών Σπουδών και Τεχνολογίας Πληροφοριών σε συνεργασία με την Εθνική βιβλιοθήκη “Ivan Vazon” στη Φιλιππούπολη πραγματοποίησαν το εργαστήριο της Επιστήμης των Πολιτών σε σχέση με την πνευματική ιδιοκτησία στις βιβλιοθήκες. Εστίασε στις βασικές αρχές των συγγραφικών και πνευματικών δικαιωμάτων. Το εργαστήριο πραγματοποιήθηκε σε μορφή διαδραστικού παιχνιδιού: μοιράστηκαν στους συμμετέχοντες ρόλοι, όπως φοιτητής σε ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη, υπεύθυνος μέσω κοινωνικής δικτύωσης, γραφίστας σε διαφημιστική εταιρία κ.ά. Οι ερωτήσεις βασίστηκαν σε διαφορετικές οπτικές των πνευματικών δικαιωμάτων και πώς πιστεύουν ότι θα ανταποκρινόταν ο κάθε ρόλος. Σκοπός ήταν να δείξουν πώς τα συγγραφικά και πνευματικά δικαιώματα είναι ωφέλιμα για όλους τους πολίτες.

Η Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης Πανεπιστημίου Πατρών διοργάνωσε την εκδήλωση «Per Scientia, Ad Astra: ενεργοί πολίτες και σκοτεινοί ουρανοί», σε συνεργασία με την Παπαχαραλάμπειο Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ναυπάκτου και το ελληνικό παράρτημα της International Darksky Association με τη συμμετοχή μαθητών από το 2ο Γυμνάσιο Ναυπάκτου. Σκοπός της παραπάνω δραστηριότητας ήταν να ενημερωθούν και να συμμετέχουν στη συλλογή δεδομένων για τη μέτρηση και την αξιολόγηση της φωτορύπανσης. Το βασικό μήνυμα ήταν ότι η ελεγχόμενη διαχείριση του φωτός μπορεί να βοηθήσει τα αστικά περιβάλλοντα και ότι οι παρατηρήσεις και οι καταγραφές από επιστήμονες-πολίτες μπορούν να βοηθήσουν στη λήψη καλύτερων αποφάσεων. Οι παρατηρήσεις που συλλέχθηκαν με τη χρήση μιας διαδικτυακής πλατφόρμας καταγραφής φωτορύπανσης και με ένα έντυπο καταγραφής κατηγοριών δημόσιου φωτισμού, εντάχθηκαν στην αστρονομική έρευνα του IDA για τον έλεγχο της φωτορύπανσης και την προστασία της χλωρίδας, της πανίδας και της ανθρώπινης υγείας.

Το Πανεπιστήμιο Κύπρου σε συνεργασία με την Δημοτική βιβλιοθήκη Στρόβολου πραγματοποίησαν μια ενημερωτική ημερίδα: «Επιστήμη και Πολίτες: ενεργοί πολίτες στη διεξαγωγή, παραγωγή και αξιοποίηση της έρευνας» και οργάνωσαν μια συλλογική έρευνα τοπικής ιστορίας «Περί Στροβόλου». Απευθυνόταν στους κατοίκους του Στροβόλου για εντοπισμό αντικειμένων και τοπικών και εθνικών αρχείων. Η συλλογή των δεδομένων καταγράφηκε ηλεκτρονικά με σκοπό να δημιουργηθεί ένα κοινωνικό και ιστορικό αρχείο του Στροβόλου. Το αρχείο θα παραδοθεί στον Δήμο Στροβόλου για να αξιοποιηθεί στο μέλλον για την δημιουργία έκδοσης, ντοκιμαντέρ - ακόμη και ενός ιστορικού μουσείου του Στροβόλου.

Το Πανεπιστήμιο του Τορίνο προγραμμάτισε ένα διαδικτυακό διάλογο με πολίτες, βιβλιοθήκες και χρηματοδότες για την Επιστήμη των Πολιτών . Σκοπός ήταν να δημιουργήσει συνέργειες με άλλους φορείς, εστιάζοντας σε τρόπους και εργαλεία χρηματοδότησης και προώθησης προγραμμάτων ΕτΠ.

Με την ολοκλήρωση των εργαστηρίων ΕτΠ ακολούθησε αξιολόγηση της δράσης με τη συμπλήρωση ερωτηματολογίου. Η έρευνα δείχνει ότι υπάρχει διάθεση μελλοντικής

συνεργασίας με την οργάνωση δραστηριοτήτων Επιστήμης των Πολιτών. Οι δραστηριότητες ΕτΠ προσελκύουν νέους χρήστες στη βιβλιοθήκη, ευαισθητοποιούν την τοπική κοινότητα, βελτιώνουν και αναβαθμίζουν την υπάρχουσα γνώση και την απόκτηση νέων δεξιοτήτων.

5.2. Ανάπτυξη δεξιοτήτων για συμμετοχή σε προγράμματα ΕτΠ

Μελετώντας τις δεξιότητες που παρουσιάζονται στη βιβλιογραφία και σε προγράμματα ΕτΠ που αξιοποιούν τις βιβλιοθήκες ως κεντρικό κόμβο επικοινωνίας και λαμβάνοντας υπόψη τα πρώτα αποτελέσματα της έρευνας CEOS_SE , διαφαίνεται η ανάγκη δημιουργίας κάποιων αρχικών σταδίων σύνδεσης βιβλιοθηκών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης με την ΕτΠ, όπως:

- Εξοικείωση του προσωπικού με την ΕτΠ και ανάπτυξη των απαραίτητων δεξιοτήτων
- Προσφορά συγκεκριμένων υποδομών, όπως υπηρεσίες IT, εξυπηρετητές (servers), ιδρυματικό αποθετήριο, ανοιχτή πρόσβαση, χώροι συναντήσεων, σεμιναρίων και συνεδρίων
- Δημιουργία του βασικού σημείου επαφής εντός της Βιβλιοθήκης
- Υποστήριξη δημιουργίας και οργάνωσης ομάδων
- Σημείο εύρεσης προγραμμάτων που να ταιριάζουν με τα ενδιαφέροντα και την τοποθεσία (εργαλεία, φίλτρα) και διαχείριση συμμετοχής
- Έλεγχος και επικύρωση των αρχών FAIR καθ' όλη τη διάρκεια προγραμμάτων ΕτΠ, στη συλλογή υλικού, όπως φόρμες δεδομένων και εκπαιδευτικό υλικό
- Δανεισμός εργαλειοθήκης και αποθήκευση
- Παροχή βοήθειας για την εγγραφή σε έργα ΕτΠ σε σχετικές πλατφόρμες, όπως το eu-citizen science
- Δημιουργία εργαλειοθήκης για την ανάπτυξη έργων ΕτΠ
- Σημείο αναφοράς υποστήριξης επιστημόνων για την ενσωμάτωση της ΕτΠ σε επιχορηγούμενα έργα
- Δημιουργία και διατήρηση δεσμών συνεργασίας ακαδημαϊκών και δημόσιων βιβλιοθηκών, με εργαστήρια γνωριμίας με ΕτΠ και κοινές δράσεις.
- Υποστήριξη δημόσιων βιβλιοθηκών στη δημιουργία ομάδων ενδιαφερόμενων πολιτών και προγραμμάτων ΕτΠ

6. Συμπεράσματα

Πολλές βιβλιοθήκες έχουν αναπτύξει υπηρεσίες υποστήριξης της Επιστήμης των Πολιτών (ΕτΠ), ενώ πρωτοβουλίες ΕτΠ, όπως το SciStarter και LIBER, συνεργάστηκαν με ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες για την ανάπτυξη κατευθυντήριων γραμμών για την καλύτερη δυνατή εφαρμογή κοινών δράσεων.

Το Ευρωπαϊκό πρόγραμμα CEOS_SE εστιάζει στη σύνδεση της ΕτΠ με τις βιβλιοθήκες ως κόμβοι ανοικτής γνώσης και καινοτομίας. Υποστηρίζεται ιδιαίτερα η Νοτιοανατολική Ευρώπη, λόγω της εμφανιζόμενης έλλειψης συνεργιών Ανοικτής Επιστήμης και ΕτΠ.

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε δείχνει ότι οι βιβλιοθήκες μπορούν να αποτελέσουν

κεντρικά σημεία συλλογής δεδομένων και υλοποίησης εργαστηρίων για τη συλλογή και αποθήκευση δεδομένων. Υπάρχει η έλλειψη πόρων (καταρτισμένο προσωπικό, χρόνος και χρηματοδότηση), η έλλειψη γνώσης για την ΕτΠ, τα οικονομικά εμπόδια και η διαφορετική εργασιακή κουλτούρα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και τις δημόσιες βιβλιοθήκες ξεχωρίζουν ως τα πιο σημαντικά εμπόδια συνεργασίας των ακαδημαϊκών με τις δημόσιες βιβλιοθήκες.

Μετά τη διεξαγωγή των πρώτων εργαστηρίων συνεργασίας, η ανταπόκριση των δημόσιων βιβλιοθηκών και των πολιτών ήταν θετική, σε επίπεδο γνωριμίας των βιβλιοθηκών και των πολιτών με την ΕτΠ. Επίσης, η οργάνωση ομάδων πολιτών για την υλοποίηση προγραμμάτων ΕτΠ ήταν αποτελεσματική, αξιοποιώντας στη συνέχεια τα δεδομένα που συλλέχθηκαν και στις περισσότερες περιπτώσεις μεταφέρθηκαν σε πλατφόρμες ανοιχτής πρόσβασης.

Η συνολική έρευνα στα πλαίσια του προγράμματος CEOS_SE δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμα, αλλά διαφαίνεται η σημαντικότητα της συμμετοχής και συνεργασίας των βιβλιοθηκών, ως κόμβοι επικοινωνίας και κεντρικά σημεία συλλογής και αποθήκευσης δεδομένων της ΕτΠ.

Βιβλιογραφία

- Aabø, S., Audunson, R. & Vårheim, A. (2010). How do public libraries function as meeting places? *Library & Information Science Research*, 32, 16–26
- Ayris, P. & Ignat, T. (2018). Defining the role of libraries in the Open Science landscape: a reflection on current European practice. *Open Information Science*. 2. 1-22. 10.1515/opis-2018-0001.
- Auerbach, J., Barthelmess, E. L., Cavalier, D., Cooper, C. B., Fenyk, H., Haklay, M., Hulbert, J. M., Kyba, C. C. M., Larson, L. R., Lewandowski, E. & Shanley, L. (2019). The problem with delineating narrow criteria for citizen science. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 116(31), 15336-15337.
- Bio Innovation Service. (2018). Citizen science for environmental policy: Development of an EU-wide inventory and analysis of selected practices.
- Bonney, R., Cooper, C., Dickinson, J., Kelling, S., Phillips, T., Rosenberg, K., & Shirk, J. (2009). Citizen Science: A Developing Tool for Expanding Science Knowledge and Scientific Literacy. *BioScience*. 59. 977-984. 10.1525/bio.2009.59.11.9.
- Bonney, R., J. L. Shirk, T. B. Phillips, A. Wiggins, H. L. Ballard, A. J. Miller-Rushing, J. K. Parrish. et al. (2014). “Next Steps for Citizen Science.” *Science* 343 (6178): 1436–1437
- Brossard D., Lewenstein B. & Bonney R. (2005). Scientific knowledge and attitude change: The impact of a citizen science project, *International Journal of Science Education*, 27:9, 1099-1121, DOI: 10.1080/09500690500069483
- Ceccaroni L, Bowser A & Brenton P (2017). Civic education and citizen science: definitions, categories, knowledge representation. In: *Analyzing the role of citizen science in modern research*. IGI Global. pp. 1–23
- Crain, R., Cooper, C.B. & Dickinson, J. (2014). Citizen Science: A Tool for Integrating Studies of Human and Natural Systems. *Annual Review of Environment and Resources*, 39, 641-665.).
- DG Environment, (2018). Final report for the European Commission, DG Environment under the contract 070203/2017/768879/ETU/ENV.A.3, in collaboration with Fundacion Ibercivis and The Natural History Museum. <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/842b73e3-fc30-11e8-a96d01aa75ed71a1/language-en>
- Dickinson JL, Zuckerberg B, Bonter DN (2010) Citizen science as an ecological research tool: challenges and benefits. *Annual Review of Ecology, Evolution and Systematics* 41: 149–172.

- Dickinson JL, Shirk J, Bonter D, Bonney R, Crain RL, Martin J, Phillips T. & Purcell K. (2012). The current state of citizen science as a tool for ecological research and public engagement. *Frontiers in Ecology and the Environment*. 10. 291-297. 10.1890/110236.
- European Commission (2021). Directorate-General for Research and Innovation, Horizon Europe, open science: early knowledge and data sharing, and open collaboration, Publications Office of the European Union.
- Franzoni C. & Sauermann H. (2014). Crowd science: The organization of scientific research in open collaborative projects, *Research Policy*, Volume 43, Issue 1, ISSN 0048-7333, <https://doi.org/10.1016/j.respol.2013.07.005>.
- Gallo T. & Waitt D. (2011). Creating a successful citizen science model to detect and report invasive species. *BioScience*61:459–65
- Gottschalk Druschke C. & Seltzer C.E. (2012). Failures of Engagement: Lessons Learned from a Citizen Science Pilot Study, *Applied Environmental Education & Communication*, 11:3-4, 178-188
- Haklay, M., Dörler, D., Heigl, F., Manzoni, M., Hecker, S. & Vohland, K. (2021). What Is Citizen Science? The Challenges of Definition. 10.1007/978-3-030-58278-4_2.
- Hecker, S., Bonn, A., Richter, A., Vohland, K., Pettibone, L. & Brandt, Feldmann, R., Goebel, Grefe, Hecker, Hennen, L., Hofer, H., Kiefer, Klotz, S., Kluttig, Krause, Küsel, K., Liedtke, C., Mahla, A. & Walther, D. (2016). Green Paper Citizen Science Strategy 2020 for Germany.
- Irwin, A. (1995). *Citizen Science: A Study of People, Expertise and Sustainable Development*. Routledge.
- Jordan. R. C., Gray, S. A., Howe, D. V. Brooks, W. R., & Ehrenfeld, J. G. (2011). Knowledge gain and behavioral change in citizen-science programs. *Conservation Biology*, 25(6), 1148-11
- League of European Research Universities (2018). Open science and its role in universities: A roadmap for cultural change LERU, Leuven, Advice Paper, 24
- Meier P. (2012). Crisis Mapping in Action: How Open-Source Software and Global Volunteer Networks Are Changing the World, One Map at a Time, *Journal of Map & Geography Libraries*, 8:2, 89-100, DOI: 10.1080/15420353.2012.663739
- Parrish JK., Jones T., Burgess HK., He Y., Fortson L., Cavalier D. (2019). Hoping for optimality or designing for inclusion: persistence, learning, and the social network of citizen science. *Proc Natl Acad Sci USA* 116(6):1894–1901
- Scistarter (2021). Anna Cigarini, Isabelle Bonhoure, Julián Vicens, Josep Perelló, Public libraries embrace citizen science: Strengths and challenges, *Library & Information Science Research*, Volume 43, Issue 2, 2021, 101090, ISSN 0740-8188
- Sullivan, B. L., Aycrigg, J. L., Barry, J. H., Bonney, R. E., Bruns, N., Cooper, C. B., Kelling, S. (2014). The eBird enterprise: An integrated approach to development and application of citizen science. *Biological Conservation*, 169, 31–40.
- Trumbull D., Bonney R., Bascom D., Cabral A. (2000). Thinking Scientifically during Participation in a Citizen-Science Project. *Science Education*. 84. 265
- Vohland, K., Göbel, C., Balázs, B., Butkeviciene, E., Daskolia, M., Duží, B., Hecker, S., Manzoni, M. & Schade, S. (2021). Citizen Science in Europe. 10.1007/978-3-030-58278-4_3.
- Willett, R. (2018). Learning through making in public libraries: Theories, practices, and tensions. *Learning, Media and Technology*, 43, 250–262.
- Wilson S., Anderson EM., Wilson ASG., Bertram DF., Arcese P. (2013). Citizen Science Reveals an Extensive Shift in the Winter Distribution of Migratory Western Grebes.

Πολιτικές χρηματοδότησης Ανοικτής Πρόσβασης στα ελληνικά πανεπιστήμια: η πρόταση της Βιβλιοθήκης του ΕΚΠΑ

Νικολέτα Ανδρούτσου¹, Κωνσταντίνος Βίγλας¹,
Ευπραξία-Ελένη Ζουμπούλη¹, Ειρήνη Λουρδής¹,
Χαρίκλεια Ράμμα¹, Βασιλική Στρακαντούνα¹, Μαρία Τζιμόκα¹,
Αργυρώ Φραντζή¹, Χρήστος Παπαθεοδώρου¹

¹ Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Υπηρεσία της Διεύθυνσης Βιβλιοθήκης για την Ανοικτή Επιστήμη, open.science@lib.uoa.gr

Open access funding policies in Greek Universities: the NKUA Library recommendation

Nikoleta Androutsou¹, Constantinos Viglas¹, Efpraxia-Eleni Zoumpouli¹,
Irene Lourdi¹, Charikleia Ramma¹, Vasiliki Strakantouna¹,
Maria Tzimoka¹, Argyro Frantzi¹, Christos Papatheodorou¹

¹ National and Kapodistrian University of Athens, Open Science Workgroup, open.science@lib.uoa.gr

Περίληψη

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται διεθνώς σημαντική εξάπλωση των εκδοτικών δραστηριοτήτων Ανοικτής Πρόσβασης, καθώς και η σταδιακή επικράτηση αντίστοιχων πολιτικών από τα πανεπιστήμια και άλλους ερευνητικούς οργανισμούς. Ένα από τα βασικά ζητήματα που καλούνται να ρυθμίσουν οι πολιτικές αυτές είναι η ενθάρρυνση των ερευνητών να δημοσιεύουν σε καθεστώς Ανοικτής Πρόσβασης μέσω της κάλυψης των τελών δημοσίευσης (Article Processing Charges, APCs). Σύμφωνα με τις επιταγές και τις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, των πανεπιστημιακών και βιβλιοθηκονομικών ενώσεων, τα ιδρύματα υλοποιούν μέσω των βιβλιοθηκών τους πολιτικές χρηματοδότησης της Ανοικτής Πρόσβασης, ήδη από το 2009, με στόχο να καλύπτουν το πλήρες ή μέρος του κόστους των APCs των εργασιών των μελών τους.

Σκοπός της εργασίας είναι μέσα από την ανάλυση των δεδομένων για τις δημοσιεύσεις των ερευνητών του ΕΚΠΑ σε περιοδικά Ανοικτής Πρόσβασης, να προταθούν κριτήρια για τη διαμόρφωση πολιτικών χρηματοδότησης των τελών δημοσίευσης σε ένα μεγάλο ελληνικό πανεπιστήμιο. Συγκεκριμένα, η ανάλυση περιλαμβάνει: (α) τις δημοσιεύσεις μελών του ΕΚΠΑ υπό καθεστώς Ανοικτής Πρόσβασης την τελευταία 3ετία (2019-2021), που ανακτήθηκαν από τις βάσεις δεδομένων Scopus και Web of Science, (β) τις πολιτικές των τελών δημοσίευσης των μεγάλων εκδοτών και οι συμφωνίες μετασχηματισμού του Συνδέσμου Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, (γ) τις πολιτικές χρηματοδότησης πανεπιστημίων του εξωτερικού

και του εσωτερικού.

Με βάση τις διαπιστώσεις και την ερμηνεία της παραπάνω ανάλυσης, προτείνονται κριτήρια μιας πολιτικής χρηματοδότησης των ερευνητικών δημοσιεύσεων Ανοικτής Πρόσβασης και σκιαγραφείται μια πολιτική για το ΕΚΠΑ, ως μια έμπρακτη εκδήλωση ανταμοιβής των ερευνητών που υιοθετούν τις αρχές της Ανοικτής Επιστήμης με συνακόλουθα οφέλη σε ολόκληρη την κοινωνία.

Λέξεις κλειδιά

Ανοικτή Πρόσβαση, Πολιτικές χρηματοδότησης, Τέλη δημοσίευσης

Abstract

A significant expansion of Open Access (OA) publications has been internationally observed in recent years, as well the gradual prevalence of such policies in universities and research institutions. These policies aim to encourage and motivate researchers to publish their research outputs in OA and to cover the Article Processing Charges (APCs). It is remarkable that since 2009, in accordance with the requirements set by the European Commission, as well as by librarian and university associations, academic institutions adopt OA funding policies via their libraries, aiming to cover partly or fully the APCs for their members.

In this paper the criteria and provisions of an OA policy in a large-scale university such as NKUA will be discussed. The suggested policy is based on data derived from the two acclaimed bibliographic databases “Scopus” and “Web of Science”. More specifically, the paper presents: a) the statistics of OA publications from NKUA members during a three-year period (2019-2021), b) the APCs policies of major publishing houses as well as the transformation agreements of Hellenic Academic Libraries Link (HEAL-Link) and c) the Universities' funding policies worldwide. Such a policy is expected to act as a practical reward manifestation for researchers willing to adopt and embrace Open Science (OS) principles, with considerable benefits for society as a whole.

Λέξεις κλειδιά

Open Access, Open Access funding policies, Article Processing Charges, Open Access publishing

1. Εισαγωγή

Τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται μία δυναμική κινητοποίηση των ερευνητικών οργανισμών προς την κατεύθυνση της Ανοικτής Πρόσβασης (ΑΠ), καθώς και μία αντίδραση στις μεγάλες ακριβές συμφωνίες (big deals) των βιβλιοθηκών με τους εκδότες, η οποία ενδυναμώνεται μετά το 2010. Η θέσπιση είτε εθνικής πολιτικής είτε κεντρικής χρηματοδότησης της εκπαίδευσης και της έρευνας σε ορισμένα κράτη, έδωσε ιδιαίτερη ώθηση στα πανεπιστήμια να αναπτύξουν πολιτικές ΑΠ (Mering, 2020), να βελτιώσουν και να αναβαθμίσουν τα ιδρυματικά αποθετήρια, την επιστημονική εκδοτική τους και τις συμφωνίες με τους εκδότες για την πρόσβαση σε επιστημονικό περιεχόμενο ΑΠ. Παράλληλα, τα τελευταία χρόνια υπάρχει μέριμνα και για την εξεύρεση κονδυλίων για την κάλυψη των τελών δημοσίευσης Article Processing Charges (APCs) από τα ιδρύματα, προκειμένου να

μην επιβαρύνονται οι ερευνητές συνολικά ή εν μέρει. Η απροσδόκητη έλευση της πανδημίας του COVID19, παρόλο που προκάλεσε μια άνευ προηγουμένου αναστάτωση στη λειτουργία των πανεπιστημίων, ταυτόχρονα απελευθέρωσε ανεπιστρεπτί πρωτόγνωρες δυνατότητες ανοικτότητας για την έρευνα.

Η ΑΠ προδιαγράφεται πλέον ως στόχος της ευρωπαϊκής στρατηγικής (European Commission, 2020) για την έρευνα και την καινοτομία για τα έτη 2020-24 και συνακόλουθα των ευρωπαϊκών ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, όπου το κεντρικό όραμα είναι η διεξαγωγή Ανοικτής Επιστήμης (ΑΕ) και Εκπαίδευσης με όρους ισότητας, ποικιλομορφίας και βιωσιμότητας (Our Strategy, 2021). Σε πρόσφατη αναφορά του Διεθνούς Συμβουλίου Επιστημών, οι επιστημονικές δημοσιεύσεις, ως αναπόσπαστο τμήμα της έρευνας, χαρακτηρίζονται ως “δημόσιο αγαθό”. Εφόσον προέρχονται από δημόσια χρηματοδότηση και οι συμμετέχοντες στη δημοσίευση δεν αμείβονται γι’ αυτήν, όλα τα οικονομικά μοντέλα που τις διέπουν πρέπει να προκύπτουν μόνο από τις ανάγκες της επιστήμης και όχι από την επιδίωξη του κέρδους (International Science Council, 2021).

Στο οικοσύστημα της ΑΠ τρεις θεωρούνται οι βασικοί πυλώνες: οι δρώντες, η τεχνολογία και το ρυθμιστικό πλαίσιο (Jaime et al., 2021). Στο πλαίσιο του εν λόγω άρθρου, γίνεται μία προσπάθεια από τα μέλη της Υπηρεσίας για την ΑΕ της Διεύθυνσης Βιβλιοθήκης του ΕΚΠΑ (ΒΚΠ Βιβλιοθήκη & Κέντρο Πληροφόρησης, χ.χ.), να ερευνηθεί το πεδίο και να διαμορφωθεί μία βιώσιμη πρόταση πολιτικής χρηματοδότησης των δημοσιεύσεων ΑΠ των μελών του ιδρύματος. Προς το σκοπό αυτό εστίασαμε κυρίως στον τρίτο πυλώνα της ΑΠ και ειδικότερα στη λεγόμενη “απαίτηση Ανοικτής Πρόσβασης” (open-access mandate). Πρόκειται για μια συστηματική πολιτική ΑΠ των ιδρυμάτων, η οποία επιτάσσει τη διάθεση σε καθεστώς ΑΠ των τελικών δημοσιεύσεων των μελών των ιδρυμάτων είτε μέσω της αυτοαρχιοθέτησης σε αποθετήρια (ιδρυματικά ή θεματικά) είτε σε περιοδικά και βιβλία ΑΠ είτε, το συνηθέστερο, και με τις δύο προϋποθέσεις. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Suber (2012) θεωρεί τον όρο “mandate” ακατάλληλο και παραπλανητικό, καθώς δεν πρόκειται για μια απόλυτη απαίτηση, χωρίς προϋποθέσεις, αλλά μια εκούσια συμφωνία. Εντούτοις, η εν λόγω πολιτική υλοποιείται κατά κύριο λόγο από τις βιβλιοθήκες των ιδρυμάτων.

Η πρόταση χρηματοδότησης που παρουσιάζεται στο άρθρο, λαμβάνει υπόψη της τις προσεγγίσεις και τάσεις που διαμορφώνονται διεθνώς και στη χώρα μας. Για την τεκμηρίωσή της κρίθηκε απαραίτητη η εξαγωγή βιβλιομετρικών δεδομένων από τις βάσεις Web of Science (WoS) και Scopus που αφορούν τις δημοσιεύσεις ΑΠ των μελών του ιδρύματος κατά την τριετία 2019-2021.

2. Πολιτικές χρηματοδότησης δημοσιεύσεων ΑΠ

Τα ιδρύματα, για την χρηματοδότηση της πολιτικής ΑΠ, επιλέγουν ποικίλες προσεγγίσεις: είτε (α) συνάπτουν ειδικές συμφωνίες με τους εκδότες ηλεκτρονικών πηγών μεμονωμένα ή σε συνεργασία με άλλες βιβλιοθήκες και φορείς (όπως οι λεγόμενες συμφωνίες μετασχηματισμού (transformative agreements) είτε (β) διαθέτουν ένα ετήσιο κονδύλι (campus open access fund)

για την πληρωμή των APCs των μελών τους σε περιοδικά ή βιβλία πλήρους ΑΠ ή υβριδικά (Χρυσός Δρόμος ΑΠ) είτε (γ) στην καλύτερη περίπτωση χρηματοδοτούν την αναβάθμιση του εκδοτικού μηχανισμού του ιδρύματος με στόχο τον Αδαμάντινο δρόμο ΑΠ (Μονάδα Επιστημονικής Επικοινωνίας ΣΕΑΒ, χ.χ.-α).

Για παράδειγμα, τα Oxford University (UK), Berkeley University και University of California (USA) συνδυάζουν τις δύο προαναφερθείσες κατηγορίες πολιτικών. Συγκεκριμένα, οι Βιβλιοθήκες του Oxford University έχουν δυνατότητα κάλυψης των APCs από κονδύλια είτε του πανεπιστημίου είτε άλλων χρηματοδοτών. Τα πανεπιστήμια των ΗΠΑ ακολουθούν συνήθως πολιτικές που ανήκουν στην δεύτερη κατηγορία όπου παρατηρείται σημαντική αύξηση κονδυλίων για την ΑΠ (Browse by Policymaker Type - ROARMAP, n.d.) ή κάνουν συνδυασμό.

Οι προσεγγίσεις αυτές επηρέασαν και τις εξελίξεις στα ελληνικά πανεπιστήμια, τα οποία σταδιακά διαμορφώνουν τις αντίστοιχες πολιτικές τους είτε αυτόνομα είτε μέσω του Συνδέσμου Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (ΣΕΑΒ). Στην πρώτη προσέγγιση ανήκουν οι λεγόμενες “συμφωνίες μετασχηματισμού” ή “ανάγνωσης και δημοσίευσης”, που είχε επισυνάψει ο ΣΕΑΒ με πολλούς από τους εκδοτικούς οίκους για την πλήρη ή μερική κάλυψη των APCs των ερευνητών που ανήκουν στην κοινότητά του κατά την τριετία 2019-2022 (Σαλαμούρα & Φραντζή, 2020) και οι οποίες γίνεται προσπάθεια να ανανεωθούν. Οι εν λόγω συμφωνίες που συνάπτονται μεταξύ βιβλιοθηκών και εκδοτών, συνετέλεσαν ιδιαίτερα στην επιτάχυνση της προόδου της ΑΠ στα πανεπιστήμια. Ωστόσο, με την πάροδο των χρόνων πληθαίνουν οι προβληματισμοί για το κατά πόσο καταλήγουν μακροπρόθεσμα υπέρ της ΑΠ, καθώς το όφελος της δωρεάν ανάγνωσης αντισταθμίζεται από το κόστος των APC (Dufour et 2020; Ross-Hellauer, 2022; 2021 Update to the SPARC Landscape Analysis & Roadmap for Action, 2021).

Στη δεύτερη προσέγγιση συναντάται μέχρι στιγμής η πολιτική του Πανεπιστημίου Πατρών, το οποίο διαθέτει ετησίως ένα συγκεκριμένο κονδύλι για την κάλυψη των APCs των μελών του.

Επομένως, οι επικρατέστερες μέχρι στιγμής πολιτικές στα ελληνικά ιδρύματα είναι: α) η πλήρη ή μερική κάλυψη του κόστους ανά δημοσίευση μέσω “συμφωνιών μετασχηματισμού”, β) η διάθεση ενός κονδυλίου για όλη την κοινότητά, γ) ο συνδυασμός των δύο. Οι συνεργασίες των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών με εκδότες, χορηγούς και ερευνητικά κέντρα έχει αποδώσει μέχρι στιγμής σημαντικά αποτελέσματα και έχουν δοκιμαστεί ποικίλα επιχειρηματικά μοντέλα, δημιουργώντας τις τεχνικές, νομικές και διοικητικές προϋποθέσεις να ωριμάσουν οι συνθήκες για την ελεύθερη διάθεση του περιεχομένου. Αναφέρονται ενδεικτικά σχετικές πρωτοβουλίες, όπως: το Sponsoring Consortium for Open Access Publishing in Particle Physics (SCOAP3, n.d.), στο οποίο ο ΣΕΑΒ είναι από τα ιδρυτικά μέλη, η OLH (Open Library of Humanities, n.d.), η PloS (Public Library of Science) (PLOS, n.d.), ένας μη κερδοσκοπικός εκδοτικός οργανισμός που υποστηρίζει επίσης τη διαχείριση ερευνητικών δεδομένων και δημοσιεύσεων ΑΠ και η συμφωνία COPE (Compact for Open-access Publishing Equity) από αμερικάνικα

πανεπιστήμια για την έγκαιρη διάθεση βιώσιμων μηχανισμών κάλυψης APCs (Compact for OA Publishing Equity - Overview, n.d.; Shieber, 2009).

Μέχρι σήμερα, έχει συντελεστεί μεγάλη πρόοδος στα πανεπιστήμια τόσο στη μετάβαση προς την ΑΠ και ΑΕ, όσο και στην αντίστοιχη χρηματοδότηση. Είναι χαρακτηριστικό ότι μέχρι πρόσφατα εικοσιεπτά ερευνητικοί και χρηματοδοτικοί οργανισμοί έχουν υπογράψει τη διεθνή πρωτοβουλία 'Plan S' and 'cOAlition S' (Plan S, 2022). Επίσης, οι ερευνητές που χρηματοδοτούνται από το πρόγραμμα Horizon Europe (Horizon Europe – Ορίζοντας Ευρώπη, χ.χ.) οφείλουν να συμμορφώνονται με τις προϋποθέσεις για δημοσίευση σε περιοδικά ή πλατφόρμες ΑΠ. Επιπλέον, η κυρίαρχη τάση στην εκδοτική ΑΠ φαίνεται ότι είναι η χρηματοδότηση των APCs απορροφώντας σταδιακά το μεγαλύτερο μέρος του προϋπολογισμού των βιβλιοθηκών. Σε συντριπτικό ποσοστό (85%) πηγή χρηματοδότησης των APCs είναι ο πανεπιστημιακός προϋπολογισμός και ακολουθούν ισότιμα η εθνική και η ευρωπαϊκή χρηματοδότηση (Morais et al., 2021).

Στο ΕΚΠΑ, η δημοσίευση σε καθεστώς ΑΠ δεν αποτυπώνεται σε συγκεκριμένη πολιτική ή οδηγία. Υπάρχουν ερευνητές που δημοσιεύουν σε καθεστώς ΑΠ και η χρηματοδότηση των APCs τους γίνεται είτε μέσω των συμφωνιών του ΣΕΑΒ είτε από κονδύλια του Ειδικού Λογαριασμού Κονδυλίων Έρευνας (ΕΛΚΕ), καθώς και άλλων φορέων. Σύμφωνα μάλιστα με πρόσφατη αναφορά της Μονάδας Επιστημονικής Επικοινωνίας του ΣΕΑΒ για τα προγράμματα ΑΠ του έτους 2021 (Μονάδα Επιστημονικής Επικοινωνίας ΣΕΑΒ, χ.χ.-b), το ΕΚΠΑ ήταν το πρώτο σε πλήθος δημοσιεύσεων με τριάντα ένα μέλη του να έχουν σαράντα εργασίες (ποσοστό 16%). Από αυτές, οι δεκατέσσερις (ποσοστό 35%) έγιναν σε περιοδικά χωρίς APCs και είκοσι έξι (ποσοστό 65%) σε περιοδικά των συμφωνιών του ΣΕΑΒ με έκπτωση στα APCs. Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι υπάρχει τάση προς την ανοικτότητα, λόγω και των υποχρεώσεων για δημοσίευση σε καθεστώς ΑΠ που απορρέουν από χρηματοδοτούμενα ευρωπαϊκά ή άλλα ερευνητικά προγράμματα. Επίσης, υπάρχει και η δέσμευση για δημοσιεύσεις ΑΠ λόγω της συμμετοχής του ιδρύματος σε ενώσεις ή συμμαχίες ευρωπαϊκών πανεπιστημίων, όπως για παράδειγμα της συμμαχίας CIVIS (CIVIS, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Των Πολιτών, χ.χ.).

3. Μελέτη των δημοσιεύσεων του ΕΚΠΑ σε καθεστώς ΑΠ

Όπως προαναφέρεται, προκειμένου να τεκμηριωθεί η πρότασή μας, αντλήθηκαν και αναλύθηκαν βιβλιομετρικά δεδομένα που αφορούν τις δημοσιεύσεις ΑΠ του Ιδρύματος κατά την τριετία 2019-2021 από τις βάσεις WoS και Scopus. Ακολουθήθηκε η συνδυαστική ανάλυση των δεδομένων που ανακτήθηκαν, ώστε να αξιοποιηθούν στο σύνολό τους και να προκύψουν αποτελέσματα προστιθέμενης αξίας (Ζωντανός & Μπαλτά, 2008; Singh et al., 2021).

Η επιλογή των συγκεκριμένων βάσεων έγινε λαμβάνοντας υπόψη τη διαθεσιμότητά τους από τη Βιβλιοθήκη του ΕΚΠΑ, τη διεθνή βιβλιογραφία (Pranckutė, 2021), καθώς και τις ακόλουθες παραμέτρους:

- αποτελούν σε διεθνές επίπεδο δύο ολοκληρωμένες πηγές βιβλιογραφικών δεδομένων, εξίσου αξιόπιστες, με ευρεία κάλυψη θεμάτων από όλο το φάσμα των επιστημών και πλήθος εκδοτών,
- παρέχουν τη δυνατότητα αναζήτησης με πληθώρα κριτηρίων και την εξαγωγή αποτελεσμάτων σε μηχαναγνώσιμη μορφή προς στατιστική επεξεργασία,
- διατίθεται πλήρης πρόσβαση στο περιεχόμενό τους, ώστε να είναι εφικτή η ανάκτηση των δεδομένων της έρευνας μέσω εξελιγμένων φίλτρων και δυνατοτήτων σύνθετης αναζήτησης (π.χ. με βάση το μοντέλο δημοσίευσης, την πηγή χρηματοδότησης κ.ά.),
- παρουσιάζουν μεγάλο ποσοστό επικάλυψης περιεχομένου, αλλά και διαφοροποιήσεις που συμβάλλουν στη συγκριτική ανάλυση και το συσχετισμό των αποτελεσμάτων αναζήτησης.

3.1. Ανάλυση των δεδομένων

Τα δεδομένα για τις δημοσιεύσεις μελών του ΕΚΠΑ αντλήθηκαν κατά το χρονικό διάστημα από τον Απρίλιο έως τον Ιούλιο του 2022 και στηρίζονται σε πολλαπλά ερωτήματα, τα οποία όμως είχαν ως κοινά τα ακόλουθα τρία συγκεκριμένα κριτήρια: α) ο/η/οι συγγραφείς/είς τους να υπάγονται στο ΕΚΠΑ, β) η δημοσίευση να έγινε την τριετία 2019-2021 και γ) η δημοσίευση να έγινε σε καθεστώς ΑΠ. Με βάση τα προαναφερόμενα κριτήρια προέκυψαν συγκεκριμένα αποτελέσματα, τα οποία αναλύονται διαφορετικά, με την προσθήκη μιας επιπρόσθετης παραμέτρου ανά ερώτημα.

Από τη βάση SCOPUS είχαμε ένα σύνολο 8.616 δημοσιεύσεων¹ και από τη βάση WoS ένα σύνολο 8.930 δημοσιεύσεων, οι οποίες ανάλογα με το μοντέλο δημοσίευσης σε καθεστώς ΑΠ κατανέμονται στον Πίνακα 1 ως εξής:

Είδος ΑΠ	SCOPUS		WOS	
	Πλήθος δημοσιεύσεων ΑΠ	Ποσοστό	Πλήθος δημοσιεύσεων ΑΠ	Ποσοστό
Χρυσός δρόμος	4263	49.48%	4602	51.53%
Χρυσός δρόμος / Υβριδικό	1045	12.13%	1159	12.98%
Χάλκινος δρόμος	1837	21.32%	1722	19.28%
Πράσινος δρόμος	6818	79.13%	5971	66.86%
Πράσινος δρόμος- αποδοχή προς δημοσίευση ²			1514	16.95%
Πράσινος δρόμος- υποβολή προς δημοσίευση ³			2243	25.12%

Πίνακας 1. Δημοσιεύσεις ΕΚΠΑ ΑΠ

1 Το πλήθος και τα αντίστοιχα ποσοστά δεν βγάζουν άθροισμα 100%, καθώς έχουν επικαλύψεις.

2 Αποδεκτή εργασία κατατεθειμένη σε αποθετήριο. Το περιεχόμενο έχει περάσει από ομότιμη κρίση και είναι τελικό, αλλά μπορεί να μην έχει περάσει τη διαδικασία επεξεργασίας ή στοιχειοθεσίας του εκδότη.

3 Πρωτότυπη εργασία που έχει υποβληθεί για έκδοση χωρίς ομότιμη κρίση.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατανομή των δημοσιεύσεων ανά γνωστικό αντικείμενο με το μεγαλύτερο πλήθος στις δύο βάσεις να κατέχουν η ιατρική και οι θετικές επιστήμες σε αντίθεση με τις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες. Αξίζει επίσης, να αναφερθεί η σταθερά ανοδική αύξηση του πλήθους των δημοσιεύσεων ανά έτος, όπως διαφαίνεται στον Πίνακα 2:

Έτος αναφοράς	SCOPUS		WOS	
	Πλήθος δημοσιεύσεων ΑΠ	Ποσοστό σε σύνολο 8616	Πλήθος δημοσιεύσεων ΑΠ	Ποσοστό σε σύνολο 8930
2019	2287	27%	2577	28.86%
2020	2830	33%	2910	32.59%
2021	3499	41%	3443	38.56%
Αφορά στα διαδοχικά έτη		Μεταβολή (%)		Μεταβολή (%)
2019 και 2020		23.7%		12.92%
2020 και 2021		23.6%		18.32%

Πίνακας 2. Δημοσιεύσεις ΕΚΠΑ ΑΠ ανά έτος

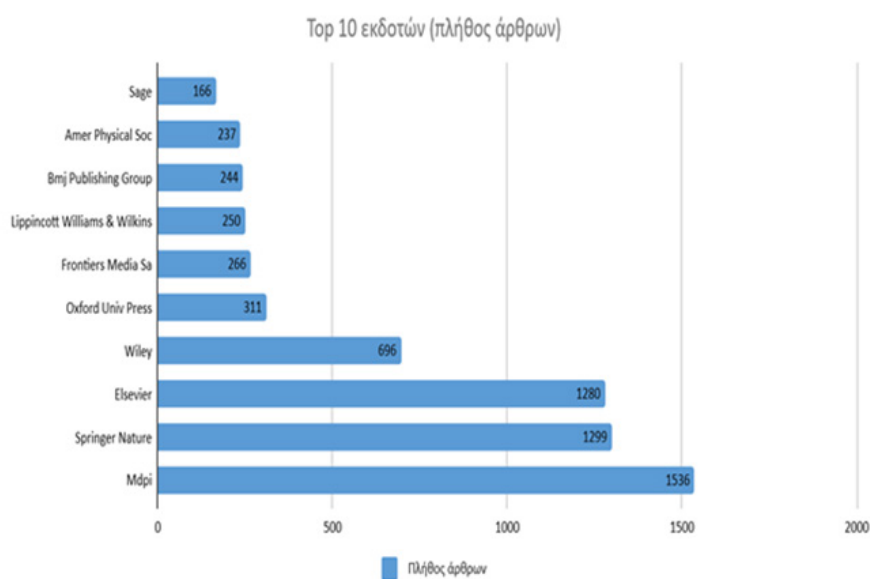
Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω αριθμητικά μεγέθη θεωρήθηκε σημαντικό η έρευνα να εστιάσει: πρώτον, στους δέκα εκδότες με το μεγαλύτερο πλήθος άρθρων ΑΠ από το ΕΚΠΑ και δεύτερον, στους δέκα τίτλους περιοδικών εκδόσεων με τις περισσότερες δημοσιεύσεις ΑΠ από το ΕΚΠΑ. Τα στοιχεία που προέκυψαν αποτυπώνονται στους πίνακες 3, 4 και 5:

α/α	ΤΙΤΛΟΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ	ΕΚΔΟΤΗΣ	ΑΡΧΕΣ (€)	WOS (άρθρα)	SCOPUS (άρθρα)	Συμφωνία HEAL-Link
1	JOURNAL OF HIGH ENERGY PHYSICS	SPRINGER	SCOAP ³	213	212	ΝΑΙ
2	HELLENIC JOURNAL OF CARDIOLOGY	ELSEVIER	Χωρίς χρέωση	162	151	
3	EUROPEAN PHYSICAL JOURNAL C	SPRINGER	SCOAP ³	155	156	ΝΑΙ
4	PHYSICS LETTERS B	ELSEVIER	SCOAP ³	130	129	ΝΑΙ
5	ANNALS OF THE RHEUMATIC DISEASES	BMJ Journals	2.518,20 €	119	Δεν ευρετηριάζεται	
6	CANCERS	MDPI	2.463,24 €	107	107	
7	CUREUS	Cureus, Inc.	Επιτρέπεται η δωρεάν δημοσίευση μόνο σε αξιόπιστες, συναφείς και προσεγμένες υποβολές	106	Δεν ευρετηριάζεται	
8	INTERNATIONAL JOURNAL OF MOLECULAR SCIENCES	MDPI	2.360,60 €	105	106	
9	JOURNAL OF CLINICAL MEDICINE	MDPI	2.463,24 €	105	104	
10	PHYSICAL REVIEW D	American Physical Society	SCOAP ³	100	101	ΝΑΙ

Πίνακας 3. Οι πρώτοι δέκα τίτλοι περιοδικών βάσει του πλήθους άρθρων ΑΠ

α/α	Top 10 εκδότες	Πλήθος άρθρων ΑΠ	Top 10 εκδότες	Χρυσός δρόμος	Top 10 εκδότες	Χρυσός δρόμος / Υβριδικό	Top 10 εκδότες	Χάλκινος δρόμος	Top 10 εκδότες	Πράσινος δρόμος
1	MDPI AG	935	MDPI AG	858	American Physical Society	171	International Institute of Anticancer Research	104	MDPI AG	842
2	MDPI	541	MDPI	503	Elsevier B.V.	60	Oxford University Press	101	MDPI	491
3	Elsevier B.V.	475	Frontiers Media S.A.	250	Oxford University Press	48	NLM	98	Elsevier B.V.	385
4	Springer Science and Business Media Deutschland GmbH	314	Elsevier B.V.	239	John Wiley and Sons Inc	48	Elsevier B.V.	71	Springer Science and Business Media Deutschland GmbH	285
5	Springer	274	Springer Science and Business Media Deutschland GmbH	172	Blackwell Publishing Ltd	44	Lippincott Williams and Wilkins	68	American Physical Society	237
6	Frontiers Media S.A.	259	Hellenic Cardiological Society	147	Springer	41	Blackwell Publishing Ltd	66	Springer	236
7	Oxford University Press	238	BioMed Central Ltd	127	Springer Science and Business Media Deutschland GmbH	38	Springer Science and Business Media Deutschland GmbH	59	Frontiers Media S.A.	230
8	American Physical Society	238	Springer	112	BMJ Publishing Group	32	Springer	59	Oxford University Press	171
9	Elsevier Ltd	207	Nature Research	97	Lippincott Williams and Wilkins	25	Elsevier Ltd	52	Elsevier Ltd	159
10	NLM (Medline)	206	BioMed Central Ltd.	91	Elsevier Inc.	24	S. Karger AG	47	John Wiley and Sons Inc	144

Πίνακας 4. Στατιστικά Scopus

Πίνακας 5. Στατιστικά WoS

Αξίζει να σημειώσουμε ότι από τους δέκα τίτλους περιοδικών, μόνο τέσσερις ανήκουν σε εκδότες με τους οποίους ο ΣΕΑΒ έχει συμφωνίες ΑΠ, ενώ αρκετές δημοσιεύσεις έχουν γίνει σε τίτλους που ανήκουν στον εκδότη MDPI (περίπου 50%), ο οποίος δεν περιλαμβάνεται στις συμφωνίες του ΣΕΑΒ.

Από περαιτέρω ανάλυση των αποτελεσμάτων με κριτήριο τον χρηματοδότη (αναζήτηση στο πεδίο “Funding text”), εντοπίζονται δεκατρία άρθρα, των οποίων τα APCs έχουν με βεβαιότητα πληρωθεί από τον ΕΛΚΕ του ιδρύματος και τα οποία, σημειωτέον, ανήκουν στις επιστήμες της ζωής. Τα άρθρα αυτά έχουν δημοσιευθεί σε εκδότες που δεν περιλαμβάνονται στις συμφωνίες ΑΠ του ΣΕΑΒ. Είναι χαρακτηριστικό ότι στους εκδότες SAGE, MDPI και American Society for Clinical Investigation, τα κόστη δημοσίευσης φτάνουν και 6000€, (περιοδικό “JCI INSIGHT”), ενώ στον εκδότη MDPI ο μέσος όρος δημοσίευσης ΑΠ κυμαίνεται περίπου στα 2000€.

4. Η πρόταση χρηματοδότησης για το ΕΚΠΑ

Από την εξέταση των διεθνών πολιτικών και πρακτικών διαπιστώνεται μια σύγκλιση των κριτηρίων και των προϋποθέσεων χρηματοδότησης των APCs, που συναρτώνται με τις κατευθύνσεις της υφιστάμενης εθνικής πολιτικής ΑΠ, τη διαμορφωμένη κουλτούρα της ΑΠ των ιδρυμάτων και βεβαίως, τις εκάστοτε οικονομικές συνθήκες. Πέραν της διεθνούς πρακτικής, για τη διαμόρφωση της πρότασής μας, λήφθηκαν επίσης υπόψη οι χρήσιμες υποδείξεις για τους στόχους, τις προβλέψεις και τη διαχείριση μιας χρηματοδότησης ΑΠ, όπως αυτές αναλύονται σε δημοσιεύσεις της SPARC (Bosman et al., 2021; Tananbaum, 2010), αλλά και στους ιστοτόπους ιδρυμάτων, όπως για παράδειγμα της Βιβλιοθήκης του Harvard University (Harvard Library Office for Scholarly Communication, 2018).

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, οι κυριότερες προϋποθέσεις χρηματοδότησης μιας δημοσίευσης μελών του ΕΚΠΑ σε επιστημονικά περιοδικά σε καθεστώς ΑΠ θα πρέπει να είναι οι ακόλουθες:

- κατάθεση της δημοσίευσης στο ιδρυματικό αποθετήριο “Πέργαμος”,
- μη χρηματοδότηση της δημοσίευσης από άλλες πηγές,
- κατάθεση της δημοσίευσης κατά προτίμηση σε περιοδικά πλήρους ΑΠ (όπως προτείνει και η πρωτοβουλία της Βουδαπέστης Budapest Open Access Initiative (BOAI20, 2022),
- δημοσίευση σε περιοδικά με κριτές, που διαθέτουν δείκτη επιρροής (Impact Factor στο ISI-WoS) και h-index,
- δημοσίευση σε περιοδικά που ανήκουν στον κατάλογο DOAJ (εκτός αν το περιοδικό είναι πολύ νέο) και ο εκδότης του περιοδικού να είναι μέλος της Open Access Scholarly Publishers Association ή να τηρεί τον κώδικα δεοντολογίας της,
- τουλάχιστον ο κύριος συγγραφέας της δημοσίευσης (corresponding author) να είναι ενεργό μέλος του ιδρύματος, να διαθέτει κωδικό ταυτοποίησης ORCID και μία μοναδική ιδρυματική διεύθυνση αλληλογραφίας,
- δυνατότητα χρηματοδότησης μιας δημοσίευσης ερευνητή ανά έτος, εκτός αν δεν

- καλύπτει το συνολικό ετήσιο διαθέσιμο κονδύλι του ιδρύματος για την κάλυψη APCs,
- ρητή αναφορά στη δημοσίευση ότι η χρηματοδότηση ΑΠ προέρχεται από κονδύλι του ιδρύματος,
- αναφορά για τα πνευματικά δικαιώματα και τις άδειες χρήσης της δημοσίευσης.

Κατά την άποψή μας, η χρηματοδότηση πρέπει πρωτίστως να λαμβάνει υπόψη της το μέγεθος και τη φυσιογνωμία του ΕΚΠΑ (πλήθος και χαρακτηριστικά γνωστικών αντικειμένων, πλήθος δημοσιεύσεων ανά έτος, χρηματοδότηση των δημοσιεύσεων ΑΠ κλπ.) και να υλοποιείται κατά δύο τρόπους:

1. Να προβλέπεται ένα συγκεκριμένο κονδύλι ανά έτος που να καλύπτει πλήρως τις δημοσιεύσεις σε περιοδικά ΑΠ που απαιτούν APCs, εξυπηρετώντας τα αιτήματα χρηματοδότησης με τη σειρά άφιξής τους στη Διεύθυνση Βιβλιοθήκης, μέχρι της πλήρους απορρόφησής του. Το ύψος του συνολικού ετήσιου κονδυλίου συστήνεται να διαμορφώνεται με βάση (α) τον ετήσιο ρυθμό αύξησης δημοσιεύσεων ΑΠ στο ίδρυμα, (β) τα κόστη των APCs και (γ) τις συμφωνίες του ΣΕΑΒ με τους εκδότες που ρυθμίζουν το τελικό κόστος των APCs ανά περιοδικό.
2. Να διατίθεται ένα ποσό ανά ερευνητή (π.χ. 2.500 – 3.000 ευρώ) για την κάλυψη των APCs μιας μόνο δημοσίευσης ανά έτος και με την προϋπόθεση το ετήσιο ποσό για το ίδρυμα να μην υπερβαίνει το όριο που υπολογίζεται από τους παράγοντες που προαναφέρονται. Επίσης, αυτά τα αιτήματα να εξυπηρετούνται μέχρι της απορρόφησης του συνολικού κονδυλίου του ιδρύματος. Η επιλογή αυτής της πολιτικής είναι πιο περίπλοκη, διότι απαιτεί τη διαχείριση των αιτημάτων χρηματοδότησης ανά ερευνητή και ενέχει τον κίνδυνο της μη πλήρους κάλυψης των APCs ανά δημοσίευση. Ενέχει όμως την πιθανότητα με το ίδιο κόστος να χρηματοδοτηθούν, έστω και μερικώς, περισσότεροι ερευνητές.

Ακολουθώντας τη διεθνή πρακτική στην υλοποίηση της πολιτικής ΑΠ, ενεργό και καθοριστικό ρόλο επιβάλλεται να διαδραματίσει η Διεύθυνση Βιβλιοθήκης του ιδρύματος, ενημερώνοντας το ερευνητικό προσωπικό τακτικά, συστηματικά και με βιβλιομετρικά δεδομένα για τις δυνατότητες που υπάρχουν, καθώς και τις απαραίτητες διαδικασίες που πρέπει να τηρηθούν. Σε κάθε περίπτωση, η Διεύθυνση οφείλει να φροντίζει για τη συντήρηση των υποδομών και να λειτουργεί υποστηρικτικά, επιλύοντας διοικητικά και διαχειριστικά ζητήματα. Για το σκοπό αυτό, προτείνεται η σύσταση αρμόδιου γραφείου “Επιστημονικής Επικοινωνίας” και η στελέχωσή του από εξειδικευμένο προσωπικό.

Εν κατακλείδι, μακροπρόθεσμος στόχος της πολιτικής όλων των ιδρυμάτων πρέπει να είναι η υποστήριξη της ΑΠ κάθε είδους περιεχομένου, ακολουθώντας τον Αδαμάντινο δρόμο ΑΠ. Προς αυτή την κατεύθυνση υπάρχει αναγκαιότητα τα ιδρύματα να υποστηρίξουν και να αναβαθμίσουν τον υπάρχοντα εκδοτικό τους μηχανισμό, τεχνικό και έμπυχο, να επεκτείνουν τις υπάρχουσες ή να αναζητήσουν συνεργασίες με άλλους οργανισμούς που διαθέτουν εμπειρία στην ελεύθερη διάθεση ακαδημαϊκού περιεχομένου και να εργαστούν συστηματικά για τη σύνδεση της ανοικτότητας του περιεχομένου με την αποτίμηση της έρευνας. Ο ρόλος των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, με την εμπειρία και την τεχνογνωσία που έχει αποκτηθεί

διαχρονικά, χρειάζεται να ενδυναμωθεί και να αναγνωρισθεί στην κοινότητα ως ο πλέον κομβικός για τη μετάβαση στην Ανοικτή Επιστήμη και Εκπαίδευση.

Βιβλιογραφία

- 2021 update to the SPARC landscape analysis & roadmap for action. (2021, September). <https://sparcopen.org/wp-content/uploads/2021/10/2021-Landscape-Analysis-101421.pdf>
- BOAI20. (2022, March). <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai20/>
- Bosman, J., de Jonge, H., Kramer, B., & Sondervan, J. (2021). Advancing open access in the Netherlands after 2020: from quantity to quality. *Insights the UKSG Journal*, 34. <https://doi.org/10.1629/uksg.545>
- Browse by Policymaker Type - ROARMAP. (n.d.). https://roarmap.eprints.org/view/policymaker_type/research=5Forg.html
- CIVIS, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο των Πολιτών. (χ.χ.). https://www.uoa.gr/to_panepistimio/civis_eyropaiko_panepistimio_ton_politon/
- Compact for OA Publishing Equity - Overview. (n.d.). <http://www.oacompact.org/>
- Dufour, Q., Pontille, D., Tornay, D. (2020, December 17). Contracting in the Age of Open Access Publications. A Systematic Analysis of Transformative Agreements (Report No. 206-150). Center for the Sociology of Innovation. <https://www.ouvrirelascience.fr/contracting-in-the-age-of-open-access-publishing-a-systematic-analysis-of-transformative-agreements/>
- European Commission. (2020). Strategic plan 2020-2024 DG Research and innovation. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/rtd_sp_2020_2024_en.pdf
- Harvard Library Office for Scholarly Communication. (2018). HOPE Frequently Asked Questions. <https://osc.hul.harvard.edu/programs/hope/faq/#group-other>
- Horizon Europe – Ορίζοντας Ευρώπη. (χ.χ.). <https://horizoneurope.gr/>
- International Science Council. (2021). Opening the record of science: Making scholarly publishing work for science in the digital era. https://council.science/wp-content/uploads/2020/06/202104_Opening-the-Record-of-Science-Summary_01-ENGLISH-online.pdf
- Jaime, A., Osorio-Sanabria, M. A., Alcántara-Concepción, T., & Barreto, P. L. (2021, September). Mapping the open access ecosystem. *The Journal of Academic Librarianship*, 47(5), 102436. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2021.102436>
- Mering, M. (2020, May 19). Open access mandates and policies: The basics. *Serials Review*, 46(2), 157–159. <https://doi.org/10.1080/00987913.2020.1760707>
- Morais, R., Saenen, B., Garbuglia, F., Berghmans, S., & Gaillard, V. (2021, July). From principles to practices: Open science at europe's universities: 2020-2021 EUA open science survey results. <https://www.eua.eu/downloads/publications/2021%20os%20survey%20report.pdf>
- Open Library of Humanities. (n.d.). <https://www.openlibhums.org/site/about/>
- Our strategy. (2021, February 8). SPARC Europe. <https://sparceurope.org/who-we-are/about-us/our-strategy/>
- Plan S. (2022). <https://www.coalition-s.org/>
- PLOS. (n.d.). <https://plos.org/about/>
- Pranckutė, R. (2021, March 12). Web of Science (WoS) and Scopus: The Titans of Bibliographic Information in Today's Academic World. *Publications*, 9(1), 12. <https://doi.org/10.3390/publications9010012>
- Ross-Hellauer, T. (2022, March 14). Open science, done wrong, will compound inequities. *Nature*, 603(7901), 363–363. <https://doi.org/10.1038/d41586-022-00724-0>
- SCOAP3. (n.d.). <https://scoap3.org/what-is-scoap3/>
- Shieber, S. M. (2009, August 4). Equity for Open-Access Journal Publishing. *PLoS Biology*, 7(8), e1000165. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.1000165>

- Singh, V. K., Singh, P., Karmakar, M., Leta, J., & Mayr, P. (2021, March 26). The journal coverage of Web of Science, Scopus and Dimensions: A comparative analysis. *Scientometrics*, 126, 5113–5142. <https://doi.org/10.1007/s11192-021-03948-5>
- Suber, P. (2012, July 20). Open Access. The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/9286.001.0001>
- Tananbaum, G. (2010). Campus-based open-access publishing funds: A practical guide to design and implementation. <https://sparcopen.org/wp-content/uploads/2016/01/oafunds-v1.pdf>
- ΒΚΠ Βιβλιοθήκη & Κέντρο Πληροφόρησης ΕΚΠΑ. (χ.χ.). Υπηρεσία της Διεύθυνσης Βιβλιοθήκης για την Ανοικτή Επιστήμη. Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου, 2022 από <http://www.lib.uoa.gr/anoikti-epistimi/anoikti-epistimi-sto-ekpa/ypiresia-gia-tin-anoikti-epistimi.html>
- Ζωντανός, Κ., & Μπαλά, Κ. (2008, Σεπτέμβριος 24-26). Ο ρόλος της βιβλιοθήκης στην αξιολόγηση του ερευνητικού έργου του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. 17ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Ιωάννινα, Ελλάδα. <http://abekt.lib.ucy.ac.cy/synedria/17psab/17psab013a.pdf>
- Μονάδα Επιστημονικής Επικοινωνίας ΣΕΑΒ. (χ.χ.-a). Ανοικτή πρόσβαση: Μοντέλα δημοσίευσης σε περιοδικά. <https://scholarly.heal-link.gr/openaccess/>
- Μονάδα Επιστημονικής Επικοινωνίας ΣΕΑΒ (χ.χ.-b). Προγράμματα ανοικτής πρόσβασης ΣΕΑΒ – 2021. <https://scholarly.heal-link.gr/monitoring/year2021/>
- Σαλαμούρα, Α. & Φραντζή, Μ. (2020, Δεκέμβριος 17-18). Συμφωνίες του ΣΕΑΒ με όρους για δημοσίευση σε καθεστώς ανοικτής πρόσβασης: Παρακολούθηση και πρόοδος. 26ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα, Ελλάδα. <https://nemertes.library.upatras.gr/items/cc36a6f5-202c-48f5-9c40-b700eb6cb42e>

OpenAIRE Monitor Institutional Dashboard: η νέα υπηρεσία monitoring του OpenAIRE προσαρμοσμένη στις ανάγκες των ιδρυμάτων

Λεωνίδα Πισπιρίγγας¹, Ιωάννα Γρυπάρη², Ναταλία Μανωλά¹, Αντώνης Λεμπέσης², Δημήτρης Πιερράκος², Jahn Najko³

¹ OpenAIRE

² Ερευνητικό Κέντρο ΑΘΗΝΑ

³ University of Göttingen, Germany

OpenAIRE Monitor Institutional Dashboard: OpenAIRE's new monitoring service tailored to the needs of the institutions

Leonidas Pispiringas¹, Ioanna Grypari², Natalia Manola¹, Antonis Lempesis², Dimitris Pierrakos¹, Jahn Najko³

¹ OpenAIRE

² Athena Research and Innovation Center

³ University of Göttingen, Germany

Περίληψη

Καθώς ο αριθμός των διαθέσιμων προγραμμάτων για τη χρηματοδότηση ερευνητικών δραστηριοτήτων παρουσιάζει σταθερά αυξητικές τάσεις, αντίστοιχα παρουσιάζονται αυξητικές τάσεις για την ανάγκη επικαιροποίησης της παρακολούθησης και αξιολόγησής τους για την ορθολογική και αποτελεσματική κατανομή των πόρων και γενικότερα τη λήψη αποφάσεων. Ταυτόχρονα, η αύξηση των ανοιχτών υποδομών τόσο σε αριθμούς, όσο και σε πολυπλοκότητα δίνει την ευκαιρία να καλυφθεί αυτή η ανάγκη μέσω υπηρεσιών, όπως το OpenAIRE Monitor. Η υπηρεσία OpenAIRE Monitor Institutional Dashboard αποτελεί μια εξατομικευμένη υπηρεσία δεδομένων και απεικόνισης του OpenAIRE. Παρουσιάζει τον τρόπο που η αναπτυσσόμενη υποδομή ανοικτών καταθετηρίων μπορεί να οδηγήσει στην αξιοποιήσιμη παρακολούθηση των ερευνητικών δραστηριοτήτων τόσο για ιδρύματα, όσο και για άλλους τύπους οργανισμών. Βασισμένη στον ανοικτό Γράφο ερευνητικών αποτελεσμάτων του OpenAIRE, η υπηρεσία OpenAIRE Monitor Institutional Dashboard επιτρέπει στους οργανισμούς να έχουν μια προβολή 360° των δημοσιεύσεών τους, των ερευνητικών τους δεδομένων και του παραγόμενου λογισμικού τους, να παρακολουθούν τη συμμόρφωσή τους με την Ανοικτή Επιστήμη, να ανακαλύπτουν ερευνητικές τάσεις προς την Ανοικτή Επιστήμη, να βλέπουν την πρόοδό τους στο European Open Science Cloud (EOSC), να μετρούν τον αντίκτυπό τους στο ερευνητικό γίγνεσθαι, να ανακαλύπτουν τάσεις, διασυνδέσεις και συνεργασίες. Συνοπτικά, να μετατρέπουν τα δεδομένα σε συμπεράσματα, ώστε να

βελτιστοποιούν τις μελλοντικές τους ενέργειες και να παίρνουν αποφάσεις βασισμένοι σε στοιχεία και σε τεκμηριωμένα επιχειρήματα. Τα δεδομένα από τα καταθετήρια και άλλους παρόχους περιεχομένου, που συγκεντρώνονται και περνούν από τη διαδικασία καθαρισμού στον Γράφο του OpenAIRE, αποτελούν το σκαλοπάτι για την παροχή έγκυρων δεικτών και ενός αποτελεσματικού και καλά διαμορφωμένου πίνακα παρακολούθησης (<https://monitor.openaire.eu/>). Σε αυτήν την παρουσίαση, θα επικεντρωθούμε στον πίνακα ελέγχου παρακολούθησης του OpenAIRE Monitor για ιδρύματα. Αποτελεί μια υπηρεσία που συνδέει δεδομένα από πηγές δεδομένων ερευνητικών αποτελεσμάτων, όπως είναι τα καταθετήρια, με ενεργούς δείκτες βασικής απόδοσης για τα ιδρύματα. Θα συζητήσουμε τους διαφορετικούς τύπους δεικτών, τις λειτουργικές δυνατότητες της υπηρεσίας και τον ρόλο των καταθετηρίων στη δημιουργία καλά διαμορφωμένων πινάκων παρακολούθησης.

Λέξεις κλειδιά

Ανάλυση δεδομένων, Πηγές δεδομένων, Μετρικές, Δείκτες, Αντίκτυπος, Παρακολούθηση/έλεγχος, Αξιολόγηση, Εξαγωγή συμπερασμάτων

Abstract

As the number of programmes available for financing research activities has been growing steadily, so has the need to update the monitoring and evaluation of such activities. At the same time, the growth in numbers and sophistication of open infrastructures provides the opportunity to meet this need, via services such as the OpenAIRE Monitor. The OpenAIRE Monitor Institutional Dashboard, a tailor-made data and visualization service of OpenAIRE, showcases how the growing repository infrastructure can lead to actionable monitoring of research activities for institutions and other types of organizations. Built upon the OpenAIRE Research Graph, the Institutional Dashboard allows organizations to get a 360° view of their publications-datasets-software, monitor their Open Science compliance, discover Open Science trends, see how they fare in EOSC, measure impact, discover trends, connections and collaborations, and overall turn data into insights, so as to improve and optimize their future actions. The data from repositories and other data sources, passing through the OpenAIRE Research pipeline to be aggregated, deduplicated, enriched and cleaned, is the steppingstone for providing accurate and timely indicators and a well-rounded monitoring dashboard (<https://monitor.openaire.eu/>). This presentation will focus on the Institutional Dashboard of the OpenAIRE Monitor, a service that connects data from data sources of research outputs, such as repositories, to actionable KPIs for organizations. We will discuss the different types of indicators and functionalities of the service and the role of repositories in building well-rounded monitoring dashboards.

Keywords

Data Analysis, Data Sources, Metrics, Indicators, Impact, Monitoring, Evaluation, Insights

Acknowledgement

Under the auspices of the OpenAIRE H2020-INFRAEOSC-2020-2-101017452 project.

1. Introduction

The OpenAIRE initiative is the point of reference for Open Access in Europe. Its purpose is to facilitate, foster, support, and monitor Open Science scholarly communication in Europe. The OpenAIRE infrastructure has been operational for more than ten years and successful in linking people, ideas and resources in support of the free flow, access, sharing, and re-use of the research products. To this aim it offers dissemination and training on Open Access and Open Science, facilitates exchange of knowledge, and operates the technical services required to facilitate and monitor Open Science publishing trends and research impact across geographic and discipline boundaries.

For any organization involved in research and innovation (R&I) activities, reliable and timely monitoring and evaluation of such activities is indispensable for the efficient allocation of resources and the overall decision-making process. Whether it is a funder evaluating the proper allocation of grants to maximise societal impact, an institution looking to find hidden potential and room-for-improvement areas, or a research initiative considering expanding its network. The understanding of research funding pathways towards Open Science, knowledge diffusion and other key dimensions, can help organizations increase their impact on society. The use of indicators and metrics can be used to assist in more plural and productive research assessment thus providing additional tools for an overall effective decision-making process of such organizations.

2. OpenAIRE Research Graph

Open Science scholarly communication grounds on transparency and reproducibility of science, which cannot be achieved without publishing all scholarly results. The OpenAIRE infrastructure provides aggregation services capable of collecting content from data sources available on the web to populate the OpenAIRE Research Graph. The latter is an open resource that aggregates a collection of research data properties (metadata, links) of research products (publications, datasets, software, other research products) for organizations, funders, communities, and publishers interlinking information by using a semantic graph database approach.

The OpenAIRE MONITOR service, which was built on the OpenAIRE Research Graph, gets the aggregated data from the repositories and other data sources that is passed through the OpenAIRE Research pipeline to be aggregated, deduplicated, enriched and cleaned. This is the steppingstone for providing accurate and timely indicators, and a well-rounded monitoring dashboard.

3. OpenAIRE MONITOR - Institutional Dashboard

The OpenAIRE Monitor, a tailor-made data and visualization service of OpenAIRE, showcases how the growing repository infrastructure can lead to actionable monitoring of

research activities for institutions and other types of organizations. The Institutional Dashboard allows organizations to get a 360° view of their research products, monitor their Open Science compliance, see how they fare in European Open Science Cloud (EOSC), measure impact, discover Open Science trends, connections and collaborations and overall turn data into insights, so as to improve and optimize their future actions.

3.1. Methodological approach

In the interest of transparency, reproducibility and trust in our methodology and indicators, we introduced the Resources tab in the main menu of the service's web site; a one-stop-shop for users that includes all relevant documentation materials. We focus on providing the best experience to our users and by following these action points:

- **Openness and transparency**

Our methodological assumptions are openly and clearly presented for everyone to see, review and evaluate.

- **Coverage and accuracy**

We built based on data, coming from the OpenAIRE Research Graph, from multiple data sources to cover to the fullest extent possible, in order to provide meaningful indicators and metrics.

- **Clarity and replicability**

We provide detailed construction methodology¹, so that it can be verified and used by the scholarly communication community to create ongoing updates to proposed statistics and indicators. Our methodology includes definitions for all the entities and their attributes we use to build the metrics and indicators that populate the dashboards. The aforementioned attributes are either constructed following a well-documented methodology, inherited via entries in the harvested metadata records or automatically generated by our inference (text and data mining) algorithms. We have also populated three lists of indicators, one for each organization type (Funder², Research Initiative³, Research Institution⁴) that allow the users to have a quick look at each type of dashboard, its indicators and metrics and the analysis action points such as trends by year, respective distributions/grouping or comparisons.

- **Readiness and timeliness**

We built around well-established open databases and already tested knowledge extraction technologies, such as natural language processing (NLP) and machine-learning (ML), using operational workflows in OpenAIRE to warrant timely results.

- **Trust and robustness**

We strive to be reliable, robust, and aligned to other assessment methods so that the metrics and indicators can be operationalized, used and reused, in conjunction with

1 <https://monitor.openaire.eu/methodology/terminology>

2 <https://monitor.openaire.eu/indicators/funder>

3 <https://monitor.openaire.eu/indicators/ri>

4 <https://monitor.openaire.eu/indicators/organization>

other assessment methods.

3.2. Indicators and metrics of the institutional dashboard

The OpenAIRE Monitor offers monitoring dashboards for institutions, funders and research initiatives. Many of the well-documented metrics and indicators of research activities are common for all these organization types. We will focus though to the Institutional Dashboard, which provides institutions with the opportunity to track their research activities (grants, publications, datasets, software and other), and their performance in areas such as Open Science policy uptake, European Open Science Cloud (EOSC), collaborations, reach and visibility, Sustainable Development Goals (SDGs), and so on.

In the most recent update of the dashboards, we redefined the grouping of indicators, significantly expanded the Open Science indicators, offering improved coverage and granularity of Open Science aspects, and, overall, improved visualisations. The indicators and metrics were grouped in five main categories (topics):

- **Funding**

With indicators and metrics on Grants, Projects, and Funding Programmes of the European Commission (Horizon 2020, Horizon Europe) (Figure 1).

- **Research Output**

With indicators and metrics on research products (publications, datasets, software, other research products). We distinguished the publications' indicators and metrics to all and only to peer reviewed (Figure 2).

- **Open Science**

With indicators and metrics on publications, datasets and software by access rights (open access, embargoed, restricted, closed access), and across a host of FAIR aspects. Additionally for the publications, on the organizations' publications trends by Open Access Route (green, gold, hybrid, bronze) and by journal business model. We present indicators and metrics on the Article Processing Charges (APCs) for the Open Access publications and on funded and Open Access publications by Plan S funders-members of coalition S (Figures 3, 4).

- **Collaborations**

With indicators and metrics on collaborations via projects (Figure 5).

- **Impact**

With indicators and metrics on the publications' downloads and citations. The source of the downloads is the OpenAIRE's Usage Counts Service and of the citations the OpenCitations service respectively (Figure 6).

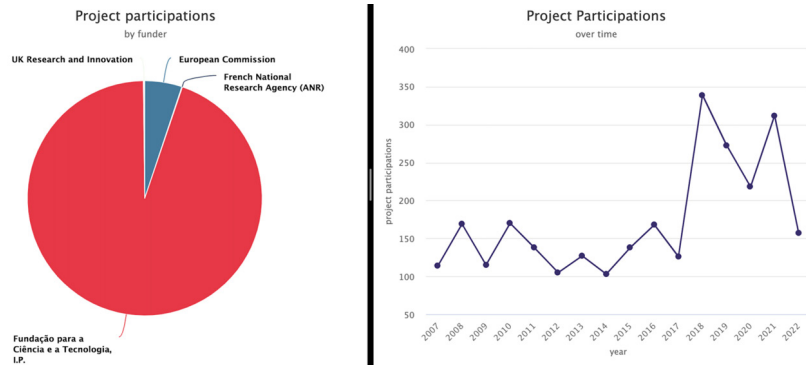

Figure 1: Project Participations by pillar, Project Participations over time

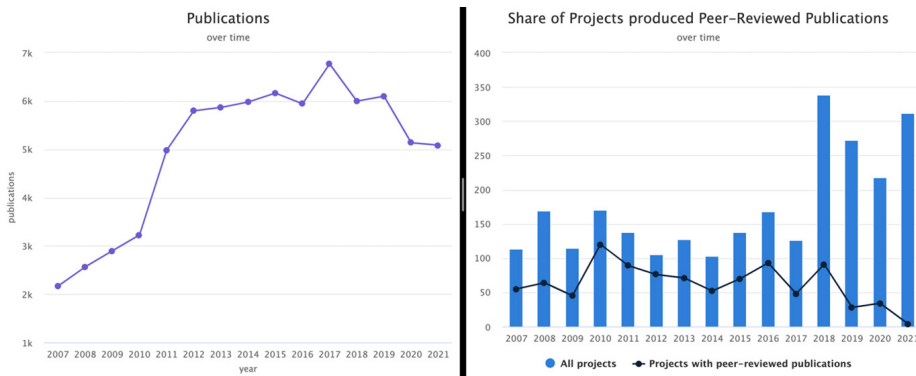

Figure 2: Publications over time, Share of Projects that produced peer-reviewed publications

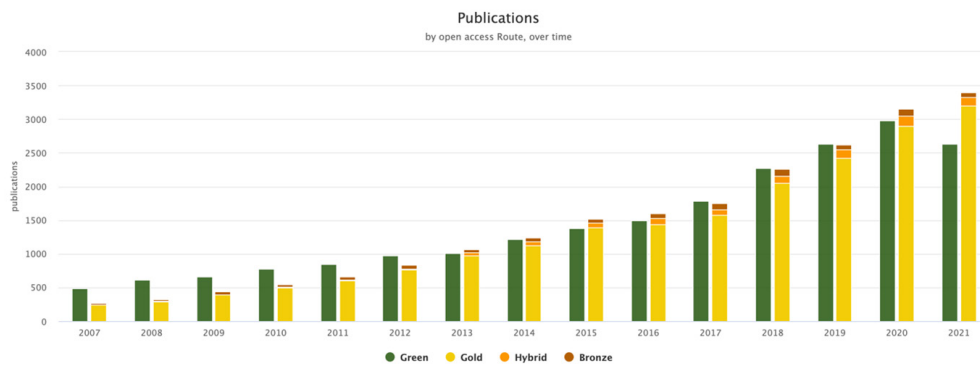

Figure 3: Publications by Open Access Route over time

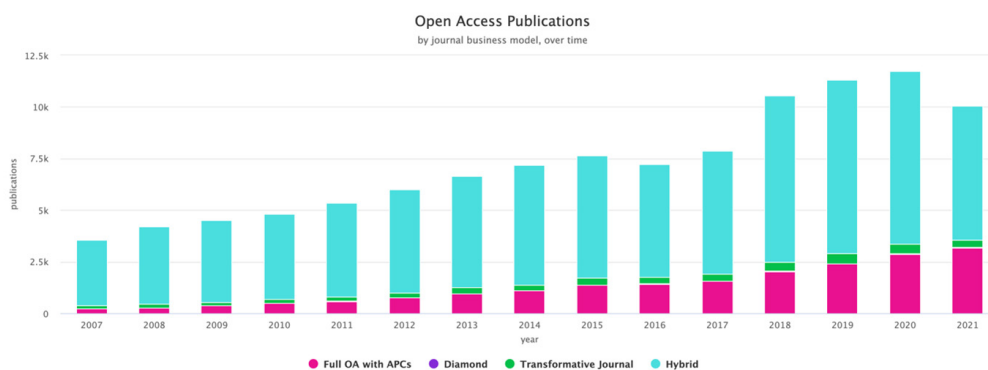

Figure 4: Open Access Publications by journal business model over time

Figure 5: Co-funded Publications over time
<https://beta.monitor.openaire.eu/dashboard/minho/open-science>

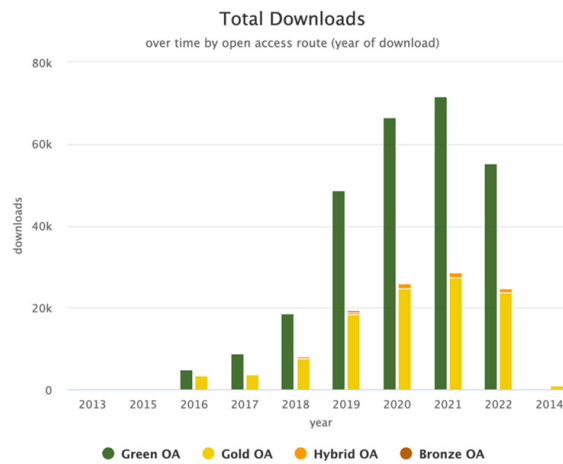

Figure 6: Total Downloads over time by open access route (year of download)

We introduced an “Overview” category where the users can have a quick glance at the research activities of their organization by seeing a collection of some key performance indicators (Figures 7, 8); for a detailed analysis someone can enter the aforementioned main categories of the dashboard.

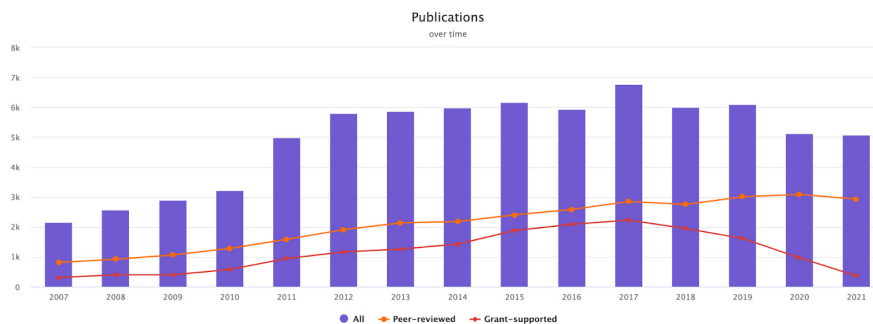

Figure 7: Publications trends (All compared to Peer-reviewed and Grant-supported)

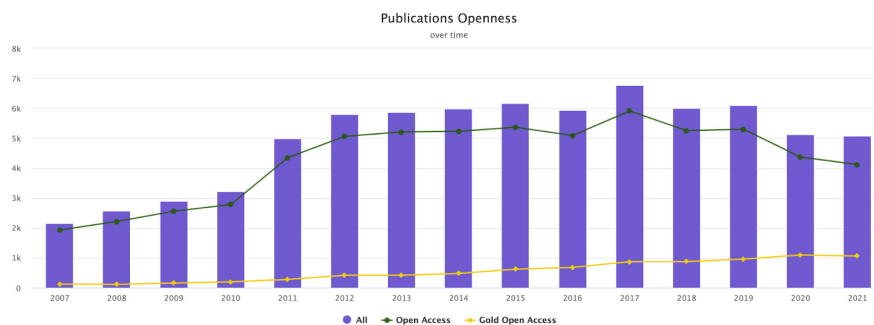

Figure 8: Publications openness trends (All compared to Open Access and Gold Open Access)

4. Next steps

Currently, our team is working on expanding the indicators' coverage of relevant monitoring aspects that further enhance the content quality of the dashboards.

We will introduce indicators based on the Fields of Science and the UN Sustainable Development Goals. The latter will assist in viewing contributions of research towards complex challenges for humanity such as climate change, biodiversity loss, pollution and poverty reduction. We will also enrich the Open Science indicators with the introduction of Article Process Charges from OpenAPC, Plan S indicators and composite indicators on the overall openness, findability and "FAIRness" of the organizations.

We will also introduce new collaboration indicators based on co-authorship/co-creation of the research products and new citation metrics from Open Citations to expand the Academic Impact indicators.

Taking advantage of the links in the OpenAIRE Research Graph between different types of research products (e.g., a publication linked to a dataset and a software) we will introduce new metrics that will help us understand their role in Open Science and other aspects.

We are constantly evaluating and improving the OpenAIRE MONITOR service. Our future steps aim on formulating a community-driven service with a strong focus on the feedback we get from the users. Our goal is to incorporate the suggestions for providing improved monitoring services and assisting the organizations in measuring the impact of research activities, by constructing indicators that suit their needs while continuously enhancing the data quality by extending the coverage and improving the accuracy.

Bibliography

- Manghi, P., Bolikowski, L., Manola, N., Schirrwagen, J., & Smith, T. (2012). OpenAIREplus: the European Scholarly Communication Data Infrastructure. *D-Lib Magazine*, 18(9/10). <https://doi.org/10.1045/september2012-manghi>
- Manghi, Paolo, Bardi, Alessia, Atzori, Claudio, Baglioni, Miriam, Manola, Natalia, Schirrwagen, Jochen, & Principe, Pedro. (2019). The OpenAIRE Research Graph Data Model (1.3). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.2643199>

Grypari, Ioanna, Fava, Ilaria, Jahn, Najko, Lempeisis, Antonis, Manola, Natalia, Pierrakos, Dimitris, & Pispiringas, Leonidas. (2022, June 7). OpenAIRE Monitor Institutional Dashboard. Open Repositories 2022 (OR2022), Denver, Colorado. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6968314>

Atzori, Claudio, Bardi, Alessia, Manghi, Paolo, & Mannocci, Andrea. (2017, September 25). The OpenAIRE workflows for data management. Italian Research Conference on Digital Libraries (IRCDL), Modena, Italy. <https://doi.org/10.5281/zenodo.996006>

Ανοικτή Επιστήμη στην Κύπρο: νέα δεδομένα, νέες προκλήσεις

Έλενα Διομήδη-Παρπούνα¹, Σύλβια Κουκουνίδου¹

¹ Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κύπρου, Λευκωσία, Κύπρος [diomidi.elena, koukounidou.vasiliki]@ucy.ac.cy

Open Science in Cyprus: new developments, new challenges

Elena Diomidi-Parpouna¹, Sylvia Koukounidou¹

¹ University of Cyprus Library, Nicosia, Cyprus [diomidi.elena, koukounidou.vasiliki]@ucy.ac.cy

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας ανακοίνωσης είναι η παρουσίαση των τοπικών εξελίξεων στον τομέα της Ανοικτής Επιστήμης σε επίπεδο πολιτικής, αλλά και δράσεων που πραγματοποιήθηκαν ή αναμένεται να πραγματοποιηθούν, με τις ακαδημαϊκές κυρίως βιβλιοθήκες να διαδραματίζουν σημαντικό και πρωταγωνιστικό ρόλο. Τόσο στον τομέα της εκπαίδευσης και της διάχυσης τεχνογνωσίας, αλλά και ως οι οργανισμοί που διατηρούν και διαχειρίζονται τα Ιδρυματικά αποθετήρια, ένα μεγάλο μέρος δηλαδή της υποδομής υποστήριξης της Ανοικτής Πρόσβασης της ερευνητικής παραγωγής των κοινοτήτων τους, οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες αποτελούν αναπόφευκτα κομβικούς οργανισμούς υλοποίησης των σχετικών πολιτικών.

Με την υιοθέτηση της νέας αναθεωρημένης Εθνικής Πολιτικής για τις πρακτικές της Ανοικτής Επιστήμης στην Κύπρο από το Υπουργικό Συμβούλιο της Κυπριακής Δημοκρατίας στις 27 Μαΐου 2022, το εθνικό πεδίο της έρευνας αναμένεται να αλλάξει με καθοριστικό τρόπο, καθώς εισάγονται σε αυτό, για πρώτη φορά, οι πρακτικές από τις διάφορες πτυχές που εμπερικλείει ο όρος της Ανοικτής Επιστήμης. Ανάμεσα σε αυτούς, όροι όπως η Ανοικτότητα των ερευνητικών δημοσιεύσεων και δεδομένων, η Επιστήμη των πολιτών, οι ανοικτές αξιολογήσεις από ομότιμους επιστήμονες, οι ανοικτές άδειες χρήσης περιεχομένου, οι αρχές FAIR κ.ά.

Η εν λόγω Εθνική Πολιτική, αναθεωρεί την προγενέστερή της «Εθνική Πολιτική Ανοικτής Πρόσβασης στην Επιστημονική Πληροφόρηση στην Κυπριακή Δημοκρατία» του 2016 και θα αρχίσει να εφαρμόζεται τον Δεκέμβριο του 2022. Καταρτίστηκε με πρωτοβουλία και συντονισμό του Υφυπουργείου Έρευνας, Καινοτομίας και Ψηφιακής Πολιτικής (ΥΕΚΨΠ) και είναι αποτέλεσμα συνεργασίας των εμπλεκόμενων τοπικών φορέων όλου του οικοσυστήματος Έρευνας και Καινοτομίας μέσω Άτυπης Συμβουλευτικής Ομάδας για την Ανοικτή Επιστήμη στην Κύπρο και τη σημαντική υποστήριξη από τη Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κύπρου, ως Εθνικό Γραφείο Ανοικτής Πρόσβασης του Ευρωπαϊκού προγράμματος OpenAIRE.

Η εφαρμογή της αναμένεται να ενδυναμώσει την προσπάθεια για διάχυση και αξιοποίηση του παραγόμενου ερευνητικού έργου της χώρας, ευθυγραμμίζοντας τις εθνικές προσπάθειες

με τις Ευρωπαϊκές σχετικές αρχές και πολιτικές.

Οι βιβλιοθήκες αδιαμφισβήτητα, καλούνται να ανταποκριθούν σε αυτή την πρόκληση της αλλαγής κουλτούρας αξιοποιώντας την εμπειρία, τις δυνατότητες και την τεχνογνωσία τους.

Λέξεις κλειδιά

Ανοικτή Επιστήμη, Ανοικτή Πρόσβαση, Πολιτική, OpenAIRE, NI4OS-Europe, Κύπρος

Abstract

The main purpose of this paper is to present the local developments of Open Science as well as the actions that are expected to take place, with libraries, mainly academic ones, playing an important and leading role. Both in the field of education and the dissemination of know-how but also as the organizations that maintain and manage the Institutional repositories, which means an important part of the Open Access Infrastructure that usually hosts the research productivity of their academic communities, libraries are pivotal organizations for the implementation of these policies.

With the adoption of the revised "National Policy of the Republic of Cyprus for Open Science Practices" approved by the Council of Ministers of the Republic of Cyprus on the 27th of May 2022, the national field of research is expected to change in a decisive way as practices from the various aspects encompassed by the term Open Science. Among them are terms such as the Openness of research publications and data, Citizen Science, Open peer review, open licenses, FAIR principles, etc.

The new policy that revises the existing "National Policy on Open Access to Scientific Information in the Republic of Cyprus" (2016) and will start to be implemented in November 2022, was drawn up on the initiative of the Deputy Ministry of Research, Innovation and Digital Policy and is the result of cooperation between the involved local bodies of the Research and Innovation ecosystem, the Informal Advisory Group for Open Science in Cyprus and the University of Cyprus Library as the OpenAIRE National Open Access Desk.

Its implementation is expected to strengthen the efforts of dissemination and exploitation of the country's research outputs, aligning national efforts with the relevant European principles and policies.

Libraries undoubtedly are expected to play a key role in this challenge of research cultural change by leveraging their experience, capabilities, and expertise.

Keywords

Open Science, Open Access, Policy, OpenAIRE, NI4OS-Europe, Cyprus

1. Εισαγωγή

Η φιλοσοφία της Ανοικτής Επιστήμης εντάσσεται τα τελευταία χρόνια στις συζητήσεις φορέων χάραξης πολιτικής, αλλά και σε ευρύ φάσμα άλλων εμπλεκόμενων φορέων, όπως οι χρηματοδότες έρευνας και τα ακαδημαϊκά και ερευνητικά ιδρύματα, σε Ευρωπαϊκό και σε Εθνικό Επίπεδο. Όροι όπως Ανοικτότητα, Διαφάνεια, Διασυνδεσιμότητα και Διαλειτουργικότητα, Διαχείριση δεδομένων, Ισότητα, Πρόσβαση και Συμμετοχικότητα

βρίσκουν πλέον έδαφος στις συζητήσεις που αφορούν την έρευνα και την καινοτομία. Πολλές δράσεις και πολλοί οργανισμοί σε διεθνές πλέον επίπεδο αναγνωρίζουν τα οφέλη και στηρίζουν την εφαρμογή της Ανοικτής Επιστήμης ως το νέο τρόπο πραγματοποίησης της ερευνητικής διαδικασίας. Ένα νέο μοντέλο, που μπορεί να εξασφαλίσει τη δυνατότητα ισότητας στη διεξαγωγή, παραγωγή, πρόσβαση και συμμετοχή στην ερευνητική διαδικασία, όχι μόνο για την ερευνητική κοινότητα αλλά και για την ευρύτερη κοινωνία.

2. Ανοικτή Επιστήμη και Διεθνείς εξελίξεις

2.1. Ορισμός

Η σύσταση για την Ανοικτή Επιστήμη που υιοθετήθηκε από την UNESCO⁵ τον Νοέμβριο του 2021, ορίζει ως Ανοικτή Επιστήμη «μια περιεκτική έννοια που συνδυάζει διάφορα κινήματα και πρακτικές με στόχο να καταστήσει την πολυγλωσσική επιστημονική γνώση ανοιχτά διαθέσιμη, προσβάσιμη και επαναχρησιμοποιήσιμη για όλους/ες, να αυξήσει τις επιστημονικές συνεργασίες και την ανταλλαγή πληροφοριών προς όφελος της επιστήμης και της κοινωνίας και να ανοίξει τις διαδικασίες της επιστημονικής δημιουργίας, αξιολόγησης και επικοινωνίας της γνώσης σε κοινωνικούς φορείς πέρα από την παραδοσιακή επιστημονική κοινότητα. Περιλαμβάνει όλους τους επιστημονικούς κλάδους και τις πτυχές των ακαδημαϊκών πρακτικών, συμπεριλαμβανομένων των βασικών και εφαρμοσμένων επιστημών, των φυσικών και κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών, και βασίζεται στους ακόλουθους βασικούς πυλώνες: ανοικτή επιστημονική γνώση, ανοιχτές επιστημονικές υποδομές, επιστημονική επικοινωνία, ανοιχτή δέσμευση κοινωνικών παραγόντων και ανοικτό διάλογο με άλλα συστήματα γνώσης».

Παρόλο που το θέμα της Ανοικτής Πρόσβασης, των Ανοικτών Δεδομένων και εν τέλει της Ανοικτής Επιστήμης δεν είναι κάτι καινούριο, τα τελευταία χρόνια παρακολουθούμε μια ραγδαία εξέλιξη στον τομέα αυτό, σε συνδυασμό με τις εφαρμοζόμενες πολιτικές κυρίως σε Ευρωπαϊκό, Εθνικό καθώς και ιδρυματικό επίπεδο.

2.2. Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Από τη Διακήρυξη της Βουδαπέστης για Ανοικτή Πρόσβαση⁶, η οποία συμπληρώνει 20 χρόνια το 2022 από την ημέρα της δημιουργίας της και την ενσωμάτωσή της στο 7ο πρόγραμμα-πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το 2007, ως την πιλοτική εφαρμογή της Ανοικτής Πρόσβασης σε ερευνητικές δημοσιεύσεις και την πλήρη υποχρέωση για την Ανοικτή Πρόσβαση των ερευνητικών αποτελεσμάτων (δημοσιεύσεις και δεδομένα κ.ά.) στον «Ορίζοντα Ευρώπη», φτάσαμε στο όραμα της Ευρώπης για το Ευρωπαϊκό Νέφος Ανοικτής Επιστήμης (ανακοίνωση 2016) και τη σύσταση του EOSC association τον Ιούλιο του 2020.

5 UNESCO (2021), "UNESCO Recommendation on Open Science", Available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949.locale=en> (Accessed: 30 August 2022).

6 Budapest Open Access initiative (2001) Available at: <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/> (Accessed: 30 August 2022).

Στο νέο πρόγραμμα-πλαίσιο για την Έρευνα και Καινοτομία (2021-2027), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θέτει την Ανοικτή Επιστήμη ως έναν από τους 3 πυλώνες του προγράμματος «Ορίζοντας Ευρώπη», μαζί με την Ανοικτή Καινοτομία και τις παγκόσμιες προκλήσεις και ανταγωνιστικότητα στη βιομηχανία. Οι τρεις πυλώνες θα συνδέονται μεταξύ τους και θα συμπληρώνονται από ένα 4ο, οριζόντιο τμήμα, για την ενίσχυση του Ευρωπαϊκού Χώρου Έρευνας. Αντίστοιχα, τα ποσά που θα επενδυθούν για τους πυλώνες αυτούς είναι σημαντικά καθώς για τον Πυλώνα I της Ανοικτής Επιστήμης το ποσό ανέρχεται στα €25,8 δισ., για τον πυλώνα II «Παγκόσμιες προκλήσεις και βιομηχανική ανταγωνιστικότητα» €52,7 δισ. και την Ανοικτή Καινοτομία €13,5 δισ.

Από το 2021, στο πλαίσιο «Ορίζοντας Ευρώπη», τηρείται η υποχρέωση για Ανοικτή Πρόσβαση στις ερευνητικές δημοσιεύσεις και δεδομένα για τα οποία οι ερευνητές οφείλουν να παραθέτουν Σχέδιο Διαχείρισης Δεδομένων (Data Management Plan-DMP) και επιπλέον οφείλουν να διαθέτουν τα δεδομένα τους με όρους FAIR (Findable, Accessible, Interoperable, Reusable). Εισάγεται επίσης καθολικά και ο όρος Ανοικτή Επιστήμη με τις διάφορες παραμέτρους της.

Ταυτόχρονα, διεθνείς οργανισμοί συντάσσονται με τη φιλοσοφία της Ανοικτής Επιστήμης.

2.3. ΗΠΑ και διεθνείς οργανισμοί

Τον Αύγουστο του 2022 το Γραφείο Πολιτικής για την Επιστήμη και την Τεχνολογία του Λευκού Οίκου των Ηνωμένων Πολιτειών εξέδωσε ανακοίνωση⁷ για τη διασφάλιση δωρεάν, άμεσης και ισότιμης πρόσβασης στην έρευνα, όταν αυτή χρηματοδοτείται από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση. Στόχος, όλοι οι Αμερικανοί πολίτες να έχουν πρόσβαση, να συμμετέχουν και να επωφελούνται από την ερευνητική και επιστημονική διαδικασία.

Λίγο νωρίτερα, τον Σεπτέμβριο του 2021, η UNESCO, αναγνωρίζοντας τη ζωτική σημασία της επιστήμης και τεχνολογίας στη βελτίωση της ανθρώπινης ευημερίας, την προώθηση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας και τον σεβασμό της βιολογικής και πολιτιστικής ποικιλότητας του πλανήτη, την προώθηση της βιώσιμης κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης και την προώθηση της δημοκρατίας και ειρήνης, ανακοινώνει σχετική σύσταση με στόχο να δημιουργηθεί ένα διεθνές πλαίσιο για την πολιτική και την πρακτική της ανοικτής επιστήμης, που να αναγνωρίζει θεματικές και περιφερειακές διαφορές στις προοπτικές της ανοικτής επιστήμης, να λαμβάνει υπόψη την ακαδημαϊκή ελευθερία, τις μετασχηματιστικές προσεγγίσεις του φύλου και τις ειδικές προκλήσεις των επιστημόνων και άλλων παραγόντων της ανοικτής επιστήμης σε διαφορετικές χώρες και ιδίως στις αναπτυσσόμενες χώρες, ώστε να συμβάλλει στη μείωση των ψηφιακών, τεχνολογικών και γνωστικών διαφορών που υπάρχουν μεταξύ και εντός των χωρών.

⁷ Breakthroughs for All: Delivering Equitable Access to America's Research - The White House (2022). Available at: <https://www.whitehouse.gov/ostp/news-updates/2022/08/25/breakthroughs-for-alldelivering-equitable-access-to-americas-research/> (Accessed: 30 August 2022).

Αντίστοιχα και ανάμεσα σε άλλα, η UNESCO προτρέπει τα κράτη μέλη να αναπτύξουν αποτελεσματικές θεσμικές και εθνικές πολιτικές και νομικά πλαίσια ανοικτής επιστήμης που να συνάδουν με το υπάρχον διεθνές και περιφερειακό δίκαιο.

Σε επίπεδο ακαδημαϊκών φορέων, τον Φεβρουάριο του 2022, η Ευρωπαϊκή Ένωση Πανεπιστημίων (EUA), στην οποία συμμετέχουν περισσότερα από 850 πανεπιστήμια από 48 ευρωπαϊκές χώρες, έχει ανακοινώσει τη θέσπιση τριετούς πλάνου⁸, όπου με επιχειρήματα, συστάσεις καλών πρακτικών και με διάλογο και διάχυση σχετικών πληροφοριών θα στηρίξει τη μετάβαση των εμπλεκόμενων πανεπιστημίων στην εποχή της Ανοικτής Επιστήμης.

2.4. Η θέση των Βιβλιοθηκών και των Ενώσεών τους

Οι βιβλιοθήκες ως κόμβοι και ως βασικοί συντελεστές, τόσο στην παραγωγή, όσο και στη διάθεση της γνώσης, αλλά και στον ευρύτερο κύκλο της ερευνητικής διαδικασίας, καθώς και οι οργανισμοί που τις εκπροσωπούν δε θα μπορούσαν να είναι αμέτοχοι στις ραγδαίες εξελίξεις της Ανοικτής Επιστήμης. Αναπόφευκτη και αναμενόμενη είναι η κινητοποίηση της Ένωσης Ευρωπαϊκών Ερευνητικών Βιβλιοθηκών LIBER (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche – Association of European Research Libraries), στην οποία συμμετέχουν 420 περίπου εθνικές, πανεπιστημιακές και άλλες βιβλιοθήκες, η οποία δημοσίευσε οδικό χάρτη προς την Ανοικτή Επιστήμη⁹, στον οποίο ανάμεσα σε άλλα γίνεται αναφορά για αλλαγή κουλτούρας με απώτερο στόχο τη διάφανη, βιώσιμη και συνεργατική εφαρμογή της Ανοικτής Επιστήμης.

Παράλληλα, από το 2011 η Διεθνής Ομοσπονδία Βιβλιοθηκονομικών Ενώσεων και Ιδρυμάτων (IFLA) με πέραν των 1700 μελών από 155 χώρες, λαμβάνει θέση στον τομέα αυτό με την ανακοίνωση της υποστήριξης της Διακήρυξης του Βερολίνου για την Ανοικτή Πρόσβαση στη Γνώση στις Θετικές Επιστήμες και τις Ανθρωπιστικές Επιστήμες, την οποία και υπέγραψε. Τον Σεπτέμβριο του 2022, η IFLA επανέρχεται με μια νέα σημαντική δήλωση¹⁰ σχετικά με την ανοικτή πρόσβαση και μια πρόσκληση προς τις βιβλιοθήκες για δράση. Σε αυτήν γίνεται αναφορά σε «πλήρη και άμεση δωρεάν πρόσβαση σε ερευνητικά αποτελέσματα και δημοσιεύσεις, ώστε να διασφαλίζεται ότι όλοι –συμπεριλαμβανομένων των ερευνητών, των υπευθύνων χάραξης πολιτικής, των πολιτών, των επιστημόνων και του κοινού– έχουν τα δεδομένα, τα στοιχεία και τη γνώση που χρειάζονται για να αντιμετωπίσουν κοινωνικές, περιβαλλοντικές και παγκόσμιες προκλήσεις. Η ανοικτή πρόσβαση (ΑΠ) ωθεί την έρευνα προς τον στόχο της πλήρους πρόσβασης, αφαιρώντας τα οικονομικά εμπόδια και διευρύνοντας την παγκόσμια πρόσβαση σε όλους τους κλάδους. Η Ανοικτή πρόσβαση, επιδιώκει να καταστήσει την έρευνα παγκοσμίως διαθέσιμη και ανιχνεύσιμη μακροπρόθεσμα και όχι μόνο σε περιόδους

8 The EUA Open Science Agenda 2025 (2022) <https://www.eua.eu/downloads/publications/eua%20os%20agenda.pdf> (Accessed: 07 October 2022).

9 Ayris, Paul, Bernal, Isabel, Cavalli, Valentino, Dorch, Bertil, Frey, Jeannette, Hallik, Martin, Hormia-Poutanen, Kristina, Labastida, Ignasi, MacColl, John, Ponsati Obiols, Agnès, Sacchi, Simone, Scholze, Frank, Schmidt, Birgit, Smit, Anja, Sofronijevic, Adam, Stojanovski, Jadranka, Svoboda, Martin, Tsakonas, Giannis, van Otegem, Matthijs, ... Horstmann, Wolfram. (2018). LIBER Open Science Roadmap. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1303002>

10 10 years of the IFLA open access statement: a call to action (2022) https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/2029/1/IFLA_OAStatement_2022_FINAL_4.pdf

κρίσης».

Σε αυτή την καταγιστική ροή των εξελίξεων, οι βιβλιοθήκες και οι εργαζόμενοι σε αυτές, βρίσκονται αντιμέτωποι με θέματα αφενός αφομοίωσης και αφετέρου διάχυσής τους και επιπλέον εμπλοκή τους στην όλη διαδικασία, από το στάδιο της χάραξης πολιτικής, μέχρι την δημιουργία υποδομής και την εκπαίδευση των χρηστών, αλλά και των λοιπών εμπλεκομένων.

3. Ανοικτή Επιστήμη στην Κύπρο

Παρά τον δύσκολο πανευρωπαϊκό ανταγωνισμό, η Κύπρος με σχετική ανακοίνωση της Προεδρίας της Δημοκρατίας¹¹ τον Νοέμβριο του 2021, αναφέρεται ως η πρώτη χώρα κράτος-μέλος σε απορρόφηση ευρωπαϊκών κονδυλίων, πετυχαίνοντας ποσοστά απορρόφησης που φτάνουν το 75%, όταν ο μέσος ευρωπαϊκός όρος είναι στο 62% κατά την προγραμματική περίοδο 2014-2020.

Ενδεικτικός είναι ο αριθμός των ευρωπαϊκών έργων στα οποία συμμετέχει το Πανεπιστήμιο Κύπρου (το πρώτο σε ίδρυση δημόσιο πανεπιστήμιο της χώρας). Μέχρι τον Αύγουστο του 2022 καταγράφεται αριθμός 198 ευρωπαϊκών χρηματοδοτούμενων έργων στα πλαίσια των Horizon 2020, Erasmus+, Justice, Life, Cost Action and Interreg, 20 έργα ERC, 71 Marie Skłodowska-Curie κ.ά.

Έχοντας ως έναν από τους βασικότερους χρηματοδότες την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, γίνεται αντιληπτό ότι οι οποιεσδήποτε πολιτικές Ανοικτής Επιστήμης επηρεάζουν άμεσα τους τοπικούς ερευνητές.

Ως αποτέλεσμα αυτών, αριθμός ερευνητών κλήθηκε από νωρίς να ικανοποιήσει τους όρους Ανοικτής Πρόσβασης σε ερευνητικές δημοσιεύσεις και δεδομένα, ακολουθώντας τις πολιτικές που έθεσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο πλαίσιο των χρηματοδοτούμενων έργων της, αρχής γενομένης με το 7ο πρόγραμμα-πλαίσιο.

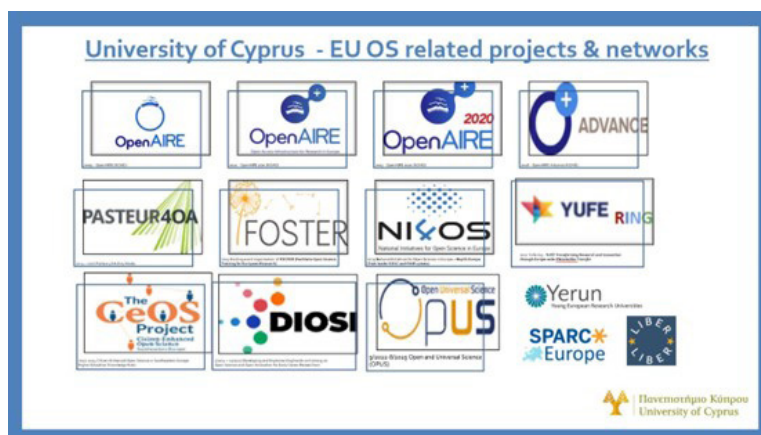
Αντίστοιχη δραστηριοποίηση παρατηρείται σε όλα σχεδόν τα ακαδημαϊκά και ερευνητικά ιδρύματα της Κύπρου, γεγονός το οποίο αποδεικνύει την αυξανόμενη ανάγκη ευθυγράμμισης της κυπριακής επιστημονικής κοινότητας με κατευθυντήριες οδηγίες των προαναφερθέντων διεθνών φορέων, όσο και με τις προκλήσεις για μέγιστη αξιοποίηση της Ανοικτής Επιστήμης.

3.1. Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κύπρου – Εθνικός Κόμβος Ανοικτής Πρόσβασης Κύπρου (OpenAIRE NOAD)

Η Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κύπρου (ΒΠΚ) από το 2009 συμμετέχει ενεργά σε ευρωπαϊκά προγράμματα με κύρια θεματολογία την Ανοικτή Πρόσβαση και την Ανοικτή Επιστήμη. Ανάμεσα σε αυτά και το πρόγραμμα OpenAIRE, στο πλαίσιο του οποίου κλήθηκε να διαχειριστεί και να συντονίσει τον Εθνικό Κόμβο Ανοικτής Πρόσβασης Κύπρου, με στόχο

11 Ανακοίνωση της Προεδρίας της Δημοκρατίας για την απορρόφηση κονδυλίων της ΕΕ από την Κυπριακή Δημοκρατία ΡΙΟ. (2021). Retrieved 7 October 2022, from <https://www.pio.gov.cy/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%B-F%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%B8%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%B1-%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF.html?id=24005#flat>

τη διαφώτιση και υποστήριξη όλων των ερευνητών της Κύπρου μέσω στοχευμένων δράσεων, όπως ενημερωτικές ή εκπαιδευτικές συναντήσεις, κ.ά.

Εικόνα 1. Εμπλοκή Βιβλιοθήκης Πανεπιστημίου Κύπρου σε Ευρωπαϊκά έργα και δίκτυα για την Ανοικτή Επιστήμη 2009-2022

Συμμετέχει ταυτόχρονα στις διεργασίες δημιουργίας τοπικών αποθετηρίων και υποδομών, επιδιώκοντας τη συμβατότητα και διαλειτουργικότητα με τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές δομές.

Η μακρόχρονη αυτή δράση επέφερε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία όγκου πληροφοριακού υλικού στην Ελληνική, αλλά και στην Αγγλική γλώσσα, υλικό που προέκυψε κυρίως από τις διάφορες εκδηλώσεις, σεμινάρια, καθώς και την άριστη συνεργασία που έχει αναπτυχθεί με τον αντίστοιχο Ελληνικό Εθνικό Κόμβο Ανοικτής Πρόσβασης με στόχο την κάλυψη των αναγκών του ευρύτερου ελληνόφωνου ερευνητικού κόσμου.

Εικόνα 2. Κατηγορίες χρηστών προς επιμόρφωση στις πτυχές της Ανοικτής Επιστήμης. Συνεργασία Ελληνικού και Κυπριακού Εθνικού Κόμβου Ανοικτής Πρόσβασης OpenAIRE

3.2. Εθνική Πολιτική Ανοικτής Επιστήμης 2016-2022

Ως αποτέλεσμα των πιο πάνω ενεργειών υπήρξε και η διαμόρφωση της πρώτης «Εθνικής Πολιτικής Ανοικτής Πρόσβασης στην Επιστημονική Πληροφόρηση στην Κυπριακή Δημοκρατία»¹² (2016), η οποία εγκρίθηκε από το Υπουργικό Συμβούλιο της Κυπριακής

12 Εθνική Πολιτική Ανοικτής Πρόσβασης στην Επιστημονική Πληροφόρηση στην Κυπριακή Δημοκρατία <https://www.research.org.cy/wp-content/uploads/EthnikiPolitikiAniktisProsvasisGR.pdf>

Δημοκρατίας τον Φεβρουάριο του 2016. Επρόκειτο για μια σύμπραξη των εμπλεκόμενων φορέων με στόχο την υιοθέτηση Εθνικής πολιτικής και της εισαγωγής των προνοιών της Ανοικτής Επιστήμης και στα εθνικά χρηματοδοτούμενα ερευνητικά προγράμματα. Πράγματι, το Ίδρυμα Προώθησης Έρευνας, ενσωμάτωσε στο πρόγραμμα του RESTART 2016-2020, την εφαρμογή της Ανοικτής Πρόσβασης, ζητώντας από τους ερευνητές του να υποβάλουν με σχετικούς όρους τις δημοσιεύσεις τους.

Ωστόσο, με το συνεχώς μεταβαλλόμενο και εξελισσόμενο τοπίο, καθώς και με τις νέες προσθήκες στις ευρωπαϊκές και διεθνείς εξελίξεις, η Κύπρος κλήθηκε από το 2019 να επεξεργαστεί και να εντάξει τα νέα δεδομένα σε μια αναθεωρημένη έκδοση της πολιτικής της.

Ταυτόχρονα και με τις αλλαγές στο τοπικό οικοσύστημα της Έρευνας και της Καινοτομίας, η πολιτική εντάσσεται πλέον στις αρμοδιότητες του νέο-ιδρυθέντος Υφυπουργείου Έρευνας, Καινοτομίας και Ψηφιακής Πολιτικής (ΥΕΚΨΠ).

Υπό την εποπτεία του και με τη συνεχή στήριξη του Κυπριακού Εθνικού Κόμβου Ανοικτής Πρόσβασης OpenAIRE και των τοπικών εκπροσώπων του έργου NI4OS-Europe¹, από την Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κύπρου και το Ινστιτούτο Κύπρου, δραστηριοποιείται η Άτυπη Συμβουλευτική Ομάδα για την Υλοποίηση της Πρωτοβουλίας της Ανοικτής Επιστήμης στην Κύπρο, στην οποία συμμετέχουν εκπρόσωποι από όλους σχεδόν τους ερευνητικούς φορείς, μεταξύ αυτών και ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, όπως και η Κοινοπραξία Κυπριακών Βιβλιοθηκών, χρηματοδότες έρευνας κ.ά.

Το ΥΕΚΨΠ έθεσε ως στόχο την αναθεώρηση της Εθνικής Πολιτικής για την Ανοικτή Πρόσβαση με τη συμπερίληψη νέων οδηγιών και όρων της Ανοικτής Επιστήμης, καθώς επίσης και την ενίσχυση των ψηφιακών υποδομών προς Διασύνδεση της Κύπρου με το Ευρωπαϊκό Οικοσύστημα Ανοικτής Επιστήμης και Καινοτομίας.

Στο πλαίσιο της υλοποίησης της Πρωτοβουλίας της ΑΕ δημιουργήθηκαν δύο υπο-ομάδες εργασίας της Άτυπης Συμβουλευτικής Ομάδας ως εξής:

1. Ομάδα Αναθεώρησης της Εθνικής Πολιτικής για την ΑΕ με στόχο τη μελέτη του υφιστάμενου πλαισίου και των σχετικών πολιτικών που εφαρμόζονται σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

2. Ομάδα Δημιουργίας Κυπριακού Open Science Cloud με στόχο τη μελέτη της υφιστάμενης διαθέσιμης υποδομής, καθώς και την ετοιμασία εισηγήσεων σχετικά με τη δημιουργία Εθνικού Αποθετηρίου και διασύνδεσής του με σχετικές ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες, όπως το EOSC.

Στο πλαίσιο των εργασιών της πρώτης ομάδας εντοπίστηκε η ανάγκη για καταγραφή της εσωτερικής κατάστασης, τόσο για εντοπισμό εσωτερικών πολιτικών Ανοικτής Επιστήμης, όσο και για την καταγραφή της υπάρχουσας υποδομής για την υποστήριξή τους. Η έρευνα μέσω ειδικού ερωτηματολογίου διενεργήθηκε κατά την περίοδο 28/2/2022 – 15/3/2022 και σε αυτήν

1 National Initiatives for Open Science in Europe – NI4OS Europe <https://ni4os.eu/>

έλαβαν μέρος 14 φορείς².

Ακολούθως, διαμορφώθηκε προσχέδιο αναθεωρημένης πολιτικής, ενώ το τελικό κείμενο έτυχε επεξεργασίας από το ΥΕΚΨΠ και το Γραφείο Ανοικτής Πρόσβασης OpenAIRE. Το κείμενο προωθήθηκε προς δημόσια διαβούλευση με σχετικούς φορείς, όπως οργανισμούς έρευνας, ακαδημαϊκά ιδρύματα, τον Φορέα Διασφάλισης Πιστοποίησης της Ποιότητας της Ανώτερης Εκπαίδευσης (ΔΙΠΑΕ), το Εθνικό Συμβούλιο Έρευνας και Καινοτομίας, τον Επικεφαλής Επιστήμονα, το Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας, κ.ά.

Στο πλαίσιο της συνεδρίας του στις 27 Μαΐου 2022, το Υπουργικό Συμβούλιο ενέκρινε την αναθεωρημένη Εθνική Πολιτική της Κυπριακής Δημοκρατίας για τις Πρακτικές της Ανοικτής Επιστήμης.

Στο κείμενο της Εθνικής Πολιτικής αναλύεται το πλαίσιο μέσα στο οποίο προωθείται η συγκεκριμένη πολιτική και παρουσιάζονται επεξηγηματικοί ορισμοί, το όραμα, οι στόχοι και τα οφέλη από την εφαρμογή πρακτικών Ανοικτής Επιστήμης στην παραγωγή ερευνητικού έργου, οι πρόνοιες εφαρμογής της και τα εργαλεία υλοποίησής της, ενώ τέλος γίνεται αναφορά στους τρόπους υποστήριξης, προώθησης και παρακολούθησής της.

Εικόνα 3. Εθνική πολιτική για τις πρακτικές της Ανοικτής Επιστήμης
Πηγή: Υφυπουργείο Έρευνας, Καινοτομίας και Ψηφιακής Πολιτικής

Πιο συγκεκριμένα, η Εθνική Πολιτική καλύπτει το πεδίο της πρόσβασης, διατήρησης και επαναχρησιμοποίησης επιστημονικών πληροφοριών, την ΑΠ σε επιστημονικές δημοσιεύσεις, τη διαχείριση ερευνητικών δεδομένων, συμπεριλαμβανομένης της Ανοικτής Πρόσβασης, τη χρήση υποδομών, εργαλείων και υπηρεσιών για την Ανοικτή Επιστήμη και την υιοθέτηση άλλων πρακτικών Ανοικτής Επιστήμης.

Η εφαρμογή της Ανοικτής Επιστήμης στο πλαίσιο της χρηματοδοτούμενης έρευνας από δημόσιους πόρους είναι υποχρεωτική, εκτός εάν αυτό δεν είναι δυνατό ή είναι ασύμβατο με την περαιτέρω αξιοποίηση των ερευνητικών αποτελεσμάτων (πρόσβαση «ανοικτή στο μέτρο του δυνατού, κλειστή στο μέτρο του αναγκαίου»). Σημαντικό στοιχείο της Εθνικής

² Τα αποτελέσματα χρησιμοποιήθηκαν και ως παράρτημα για την υποστήριξη της έγκρισης της εθνικής πολιτικής από το Υπουργικό Συμβούλιο της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Πολιτικής είναι και η δημιουργία πρακτικών που αφενός θα παρέχουν τη δυνατότητα στους ερευνητές να αναπτύσσουν τις κατάλληλες δεξιότητες για την πλήρη συμμετοχή τους στην Ανοικτή Επιστήμη και αφετέρου θα στηρίζουν και ανταμείβουν τους ερευνητές που υιοθετούν νοοτροπία κοινοχρησίας των αποτελεσμάτων της έρευνάς τους μέσω της υιοθέτησης κινήτρων και επιβραβεύσεων.

Η εφαρμογή της αναμένεται να ενδυναμώσει την προσπάθεια για διάχυση και αξιοποίηση του παραγόμενου ερευνητικού έργου της χώρας, ευθυγραμμίζοντας τις εθνικές προσπάθειες με τις ευρωπαϊκές σχετικές αρχές και πολιτικές.

4. Ο ρόλος των Κυπριακών Ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών

Σημαντικό ρόλο στην υλοποίηση και την εφαρμογή της πολιτικής αναμένεται να διαδραματίσουν οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες της χώρας τόσο σε επίπεδο οντότητας, όσο και σε Κοινοπρακτικό επίπεδο.

Συγκεκριμένα στο κείμενο της πολιτικής (παράγραφος 10), γίνεται σαφής αναφορά στο ρόλο των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, οι οποίες αναμένεται σε συνεργασία με θεσμικά τμήματα ή οποιονδήποτε άλλο κατάλληλο φορέα (όπως νομικές υπηρεσίες, υπηρεσίες έρευνας κ.ά.) να ασχοληθούν με την ανάπτυξη εκπαιδευτικών μαθημάτων για να διευκολύνουν την υιοθέτηση της ανοικτής επιστήμης και να ενισχύσουν τους ερευνητές και τους βιβλιοθηκονόμους και άλλο προσωπικό υποστήριξης με τις απαραίτητες δεξιότητες και εξειδίκευση.

Τέτοια μαθήματα κατάρτισης θα πρέπει να περιλαμβάνουν δεξιότητες που είναι απαραίτητες για τις δημοσιεύσεις σε ανοικτή πρόσβαση και τη διαχείριση ανοικτών δεδομένων. Η κατάρτιση αυτή θα πρέπει επίσης να προσαρμόζεται στους διάφορους επιστημονικούς κλάδους και να παρέχεται σε ερευνητές σε όλα τα στάδια της σταδιοδρομίας τους, ενώ παράλληλα θα πρέπει να ενσωματώνεται και στα προγράμματα σπουδών.

4.1. Νέος ρόλος, νέες προκλήσεις

Ο ρόλος των βιβλιοθηκών είναι πολυδιάστατος και καθοριστικός, τόσο στη διαμόρφωση όσο και στην εφαρμογή των πολιτικών ΑΕ. Η ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη έχει γίνει πλέον ενεργός οργανισμός δημιουργίας και διάχυσης γνώσης. Αυτός ο νέος ρόλος την τοποθετεί στο προσκήνιο των εξελίξεων σε θεσμικό επίπεδο για την ανάπτυξη νέων προσεγγίσεων για την εφαρμογή της Ανοικτής Επιστήμης. Αποτελεί ένα πολυδιάστατο σημείο υποστήριξης των ερευνητών στη διαδικαστική ροή και τις διάφορες πτυχές της Ανοικτής Επιστήμης και λειτουργεί ως παροχέας πληροφοριακών πηγών, παροχέας ιδρυματικών υποδομών/ αποθετηρίων, εκπαιδευτής (Πληροφοριακή παιδεία κ.ά.) και σημαντικός εταίρος/σύμμαχος των φορέων δημιουργίας πολιτικών. Παρόλη την αποδεδειγμένη ικανότητα των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών να ανταποκριθούν στον απαιτητικό αυτό ρόλο, εφόσον σε πολλές περιπτώσεις υπάρχουν ήδη καθιερωμένα δίκτυα και κοινοπραξίες, εφαρμοσμένες υποδομές/αποθετήρια,

εμπειρία στον τομέα της Πληροφοριακής παιδείας, εμπειρία και γνώση σε διάφορες πτυχές της Ανοικτής Επιστήμης (όπως και τις προκλήσεις), συνεργασίες με δίκτυα (σε ευρωπαϊκό επίπεδο) και αλληλο-υποστήριξη (π.χ. LIBER, UNICA) με διοργάνωση συνεδρίων/εκπαιδευτικών σεμιναρίων κτλ., οι βιβλιοθήκες βρίσκονται αντιμέτωπες και με πολλές άλλες νέες προκλήσεις.

Μια από αυτές είναι το θέμα της ελλιπούς ή καθόλου χρηματοδότησης³ στην ανάπτυξη των υποδομών ή της εκπαιδευτικής κατάρτισης του προσωπικού, ενώ σε πολλές περιπτώσεις παρατηρείται υποστελέχωση. Σε ό,τι αφορά τη στελέχωση, προκύπτει επίσης η ανάγκη δημιουργίας ομάδας για υποστήριξη των διάφορων πτυχών της Ανοικτής Επιστήμης και η ανάθεσή τους ως συγκεκριμένα καθήκοντα και όχι ανάμεσα σε πολλά άλλα. Αντίστοιχα, πρόκληση είναι και η απουσία μηχανισμών επιβράβευσης των βιβλιοθηκονόμων για την όποια επιπλέον ενασχόλησή τους με το απαιτητικό θέμα της Ανοικτής Επιστήμης.

Λόγω της πολυπλοκότητας του θέματος και των πολλών πτυχών της Ανοικτής Επιστήμης εντοπίζεται η ανάγκη της συνεχούς εκπαίδευσης στις διάφορες πτυχές, όπως είναι τα νομικά θέματα, θέματα Επιστήμης των πολιτών (Citizen Science), τεχνικά/τεχνολογικά θέματα, θέματα Διαχείρισης δεδομένων/Αρχές FAIR και εφαρμογή τους, κριτήρια μέτρησης αντικτύπου (καινοτόμες μέθοδοι), κίνητρα εφαρμογής αρχών Ανοικτής Επιστήμης, κ.ά.

Σε κάθε περίπτωση, οι βιβλιοθήκες καλούνται να εκπληρώσουν έναν ιδιαίτερα απαιτητικό ρόλο σε ένα συνεχές μεταβαλλόμενο περιβάλλον με ποικίλες και ραγδαίες εξελίξεις.

Η ΑΕ αφορά άλλωστε την αλλαγή κουλτούρας δεκαετιών στην ερευνητική διαδικασία όπου οι βιβλιοθήκες καθίστανται οργανισμοί-κλειδιά για την επιτυχή αλλαγή και σταδιακή μετάβαση στην νέα εποχή.

Πηγές

- Ayris, P. & Ignat, T. (2018). Defining the role of libraries in the Open Science landscape: a reflection on current European practice. *Open Information Science*, 2(1), 1-22. <https://doi.org/10.1515/opis-2018-0001>
- Ayris, Paul, Bernal, Isabel, Cavalli, Valentino, Dorch, Bertil, Frey, Jeannette, Hallik, Martin, Ficarra, Victoria, Fosci, Mattia, Chiarelli, Andrea, Kramer, Bianca, & Proudman, Vanessa. (2020). Scoping the Open Science Infrastructure Landscape in Europe. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4159838>
- Ficarra, Victoria, Fosci, Mattia, Chiarelli, Andrea, Kramer, Bianca, & Proudman, Vanessa. (2020). Scoping the Open Science Infrastructure Landscape in Europe. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4159838>
- Hormia-Poutanen, Kristiina, Labastida, Ignasi, MacColl, John, Ponsati Obiols, Agnès, Sacchi, Simone, Scholze, Frank, Schmidt, Birgit, Smit, Anja, Sofronijevic, Adam, Stojanovski, Jadranka, Svoboda, Martin, Tsakonas, Giannis, van Otegem, Matthijs, ... Horstmann, Wolfram. (2018). LIBER Open Science Roadmap. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1303002>
- Michael Ball, Margreet Bloemers, David Carr, Valentino Cavalli, Maria Haglund, Vasso Kalaitzi, Elli Papadopoulou, Paola Quattroni, Dale Robertson, Jadranka Stojanovski, Marta Teperek, Yasemin Türkyilmaz-van der Velden, & Karen Vandavelde. (2018). A Vision for Open Science. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1491303>
- Breakthroughs for All: Delivering Equitable Access to America's Research - The White House (2022). <https://www.>

3 Ficarra, Victoria, Fosci, Mattia, Chiarelli, Andrea, Kramer, Bianca, & Proudman, Vanessa. (2020). Scoping the Open Science Infrastructure Landscape in Europe. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4159838>

[whitehouse.gov/ostp/news-updates/2022/08/25/breakthroughs-for-alldelivering-equitable-access-to-americas-research/](https://www.whitehouse.gov/ostp/news-updates/2022/08/25/breakthroughs-for-alldelivering-equitable-access-to-americas-research/)

The EUA Open Science Agenda 2025 (2022) <https://www.eua.eu/downloads/publications/eua%20os%20agenda.pdf>

UNESCO Recommendation on Open Science (2022). <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949.locale=en>

10 years of the IFLA open access statement: a call to action (2022) https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/2029/1/IFLA_OAStatement_2022_FINAL_4.pdf

Ανακοίνωση της Προεδρίας της Δημοκρατίας για την απορρόφηση κονδυλίων της ΕΕ από την Κυπριακή Δημοκρατία ΠΙΟ. (2021) <https://www.pio.gov.cy/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%B8%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%B1-%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF.html?id=24005#flat>

Κουκουνίδου, Σ. (2022). Ο μεταβαλλόμενος ρόλος των βιβλιοθηκονόμων στην Ανοικτή Επιστήμη. <http://gnosis.library.ucy.ac.cy/handle/7/65100>

Υφυπουργείο Έρευνας, Καινοτομίας και Ψηφιακής Πολιτικής (2022) National Policy of the Republic of Cyprus for Open Science Practices.

[https://www.dmid.gov.cy/dmid/research.nsf/All/AA70CE90EBA683F1C225885900404C05/\\$file/National%20OS%20policy.pdf?OpenElement](https://www.dmid.gov.cy/dmid/research.nsf/All/AA70CE90EBA683F1C225885900404C05/$file/National%20OS%20policy.pdf?OpenElement)

Ε' Συνεδρία

Υπηρεσίες βιβλιοθηκών

Η χρήση του προγράμματος ανίχνευσης λογοκλοπής Turnitin σε ελληνικά ακαδημαϊκά ιδρύματα

Ελευθερία Κοσέογλου¹, Αλέξανδρος Κουλούρης², Διονύσης Κόκκινος³

¹ Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Κεντρική Βιβλιοθήκη ΑΠΘ, koseoglo@lib.auth.gr

² Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Τμήμα Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης, akoul@uniwa.gr

³ Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Τμήμα Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης, dkkokkinos@uniwa.gr

The use of plagiarism detection software Turnitin in Greek Universities

Eleftheria Koseoglou¹, Alexandros Koulouris², Dionysis Kokkinos³

¹ Aristotle University of Thessaloniki, Auth Central Library, koseoglo@lib.auth.gr

² University of West Attica, Department of Archival, Library and Information Studies, akoul@uniwa.gr

³ University of West Attica, Department of Archival, Library and Information Studies, dkkokkinos@uniwa.gr

Περίληψη

Η λογοκλοπή ως φαινόμενο απασχολεί την ακαδημαϊκή κοινότητα εδώ και πολλά χρόνια. Η έλευση του διαδικτύου και η εύκολη πρόσβαση σε μεγάλο όγκο ψηφιακού περιεχομένου έλαβε διαστάσεις επιδημίας, κινητοποιώντας την ακαδημαϊκή κοινότητα για τη λήψη δραστικών μέτρων. Το διαδίκτυο μπορεί να συνέβαλε στην έξαρση του φαινομένου, προσέφερε όμως και τα εργαλεία για την ανίχνευση της λογοκλοπής. Το πιο γνωστό και διαδεδομένο εργαλείο ανίχνευσης της λογοκλοπής είναι το πρόγραμμα Turnitin. Έχοντας συμπληρώσει ήδη πέντε χρόνια χρήσης του (2017-σήμερα) στα περισσότερα ακαδημαϊκά ιδρύματα της Ελλάδος, κρίθηκε σκόπιμη η διεξαγωγή εκτεταμένης ποσοτικής έρευνας στη χρήση του Turnitin μέσω ερωτηματολογίων. Το ερωτηματολόγιο περιείχε κυρίως δομημένες ερωτήσεις κλειστού τύπου, οι οποίες ήταν οργανωμένες σε τρεις ενότητες: αντιλήψεις για την λογοκλοπή, πρόγραμμα ανίχνευσης λογοκλοπής Turnitin και δημογραφικά στοιχεία. Το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε με κάθε πρόσφορο μέσο (email, μέσα κοινωνικής δικτύωσης, επίσημες λίστες ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, κτλ.) σε τρία ιδρύματα της χώρας: το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ), το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ) και το Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής (ΠΑΔΑ). Η επιλογή των δύο πρώτων ιδρυμάτων βασίστηκε στο πλήθος των χρηστών και στην πολυετή εμπειρία που είχαν στη χρήση λογισμικού ανίχνευσης λογοκλοπής (το ΑΠΘ και το ΕΑΠ χρησιμοποιούσαν από το 2011 το πρόγραμμα ανίχνευσης λογοκλοπής Ephorus). Το ΠΑΔΑ επιλέχθηκε, όχι μόνο ως αντιπροσωπευτικό ίδρυμα πρόσφατης χρήσης, αλλά και επειδή η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο εκπόνησης διπλωματικής εργασίας στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης. Το ερωτηματολόγιο απευθυνόταν στους διδάσκοντες των παραπάνω Πανεπιστημίων και είχε ως βασικό στόχο τον εντοπισμό της ύπαρξης ή μη πολιτικής

των ιδρυμάτων, καθώς και τη διερεύνηση της στάσης των διδασκόντων στο πρόβλημα της λογοκλοπής, αλλά και την αποτύπωση των απόψεών τους σχετικά με τη χρήση του Turnitin ως εργαλείου εντοπισμού της λογοκλοπής.

Συγκεντρώθηκαν 315 ερωτηματολόγια που απέδειξαν την ανάγκη συγκρότησης επίσημης πολιτικής από τα Ιδρύματα, καθώς και την ανάγκη σύστασης Αρμόδιας Επιτροπής Ηθικής και Δεοντολογίας για τη διαχείριση του ζητήματος της λογοκλοπής. Έγινε φανερό ότι οι περισσότεροι διδάσκοντες αντιλαμβάνονται τον εκπαιδευτικό ρόλο της χρήσης του εργαλείου Turnitin και αναδείχθηκε η εκπαιδευτική ανάγκη εκμάθησης του σωστού ακαδημαϊκού τρόπου γραφής από την πλευρά των φοιτητών (εκπαιδευτικός στόχος). Τέλος, η συνολική αποτίμηση της χρήσης του εργαλείου φάνηκε ότι είναι θετική και οι περισσότεροι διδάσκοντες το χρησιμοποιούν χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία. Η ορθή ερμηνεία της αναφοράς ομοιότητας (similarity report) αποτελεί τον κύριο προβληματισμό των χρηστών του Turnitin.

Λέξεις κλειδιά

Λογοκλοπή, Ανίχνευση λογοκλοπής, Λογισμικό ανίχνευσης λογοκλοπής, Ποσοτική έρευνα, Turnitin

Abstract

Plagiarism faced as one of the most frequent academic issues. The Internet revolution and the ease access on enormous electronic sources of information and digital content has triggered a current response from the academic community. The Internet may have contributed to the outbreak of the phenomenon of plagiarism, but it also brought the tools to detect it. The Turnitin plagiarism detection software is the most well-known and extensively used tool. After several years of use (2017-today) in many Greek Universities, the time has come for a comprehensive quantitative survey of its use using questionnaires. The questionnaire was mostly structured with closed-ended questions divided into three sections: plagiarism perceptions, Turnitin plagiarism detection tool, and demographics. The questionnaires were circulated in three universities, the Aristotle University of Thessaloniki (AUTH), the Hellenic Open University (HOU), and the University of West Attica (UNIWA). Questionnaires were distributed by various and suitable means (email, social media, official e-mail lists, etc.). The first two universities were chosen based on the quantity of users and their extensive experience with plagiarism detection technologies (AUTH and HOU have been using the Ephorus plagiarism detection program since 2011). UNIWA was chosen as a typical institution of recent use, as well as because the research was conducted as part of the fulfillment of the Postgraduate Master's Course at the Department of Archival, Library and Information Studies. The major goal of the research was to determine whether or not the Universities have a plagiarism policy, as well as to explore faculty' attitudes and perceptions regarding the issue of plagiarism and their opinions on the use of Turnitin as a plagiarism detection tool.

A total of 315 questionnaires were gathered, demonstrating the need for the Universities to adopt a written policy as well as the establishment of a relevant Committee for Academic Ethics. The questionnaires revealed two key findings: Turnitin's instructional role and the importance of acquiring the academic writing style or techniques by the students. Finally, the overall evaluation of the use of the Turnitin as a tool seemed to be positive and most Faculty members use it without difficulty. It is remarkable that the correct interpretation of the similarity report is one of the difficulties that professors have to deal with.

Keywords

Plagiarism, Plagiarism detection, Plagiarism detection tools, Plagiarism detection software, Quantitative research, Turnitin

1. Εισαγωγή

Η λογοκλοπή απασχολεί τα τελευταία χρόνια τα ιδρύματα της χώρας, αλλά και παγκοσμίως, χωρίς όμως να αποτελεί ένα νέο φαινόμενο. Εμφανίζεται σε κάθε μορφή λόγου και τέχνης, αλλά και στον ακαδημαϊκό χώρο. Τυπικά κανένα έργο δεν είναι απόλυτα μοναδικό ούτε βασίζεται στην παρθενογένεση αλλά έχει μια συνέχεια, μια πηγή έμπνευσης. Για αυτό και στην τέχνη και τη λογοτεχνία, η χρήση έργων άλλων δημιουργών δε συνιστά αδίκημα, ειδικά αν υπάρχει ανταμοιβή ή αναγνώριση για το δημιουργό του αρχικού έργου. Η αποστήθιση μάλιστα των μεγάλων έργων της αρχαίας και λατινικής γραμματολογίας αποτελούσε απόδειξη μόρφωσης (Moss, 2005). Ορόσημο θεωρείται ο σατιρικός συγγραφέας Μπεν Τζόνσον που περιγράφει τη λογοτεχνική αντιγραφή με τη λέξη λογοκλοπή, ενώ το 1755 εμφανίζεται στο λεξικό του Σάμιουελ Τζόνσον (Samuel Johnson's A Dictionary of the English Language, 1755) ο λογοκλόπος ως κάποιος που «κλέβει» τις σκέψεις ή τα έργα τρίτων. Η Αναγέννηση αποτελεί ιστορικό ορόσημο, όπου η στροφή στην ατομική δημιουργία και τα ενυπόγραφα έργα σηματοδοτούν την εποχή (Vinod et al., 2011: 2). Το 1709 έχουμε τον πρώτο νόμο προστασίας πνευματικών δικαιωμάτων («The Statute of Queen Anne» (Bailey, 2011; Park, 2003: 473).

Στα πανεπιστήμια και στην παραγόμενη ακαδημαϊκή γνώση τα πράγματα είναι διαφορετικά, καθώς απαιτείται πρωτοτυπία και προσωπική έρευνα. Μάλιστα τα ερευνητικά αποτελέσματα και η συγγραφή δημοσιεύσεων οδηγούν στην ακαδημαϊκή καριέρα και άρα και η λογοκλοπή αποτελεί μια αξιόποινη πράξη και για αυτό συνδέεται και με τον όρο ακαδημαϊκή εντιμότητα. Σίγουρα συνδέεται με την κουλτούρα της κάθε χώρας, ειδικά στους σπουδαστές όπου σε κάποιες χώρες της Ασίας η αποστήθιση θεωρείται ως απόδοση τιμής στο συγγραφέα (Pennycook, 1996).

Η χρήση διαφόρων λέξεων ή ορολογίας δείχνει και το μέγεθος του προβλήματος της λογοκλοπής και του προσδιορισμού της. Μπορούμε να βρούμε όρους, όπως academic dishonesty (ακαδημαϊκή ανειλικρίνεια), academic misconduct (ακαδημαϊκή παράβαση), academic integrity (ακαδημαϊκή ακεραιότητα), cheating (αντιγραφή, κλέψιμο/κλεψιά), copyright infringement (παραβίαση πνευματικών δικαιωμάτων), intellectual property (πνευματική ιδιοκτησία), cyber plagiarism (κυβερνο-λογοκλοπή), internet cheating (απάτη στο διαδίκτυο), κ.λπ. (Ercegovic & Richardson, 2004). Όλοι οι παραπάνω όροι δείχνουν ότι το πρόβλημα είναι η οικειοποίηση ιδεών, έργου γενικά, τρίτου και η σχετική οικειοποίησή του χωρίς αναφορά σε αυτόν, για αυτό από την αρχή συνδέθηκε και με τον κώδικα τιμής των ανώτατων ιδρυμάτων ειδικά στις ΗΠΑ (Tas & Tekkaya, 2010). Η εφαρμογή αυστηρών πλαισίων και οδηγιών για τις δημοσιεύσεις και τις εργασίες, τα οποία είναι υποχρεωμένος ο διδάσκων να τηρεί και να ενσταλάζει στους σπουδαστές του αποτελούν έναν βέβαιο

τρόπο αντιμετώπισης του φαινομένου (Vinod et al., 2011). Σε όλα αυτά τα τελευταία χρόνια προστέθηκε και το πρόβλημα του διαδικτύου, το οποίο διόγκωσε το φαινόμενο, μια που έδινε την εντύπωση ότι οτιδήποτε είναι διαθέσιμο στο διαδίκτυο μπορεί ελεύθερα να αντιγραφεί, αλλά έδωσε τελικά και τα εργαλεία αντιμετώπισής του. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο McCabe, οι σπουδαστές τις περισσότερες φορές λένε ότι «αν υπάρχει στο διαδίκτυο, είναι δημόσια γνώμη και δεν χρειάζεται να το αναφέρω» (McCabe, 2005).

Αν και εμφανίζονται στη βιβλιογραφία διάφορες προσεγγίσεις, σε γενικές γραμμές οι περισσότερες έχουν κάποια κοινά στοιχεία και θεωρούν ως λογοκλοπή την κατά λέξη αντιγραφή, την ανακύκλωση ιδίων εργασιών, την παράφραση, τους συγγραφείς φαντάσματα (ghost writing) και την αντιγραφή από άλλον (Walker, 1998). Παρόμοια διάκριση έχουμε και από τον Park, όπου αναφέρει ως λογοκλοπή την παρουσίαση εργασίας τρίτου, την αγορά εργασίας, τη χρήση ίδιας εργασίας/δημοσίευσης, την οικειοποίηση ιδεών, ερευνών χωρίς αναφορά (Park, 2004). Άλλωστε και το ίδιο το εργαλείο ανίχνευσης της λογοκλοπής Turnitin ορίζει τύπους λογοκλοπής.

2. Μελέτες για τη λογοκλοπή

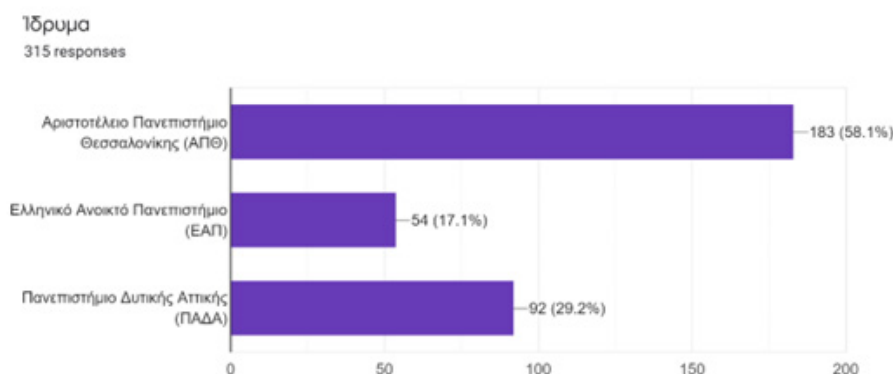
Οι περισσότερες μελέτες που έχουν γίνει αφορούν τους φοιτητές και ελάχιστες τους καθηγητές ή τους ερευνητές (Ashworth, Bannister & Thorne, 1997; Gullifer & Tyson, 2010; Mavrinac et al., 2010) και τους λόγους που τους ωθούν σε αυτήν την πράξη (Bennett, 2005; Park, 2003; Rettingee, Jordan & Peschiera, 2004). Ο Bowers το 1964 διεξάγει πρωτοπόρα έρευνα για την εποχή, τα συμπεράσματα της οποίας επιβεβαιώνονται σχεδόν με όλες τις σύγχρονες έρευνες (Zachek, 2020). Μεγάλη η συμβολή του Donald McCabe του Πανεπιστημίου του Rutgers, ο οποίος διεξήγαγε έρευνες με περιοδικότητα (1990, 1995, 1999) για την εντιμότητα των σπουδαστών (12.000 φοιτητές, 48 ιδρύματα). Στα αποτελέσματά του ο McCabe αναφέρει ότι το ένα τρίτο των σπουδαστών παραδέχτηκαν ότι έχουν διαπράξει λογοκλοπή και πάνω από τους μισούς παραδέχτηκαν ότι έχουν αντιγράψει σε γραπτές εργασίες. Επίσης, το ένα τρίτο των καθηγητών ανέφερε ότι γνώριζαν ότι οι σπουδαστές τους αντέγραφαν, αλλά δεν έκαναν απολύτως τίποτα γι' αυτό. Σύμφωνα με τα ευρήματα του McCabe, το ποσοστό αντιγραφής στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα λαμβάνει χώρα σε μεγαλύτερο ποσοστό στα μαθήματα που οι σπουδαστές γνωρίζουν ότι οι καθηγητές δεν επιβάλλουν κυρώσεις και δεν τη θεωρούν παράπτωμα (McCabe & Trevino, 2002; Klein, 2011). Στην περίπτωση που υπάρχει ένας θεσμοθετημένος κώδικας δεοντολογίας, τότε μειώνεται το ποσοστό αντιγραφής, μια που το σύστημα αξιών που γνωστοποιείται στους φοιτητές τελικά λειτουργεί αποτρεπτικά και επηρεάζει τις επιλογές τους (Zachek, 2020). Στην Ελλάδα σχετική έρευνα έχει διεξαχθεί στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής από τους Κόκκινο και Κουλούρη (2019) και στη σχετική ερώτηση για το αν έχουν διαπράξει λογοκλοπή οι φοιτητές παραδέχτηκαν ότι έχουν αντιγράψει από τρίτους, χωρίς να αντιλαμβάνονται στην πραγματικότητα την πράξη της λογοκλοπής ή την έννοια της συγγραφής εργασίας ως πρωτότυπο έργο (Kokkinos & Koulouris, 2019).

2.1 Αίτια της ακαδημαϊκής ανεντιμότητας

Αναφορικά με τα αίτια της λογοκλοπής, στην περίπτωση των σπουδαστών οι περισσότεροι επικαλούνται την έλλειψη χρόνου, την επίτευξη καλών βαθμών που επιβάλλει το ανταγωνιστικό σύστημα της εκπαίδευσης και της ανεύρεσης εργασίας, όπως και την άγνοια χρήσης των πηγών, τη συγγραφή εργασιών, αλλά και την κατά λάθος διάπραξη λογοκλοπής (Baran & Jonason, 2020: 9). Η τεχνολογική βέβαια πρόοδος, η χρήση των υπολογιστών και η ευκολία που προσφέρει το διαδίκτυο συμβάλλουν στη λογοκλοπή (Evering & Moorman, 2012: 301). Για την περίπτωση των καθηγητών ή ερευνητών βασικό αίτιο είναι η πίεση που δέχονται για την αυξημένη επιστημονική παραγωγικότητα. Το φαινόμενο φαίνεται να έχει λάβει διαστάσεις επιδημίας και ένας μεγάλος αριθμός δημοσιεύσεων αποσύρεται εξαιτίας περιπτώσεων αποδεδειγμένης λογοκλοπής (Van Nordeen, 2011; Carver et al., 2011; Masic, 2014 στο Krokosz, 2021).

3. Έρευνα

Η παρούσα έρευνα επικεντρώθηκε στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ), στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ) και στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής (ΠΑΔΑ). Αξίζει να αναφερθεί ότι, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Αρχής του ακαδημαϊκού έτους 2018/19, ως διδακτικό προσωπικό αναφέρονται για το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης 2594 μέλη, για το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο 2677 και για το Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής 753. Συμμετείχαν 315 μέλη εκπαιδευτικού προσωπικού (183 ΑΠΘ, 54 ΕΑΠ, 92 ΠΑΔΑ).

Εικόνα 1. Συμμετέχοντες ανά ίδρυμα

Από όσους απάντησαν το 49,7% ήταν γυναίκες και το 50,3% άνδρες, δηλαδή το δείγμα ήταν σχεδόν ισόποσα μοιρασμένο και σχετικά με το θεματικό πεδίο τα ποσοστά διαμορφώθηκαν ως εξής: Οικονομικά 4,1%, Θετικές επιστήμες 20,6%, Υγείας 16,5%, Ανθρωπιστικές επιστήμες 28,6%, Κοινωνικές επιστήμες 17,5% και Εφαρμοσμένες επιστήμες 12,7%. Οι περισσότεροι που απάντησαν ήταν καθηγητές (73) και έπονται το έκτακτο

προσωπικό (υπότροφοι, συμβασιούχοι, 63) και στη συνέχεια ακολουθούν αναπληρωτές καθηγητές (61), επίκουροι καθηγητές (52) και εργαστηριακό διδακτικό προσωπικό (34). Οι υπόλοιπες κατηγορίες συγκεντρώνουν μικρά ποσοστά (ΕΕΠ 12, Λέκτορες 11, ΕΤΕΠ 5, αποσπασμένοι από άλλο φορέα 3).

Το ερωτηματολόγιο έλαβε την έγκριση της Επιτροπής Ηθικής και Δεοντολογίας της Έρευνας του ΠΑΔΑ (αριθμός έγκρισης: 99760/09-11-2021) και διανεμήθηκε στα τρία ιδρύματα. Στο ΠΑΔΑ με επίσημο ηλεκτρονικό μήνυμα στο σύνολο των μελών του, ενώ στα υπόλοιπα δύο ιδρύματα, η διανομή του έγινε με ποικίλες οδούς (Facebook, LinkedIn, προσωπικά μηνύματα). Επιπρόσθετα, για το ΑΠΘ έγινε μαζική αποστολή στο σύνολο των διδασκόντων που είναι εγγεγραμμένοι στη διαδικτυακή εφαρμογή του προγράμματος Turnitin μέσα από τη διαχειριστική ενότητα.

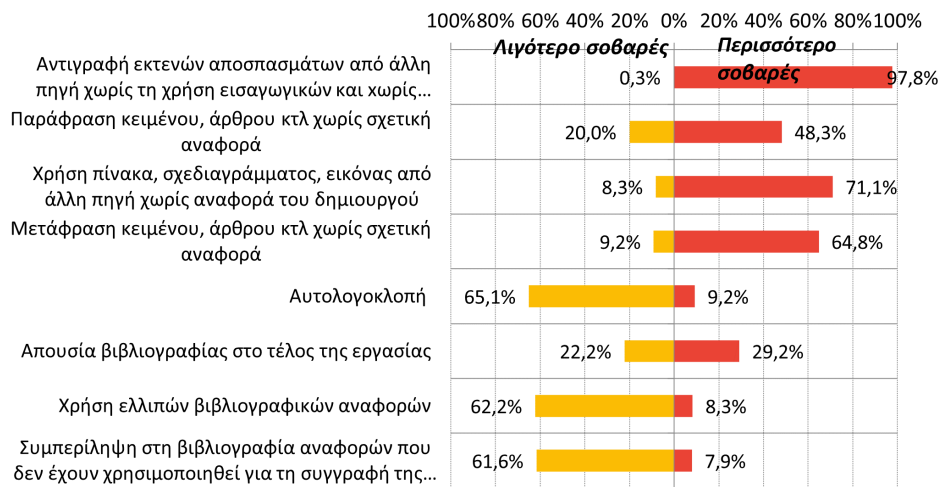
Το ερωτηματολόγιο δομήθηκε σε τρεις ενότητες: Λογοκλοπή, Προγράμματα ανίχνευσης πιθανής λογοκλοπής (Turnitin.com), Δημογραφικά. Συνοπτικά, στην πρώτη ενότητα στόχος ήταν η διερεύνηση της γνώσης της έννοιας της λογοκλοπής από τους διδάσκοντες και στις περισσότερες ερωτήσεις δόθηκαν συγκεκριμένες επιλογές σύμφωνα με τη βιβλιογραφία. Τους ζητήθηκε να επιλέξουν με πολλαπλές επιλογές τις περιπτώσεις που κάποιος διαπράττει λογοκλοπή και κατά πόσο υπάρχει μια διαφοροποίηση αν η διάπραξη της λογοκλοπής αφορά διδάσκοντα ή φοιτητή και στις επόμενες δύο ερωτήσεις δόθηκε σημασία στην αξιολογική επιλογή των τριών πιο σοβαρών και πιο ασήμαντων περιπτώσεων λογοκλοπής.

Στην ερώτηση για «Ποιες από τις παρακάτω περιπτώσεις θεωρείτε ότι είναι λογοκλοπή», την πλειοψηφία (98,1%) συγκεντρώνει η επιλογή «Αντιγραφή εκτενών αποσπασμάτων από άλλη πηγή χωρίς τη χρήση εισαγωγικών και χωρίς σχετική αναφορά». Πολύ κοντά βρίσκεται με 96,2% η χρήση πίνακα, σχεδιαγράμματος κτλ. και με 92,7% η μετάφραση κειμένου άρθρου χωρίς αναφορά. Έπεται η παράφραση του κειμένου άρθρου με 82,9%, ενώ στις τελευταίες τρεις θέσεις είναι η αυτολογοκλοπή (70,5%), η απουσία βιβλιογραφίας (67,9%) και η χρήση ελλιπών βιβλιογραφικών αναφορών (55,6%).

Τα ευρήματα βρίσκονται σε πλήρη συμφωνία και με τις επόμενες δύο ερωτήσεις, όπου οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να αξιολογήσουν τις τρεις πιο σημαντικές και τις τρεις πιο ασήμαντες περιπτώσεις λογοκλοπής. Ως τρεις πιο σημαντικές αξιολογούνται η «Αντιγραφή εκτενών αποσπασμάτων ...» με 97,8%, η χρήση πίνακα, σχεδιαγράμματος, εικόνας...» με 71,1% και η μετάφραση κειμένου, άρθρου χωρίς αναφορά με 64,8%.

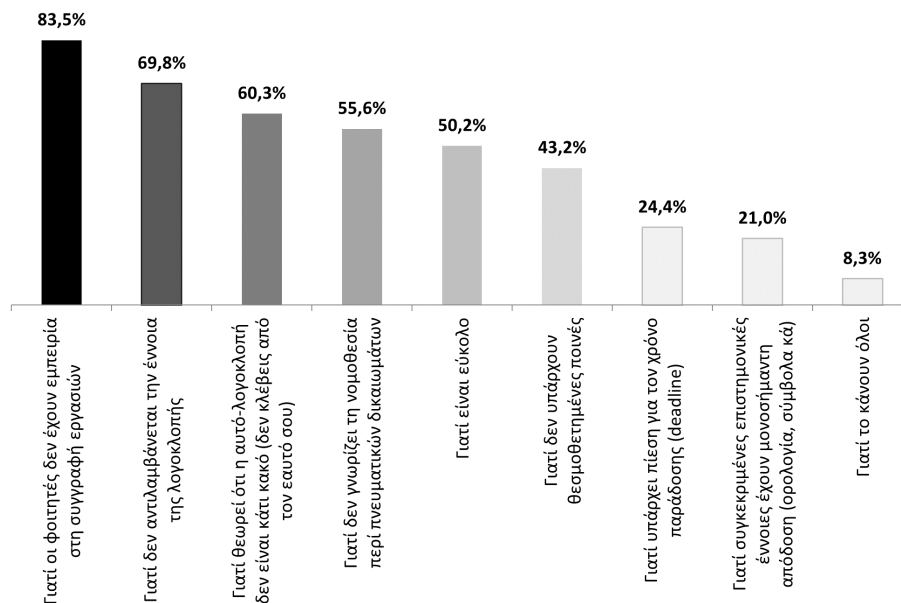
Ποσοστό 48,3% έλαβε η επιλογή «Παράφραση κειμένου, άρθρου, κτλ. χωρίς σχετική αναφορά». Τα μικρότερα ποσοστά συγκεντρώνουν η αυτολογοκλοπή και η χρήση ελλιπών βιβλιογραφικών αναφορών (9,2% & 8,3%), τα οποία συγκεντρώνουν αντίστοιχα και τη συντριπτική πλειοψηφία των απαντήσεων ως μη αξιόλογα (65,1% η αυτολογοκλοπή και 62,2% η χρήση ελλιπών αναφορών). Η αυτολογοκλοπή φαίνεται ότι δεν κρίνεται ως σοβαρή περίπτωση λογοκλοπής. Η απάντηση «απουσία της βιβλιογραφίας στο τέλος της εργασίας» αποτελεί αντιφατική επιλογή με μοιρασμένες απαντήσεις. Επίσης, ποσοστό 38,7% θεωρεί λογοκλοπή τη «Συμπερίληψη στη βιβλιογραφία αναφορών που δεν έχουν χρησιμοποιηθεί για

τη συγγραφή της εργασίας», ενώ αυτή η επιλογή προκρίνεται ως σοβαρή για το 7,9%, μικρό ποσοστό και ως ασήμαντη, λογική επιλογή σύμφωνα με τα προηγούμενα ποσοστά, το 61,6%.

Εικόνα 2. Περισσότερο και λιγότερο σοβαρές περιπτώσεις λογοκλοπής

Οι επόμενες ερωτήσεις αφορούσαν τη διερεύνηση των αιτιών της λογοκλοπής και το επίπεδο σπουδών που αντιμετωπίζουν πιο συχνά το φαινόμενο (προπτυχιακές, μεταπτυχιακές, κτλ.). Σχετικά με τους λόγους διάπραξης λογοκλοπής το 83,5% προκρίνει την έλλειψη εμπειρίας, ενώ το 69,8% την άγνοια της έννοιας, 60,3% λαμβάνει η επιλογή «Γιατί θεωρεί ότι η αυτολογοκλοπή δεν είναι κάτι κακό (δεν κλέβεις από τον εαυτό σου)», ενώ οι υπόλοιπες τρεις επιλογές συγκεντρώνουν κοντινά ποσοστά, η άγνοια της νομοθεσίας για τα πνευματικά δικαιώματα με 55,6%, η ευκολία της αντιγραφής με 50,2% και η έλλειψη θεσμοθετημένων ποινών με 43,2%.

Εικόνα 3. Αιτίες λογοκλοπής

Ενώ στην ερώτηση σχετικά με τη βαθμίδα εκπαίδευσης που εμφανίζεται το φαινόμενο (προπτυχιακό, μεταπτυχιακό επίπεδο, κτλ.) η επιλογή «Προπτυχιακές εργασίες» έλαβε 79,0%, ως επιβλέπων μεταπτυχιακής εργασίας 57,5% και 41,0% ως κριτής επιστημονικής εργασίας σε περιοδικό, συνέδριο, ενώ οι υπόλοιπες επιλογές λαμβάνουν πολύ μικρά ποσοστά, 17,5% ως επιβλέπων σε διδακτορική διατριβή, 13,7% ως μέλος εκλεκτορικού, 13,3% ως αξιολογητής ερευνητικής πρότασης και 8,9% επιλέγει το πουθενά/δεν έχω αντιμετωπίσει.

Σε ποιες από τις παρακάτω περιπτώσεις έχετε αντιμετωπίσει πρόβλημα λογοκλοπής	Πλήθος	%
Σε προπτυχιακές εργασίες φοιτητών μου	249	79,0
Ως επιβλέπων ή εξεταστής μεταπτυχιακής εργασίας	181	57,5
Ως επιβλέπων ή εξεταστής διδακτορικής διατριβής	55	17,5
Ως κριτής επιστημονικής εργασίας σε περιοδικό, συνέδριο κλπ.	129	41,0
Ως αξιολογητής/τρια ερευνητικής πρότασης	42	13,3
Ως μέλος εκλεκτορικού σώματος	43	13,7
Πουθενά/δεν έχω αντιμετωπίσει	28	8,9

N=315 · Δυνατότητα πολλαπλών απαντήσεων

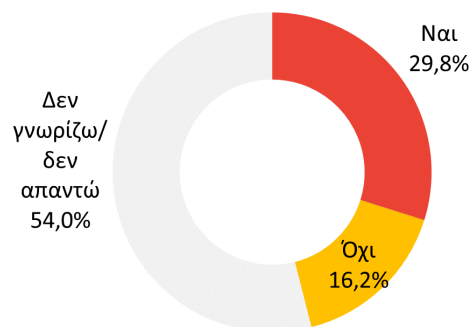
Πίνακας 1. Περιπτώσεις λογοκλοπής

Η επόμενη ομάδα ερωτήσεων είχε ως στόχο τη διερεύνηση της ύπαρξης οδηγιών, κανόνων, ΦΕΚ, κτλ. όπου αναφέρεται το θέμα της λογοκλοπής στο ίδρυμα, σχολή, τμήμα (οδηγό σπουδών των προπτυχιακών προγραμμάτων, ή σε ΦΕΚ λειτουργίας μεταπτυχιακού, κτλ.), καθώς και αν υπάρχει επιτροπή δεοντολογίας και αν και κατά πόσο τη θεωρούν αναγκαία. Ζητήθηκε επίσης να επιλέξουν τα μέλη μιας τέτοιας επιτροπής, αλλά και τις αρμοδιότητες και το ρόλο της. Στην ερώτηση αν υπάρχει αναφορά στον οδηγό σπουδών του προπτυχιακού προγράμματος του τμήματος, το 42,2% δηλώνει ότι δε γνωρίζει αν υπάρχει αναφορά για την αποφυγή λογοκλοπής, αλλά και ένα 44,8% απαντά ότι υπάρχει σχετική αναφορά στον οδηγό σπουδών και το γνωρίζει. Το «Δε γνωρίζω» και το «Ναι υπάρχει» είναι σχεδόν ισόποσα, ενώ το 13,0% απαντά αποφαστικά ότι δηλαδή δεν υπάρχει. Αντίστοιχα για το αν υπάρχει σχετική αναφορά στο ΦΕΚ των μεταπτυχιακών προγραμμάτων, η διαφορά είναι πολύ μεγαλύτερη με το 37,8% να απαντά καταφατικά και το 53,0% να επιλέγει το δε γνωρίζω, ένα ποσοστό και πάλι μικρό (9,2%) απαντά αποφαστικά ότι δεν υπάρχει. Τέλος στην ερώτηση «Υπάρχει επίσημος οδηγός, κανονισμός ή πολιτική ενάντια στη λογοκλοπή στο ίδρυμά σας» που είναι και η πιο γενική, οι απαντήσεις είναι και εδώ σχεδόν μοιρασμένες με το 51,4% να επιλέγει την επιλογή «Δε γνωρίζω/δεν απαντώ», ενώ καταφατικά απαντά το 40,6% και μόνο το 7,9% απαντά αποφαστικά. Στο σημείο αυτό, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες που είχαν απαντήσει αποφαστικά να επιλέξουν πιθανούς λόγους που δεν υπάρχει θεσμική αναφορά της λογοκλοπής σε επίσημα έγγραφα. Δύο επιλογές λαμβάνουν ισόποσο ποσοστό ως αιτία: «Το ίδρυμα δεν έχει δώσει σχετικές κατευθυντήριες γραμμές από αμέλεια» 41,8% και ένα 23,6%

επιλέγει το «Άλλο», ενώ οι υπόλοιπες επιλογές συγκεντρώνουν ελάχιστα ποσοστά (1,8% «Το τμήμα δεν έχει αντιληφθεί περιπτώσεις λογοκλοπής» και 3,6% «Το τμήμα δε θεωρεί ότι η λογοκλοπή αποτελεί σοβαρό πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί θεσμικά»). Επίσης, στα άτομα που απάντησαν καταφατικά στις παραπάνω ερωτήσεις ζητήθηκε να επιλέξουν τους λόγους που υπάρχει θεσμική αναφορά του θέματος της λογοκλοπής. Εδώ, η κατανομή των επιλογών είναι πιο ισόποσα κατανεμημένη, με τρεις επιλογές να προκρίνονται ποσοστιαία, 65,3% «Το τμήμα έχει αντιληφθεί το πρόβλημα της λογοκλοπής», 61,9% «Το τμήμα θεωρεί ότι η λογοκλοπή αποτελεί σοβαρό πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί θεσμικά» και 47,7% «Το ίδρυμα έχει δώσει σχετικές κατευθυντήριες γραμμές», ενώ 12,5% «Το ίδρυμα έχει ορίσει αναλυτική διαδικασία και ποινές». Τέλος, η επιλογή «Άλλο» λαμβάνει αμελητέο ποσοστό της τάξης του 1,7%.

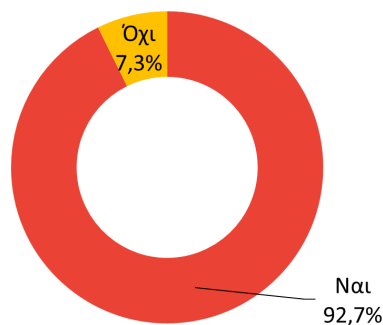
Σχετικά με την ύπαρξη θεσμοθετημένης επιτροπής δεοντολογίας που να ασχολείται με θέματα λογοκλοπής, το 54,0% δηλαδή περίπου οι μισοί απάντησαν ότι δε γνωρίζουν, ενώ ένα 29,8% απάντησε καταφατικά ότι υπάρχει και ένα 16,2% απάντησαν αποφατικά (ότι δεν υπάρχει).

**Θεσμοθετημένη επιτροπή δεοντολογίας
για θέματα λογοκλοπής**

Εικόνα 4. Επιτροπή Δεοντολογίας

**Αναγκαιότητα θεσμοθετημένης
επιτροπής για θέματα λογοκλοπής**

Εικόνα 5. Αναγκαιότητα Επιτροπής Δεοντολογίας

Η ερώτηση αυτή διευκρινίζεται περαιτέρω με την επόμενη, «Αν δεν υπάρχει τέτοια Επιτροπή θα θέλατε να συσταθεί μία στον φορέα σας;» όπου λογικά η συντριπτική πλειοψηφία απαντά καταφατικά σε ποσοστό 92,7% (292 συμμετέχοντες απάντησαν ΝΑΙ) και μόνο ένα ποσοστό 7,3% (23 συμμετέχοντες απάντησαν ΟΧΙ) απαντά αποφατικά. Σχετικά με τους συμμετέχοντες σε μια τέτοια επιτροπή, η επιλογή «Καθηγητές του ιδρύματος και ειδικοί νομικοί με ανάθεση» λαμβάνει ποσοστό 41,6%. Έχει ενδιαφέρον η επιλογή αυτή, καθώς δείχνει την αναγνώριση της νομικής φύσης του θέματος και την ανάγκη γνωμοδοτήσεων από ειδικούς νομικούς. 26,0% λαμβάνει η επιλογή «Εκλεγμένοι καθηγητές, νομικοί και φοιτητές με θητεία», όπου εδώ παρεισφρέει και η συμμετοχή του φοιτητή ως εγγυητή αντικειμενικότητας. Τρίτη επιλογή με 24,4% λαμβάνει η επιλογή «Αποκλειστικά καθηγητές με ανάθεση». Οι υπόλοιπες τρεις επιλογές λαμβάνουν μικρότερα ποσοστά, ήτοι 12,7% επιλέγει «Καθηγητές και εκπρόσωποι φοιτητών με ορισμένη θητεία» και 9,8% και 6,0% λαμβάνουν οι επιλογές «Εξωτερική επιτροπή από άλλο ίδρυμα και εκπρόσωποι φοιτητών από το ίδρυμα» και «Οι πρυτανικές αρχές και οι κοσμήτορες». Σχετικά με το ρόλο αυτής της επιτροπής, το 86,0% θεωρεί ως βασικό στόχο το «Σχεδιασμό και οργάνωση εκπαίδευσης σε θέματα λογοκλοπής». Στην επιλογή αυτή διαφαίνεται ότι οι συμμετέχοντες προκρίνουν την ανάγκη εκπαιδευτικού σχεδιασμού, ώστε να αντιληφθούν οι φοιτητές την έννοια της λογοκλοπής και αυτή η απάντηση μπορεί να συσχετιστεί με το 83,5% που απάντησε στη σχετική ερώτηση ότι οι φοιτητές δεν έχουν σχετική εμπειρία στη συγγραφή εργασιών και το 69,8% ότι δεν αντιλαμβάνεται την έννοια της λογοκλοπής. Σχετικά κοντά με ποσοστό 78,7% η επιλογή «Διερεύνηση καταγγελιών και έλεγχος αποδεικτικών στοιχείων», ενώ 54,0% συγκεντρώνει η επιλογή «Κλήση σε απολογία των εμπλεκόμενων» και 49,0% η έκδοση ετυμηγορίας για την πράξη, όπως και 40,6% η επιβολή ποινών.

Στην επόμενη ενότητα, το ερωτηματολόγιο αφορούσε το πρόγραμμα Turnitin. Συγκεκριμένα, τα μέλη ΔΕΠ ρωτήθηκαν από πότε χρησιμοποιούν το πρόγραμμα, όπου το 37,8% απάντησε πάνω από τρία χρόνια, που δείχνει ότι η πλειοψηφία γνωρίζει το πρόγραμμα σχεδόν από τότε που ξεκίνησε η πρόσβαση (2017) και 26,0% απαντά 1-3 χρόνια και επομένως διαφαίνεται ότι οι περισσότεροι γνωρίζουν ορθά την έναρξη της συνδρομής του ιδρύματός τους στο πρόγραμμα Turnitin. Στην συνέχεια επαναλήφθηκε σχεδόν η ίδια ερώτηση με την προηγούμενη ενότητα του ερωτηματολογίου, δηλαδή αν υπάρχει επίσημη θεσμική αναφορά σε αυτό σε επίσημα έγγραφα των ιδρυμάτων, σχολών, τμημάτων κτλ. Όμως, σε αυτήν την ερώτηση, ζητήθηκε αν υπάρχει αναφορά συγκεκριμένα για το πρόγραμμα Turnitin. Η πλειοψηφία απάντησε δε γνωρίζω/δεν απαντώ, 47,0% και 56,5% αντίστοιχα για τα προπτυχιακά και μεταπτυχιακά προγράμματα, ένα μεγάλο ποσοστό απαντά αποφατικά 32,4% και 29,2%, ενώ καταφατικά το 20,6% και 14,3% αντίστοιχα. Τόσο αυτές οι απαντήσεις, όσο και οι προηγούμενες αποδεικνύουν ένα θολό τοπίο στο θέμα με την άγνοια να κυριαρχεί.

Η επόμενη ερώτηση αφορούσε το κατά πόσο ο έλεγχος των εργασιών των φοιτητών μέσω του συγκεκριμένου προγράμματος γίνεται εν γνώσει των φοιτητών. Το 63,8% απάντησε ότι το γνωρίζουν και 12,4% ότι δεν το γνωρίζουν. Σχετικά με την ενημέρωση των φοιτητών

για το πρόγραμμα, το 72,7% απαντά ότι οι ίδιοι τους ενημερώνουν, ένα 17,5% επέλεξε τη βιβλιοθήκη, 16,2% τον κανονισμό του προγράμματος σπουδών και ενδιαφέρον έχει ότι ένα ποσοστό 10,8% επιλέγει το «Από κανένα, δεν τους ενημερώνει κανείς». Ίσως αυτό μπορεί να συσχετιστεί με το 12,4% της παραπάνω ερώτησης (γνωρίζουν οι φοιτητές ότι οι εργασίες τους ελέγχονται με το Turnitin) που απάντησε ότι δεν γνωρίζουν οι φοιτητές ότι γίνεται έλεγχος των εργασιών τους με το πρόγραμμα ανίχνευσης λογοκλοπής Turnitin. Πρόκειται πρακτικά για ένα συνδυασμό ότι δεν υπάρχει ενημέρωση και δεν γνωρίζουν ότι ελέγχονται οι εργασίες τους.

Επίσης, ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να διευκρινίσουν τον τρόπο που χρησιμοποιούν το Turnitin, με τρεις επιλογές να συγκεντρώνουν τα μεγαλύτερα ποσοστά, 75,2% στις μεταπτυχιακές εργασίες, 63,3% στις διδακτορικές, 63,2% στις προπτυχιακές. Το 29,8% δηλώνει ότι το χρησιμοποιεί για έλεγχο των προς δημοσίευση ατομικών τους εργασιών (γεγονός που αναδεικνύει και την άγνοια των διδασκόντων για την ορθή χρήση του Turnitin). Επίσης, ζητήθηκε να επιλέξουν αν το χρησιμοποιούν αποκλειστικά ενσωματωμένο στο e-learning ή μόνο στη διαδικτυακή του εκδοχή ή και στα δύο. Το 35,2% επέλεξε τη διαδικτυακή μορφή, ενώ το 27,6% απαντά και στα δύο, διαδικτυακή μορφή και ενσωματωμένο στο e-learning που ίσως είναι και πιο αναμενόμενο.

Οι επόμενες ερωτήσεις αφορούσαν τις πιθανές ποινές στην περίπτωση λογοκλοπής. Στις ερωτήσεις αυτές δόθηκαν πιθανές επιλογές αντίδρασης ή ακόμη και επιβολής σχετικής ποινής που αφορούσαν και τους φοιτητές, αλλά και τους διδάσκοντες ή τους ερευνητές που «συλλαμβάνονται» να διαπράττουν λογοκλοπή. Για τους καθηγητές το 55,6% επιλέγει μια μετριοπαθή επιλογή, την προσωπική επικοινωνία με τον καθηγητή που δείχνει ότι προτιμά την επίλυση του θέματος χωρίς θεσμική παρέμβαση, από την άλλη ένα ποσοστό 48,6% και 47,6% επιλέγουν δύο αυστηρές επιλογές, την παραπομπή σε πειθαρχικά όργανα και την ενημέρωση της εκδοτικής ομάδας. Στις υπόλοιπες επιλογές, 32,7% επιλέγει την ενημέρωση του εκλεκτορικού και 9,5% δεν επιλέγει τίποτα. Για τους φοιτητές τα πράγματα είναι θεωρητικά αντιφατικά, 58,7% επιλέγει την απλή σύσταση και 51,7% τον μηδενισμό της εργασίας. Στην πραγματικότητα δεν είναι αντιφατική επιλογή, γιατί η ποινή δεν αφορά την συνολική πορεία του φοιτητή, αλλά τη συγκεκριμένη εργασία που εντοπίστηκε η λογοκλοπή. Οι υπόλοιπες επιλογές συγκεντρώνουν πολύ μικρά ποσοστά, ίσως προκρίνεται πιο υψηλά 21,3% ο μηδενισμός στο μάθημα, που είναι επίσης μια αυστηρή επιλογή, αλλά και πάλι δεν αφορά τη συνολική πορεία του φοιτητή. Η ερώτηση αυτή μπορεί να συσχετιστεί και με την ερώτηση της πρώτης ενότητας «Ποιες από τις παρακάτω περιπτώσεις θεωρείτε ότι είναι λογοκλοπή για τους φοιτητές και ποιες για τους συναδέλφους σας;». Οι απαντήσεις είναι αρκετά κοντινές στα ποσοστά που σημαίνει ότι δε διαφάνηκε κάποια σοβαρή διαφορά είτε πρόκειται για φοιτητή είτε πρόκειται για συνάδελφο και ότι τα ίδια πράγματα αξιολογούνται ως λογοκλοπή.

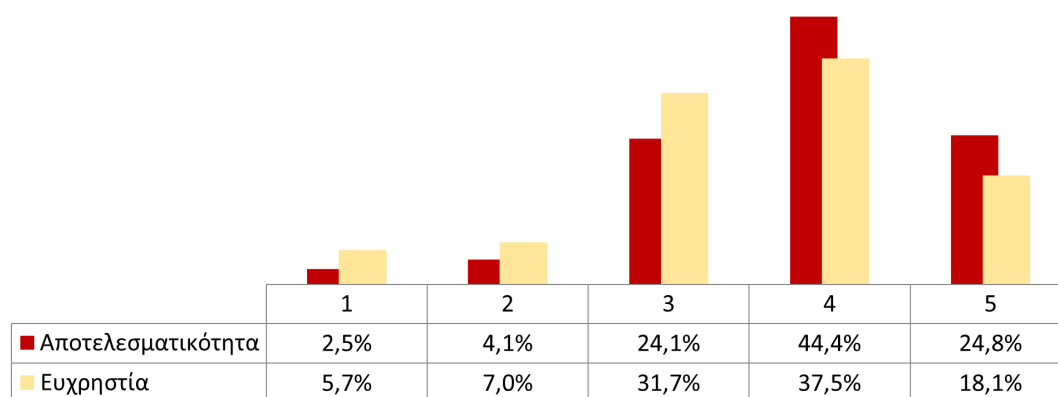
	Φοιτητές	Συνάδελφοι
Παράφραση κειμένου, άρθρου, κτλ. χωρίς σχετική αναφορά	191	203

	Φοιτητές	Συνάδελφοι
Χρήση πίνακα, σχεδιαγράμματος, εικόνας από άλλη πηγή χωρίς αναφορά του δημιουργού	217	217
Μετάφραση κειμένου, άρθρου, κτλ. χωρίς σχετική αναφορά	201	214
Αντιγραφή από παλαιότερα κείμενα του ίδιου συγγραφέα ή της ίδιας συγγραφικής χωρίς σχετική αναφορά	110	138
Απουσία βιβλιογραφίας στο τέλος της εργασίας	134	134
Χρήση ελλιπών βιβλιογραφικών αναφορών	94	112
Συμπερίληψη στη βιβλιογραφία αναφορών που δεν έχουν χρησιμοποιηθεί για τη συγγραφή της εργασίας	50	54
Αντιγραφή εκτενών αποσπασμάτων από άλλη πηγή χωρίς τη χρήση εισαγωγικών και χωρίς σχετική αναφορά	215	207
Όλες οι παραπάνω	92	98

Πίνακας 2. «Ποιες από τις παρακάτω περιπτώσεις θεωρείτε ότι είναι λογοκλοπή για τους φοιτητές και ποιες για τους συναδέλφους σας;»

Και τέλος, κλήθηκαν να αξιολογήσουν το εργαλείο ως προς τη χρηστικότητα, ευκολία χρήσης και την αποτελεσματικότητα με εφαρμογή κλίμακας από 1 έως 5, με 1 το καθόλου και 5 το πάρα πολύ.

Και στις δύο περιπτώσεις, το 4 (πολύ) ήταν το κυρίαρχο 37,5% στην ευχρηστία και 44,4% στην αποτελεσματικότητα. Ένα ποσοστό 2,5% απάντησαν ότι δεν το βρίσκουν καθόλου αποτελεσματικό και ένα μεγαλύτερο 5,7% δεν το βρίσκουν καθόλου εύχρηστο. Το 24,8% το αξιολογεί άριστα ως προς την αποτελεσματικότητα και το 18,1% το βρίσκει πάρα πολύ εύχρηστο. Ενώ την επιλογή 3 (αρκετά), ανεκτό ως προς την ευχρηστία απαντά το 31,7% και ως 3 (αρκετά) του αποδίδει και ένα 24,1% ως προς την αποτελεσματικότητα. Το 2 (λίγο) επιλέγει ένα ποσοστό της τάξης του 4,1% ως προς την αποτελεσματικότητα και ένα 7% ως προς την ευχρηστία.

Εικόνα 6. Αποτελεσματικότητα και ευχρηστία του Turnitin

Σχετικά με τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία του προγράμματος, στα ποσοστά υπάρχει ένας ισομερής καταμερισμός σχεδόν σε όλες τις επιλογές. Ειδικά στις πέντε πρώτες, 54,6% συγκεντρώνει η επιλογή «Εντοπίζει εύκολα τη λογοκλοπή», έπεται με 48,9% η επιλογή «Συγκρίνει πολλές πηγές ελεύθερες και συνδρομητικές». Το 41% επιλέγει το ότι «Είναι

διαδικτυακή εφαρμογή» που σημαίνει ότι δεν απαιτεί εγκατάσταση, IP αναγνώριση κτλ., ενώ υπερβολικά κοντά με 41,3% είναι ότι «Διαθέτει μια αναπτυσσόμενη βάση δεδομένων άρα δίνει συνεχώς πολλές δυνατότητες σύγκρισης (σήμερα η βάση του Turnitin εμπεριέχει 1,4 εκ. paper⁴). Τελευταίο στα υψηλά ποσοστά με 34,9% η επιλογή «Ενσωματώνεται στο πρόγραμμα ηλεκτρονικής εκπαίδευσης». Ως προς τα αδύναμα σημεία, τα πράγματα είναι πολύ ξεκάθαρα με το 59,4% να επιλέγει την ερμηνεία του similarity report, ενώ όλα τα υπόλοιπα συγκεντρώνουν μικρότερα ποσοστά (λανθασμένο ποσοστό υψηλής λογοκλοπής 27%, αναγκαία η εκπαίδευση του χρήστη για τη χρήση του 18,7%, δεν γνωρίζω/δεν απαντώ 23,5%.

Στη συνέχεια, το ερωτηματολόγιο επικεντρώνεται στην αξιολογική αποτίμηση της αναφοράς ομοιότητας (similarity report) που αποτελεί και την ένδειξη διάπραξης ή μη λογοκλοπής. Αναζητήθηκε μέσα από τις επιλογές η στάση των διδασκόντων απέναντι στο ποσοστό που εμφανίζει το Turnitin. Η ερώτηση διατυπώθηκε ως εξής: «Αποδέχεστε ως τελικό ποσοστό αυτό που βγάζει εξαρχής το πρόγραμμα Turnitin στο similarity report;», και δόθηκαν τρεις επιλογές: «Ναι, το αποδέχομαι», «δε γνωρίζω/δεν απαντώ» (οι οποίες έλαβαν ίδιο ποσοστό απαντήσεων 16,2%) και η επιλογή «Όχι, το επεξεργάζομαι», η οποία συγκέντρωσε 67,6%.

Η ενότητα έκλεισε με κάποιες προσωπικές αποτιμήσεις, ζητώντας από τους συμμετέχοντες να αναφέρουν τη θετική ή αρνητική συμβολή του εργαλείου στο θέμα της λογοκλοπής. Το 53,3% πιστεύει ότι η χρήση του Turnitin οδήγησε στη μείωση της λογοκλοπής, ενώ ποσοστό 52,7% και 48,3% επέλεξαν ότι συνέβαλε στην καλύτερη κατανόηση της έννοιας της λογοκλοπής από τους φοιτητές και από τους διδάσκοντες αντίστοιχα, η επιλογή αυτή και πάλι αναδεικνύει τον εκπαιδευτικό χαρακτήρα του εργαλείου.

Ένα ποσοστό της τάξης του 41,9% θεωρεί ότι η χρήση του βοηθά στην καλύτερη γνώση συγγραφής εργασιών (ορθή χρήση αναφορών, εισαγωγικών, βιβλιογραφίας, κτλ.) και άρα και πάλι αναγνωρίζει την εκπαιδευτική του διάσταση.

Η τελευταία ερώτηση ήταν καθαρά διερευνητική. Ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να απαντήσουν στην ερώτηση «Τι θα θέλατε ένα πρόγραμμα λογοκλοπής να εντοπίζει;» και πάλι με δυνατότητα πολλαπλών επιλογών. Απαντούν ότι θα ήθελαν να εντοπίζει κατά 86,3% την αντιγραφή αποσπασμάτων από άλλες εργασίες, κατά 84,4% την αντιγραφή από το διαδίκτυο, κατά 76,5% τη μετάφραση χωρίς αναφορά και κατά 59% την παράφραση. Αυτό που ίσως είναι ένα νέο στοιχείο είναι η συγγραφή εργασίας επί αμοιβή που συγκεντρώνει το 56,2%, ένα πρόβλημα παλιό και διαχρονικό ταυτόχρονα, που πλέον έχει λάβει διαστάσεις επιδημίας, όπως φαίνεται και από τη σχετική βιβλιογραφία (Kiounrekis, Andrikopoulos & Kokkinaki, 2021; Singh & Remenyi, 2016).

4. Γενικά Συμπεράσματα

Η χρήση του Turnitin, όπως διαφαίνεται από σχετικές έρευνες (Turnitin, 2014; Baker, Thornton & Adams, 2008; Hecker, Rice & Bryan, 2013; Nova, 2018; Shang 2019; Daoud,

4 <https://www.Turnitin.com/about/content>

Alrabaiah & Zaitoun, 2019), συμβάλλει στη μείωση του φαινομένου της λογοκλοπής και αντιγραφής, κάτι που φαίνεται να υποστηρίζουν και στο παρόν ερωτηματολόγιο οι συμμετέχοντες, όπου επιλέγουν με ποσοστό 53,3% ότι συνέβαλε σε λιγότερη λογοκλοπή, 52,7% στην καλύτερη κατανόηση της έννοιας της λογοκλοπής σε φοιτητές, 48,3% στην καλύτερη κατανόηση της έννοιας της λογοκλοπής σε διδάσκοντες και τέλος, 41,9% στην καλύτερη γνώση συγγραφής ακαδημαϊκών εργασιών χρήση αναφορών, κτλ.

Βέβαια, όπως αναφέρεται και σε έρευνα του Batane (2010), το Turnitin μπορεί να μείωσε τη λογοκλοπή, αλλά δεν την απέτρεψε συνολικά, γιατί δεν μπορεί να λειτουργήσει ως μονόδρομος πρόληψης. Την αντίληψη αυτή φαίνεται ότι αντιλαμβάνονται και οι συμμετέχοντες στην παρούσα έρευνα, όπου σύμφωνα με τις απαντήσεις αντιλαμβάνονται και την ανάγκη εκπαίδευσης και ενημέρωσης των φοιτητών (83,5% των διδασκόντων πιστεύουν ότι η κύρια αιτία είναι η έλλειψη εμπειρίας στην ακαδημαϊκή γραφή και η έλλειψη κατανόησης της έννοιας της λογοκλοπής) και τη θεσμική οριοθέτηση του φαινομένου. Αναφορικά με τη χρήση του εργαλείου, η πλειοψηφία αντιλαμβάνεται ότι η αναφορά ομοιότητας απαιτεί ερμηνεία από το εξειδικευμένο προσωπικό που γνωρίζει το γνωστικό αντικείμενο («Απαιτείται προσεκτική ερμηνεία του similarity report» 59,4%).

Επίσης, στις περισσότερες έρευνες που έχουν γίνει (Chao, Wilhelm & Neureuther, 2009; Ballard, 2013; Ayon, 2017; Ayon, 2020), προκρίνεται ως βασικό στοιχείο μείωσης της λογοκλοπής η εκπαίδευση των φοιτητών, κάτι που φάνηκε και στην έρευνά μας από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων. Πιο συγκεκριμένα, οι απαντήσεις στην ερώτηση «Συμβολή του Turnitin στο πρόβλημα της λογοκλοπής» έλαβαν τα ακόλουθα ποσοστά: «Λιγότερη λογοκλοπή» 53,3%, «Καλύτερη κατανόηση της έννοιας της λογοκλοπής από τους φοιτητές του ιδρύματος» 52,7%, «Καλύτερη κατανόηση της έννοιας της λογοκλοπής από το εκπαιδευτικό προσωπικό του ιδρύματος» 48,3% και «Καλύτερη γνώση συγγραφής εργασιών (ορθή χρήση αναφορών, εισαγωγικών, βιβλιογραφίας, κτλ.)» 41,9%.

Το Turnitin είναι ένα εργαλείο στα χέρια των καθηγητών, που συμβάλει στην αποτροπή της λογοκλοπής, αλλά ταυτόχρονα λειτουργεί και ως εκπαιδευτικό εργαλείο, καθώς οι αναφορές που παράγει μπορούν να αποτελέσουν έναυσμα συζήτησης για τη βελτίωση των δεξιοτήτων συγγραφής εργασιών των σπουδαστών (Ayon, 2017). Το βέβαιο είναι ότι πλέον θεωρείται δεδομένη η χρήση προγραμμάτων ανίχνευσης λογοκλοπής, η ένταξή τους στα προγράμματα σπουδών και η σχετική εκπαίδευση και ενημέρωση της ακαδημαϊκής κοινότητας. Από την παρούσα έρευνα φαίνεται ότι οι διδάσκοντες γνωρίζουν σχετικά ορθά το θέμα της λογοκλοπής και έχουν αντιληφθεί και την εκπαιδευτική του χρήση και δεν το αντιμετωπίζουν ως ένα εργαλείο που θα λειτουργεί απλά τιμωρητικά για τον παραβάτη, αλλά αποτρεπτικά και εκπαιδευτικά. Όπως διαφάνηκε και από τη βιβλιογραφία, η λογοκλοπή έχει συνδεθεί με την έννοια της αξιολόγησης, αλλά και με την σύγχρονη μορφή που έχει λάβει η εκπαίδευση ως ανταγωνιστικό πεδίο, καθώς οδηγεί σε καλύτερη επαγγελματική αποκατάσταση και εξέλιξη.

Ποιος όμως είναι ο λόγος της ακαδημαϊκής εκπαίδευσης, αν όχι και η εκμάθηση

ακαδημαϊκής γραφής; Απαιτείται επομένως, η ολιστική αντιμετώπιση του φαινομένου μέσω στοχευμένων και συνεργατικών δράσεων και όχι μόνο με νομοθετικές παρεμβάσεις που δεν αλλάζουν την ουσία του προβλήματος. Ο εμπλουτισμός των μαθημάτων με επιπλέον μαθησιακούς στόχους για την εκπαίδευση στην ακαδημαϊκή γραφή ή ακόμα και η ένταξη εξειδικευμένου μαθήματος στο πρόγραμμα σπουδών θα βοηθούσε τους σπουδαστές να εξασκηθούν στην ακαδημαϊκή γραφή και να μην έρχονται αντιμέτωποι με το φαινόμενο αυτό την κρίσιμη στιγμή συγγραφής της διπλωματικής εργασίας. Αναμφισβήτητα, η βιβλιοθήκη θα μπορούσε να συμβάλει με την τεχνογνωσία που διαθέτει στα εργαλεία έρευνας, βιβλιογραφικής επισκόπησης, χρήσης δομημένης βιβλιογραφίας στην υποστήριξη ή και τη διοργάνωση τέτοιων μαθημάτων.

Βιβλιογραφία

- Ayon, N. S. (2020). Impact of Turnitin on Deterring Plagiarism: A Follow-up Study. *Academic Misconduct and Plagiarism*, 199.
- Ayon, N. S. (2017). Students' and Instructors' Perceptions of Turnitin: A Plagiarism Deterrent?. *Creative education*, 8(13), 2091.
- Ashworth, P., Bannister, P., Thorne, P. & Students on the Qualitative Research Methods Course Unit. (1997). Guilty in whose eyes? University students' perceptions of cheating and plagiarism in academic work and assessment. *Studies in Higher Education*, 22(2), 187-203. doi:10.1080/03075079712331381034
- Bailey, J. (2011, 4 October). The World's First "Plagiarism" Case [Blog post]. Ανακτήθηκε στις 8 Φεβρουαρίου 2022, από <https://www.plagiarismtoday.com/2011/10/04/the-world%E2%80%99s-first-plagiarism-case/>
- Baker, R. K., Thornton, B. & Adams, M. (2008). An evaluation of the effectiveness of Turnitin. com as a tool for reducing plagiarism in graduate student term papers. *College Teaching Methods & Styles Journal (CTMS)*, 4(9), 1-4.
- Ballard, I. B. (2013). The Impact of an Academic Integrity Module and Turnitin® on Similarity Index Scores of Undergraduate Student Papers. *Research in the Schools*, 20(2).
- Baran, L. & Jonason, P. K. (2020). Academic dishonesty among university students: The roles of the psychopathy, motivation, and self-efficacy. *PLOS ONE*, 15(8). doi:10.1371/journal.pone.0238141
- Batane, T. (2010). Turning to Turnitin to Fight Plagiarism among University Students. *Journal of Educational Technology & Society*, 13(2), 1–12. <http://www.jstor.org/stable/jeductechsoci.13.2.1>
- Bennett, R. (2005). Factors associated with student plagiarism in a post-1992 university. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 30(2), 137-162. doi:10.1080/0260293042000264244
- Carver, J. D., Dellva, B., Emmanuel, P. J., & Parchure, R. (2011). Ethical considerations in scientific writing. *Indian journal of sexually transmitted diseases and AIDS*, 32(2), 124–128. doi:10.4103/0253-7184.85425
- Chao, C. A., Wilhelm, W. & Neureuther, B. D. (2009). "A study of electronic detection and pedagogical approaches for reducing plagiarism." *The Journal of Research in Business Education* 51(1), 31.
- Daoud, S., Alrabaiah, H. & Zaitoun, E. (2019, December). Technology for promoting academic integrity: The impact of using turnitin on reducing plagiarism. In 2019 International Arab Conference on Information Technology (ACIT) (pp. 178-181). IEEE.
- Ercegovac, Z. & Richardson, J. V. (2004). Academic dishonesty, plagiarism included, in the digital age: A literature review. *College & Research Libraries*, 65(4), 301-318.
- Evering, L. C. & Moorman, G. (2012). Rethinking plagiarism in the digital age. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 56(1), 35-44. doi: 10.1002/JAAL.00100
- Gullifer, J., & Tyson, G. A. (2010). Exploring university students' perceptions of plagiarism: A focus group study. *Studies in Higher Education*, 35(4), 463-481. doi:10.1080/03075070903096508

- Heckler, N., Rice, M. & Bryan, H. (2013). Turnitin Systems: A Deterrent to Plagiarism in College Classrooms. *Journal of Research on Technology in Education*, 45(3), 229-248. doi:10.1080/15391523.2013.10782604
- Kiouvrekis, Y., Andrikopoulos, G. & Kokkinaki, A. (2021). Academic Integrity in the Age of COVID-19: The Case of Tertiary Education System in Greece. *EdArXiv*. doi:10.35542/osf.io/g5fmw
- Kokkinos, D. & Koulouris, A. (2019). Plagiarism: initial research findings in undergraduate students. *Journal of Integrated Information Management* 4 (1), doi: 10.26265/jiim.v4i1.4342
- Klein, D. (2011). Why Learners Choose Plagiarism: A Review of Literature. *Interdisciplinary Journal of E-Skills and Lifelong Learning*, 7, 097-110. doi: 10.28945/1385
- Krokosz, M. (2021). Plagiarism in articles published in journals indexed in the Scientific Periodicals Electronic Library (SPELL): a comparative analysis between 2013 and 2018. *International Journal for Educational Integrity*, 17(1). doi: 10.1007/s40979-020-00063-5
- Mavrinac, M., Brumini, G., Bilić-Zulle, L. & Petrovečki, M. (2010). Construction and validation of attitudes toward plagiarism questionnaire. *Croatian Medical Journal*, 51(3), 195-201. doi: 10.3325/cmj.2010.51.195
- McCabe, D. (2005). Cheating: Why students do it and how we can help them stop. In Lathrop, A., & Foss, K. (Eds) *Guiding students from cheating and plagiarism to honesty and integrity: Strategies for change* (pp. 237-246). Westport, Connecticut: Libraries Unlimited.
- McCabe, D. & Trevino, L. K. (2002). Honesty and honor codes. *Academe*, 88(1), 37-41.
- Moss, S. (2005, November 23). A history of plagiarism (not my own work). *The Guardian*. Ανακτήθηκε στις 8 Φεβρουαρίου 2022, από <https://www.theguardian.com/books/2005/nov/23/comment.stephenmoss>
- Nova, M. & Utami, W. (2018). EFL Students' perception of Turnitin for detecting plagiarism on academic writing. *International Journal of Education*, 10(2), 141-148.
- Park, C. (2003). In other (people's) words: Plagiarism by university students--literature and lessons. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 28(5), 471-488. doi:10.1080/02602930301677
- Park, C. (2004). Rebels without a clause: Towards an institutional framework for dealing with plagiarism by students. *Journal of further and Higher Education*, 28(3), 291-306. doi:10.1080/0309877042000241760
- Pennycook, A. (1996). Borrowing others' words: Text, ownership, memory, and plagiarism. *TESOL quarterly*, 30(2), 201-230.
- Rettinger, D.A., Jordan, A.E. & Peschiera, F. (2004). Evaluating the Motivation of Other Students to Cheat: A Vignette Experiment. *Research in Higher Education*, 45, 873-890. doi:10.1007/s11162-004-5952-0
- Shang, H. F. (2019). An investigation of plagiarism software use and awareness training on English as a foreign language (EFL) students. *Journal of Computing in Higher Education*, 31(1), 105-120.
- Singh, S. & Remenyi, D. (2016). Plagiarism and ghostwriting: The rise in academic misconduct. *South African Journal of Science*, 112(5-6), 1-7. doi: 10.17159/sajs.2016/20150300
- Tas, Y. & Tekkaya, C. (2010). Personal and contextual factors associated with students' cheating in science. *The journal of experimental education*, 78(4), 440-463.
- Turnitin (2014). Research Study: Turnitin Effectiveness in U.S. Colleges and Universities. Ανακτήθηκε στις 8 Φεβρουαρίου 2022, από <http://go.Turnitin.com/paper/effectiveness-Turnitin-higher-education>
- Van Noorden, R. (2011). Science publishing: the trouble with retractions. *Nature*, 478, 26-28. doi: 10.1038/478026a
- Vinod, K. R., Sandhya, S., Kumar, S. D., Harani, A., Banji, D. & Banji, O. J. F. (2011). Plagiarism-history, detection and prevention. *Hygeia. JD Med*, 3(1), 1-4.
- Walker, J. (1998). Student Plagiarism in Universities: What are we Doing About it?. *Higher Education Research & Development*, 17(1), 89-106. doi: 10.1080/0729436980170105
- Zachek, A. (2020). The History, Evolution, and Trends of Academic Dishonesty: A Literature Review. *The Nebraska Educator*, 5, 105-120, doi: 10.32873/unl.dc.ne006

Υπηρεσία Ανταλλαγών και Δωρεών Τεκμηρίων Βιβλιοθηκών

Ευτυχία Κουφάκου¹, Ιφιγένεια Βαρδακώστα², Μιχάλης Γερόλιμος³,
Κωνσταντίνα Κακάλη⁴, Χαρά Μπρίντεζη⁵

¹ Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος, koufakou@nlg.gr

² Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης Χαροκοπείου Πανεπιστημίου, ifigenia@hua.gr

³ Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος, m.gerolimos@nlg.gr

⁴ Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης Παντείου Πανεπιστημίου, nkakal@panteion.gr

⁵ Βιβλιοθήκη Ιδρύματος Ευγενίδου, hbrinde@eef.edu.gr

Περίληψη

Ο διαμοιρασμός πόρων αποτελεί κοινή πρακτική για πολλές βιβλιοθήκες ανά τον κόσμο, όπως συμβαίνει, για παράδειγμα, με την καταλογογράφηση και την επεξεργασία του υλικού, την από κοινού ανάπτυξη και χρήση συστημάτων και τις δωρεές τεκμηρίων και συλλογών.

Η Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος (ΕΒΕ), με σκοπό τον αναλογικό διαμοιρασμό τεκμηρίων μεταξύ των μελών του Εθνικού Δικτύου Βιβλιοθηκών (ΕΔΒ), σχεδίασε, ανέπτυξε και έχει θέσει σε πιλοτική λειτουργία την Υπηρεσία Ανταλλαγών και Δωρεών Τεκμηρίων Βιβλιοθηκών. Στόχος της Υπηρεσίας είναι ο εμπλουτισμός των συλλογών των βιβλιοθηκών της χώρας, η καλλιέργεια ενός πνεύματος διαμοιρασμού, καθώς και η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των μελών του ΕΔΒ. Η ΕΒΕ, μεταξύ άλλων βιβλιοθηκών, τροφοδοτεί τη νέα εθνική υπηρεσία της Ανταλλαγής με χιλιάδες νέους τίτλους κάθε χρόνο που προέρχονται από την Κατά Νόμο Κατάθεση (ΚΝΚ), διασφαλίζοντας ότι, οι βιβλιοθήκες της χώρας θα μπορούν να αναπτύσσουν, ισότιμα, τις συλλογές τους. Στην υπηρεσία της Ανταλλαγής, μπορούν να διαθέσουν και να παραλάβουν τεκμήρια όλες οι δημόσιες βιβλιοθήκες της χώρας, χωρίς κανένα οικονομικό αντάλλαγμα.

Παρουσιάζεται λοιπόν, η πιλοτική έναρξη της Υπηρεσίας, η οποία υπήρξε αποτέλεσμα της συνεργασίας της ΕΒΕ με τις Βιβλιοθήκες και Κέντρα Πληροφόρησης του Παντείου και του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου και της Βιβλιοθήκης του Ιδρύματος Ευγενίδου. Επιπλέον, παρουσιάζεται το ιστορικό της συνεργασίας που οδήγησε στην ανάπτυξη της Υπηρεσίας, ο σκοπός και οι στόχοι της. Τέλος, γίνεται αναφορά στην πολιτική λειτουργία της Υπηρεσίας και στις προϋποθέσεις συμμετοχής σε αυτήν.

Λέξεις κλειδιά

Βιβλιοθήκες, Εθνικό Δίκτυο Βιβλιοθηκών, Ανταλλαγή τεκμηρίων, Δωρεές, Συνεργασία

Abstract

Resource sharing is a common practice for many libraries around the world; for example, in cataloging, in systems sharing, and in the exchange and donation of items. Material exchange (books, journals, maps etc.) is a co-operative method between geographically adjacent libraries owning thematically irrelevant material or material available in multiple copies that can be donated to other libraries. This way, libraries with smaller collections and fewer resources can

acquire material for free.

The National Library of Greece (NLG), in order to promote the proportional distribution of items between members of the National Library Network (NLN), designed, developed, and put the “Exchanges and Donations Service” in a pilot operation, so as to support Greek libraries enrich their collections. At the same time, the goal is to cultivate a spirit of sharing between NLN libraries and strengthen their cooperation. NLG, among other libraries, will constantly supply the National Exchange Service with thousands of new titles from the Legal Deposit, ensuring that libraries collections will be enriched equally. All Greek public libraries that participate in the service will be able to provide and receive items for free.

The current work will present the Exchange Service, which resulted from the cooperation of NLG, the Libraries and Information Centers of Panteion University and Harokopio University of Athens and the Library of the Eugenides Foundation. The history of the cooperation that led to the development of the Exchange Service, its purpose and objectives will also be described. Finally, the operating policy of the service and the requirements of participation will be addressed.

Keywords

Libraries, Greek Libraries Network, Document exchange, Donations, Collaboration

1. Εισαγωγή

Η Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος (ΕΒΕ), στο πλαίσιο του Εθνικού Δικτύου Βιβλιοθηκών (ΕΔΒ), το οποίο λειτουργεί από το 2015 και θεσμοθετήθηκε με τον ν. 4452/2017, αναπτύσσει και προσφέρει υπηρεσίες σε εθνικό επίπεδο προς όφελος των βιβλιοθηκών της χώρας. Σκοπός των υπηρεσιών αυτών είναι η από κοινού χρήση και αξιοποίηση πόρων για την επίτευξη οικονομίας κλίμακος και η υποστήριξη των καθημερινών λειτουργιών των βιβλιοθηκών.

Η ΕΒΕ σχεδίασε, ανέπτυξε και έχει θέσει σε πιλοτική λειτουργία την Υπηρεσία Ανταλλαγών και Δωρεών Τεκμηρίων Βιβλιοθηκών (Υπηρεσία)⁵. Σκοπός της Υπηρεσίας είναι η καλλιέργεια ενός πνεύματος διαμοιρασμού των πλεοναζόντων τεκμηρίων ή/και πόρων, καθώς και η ενίσχυση της συνεργασίας ανάμεσα στα μέλη του ΕΔΒ. Παράλληλα μέσω της Υπηρεσίας θα επιτυγχάνεται ο αναλογικός διαμοιρασμός τεκμηρίων μεταξύ των βιβλιοθηκών της χώρας, προκειμένου να διασφαλιστεί η ισότιμη κατανομή τεκμηρίων στις βιβλιοθήκες που επιδιώκουν να εμπλουτίσουν τις συλλογές τους, καθώς και η δημιουργία και η ανάπτυξη ενός καλά οργανωμένου κεντρικού συστήματος διαχείρισης σχετικών ενεργειών και αιτημάτων και ως εκ τούτου, η δημιουργία μιας Εθνικής Υπηρεσίας. Έτσι, οι βιβλιοθήκες - μέλη του ΕΔΒ που συμμετέχουν στην Υπηρεσία θα έχουν τη δυνατότητα να ενισχύουν τις συλλογές άλλων ελληνικών βιβλιοθηκών και ως εκ τούτου, να συνδράμουν στην προώθηση της ανάγνωσης και την ενίσχυση της έρευνας στη χώρα.

5 Για περισσότερες πληροφορίες βλ. <https://antallagi.nlg.gr/>

2. Ιστορικό

Η διαχείριση δωρεών τεκμηρίων αποτελεί ένα σημαντικό λειτουργικό κομμάτι όλων των ειδών των βιβλιοθηκών, άρρηκτα συνδεδεμένο με την ανάπτυξη των συλλογών τους, καθώς περιλαμβάνει ένα εύρος εργασιών (π.χ. έλεγχος και ενημέρωση συστημάτων, απόσυρση υλικού κ.λπ.) των οποίων το αποτέλεσμα διαμορφώνει το τελικό τους περιεχόμενο. Ο αριθμός έκδοσης, η χρονολογία, η κατάσταση του υλικού και ο αριθμός αντιτύπων στη συλλογή είναι μερικοί από τους δείκτες που χρησιμοποιούν οι βιβλιοθηκονόμοι για να προσδιορίσουν την καταλληλότητα ή όχι ενός τίτλου για τη συλλογή τους, ενώ κάποια πληροφοριακά συστήματα διαθέτουν ειδικές υποεφαρμογές για την προώθηση ενός τίτλου προς ανταλλαγή με άλλες βιβλιοθήκες. Οι δωρεές και η ανταλλαγή υλικού κατ' επέκταση μπορεί να λειτουργήσουν ως μέσο ενίσχυσης του κύρους του ιδρύματος και να αποτελέσουν μια πολύτιμη προσθήκη πόρων (Williams, 2014).

Από το μακρινό 1964 που καταγράφεται ως η ημερομηνία κατά την οποία η *Bibliothèque de Rois* στο Παρίσι καθιέρωσε ανταλλαγές βιβλίων με άλλες χώρες (Perkins, 1962), μέχρι το 1979 όπου το Τμήμα Δωρεών και Ανταλλαγών της *British Library* λαμβάνει πλεονάζον υλικό από βρετανικές βιβλιοθήκες για να το τοποθετήσει, αν είναι δυνατόν, στην εθνική συλλογή ή σε άλλες βιβλιοθήκες, τόσο του εσωτερικού όσο και του εξωτερικού (Allardyce, 1979), Εθνικές Βιβλιοθήκες ανά τον κόσμο αναγνωρίζοντας τη σημασία της ανταλλαγής και των δωρεών υλικού εμπλέκονται σε ανάλογα προγράμματα. Διεθνείς οργανισμοί βιβλιοθηκών όπως η ALA και η IFLA δίνουν κατευθύνσεις και οδηγίες για τη διευκόλυνση των βιβλιοθηκονόμων. Διεθνής και εθνική επισκόπηση αναδεικνύει τις πολιτικές δωρεών που έχουν αναπτύξει βιβλιοθήκες προκειμένου να ενημερώνουν το κοινό τους σχετικά με το υλικό που δέχονται και τον τρόπο που αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί (Williams, 2014; Cassell, 2005; Massey, 2005).

Ακολουθώντας την εξέλιξη της τεχνολογίας, θεωρείται δεδομένη η χρήση ηλεκτρονικών εργαλείων για τη διαχείριση του όγκου υλικού (π.χ. κατάλογοι σε word/excel, email) από τις βιβλιοθήκες (Johnson, 1999). Για παράδειγμα, ενώ η λίστα ηλεκτρονικών μηνυμάτων *acadelib* χρησιμοποιείται για την κυκλοφορία καταλόγων βιβλιοθηκών που διαθέτουν επιπλέον τεκμήρια, εν τούτοις η μέθοδος αυτή δεν αξιοποιείται πλήρως. Για το λόγο αυτό, ο όγκος και η ποικιλία του υλικού που πολλές φορές πρέπει να διαχειριστεί μια βιβλιοθήκη, σε συνδυασμό με το διαθέσιμο αριθμό και χρόνο του προσωπικού, απαιτούν τη χρήση ενός εξελιγμένου και ειδικά παραμετροποιημένου πληροφοριακού συστήματος.

Η βιβλιογραφική επισκόπηση που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της συγγραφής της παρούσας εργασίας δεν κατέγραψε την ανάπτυξη κάποιας παρόμοιας εθνικής συνεργατικής δράσης ανταλλαγής υλικού. Ως εκ τούτου, η προσπάθεια ανάπτυξης διαδικτυακής εφαρμογής οργανωμένης με συγκεκριμένες πολιτικές προς διευκόλυνση των επαγγελματιών της πληροφόρησης μπορεί να χαρακτηριστεί ως καινοτόμα. Για την ιστορία, η Υπηρεσία είναι αποτέλεσμα συνεργασίας της ΕΒΕ με τις Βιβλιοθήκες και Κέντρα Πληροφόρησης του Χαροκοπείου και του Παντείου Πανεπιστημίου και τη Βιβλιοθήκη του Ιδρύματος

Ευγενίδου. Η ιδέα για ένα τέτοιο εγχείρημα γεννήθηκε το 2018 στο πλαίσιο του «Δικτύου των Εκπαιδευτικών και Πολιτιστικών Φορέων της Λεωφόρου Συγγρού και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης» στο οποίο συμμετέχουν φορείς βάσει της γεωχωρικής κατανομής στην ευρύτερη περιοχή της Συγγρού⁶.

3. Πολιτική και αρχές

Για την υλοποίηση της Υπηρεσίας και τη βέλτιστη λειτουργία της διαμορφώθηκε μια πολιτική βάσει συγκεκριμένων αρχών λειτουργίας της. Βασική αρχή για τη συμμετοχή μιας βιβλιοθήκης στην Υπηρεσία αποτελεί το να είναι ελληνική βιβλιοθήκη δημόσιου χαρακτήρα π.χ. ακαδημαϊκή, δημόσια, δημοτική, ερευνητική κ.λπ. Οι ιδιωτικές βιβλιοθήκες, καθώς και οι βιβλιοθήκες κερδοσκοπικών οργανισμών μπορούν να συμμετέχουν στην Υπηρεσία ως ειδικά μέλη εφόσον επιθυμούν να κάνουν χρήση της, αποκλειστικά και μόνο, για διάθεση τεκμηρίων σε άλλα μέλη. Επίσης, στην Υπηρεσία είναι δυνατόν να συμμετέχουν και βιβλιοθήκες της αλλοδαπής, εφόσον αυτές προάγουν ή/και καλλιεργούν τον ελληνικό πολιτισμό στο εξωτερικό.

Για να γίνει μέλος μια βιβλιοθήκη στην Υπηρεσία, η οποία είναι δωρεάν, απαιτούνται προηγουμένως η:

1. Έγκριση από το αρμόδιο όργανο του οικείου φορέα της βιβλιοθήκης (π.χ. σύγκλητο, εφορευτικό συμβούλιο κ.λπ.)
2. Υποβολή αίτησης συμμετοχής μέσω του συστήματος
3. Αποδοχή της αίτησης από τη Βιβλιοθήκη - Συντονιστή

Με την ολοκλήρωση των παραπάνω βημάτων, υπογράφεται σύμβαση μεταξύ της Βιβλιοθήκης - Συντονιστή (ΕΒΕ) και της βιβλιοθήκης που έχει αιτηθεί να συμμετάσχει στην Υπηρεσία. Στη σύμβαση περιγράφεται το αντικείμενο της Υπηρεσίας και προσδιορίζονται οι υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των εμπλεκόμενων μερών. Μετά την ολοκλήρωση των παραπάνω ενεργειών, οι βιβλιοθήκες μπορούν να διαθέσουν ή να λάβουν τεκμήρια.

Όπως είναι γνωστό, οι βιβλιοθήκες συνήθως προτιμούν να δωρίζουν ή/και να λαμβάνουν βιβλία και περιοδικές εκδόσεις. Ωστόσο, μέσω της Υπηρεσίας υποστηρίζεται η διάθεση και παραλαβή πάσης φύσεως τεκμηρίων που μπορεί να διαθέτει μια βιβλιοθήκη, πέραν των προαναφερόμενων, όπως για παράδειγμα, χάρτες, οπτικοακουστικό υλικό, αφίσες κ.λπ. Προϋπόθεση αποτελεί το υλικό αυτό να βρίσκεται σε καλή κατάσταση και να ανήκει στις συλλογές της βιβλιοθήκης.

4. Ρόλοι

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στην Υπηρεσία μπορούν να γίνουν μέλη όλες οι ελληνικές δημόσιες βιβλιοθήκες, στις οποίες παρέχεται η δυνατότητα τόσο να προσφέρουν, όσο και να λαμβάνουν τεκμήρια. Για το λόγο αυτό, υπάρχουν δύο ρόλοι που μπορεί να αποδίδονται σε κάθε βιβλιοθήκη:

1. Βιβλιοθήκη - Διαθέτης (ΒΔ): πρόκειται για τη βιβλιοθήκη που προσφέρει τεκμήρια

⁶ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. <https://syngrou-network.panteion.gr/>

προς ανταλλαγή σε άλλες βιβλιοθήκες

2. Βιβλιοθήκη - Λήπτης (ΒΛ): πρόκειται για τη βιβλιοθήκη που παραλαμβάνει τεκμήρια από μια ΒΔ

Έτσι, μια βιβλιοθήκη μπορεί να συμμετέχει στην Υπηρεσία με μία ιδιότητα, αυτή της ΒΔ ή της ΒΛ, αν επιθυμεί μόνο να διαθέτει ή μόνο να λαμβάνει υλικό αντίστοιχα, ή και με τις δύο ιδιότητες, στην περίπτωση που ταυτόχρονα θέλει και να διαθέτει, αλλά και να λαμβάνει τεκμήρια.

Επισημαίνεται ότι την εύρυθμη λειτουργία της Υπηρεσίας και του συστήματος διασφαλίζει η ΕΒΕ, η οποία αναλαμβάνει επιπλέον και τον ρόλο της Βιβλιοθήκης - Συντονιστή (ΒΣ). Η ΒΣ έχει την αρμοδιότητα να εγκρίνει ή να απορρίπτει τα αιτήματα συμμετοχής στην Υπηρεσία βάσει των αρχών που περιγράφηκαν παραπάνω. Με τον τρόπο αυτό, διασφαλίζεται μια κεντρική διαχείριση της Υπηρεσίας, η ασφάλεια των καθημερινών λειτουργιών της, καθώς και η υποστήριξη του συστήματος.

5. Σύστημα

Τον σχεδιασμό των λειτουργιών της Υπηρεσίας ακολούθησε μια ζωτικής σημασίας επιλογή, που αφορούσε στο σύστημα για την υλοποίησή της, καθώς αυτό έπρεπε να έχει κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, δηλαδή να:

1. Είναι ανοικτού λογισμικού, προκειμένου να διασφαλιστεί η απρόσκοπτη υποστήριξή του και η επεκτασιμότητα των λειτουργιών του
2. Είναι γνωστό σε μεγάλο κομμάτι της βιβλιοθηκονομικής κοινότητας της Ελλάδας
3. Μπορεί να υποστηρίζει ταυτόχρονα τις βιβλιογραφικές ανάγκες και τις λειτουργίες που απαιτούνται για τη διαδικασία διάθεσης των τεκμηρίων

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, επιλέχθηκε το Ενιαίο Ολοκληρωμένο Σύστημα Βιβλιοθηκών (Integrated Library System – ILS) ανοικτού κώδικα Koha⁷ για την υλοποίηση της Υπηρεσίας. Πέραν του ότι η ΕΒΕ χρησιμοποιεί το Koha για τη βιβλιογραφική επεξεργασία των συλλογών της, αλλά και για την κυκλοφορία του υλικού, πρόκειται επιπλέον για ένα σύστημα ευρέως διαδεδομένο στην ελληνική βιβλιοθηκονομική κοινότητα. Επίσης, το Koha επιτρέπει αρκετές παραμετροποιήσεις και προσαρμογές, είναι εύκολο στη χρήση, ενώ διαθέτει και εγχειρίδιο χρήστη ελεύθερα προσβάσιμο στο Διαδίκτυο.

Προκειμένου να υποστηριχθούν οι λειτουργίες της Υπηρεσίας, όπως έχουν περιγραφεί παραπάνω, δημιουργείται στο διαχειριστικό περιβάλλον του Koha ένα προφίλ για κάθε βιβλιοθήκη με το ρόλο ΒΔ με την επιλογή των «αυτόνομων βιβλιοθηκών» που υποστηρίζει το σύστημα. Με το προφίλ – λογαριασμό πρόσβασης στο διαχειριστικό περιβάλλον του Koha οι βιβλιοθήκες ΒΔ:

1. Αποκτούν πρόσβαση στη βιβλιογραφική βάση του συστήματος, στην οποία θα μπορούν να μεταφορτώνουν τις βιβλιογραφικές εγγραφές των προς διάθεση τεκμηρίων των συλλογών τους

⁷ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. <https://koha-community.org> και <https://kohahug.gr>

2. Δημιουργούν μια νέα εγγραφή για κάθε τεκμήριο προς διάθεση, ανεξάρτητα από το εάν υπάρχει ήδη εγγραφή για το ίδιο τεκμήριο
3. Επεξεργάζονται μόνο τις εγγραφές και τα αντίτυπα των δικών τους συλλογών
4. «Βλέπουν» από το αντίστοιχο υπο-σύστημα κυκλοφορίας υλικού ποια τεκμήρια έχουν ζητηθεί και από ποιες βιβλιοθήκες
5. Επιλέγουν αν θα αποδεχθούν ή θα απορρίψουν τα αιτήματα δωρεών. Τα τεκμήρια/ αντίτυπα θα παύουν να είναι διαθέσιμα σε περίπτωση αποδοχής, ενώ σε περίπτωση απόρριψης θα γίνονται εκ νέου διαθέσιμα προς δωρεά

Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται η:

1. Διαρκής τροφοδότηση της Υπηρεσίας με νέα τεκμήρια και συλλογές
2. Αυτόνομη διαχείριση των τεκμηρίων από κάθε βιβλιοθήκη
3. Ουσιαστική διαχείριση των αιτημάτων τα οποία λαμβάνει μια βιβλιοθήκη για διάθεση τεκμηρίων των δικών της συλλογών

Αντίστοιχα, οι ΒΛ εγγράφονται στο σύστημα ως χρήστες μέσω του δημοσίου καταλόγου (OPAC) και έχουν τη δυνατότητα να αναζητούν τεκμήρια διαθέσιμα προς ανταλλαγή στην ενιαία βιβλιογραφική βάση της Υπηρεσίας και να αιτούνται τεκμήρια προς δωρεά από τις ΒΔ.

Τα δικαιώματα πρόσβασης αποδίδονται από την ΕΒΕ ως διαχειρίστρια της Υπηρεσίας και του συστήματος, ενώ επισημαίνεται ότι το κόστος της προετοιμασίας των τεκμηρίων προς δωρεά επιβαρύνει την ΒΔ, ενώ η ΒΛ αναλαμβάνει εξ ολοκλήρου τα έξοδα.

6. Δικαιώματα και Υποχρεώσεις

Για κάθε μέλος της Υπηρεσίας προκύπτουν συγκεκριμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις με βάση την ιδιότητά του. Συγκεκριμένα, οι ΒΔ έχουν δικαίωμα πλήρους διαχείρισης των συλλογών τους στο διαχειριστικό περιβάλλον του συστήματος. Επιπλέον, αποφασίζουν για το ποια τεκμήρια θα διαθέσουν μέσω της Υπηρεσίας και, στη συνέχεια, μεταφορτώνουν τις εγγραφές σε διάταξη MARC21 στο σύστημα. Επιπλέον, κάθε ΒΔ μπορεί να «βλέπει» και να διαχειρίζεται τα αιτήματα που έχουν γίνει προς εκείνη. Στο πλαίσιο αυτό, έχει την ευχέρεια να τα αποδεχτεί ή να τα απορρίψει, αν για παράδειγμα, θεωρεί ότι ο αριθμός των τεκμηρίων που έχει αιτηθεί μια ΒΔ είναι πολύ μικρός και ότι το διαχειριστικό κόστος της προετοιμασίας θα είναι μεγάλο.

Εφόσον μια ΒΔ αποδεχθεί ένα ή περισσότερα αιτήματα δωρεών, έχει στη συνέχεια την υποχρέωση να τα οργανώσει για αποστολή και να τα συσκευάσει κατάλληλα, προκειμένου να διασφαλιστεί η ακεραιότητα των τεκμηρίων κατά τη μεταφορά. Στις υποχρεώσεις συμπεριλαμβάνεται και η σφράγιση των τεκμηρίων με ειδική σήμανση, ώστε να είναι εμφανές ότι τα τεκμήρια προήλθαν από την Υπηρεσία και δεν αποτελούν ούτε μπορεί να γίνουν αντικείμενο οποιασδήποτε οικονομικής εκμετάλλευσης. Επιπλέον, οφείλει να έρθει σε επικοινωνία με την ΒΛ για να ορίσουν τον βέλτιστο τρόπο αποστολής και παραλαβής των τεκμηρίων.

Αντίστοιχα, η ΒΛ εγγράφεται⁸ στο σύστημα ως χρήστης (user), συμπληρώνοντας τη φόρμα που βρίσκεται στην ιστοσελίδα της Υπηρεσίας. Τα στοιχεία που καλείται να συμπληρώσει κάθε ΒΛ προκειμένου να εξεταστεί η αίτησή της είναι: α) τα στοιχεία του φορέα στον οποίο ανήκει (διεύθυνση, email, τηλέφωνο επικοινωνίας), β) τα στοιχεία του νόμιμου εκπροσώπου (ονοματεπώνυμο, email, τηλέφωνο επικοινωνίας), γ) επιλογή ιδιότητας με την οποία επιθυμεί να συμμετέχει (ΒΛ, ΒΔ ή και με τις δύο).

Κάθε αίτηση εξετάζεται από την ΕΒΕ ως προς την εγκυρότητα των στοιχείων της και την κάλυψη των απαιτήσεων συμμετοχής στην Υπηρεσία. Για παράδειγμα, εάν μια ιδιωτική βιβλιοθήκη αιτηθεί να συμμετέχει ως ΒΛ, η αίτηση θα απορριφθεί. Με την αποδοχή της αίτησης, υπογράφεται σύμβαση μεταξύ της ΕΒΕ και της βιβλιοθήκης που θα συμμετέχει στην Υπηρεσία.

Μετά την έγκριση της συμμετοχής, η ΒΛ μπορεί να επιλέγει τα τεκμήρια που επιθυμεί να αποκτήσει μέσω του δημοσίου καταλόγου. Κάθε ενδιαφερόμενη βιβλιοθήκη μπορεί να αναζητά το σύνολο των τεκμηρίων που είναι διαθέσιμα προς δωρεά και μπορεί, μέσω των τρόπων αναζήτησης αλλά και των φίλτρων να επιλέγει, π.χ. συγκεκριμένα θέματα, εκδότες, έτη έκδοσης, συγγραφείς, καθώς και τη βιβλιοθήκη που τα διαθέτει. Έτσι, για παράδειγμα μπορεί να επιλέξει τεκμήρια που ανήκουν σε μια κοντινή βιβλιοθήκη προκειμένου να μειώσει το κόστος αποστολής. Ή μπορεί να αιτηθεί βιβλία από μια εξειδικευμένη βιβλιοθήκη και να εμπλουτίσει στοχευμένα τις συλλογές της πάνω σε ένα θεματικό πεδίο. Κάθε ΒΛ έχει την υποχρέωση να ενημερώνει έγκαιρα τη ΒΔ σε περίπτωση προβλημάτων σχετικά με την παραλαβή ή ακόμη και σε περίπτωση ακύρωσης του αιτήματος δωρεάς. Μετά την ολοκλήρωση της παραλαβής των τεκμηρίων η ΒΛ οφείλει να αποστέλλει ευχαριστήρια επιστολή στη ΒΔ.

Για να επιτευχθεί ο αναλογικός διαμοιρασμός τεκμηρίων και να εμπλουτιστούν με αυτόν τον τρόπο οι συλλογές των βιβλιοθηκών της χώρας, ισχύουν οι εξής συνθήκες:

1. Οι ΒΛ μπορούν να αιτηθούν ταυτόχρονα μέχρι 500 τεκμήρια και να παραλάβουν εντός ενός ημερολογιακού έτους μέχρι και 1.000 τεκμήρια
2. Οι ΒΔ, αντιθέτως, μπορούν να διαθέσουν όσα τεκμήρια επιθυμούν προς δωρεά και να ενημερώνουν διαρκώς τη συλλογή τους
3. Τα τεκμήρια που διατίθενται από τις ΒΔ μέσω της Υπηρεσίας να μην φέρουν φθορές ή άλλα νομικά ελαττώματα
4. Κάθε τεκμήριο που διατίθεται μέσω της Υπηρεσίας και πριν τη μεταβίβαση της κυριότητάς του πρέπει να φέρει ειδική σφραγίδα με σχετική την ένδειξη “Υπηρεσία Ανταλλαγών και Δωρεών”
5. Τα τεκμήρια που παραλαμβάνονται μέσω της Υπηρεσίας δεν μπορούν να πωληθούν ή να αποτελέσουν αντικείμενο οποιασδήποτε συναλλαγής από τη ΒΛ

⁸ Η εγγραφή στο σύστημα ενέχει το ρόλο αίτησης συμμετοχής στην Υπηρεσία. Κάθε αίτηση εξετάζεται ως προς την ορθότητα των στοιχείων και τη δυνατότητα συμμετοχής σε αυτή.
Βλ. <https://antallagi.nlg.gr/>

7. Οφέλη

Στόχος της Υπηρεσίας είναι τα οφέλη να λειτουργούν πολλαπλασιαστικά και αθροιστικά τόσο σε επίπεδο Δικτύου, όσο και για κάθε βιβλιοθήκη ξεχωριστά. Στο πλαίσιο αυτό, τα οφέλη λειτουργίας της Υπηρεσίας και της συμμετοχής σε αυτή μπορούν να συνοψισθούν στα εξής:

Σε ό,τι αφορά το ΕΔΒ:

1. Αναπτύσσεται και λειτουργεί μια υπηρεσία εθνικής ή/και διεθνούς εμβέλειας
2. Ενδυναμώνονται οι σχέσεις μεταξύ των βιβλιοθηκών που συμμετέχουν σε αυτό
3. Διαμορφώνονται οι κατάλληλες συνθήκες δημιουργίας επιμέρους (μικρότερων) συνεργασιών, π.χ. σε τοπικό επίπεδο
4. Αναπτύσσονται νέες συνεργασίες σε άλλο επίπεδο ή με άλλο αντικείμενο, π.χ. από κοινού ανάπτυξη συλλογών
5. Ενισχύεται η κουλτούρα της από κοινού αντιμετώπισης προβλημάτων, όπως αυτό της έλλειψης πόρων για αγορές νέων τεκμηρίων
6. Διατίθεται μια ενιαία βιβλιογραφική βάση δεδομένων προς χρήση και αξιοποίηση από το σύνολο των δημόσιων βιβλιοθηκών της χώρας

Σε ό,τι αφορά την κάθε βιβλιοθήκη ξεχωριστά:

1. Τροφοδοτούνται –κυρίως μικρότερες βιβλιοθήκες– με τεκμήρια και έτσι, αναπτύσσονται με πολύ μικρό κόστος οι συλλογές τους
2. Αναπτύσσονται εργαλεία και μηχανισμοί εύκολης, αλλά και διαρκούς «εκκαθάρισης» των συλλογών, καθώς και εξοικονόμησης χώρου
3. Εξοικονομούνται πόροι που μπορούν να διατεθούν σε άλλα έργα, π.χ. αναδρομικής καταλογογράφησης
4. Αποκτούνται –ειδικά μέσω της ΕΒΕ– σύγχρονοι τίτλοι ποικίλου περιεχομένου, από λογοτεχνικά μέχρι και θεματικά εξειδικευμένα βιβλία

8. Επίλογος

Στην εργασία παρουσιάστηκε η Υπηρεσία Ανταλλαγών και Δωρεών Τεκμηρίων Βιβλιοθηκών, έτσι όπως προέκυψε από τη συνεργασία της Εθνικής Βιβλιοθήκης της χώρας με δύο βιβλιοθήκες ακαδημαϊκών ιδρυμάτων και μιας ειδικής βιβλιοθήκης. Σκοπός της πρωτότυπης, για τα ελληνικά και όχι μόνο δεδομένα, Υπηρεσίας, είναι η αξιοποίηση του αποθέματος τεκμηρίων που υπάρχουν σε αρκετές βιβλιοθήκες, αλλά και η συμπλήρωση της ελληνικής βιβλιογραφίας, σε περίπτωση που απουσιάζει από τον κατάλογο της ΕΒΕ.

Το πρακτικό αποτέλεσμα που επιφέρει η Υπηρεσία είναι η συνεργασία στην καθημερινότητα των Ελλήνων βιβλιοθηκονόμων για την αξιοποίηση μιας οργανωμένης διαδικασίας ανταλλαγών και δωρεών τεκμηρίων με στόχο την ενίσχυση των συλλογών των βιβλιοθηκών. Επιπλέον, επειδή είναι βασισμένη σε ένα σύγχρονο πληροφοριακό σύστημα, επιτρέπει την εύκολη διαχείριση ποικίλων ειδών υλικού και ως εκ τούτου απαλλάσσει, σε κάποιο βαθμό, τους υπαλλήλους των βιβλιοθηκών από το σημαντικό κόστος διαχείρισης των αιτημάτων δωρεών, του ελέγχου διαθεσιμότητας, της ανάκτησης πληροφοριών για παλαιότερες

δωρεές κ.λπ.

Παράλληλα, τίθενται προς συζήτηση και μελλοντική διερεύνηση μια σειρά παραμέτρων - ποσοτικών και ποιοτικών - όπως:

1. Η επιλογή θεματικών αξόνων ανάπτυξης συλλογών ανάλογα με το είδος των βιβλιοθηκών
2. Η επίδραση νέων συλλογών στην επισκεψιμότητα και τον δανεισμό τεκμηρίων
3. Η εκροή τεκμηρίων από τις συλλογές της ΕΒΕ ανάλογα με το είδος της βιβλιοθήκης
4. Η σταθερή προσφορά τεκμηρίων προς ανταλλαγή από τις βιβλιοθήκες με μεγαλύτερες συλλογές προς εκείνες με μικρότερες

Επίσης, ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα παρουσιάσει η επιμέρους στατιστική ανάλυση δεδομένων της Υπηρεσίας. Για παράδειγμα:

1. Επιλέγουν ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες και άλλες ειδικές βιβλιοθήκες βιβλία λογοτεχνίας και ποια είναι η επίδραση αυτής της επιλογής;
2. Επιλέγουν δημόσιες και δημοτικές βιβλιοθήκες βιβλία ειδικού περιεχομένου και εάν ναι, αφορά την κάλυψη πληροφοριακών αναγκών των χρηστών τους;
3. Επιλέγουν οι περιφερειακές βιβλιοθήκες μόνο τεκμήρια τοπικού ενδιαφέροντος ή επιδιώκουν μια ευρύτερη ανάπτυξη των συλλογών τους;
4. Διαμορφώνουν οι κανόνες λειτουργίας της Υπηρεσίας ένα ισότιμο περιβάλλον ανάπτυξης συλλογών για όλες τις βιβλιοθήκες που συμμετέχουν σε αυτή;
5. Αποτυπώνεται και εάν ναι σε πόσο χρόνο η επίδραση της Υπηρεσίας στην καταγραφή της ΕΛΣΤΑΤ;

Ακόμα, το σύστημα προσφέρει τη δυνατότητα εξαγωγής στατιστικών στοιχείων μεμονωμένα για κάθε βιβλιοθήκη προς αξιοποίηση. Για παράδειγμα, οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες που διαθέτουν μέσω της Μονάδας Διασφάλισης Ποιότητας Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (ΜΟΔΙΠΑΒ) ένα σύστημα αξιολόγησης των συλλογών τους, θα μπορούν να αξιοποιούν τα στατιστικά της Υπηρεσίας και για τα ετήσια στατιστικά της ΜΟΔΙΠΑΒ. Έτσι, εκτός από τον αριθμό των δωρεών που δέχονται οι βιβλιοθήκες, στοιχείο ανάλυσης θα μπορεί να αποτελέσει και ο δείκτης της προσφοράς και διάθεσης προς άλλες βιβλιοθήκες. Αυτός ο δείκτης μπορεί να χαρακτηριστεί στοιχείο του κοινωνικού και πολιτιστικού της ρόλου.

Η Υπηρεσία Ανταλλαγών και Δωρεών Τεκμηρίων για τις βιβλιοθήκες του Δικτύου Ελληνικών Βιβλιοθηκών αποτελεί μια καινοτόμα υπηρεσία που αποσκοπεί στη βελτίωση της διαδικασίας που ακολουθούσαν έως σήμερα οι βιβλιοθήκες της χώρας, στην ενίσχυση του κεντρικού ρόλου που πρέπει να έχει η Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος σε αυτή και στην ανάδειξη της σημασίας που πρέπει να έχει η συντονισμένη και συνεργατική προσέγγιση από τους βιβλιοθηκονόμους επ' ωφελεία όλων των δημοσίων βιβλιοθηκών της χώρας.

Βιβλιογραφία

- Allardyce, A. (1979). "Some operational costs of the gift and exchange section of the British Library Lending Division", *Interlending Review*, 7(3), pp. 90-98. <https://doi.org/10.1108/eb017645>
- Cassell, K.A. (2005), "Handling gift books in libraries: a view from the US", *New Library World*, 106 (9/10), pp. 450-453. <https://doi.org/10.1108/03074800510623128>
- Johnson, S. (1999) Automating Gifts and Exchanges, *The Acquisitions Librarian*, 11(22), 59-73, DOI: 10.1300/J101v11n22_06
- Massey, T. (2005), "Management of gift materials in an academic library", *Collection Building*, 24(3), pp. 80-82. <https://doi.org/10.1108/01604950510608230>
- Perkins, HT. (1962). Exchange and gift. *Bull Med Libr Assoc.* 50(3):407-17. PMID: 14485372; PMCID: PMC197855.
- Williams, Joseph A. (2014). Is Trash a Library's Treasure? A Study of Gifts-in-Kind Practices and Policies Among New York State Libraries, *Library Collections, Acquisitions, & Technical Services*, 38(1-2), 1-9, DOI: 10.1080/14649055.2014.912551

Το Ιδρυματικό Αποθετήριο της Βιβλιοθήκης Πανεπιστημίου Λευκωσίας: ανάδειξη και προβολή της ακαδημαϊκής δραστηριότητας του ιδρύματος και νέες προοπτικές

Θεοδώρα Πέτρου¹, Ελένη Σίγγου², Μίνα Χαραλάμπους³,
Ασημάκης Λεωνιδάκος⁴, Κώστας Μαϊστρέλης⁵

¹ Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, Βιβλιοθήκη, petrou.t@unic.ac.cy

² Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, Βιβλιοθήκη, singou.e@unic.ac.cy

³ Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, Βιβλιοθήκη, charalambous.m@unic.ac.cy

⁴ Ομάδα Ανάπτυξης ReasonableGraph, simos@altsol.gr

⁵ Ομάδα Ανάπτυξης ReasonableGraph, kostas@altsol.gr

The University of Nicosia Institutional Repository: development and new perspectives for the collection, preservation and dissemination of the University's research and academic activities

Theodora Petrou¹, Eleni Singou², Mina Charalambous³,
Asimakis Leonidakos⁴, Kostas Maistrelis⁵

¹ University of Nicosia, Library, petrou.t@unic.ac.cy

² University of Nicosia, Library, singou.e@unic.ac.cy

³ University of Nicosia, Library, charalambous.m@unic.ac.cy

⁴ Development Team ReasonableGraph, simos@altsol.gr

⁵ Development Team ReasonableGraph, kostas@altsol.gr

Περίληψη

Το Πανεπιστήμιο Λευκωσίας τα τελευταία χρόνια έχει υλοποιήσει ιδρυματικό αποθετήριο ανοικτής πρόσβασης (<https://repository.unic.ac.cy/>), το οποίο διαχειρίζεται η βιβλιοθήκη του πανεπιστημίου και περιλαμβάνει υλικό που σχετίζεται με την ερευνητική δραστηριότητα του ιδρύματος. Σκοπός του αποθετηρίου είναι η συγκέντρωση, διάθεση και διατήρηση του συνόλου της ερευνητικής δραστηριότητας που παράγεται από τα μέλη του ιδρύματος, καθώς και η διάχυσή του στην ακαδημαϊκή, ερευνητική και ευρύτερη κοινότητα.

Η υποδομή που χρησιμοποιήθηκε, ακολουθεί πρότυπα σχήματα μεταδεδομένων και διαλειτουργικότητας, τα οποία εξασφαλίζουν την αποτελεσματική διαχείριση και διάθεση ψηφιακού περιεχομένου διαφορετικού τύπου και τη διασύνδεσή του με διεθνείς μηχανές αναζήτησης, διαδικτυακούς τόπους και συσσωρευτές. Το ιδρυματικό αποθετήριο υιοθετεί

πολιτικές ανοικτής πρόσβασης και στοχεύει στη μεγαλύτερη δυνατή προβολή του επιστημονικού και ερευνητικού έργου του πανεπιστημίου.

Η εισήγηση παρουσιάζει τον τρόπο υλοποίησης του ιδρυματικού αποθετηρίου, την παραγωγή των μεταδεδομένων που αφορούν τις επιστημονικές εργασίες που παράγονται στο ίδρυμα, αλλά και την προβολή των ψηφιακών τους τεκμηρίων. Παράλληλα, παρουσιάζονται νέες τεχνικές σε σχέση με την ιστορική και τρέχουσα καταγραφή της ιεραρχικής δομής του πανεπιστημίου (ίδρυμα, σχολές, τμήματα, κλπ.), καθώς και τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ αυτής της δομής. Έμφαση δίνεται στη σύνδεση των τμημάτων του ιδρύματος με το προσωπικό και τους φοιτητές – ερευνητές, οι οποίοι έχουν συνδεθεί στο παρελθόν ή συνδέονται αυτή τη στιγμή με το πανεπιστήμιο, καταγράφοντας τον τύπο της σχέσης και την χρονική περίοδο αυτής της σχέσης. Η εισήγηση ολοκληρώνεται με την παρουσίαση νέων προοπτικών ανάπτυξης του ιδρυματικού αποθετηρίου, όπως η σύνδεση του ακαδημαϊκού προσωπικού με το ερευνητικό τους έργο και η διασύνδεση του αποθετηρίου με αρχειακό υλικό που παράγεται από το ίδρυμα.

Λέξεις κλειδιά

Ιδρυματικό αποθετήριο, Ανοικτή Πρόσβαση, Ανοικτή Επιστήμη, ReasonableGraph, Μεταδεδομένα, Διαλειτουργικότητα

Abstract

Over the last few years, the University of Nicosia has implemented an open access Institutional Repository (<https://repository.unic.ac.cy/>), which includes material related to the University's research and academic activities. The purpose of the repository, managed by the UNIC Library, is the collection and preservation of the research work of the institution as well as its dissemination to the wider community.

This paper presents the development and implementation of the institutional repository focusing on the production of metadata related to the research work and the display of their digital content. In addition, new techniques are described for the recording of the historical and current hierarchical structure of the university (institution, schools, departments, etc.) as well as the relations among them. The connections between departments with institution's staff and students-researchers, who were connected with the institution in the past or are currently connected, with an emphasis on the type of the relationship on that specific period, is also presented.

New perspectives for further development of the institutional repository, such as the interconnection of the academic staff with their research work and the inclusion of the archival material produced by the institution, for both physical and digital items, as well as items produced exclusively by the institution, are also discussed.

Keywords

Institutional Repository, Open Access, Open Science, ReasonableGraph, Metadata, Interoperability

1. Εισαγωγή

Ο ρόλος των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών μεταβάλλεται συνεχώς ακολουθώντας τις τεχνολογικές εξελίξεις, αλλά και τις εξελίξεις στους τομείς της εκπαίδευσης και της έρευνας, τους οποίους υπηρετούν. Αναμφίβολα, η έρευνα και η εκπαίδευση τα τελευταία χρόνια επηρεάζονται από το κίνημα της ανοικτής επιστήμης, το οποίο αποτελεί κλειδί για την οικονομική βιωσιμότητα. Σύμφωνα με τους Fecher and Friesike (2014), η ανοικτή επιστήμη είναι ένας όρος ομπρέλα που περιλαμβάνει πολλές διαφορετικές αντιλήψεις σχετικά με το μέλλον της δημιουργίας και της διάδοσης της γνώσης, οι οποίες διαμορφώνονται από τα κίνητρα και τους στόχους που έχουν οι αντίστοιχοι υποστηρικτές τους, για αυτό και δεν μπορεί να οριστεί εύκολα.

Όπως εξηγούν οι Tzanova et al. (2020), το σίγουρο είναι ότι η ανοικτή επιστήμη δε σημαίνει «δωρεάν για όλους», καθώς υπάρχουν έξοδα, όπως για παράδειγμα η δημιουργία και υποστήριξη των ιδρυματικών αποθετηρίων, τα οποία όμως καλύπτονται από τους προϋπολογισμούς των ιδρυμάτων, επιχορηγήσεις και δημόσιους πόρους. Επομένως, ο βαθμός στον οποίο η ανοικτή επιστήμη υιοθετείται από τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες εξαρτάται από την πολιτική του ιδρύματός τους και τις οικονομικές του δεσμεύσεις, ενώ οι δράσεις που αναλαμβάνουν εστιάζουν κυρίως στην προώθηση της ανοικτής πρόσβασης σε επιστημονικές δημοσιεύσεις και των ανοικτών ερευνητικών δεδομένων.

Η δημιουργία αποθετηρίων τα οποία συμπεριλαμβάνουν όλη την επιστημονική παραγωγή ενός ιδρύματος και παρέχουν ανοικτή πρόσβαση όπου αυτό είναι εφικτό, είναι από τις πρώτες και βασικότερες δράσεις που έχουν αναλάβει οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, με σκοπό τη συγκέντρωση, διατήρηση και διάχυση επιστημονικής γνώσης, για τη στήριξη της ανοικτής πρόσβασης και την οικονομική βιωσιμότητα. Τα ιδρυματικά αποθετήρια υποστηρίζουν τους ερευνητές στη δημοσίευση των έργων τους σε ανοικτή πρόσβαση και τη συμμετοχή τους σε δημόσια χρηματοδοτούμενα προγράμματα, τα οποία έχουν ως προϋπόθεση τη δημοσίευση των ερευνητικών τους αποτελεσμάτων σε ανοικτή πρόσβαση.

Η διαλειτουργικότητα των ιδρυματικών αποθετηρίων και η σημασιολογική οργάνωση των μεταδεδομένων του υλικού που περιλαμβάνουν, εξασφαλίζει τη μέγιστη δυνατή προβολή του έργου των ερευνητών. Η διαλειτουργικότητα επιτρέπει τη διάθεση και γενικότερα αξιοποίηση των μεταδεδομένων επιμέρους αποθετηρίων από τρίτες εφαρμογές, όπως συσσωρευτές περιεχομένου (Χούσος κ.ά., 2010). Η σημασιολογική οργάνωση των πληροφοριών, με τη χρήση πληροφοριακών συστημάτων που υποστηρίζουν διασυνδεδεμένα δεδομένων (linked data), οντολογίες (ontology) και εννοιολογικά σχήματα μεταδεδομένων, όπως τα FRBR και FRAD, ώστε να καταστεί δυνατή η “σημασιολογική υφή” των δεδομένων και η κατανόησή τους από τις υπολογιστικές μηχανές (Berners-Lee et al., 2001), συμβάλλει στην ανάδειξη και διασύνδεση των μεταδεδομένων των τεκμηρίων που περιέχονται στα ιδρυματικά αποθετήρια. Επιπλέον, συμβάλλει στην ανάδειξη και διασύνδεση του πλαισίου (context) που τα μέλη μιας πανεπιστημιακής κοινότητας (όπως καθηγητές, φοιτητές), το πανεπιστήμιο (με μια ορισμένη διοικητική και εκπαιδευτική οργάνωση) και τα τεκμήρια

(επιστημονικά, εκπαιδευτικά, διοικητικά, καθημερινά, κλπ.) που κοινότητα και ίδρυμα δημιουργούν και παράγουν «διασυνδέονται» στον χώρο και στον χρόνο είτε ως «σημερινά» αποθετήρια κατάθεσης του ερευνητικού έργου είτε ως πληροφορία που αναφέρεται στην ιστορία του ιδρύματος και των ανθρώπων που συνδέθηκαν με οποιοδήποτε τρόπο μ' αυτό.

Στο πλαίσιο της παρούσας εισήγησης θα παρουσιαστεί το ιδρυματικό αποθετήριο του Πανεπιστημίου Λευκωσίας, το οποίο υποστηρίζει και υλοποιεί τις παραπάνω βασικές αρχές.

2. Πλαίσιο και Ανάγκη

Η Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Λευκωσίας προχώρησε, το 2019, στη δημιουργία ενός ιδρυματικού αποθετηρίου ανοικτής πρόσβασης για να συμπεριλάβει οποιοδήποτε υλικό έχει σχέση με την ερευνητική και ακαδημαϊκή δραστηριότητα του πανεπιστημίου, με σκοπό τη προβολή και διατήρησή του σε βάθος χρόνου και τη διάχυση στην τοπική και διεθνή κοινότητα. Το αποθετήριο παρέχει τη δυνατότητα εντοπισμού των επιστημονικών δημοσιεύσεων, οι οποίες έχουν εκπονηθεί στο Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, παρέχοντας τη δυνατότητα πρόσβασης στο πλήρες κείμενο της δημοσίευσης, όπου αυτό είναι εφικτό. Με τον τρόπο αυτό, το Πανεπιστήμιο Λευκωσίας συνεισφέρει στην κοινωνία, παρέχοντας στους ερευνητές και στο ευρύ κοινό μια αξιόλογη πηγή ψηφιακών ερευνητικών τεκμηρίων.

2.1 Το Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Το Πανεπιστήμιο Λευκωσίας ιδρύθηκε το 1981, λειτουργώντας αρχικά ως ανώτερο εκπαιδευτικό ίδρυμα, ενώ το 2007 πήρε επίσημη άδεια λειτουργίας ως ιδιωτικό πανεπιστήμιο, ανώτατης εκπαίδευσης, προσφέροντας προγράμματα προπτυχιακού και μεταπτυχιακού επιπέδου. Αυτή τη στιγμή αποτελεί το μεγαλύτερο πανεπιστήμιο της Κύπρου, προσφέροντας συμβατικά και εξ αποστάσεως προγράμματα στην ελληνική και αγγλική γλώσσα, τα οποία παρακολουθούνται από περίπου 14.000 φοιτητές, οι οποίοι προέρχονται από διάφορες χώρες. Αξιολογείται από τον Φορέα Διασφάλισης και Πιστοποίησης της Ποιότητας της Ανώτερης Εκπαίδευσης (ΔΠΠΑΕ) στην Κύπρο, ο οποίος συντονίζει επιτροπές ανεξάρτητων έγκριτων ακαδημαϊκών του κάθε κλάδου από διάφορες χώρες, με σκοπό την αξιολόγηση της ποιότητας των εκπαιδευτικών προγραμμάτων που προσφέρονται για να δοθεί τελική άδεια. Η επιτροπή αυτή ελέγχει όλα τα τμήματα και υποδομές του πανεπιστημίου, όπως καταλληλότητα ακαδημαϊκού προσωπικού, διαγράμματα μαθημάτων, υποδομές και φυσικά τη βιβλιοθήκη και την πρόσβαση σε ανάλογη βιβλιογραφία.

2.2 Ανάγκη και Προκλήσεις

Η συμμετοχή του Πανεπιστημίου Λευκωσίας σε ευρωπαϊκά προγράμματα με προϋπόθεση την ανοικτή πρόσβαση στα ερευνητικά αποτελέσματα, οι οδηγίες από τον Φορέα Διασφάλισης και Πιστοποίησης της Ποιότητας της Ανώτερης Εκπαίδευσης (ΔΠΠΑΕ) καθώς και η εγκεκριμένη από τη Σύγκλητο πρόταση, για συγκέντρωση της ερευνητικής παραγωγής του πανεπιστημίου, αρχικά σε επίπεδο διδακτορικών και μεταπτυχιακών διατριβών, σε ένα

αποθετήριο, ανέδειξε την ανάγκη για άμεση δημιουργία του ιδρυματικού αποθετηρίου.

Το 2018, μετά από έρευνα της βιβλιοθήκης του ιδρύματος σχετικά με τις διαθέσιμες επιλογές για συστήματα αποθετηρίων, κατατέθηκε πρόταση για τη χρήση της πλατφόρμας ReasonableGraph.org, η οποία θεωρήθηκε καταλληλότερη για τις ανάγκες του ιδρύματος. Η πρόταση εγκρίθηκε από τη Διοίκηση του πανεπιστημίου και τις Πρυτανικές Αρχές και άμεσα ξεκίνησαν οι διαδικασίες υλοποίησης από τη βιβλιοθήκη και την ομάδα υποστήριξης της πλατφόρμας ReasonableGraph.org, η οποία ανέλαβε το τεχνικό μέρος.

2.3 Ευρωπαϊκές και Εθνικές Πολιτικές Ανοικτής Πρόσβασης

Η δημοσίευση σε ανοικτή πρόσβαση αποτελεί ως γνωστό υποχρέωση των ερευνητών, όταν η χρηματοδότηση προέρχεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Επιπλέον, ο αριθμός χρηματοδοτών έρευνας που υιοθετεί πολιτικές ανοικτής πρόσβασης αυξάνεται συνεχώς, καθιστώντας αναγκαιότητα για τις βιβλιοθήκες την αναζήτηση λύσεων προκειμένου να καλύψουν αυτές τις ανάγκες. Σε τοπικό επίπεδο, στην Κύπρο, μετά την πρώτη Εθνική Πολιτική Ανοικτής Πρόσβασης (Υφυπουργείο Έρευνας, Καινοτομίας και Ψηφιακής Πολιτικής, 2016) υπήρξε ανάγκη για αναθεώρηση σύμφωνα με το μεταβαλλόμενο ερευνητικό οικοσύστημα και τις απαιτήσεις της νέας εποχής της ανοικτής επιστήμης.

Μετά από μια μακρά περίοδο συζητήσεων, η νέα «Εθνική Πολιτική της Κυπριακής Δημοκρατίας για τις Ανοικτές Επιστημονικές Πρακτικές» εγκρίθηκε από το Υπουργικό Συμβούλιο στις 27 Μαΐου 2022 (Deputy Ministry of Research, Innovation and Digital Policy, 2022). Η νέα πολιτική καταρτίστηκε με πρωτοβουλία του Υφυπουργείου Έρευνας, Καινοτομίας και Ψηφιακής Πολιτικής (ΥΕΚΨΠ) και είναι αποτέλεσμα συνεργασίας των εμπλεκόμενων τοπικών φορέων του οικοσυστήματος Έρευνας και Καινοτομίας, της Άτυπης Συμβουλευτικής Ομάδας για την Ανοικτή Επιστήμη στην Κύπρο και του Εθνικού Γραφείου Ανοικτής Πρόσβασης (Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κύπρου - Ευρωπαϊκό πρόγραμμα OpenAIRE).

Η εφαρμογή της εθνικής πολιτικής ενισχύει την προσπάθεια για διάχυση και αξιοποίηση της πληροφόρησης που παράγεται από εθνικά χρηματοδοτούμενα προγράμματα, ευθυγραμμίζοντας τις προσπάθειες που γίνονται σε τοπικό επίπεδο με τις σχετικές ευρωπαϊκές πολιτικές.

2.4 Ιδρυματική Πολιτική

Η διαμόρφωση ιδρυματικής πολιτικής ανοικτής πρόσβασης, υποστηρίζεται από τη Γενική Διεύθυνση Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων, Συντονισμού και Ανάπτυξης της Κύπρου. Το Πανεπιστήμιο Λευκωσίας έχει υλοποιήσει σημαντικά σημεία υποστήριξης της φιλοσοφίας της ανοικτής πρόσβασης και συνεχίζει να ενθαρρύνει αυτή την προσπάθεια.

Το 2017, η Βιβλιοθήκη σε συνεργασία με το γραφείο του Αντιπρύτανη Έρευνας και Ακαδημαϊκού Προσωπικού εκπόνησε προσχέδιο για την ιδρυματική πολιτική με την συμβολή του Κυπριακού Εθνικού Γραφείου Ανοικτής Πρόσβασης OpenAIRE (Βιβλιοθήκη

Πανεπιστημίου Κύπρου). Στο πλαίσιο αυτό, πραγματοποιήθηκαν συναντήσεις και έγιναν διορθώσεις στο αρχικό κείμενο. Επιπλέον, προχωρήσαμε σε ενημέρωση του ακαδημαϊκού προσωπικού όσον αφορά τα επιστημονικά περιοδικά ανοικτής πρόσβασης, πώς τα εντοπίζουμε και ποια τα οφέλη δημοσίευσης σε αυτά.

Επιπλέον, προσωπικό της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Λευκωσίας συμμετέχει στην Άτυπη Συμβουλευτική Ομάδα για την Ανοικτή Επιστήμη στην Κύπρο, η οποία εργάστηκε για τη νέα Εθνική Πολιτική (Deputy Ministry of Research, Innovation and Digital Policy, 2022).

Τέλος, η Κοινοπραξία Κυπριακών Βιβλιοθηκών (ΚΚυΒ), της οποίας η Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Λευκωσίας είναι ιδρυτικό μέλος, έχει υπογράψει μεταβατικές συμφωνίες (transformative agreements) με εκδότες, οι οποίες υποστηρίζουν την ανοικτή πρόσβαση ελαχιστοποιώντας το κόστος δημοσίευσης για τους συγγραφείς.

3. Ιδρυματικό Αποθετήριο UNIC IR

Το Ιδρυματικό Αποθετήριο UNIC IR (<https://repository.unic.ac.cy/>) αποτελεί πλέον την υποδομή του Πανεπιστημίου Λευκωσίας για τη συγκέντρωση, διαχείριση και διάδοση του παραγόμενου πνευματικού έργου των μελών του ιδρύματος, καθώς επίσης τη συντήρησή του σε βάθος χρόνου.

Το υλικό που συγκεντρώνεται, στην πλειοψηφία του, διατίθεται ελεύθερα στο ευρύ κοινό, υιοθετώντας πολιτικές ανοικτής πρόσβασης για τη μεγαλύτερη δυνατή προβολή του επιστημονικού και ερευνητικού έργου του πανεπιστημίου, προσφέροντας άμεση πρόσβαση σε ψηφιακό επιστημονικό περιεχόμενο. Τα πρότυπα σχήματα μεταδεδομένων και διαλειτουργικότητας, τα οποία έχουν υιοθετηθεί, εξασφαλίζουν την αποτελεσματική οργάνωση σε διαφορετικού τύπου ψηφιακό περιεχόμενο και την πρόσβαση στο περιεχόμενο αυτό, μέσα από διεθνείς μηχανές αναζήτησης και συσσωρευτές.

Για την υλοποίηση του ιδρυματικού αποθετηρίου επιλέχθηκε η πλατφόρμα ReasonableGraph.org, η οποία θεωρήθηκε καταλληλότερη για τις ανάγκες του ιδρύματος μετά από έρευνα στα διαθέσιμα συστήματα που πραγματοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Λευκωσίας, καθώς και συναντήσεις με εμπειρογνώμονες και εκπροσώπους άλλων ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, οι οποίες είχαν ήδη δημιουργήσει τα δικά τους ιδρυματικά αποθετήρια.

Βασικά σημεία αξιολόγησης των διαθέσιμων επιλογών ήταν οι στόχοι του έργου:

- Συγκέντρωση και διάδοση του συνόλου της πνευματικής παραγωγής του ιδρύματος
- Μακροχρόνια διατήρηση του ψηφιακού περιεχομένου και διασφάλιση της ποιότητας του υλικού
- Ανάπτυξη συνεργασιών με διεθνή αποθετήρια
- Σύνδεση με το PURE CRIS (<https://pure.unic.ac.cy/>), το σύστημα διαχείρισης πληροφοριών έρευνας που χρησιμοποιεί το Πανεπιστημίου Λευκωσίας
- Σύνδεση με το ORCID, το μητρώο μοναδικών αναγνωριστικών αριθμών για ερευνητές

και ακαδημαϊκούς

- Δυνατότητα διασύνδεσης με διασυνδεδεμένα δεδομένα
- Δημιουργία ψηφιακού αναγνωριστικό αντικειμένου για κάθε εγγραφή
- Αποτελεσματική υλοποίηση, φιλοξενία και συντήρηση από εξωτερικούς συνεργάτες

Επιπλέον, τα συστήματα αξιολογήθηκαν ως προς το κόστος υλοποίησης και συντήρησης.

Η δυνατότητα χρήσης διασυνδεδεμένων δεδομένων και η υλοποίηση από εξωτερικούς συνεργάτες ήταν οι σημαντικότεροι παράγοντες για τους οποίους επιλέχθηκε τελικά η πλατφόρμα της ReasonableGraph.org.

3.1 Χαρακτηριστικά της Πλατφόρμας

Η πλατφόρμα ReasonableGraph.org είναι μια open source εφαρμογή διαχείρισης ψηφιακών τεκμηρίων και μεταδεδομένων με τη χρήση οντολογιών και εννοιολογικών σχημάτων. Βασίζεται σε ευρέως διαδεδομένες τεχνολογίες ανοιχτού λογισμικού (Linux, PHP, PostgreSQL, Apache, Laravel, Drupal, SOLR, Nodejs), ενώ υποστηρίζει την αρχειοθέτηση διαφορετικών τύπων ψηφιακών τεκμηρίων (όπως για παράδειγμα βιβλία, δημοσιεύσεις, εφημερίδες, περιοδικά, έγγραφα, αφίσες, γραφιστικό υλικό κ.ά.) και αρχείων (όπως pdf, epub, images, wav, mp3, mp4, κτλ).

Στα βασικά χαρακτηριστικά της πλατφόρμας περιλαμβάνονται τα εξής:

- Υποστήριξη οντολογιών είτε με βάση διεθνή πρότυπα είτε με βάση τις ειδικές ανάγκες των φορέων. Πιο συγκεκριμένα διαχειρίζεται οντολογίες από την οικογένεια εννοιολογικών μοντέλων FRBR-FRAD-FRSAD της IFLA, το μοντέλο CIDOC-CRM του ICOM, καθώς επίσης και τον συνδυασμό αυτών στο FRBR ή το πρότυπο BIBFRAME της Library of Congress.
- Επιπρόσθετα, υποστηρίζει την καταγραφή της φυσικής ταξινόμησης αρχείων, υλοποιώντας το Διεθνές Πρότυπο Αρχειακής Περιγραφής (ISAD) και υποστηρίζοντας το σχήμα μεταδεδομένων αρχειακής περιγραφής (EAD).
- Υποστηρίζει την ενοποίηση βιβλιογραφικού καταλόγου και ψηφιακών συλλογών καθώς υποστηρίζει τη μίξη γενικών σημασιολογικών μοντέλων.
- Προσφέρει τη δυνατότητα διαχείρισης της συλλογής του οργανισμού άμεσα ως σημασιολογικό και συνδεδεμένο ανοιχτό σύνολο δεδομένων.
- Υποστηρίζει όλα τα διεθνή πρότυπα ανταλλαγής δεδομένων και σχήματα μεταδεδομένων, όπως Dublin Core, Europeana Data Model, Wikidata data model, METS, MODS, RDF κ.ά.
- Υποστηρίζονται δημόσια πρωτόκολλα επικοινωνίας με εξωτερικά συστήματα, όπως OAI-PMH και Z39.50, καθώς επίσης και τα XML, XSL, WSDL, JSON, SOAP, REST και το εξειδικευμένο JSON REST APIs του ίδιου του ReasonableGraph.org.
- Υποστηρίζει την εξαγωγή δεδομένων σε διαδεδομένες μορφές, όπως JSON/JSON-LD, RDFa και RDF/XML.
- Υποστηρίζει διασυνδεδεμένα δεδομένα (Linked Data) επιτρέποντας τη

διαλειτουργικότητα με άλλα συστήματα, καθώς και την εξαγωγή μεταδεδομένων σε μοντέλα τρίτων αποθετηρίων, με στόχο τη διασύνδεσή του με δημοφιλείς πλατφόρμες, όπως το Europeana, VIAF, ISNI, Library of Congress, Wikipedia, κλπ.

- Παρουσίαση δεδομένων με τη μορφή wiki.

3.1.1 Μοντελοποίηση Δεδομένων σε Γράφο

Τα δεδομένα που διαχειρίζεται η πλατφόρμα ReasonableGraph.org είναι κυρίως σημασιολογικά δεδομένα, τα οποία μοντελοποιούνται κατά εγγενή τρόπο σε γράφο. Η πλατφόρμα χρησιμοποιεί ένα σχεσιακό σύστημα διαχείρισης βάσης δεδομένων (RDBMS PostgreSQL) για την αποθήκευση των δεδομένων, ώστε να μοντελοποιηθούν ως γράφος στο επίπεδο εφαρμογής.

Το μοντέλο δεδομένων του ReasonableGraph.org βρίσκεται στην πραγματικότητα κάπου μεταξύ ενός σημασιολογικού γράφου (semantic graph) κι ενός γράφου ιδιοτήτων (property graph). Πιο συγκεκριμένα, κάθε κόμβος του γράφου περικλείει πληροφορία σε δενδρική δομή. Η κάθε οντότητα (για παράδειγμα ένα έργο ή ένας συγγραφέας) απεικονίζεται/αναπαρίσταται από ένα κόμβο του γράφου. Κάθε κόμβος εσωτερικά περιέχει μία δενδρική δομή από ιδιότητες (properties) που είτε αναπαριστά κάποια πραγματική τιμή είτε μία ακμή, η οποία συνδέει τον ένα κόμβο του γράφου με κάποιον άλλο.

3.1.2 Συμπερασμός Πληροφοριών (Information Inference), Rule Engine

Χρησιμοποιώντας το γράφο πληροφοριών, η πλατφόρμα ReasonableGraph.org προσφέρει τη δυνατότητα δημιουργίας συνδέσεων και εξαγωγής συμπερασμάτων/γνώσης, τα οποία κρύβονται πίσω από την αρχική πληροφορία που είναι αποθηκευμένη στο σύστημα.

Ως ένα απλό παράδειγμα αναφέρουμε το συμπέρασμα που μπορεί να εξαχθεί, όταν ο συγγραφέας ενός έργου (Work) είναι επίσης συγγραφέας της έκδοσης (Manifestation) του συγκεκριμένου έργου. Η αποτύπωση συμπερασμάτων αποτελεί μία σύνθετη διαδικασία, καθώς όλα τα συμπεράσματα δεν είναι πάντοτε επιθυμητά. Έχοντας ως στόχο το σύστημα να εξοικονομήσει πόρους, είναι σημαντικό να εξαχθούν μόνο τα χρήσιμα συμπεράσματα.

Επιπλέον, ο χρήστης έχει τη δυνατότητα να εκτελέσει τη μηχανή εξαγωγής συμπερασμάτων σε ολόκληρο το γράφο, κάτι που αποδεικνύεται ιδιαίτερα χρήσιμο σε περιπτώσεις όπως είναι η αλλαγή σχήματος/οντολογίας ή η μεταφορά δεδομένων (data migration). Τα παραπάνω πραγματοποιούνται από τη μηχανή συμπερασμού (rule engine) που υλοποιεί η πλατφόρμα ReasonableGraph.org και αποτελεί μια από τις βασικές λειτουργίες της. Η μηχανή υλοποιεί forward reasoning. Κάθε εγκατάσταση περιέχει ένα προκαθορισμένο σύνολο προετοιμασμένων κανόνων, αλλά αυτοί μπορούν να μεταβληθούν, να επεκταθούν και να διαμορφωθούν ώστε να καλύπτουν πλήρως τις ανάγκες της κάθε συλλογής.

Οι βασικές λειτουργίες της μηχανής συμπερασμού είναι η εφαρμογή λογικών κανόνων συμπερασμού πάνω στα μεταδεδομένα της συλλογής, η μετατροπή των μεταδεδομένων από τη μία οντολογία και σχήμα μεταδεδομένων σε άλλα (π.χ. να μετατρέψει τα δεδομένα από

FRBR σε Europeana Data Model ή στο πρότυπο του Wikidata ή και σε άλλους διαδεδομένους μορφότυπους όπως RDF ή JSON), η υποστήριξη αλλαγών της οντολογίας και του σχήματος μεταδεδομένων κατά τη διάρκεια λειτουργίας της εγκατάστασης και η υποστήριξη εσωτερικών διαχειριστικών λειτουργιών της πλατφόρμας ReasonableGraph.org, όπως η υποστήριξη δημιουργίας όψεων του γράφου.

3.2 Υλοποίηση και Προσαρμογές Ιδρυματικού Αποθετηρίου

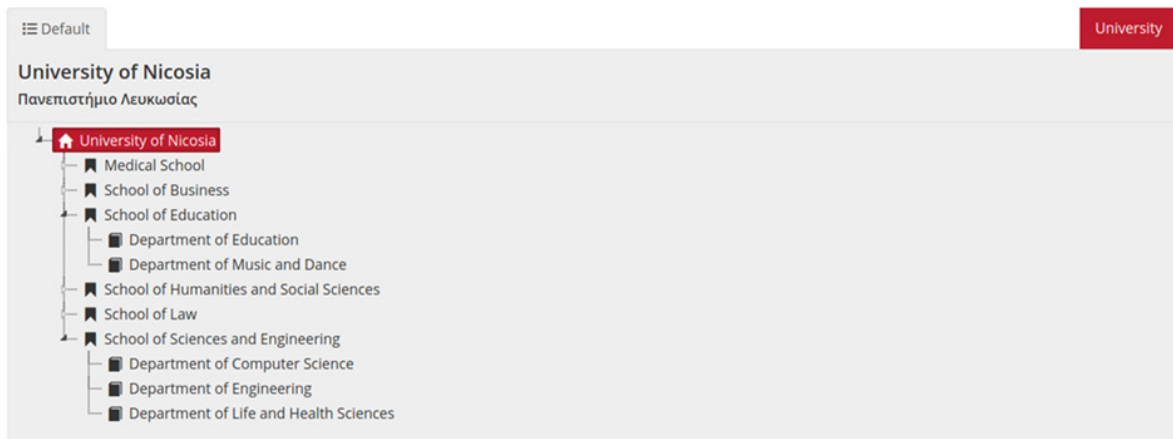
Η Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Λευκωσίας σε συνεργασία με την ομάδα υποστήριξης της πλατφόρμας ReasonableGraph.org, κατά το αρχικό στάδιο της εγκατάστασής της στις υποδομές του πανεπιστημίου, προέβη στο σχεδιασμό του περιεχομένου του αποθετηρίου αξιοποιώντας όλες τις νέες τεχνολογίες, τις οποίες υποστηρίζει η πλατφόρμα. Εκτός από την ανάπτυξη και προβολή των τεκμηρίων και των μεταδεδομένων των ερευνητικών εργασιών του ιδρύματος, δημιουργήθηκαν πληροφορίες και μεταδεδομένα για το ίδιο το ίδρυμα, τους ανθρώπους και το γενικότερο έργο τους.

Στις επόμενες ενότητες παρουσιάζονται ορισμένες από τις καινοτόμες πρακτικές υλοποίησης που αναπτύχθηκαν.

3.2.1 Ιεραρχική Δομή Πανεπιστημίου Λευκωσίας

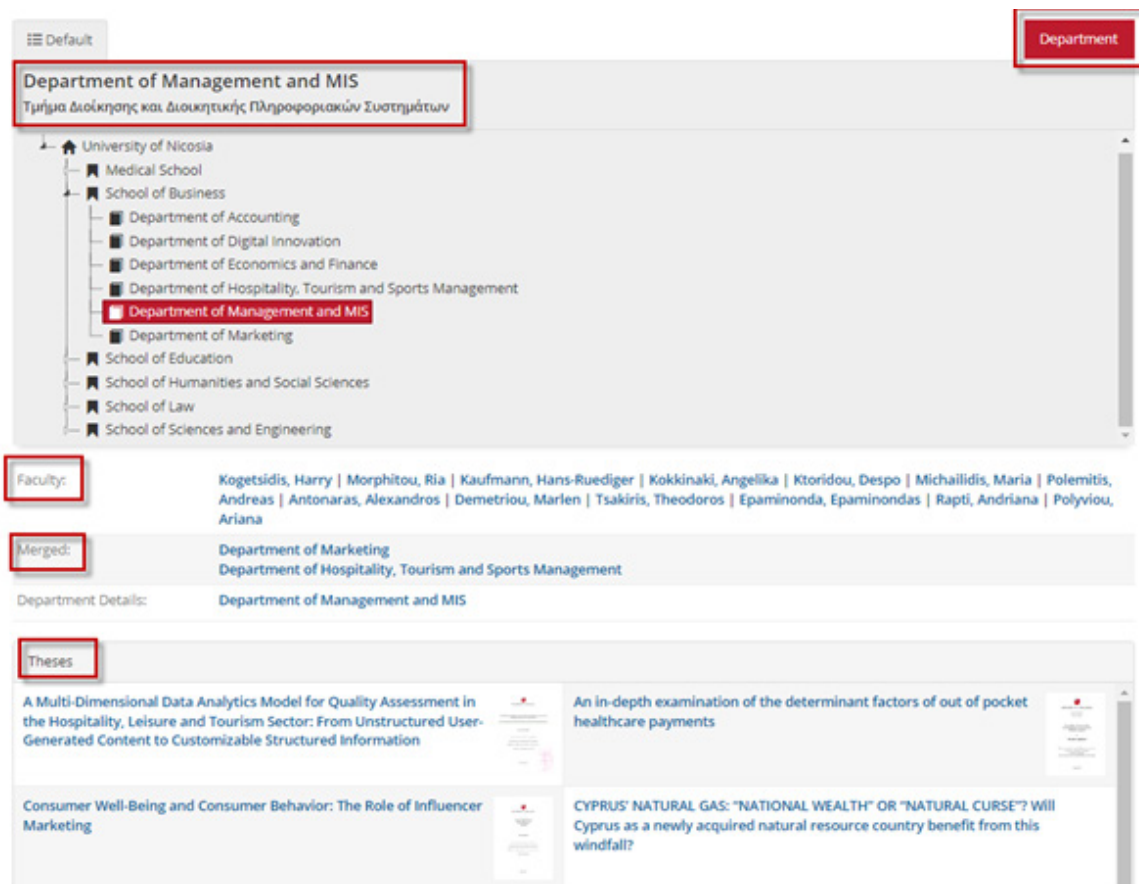
Η πλατφόρμα ReasonableGraph.org υποστηρίζει τη δημιουργία και τη διαχείριση συλλογών και υποσυλλογών, καθώς και την ιεραρχική διασύνδεση μεταξύ τους, χωρίς κάποιο περιορισμό στον αριθμό των επιπέδων, ενώ όλα τα τεκμήρια που δημιουργούνται στο αποθετήριο μπορούν να συνδέονται με αυτές. Επίσης, η καθιερωμένη οντότητα «Organization» υποστηρίζει την ιεραρχική σχέση ανάμεσα στα τμήματα-μέρη ενός οργανισμού, δίνοντας τη δυνατότητα στην περίπτωση ενός ακαδημαϊκού ιδρύματος να καταγραφεί αναλυτικά η ιεραρχική δομή του (π.χ. Πανεπιστήμιο - Σχολή - Τμήμα).

Αξιοποιώντας τις παραπάνω λειτουργικότητες καταγράφηκε η τρέχουσα ιεραρχική δομή του Πανεπιστημίου Λευκωσίας, δημιουργώντας οντότητες «Organization» για το ίδρυμα (1 οντότητα), τις 6 σχολές και τα 21 τμήματα του. Η παραπάνω ιεραρχία είναι πλήρως επεκτάσιμη και χωρίς κανένα περιορισμό σε προσαρμογές και τροποποιήσεις σύμφωνα με τις μελλοντικές ανάγκες του πανεπιστημίου. Παρακάτω, παρουσιάζεται ο τρόπος που απεικονίζεται η ιεραρχική δομή του πανεπιστημίου, από το αντίστοιχο “tree widget” στη δημόσια διεπαφή χρήστη.

Εικόνα 1 – Tree widget για την απεικόνιση της ιεραρχικής δομής σχολών-τημάτων

Σε κάθε μια από τις παραπάνω οντότητες αναπτύχθηκαν πλήρη μεταδεδομένα, τα οποία σχετίζονται με αυτές (ημερομηνίες δημιουργίας, εναλλακτικά ονόματα, στοιχεία επικοινωνίας, διασυνδέσεις με εξωτερικούς συνδέσμους, πληροφορίες κλπ.), καθώς και τις σχέσεις που έχουν με άλλες οντότητες (όπως π.χ. τμήματα του πανεπιστημίου που έχουν συγχωνευθεί με αυτή την οντότητα ή πρόσωπα που σχετίζονται αυτή την περίοδο ή που είχαν κάποια σχέση στο παρελθόν).

Εικόνα 2 – Αναλυτική εγγραφή ενός τμήματος του Πανεπιστημίου.

Η παραπάνω υλοποίηση αξιοποιείται πλήρως από τους τελικούς χρήστες στα φίλτρα της αρχικής αναζήτησης του αποθετηρίου, καθώς μέσω των συλλογών και των φίλτρων οι χρήστες μπορούν να πλοηγηθούν στο σύνολο των οντοτήτων που σχετίζονται με ένα τμήμα ή συμπερασματικά με μια σχολή ή το σύνολο του ιδρύματος παίρνοντας πληροφορίες για οποιαδήποτε άλλη οντότητα συνδέεται με αυτά (π.χ. τις ακαδημαϊκές εργασίες, το ακαδημαϊκό προσωπικό, τους φοιτητές του τμήματος, κλπ.).

The screenshot shows the search interface of the University of Nicosia digital repository. At the top, there is a search bar with the text 'Department of Law' and an 'Import term' button. Below the search bar is a navigation tree showing the hierarchy of the university, with 'Department of Law' selected. The main search results area displays a list of items with details like author, title, and date. On the right, a 'Filters' panel is visible, with 'Entity type' and 'Supervisor' filters highlighted by red boxes. The 'Entity type' filter shows 'Person' with 24 results and 'Work' with 3 results. The 'Supervisor' filter lists several names with their respective result counts.

Εικόνα 3 – Επιλογή τμήματος στην αρχική οθόνη αναζήτησης της πλατφόρμας

3.2.2 Το Ανθρώπινο Δυναμικό του Πανεπιστημίου Λευκωσίας

Η ύπαρξη μιας ολοκληρωμένης αυτόνομης οντότητας περιγραφής των προσώπων

«Person» ως καθιερωμένα αρχεία στην πλατφόρμα, η οποία ακολουθεί τα διεθνή βιβλιοθηκονομικά standards FRAD και RDA, οδήγησε σε επέκταση του αρχικού σχεδιασμού σχετικά με τον τρόπο που δημιουργήθηκαν τα μεταδεδομένα για τα πρόσωπα, τα οποία σχετίζονται με τη δράση και την έρευνα του πανεπιστημίου.

Αρχικά, καταγράφηκαν τα πεδία της οντότητας «Person» για το ακαδημαϊκό προσωπικό του ιδρύματος, που αφορούσαν τα πρόσωπα, όπως το καθιερωμένο όνομα και εναλλακτικές μορφές του στην αγγλική και ελληνική γλώσσα, τα στοιχεία ταυτότητας, όπως ημερομηνίες και τόπος γέννησης, φύλο, εθνικότητα κλπ., τα στοιχεία δραστηριότητας, όπως σπουδές, επάγγελμα, πεδίο δραστηριότητας, αξιώματα και τις διασυνδέσεις του προσώπου με το PURE CRIS, το μητρώο μοναδικών αναγνωριστικών αριθμών για ερευνητές και ακαδημαϊκούς ORCID, αλλά και άλλα σχετικά μητρώα, όπως το Scopus, Academia, ResearchGate και PubMed, το DOI/handle.net, καθώς και άλλες διεθνείς πλατφόρμες διασύνδεσης, όπως τα VIAF, ISNI, Library of Congress, Wikipedia, κλπ.

The screenshot shows a web form for creating a 'Person' record. At the top, there is a dropdown menu set to 'Academic' and a user identifier 'Academic 653'. The main title is 'Vrontis, Demetris'. The form is organized into several sections:

- Person - Control Fields:** Includes 'Kind of record' (a - Established heading), 'Establishment Level' (Fully established), and 'Faculty type' (Academic).
- Person - Basic Fields:** Includes 'Language term' (English), 'Personal name' (Vrontis, Demetris), 'Personal name in other language' (Βρόντις, Δημήτριος), and 'Name not used'.
- Person - Additional Fields:** Includes 'Person Birth date', 'Person Death date', 'Birth place', 'Death place', 'Gender' (Male), 'E-mail', 'Academic' (Professor), 'Department of Marketing', and 'Student' (Undergraduate).
- Person - Information Fields:** Includes 'Person - Link' with fields for 'Research profile' (https://pure.unic.ac.cy/en/persons/prof-demetris-), 'ORCID' (0000-0001-7570-6241), 'Scopus' (https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57195339008), 'Academia' (https://unic.academia.edu/DemetrisVrontis), and 'ResearchGate' (https://www.researchgate.net/profile/Demetris-Vrontis).

Εικόνα 4 – Φόρμα εισαγωγής προσώπων στην πλατφόρμα

Στη συνέχεια, αναπτύχθηκε ο προσδιορισμός της σχέσης των προσώπων με το πανεπιστήμιο. Αξιοποιώντας τη δυνατότητα που προσφέρει το ReasonableGraph.org να ορίζει συγκεκριμένους τύπους για ένα πρόσωπο (στη συγκεκριμένη περίπτωση Academic, Student, Generic), διαχωρίστηκαν τα πρόσωπα με βάση αυτούς τους τύπους, ώστε να καταγραφούν και να ξεχωρίσουν το ακαδημαϊκό προσωπικό του πανεπιστημίου, οι εξωτερικοί συνεργάτες και οι φοιτητές οποιασδήποτε βαθμίδας (προπτυχιακοί, μεταπτυχιακοί, διδάκτορες, μεταδιδάκτορες).

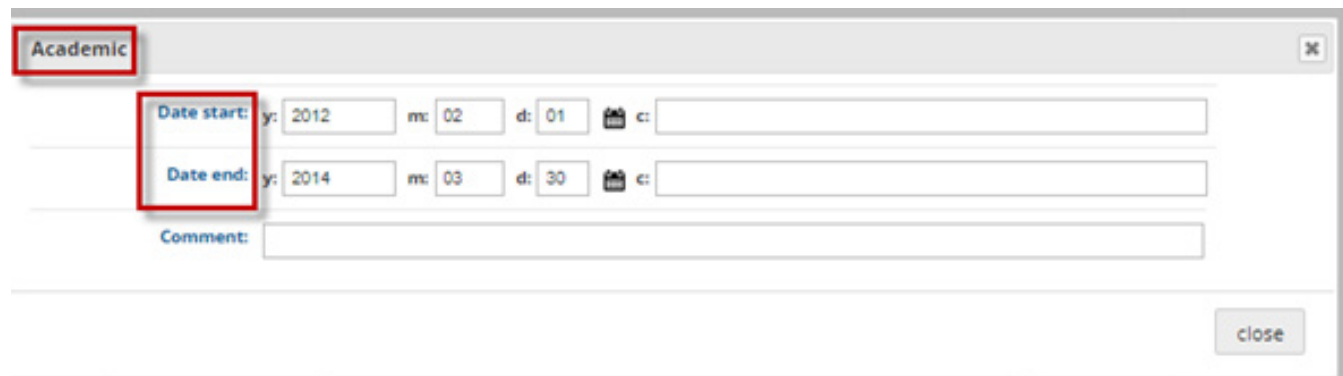
Ο προσδιορισμός του τύπου του προσώπου διαμορφώνει δυναμικά και τη φόρμα εισαγωγής των προσώπων εμφανίζοντας διαφορετικά πεδία καταγραφής. Για παράδειγμα, αν επιλεγθεί ως τύπος προσώπου το «Academic», θα εμφανιστούν στην πλατφόρμα τα πεδία «Academic» και «Student». Αντίστοιχα, αν επιλεγθεί «Student», θα εμφανιστεί μόνο το αντίστοιχο πεδίο. Σε αυτά τα επαναλαμβανόμενα πεδία μπορεί να προσδιοριστεί η ακαδημαϊκή σχέση (καθηγητής, μεταπτυχιακός, λέκτορας, εδδόντης, κλπ.) με τα τμήματα του πανεπιστημίου.

28ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ

Πράσινες & Βιώσιμες Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες στη μετα-COVID Εποχή

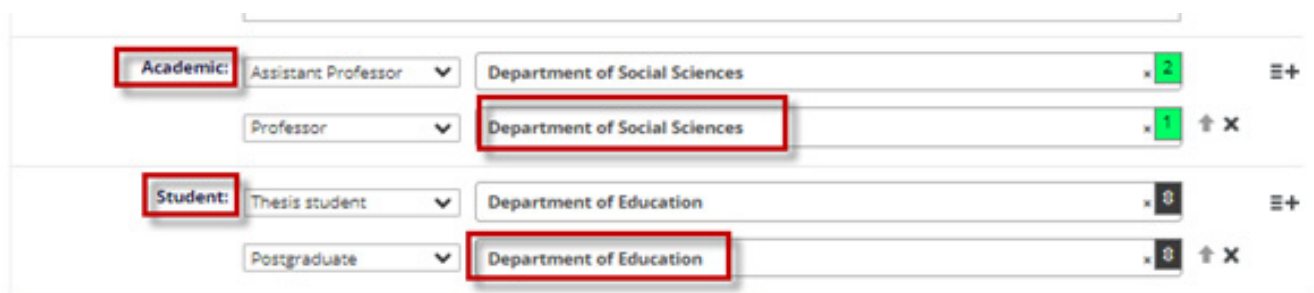
Εικόνα 5 – Προσδιορισμός θέσης και τμήματος ενός ακαδημαϊκού προσώπου

Επίσης, είναι δυνατό να προσδιοριστεί ο χρόνος της σχέσης, αλλά και να επαναληφθεί το πεδίο «Academic», ώστε να καταγραφεί η σχέση και η διαχρονική εξέλιξη του προσώπου στο ίδρυμα.

Εικόνα 6 – Προσδιορισμός χρονικής σχέσης με τμήμα και βαθμίδα

Τέλος, αν το πρόσωπο αυτό τυγχάνει να υπήρξε στο παρελθόν φοιτητής οποιασδήποτε βαθμίδας μπορεί να καταγραφεί αυτή τη πληροφορία χρησιμοποιώντας το σχετικό πεδίο «Student».

Εικόνα 7 – Καταγραφή ενός προσώπου που είχε φοιτητική σχέση με το ίδρυμα και τώρα έχει ακαδημαϊκή

Η καταγραφή των παραπάνω σχέσεων μεταφέρεται αυτόματα στα τμήματα και μέσω του συμπερασμού στις σχολές και στο ίδρυμα. Με τον τρόπο αυτό, είναι εφικτό κατά την αναζήτηση να γίνουν διαφορετικοί συνδυασμοί μέσω της χρήσης των φίλτρων και να αναδειχθούν τα πρόσωπα, τα οποία συνδέονται με ένα τμήμα ή σχολή μαζί με την ιδιότητα τους και τη βαθμίδα τους. Επιπρόσθετα, παρέχεται η δυνατότητα χρήσης περισσότερο σύνθετων ερωτημάτων και απαντήσεων.

The screenshot displays the search results page for the University of Nicosia. At the top, there is a search bar with the text 'Import term' and a 'Search' button. Below it, a navigation menu lists various schools: Medical School, School of Business, School of Education, School of Humanities and Social Sciences, School of Law, and School of Sciences and Engineering. The main content area shows search criteria: 'Person • School of Education' and 'Found 89 results'. A list of results is shown, including names like Daniolou, Sofia, Tsilouskoglou, Zoe, Nikolaou, Andreas, Kontogeorgiou, Spuriidoula, Skandalaki, Despoina, Konstantinou, Nicolas, Vasilopoulou, Panagiota, Danopoulou, Elnira-Eleni, and Papanastasiou, Elena. Each result has a 'Student' or 'Academic' label. A sidebar on the right contains filters for 'School' (School Of Education, 89), 'Department' (Department Of Education, 81; Department Of Music And Dance, 8), 'Entity type' (Person, 89), and 'Person type' (Student, 57; Academic, 32). There is also a 'Reset all facets' button and 'Useful Links' for the library website and open access policy.

Εικόνα 8 – Εμφάνιση φοιτητών και καθηγητών που ανήκουν σε μια σχολή του ιδρύματος.

Τη δεδομένη στιγμή, στην πλατφόρμα περιέχονται 481 αναλυτικά προφίλ για τα μέλη του ακαδημαϊκού προσωπικού του ιδρύματος με στοιχεία, τα οποία αντλήθηκαν από την υπηρεσία ανθρώπινου δυναμικού του Πανεπιστημίου Λευκωσίας.

3.2.3 Τεκμηρίωση Ακαδημαϊκών Εργασιών

Η πλατφόρμα ReasonableGraph.org, παρέχει ένα μεγάλο αριθμό οντοτήτων για την τεκμηρίωση οποιουδήποτε τύπου βιβλιογραφικού υλικού, βασισμένο στο εννοιολογικό σχήμα FRBR μέσω των αυτόνομων οντοτήτων «Work», «Expression», «Manifestation», «Item» και οποιουδήποτε τύπου τεκμηρίου. Επίσης, υποστηρίζει, με ξεχωριστές φόρμες καταλογογράφησης, το διαχωρισμό των ψηφιοποιημένων τεκμηρίων (digitized) με τα εγγενώς ψηφιακά τεκμήρια (born digital). Επιπρόσθετα, μπορεί να οργανώσει και να παρουσιάσει τις ψηφιακές συλλογές του οργανισμού με βάση το Διεθνές Πρότυπο Αρχειακής Περιγραφής (ISAD), υποστηρίζοντας το σχήμα μεταδεδομένων αρχειακής περιγραφής (EAD). Με τον τρόπο αυτό, προσφέρει την ταυτόχρονη περιγραφή της φυσικής ταξινόμησης αρχείων (σειρές, φακέλους, υποφακέλους, κλπ.) και της οργάνωσης των τεκμηρίων με βάση τις συλλογές και τις υποσυλλογές που διαθέτει το πανεπιστήμιο.

Κατά την έναρξη του έργου, μελετήθηκαν οι υπάρχουσες οντότητες της πλατφόρμας και σε συνεργασία με την ομάδα υποστήριξης της πλατφόρμας ReasonableGraph.org δημιουργήθηκε μια νέα ομάδα οντοτήτων, τύπου «Work», η οποία ονομάστηκε «Academic Work». Σκοπός ήταν η καλύτερη διαχείριση του ακαδημαϊκού υλικού, αλλά και η διαμόρφωση ειδικών εξειδικευμένων φορμών τεκμηρίωσης (οθόνες «data entry») για τους χρήστες της πλατφόρμας. Πιο συγκεκριμένα, αναπτύχθηκαν φόρμες για τις οντότητες: Phd thesis, MSc thesis, Bachelor's thesis, Articles, Book chapters, Conferences papers, Reports, Abstracts, Research projects.

Οι φόρμες είναι παραμετροποιήσιμες και ο κάθε τύπος του υλικού καθορίζει και τα σχετικά πεδία της φόρμας. Όλες όμως περιέχουν βασικά πεδία καταγραφής των εργασιών (όπως Original Title, Title in other language, Language, Date, Physical Description, Identifier, Abstract, κλπ.) και συνδέονται με όλες τις καθιερωμένες οντότητες της πλατφόρμας (όπως Person, Organization, Concept, Place, Event, Object, Genre, Subject headings), ώστε να επιτευχθεί η διασύνδεση όπου απαιτείται (π.χ. στα πεδία Author, Keyword, Subject headings) συνδέοντας τα θέματα και τους δημιουργούς. Επιπλέον, η διασύνδεση αφορά και τα μέλη των επιστημονικών επιτροπών των ακαδημαϊκών εργασιών, στα οποία καταγράφεται ο ρόλος του ακαδημαϊκού προσωπικού στις συγκεκριμένες εργασίες (π.χ. Supervisor ή Member) και το τμήμα που αφορά την εργασία.

The screenshot shows a document record in the ReasonableGraph.org platform. The record is for a Phd thesis titled "The Intention to use Artificial Intelligence Conversational Agents-Chatbots- in Online Health Communities". The author is Alain Osta from the School of Business, Department of Management and MIS, dated March 2022. The document is 357 pages long and written in English. The supervisory team includes Kokkinaki, Angelika, Chedrawi, Charbel, and Epaminonda, Epaminondas. Keywords include Online Health Communities, AI Conversational Agents, Chatbots, Healthbots, Artificial Intelligence, Sociomateriality, UTAUT Model, UTAUT Variables/Constructs, Behavioral Intention, Healthcare, and Patient's Experience. The subject header is Business Administration -- Management and MIS. The abstract discusses the rise of AI conversational agents in Online Health Communities (OHC) and the study's aim to propose a model examining their intention to use AI health chatbots applications in OHCs from a sociomateriality perspective. The study uses a quantitative methodological approach with a questionnaire and cluster sampling, involving 632 respondents from 62 countries. Findings show interrelations between AI conversational agents/chatbots and OHCs from a sociomateriality perspective.

Εικόνα 9 – Αναλυτική εμφάνιση διατριβής του Πανεπιστημίου Λευκωσίας

Αποτέλεσμα της παραπάνω λειτουργίας και της δημιουργίας σχετικών μεταδεδομένων είναι μεταξύ άλλων η δυνατότητα που παρέχεται στους τελικούς χρήστες να εντοπίσουν στον ΟΡΑC, μέσω των σχετικών φίλτρων, τους διαφορετικούς τύπους των ακαδημαϊκών εργασιών, για να παρουσιαστούν οι εργασίες που έχει αναλάβει μεμονωμένα το ακαδημαϊκό προσωπικό, με βάση τα τμήματα, τους τύπους τους καθώς και τους ρόλους που αυτοί είχαν στις επιστημονικές επιτροπές των εργασιών.

The screenshot displays a search results page for academic works. The main content area lists several works, each with a title, author, date, department, and available files. A sidebar on the right contains various filters. The 'PhD' filter is highlighted in red. The filters include:

- School:** School Of Education (84), School Of Humanities And Social Sciences (28), School Of Sciences And Engineering (18), School Of Business (17), School Of Law (10).
- Department:** Department Of Education (84), Department Of Social Sciences (22), Department Of Life And Health Sciences (14), Department Of Management And Mis (11), Department Of Politics And Governance (4), Department Of Law (2).
- Entity type:** Work (166).
- Work Type:** PhD thesis (92), MSc thesis (74).
- Supervisor:** Salvaras, Ioannis (12), Angelides, Panayiotis (7).

Εικόνα 10 – Συνοπτική εμφάνιση ακαδημαϊκών εργασιών και χρήση εξειδικευμένων φίλτρων

Μετά από πρόταση της βιβλιοθήκης στην πρυτανεία, αποφασίστηκε να ενταχθούν αρχικά στο αποθετήριο εργασίες που εκπονήθηκαν από το 2019 και μετά, εκτός και αν κάποια σχολή επιθυμούσε να προστεθούν και εργασίες προηγούμενων χρόνων. Πραγματοποιήθηκαν προσωπικές συναντήσεις με τους κοσμήτορες των σχολών για να καθοριστεί η διαδικασία

συλλογής των εργασιών με βάση τις ιδιομορφίες της κάθε σχολής.

3.2.4 Υποσύστημα Αυτο-αρχαιοθέτησης

Στο πλαίσιο υλοποίησης του ιδρυματικού αποθετηρίου του πανεπιστημίου, εγκαταστάθηκε και παραμετροποιήθηκε εφαρμογή αυτο-αρχαιοθέτησης των ακαδημαϊκών εργασιών από τους φοιτητές, αλλά και από το ακαδημαϊκό προσωπικό του ιδρύματος, εφόσον το επιθυμούν, ως μέρος του υποσυστήματος ροών εργασιών (workflow) που παρέχει και υποστηρίζει εγγενώς το ReasonableGraph.org.

Στόχος της εφαρμογής αυτο-αρχαιοθέτησης είναι όλες οι εργασίες των φοιτητών του πανεπιστημίου να αναρτώνται δημόσια στο ιδρυματικό αποθετήριο, κάτω από τις κατάλληλες συλλογές (σχολή, τμήμα, είδος εργασίας κ.ά.).

Πιο συγκεκριμένα, οι φοιτητές του πανεπιστημίου μέσα από εξειδικευμένες και φιλικές προς τον χρήστη φόρμες, μπορούν να καταθέτουν πτυχιακές εργασίες και διατριβές, αποθηκεύοντας τόσο το σύνολο των μεταδεδομένων της εργασίας τους, όσο και τα ψηφιακά αρχεία αυτής. Η ομάδα διαχείρισης του αποθετηρίου ενημερώνεται για την κατάθεση νέων εργασιών, τις οποίες μπορεί να ελέγξει και να εγκρίνει για δημοσίευση. Κάθε φοιτητής μέσα από την προσωπική του σελίδα στο αποθετήριο, μπορεί να βλέπει τη λίστα με τις εργασίες που έχει καταθέσει, την κατάσταση στην οποία βρίσκονται αυτές, αλλά και να τις επεξεργαστεί εφόσον αυτό είναι εφικτό.

4. Προοπτικές Ανάπτυξης

Στα μελλοντικά σχέδια για συνεχή βελτίωση της λειτουργικότητας και του περιεχομένου του ιδρυματικού αποθετηρίου περιλαμβάνονται οι απαραίτητες αποφάσεις από τις αρχές του πανεπιστημίου για την υιοθέτηση των πολιτικών ανοικτής πρόσβασης, καθώς και την έγκριση της πολιτικής διαχείρισης του αποθετηρίου.

Επιπλέον, στα μελλοντικά σχέδια είναι η προετοιμασία της υποδομής ώστε να μπορεί να φιλοξενήσει την αρχειακή συλλογή του πανεπιστημίου, όπως φωτογραφίες, ημερολόγια, αποκόμματα εφημερίδων, διαφημιστικά φυλλάδια, οδηγούς σπουδών, προγράμματα, προσκλήσεις εκδηλώσεων και άλλα. Μέσα από το υλικό αυτό σκιαγραφείται η ιστορία του κολλεγίου και μετέπειτα του πανεπιστημίου, το οποίο αποτελεί πλέον το μεγαλύτερο πανεπιστήμιο της Κύπρου.

Τέλος, θεωρείται κρίσιμο να υλοποιηθεί το πρότυπο ταυτοποίησης ψηφιακών αντικειμένων DOI (Digital Object Identifier), ώστε με κάθε εισαγωγή νέου αντικειμένου να δημιουργείται και να ανατίθεται ένας μοναδικός κωδικός από το DOI/handle.net, με σκοπό την εξασφάλιση της αξιόπιστης πρόσβασης στα τεκμήρια του πανεπιστημίου μέσω διαδικτύου, ακόμα και αν χρειαστεί να αλλάξει η θέση τους, αλλά και για τον συγχρονισμό τους με άλλα συστήματα.

5. Συμπεράσματα

Η ανάγκη δημιουργίας ιδρυματικών αποθετηρίων και η στήριξη της ανοικτής πρόσβασης είναι γνωστό ότι στηρίζει έμπρακτα την οικονομική βιωσιμότητα των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών και των ιδρυμάτων τους.

Η σημασιολογική οργάνωση του Ιδρυματικού Αποθετηρίου του Πανεπιστημίου Λευκωσίας αποτελεί μια καινούρια προσέγγιση, καθώς αυτή δεν εστιάζει μόνο στη συγκέντρωση της εκπαιδευτικής δραστηριότητας του ιδρύματος μέσω της απλής καταγραφής των σχετικών τεκμηρίων, αλλά έχει ως στόχο να αναδείξει το πλαίσιο (context) όπου αυτά τα τεκμήρια «δημιουργούνται και ζουν». Να αναδείξει και να διατηρήσει δηλαδή την ίδια τη διοικητική ιστορία του ιδρύματος, τους ανθρώπους που δρουν μέσα σε αυτό και να τους συνδέσει με την εκπαιδευτική και την ευρύτερη κοινωνική διαδικασία. Η μελλοντική παράλληλη διασύνδεση του αρχειακού υλικού του Πανεπιστημίου Λευκωσίας στο ιδρυματικό αποθετήριο αποτελεί μια καινούρια πρόκληση, καθώς θα συμβάλλει στην περαιτέρω διασύνδεση και ανάδειξη της ακαδημαϊκής ζωής του ιδρύματος.

Βιβλιογραφία

- Berners-Lee, T., Hendler, J., & Lassila, O. (2001). The Semantic Web. *Scientific American*, 284(5), 34–43. <https://doi.org/10.1038/SCIENTIFICAMERICAN0501-34>
- Deputy Ministry of Research, Innovation and Digital Policy. (2022). National Policy of the Republic of Cyprus for Open Science Practices. Nicosia: Deputy Ministry of Research, Innovation and Digital Policy, Republic of Cyprus. <https://www.dmrid.gov.cy/>
- Fecher, B., & Friesike, S. (2014). Open Science: One Term, Five Schools of Thought. In S. Bartling, & S. Friesike (Eds.), *Opening Science: The Evolving Guide on How the Internet is Changing Research, Collaboration and Scholarly Publishing* (pp. 17-47). Springer International Publishing. 10.1007/978-3-319-00026-8_2
- IFLA. (1997). Functional requirements for bibliographic records: final report. https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/cataloguing/frbr/frbr_2008.pdf
- Tzanova, S., Bossu, C., & Heck, T. (2020). Changes in academic libraries in the era of Open Science. *Education for Information*, 36(3), 281-299. 10.3233/EFI-190259
- Κυριάκη-Μάνεση, Δ., Κουλούρης, Α. (2015). Διαχείριση ψηφιακού περιεχομένου. *Κάλλιπος*. <http://hdl.handle.net/11419/2496>
- Υφυπουργείο Έρευνας, Καινοτομίας και Ψηφιακής Πολιτικής. (2016). Εθνική Πολιτική Ανοικτής Πρόσβασης στην Κυπριακή Δημοκρατία. Λευκωσία: Υφυπουργείο Έρευνας, Καινοτομίας και Ψηφιακής Πολιτικής, Κυπριακή Δημοκρατία. https://research-innovation.dmrid.gov.cy/dmrid/rd/rd.nsf/pageh1_el/pageh1_el?opendocument
- Χούσος, Ν, Σταμάτης, Κ, & Κουλούρης, Α. (2010). Επιτυχημένα παραδείγματα διαλειτουργικότητας σε ελληνικά αποθετήρια και σχετικά τεχνολογικά εργαλεία.

Η ανάδειξη της ιστορίας της Κεφαλονιάς και των Επτανήσων μέσα από τα τεκμήρια της Αρχειακής Συλλογής Παναγή Πατρικίου και της Ιακωβάτειου Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Μουσείου Ληξουρίου

Θεοδώρα Η. Ζαφειράτου¹, Παντελής Μπράττης², Ευαγγελία Παπαδάκη³

¹ Ιστορικός, Προϊσταμένη των ΓΑΚ Κεφαλονιάς, με παράλληλη ανάθεση καθηκόντων Διευθύντριας της Ιακωβατείου Βιβλιοθήκης, theozaf@windowslive.com

² Βιβλιοθηκονόμος, Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας & Συστημάτων Πληροφόρησης, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, pbrattis@uniwa.gr

³ Αρχειονόμος-Βιβλιοθηκονόμος, Ελεύθερος επαγγελματίας, papadaki.evaggelia@gmail.com

Highlighting the history of Kefalonia and the Ionian Islands through the documents of the P. Patrikiou Archive Collection and the Iakovate Public Central Library-Museum of Lixouri

Theodora H. Zafeiratou¹, Pantelis Brattis², Evangelia Papadaki³

¹ Historian, Director of Greek State Archives of Kefalonia and Director of Iakovate Public Central Library of the Lixouri Museum, theozaf@windowslive.com

² Librarian, Faculty of Archives, Library Science & Information Systems, University of Western Attica, pbrattis@uniwa.gr

³ Librarian – Freelancer, papadaki.evaggelia@gmail.com

Περίληψη

Η εισήγηση θα παρουσιάσει τον τρόπο που μια δημόσια βιβλιοθήκη μπορεί να διαχειριστεί μια αρχειακή συλλογή τοπικού ενδιαφέροντος σε θέματα ψηφιοποίησης και δημιουργίας μεταδεδομένων με βάση τα αρχειακά και βιβλιοθηκονομικά πρότυπα περιγραφής και προβολής του υλικού. Συγκεκριμένα, θα παρουσιάσει το πώς η Ιακωβάτειος Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Μουσείου Ληξουρίου αξιοποίησε την αρχειακή συλλογή του συλλέκτη Παναγή Πατρικίου. Η συλλογή αυτή που αποκτήθηκε με αγορά από τη Βιβλιοθήκη τα τελευταία χρόνια, περιέχει σπάνιο βιβλιογραφικό και αρχειακό υλικό που σχετίζεται με την Κεφαλονιά και τα υπόλοιπα νησιά του Ιονίου. Περιέχει περισσότερα από 2.100 τοπικού ενδιαφέροντος σπάνιες βιβλιογραφικές εκδόσεις, τοπικές εφημερίδες και περιοδικά, φυλλάδια, δίφυλλα, μονόφυλλα, προκηρύξεις, προσωπικά τεκμήρια, φωτογραφίες και καρτ ποστάλ που εκτείνονται από τον 18ο και φτάνουν ως τον 20ό αιώνα. Η εισήγηση θα εστιάσει σε νέες και βέλτιστες πρακτικές τεκμηρίωσης του ποικίλου υλικού της συλλογής στηριγμένες σε σχετικές οντολογίες (όπως τους FRBR, το FRAD και τους EAD), σε νέους κανόνες περιγραφής (όπως

οι RDA) με υποστήριξη διασυνδεδεμένων δεδομένων (Linked Data) κλπ. Επίσης, θα εστιάσει στην ανάδειξη των πληροφοριών που αποτελούν το πλαίσιο (context) των τεκμηρίων και «ζουν» εντός ή γύρω από αυτά και έχουν ως στόχο να αναδείξουν το πλούσιο, αλλά μη δημοσιοποιημένο και τεκμηριωμένο πολιτιστικό απόθεμα της Κεφαλονιάς, αλλά και των γειτονικών νησιών που συνδέονται στενά με αυτή.

Λέξεις κλειδιά

Διασυνδεδεμένα δεδομένα, Αρχειακές συλλογές, Τοπική ιστορία, Ψηφιακές Ανθρωπιστικές Επιστήμες, Επτάνησα

Abstract

The article will present the way that a public library can manage an archival collection of local interest in matters of digitization and metadata creation, based on archival and librarian standards for describing and viewing the material. In particular, it will present how the Iakovatios Public Central Library and Museum of Lixouri made good use of the archival collection of the collector Panagi Patrikiou. The collection that was acquired by purchase by the library in recent years, contains rare bibliographic and archival material that is related to Kefalonia and to the rest of the Ionian Islands. It contains more than 2.100 local interest rare bibliographic editions, local newspapers and magazines, leaflets, double-leaflets, single-leaflets, brochures, personal items, photographs, and postcards that extend from the 18th to the 20th century. The paper will focus on new and best practices of documenting the variety of the collection's material based on relevant ontologies (like FRBR/FRAD and EAD), on new rules of description (like RDA) with the support of linked data, etc. Additionally, it will focus on the highlighting of the information that form the context of the artifacts and "exist" in and around them and serve the purpose of highlighting the rich but unpublished and undocumented cultural wealth of Kefalonia and the neighboring islands that are closely related to it.

Keywords

Linked data, Archival collections, Local history, Digital humanities, Ionian Islands

1. Ιακωβάτειος Βιβλιοθήκη Ληξουρίου - Ιστορικό

Η Ιακωβάτειος Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη - Μουσείο Ληξουρίου ιδρύθηκε στις 28-8-1963 με κοινή απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και του Υπουργού Οικονομικών, όταν τα παιδιά της μοναδικής απογόνου της οικογένειας Τυπάλδων Ιακωβάτων, Αικατερίνης Τουλ Ιακωβάτου, εκτελώντας την επιθυμία της μητέρας τους, δώρισαν το αρχοντικό της οικογένειας και ό,τι αυτό περιείχε στο Ελληνικό Δημόσιο με το υπ' αριθ. 24351/6-7-1963 δωρητήριο συμβόλαιο, με τον όρο να ιδρυθεί και να στεγαστεί σε αυτό Βιβλιοθήκη – Μουσείο (ΦΕΚ 413/21-9-1963).

Οι Τυπάλδοι Ιακωβάτοι της Κεφαλονιάς ήταν ένας από τους πολλούς κλάδους του οίκου των Τυπάλδων, η εγκατάσταση του οποίου στο νησί μαρτυρείται ήδη από τις αρχές του 16ου αιώνα, όταν στον γενάρχη της οικογένειας, Κολέλα Τυπάλδο, απονεμήθηκε από τη βενετική

Διοίκηση του νησιού μεγάλη κτηματική περιουσία –βαρονία–, και συγκεκριμένα στην περιοχή της Παλικής (Τυπαλδάτα). Όλοι οι κλάδοι των Τυπάλδων συγκαταλέγονταν μεταξύ των ισχυρών οικογενειών της περιοχής και ως κάτοχοι μεγάλης κτηματικής περιουσίας θεωρούνταν «ευγενείς» και συμμετείχαν στο Συμβούλιο της Κοινότητας καθ' όλη τη διάρκεια της βενετικής κυριαρχίας στο νησί (1500-1797).

Στον κλάδο των Τυπάλδων Ιακωβάτων ξεχωριστή θέση κατέχει η οικογένεια του Αλοϊσίου (Τυπάλδου Ιακωβάτου) και της Αικατερίνης Κρασσά, η οποία επίσης καταγόταν από μία «εκ των πρωτεουσών» οικογενειών του νησιού, καθώς τα τέσσερα από τα έξι παιδιά της διακρίθηκαν ως επιστήμονες και πολιτικοί. Πρόκειται για τον μητροπολίτη Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνο (1795-1867), διακεκριμένο θεολόγο, καθηγητή στην Ιόνιο Ακαδημία και πρώτο Σχολάρχη της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, τον νομικό Νικόλαο (1801-1884), πρώτο Δήμαρχο του Δήμου Παλέων το 1866, βουλευτή και προσωρινό πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων το 1879, τον γιατρό Χαράλαμπο (1810-1885), βουλευτή της Βουλής των Ελλήνων κατά τα έτη 1864, 1868, 1869, 1974 και 1879 και τον νομικό Γεώργιο (1813-1882), ο οποίος διακρίθηκε στον πολιτικό στίβο τόσο της Επτανήσου, όσο και της Ελλάδος μετά την Ένωση (1864), καθώς εκλέχθηκε βουλευτής με τη ριζοσπαστική παράταξη στην Θ' Ιόνιο Βουλή (1850) και στη συνέχεια Πληρεξούσιος Κεφαλληνίας στην Β' Εθνοσυνέλευση της Αθήνας το 1864 και βουλευτής στο ελληνικό κοινοβούλιο τα έτη 1865, 1868, 1869, 1874, 1879 και 1881 (Μοσχόπουλος, 2003; Ζαφειράτου, 2020).

Η Αικατερίνη Τουλ Ιακωβάτου ήταν κόρη του Χαράλαμπου Τυπάλδου Ιακωβάτου και της Σταματούλας Γερουλάνου, η μόνη που επέζησε, αφού τα πέντε μεγαλύτερα αδέρφια της έχασαν όλα τη ζωή τους σε μικρή ηλικία (Μοσχόπουλος, 2003).

Η Βιβλιοθήκη - Μουσείο στεγάστηκε, σύμφωνα με τη δωρεά, στο διώροφο αρχοντικό που χτίστηκε από τους αδερφούς Τυπάλδους – Ιακωβάτους το 1866 και αναπαλαιώθηκε το 1984. Πρόκειται για χαρακτηριστικό δείγμα νεοκλασικής αρχιτεκτονικής των μέσων του 19ου αιώνα, το οποίο κηρύχθηκε ως έργο τέχνης από το Υπουργείο Πολιτισμού το 1968 (Μοσχόπουλος, 2003).

Χάρη στη φιλομάθεια, στην επιμέλεια και στη συλλεκτική τους διάθεση, συγκεντρώθηκε ένας αξιόλογος αριθμός βιβλίων, αρχαίων αντικειμένων, εκκλησιαστικών εικόνων, που αποτέλεσαν μαζί με τα έπιπλα και τα πορτραίτα της οικογένειας, τη βάση για τη δημιουργία ενός ιδιωτικού – οικογενειακού μουσείου και μιας από τις πλουσιότερες ιδιωτικές βιβλιοθήκες στα Επτάνησα (Ζαφειράτου, 2020).

Εκτός της συλλογής βιβλίων της οικογένειας, η οποία περιλαμβάνει περίπου 6.500 τόμους βιβλίων ιστορικού, θεολογικού, φιλοσοφικού, νομικού, ιατρικού κλπ. περιεχομένου, η βιβλιακή συλλογή της Βιβλιοθήκης έχει εμπλουτιστεί με αξιολογότερες ιδιωτικές συλλογές. Ανάμεσά τους ξεχωρίζει αυτή του Καθηγητή Θεολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, Ακαδημαϊκού Αμίλκα Αλιβιζάτου (1887-1969), που περιλαμβάνει περί τους 8.500 τίτλους θεολογικών κυρίως βιβλίων, αλλά και βιβλίων που αφορούν στην αρχαία ελληνική γραμματεία και τη μεταγενέστερη εκκλησιαστική ιστορία.

Η βιβλιακή συλλογή της Βιβλιοθήκης, που σήμερα αριθμεί περί τα 45.000 βιβλία, συνεχίζει να εμπλουτίζεται με την αγορά σύγχρονων εκδόσεων λογοτεχνικού και επιστημονικού ενδιαφέροντος, καθώς και με ενδιαφέρουσες δωρεές ιδιωτικών συλλογών.

Στη Βιβλιοθήκη, ως ξεχωριστό Τμήμα λειτουργεί το Αρχείο, το περιεχόμενο και η σημασία του οποίου έχουν καταγραφεί στη σχετική βιβλιογραφία, και έχει χαρακτηριστεί ως ένα από τα μεγαλύτερα και πλουσιότερα ιδιωτικά οικογενειακά Αρχεία (Μπόνης, 1970; Μεταλληνός, 1985, 1986). Τα τεκμήρια που απόκεινται σε αυτό σχετίζονται με την οικογένεια των Τυπάλδων Ιακωβάτων. Ανάμεσά τους περιλαμβάνονται το Αρχείο της Θεολογικής Σχολής Χάλκης, η αλληλογραφία των Τυπάλδων Ιακωβάτων, συλλογή χειρογράφων, συλλογή επτανησιακών μονοφύλλων (1815 - 1884), δικαστικά και νοταριακά έγγραφα, συλλογή επτανησιακών, ελληνικών και ξένων εφημερίδων (1836-1962) και γενικότερα έγγραφα κεφαλληνιακού ενδιαφέροντος (Μοσχόπουλος, 2003).

2. Η αρχειακή συλλογή Παναγή Πατρικίου - Τρόπος απόκτησης

Στο πλαίσιο του εμπλουτισμού του Αρχείου της Ιακωβατείου Βιβλιοθήκης με νέες αρχειακές συλλογές επτανησιακού και ευρύτερου ενδιαφέροντος αγοράστηκε από τον φορέα και η συλλογή του Κεφαλονίτη λόγιου και δημοσιογράφου Παναγή Πατρικίου.

Για την ύπαρξη της Συλλογής και τη δυνατότητα απόκτησής της μέσω αγοράς η Βιβλιοθήκη ενημερώθηκε με την από 27/5/2020 επιστολή του συλλέκτη και πωλητή παλαιών και σπάνιων βιβλίων, αντικειμένων και έργων τέχνης Ιωάννη Α. Σαμαρτζή. Ο επιστολογράφος ανέφερε το περιεχόμενο της Συλλογής, τη χρονική περίοδο που καλύπτει και το πώς συγκροτήθηκε και αποκτήθηκε από τον ίδιο.

Συνδυάζοντας τα αναφερόμενα στην επιστολή και προφορικές πληροφορίες που έδωσε ο ίδιος ο πωλητής στους υπεύθυνους του φορέα, προκύπτει ότι ο αρχικός πυρήνας της Συλλογής είχε δημιουργηθεί από τον Πατρικίο στην Κεφαλονιά το 1934, στη συνέχεια εμπλουτίστηκε από την κόρη του και τέλος, ο ίδιος ο πωλητής πρόσθεσε κάποια έντυπα που απέκτησε από διάφορες βιβλιοθήκες.

Η Συλλογή, όπως διατέθηκε από τον Ιωάννη Σαμαρτζή και παρουσιάζεται εδώ, αποκτήθηκε από την Ιακωβάτεια Βιβλιοθήκη με αγορά μέσω του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων του Υπουργείου Παιδείας το 2020.

3. Έργο «Ψηφιοποίηση και τεκμηρίωση αρχειακής συλλογής Παναγή Πατρικίου»

Στις αρχές του Σεπτεμβρίου του 2021 μετά από σχετική πρόσκληση, η εταιρεία InterOptics σε συνεργασία με την εταιρεία AltSol ανέλαβαν να υλοποιήσουν το έργο «Ψηφιοποίηση και τεκμηρίωση αρχειακής συλλογής Παναγή Πατρικίου» για λογαριασμό της Ιακωβάτεια Βιβλιοθήκης - Μουσείου του Ληξουρίου.

3.1 Πλατφόρμα ReasonableGraph

Καταρχήν, το έργο αφορούσε την προμήθεια πλατφόρμας διαχείρισης ψηφιακών συλλογών για τη Βιβλιοθήκη. Προσφέρθηκε για τον σκοπό αυτό η ολοκληρωμένη πλατφόρμα ReasonableGraph.

Η πλατφόρμα ReasonableGraph είναι μια open source εφαρμογή διαχείρισης ψηφιακών τεκμηρίων και μεταδεδομένων με τη χρήση οντολογιών και εννοιολογικών σχημάτων. Βασίζεται σε ευρέως διαδεδομένες τεχνολογίες ανοιχτού λογισμικού (Linux, PHP, PostgreSQL, Apache, Laravel, Drupal, SOLR, Nodejs), ενώ υποστηρίζει την αρχειοθέτηση διαφορετικών τύπων ψηφιακών τεκμηρίων (όπως για παράδειγμα βιβλία, δημοσιεύσεις, εφημερίδες, περιοδικά, έγγραφα, αφίσες, γραφιστικό υλικό κ.ά.) και αρχείων (όπως pdf, epub, images, wav, mp3, mp4, κτλ). Η σημασιολογική οργάνωση των πληροφοριών στην πλατφόρμα ReasonableGraph με τη χρήση διασυνδεδεμένων δεδομένων (Linked data), οντολογιών (ontology) και εννοιολογικών σχημάτων μεταδεδομένων (όπως τα FRBR, EAD και FRAD) συνέβαλε καθοριστικά στον τρόπο που οργανώθηκε και τεκμηριώθηκε το υλικό της συλλογής Πατρικίου, το οποίο θα παρουσιάσουμε στη συνέχεια.

3.2 Η φυσική ταξινόμηση και ψηφιοποίηση συλλογής

Η συλλογή παραδόθηκε στη βιβλιοθήκη μέσα σε κούτες, έχοντας μια τυπική ταξινόμηση με βάση τον τύπο του υλικού (π.χ. κούτες με βιβλία ή με φύλλα περιοδικών) χωρίς καμία εσωτερική ταξινόμηση, χωρίς κωδικούς αναγνώρισης και χωρίς σφραγίδα του συλλέκτη.

Ανοίγοντας τις κούτες, διαπιστώσαμε τη διαφορετικότητα στους τύπους του υλικού, καθώς υπήρχαν πάρα πολλά φύλλα τεύχη εφημερίδων και περιοδικών, μονόφυλλα ή δίφυλλα ή φυλλάδια λίγων σελίδων, βιβλία, αλλά και αρχειακά τεκμήρια, που αφορούσαν κυρίως φωτογραφίες και ταχυδρομικές κάρτες.

Τύποι υλικού τεκμηρίων Συλλογής Πατρικίου	
Κατηγορία	Οντότητες
Τεύχος / φύλλο	1234
Φυλλάδιο	408
Βιβλίο	214
Φωτογραφία	148
Ταχυδρομική κάρτα	110
Απόκομμα	2
Έγγραφο	2
Γραφιστικό υλικό	1
Επιστολή	1
	2120

Εικόνα 1 – Πίνακας τύπων υλικού τεκμηρίων συλλογής Πατρικίου

Η διαπίστωση ότι το υλικό της συλλογής περιείχε διαφορετικού τύπου υλικό, μας οδήγησε να προχωρήσουμε στις παρακάτω αποφάσεις:

1. Ενιαία φυσική ταξιθέτηση της συλλογής με βάση το σχετικό αρχειακό πρότυπο ISAB (G) και τα σχετικά επίπεδα περιγραφής Αρχείο, Σειρά, Υποσειρά, Φάκελοι (Ελληνική Αρχειακή Εταιρεία, 2002).
2. Σε επίπεδο της Σειράς εντάχθηκαν οι διαφορετικοί τύποι υλικού (π.χ. Α1.Σ1 - Βιβλία, Α1.Σ2 - Φυλλάδια, Α1.Σ3 - Περιοδικές εκδόσεις)
3. Σε επίπεδο υποσειράς έγιναν διαφορετικού τύπου εξειδικεύσεις του υλικού (όπως Α1.Σ3.Υ1. Λυτά περιοδικά και Α1.Σ3.Υ2. Δεμένα περιοδικά) και το αντίστοιχο συνεχίστηκε σε επίπεδο φακέλου (όπως στα φυλλάδια, υποδιαιρέσεις με βάση τα έτη κυκλοφορίας, π.χ. Α1.Σ2.Φ01 [1710-1838] ή στις εφημερίδες με βάση τους τίτλους των εντύπων, π.χ. Α1.Σ3.Υ1.Φ3 [Ίονιος Ανθολογία Κέρκυρας]).

Με βάση τα παραπάνω, το υλικό διαχωρίστηκε και εντάχθηκε σε ειδικούς αρχειακούς φακέλους. Εξαιρέση αποτέλεσαν τα βιβλία που τοποθετήθηκαν σε ειδική βιβλιοθήκη με βάση τον μοναδικό κωδικό αναγνώρισης που τους είχαμε δώσει. Στη συνέχεια, στα τεκμήρια βάλαμε σφραγίδα της Βιβλιοθήκης και καταγράψαμε σε αυτή τον μοναδικό κωδικό αναγνώρισης του τεκμηρίου.

Τέλος, ακολούθησε η ψηφιοποίηση όλου του υλικού, εκτός των βιβλίων, καθώς σε αυτά ψηφιοποιήθηκαν ορισμένες ενδεικτικές σελίδες. Η ψηφιοποίηση έγινε στον χώρο της βιβλιοθήκης με επαγγελματικούς σαρωτές, ακολουθώντας πλήρως τις σχετικές οδηγίες καλών πρακτικών για την ψηφιοποίηση (Πανεπιστήμιο Πατρών, 2005). Συνολικά, ψηφιοποιήθηκαν περισσότερες από 33.300 σελίδες διαφορετικών μεγεθών (από Α4 έως Α2).

3.3 Τεκμηρίωση συλλογής

Η τεκμηρίωση της συλλογής του Παναγή Πατρικίου έγινε παράλληλα με την ανάρτηση των ψηφιοποιημένων τεκμηρίων στην πλατφόρμα ReasonableGraph, που επιλέχθηκε για αυτό το σκοπό. Το ψηφιακό περιβάλλον του αρχείου είναι διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση <https://liksouri.reasonablegraph.org/>.

Η διαδικασία της τεκμηρίωσης για τη συγκεκριμένη συλλογή είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς αφορούσε ταυτόχρονα βιβλιογραφικό υλικό, περιοδικές εκδόσεις και αρχειακό υλικό.

- Το βιβλιογραφικό υλικό περιλαμβάνει 214 βιβλία, κυρίως παλιές και σπάνιες εκδόσεις με σημείο αναφοράς τα Επτάνησα του 19ου και του πρώιμου 20ού αιώνα.
- Οι περιοδικές εκδόσεις, που αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος της συλλογής, αφορούν 1.234 φύλλα/τεύχη από 126 περιοδικές εκδόσεις της ίδιας χρονικής περιόδου, επτανησιακού κυρίως ενδιαφέροντος.
- Τέλος, στα 672 τεκμήρια του αρχειακού υλικού, στο οποίο περιέχονται σπάνια μονόφυλλα και δίφυλλα του 19ου αιώνα αλλά και πολύτιμες καρτ ποστάλ και φωτογραφίες από την Κεφαλονιά των αρχών του 20ού αιώνα, συγκεντρώνεται πλούσια και σημαντική πληροφορία για την επτανησιακή κοινωνία, καθώς και την πολιτική και πνευματική της δραστηριότητα.

Η ομάδα του έργου αξιοποιώντας τις δυνατότητες που προσφέρει το ReasonableGraph,

προχώρησε στις παρακάτω επιλογές σε σχέση με τη δημιουργία των μεταδεδομένων:

- Δημιουργία ενιαίου αρχειακού δέντρου για όλους τους τύπους των τεκμηρίων της συλλογής (βιβλιογραφικά, περιοδικά και αρχειακά), βασισμένη στο αρχειακό πρότυπο EAD και στις σχετικές οντότητες που το ReasonableGraph υποστηρίζει (Fonds - Series - File)
- Σε επίπεδο περιγραφής τεκμηρίου, δημιουργία οντοτήτων ανάλογα με τον τύπο του τεκμηρίου.
 - ◇ Για τις βιβλιογραφικές εκδόσεις ακολουθήσαμε το εννοιολογικό πρότυπο FRBR. Δημιουργήθηκε δηλαδή, μια οντότητα για την έκδοση (Manifestation) και αναπτύχθηκαν παράλληλα μια οντότητα έργου (Work) για να τεκμηριώσει το περιεχόμενο της έκδοσης και μια οντότητα έκφρασης (Expression), ως μεταβατικό επίπεδο για να δηλωθεί αν επρόκειτο για το πρωτότυπο ή για μετάφραση του έργου.
 - ◇ Για τις περιοδικές εκδόσεις, δεμένα ή μεμονωμένα τεύχη/φύλλα περιοδικών και εφημερίδων, ακολουθήσαμε οντότητες από το εννοιολογικό πρότυπο FRBRoo, δημιουργώντας μεταδεδομένα σε επίπεδο τεκμηρίου για τα φύλλα/τεύχη στην εξειδικευμένη οντότητα Issue, ενώ για τα έργα των περιοδικών εκδόσεων δημιουργήθηκαν μεταδεδομένα στην οντότητα Serial.
 - ◇ Για το υπόλοιπο αρχειακό υλικό χρησιμοποιήθηκαν οντότητες προσαρμοσμένες στον τύπο του τεκμηρίου που είχαμε στη διάθεσή μας, όπως Postcard, Photo, Document, Leaflet, Letter.
- Σε επίπεδο καθιερωμένων αποδόσεων των δημιουργών και θεματικής ανάλυσης περιεχομένου, ακολουθήσαμε πλήρως τα εννοιολογικά μοντέλα FRAD και FRSAD για όλη τη συλλογή. Χρησιμοποιήθηκαν για τον σκοπό αυτό οι οντότητες Person, Organization, Family, Concept, Place, Event και Genre.
- Για την περιγραφή των μεταδεδομένων όλων των οντοτήτων ακολουθήθηκαν οι κανόνες καταλογογράφησης RDA, ως η πλέον σύγχρονη προσέγγιση.
- Τέλος, στην οντότητα Digital Item που συνοδεύει όλα τα τεκμήρια, καταγράφονται όλα τα απαραίτητα μεταδεδομένα για αυτά και δίνεται η δυνατότητα να αναρτηθεί και η ψηφιοποιημένη μορφή του κειμένου ή της εικόνας.

Το έργο υλοποιήθηκε με βάση τις παραπάνω επιλογές και πολιτικές. Κατά την εκτέλεση του έργου, διαπιστώσαμε ότι η χρήση διαφορετικών εννοιολογικών προτύπων και οντολογιών από την πλατφόρμα ReasonableGraph δεν αποτελεί πρόβλημα για τους τεκμηριωτές, αλλά αντίθετα συμβάλλει στη διασύνδεση και εξειδίκευση της πληροφορίας.

Τα εξειδικευμένα πεδία των οντοτήτων καλύπτουν πλήρως τις απαιτήσεις περιγραφής για όλους τους τύπους των τεκμηρίων, για την καταχώρηση κάθε είδους πληροφορίας που αυτά φέρουν είτε σε επίπεδο φυσικής περιγραφής είτε σε επίπεδο περιεχομένου είτε σε επίπεδο σχέσεων με άλλα τεκμήρια. Για παράδειγμα, το πεδίο «Αναφορά σε» για τα τεκμήρια κειμένου, το πεδίο «Απεικόνιση» για τα εικονογραφικά τεκμήρια ή το «Πηγή προέλευσης» για φυλλάδια με αναδημοσιευμένα κείμενα από εφημερίδες ή τα Envelope Fields στην περιγραφή των επιστολών, μαζί με τα σταθερά πεδία των δημιουργών και του θεματικού περιεχομένου συμβάλλουν καθοριστικά στη δημιουργία σωστών και διασυνδεδεμένων μεταδεδομένων.

Ιδιαίτερη μνεία αξίζει να γίνει για το πεδίο «Αναφορά σε», το οποίο δίνει τη δυνατότητα να αποδοθεί η σχέση του περιεχομένου με ένα πρόσωπο, έναν οργανισμό ή οποιαδήποτε άλλη οντότητα, όταν αυτή η σχέση δεν μπορεί να περιγραφεί σε κανένα άλλο επίπεδο.

Μια πρόσθετη δυνατότητα της πλατφόρμας που αξιοποιήσαμε κατά την τεκμηρίωση, είναι ο εύκολος και παραμετροποιήσιμος ορισμός πρωτευουσών και δευτερευουσών συλλογών σε όλες τις οντότητες του ReasonableGraph και η ταυτόχρονη καταχώρηση ενός τεκμηρίου ή μιας οντότητας σε περισσότερες των μια συλλογών ταυτοχρόνως. Με τον τρόπο αυτό, μπορούν να οριστούν εκ των προτέρων, κατά τη διάρκεια δηλαδή της τεκμηρίωσης, συλλογές που θα λειτουργούν ως φίλτρα ομαδοποίησης της πληροφορίας με ένα βάση κάποιο συγκεκριμένο χαρακτηριστικό. Ως τέτοιες, δημιουργήθηκαν οι συλλογές «Πρόσωπα της Κεφαλονιάς», «Τοπωνύμια της Κεφαλονιάς», «Πρόσωπα των Επτανήσων», «Τυπογραφεία των Επτανήσων» κλπ. Στη συνέχεια, ο χρήστης μπορεί να επιλέξει να δει το περιεχόμενο των συλλογών αυτών, χωρίς να χρειάζεται να αναζητήσει μια-μια τις οντότητες ξεχωριστά.

Ταυτόχρονα με την τεκμηρίωση του ίδιου του υλικού, εξελίχθηκε και η τεκμηρίωση των προσώπων, των οργανισμών, των τόπων, των γεγονότων και των εννοιών που αυτό περιλάμβανε. Προχωρώντας ένα βήμα παραπέρα από τη συμβατική καθιέρωση όρων (authorities), όλα τα παραπάνω στοιχεία τεκμηριώθηκαν ως αυτόνομες Οντότητες, οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους τόσο εσωτερικά στο αρχείο, όσο και εξωτερικά, με άλλες πηγές του διαδικτύου (Linked data). Για κάθε τύπο οντότητας προβλέφθηκαν εξειδικευμένα πεδία για την απόδοση όλων των χαρακτηριστικών του και των πιθανών σχέσεων που αυτός έχει με άλλες οντότητες. Ο τύπος οντότητας «Πρόσωπο» -για παράδειγμα- περιέχει πεδία για τις συγγενικές σχέσεις και τους οργανισμούς στους οποίους υπηρέτησε το άτομο αυτό. Ο τύπος «Οργανισμός», ο οποίος αποδίδει την οντότητα συλλογικό όργανο, περιέχει πεδία για την ιεραρχική σχέση του με άλλους οργανισμούς και για τα πρόσωπα με τα οποία σχετίστηκε. Αντίστοιχα, η οντότητα «Γεωγραφικό όνομα» σχετίζεται με άλλους τόπους με σχέσεις όπως περικλείεται, περικλείει, γειτνιάζει κλπ.

Η πληροφορία που οργανώνεται γύρω από αυτές τις οντότητες αποτελεί τον άξονα συγκρότησης της γνώσης που κυοφορεί το αρχείο καθώς διαμορφώνουν ένα «πλαίσιο» μέσα στο οποίο μπορεί να ενταχθεί κάθε επιπλέον πληροφορία που προκύπτει. Οι νέες δυνατότητες που ανοίγει αυτή η προσέγγιση θα παρουσιαστούν αναλυτικά στη συνέχεια.

3.4 Ανάπτυξη πλαισίου

Η τεκμηρίωση κλήθηκε να υπηρετήσει ένα αρχείο, που -στο μεγαλύτερο μέρος του- συγκεντρώνει σημαντικές πληροφορίες για την ιστορική έρευνα με επίκεντρο τον 19ο αιώνα, το καθεστώς της Αγγλικής επικυριαρχίας στα Επτάνησα και την επακόλουθη και πολυπόθητη Ένωση με τη Ελλάδα. Πρόκειται για μια περίοδο με έντονες πολιτικές ζυμώσεις, που έχουν αντίκτυπο στην κοινωνική και πνευματική ζωή των νησιών και καθορίζουν τον δημόσιο διάλογο και την εκδοτική παραγωγή. Παράλληλα με την πολιτική σκηνή του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους, εξελίσσεται και η τοπική επτανησιακή πολιτική δραστηριότητα που

φιλοδοξεί να ενσωματωθεί στην εθνική το ταχύτερο δυνατόν. Τα παραπάνω συνιστούν σε γενικές γραμμές αυτό που ονομάζουμε «ιστορικό πλαίσιο του αρχείου» και αφορούν σε πρόσωπα, φορείς, τόπους και γεγονότα που συμβάλλουν στη σύνθεση και την αναπαράσταση της γνώσης γύρω από αυτό.

Συνεπώς, η σημασία των τεκμηρίων αναδεικνύεται στο μέγιστο, όταν, ήδη από το στάδιο της τεκμηρίωσης, το περιεχόμενό τους μπορεί να ενταχθεί και να συσχετιστεί μέσα στο ιστορικό του πλαίσιο. Η φιλοσοφία που υλοποιεί αυτή την προσέγγιση στο περιβάλλον του ReasonableGraph βασίζεται στην έννοια της Οντότητας και τις συσχετίσεις μεταξύ των Οντοτήτων. Η Οντότητα μπορεί να αναπαριστά ένα τεκμήριο, μια έννοια, ένα πρόσωπο, μια οικογένεια, έναν οργανισμό, ένα γεγονός ή έναν τόπο. Για κάθε οντότητα καταχωρούνται από τον τεκμηριωτή όλα τα διαθέσιμα μεταδεδομένα είτε από το περιεχόμενο του Αρχείου είτε με τη διασύνδεσή της με άλλες πηγές του διαδικτύου, όπως η Wikipedia, η Vial, τα Geonames και οργανώνεται μια πλούσια πληροφορία γύρω από αυτή που παραμένει σε δυναμική μορφή, μπορεί να δηλαδή να εμπλουτίζεται διαρκώς κάθε φορά που προκύπτουν νέα στοιχεία.

Το κλειδί σε αυτή τη διαδικασία είναι η συσχέτιση μιας οντότητας με άλλες, δημιουργώντας ένα δίκτυο πληροφορίας γύρω της, που βοηθά τον χρήστη του αρχείου να κατανοήσει καλύτερα την πληροφορία που φέρει το υλικό. Κάθε φορά που χρησιμοποιείται μια οντότητα, ουσιαστικά δημιουργείται μια νέα σχέση της οντότητας αυτής, εμπλουτίζοντας δηλαδή την υπάρχουσα διαθέσιμη πληροφορία και συνθέτοντας σταδιακά ένα ψηφιδωτό γνώσης με επίκεντρο το αρχείο.

Ας δούμε το παράδειγμα του Ηλία Ζερβού-Ιακωβάτου. Χωρίς να γνωρίζουμε σχεδόν τίποτα για την Επτανησιακή ιστορία του 19ου αιώνα, επισκεπτόμενοι την πλατφόρμα του αρχείου είναι εύκολο να τον συναντήσουμε, καθώς είχε πλούσια εκδοτική παραγωγή. Ξεκινώντας λοιπόν, από κάποιο έργο του, όπως «Η ενάρετη», τον βρίσκουμε με την ιδιότητα του συγγραφέα ποίησης. Επιλέγοντας τον σύνδεσμο του προσώπου «Ηλίας Ζερβός-Ιακωβάτος» και διαβάζοντας το βιογραφικό του, διαπιστώνουμε και την πολιτική του δράση, τα αξιώματα που υπηρέτησε και το κόμμα «Κόμμα των Ριζοσπαστών», στο οποίο άνηκε. Επιλέγοντας, στη συνέχεια, την Οντότητα «Κόμμα Ριζοσπαστών Βουλευτών» μαθαίνουμε πληροφορίες για το Κόμμα και συναντάμε τα τεκμήρια που το έχουν σαν θέμα, έργα που έχουν γράψει τα μέλη του ή περιοδικά δημοσιεύματα που το στηρίζουν ιδεολογικά. Στα έργα αυτά συναντάμε πληροφορίες για την Ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα, ένα ιστορικό γεγονός του οποίου όλα όσα προηγήθηκαν καθώς και οι προεκτάσεις του δεν είναι ιδιαίτερα γνωστές έξω από το περιβάλλον της στοχευμένης ιστορικής έρευνας. Ακολουθώντας το ίδιο νήμα μπορεί κάποιος να συγκεντρώσει πληροφορίες και για τον τόπο των γεγονότων, τα ίδια τα νησιά ως γεωγραφικές οντότητες και να εντοπίσει σπάνιο φωτογραφικό υλικό για αυτά.

Παράλληλα, λοιπόν, με τον εμπλουτισμό του αρχείου αναπτύσσεται και το πλαίσιο, ιστορικό, κοινωνικό, πολιτικό, μέσα στο οποίο παράχθηκε το υλικό της συλλογής. Ειδικά για αρχειακό υλικό τοπικού ενδιαφέροντος, η σημασία αυτής της προσέγγισης είναι ακόμα μεγαλύτερη, καθώς δεν είναι εύκολο να αναζητηθεί και να βρεθεί τεκμηριωμένη πληροφορία

κάπου αλλού.

4. Συμπεράσματα

Η σημασιολογική οργάνωση των μεταδεδομένων μιας συλλογής, στο παράδειγμά μας του αρχείου Π. Πατρικίου, θεωρούμε ότι αποτελεί μια νέα πρόκληση για τους επιστήμονες της πληροφόρησης, αρχειονόμους και βιβλιοθηκονόμους. Αρχικά, η συγκεκριμένη υλοποίηση πιστοποιεί, κατά τη γνώμη μας, τη στενή συγγένεια αυτών των δύο ειδικοτήτων ειδικά στο περιβάλλον της τεκμηρίωσης και της δημιουργίας μεταδεδομένων.

Η παράλληλη χρήση ενός πληροφοριακού συστήματος διαφορετικών εννοιολογικών προτύπων και σχημάτων μεταδεδομένων είναι εφικτή χωρίς να επιβάλλονται εκπτώσεις και περιορισμοί στην καταγραφή και διασύνδεση της πληροφορίας. Αυτό είναι κάτι που μπορεί να συμβάλλει στη μείωση της διαχείρισης πολλαπλών και διαφορετικού τύπου πληροφοριακών συστημάτων στους φορείς πολιτιστικού αποθέματος τα επόμενα χρόνια.

Η εστίαση στην ανάδειξη του πλαισίου εντός του οποίου ζουν τα τεκμήρια και οι δημιουργοί τους θεωρούμε ότι συμβάλλει στην ποιοτική αναβάθμιση των επαγγελματιών του αρχειονόμου και βιβλιοθηκονόμου που ασχολούνται με την τεκμηρίωση, καθώς μπορεί να τους μετατρέψει από απλούς περιγραφείς των τεκμηρίων σε δημιουργούς νέας γνώσης. Ταυτόχρονα, συμβάλλει και στην ανάδειξη της τοπικής ιστορίας και του τοπικού πολιτισμικού αποθέματος, καθώς συνθέτει όλη τη διαθέσιμη πληροφορία και τη μεταμορφώνει σε ολοκληρωμένη αφήγηση.

Βιβλιογραφία

- IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records (2009). Functional Requirements for Authority Data. Final Report. As amended and corrected through February 2009. <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/811/2/ifla-functional-requirements-for-bibliographic-records-frbr.pdf>
- IFLA Working Group on the Functional Requirements for Subject Authority Records (FRSAR) (2010). Functional Requirements for Subject Authority Data (FRSAD). A Conceptual Model. <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/835/3/frsad-final-report.pdf>
- IFLA Working Group on Functional Requirements and Numbering of Authority Records (FRANAR) (2013). Functional Requirements for Authority Data. A Conceptual Model. Final Report December 2008. Approved by the Standing Committees of the IFLA Cataloguing Section and IFLA Classification and Indexing Section March 2009. As amended and corrected through July 2013. https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/757/1/frad_2013.pdf
- IFLA Working Group on FRBR/CRM Dialogue (2016). Definition of FRBRoo: A Conceptual Model for Bibliographic Information in Object-Oriented Formalism. https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/659/1/frbroo_v_2.4.pdf
- Ελληνική Αρχαική Εταιρεία (2002). Διεθνές Πρότυπο Αρχαικής Περιγραφής (Γενικό). Δεύτερη έκδοση, Οττάβα 2000. Αθήνα
- Ζαφειράτου, Θεοδώρα (2020). Γεώργιος Τυπάλδος Ιακωβάτος (1813-1882). Η πολιτική του παρουσία και δράση, Εταιρεία Κεφαλληνιακών Ιστορικών Ερευνών.
- Μεταλληνός, Γεώργιος και Μεταλληνού Βαρβάρα (1985). Αρχείον θεολογικής Σχολής της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας- Ιεράς Θεολογικής Σχολής Χάλκης, τόμ. 3, Αθήνα 1985, 1987, 2001.

- Μεταλληνός, Γεώργιος (1986). «Το αρχείο των αδελφών Τυπάλδων Ιακωβάτων στο Ληξούρι και η σημασία του», Κεφαλληνιακά Χρονικά, τόμ. 5 (1986).
- Μοσχόπουλος, Γεώργιος (2003). Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη – Μουσείο Τυπάλδων Ιακωβάτων Ληξουρίου. Χώρος ανάδειξης και τεκμηρίωσης του Διαφωτισμού, Αθήνα 2003.
- Μπόνης, Κωνσταντίνος (1970). «Αρχείου σύμμικτα. Τακτοποιήσεις και μελέτη του Αρχείου των οίκων Τυπάλδων-Ιακωβάτων εν Ληξουρίω, της νήσου Κεφαλληνίας», Ανάτυπον εκ της Επετηρίδος Επιστημονικών Ερευνών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, τ. Β΄, Ιούνιος 1970.
- Μπράττης, Παντελής (2018). Διαχείριση ιστορικού αποθέματος με χρήση εννοιολογικών μοντέλων και διασυνδεδεμένων δεδομένων. Το Αποθετήριο Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας (ΑΣΕΛΙς) στο 24ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Λάρισα, 1-2 Νοεμβρίου 2018. <http://palc24.cs.teilar.gr/conference/el/programa.jsp?id=26#a26>
- Παπαδάκη, Ευαγγελία, Μπράττης Παντελής και Ράπτη Ελένη (2022). Διαχείριση αρχειακού υλικού σε Δημοτική βιβλιοθήκη. Η περίπτωση της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Καλυβίων και το Αρχείο Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογειτή στο 4ο Πανελλήνιο Συνέδριο Δημοτικών Βιβλιοθηκών, Ηράκλειο Κρήτης, 22-24 Σεπτεμβρίου 2022. <https://apothetirio.kalivialibrary.gr/archive/item/8514>
- Πανεπιστήμιο Πατρών (2005). Οδηγός Καλών Πρακτικών για την ψηφιοποίηση και τη μακροπρόθεσμη διατήρηση πολιτιστικού περιεχομένου : Καλές πρακτικές και πρακτικές οδηγίες. http://nam.culture.gr/images/deam/docs/long-term_preservation.pdf
- ΦΕΚ 413/21-9-1963. Τεύχος Δεύτερο, «Περί ιδρύσεως Δημοσίας Βιβλιοθήκης εν Ληξουρίω».

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ

Πράσινες & Βιώσιμες
Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες
στη μετα-COVID Εποχή